

Конституційний Суд України

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ
СУД УКРАЇНИ**
**РІШЕННЯ
ВИСНОВКИ
2002 – 2003**

Книга 4

Відповідальний редактор
П.Б. Євграфов,
*суддя Конституційного Суду України,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України*

Київ
Юрінком Інтер
2004

ББК 67.9(4УКР)300.1
У45

Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2002–2003 / Відповід. редакт. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 584 с.

ISBN 966-667-146-8

Пропоноване видання – продовження публікації Рішень і Висновків Конституційного Суду України (2002–2003). Збірку укладено за хронологічним порядком українською, російською та англійською (анотації) мовами.

Видання розраховане на фахівців органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, депутатів, юристів-практиків, наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів юридичних вузів, а також усіх, хто цікавиться проблемами судової перевірки конституційності нормативних актів.

ББК 67.9(4УКР)300.1

ISBN 966-667-146-8

© Конституційний Суд України, 2004
© Юрінком Інтер, 2004

ПЕРЕДМОВА

До четвертої книги, що пропонується читачам, включено всі рішення та висновки Конституційного Суду України, ухвалені за конституційними поданнями та конституційними зверненнями з 16 жовтня 2002 року по 25 грудня 2003 року. Загалом – 25 рішень та 4 висновки.

Значущість кожного з них зумовлюється сутністю повноважень Конституційного Суду України, його завданням забезпечувати гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України, а отже, її найвищу юридичну силу в нашому національному законодавстві.

Як елемент системи державної влади Конституційний Суд є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Практика здійснення судочинства свідчить, що своїми рішеннями він не дозволяв жодному державному органу або, іншими словами, державі в цілому, виходити за межі Конституції з питань, що були предметом конституційного провадження у справах. Тобто Конституційний Суд виконує свої функції, спрямовуючи притаманними йому правовими засобами здійснення державної влади в русло утвердження і забезпечення прав і свобод людини, захисту конституційного ладу в Україні, додержання Конституції України.

Близько 40 відсотків прийнятих Конституційним Судом України рішень прямо або опосередковано стосувалися саме захисту прав і свобод людини і громадянина. Так, визнаючи неконституційними положення ряду постанов Кабінету Міністрів України про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах, Суд у Рішенні від 21 листопада 2002 року № 18-рп/2002 зазначив, що для учнів загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладів шкільні підручники мають бути доступними і надаватися у безоплатне користування, що є однією з державних гарантій щодо здобуття обов'язкової повної загальної середньої освіти.

Крім відповідей на конкретні питання, які вирішувалися Конституційним Судом України, читачі, зокрема юристи, знайдуть у багатьох рішеннях та висновках, вміщених у цій книзі, вироблені Конституційним Судом України правові позиції з окремих проблем. Вони базуються передусім на положеннях Конституції України, законів, прийнятих на виконання конституційних приписів, і є своєрідними орієнтирами, які визначають підходи до правового обґрунтування можливого вирішення питань, що розглядаються чи розглядатимуться іншими органами державної влади, зокрема судами загальної юрисдикції.

Правові позиції стосувалися, наприклад, розкриття змісту терміна «керівник» центрального чи місцевого органу виконавчої влади, що міститься у частині першій статті 120 Конституції України (Рішення від 17 жовтня 2002 року № 16-рп/2002); поняття «розумний строк досудового слідства» (Рішення від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003); депутатської недоторканості, яка Конституцією України гарантується народним депутатам Украї-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ни (Рішення від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003); особливостей реалізації права громадян на свободу вираження поглядів і критику стосовно дій (бездіяльності) посадових та службових осіб (Рішення від 10 квітня 2003 року № 8-рп/2003) тощо.

Раніше висловлені правові позиції нерідко слугують обґрунтуванню Конституційним Судом України своїх підходів до вирішення інших справ (рішення від 27 лютого 2003 року № 4-рп/2003, від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, від 17 квітня 2003 року № 9-рп/2003, від 10 грудня 2003 року № 19-рп/2003, від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003 та інші).

Такий підхід є гарантією стабільності практики здійснення конституційного правосуддя, утвердження України як правової держави, в якій визнається і діє принцип верховенства права.

Рішення та висновки Конституційного Суду України, вміщені у цій книзі, як і ті, що були надруковані у попередніх трьох, стануть у нагоді всім, хто має відношення до застосування положень Конституції та законів України, розв'язання проблем, пов'язаних з нормативним регулюванням суспільних відносин.

Голова
Конституційного Суду України

М. Ф. СЕЛІВОН

ПРЕДИСЛОВИЕ

В четвертой книге, предлагаемой читателям, помещены все решения и заключения Конституционного Суда Украины, принятые по конституционным представлениям и конституционным обращениям с 16 октября 2002 года по 25 декабря 2003 года. В общей сложности – 25 решений и 4 заключения.

Значимость каждого из них обусловливается сущностью полномочий Конституционного Суда Украины, его задачей обеспечивать гарантирование верховенства Конституции Украины как Основного Закона государства на всей территории Украины, а следовательно, ее высшую юридическую силу в нашем национальном законодательстве.

Как элемент системы государственной власти Конституционный Суд является единственным органом конституционной юрисдикции в Украине. Практика осуществления судопроизводства свидетельствует, что своими решениями он не позволял ни одному государственному органу или, иными словами, государству в целом, выходить за пределы Конституции по вопросам, являвшимся предметом конституционного производства по делам. То есть Конституционный Суд выполняет свои функции, направляя присущими ему правовыми средствами осуществления государственной власти в русло утверждения и обеспечения прав и свобод человека, защиты конституционного строя в Украине, соблюдения Конституции Украины.

Около 40 процентов принятых Конституционным Судом Украины решений прямо или косвенно касались именно защиты прав и свобод человека и гражданина. Так, признавая неконституционными положения ряда постановлений Кабинета Министров Украины об установлении платы за пользование учебниками в общеобразовательных школах, Суд в Решении от 21 ноября 2002 года № 18-рп/2002 отметил, что для учащихся общеобразовательных государственных и коммунальных учебных заведений школьные учебники должны быть доступными и предоставляться в бесплатное пользование, что является одной из государственных гарантий получения обязательного полного общего среднего образования.

Кроме ответов на конкретные вопросы, которые решались Конституционным Судом Украины, читатели, в частности юристы, найдут во многих решениях и заключениях, помещенных в этой книге, наработанные Конституционным Судом Украины правовые позиции по отдельным проблемам. Они базируются прежде всего на положениях Конституции Украины, законов, принятых во исполнение конституционных предписаний, и являются своего рода ориентирами, определяющими подходы к правовому обоснованию возможного решения вопросов, которые рассматриваются или будут рассматриваться другими органами государственной власти, в частности судами общей юрисдикции.

Правовые позиции касались, например, раскрытия содержания термина «руководитель» центрального или местного органа исполнительной влас-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ти, содержащегося в части первой статьи 120 Конституции Украины (Решение от 17 октября 2002 года № 16-рп/2002); понятия «разумный срок досудебного следствия» (Решение от 30 января 2003 года № 3-рп/2003); депутатской неприкосновенности, которая Конституцией Украины гарантируется народным депутатам Украины (Решения от 10 апреля 2003 года № 7-рп/2003, от 26 июня 2003 года № 12-рп/2003); особенностей реализации права граждан на свободу выражения взглядов и критику относительно действий (бездействий) должностных и служебных лиц (Решение от 10 апреля 2003 года № 8-рп/2003) и т. д.

Ранее высказанные правовые позиции нередко служат обоснованию Конституционным Судом Украины своих подходов к решению других дел (решения от 27 февраля 2003 года № 4-рп/2003, от 10 апреля 2003 года № 7-рп/2003, от 17 апреля 2003 года № 9-рп/2003, от 10 декабря 2003 года № 19-рп/2003, от 25 декабря 2003 года № 22-рп/2003 и другие).

Такой подход является гарантией стабильности практики осуществления конституционного правосудия, утверждения Украины как правового государства, в котором признается и действует принцип верховенства права.

Решения и заключения Конституционного Суда Украины, помещенные в этой книге, как и напечатанные в предыдущих трех, будут полезны всем, кто имеет отношение к применению положений Конституции и законов Украины, решению проблем, связанных с нормативным регулированием общественных отношений.

Председатель
Конституционного Суда Украины

М. Ф. СЕЛИВОН

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**В И С Н О В О К
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за зверненням Верховної Ради України
про надання висновку щодо відповідності
проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень
до Конституції України»
вимогам статей 157 і 158 Конституції України
(справа щодо внесення змін до статей 81, 82, 85, 87, 89, 90, 94,
97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122
Конституції України та доповнення її статтею 89¹)**

м. Київ
16 жовтня 2002 року
№ 1-в/2002

Справа № 1-22/2002

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича – суддя-доповідач, **Козюбри** Миколи Івановича, **Костицько** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за зверненням Верховної Ради України про надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» № 7091 від 23 лютого 2001 року вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Приводом для розгляду справи стало звернення Верховної Ради України до Конституційного Суду України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 159 Конституції України є необхідність висновку Конституційного Суду України щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України для розгляду цього законопроекту Верховною Радою України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Заслухавши суддю-доповідача Іващенко В.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Верховна Рада України звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням надати висновок щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» (далі – законопроект) такого змісту:

«Внести до Конституції України наступні зміни і доповнення:

1. Доповнити статтю 81 новою частиною – третьою – такого змісту:

«У разі виходу або виключення народного депутата України, обраного за виборчим списком політичної партії (блоку партій), зі складу парламентської фракції даної партії (блоку партій) його повноваження припиняються достроково відповідно до закону».

Частини третю та четверту статті 81 Конституції України вважати відповідно частинами четвертою та п'ятою.

2. Доповнити статтю 82 новими частинами – відповідно шостою, сьомою та восьмою – такого змісту:

«Після початку роботи першої сесії новообраної Верховної Ради України народні депутати України утворюють зі свого складу парламентську (депутатську) більшість, відповідальну за формування державної політики шляхом безпосередньої участі у формуванні складу Кабінету Міністрів України.

До парламентської (депутатської) більшості входить більше половини конституційного складу Верховної Ради України на підставі перемоги політичної партії (блоку партій) на виборах або об'єднання партій в коаліцію після виборів.

Повноваження парламентської (депутатської) більшості та гарантії функціонування парламентської (депутатської) меншості – опозиції – визначаються законом про регламент Верховної Ради України».

3. Пункт 12 частини першої статті 85 викласти в такій редакції:

«12) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Прем'єр-міністра України; затвердження персонального складу Кабінету Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України; затвердження кандидатури на вакантну посаду члена Кабінету Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України».

4. Пункт 15 частини першої статті 85 доповнити словами «та законами України».

5. Пункт 21 частини першої статті 85 викласти в такій редакції:

«21) призначення на посади та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії України».

6. Пункт 24 частини першої статті 85 викласти в такій редакції:

«24) надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного Комітету України, Голови Державного Комітету охорони державного кордону України, Голови Служби безпеки України; надання згоди на призначення Кабінетом Міністрів України Голови Державної митної служби України, Голови Держав-

ної податкової адміністрації України, Голови Фонду державного майна України».

7. Пункт 25 частини першої статті 85 викласти в такій редакції:

«25) призначення на посаду за поданням Президента України Генерального прокурора України; звільнення з посади Генерального прокурора України».

8. Доповнити частину першу статті 85 новим пунктом такого змісту:

«37) висловлення недовіри особам, які призначаються на посади за згодою Верховної Ради України, що має наслідком їхню відставку із займаних посад».

9. Частину першу статті 87 викласти у такій редакції:

«Верховна Рада України за пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та більшістю від конституційного складу Верховної Ради України прийняти резолюцію недовіри Кабінетові Міністрів України в цілому або будь-якому із членів Кабінету Міністрів України, або будь-якій іншій посадовій особі, яка призначається за згодою Верховної Ради України».

10. Частину другу статті 89 доповнити словами: «та здійснюють контроль за виконанням законів і постанов Верховної Ради України органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами».

11. Доповнити Конституцію України новою статтею 89¹ у такій редакції:

«Стаття 89¹. Обрання Голови Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України, голів комітетів Верховної Ради України, формування складу комітетів Верховної Ради України, тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій, постійних національних парламентських делегацій до міжнародних організацій та їхніх органів здійснюється на основі пропорційного представництва політичних сил, з яких сформовано конституційний склад Верховної Ради України».

Комітети Верховної Ради України з питань бюджету, свободи слова та інформації, регламенту та депутатської етики обов'язково очолюються представниками парламентської (депутатської) меншості – опозиції».

12. Частину другу статті 90 викласти у такій редакції:

«Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України у випадках:

1) якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання Верховної Ради України не можуть розпочатися;

2) якщо впродовж шістдесяти днів після складення повноважень (відставки) Кабінету Міністрів України Верховна Рада України не затвердила новий склад Кабінету Міністрів України».

13. Частину третю статті 94 доповнити другим реченням у такій редакції:

«Якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, не підписав його і не оприлюднив, закон вважається схваленим, офіційно оприлюднюється і набуває чинності за підписом Голови Верховної Ради України».

14. Частину четверту статті 94 викласти в такій редакції:

«Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двомастами п'ятдесятьма народними депутатами України, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. Якщо протягом цього строку закон не був підписаний і офіційно оприлюднений Президентом України, закон офіційно оприлюднюється і набуває чинності за підписом Голови Верховної Ради України».

15. Частину другу статті 97 доповнити словами «Кабінетом Міністрів України».

16. Статтю 98 викласти в такій редакції:

«Контроль за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата України».

17. Пункт 8 частини першої статті 106 викласти в такій редакції:

«8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених частиною другою статті 90 Конституції України».

18. Пункт 9 частини першої статті 106 викласти в такій редакції:

«9) призначає та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України; приймає рішення про його відставку».

19. Пункт 10 частини першої статті 106 вилучити.

20. Пункт 11 частини першої статті 106 викласти в такій редакції:

«11) вносить подання Верховній Раді України про призначення на посаду Генерального прокурора України».

21. Пункт 14 частини першої статті 106 викласти в такій редакції:

«14) призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України і за згодою Верховної Ради України Голову Антимонопольного Комітету України, Голову Державного Комітету охорони державного кордону України, Голову Служби безпеки України».

22. Пункт 15 частини першої статті 106 викласти в такій редакції:

«15) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства».

23. Частину першу статті 111 викласти в такій редакції:

«Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпичменту в разі порушення ним присяги, вчинення ним державної зради або іншого злочину».

24. Частину шосту статті 111 викласти в такій редакції:

«Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту приймається Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпичмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, є порушенням присяги або такими, що містять ознаки державної зради або іншого злочину».

25. Статтю 112 викласти у такій редакції:

«У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обо-

в'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

У разі неможливості Головою Верховної Ради України виконувати свої обов'язки за станом здоров'я або коли на час дострокового припинення повноважень Президента України посада Голови Верховної Ради України є вакантною, виконання обов'язків Президента України покладається на Прем'єр-міністра України.

Виконуючий обов'язки Президента України до вступу на пост нового Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 22, 25, 27 статті 106 Конституції України».

26. Частину другу статті 113 викласти в такій редакції:

«Кабінет Міністрів України відповідальний перед Верховною Радою України і підзвітний їй у межах, передбачених Конституцією України».

27. Частину третю статті 114 викласти в такій редакції:

«Персональний склад Кабінету Міністрів України формується Прем'єр-міністром України впродовж двох тижнів після призначення Прем'єр-міністра України на посаду. Кожний член Кабінету Міністрів України набуває повноважень після затвердження його на посаді Верховною Радою України і складення ним присяги».

28. Частину п'яту статті 114 викласти в такій редакції:

«Прем'єр-міністр України входить із поданням до Президента України про утворення, реорганізацію та ліквідацію міністерств у межах коштів, передбачених Державним бюджетом України на утримання органів виконавчої влади».

29. Частину першу статті 115 викласти в такій редакції:

«Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України в день її першого сесійного засідання».

30. Частину другу статті 115 викласти в такій редакції:

«Прем'єр-міністр України має право заявити Президенту України про свою відставку. Відставка Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України».

31. Частину третю статті 115 викласти в такій редакції:

«Член Кабінету Міністрів України має право заявити про свою відставку Прем'єр-міністрові України».

32. Частину шосту статті 115 викласти в такій редакції:

«Кабінет Міністрів України, відставка якого є наслідком прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри, за дорученням Верховної Ради України продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістьдесят днів».

33. У пункті 10 статті 116 вилучити слова «актами Президента України».

34. Статтю 116 доповнити новим – десятим – пунктом у такій редакції:

«10) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України органи виконавчої влади, крім міністерств, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади».

Пункт 10 статті 116 Конституції вважати пунктом 11.

35. Частину четверту статті 118 викласти в такій редакції:

«Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і

звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України».

36. Частину п'яту статті 118 викласти в такій редакції:

«Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня».

37. Частину восьму статті 118 викласти в такій редакції:

«Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Кабінетом Міністрів України або головами місцевої державної адміністрації вищого рівня».

38. Частину дев'яту статті 118 викласти в такій редакції:

«Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Кабінет Міністрів України приймає рішення і дає обгрунтовану відповідь».

39. Частину десятю статті 118 викласти в такій редакції:

«Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили не менш як дві третини депутатів від складу відповідної ради, Кабінет Міністрів України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації».

40. Частину першу статті 122 викласти в такій редакції:

«Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України та звільняється з посади Верховною Радою України».

Прийняття зазначених змін та доповнень до Конституції України, на думку народних депутатів України, зумовлене необхідністю більш «чіткого розподілу обов'язків гілок влади», посилення взаємозв'язку та взаємної відповідальності між Верховною Радою України і Кабінетом Міністрів України, а також звільнення Президента України від виконання певних обов'язків, які були «причиною зайвих напружень у відносинах між гілками влади».

Президент України в листі до Конституційного Суду України відзначає, що більшість положень законопроекту, на його думку, не відповідає вимогам статті 157 Конституції України.

У листі Кабінету Міністрів України до Конституційного Суду України вказано, що запропоновані законопроектом зміни і доповнення до Конституції України зводяться в основному до надання Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України повноважень, які за Конституцією України здійснює Президент України, і це може призвести до розбалансування передбаченого Конституцією України механізму рівноваги між органами законодавчої, виконавчої та судової влади.

2. Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України (стаття 159 Конституції України).

Відповідно до частини першої статті 157 Конституції України не можна вносити зміни до Конституції України, якщо вони передбачають скасу-

вання чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Згідно зі статтею 158 Конституції України законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо нього. Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Як свідчать матеріали справи, Верховна Рада України не розглядала і не змінювала положень статей 81, 82, 85, 87, 89, 90, 94, 97, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122 Конституції України та не розглядала пропозиції щодо доповнення її статтею 89¹. Верховною Радою України розглядався і в січні 2002 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України», який не набрав чинності.

Таким чином, вимог статті 158 Конституції України дотримано.

3. Конституційний Суд України вже розглядав законопроект про внесення змін до статті 81 Конституції України, що передбачають можливість дострокового, відповідно до закону, припинення повноважень народного депутата України, обраного за виборчим списком політичної партії (блоку партій), у разі його виходу з парламентської фракції цієї партії (блоку партій). Конституційний Суд України дійшов висновку, що зазначені зміни відповідають вимогам статті 157 Конституції України як такі, що не скасовують і не обмежують прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України, та не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України (Висновок Конституційного Суду України від 4 липня 2001 року № 2-в/2001 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статті 81 Конституції України).

4. Пунктом 2 законопроекту пропонується внести до статті 82 Конституції України такі зміни:

«Доповнити статтю 82 новими частинами – відповідно шостою, сьомою та восьмою – такого змісту:

«Після початку роботи першої сесії новообраної Верховної Ради України народні депутати України утворюють зі свого складу парламентську (депутатську) більшість, відповідальну за формування державної політики шляхом безпосередньої участі у формуванні складу Кабінету Міністрів України.

До парламентської (депутатської) більшості входить більше половини конституційного складу Верховної Ради України на підставі перемоги політичної партії (блоку партій) на виборах або об'єднання партій в коаліцію після виборів.

Повноваження парламентської (депутатської) більшості та гарантії

функціонування парламентської (депутатської) меншості – опозиції – визначаються законом про регламент Верховної Ради України».

Пунктом 11 законопроекту пропонується доповнити Конституцію України новою статтею 89¹ у такій редакції:

«Стаття 89¹. Обрання Голови Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України, голів комітетів Верховної Ради України, формування складу комітетів Верховної Ради України, тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій, постійних національних парламентських делегацій до міжнародних організацій та їхніх органів здійснюється на основі пропорційного представництва політичних сил, з яких сформовано конституційний склад Верховної Ради України.

Комітети Верховної Ради України з питань бюджету, свободи слова та інформації, регламенту та депутатської етики обов'язково очолюються представниками парламентської (депутатської) меншості – опозиції».

Конституційний Суд України, розглядаючи пропоновані зміни до Конституції України, виходить із правової позиції, визначеної у Висновку Конституційного Суду України від 27 червня 2000 року № 1-в/2000 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 76, 80, 90, 106 Конституції України), що утворення парламентської (депутатської) більшості зі складу Верховної Ради України, за умови надання гарантій для парламентської меншості, не скасовує і не обмежує прав і свобод людини і громадянина та не спрямовано на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Тобто зміни, згідно з якими Конституція України доповнюється нормами, що визначають порядок формування парламентської (депутатської) більшості зі складу Верховної Ради України, повноваження парламентської (депутатської) більшості та права парламентської (депутатської) меншості, є такими, що відповідають вимогам статті 157 Конституції України.

Не суперечать вимогам статті 157 Конституції України пропоновані зміни до Конституції України також у частині, якою передбачено покладення на парламентську (депутатську) більшість відповідальності за формування державної політики шляхом безпосередньої участі у формуванні Кабінету Міністрів України, оскільки ці зміни не передбачають скасування або обмеження прав і свобод людини і громадянина, не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

5. Пунктом 16 законопроекту пропонується внести зміни до статті 98 Конституції України, згідно з якими до повноважень Рахункової палати буде віднесено здійснення контролю від імені Верховної Ради України не тільки за використанням, а й надходженням коштів до Державного бюджету України. Розглядаючи питання по суті, Конституційний Суд України виходить з правової позиції, визначеної у висновках від 25 березня 1999 року № 1-в/99 та від 21 грудня 2000 року № 4-в/2000 (справи за зверненнями Верховної Ради України про надання висновку щодо відпо-

відності проекту Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України), що зміни до статті 98 Конституції України, які передбачають розширення повноважень Рахункової палати шляхом надання їй функції контролю за формуванням прибуткової частини Державного бюджету України, відповідають вимогам статті 157 Конституції України як такі, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина та не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

6. Законопроектом пропонується змінити порядок формування Кабінету Міністрів України, призначення на посади і припинення повноважень окремих членів Кабінету Міністрів України та інших посадових осіб, взаємовідносини Кабінету Міністрів України з Верховною Радою України і Президентом України, з одного боку, та іншими органами виконавчої влади, передусім з місцевими державними адміністраціями, – з другого.

Прийняття законопроекту матиме наслідком також зміну обсягу повноважень Верховної Ради України, Президента України і Кабінету Міністрів України (пункти 3, 6, 8, 9, 12, 17, 18, 19, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34).

Крім цього, законопроектом пропонується внести зміни до тих положень Конституції України, якими врегульовані окремі елементи правового статусу місцевих державних адміністрацій (пункти 19, 35, 36, 37, 38, 39).

Законопроектом пропонується внесення змін, згідно з якими:

– до повноважень Верховної Ради України буде віднесено призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення і звільнення з посад осіб не тільки у випадках, передбачених цією Конституцією, а й законами України (пункт 4);

– Президент України не бере участі у призначенні на посади та припиненні повноважень Верховною Радою України членів Центральної виборчої комісії України (пункт 5);

– Президент України позбавляється, а Верховна Рада України наділяється повноваженнями звільняти з посади Генерального прокурора України (пункти 7, 20, 40);

– прийнятий Верховною Радою України, але не підписаний та не оприлюднений Президентом України закон може набрати чинності за підписом Голови Верховної Ради України; також передбачено зменшення кількості голосів народних депутатів України, які необхідні для подолання накладеного Президентом України вето на схвалений Верховною Радою України закон, з конституційної більшості – не менш як дві третини конституційного складу, до визначеної більшості – не менш як двісті п'ятдесят народних депутатів України (пункти 13, 14);

– обов'язок опублікування звіту про виконання Державного бюджету України покладається на Кабінет Міністрів України (пункт 15);

– визначається ще одна підстава для ініціювання процедури усунення з поста Президента України в порядку імпічменту – в разі порушення ним присяги – та зменшується кількість народних депутатів України, яка достатня для прийняття Верховною Радою України відповідного рішення, з

трьох четвертих конституційного складу Верховної Ради України до двох третин (пункти 23, 24);

– у разі дострокового припинення повноважень Президента України виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України, а в разі неможливості виконання ним цих обов'язків – на Прем'єр-міністра України (пункт 25).

Вирішуючи питання щодо відповідності зазначених змін до Конституції України положенням статті 157 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з такого.

Згідно зі статтею 5 Конституції України народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Це право реалізується, зокрема, через обрання на основі загального, рівного і прямого виборчого права народних депутатів України – конституційного складу Верховної Ради України (парламенту) – та Президента України.

Оскільки запропоновані у законопроекті зміни до Конституції України щодо повноважень органів державної влади не стосуються розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум», розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» Конституції України, їх прийняття не потребує затвердження всеукраїнським референдумом у порядку, визначеному статтею 156 Конституції України, а є питанням політичної доцільності.

Зазначені зміни до Конституції України не передбачають скасування або обмеження прав і свобод людини і громадянина, а також не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що викладені у зазначених пунктах законопроекту зміни до статей 85, 87, 90, 94, 97, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122 Конституції України є такими, що відповідають вимогам статті 157 Конституції України.

7. Пунктом 10 законопроекту пропонується частину другу статті 89 Конституції України доповнити словами: «та здійснюють контроль за виконанням законів і постанов Верховної Ради України органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами».

При розгляді питання щодо запропонованих змін до статті 89 Конституції України Конституційний Суд України виходить з правової позиції, визначеної у Висновку Конституційного Суду України від 14 березня 2001 року № 1-в/2002 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (статей 84, 85, 89, 92, 93, 94, 106, 147, 150, 151 та пункту 6 розділу XV Конституції України)» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 84, 85 та інших Конституції України), що комітети Верховної Ради України не є самостійними суб'єктами парламентського контролю. Вони беруть участь у його здійсненні лише на стадії підготовки та попереднього розгляду питань, віднесених Конституцією України до сфери парламентського контролю Верховної Ради України.

Надання комітетам Верховної Ради України повноважень здійснювати контроль за виконанням законів і постанов Верховної Ради України всіма органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами уможлиблює здійснення такого контролю з боку комітетів Верховної Ради України і щодо судів, які згідно з Конституцією України також належать до органів державної влади. Останнє суперечить положенням Конституції України, відповідно до яких правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (частина перша статті 124), вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється (частина друга статті 126), судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону (частина перша статті 129).

З огляду на викладене Конституційний Суд України припиняє конституційне провадження у справі щодо цієї частини законопроекту.

8. Законопроектом визначені випадки припинення повноважень Кабінету Міністрів України достроково як з ініціативи Верховної Ради України – прийняття нею резолюції недовіри (пункт 32), так і внаслідок прийняття відставки Кабінету Міністрів України Президентом України. При цьому в обох випадках передбачено, що Кабінет Міністрів України, який пішов у відставку, продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістдесят днів.

Крім того, законопроектом передбачено, що повноваження Кабінету Міністрів України припиняються і внаслідок складення ним повноважень перед новообраною Верховною Радою України в день її першого сесійного засідання (пункт 29). Проте зазначеної норми стосовно продовження в цьому випадку виконання попереднім складом Кабінету Міністрів України своїх повноважень до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України в законопроекті немає.

За таких умов на практиці виникне ситуація, коли з дня складення Кабінетом Міністрів України повноважень перед новообраною Верховною Радою України і до дня початку роботи його нового складу Кабінет Міністрів України, на який згідно зі статтею 116 Конституції України покладено, зокрема, повноваження щодо забезпечення державного суверенітету, виконання Конституції України (пункт 1) та вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина (пункт 2), фактично буде відсутній, оскільки продовження виконання повноважень попереднім складом Кабінету Міністрів України стає неконституційним.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 154, 156, 159 Конституції України, статтями 45, 51, 63, 66, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

Д І Й Ш О В В И С Н О В К У :

1. Визнати такими, що відповідають вимогам статей 157 і 158 Конституції України, положення проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» № 7091 від 23 лютого 2001 року, якими пропонується внести до Конституції України такі зміни:

1.1. Доповнити статтю 81 новою частиною – третьою – такого змісту:
«У разі виходу або виключення народного депутата України, обраного за виборчим списком політичної партії (блоку партій), зі складу парламентської фракції даної партії (блоку партій) його повноваження припиняються достроково відповідно до закону».

Частини третю та четверту статті 81 Конституції України вважати відповідно частинами четвертою та п'ятою.

1.2. Доповнити статтю 82 новими частинами – відповідно шостою, сьомою та восьмою – такого змісту:

«Після початку роботи першої сесії новообраної Верховної Ради України народні депутати України утворюють зі свого складу парламентську (депутатську) більшість, відповідальну за формування державної політики шляхом безпосередньої участі у формуванні складу Кабінету Міністрів України.

До парламентської (депутатської) більшості входить більше половини конституційного складу Верховної Ради України на підставі перемоги політичної партії (блоку партій) на виборах або об'єднання партій в коаліцію після виборів.

Повноваження парламентської (депутатської) більшості та гарантії функціонування парламентської (депутатської) меншості – опозиції – визначаються законом про регламент Верховної Ради України».

1.3. Пункт 12 частини першої статті 85 викласти в такій редакції:

«12) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Прем'єр-міністра України; затвердження персонального складу Кабінету Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України; затвердження кандидатури на вакантну посаду члена Кабінету Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України».

1.4. Пункт 15 частини першої статті 85 доповнити словами «та законодами України».

1.5. Пункт 21 частини першої статті 85 викласти в такій редакції:

«21) призначення на посади та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії України».

1.6. Пункт 24 частини першої статті 85 викласти в такій редакції:

«24) надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного Комітету України, Голови Державного Комітету охорони державного кордону України, Голови Служби безпеки України; надання згоди на призначення Кабінетом Міністрів України Голови Державної митної служби України, Голови Державної податкової адміністрації України, Голови Фонду державного майна України».

1.7. Пункт 25 частини першої статті 85 викласти в такій редакції:

«25) призначення на посаду за поданням Президента України Генерального прокурора України; звільнення з посади Генерального прокурора України».

1.8. Доповнити частину першу статті 85 новим пунктом такого змісту:

«37) висловлення недовіри особам, які призначаються на посади за згодою Верховної Ради України, що має наслідком їхню відставку із займаних посад».

1.9. Частину першу статті 87 викласти у такій редакції:

«Верховна Рада України за пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та більшістю від конституційного складу Верховної Ради України прийняти резолюцію недовіри Кабінетові Міністрів України в цілому або будь-якому із членів Кабінету Міністрів України, або будь-якій іншій посадовій особі, яка призначається за згодою Верховної Ради України».

1.10. Доповнити Конституцію України новою статтею 89¹ у такій редакції:

«Стаття 89¹. Обрання Голови Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України, голів комітетів Верховної Ради України, формування складу комітетів Верховної Ради України, тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій, постійних національних парламентських делегацій до міжнародних організацій та їхніх органів здійснюється на основі пропорційного представництва політичних сил, з яких сформовано конституційний склад Верховної Ради України.

Комітети Верховної Ради України з питань бюджету, свободи слова та інформації, регламенту та депутатської етики обов'язково очолюються представниками парламентської (депутатської) меншості – опозиції».

1.11. Частину другу статті 90 викласти у такій редакції:

«Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України у випадках:

1) якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання Верховної Ради України не можуть розпочатися;

2) якщо впродовж шістдесяти днів після складення повноважень (відставки) Кабінету Міністрів України Верховна Рада України не затвердила новий склад Кабінету Міністрів України».

1.12. Частину третю статті 94 доповнити другим реченням у такій редакції:

«Якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, не підписав його і не оприлюднив, закон вважається схваленим, офіційно оприлюднюється і набуває чинності за підписом Голови Верховної Ради України».

1.13. Частину четверту статті 94 викласти в такій редакції:

«Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двомастами п'ятдесятьма народними депутатами України, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. Якщо протягом цього строку закон не був підписаний і офіційно оприлюднений Президентом України, закон офіційно оприлюднюється і набуває чинності за підписом Голови Верховної Ради України».

1.14. Частину другу статті 97 доповнити словами «Кабінетом Міністрів України».

1.15. Статтю 98 викласти в такій редакції:

«Контроль за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата України».

1.16. Пункт 8 частини першої статті 106 викласти в такій редакції:
«8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених частиною другою статті 90 Конституції України».

1.17. Пункт 9 частини першої статті 106 викласти в такій редакції:
«9) призначає та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України; приймає рішення про його відставку».

1.18. Пункт 10 частини першої статті 106 вилучити.

1.19. Пункт 11 частини першої статті 106 викласти в такій редакції:
«11) вносить подання Верховній Раді України про призначення на посаду Генерального прокурора України».

1.20. Пункт 14 частини першої статті 106 викласти в такій редакції:
«14) призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України і за згодою Верховної Ради України Голову Антимонопольного Комітету України, Голову Державного Комітету охорони державного кордону України, Голову Служби безпеки України».

1.21. Пункт 15 частини першої статті 106 викласти в такій редакції:
«15) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства».

1.22. Частину першу статті 111 викласти в такій редакції:
«Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпичменту в разі порушення ним присяги, вчинення ним державної зради або іншого злочину».

1.23. Частину шосту статті 111 викласти в такій редакції:
«Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту приймається Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпичмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, є порушенням присяги або такими, що містять ознаки державної зради або іншого злочину».

1.24. Статтю 112 викласти у такій редакції:
«У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

У разі неможливості Головою Верховної Ради України виконувати свої обов'язки за станом здоров'я або коли на час дострокового припинення повноважень Президента України посада Голови Верховної Ради України є вакантною, виконання обов'язків Президента України покладається на Прем'єр-міністра України.

Виконуючий обов'язки Президента України до вступу на пост нового Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 22, 25, 27 статті 106 Конституції України».

1.25. Частину другу статті 113 викласти в такій редакції:
«Кабінет Міністрів України відповідальний перед Верховною Радою України і підзвітний їй у межах, передбачених Конституцією України».

- 1.26. Частину третю статті 114 викласти в такій редакції:
«Персональний склад Кабінету Міністрів України формується Прем'єр-міністром України впродовж двох тижнів після призначення Прем'єр-міністра України на посаду. Кожний член Кабінету Міністрів України набуває повноважень після затвердження його на посаді Верховною Радою України і складення ним присяги».
- 1.27. Частину п'яту статті 114 викласти в такій редакції:
«Прем'єр-міністр України входить із поданням до Президента України про утворення, реорганізацію та ліквідацію міністерств у межах коштів, передбачених Державним бюджетом України на утримання органів виконавчої влади».
- 1.28. Частину першу статті 115 викласти в такій редакції:
«Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України в день її першого сесійного засідання».
- 1.29. Частину другу статті 115 викласти в такій редакції:
«Прем'єр-міністр України має право заявити Президентові України про свою відставку. Відставка Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України».
- 1.30. Частину третю статті 115 викласти в такій редакції:
«Член Кабінету Міністрів України має право заявити про свою відставку Прем'єр-міністрові України».
- 1.31. Частину шосту статті 115 викласти в такій редакції:
«Кабінет Міністрів України, відставка якого є наслідком прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри, за дорученням Верховної Ради України продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістьдесят днів».
- 1.32. У пункті 10 статті 116 вилучити слова «актами Президента України».
- 1.33. Статтю 116 доповнити новим – десятим – пунктом у такій редакції:
«10) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України органи виконавчої влади, крім міністерств, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади».
- Пункт 10 статті 116 Конституції вважати пунктом 11.
- 1.34. Частину четверту статті 118 викласти в такій редакції:
«Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України».
- 1.35. Частину п'яту статті 118 викласти в такій редакції:
«Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня».
- 1.36. Частину восьму статті 118 викласти в такій редакції:
«Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Кабінетом Міністрів України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня».
- 1.37. Частину дев'яту статті 118 викласти в такій редакції:
«Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

місцевої державної адміністрації, на підставі чого Кабінет Міністрів України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь».

1.38. Частину десяту статті 118 викласти в такій редакції:

«Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили не менш як дві третини депутатів від складу відповідної ради, Кабінет Міністрів України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації».

1.39. Частину першу статті 122 викласти в такій редакції:

«Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України та звільняється з посади Верховною Радою України».

2. Припинити конституційне провадження у справі щодо проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» № 7091 від 23 лютого 2001 року в частині, якою пропонується:

«Частину другу статті 89 доповнити словами: «та здійснюють контроль за виконанням законів і постанов Верховної Ради України органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами».

3. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» № 7091 від 23 лютого 2001 року вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскарженим.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о даче заключения
о соответствии проекта Закона Украины
«О внесении изменений и дополнений
в Конституцию Украины»
требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины
по обращению Верховной Рады Украины
(дело о внесении изменений в статьи 81, 82, 85, 87, 89, 90, 94,
97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122
Конституции Украины и дополнении ее статьей 89¹)**

г. Киев
16 октября 2002 года
№ 1-в/2002

Дело № 1-22/2002

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича – судья-докладчик, **Козюбры** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосовича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о даче Конституционным Судом Украины заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Украины» № 7091 от 23 февраля 2001 года требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины.

Поводом к рассмотрению дела стало обращение Верховной Рады Украины в Конституционный Суд Украины о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 159 Конституции Украины является необходимость заключения Конституционного Суда Украины о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Украины» требованиям статей 157 и 158

Конституции Украины для рассмотрения этого законопроекта Верховной Радой Украины.

Заслушав судью-докладчика Иващенко В. И. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Верховная Рада Украины обратилась в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать заключение о соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины проекта Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Украины» (далее – законопроект) следующего содержания:

«Внести в Конституцию Украины следующие изменения и дополнения:

1. Дополнить статью 81 новой частью – третьей – следующего содержания:

«В случае выхода или исключения народного депутата Украины, избранного по избирательному списку политической партии (блока партий), из состава парламентской фракции данной партии (блока партий) его полномочия прекращаются досрочно в соответствии с законом».

Части третья и четвертая статьи 81 Конституции Украины считать соответственно частями четвертой и пятой.

2. Дополнить статью 82 новыми частями – соответственно шестой, седьмой и восьмой – следующего содержания:

«После начала работы первой сессии новоизбранной Верховной Рады Украины народные депутаты Украины образуют из своего состава парламентское (депутатское) большинство, ответственное за формирование государственной политики путем непосредственного участия в формировании состава Кабинета Министров Украины.

В парламентское (депутатское) большинство входит больше половины конституционного состава Верховной Рады Украины на основе политической партии (блока партий), победившей на выборах, или объединения партий в коалицию после выборов.

Полномочия парламентского (депутатского) большинства и гарантии функционирования парламентского (депутатского) меньшинства – оппозиции – определяются законом о регламенте Верховной Рады Украины».

3. Пункт 12 части первой статьи 85 изложить в следующей редакции:

«12) дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Премьер-министра Украины; утверждение персонального состава Кабинета Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины; утверждение кандидатуры на вакантную должность члена Кабинета Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины».

4. Пункт 15 части первой статьи 85 дополнить словами «и законами Украины».

5. Пункт 21 части первой статьи 85 изложить в следующей редакции:

«21) назначение на должности и прекращение полномочий членов Центральной избирательной комиссии Украины».

6. Пункт 24 части первой статьи 85 изложить в следующей редакции:

«24) дача согласия на назначение на должности и освобождение от

должностей Президентом Украины Председателя Антимонопольного Комитета Украины, Председателя Государственного Комитета охраны государственной границы, Председателя Службы безопасности Украины; дача согласия на назначение Кабинетом Министров Украины Председателя Государственной таможенной службы Украины, Председателя Государственной налоговой администрации Украины, Председателя Фонда государственного имущества Украины».

7. Пункт 25 части первой статьи 85 изложить в следующей редакции:

«25) назначение на должность по представлению Президента Украины Генерального прокурора Украины; освобождение от должности Генерального прокурора Украины».

8. Дополнить часть первую статьи 85 новым пунктом следующего содержания:

«37) выражение недоверия лицам, назначаемым на должности с согласия Верховной Рады Украины, что влечет их отставку с занимаемых должностей».

9. Часть первую статьи 87 изложить в следующей редакции:

«Верховная Рада Украины по предложению не менее чем одной трети народных депутатов Украины от ее конституционного состава может рассмотреть вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины и большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины принять резолюцию недоверия Кабинету Министров Украины в целом или кому бы то ни было из членов Кабинета Министров Украины, или любому другому должностному лицу, назначаемому с согласия Верховной Рады Украины».

10. Часть вторую статьи 89 дополнить словами: «и осуществляют контроль за исполнением законов и постановлений Верховной Рады Украины органами государственной власти и органами местного самоуправления, их должностными лицами».

11. Дополнить Конституцию Украины новой статьей 89¹ в следующей редакции:

«Статья 89¹. Избрание Председателя Верховной Рады Украины, Первого заместителя и заместителя Председателя Верховной Рады Украины, председателей комитетов Верховной Рады Украины, формирование состава комитетов Верховной Рады Украины, временных специальных и временных следственных комиссий, постоянных национальных парламентских делегаций в международные организации и их органы осуществляется на основе пропорционального представительства политических сил, из которых сформирован конституционный состав Верховной Рады Украины.

Комитеты Верховной Рады Украины по вопросам бюджета, свободы слова и информации, регламента и депутатской этики обязательно возглавляются представителями парламентского (депутатского) меньшинства – оппозиции».

12. Часть вторую статьи 90 изложить в следующей редакции:

«Президент Украины может досрочно прекратить полномочия Верховной Рады Украины в случаях:

1) если в течение тридцати дней одной очередной сессии пленарные заседания Верховной Рады Украины не могут начаться;

2) если в течение шестидесяти дней после сложения полномочий (отставки) Кабинета Министров Украины Верховная Рада Украины не утвердила новый состав Кабинета Министров Украины».

13. Часть третью статьи 94 дополнить вторым предложением в следующей редакции:

«Если Президент Украины в течение установленного срока не возвратил закон для повторного рассмотрения, не подписал его и не обнародовал, закон считается одобренным, официально обнародуется и вступает в силу за подписью Председателя Верховной Рады Украины».

14. Часть четвертую статьи 94 изложить в следующей редакции:

«Если при повторном рассмотрении закон будет вновь принят Верховной Радой Украины не менее чем двумястами пятидесятью народными депутатами Украины, Президент Украины обязан его подписать и официально обнародовать в течение десяти дней. Если в течение этого срока закон не был подписан и официально обнародован Президентом Украины, закон официально обнародуется и вступает в силу за подписью Председателя Верховной Рады Украины».

15. Часть вторую статьи 97 дополнить словами «Кабинетом Министров Украины».

16. Статью 98 изложить в следующей редакции:

«Контроль за поступлением и использованием средств Государственного бюджета Украины от имени Верховной Рады Украины осуществляет Счетная палата Украины».

17. Пункт 8 части первой статьи 106 изложить в следующей редакции:

«8) прекращает полномочия Верховной Рады Украины в случаях, предусмотренных частью второй статьи 90 Конституции Украины».

18. Пункт 9 части первой статьи 106 изложить в следующей редакции:

«9) назначает и освобождает от должности с согласия Верховной Рады Украины Премьер-министра Украины; принимает решение о его отставке».

19. Пункт 10 части первой статьи 106 исключить.

20. Пункт 11 части первой статьи 106 изложить в следующей редакции:

«11) вносит представление Верховной Раде Украины о назначении на должность Генерального прокурора Украины».

21. Пункт 14 части первой статьи 106 изложить в следующей редакции:

«14) назначает на должности и освобождает от должностей по представлению Премьер-министра Украины и с согласия Верховной Рады Украины Председателя Антимонопольного Комитета Украины, Председателя Государственного Комитета охраны государственной границы Украины, Председателя Службы безопасности Украины».

22. Пункт 15 части первой статьи 106 изложить в следующей редакции:

«15) создает, реорганизует и ликвидирует по представлению Премьер-министра Украины министерства».

23. Часть первую статьи 111 изложить в следующей редакции:

«Президент Украины может быть смещен с поста Верховной Радой Украины в порядке импичмента в случае нарушения им присяги, совершения им государственной измены или иного преступления».

24. Часть шестую статьи 111 изложить в следующей редакции:

«Решение о смещении Президента Украины с поста в порядке импичмента принимается Верховной Радой Украины не менее чем двумя третями от ее конституционного состава после проверки дела Конституционным Судом Украины и получения его заключения в отношении соблюдения конституционной процедуры расследования и рассмотрения дела об импичменте и получения заключения Верховного Суда Украины о том, что деяния, в которых обвиняется Президент Украины, являются нарушением присяги либо содержат признаки государственной измены или иного преступления».

25. Статью 112 изложить в следующей редакции:

«В случае досрочного прекращения полномочий Президента Украины в соответствии со статьями 108, 109, 110, 111 настоящей Конституции исполнение обязанностей Президента Украины на период до избрания и вступления на пост нового Президента Украины возлагается на Председателя Верховной Рады Украины.

В случае невозможности Председателем Верховной Рады Украины исполнять свои обязанности по состоянию здоровья или если на время досрочного прекращения полномочий Президента Украины должность Председателя Верховной Рады Украины вакантна, исполнение обязанностей Президента Украины возлагается на Премьер-министра Украины.

Исполняющий обязанности Президента Украины до вступления на пост нового Президента Украины не может осуществлять полномочия, предусмотренные пунктами 2, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 22, 25, 27 статьи 106 Конституции Украины».

26. Часть вторую статьи 113 изложить в следующей редакции:

«Кабинет Министров Украины ответственен перед Верховной Радой Украины и подотчетен ей в пределах, предусмотренных Конституцией Украины».

27. Часть третью статьи 114 изложить в следующей редакции:

«Персональный состав Кабинета Министров Украины формируется Премьер-министром Украины в течение двух недель после назначения Премьер-министра Украины на должность. Каждый член Кабинета Министров Украины приобретает полномочия после утверждения его в должности Верховной Радой Украины и принесения им присяги».

28. Часть пятую статьи 114 изложить в следующей редакции:

«Премьер-министр Украины входит с представлением к Президенту Украины о создании, реорганизации и ликвидации министерств в пределах средств, предусмотренных Государственным бюджетом Украины на содержание органов исполнительной власти».

29. Часть первую статьи 115 изложить в следующей редакции:

«Кабинет Министров Украины слагает полномочия перед новоизбранной Верховной Радой Украины в день ее первого сессионного заседания».

30. Часть вторую статьи 115 изложить в следующей редакции:

«Премьер-министр Украины имеет право заявить Президенту Украины о своей отставке. Отставка Премьер-министра Украины влечет отставку всего состава Кабинета Министров Украины».

31. Часть третью статьи 115 изложить в следующей редакции:
«Член Кабинета Министров Украины имеет право заявить о своей отставке Премьер-министру Украины».

32. Часть шестую статьи 115 изложить в следующей редакции:
«Кабинет Министров Украины, отставка которого является следствием принятия Верховной Радой Украины резолюции недоверия, по поручению Верховной Рады Украины продолжает выполнять свои полномочия до начала работы вновь сформированного Кабинета Министров Украины, но не более шестидесяти дней».

33. В пункте 10 статьи 116 исключить слова «актами Президента Украины».

34. Статью 116 дополнить новым – десятым – пунктом в следующей редакции:

«10) создает, реорганизует и ликвидирует по представлению Премьер-министра Украины органы исполнительной власти, кроме министерств, действуя в пределах средств, предусмотренных на содержание органов исполнительной власти».

Пункт 10 статьи 116 Конституции считать пунктом 11.

35. Часть четвертую статьи 118 изложить в следующей редакции:
«Председатели местных государственных администраций назначаются на должность и освобождаются от должности Кабинетом Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины».

36. Часть пятую статьи 118 изложить в следующей редакции:
«Председатели местных государственных администраций при осуществлении своих полномочий ответственны перед Кабинетом Министров Украины, подотчетны и подконтрольны органам исполнительной власти высшего уровня».

37. Часть восьмую статьи 118 изложить в следующей редакции:
«Решения председателей местных государственных администраций, противоречащие Конституции и законам Украины, иным актам законодательства Украины, могут быть в соответствии с законом отменены Кабинетом Министров Украины или председателем местной государственной администрации высшего уровня».

38. Часть девятую статьи 118 изложить в следующей редакции:
«Областной или районный совет может выразить недоверие председателю соответствующей местной государственной администрации, на основании чего Кабинет Министров Украины принимает решение и дает обоснованный ответ».

39. Часть десятую статьи 118 изложить в следующей редакции:
«Если недоверие председателю районной или областной государственной администрации выразили не менее чем две трети депутатов от состава соответствующего совета, Кабинет Министров Украины принимает решение об отставке председателя местной государственной администрации».

40. Часть первую статьи 122 изложить в следующей редакции:
«Прокуратуру Украины возглавляет Генеральный прокурор Украины, который назначается на должность Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины и освобождается от должности Верховной Радой Украины».

Принятие указанных изменений и дополнений к Конституции Украины, по мнению народных депутатов Украины, обусловлено необходимостью более «четкого распределения обязанностей ветвей власти», усиления взаимосвязи и взаимной ответственности между Верховной Радой Украины и Кабинетом Министров Украины, а также освобождения Президента Украины от исполнения определенных обязанностей, ставших «причиной лишнего напряжения в отношениях между ветвями власти».

Президент Украины в письме в Конституционный Суд Украины отмечает, что большинство положений законопроекта, по его мнению, не соответствует требованиям статьи 157 Конституции Украины.

В письме Кабинета Министров Украины в Конституционный Суд Украины указано, что предложенные законопроектом изменения и дополнения к Конституции Украины сводятся в основном к предоставлению Верховной Раде Украины и Кабинету Министров Украины полномочий, которые по Конституции Украины осуществляет Президент Украины, и это может повлечь разбалансировку предусмотренного Конституцией Украины механизма равновесия между органами законодательной, исполнительной и судебной власти.

2. Законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины рассматривается Верховной Радой Украины при наличии заключения Конституционного Суда Украины о соответствии законопроекта требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины (статья 159 Конституции Украины).

В соответствии с частью первой статьи 157 Конституции Украины нельзя вносить изменения в Конституцию Украины, если они предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина или направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

Согласно статье 158 Конституции Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины, который рассматривался Верховной Радой Украины, и закон не был принят, может быть представлен в Верховную Раду Украины не ранее чем через год со дня принятия по нему решения. Верховная Рада Украины в течение срока своих полномочий не может дважды изменять одни и те же положения Конституции Украины.

Как свидетельствуют материалы дела, Верховная Рада Украины не рассматривала и не изменяла положения статей 81, 82, 85, 87, 89, 90, 94, 97, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122 Конституции Украины и не рассматривала предложения о дополнении ее статьей 89¹. Верховной Радой Украины рассматривался и в январе 2002 года был принят Закон Украины «О внесении изменений в статью 98 Конституции Украины», который не вступил в силу.

Таким образом, требования статьи 158 Конституции Украины соблюдены.

3. Конституционный Суд Украины уже рассматривал законопроект о внесении изменений в статью 81 Конституции Украины, которые предусматривают возможность досрочного, в соответствии с законом, прекращения полномочий народного депутата Украины, избранного по избирательному

списку политической партии (блока партий), в случае его выхода из парламентской фракции этой партии (блока партий). Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что указанные изменения соответствуют требованиям статьи 157 Конституции Украины как не упрядняющие и не ограничивающие права и свободы человека и гражданина, гарантированные Конституцией Украины, и не направленные на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины (Заключение Конституционного Суда Украины от 4 июля 2001 года № 2-в/2001 по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статью 81 Конституции Украины).

4. Пунктом 2 законопроекта предлагается внести в статью 82 Конституции Украины следующие изменения:

Дополнить статью 82 новыми частями – соответственно шестой, седьмой и восьмой – следующего содержания:

«После начала работы первой сессии новоизбранной Верховной Рады Украины народные депутаты Украины образуют из своего состава парламентское (депутатское) большинство, ответственное за формирование государственной политики путем непосредственного участия в формировании состава Кабинета Министров Украины.

В парламентское (депутатское) большинство входит больше половины конституционного состава Верховной Рады Украины на основе политической партии (блока партий), победившей на выборах, или объединения партий в коалицию после выборов.

Полномочия парламентского (депутатского) большинства и гарантии функционирования парламентского (депутатского) меньшинства – оппозиции – определяются законом о регламенте Верховной Рады Украины».

Пунктом 11 законопроекта предлагается дополнить Конституцию Украины новой статьей 89¹ в следующей редакции:

«Статья 89¹. Избрание Председателя Верховной Рады Украины, Первого заместителя и заместителя Председателя Верховной Рады Украины, председателей комитетов Верховной Рады Украины, формирование состава комитетов Верховной Рады Украины, временных специальных и временных следственных комиссий, постоянных национальных парламентских делегаций в международные организации и их органы осуществляется на основе пропорционального представительства политических сил, из которых сформирован конституционный состав Верховной Рады Украины.

Комитеты Верховной Рады Украины по вопросам бюджета, свободы слова и информации, регламента и депутатской этики обязательно возглавляются представителями парламентского (депутатского) меньшинства – оппозиции».

Конституционный Суд Украины, рассматривая предлагаемые изменения к Конституции Украины, исходит из правовой позиции, изложенной в Заклучении Конституционного Суда Украины от 27 июня 2000 года № 1-в/2000 по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины по результа-

там всеукраинского референдума по народной инициативе» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статьи 76, 80, 90, 106 Конституции Украины), что создание парламентского (депутатского) большинства из состава Верховной Рады Украины, при условии предоставления гарантий для парламентского меньшинства, не упраздняет и не ограничивает права и свободы человека и гражданина и не направлено на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

То есть изменения, согласно которым Конституция Украины дополняется нормами, определяющими порядок формирования парламентского (депутатского) большинства из состава Верховной Рады Украины, полномочия парламентского (депутатского) большинства и права парламентского (депутатского) меньшинства, соответствуют требованиям статьи 157 Конституции Украины.

Не противоречат требованиям статьи 157 Конституции Украины предлагаемые изменения к Конституции Украины, которыми предусмотрено, что ответственность за формирование государственной политики путем непосредственного участия в формировании Кабинета Министров Украины возлагается на парламентское (депутатское) большинство, так как эти изменения не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина, не направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

5. Пунктом 16 законопроекта предлагается внести изменения в статью 98 Конституции Украины, согласно которым к полномочиям Счетной палаты будет отнесено осуществление контроля от имени Верховной Рады Украины не только за использованием, но и за поступлением средств в Государственный бюджет Украины. Рассматривая вопрос по существу, Конституционный Суд Украины исходит из правовой позиции, изложенной в заключениях от 25 марта 1999 года № 1-в/99 и от 21 декабря 2000 года № 4-в/2000 (дела о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в статью 98 Конституции Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращениям Верховной Рады Украины), что изменения к статье 98 Конституции Украины, предусматривающие расширение полномочий Счетной палаты путем предоставления ей функции контроля за формированием доходной части Государственного бюджета Украины, соответствуют требованиям статьи 157 Конституции Украины, так как не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина и не направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

6. Законопроектом предлагается изменить порядок формирования Кабинета Министров Украины, назначения на должности и прекращение полномочий отдельных членов Кабинета Министров Украины, других должностных лиц, взаимоотношения Кабинета Министров Украины с Верховной Радой Украины и Президентом Украины, с одной стороны, и иными органами исполнительной власти, прежде всего с местными государственными администрациями, – с другой.

Принятие законопроекта повлечет также изменение объема полномочий Верховной Рады Украины, Президента Украины и Кабинета Министров Украины (пункты 3, 6, 8, 9, 12, 17, 18, 19, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34).

Кроме этого, законопроектом предлагается внести изменения в те положения Конституции Украины, которыми урегулированы отдельные элементы правового статуса местных государственных администраций (пункты 19, 35, 36, 37, 38, 39).

Законопроектом предлагается внесение изменений, согласно которым:

- к полномочиям Верховной Рады Украины будет отнесено назначение или избрание на должности, освобождение от должностей, дача согласия на назначение и освобождение от должностей лиц не только в случаях, предусмотренных настоящей Конституцией, но и законами Украины (пункт 4);

- Президент Украины не принимает участия в назначении на должности и прекращении полномочий Верховной Радой Украины членов Центральной избирательной комиссии Украины (пункт 5);

- Президент Украины лишается, а Верховной Раде Украины предоставляются полномочия освобождать от должности Генерального прокурора Украины (пункты 7, 20, 40);

- принятый Верховной Радой Украины, но не подписанный и не обнародованный Президентом Украины закон может вступить в силу за подписью Председателя Верховной Рады Украины; также предусмотрено уменьшение числа голосов народных депутатов Украины, необходимых для преодоления примененного Президентом Украины вето на одобренный Верховной Радой Украины закон, из конституционного большинства – не менее чем две трети конституционного состава, до определенного большинства – не менее чем двести пятьдесят народных депутатов Украины (пункты 13, 14);

- обязанность опубликования отчета о выполнении Государственного бюджета Украины возлагается на Кабинет Министров Украины (пункт 15);

- определяется еще одно основание для инициирования процедуры смещения с поста Президента Украины в порядке импичмента – в случае нарушения им присяги – и уменьшается число народных депутатов Украины, достаточное для принятия Верховной Радой Украины соответствующего решения, с трех четвертых конституционного состава Верховной Рады Украины до двух третей (пункты 23, 24);

- в случае досрочного прекращения обязанностей Президента Украины исполнение обязанностей Президента Украины на период до избрания и вступления на пост нового Президента Украины возлагается на Председателя Верховной Рады Украины, а в случае невозможности исполнения им этих обязанностей – на Премьер-министра Украины (пункт 25).

Решая вопрос о соответствии указанных изменений к Конституции Украины положениям статьи 157 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Согласно статье 5 Конституции Украины народ осуществляет власть непосредственно и через органы государственной власти и органы местного самоуправления. Это право реализуется, в частности, через избрание на основе общего, равного и прямого избирательного права народных де-

путатов Украины – конституционного состава Верховной Рады Украины (парламента) – и Президента Украины.

Поскольку предложенные в законопроекте изменения к Конституции Украины относительно полномочий органов государственной власти не касаются раздела I «Общие положения», раздела III «Выборы. Референдум», раздела XIII «Внесение изменений в Конституцию Украины» Конституции Украины, их принятие не требует утверждения всеукраинским референдумом в порядке, определенном статьей 156 Конституции Украины, а является вопросом политической целесообразности.

Указанные изменения к Конституции Украины не предусматривают отмены либо ограничения прав и свобод человека и гражданина, а также не направлены на ликвидацию независимости либо нарушение территориальной целостности Украины.

Исходя из изложенного Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что указанные в пунктах законопроекта изменения к статьям 85, 87, 90, 94, 97, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122 Конституции Украины соответствуют требованиям статьи 157 Конституции Украины.

7. Пунктом 10 законопроекта предлагается часть вторую статьи 89 Конституции Украины дополнить словами «и осуществляют контроль за исполнением законов и постановлений Верховной Рады Украины органами государственной власти и органами местного самоуправления, их должностными лицами».

При рассмотрении вопроса о предложенных изменениях к статье 89 Конституции Украины Конституционный Суд Украины исходит из правовой позиции, изложенной в Заключении Конституционного Суда Украины от 14 марта 2001 года № 1-в/2002 по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (статьи 84, 85, 89, 92, 93, 94, 106, 147, 150, 151 и пункт 6 раздела XV Конституции Украины)» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статьи 84, 85 и другие Конституции Украины), что комитеты Верховной Рады Украины не являются самостоятельными субъектами парламентского контроля. Они принимают участие в его осуществлении только на стадии подготовки и предварительного рассмотрения вопросов, отнесенных Конституцией Украины к сфере парламентского контроля Верховной Рады Украины.

Предоставление комитетам Верховной Рады Украины полномочий осуществлять контроль за исполнением законов и постановлений Верховной Рады Украины всеми органами государственной власти и органами местного самоуправления, их должностными лицами делает возможным осуществление такого контроля со стороны комитетов Верховной Рады Украины и в отношении судей, которые согласно Конституции Украины также относятся к органам государственной власти. Последнее противоречит положениям Конституции Украины, в соответствии с которыми правосудие в Украине осуществляется исключительно судами (часть первая статьи 124), влияние на судей каким бы то ни было образом запрещается (часть вторая статьи 126), судьи при осуществлении правосудия независимы и подчиняются только закону (часть первая статьи 129).

Исходя из изложенного Конституционный Суд Украины прекращает конституционное производство по делу относительно этой части законопроекта.

8. Законопроектом определены случаи прекращения полномочий Кабинета Министров Украины досрочно как по инициативе Верховной Рады Украины – принятие ею резолюции недоверия (пункт 32), так и вследствие принятия отставки Кабинета Министров Украины Президентом Украины. При этом в обоих случаях предусмотрено, что Кабинет Министров Украины, ушедший в отставку, продолжает исполнять свои полномочия до начала работы вновь сформированного Кабинета Министров Украины, но не более шестидесяти дней.

Кроме того, законопроектом предусмотрено, что полномочия Кабинета Министров Украины прекращаются и вследствие сложения им полномочий перед новоизбранной Верховной Радой Украины в день ее первого сессионного заседания (пункт 29). Однако указанной нормы относительно продолжения в этом случае исполнения предыдущим составом Кабинета Министров Украины своих полномочий до начала работы вновь сформированного Кабинета Министров Украины в законопроекте нет.

При таких условиях на практике возникнет ситуация, когда со дня сложения Кабинетом Министров Украины полномочий перед новоизбранной Верховной Радой Украины и до дня начала работы его нового состава Кабинет Министров Украины, на который согласно статье 116 Конституции Украины возложены, в частности, полномочия по обеспечению государственного суверенитета, исполнения Конституции Украины (пункт 1) и принятие мер по обеспечению прав и свобод человека и гражданина (пункт 2), фактически будет отсутствовать, так как продолжение исполнения полномочий предыдущим составом Кабинета Министров Украины становится неконституционным.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 154, 156, 159 Конституции Украины, статьями 45, 51, 63, 66, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

п р и ш е л к з а к л ю ч е н и ю :

1. Признать соответствующими требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины положения проекта Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Украины» № 7091 от 23 февраля 2001 года, которыми предлагается внести в Конституцию Украины следующие изменения:

1.1. Дополнить статью 81 новой частью – третьей – следующего содержания:

«В случае выхода или исключения народного депутата Украины, избранного по избирательному списку политической партии (блока партий), из состава парламентской фракции данной партии (блока партий) его полномочия прекращаются досрочно в соответствии с законом».

Части третью и четвертую статьи 81 Конституции Украины считать соответственно частями четвертой и пятой.

1.2. Дополнить статью 82 новыми частями – соответственно шестой, седьмой и восьмой – следующего содержания:

«После начала работы первой сессии новоизбранной Верховной Рады Украины народные депутаты Украины образуют из своего состава парламентское (депутатское) большинство, ответственное за формирование государственной политики путем непосредственного участия в формировании состава Кабинета Министров Украины.

В парламентское (депутатское) большинство входит больше половины конституционного состава Верховной Рады Украины на основе политической партии (блока партий), победившей на выборах, или объединения партий в коалицию после выборов.

Полномочия парламентского (депутатского) большинства и гарантии функционирования парламентского (депутатского) меньшинства – оппозиции – определяются законом о регламенте Верховной Рады Украины».

1.3. Пункт 12 части первой статьи 85 изложить в следующей редакции:

«12) дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Премьер-министра Украины; утверждение персонального состава Кабинета Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины; утверждение кандидатуры на вакантную должность члена Кабинета Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины».

1.4. Пункт 15 части первой статьи 85 дополнить словами «и законами Украины».

1.5. Пункт 21 части первой статьи 85 изложить в следующей редакции:

«21) назначение на должности и прекращение полномочий членов Центральной избирательной комиссии Украины».

1.6. Пункт 24 части первой статьи 85 изложить в следующей редакции:

«24) дача согласия на назначение на должности и освобождение от должностей Президентом Украины Председателя Антимонопольного Комитета Украины, Председателя Государственного Комитета охраны государственной границы, Председателя Службы безопасности Украины; дача согласия на назначение Кабинетом Министров Украины Председателя Государственной таможенной службы Украины, Председателя Государственной налоговой администрации Украины, Председателя Фонда государственного имущества Украины».

1.7. Пункт 25 части первой статьи 85 изложить в следующей редакции:

«25) назначение на должность по представлению Президента Украины Генерального прокурора Украины; освобождение от должности Генерального прокурора Украины».

1.8. Дополнить часть первую статьи 85 новым пунктом следующего содержания:

«37) выражение недоверия лицам, назначаемым на должности с согласия Верховной Рады Украины, что влечет их отставку с занимаемых должностей».

1.9. Часть первую статьи 87 изложить в следующей редакции:

«Верховная Рада Украины по предложению не менее чем одной трети народных депутатов Украины от ее конституционного состава может рассмотреть вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины и

большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины принять резолюцию недоверия Кабинету Министров Украины в целом или кому бы то ни было из членов Кабинета Министров Украины, или любому другому должностному лицу, назначаемому с согласия Верховной Рады Украины».

1.10. Дополнить Конституцию Украины новой статьей 89¹ в следующей редакции:

«Статья 89¹. Избрание Председателя Верховной Рады Украины, Первого заместителя и заместителя Председателя Верховной Рады Украины, председателей комитетов Верховной Рады Украины, формирование состава комитетов Верховной Рады Украины, временных специальных и временных следственных комиссий, постоянных национальных парламентских делегаций в международных организации и их органы осуществляется на основе пропорционального представительства политических сил, из которых сформирован конституционный состав Верховной Рады Украины.

Комитеты Верховной Рады Украины по вопросам бюджета, свободы слова и информации, регламента и депутатской этики обязательно возглавляются представителями парламентского (депутатского) меньшинства – оппозиции».

1.11. Часть вторую статьи 90 изложить в следующей редакции:

«Президент Украины может досрочно прекратить полномочия Верховной Рады Украины в случаях:

1) если в течение тридцати дней одной очередной сессии пленарные заседания Верховной Рады Украины не могут начаться;

2) если в течение шестидесяти дней после сложения полномочий (отставки) Кабинета Министров Украины Верховная Рада Украины не утвердила новый состав Кабинета Министров Украины».

1.12. Часть третью статьи 94 дополнить вторым предложением в следующей редакции:

«Если Президент Украины в течение установленного срока не возвратил закон для повторного рассмотрения, не подписал его и не обнародовал, закон считается одобренным, официально обнародуется и вступает в силу за подписью Председателя Верховной Рады Украины».

1.13. Часть четвертую статьи 94 изложить в следующей редакции:

«Если при повторном рассмотрении закон будет вновь принят Верховной Радой Украины не менее чем двумястами пятидесятью народными депутатами Украины, Президент Украины обязан его подписать и официально обнародовать в течение десяти дней. Если в течение этого срока закон не был подписан и официально обнародован Президентом Украины, закон официально обнародуется и вступает в силу за подписью Председателя Верховной Рады Украины».

1.14. Часть вторую статьи 97 дополнить словами «Кабинетом Министров Украины».

1.15. Статью 98 изложить в следующей редакции:

«Контроль за поступлением и использованием средств Государственного бюджета Украины от имени Верховной Рады Украины осуществляет Счетная палата Украины».

1.16. Пункт 8 части первой статьи 106 изложить в следующей редакции:
«8) прекращает полномочия Верховной Рады Украины в случаях, предусмотренных частью второй статьи 90 Конституции Украины».

1.17. Пункт 9 части первой статьи 106 изложить в следующей редакции:
«9) назначает и освобождает от должности с согласия Верховной Рады Украины Премьер-министра Украины; принимает решение о его отставке».

1.18. Пункт 10 части первой статьи 106 исключить.

1.19. Пункт 11 части первой статьи 106 изложить в следующей редакции:
«11) вносит представление Верховной Раде Украины о назначении на должность Генерального прокурора Украины».

1.20. Пункт 14 части первой статьи 106 изложить в следующей редакции:
«14) назначает на должности и освобождает от должностей по представлению Премьер-министра Украины и с согласия Верховной Рады Украины Председателя Антимонопольного Комитета Украины, Председателя Государственного Комитета охраны государственной границы Украины, Председателя Службы безопасности Украины».

1.21. Пункт 15 части первой статьи 106 изложить в следующей редакции:
«15) создает, реорганизует и ликвидирует по представлению Премьер-министра Украины министерства».

1.22. Часть первую статьи 111 изложить в следующей редакции:
«Президент Украины может быть смещен с поста Верховной Радой Украины в порядке импичмента в случае нарушения им присяги, совершения им государственной измены или иного преступления».

1.23. Часть шестую статьи 111 изложить в следующей редакции:
«Решение о смещении Президента Украины с поста в порядке импичмента принимается Верховной Радой Украины не менее чем двумя третями от ее конституционного состава после проверки дела Конституционным Судом Украины и получения его заключения в отношении соблюдения конституционной процедуры расследования и рассмотрения дела об импичменте и получения заключения Верховного Суда Украины о том, что деяния, в которых обвиняется Президент Украины, являются нарушением присяги либо содержат признаки государственной измены или иного преступления».

1.24. Статью 112 изложить в следующей редакции:

«В случае досрочного прекращения полномочий Президента Украины в соответствии со статьями 108, 109, 110, 111 настоящей Конституции исполнение обязанностей Президента Украины на период до избрания и вступления на пост нового Президента Украины возлагается на Председателя Верховной Рады Украины.

В случае невозможности Председателем Верховной Рады Украины исполнять свои обязанности по состоянию здоровья или если на время досрочного прекращения полномочий Президента Украины должность Председателя Верховной Рады Украины вакантна, исполнение обязанностей Президента Украины возлагается на Премьер-министра Украины.

Исполняющий обязанности Президента Украины до вступления на пост нового Президента Украины не может осуществлять полномочия, предусмотренные пунктами 2, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 22, 25, 27 статьи 106 Конституции Украины».

1.25. Часть вторую статьи 113 изложить в следующей редакции:
«Кабинет Министров Украины ответственен перед Верховной Радой Украины и подотчетен ей в пределах, предусмотренных Конституцией Украины».

1.26. Часть третью статьи 114 изложить в следующей редакции:
«Персональный состав Кабинета Министров Украины формируется Премьер-министром Украины в течение двух недель после назначения Премьер-министра Украины на должность. Каждый член Кабинета Министров Украины приобретает полномочия после утверждения его в должности Верховной Радой Украины и принесения им присяги».

1.27. Часть пятую статьи 114 изложить в следующей редакции:
«Премьер-министр Украины входит с представлением к Президенту Украины о создании, реорганизации и ликвидации министерств в пределах средств, предусмотренных Государственным бюджетом Украины на содержание органов исполнительной власти».

1.28. Часть первую статьи 115 изложить в следующей редакции:
«Кабинет Министров Украины слагает полномочия перед новоизбранной Верховной Радой Украины в день ее первого сессионного заседания».

1.29. Часть вторую статьи 115 изложить в следующей редакции:
«Премьер-министр Украины имеет право заявить Президенту Украины о своей отставке. Отставка Премьер-министра Украины влечет отставку всего состава Кабинета Министров Украины».

1.30. Часть третью статьи 115 изложить в следующей редакции:
«Член Кабинета Министров Украины имеет право заявить о своей отставке Премьер-министру Украины».

1.31. Часть шестую статьи 115 изложить в следующей редакции:
«Кабинет Министров Украины, отставка которого является следствием принятия Верховной Радой Украины резолюции недоверия, по поручению Верховной Рады Украины продолжает исполнять свои полномочия до начала работы вновь сформированного Кабинета Министров Украины, но не более шестидесяти дней».

1.32. В пункте 10 статьи 116 исключить слова «актами Президента Украины».

1.33. Статью 116 дополнить новым – десятым – пунктом в следующей редакции:

«10) создает, реорганизует и ликвидирует по представлению Премьер-министра Украины органы исполнительной власти, кроме министерств, действуя в пределах средств, предусмотренных на содержание органов исполнительной власти».

Пункт 10 статьи 116 Конституции считать пунктом 11.

1.34. Часть четвертую статьи 118 изложить в следующей редакции:
«Председатели местных государственных администраций назначаются на должность и освобождаются от должности Кабинетом Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины».

1.35. Часть пятую статьи 118 изложить в следующей редакции:
«Председатели местных государственных администраций при осуществлении своих полномочий ответственны перед Кабинетом Министров

Украины, подотчетны и подконтрольны органам исполнительной власти высшего уровня».

1.36. Часть восьмую статьи 118 изложить в следующей редакции:

«Решения председателей местных государственных администраций, противоречащие Конституции и законам Украины, иным актам законодательства Украины, могут быть в соответствии с законом отменены Кабинетом Министров Украины или председателем местной государственной администрации высшего уровня».

1.37. Часть девятую статьи 118 изложить в следующей редакции:

«Областной или районный совет может выразить недоверие председателю соответствующей местной государственной администрации, на основании чего Кабинет Министров Украины принимает решение и дает обоснованный ответ».

1.38. Часть десятую статьи 118 изложить в следующей редакции:

«Если недоверие председателю районной или областной государственной администрации выразили не менее чем две трети депутатов от состава соответствующего совета, Кабинет Министров Украины принимает решение об отставке председателя местной государственной администрации».

1.39. Часть первую статьи 122 изложить в следующей редакции:

«Прокуратуру Украины возглавляет Генеральный прокурор Украины, который назначается на должность Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины и освобождается от должности Верховной Радой Украины».

2. Прекратить конституционное производство по делу о проекте Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Украины» № 7091 от 23 февраля 2001 года в части, которой предлагается:

«Часть вторую статьи 89 дополнить словами: «и осуществляют контроль за исполнением законов и постановлений Верховной Рады Украины органами государственной власти и органами местного самоуправления, их должностными лицами».

3. Заключение Конституционного Суда Украины по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Украины» № 7091 от 23 февраля 2001 года требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины является обязательным к исполнению и не может быть обжаловано.

Заключение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

- *Summary to the Opinion no.1-v/2002 of the Constitutional Court of Ukraine as of October 16, 2002*

The draft law on amending the Constitution of Ukraine is considered by the Verkhovna Rada of Ukraine after the Constitutional Court of Ukraine provides its opinion as to the conformity with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine (article 159 of the Constitution of Ukraine).

The Verkhovna Rada of Ukraine has not considered and amended the provisions of the Articles 81, 82, 85, 87, 89, 90, 94, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122 of the Constitution of Ukraine and has not considered the propositions as to introducing Article 98-1. The Verkhovna Rada considered and adopted in January 2002 the Law of Ukraine «On introducing amendments to Article 98 of the Constitution of Ukraine» but it didn't come into force. Thus, the requirements of the Article 158 of the Constitution of Ukraine were fulfilled.

The Constitutional Court of Ukraine has considered a draft law on introducing amendments to Article 81 of the Constitution of Ukraine which envisage a possibility, according to law, of an early termination of authorities of a People's Deputy of Ukraine elected by the electoral list of parties (bloc of parties), in case of his resignation from the parliamentary faction of this party (bloc of parties). The Constitutional Court of Ukraine held that the aforementioned amendments conform with the requirements of Article 157 of the Constitution of Ukraine as such that do not abolish or restrict human and citizens' rights and freedoms, guaranteed by the Constitution of Ukraine and are not oriented toward the liquidation of independence or violation of the indivisibility of the territory of Ukraine.

At the same time the Constitutional Court of Ukraine concluded that the establishment of the parliamentary (People's Deputies') majority from the composition of the Verkhovna Rada of Ukraine given that the parliamentary minority is provided with guarantees, the human and citizens' rights are not abolished or restricted and it is not oriented toward the liquidation of the independence or violation of the territorial indivisibility of Ukraine.

It means that the changes according to which the Constitution of Ukraine is amended with the norms that define the order of formation of parliamentary (deputies' majority) from the composition of the Verkhovna Rada of Ukraine, the authorities of parliamentary (deputies') majority and rights of parliamentary (deputies') minority are such as conform with the requirements of Article 157 of the Constitution of Ukraine.

The proposed amendments to the Constitution of Ukraine are not in conflict with the requirements of Article 157 of the Constitution of Ukraine in the part which envisages placing responsibility on parliamentary (deputies') majority as to the formation of state policy by immediate participation in the formation of the Cabinet of Ministers of Ukraine as these amendments do not foresee the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms, are not oriented toward the liquidation of independence or violation of the territorial indivisibility of Ukraine.

Item 16 of the draft law proposes to amend Article 98 of the Constitution of

Ukraine according to which the authorities of the Chamber of Accounting will include control on behalf of the Verkhovna Rada of Ukraine not only over the use but also over entries of costs to the State Budget of Ukraine. The Constitutional Court, having based on its previously expressed legal positions, found that the amendments to Article 98 of the Constitution of Ukraine which foresee the enlargement of the scope of authorities of the Chamber of Accounting by granting to it the function of control over the formation of the profits of the State Budget of Ukraine, comply with the requirements of Article 157 of the Constitution of Ukraine as such which do not foresee the abolishment or restriction of human and citizens' rights and freedoms and are not oriented toward the liquidation of the independence or violation of territorial indivisibility of Ukraine.

The draft law proposes to change the procedure for formation of the Cabinet of Ministers of Ukraine, appointment to the positions and termination of authorities of certain members of the Cabinet of Ministers of Ukraine and other officials, interrelations of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the President of Ukraine on the one hand and other bodies of executive power, foremost with local state administrations on the other hand.

The adoption of the draft law will entail as well the change of the scope of authorities of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine (items 3, 6, 8, 9, 12, 17, 18, 19, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34).

Furthermore, the draft law proposes to introduce amendments to those provisions of the Constitution of Ukraine which regulate certain elements of the legal status of local state administrations (items 19, 35, 36, 37, 37, 39).

According to Article 5 of the Constitution of Ukraine the people exercise power directly and through bodies of state power and local self-government bodies. This right is realized, in particular, through the election on the basis of general, equal and direct suffrage of People's Deputies of Ukraine of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine (the Parliament) and the President of Ukraine.

As the suggested amendments to the Constitution of Ukraine in the draft law as to the authorities of bodies of state power do not concern Chapter I «General Principles», Chapter III «Elections. Referendum», Chapter XIII «Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» of the Constitution of Ukraine, their adoption does not require the approval at All-Ukrainian referendum according to the procedure, defined by Article 156 of the Constitution of Ukraine and this is an issue of political expediency.

Coming out of the aforementioned the Constitutional Court held that the given in the stated items of the draft law amendments to articles 85, 87, 90, 94, 97, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122 of the Constitution of Ukraine are such as comply the requirements of Article 157 of the Constitution of Ukraine.

The Court reminded that the committees of the Verkhovna Rada of Ukraine are not independent subjects of parliamentary control. They participate in its exercising only at the stage of preparing and preliminary examination of the issues, related to the sphere of parliamentary control of the Verkhovna Rada of Ukraine by the Constitution of Ukraine.

Granting the committees of the Verkhovna Rada of Ukraine the authorities to exercise control over the execution of laws and decrees of the Verkhovna Rada of Ukraine by all bodies of state power and local self-government bodies, their officials makes it possible the exercise of such control on the part of the Committees of the Verkhovna Rada of Ukraine and as to the courts, which according to the Constitution of Ukraine also belong to the bodies of state power. The latter contradicts to the provisions of the Constitution of Ukraine according to which the justice in Ukraine is administered exclusively by the courts (part one Article 124), influencing judges in any manner is prohibited (part two article 126), judges in the administration of justice are independent and are subject only to the law (part one Article 129).

With regard to the aforementioned the Constitutional Court of Ukraine ceases constitutional examination in the case as to this part of the Draft-law.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням Міністерства економіки
та з питань європейської інтеграції України
щодо офіційного тлумачення окремих положень
частини першої статті 120 Конституції України
(справа про суміщення службової діяльності
керівників органів виконавчої влади)**

м. Київ
17 жовтня 2002 року
№ 16-рп/2002

Справа № 1-4/2002

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Івашенка** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича – суддя-доповідач, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Міністерства економіки України (на час розгляду справи – Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України) щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 120 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 120 Конституції України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень частини першої статті 120 Конституції України щодо права керівників центральних та місцевих органів виконавчої влади суміщати свою службову діяльність з іншою роботою та входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Заслухавши суддю-доповідача Тимченка І.А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України – звернувся до Конституційного Суду України з письмовим клопотанням дати офіційне тлумачення окремих положень частини першої статті 120 Конституції України.

У конституційному поданні зазначається, що виходячи з положень частини першої статті 120 Конституції України керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, та входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Посилаючись на практику формування наглядових рад відкритих акціонерних товариств, що створюються на базі підприємств державної власності, суб'єкт права на конституційне подання стверджує, що до складу таких рад входять і представники засновників товариств. Засновниками відкритих акціонерних товариств з боку держави, наголошується у поданні, є міністерства та інші органи виконавчої влади, уповноважені управляти майном таких підприємств. Склад наглядових рад відкритих акціонерних товариств затверджують Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерство фінансів України і Фонд державного майна України.

З огляду на викладене Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України порушує питання про офіційне тлумачення положення частини першої статті 120 Конституції України щодо того, які саме керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади як представники засновників (перші керівники, їхні заступники, керівники структурних підрозділів зазначених органів) «не мають права суміщати свою діяльність з роботою у наглядових радах», тобто входити до складу наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

2. Конституційний Суд України при розгляді питання про офіційне тлумачення зазначеного положення частини першої статті 120 Конституції України виходив із системного аналізу відповідних положень Основного Закону України, зокрема статей 92, 114, 115, 118, 120 та інших, його буквальної інтерпретації.

За Конституцією України (стаття 114) до складу Кабінету Міністрів України як його члени входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, а також міністри. Усі вони є посадовими особами, які згідно з частиною першою статті 120 Конституції України не мають права входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що термін «керівник» центрального чи місцевого органу виконавчої влади, який міститься в час-

тині першій статті 120 Конституції України, означає посадову особу виконавчого органу, сукупність кваліфікуючих ознак якої визначає статус керівника.

До цих ознак належать конкретні державно-владні повноваження виконавчого та розпорядчого характеру такої посадової особи у сфері виконавчої влади, які їй згідно з Конституцією та законами України надаються відповідними органами державної влади (розподіл обов'язків між своїми заступниками; розпорядження матеріально-фінансовими цінностями; керівництво та спрямування роботи виконавчого органу і його апарату; вирішення кадрових питань; підписання правових актів виконавчого органу; представництво виконавчого органу у відносинах з громадянами, іншими державними органами, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності тощо).

Правові акти посадової особи – керівника виконавчого органу, його вказівки, розпорядження, інші дії є обов'язковими до виконання.

Отже, керівник органу виконавчої влади є посадовою особою, яка, виходячи з характеру та змісту повноважень, очолює цей орган і несе персональну відповідальність за його роботу.

Керівниками центральних органів виконавчої влади є міністри (до складу Кабінету Міністрів входять за посадою), посадові особи, які очолюють інші, крім міністерств, центральні органи виконавчої влади.

Керівниками місцевих органів виконавчої влади є голови місцевих державних адміністрацій.

Такі посадові особи та керівники центральних, місцевих органів виконавчої влади не мають права входити до складу керівних органів і наглядових рад підприємств, що мають на меті одержання прибутку.

Перелік інших посадових осіб, які не мають права входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку, може бути встановлено законом (пункт 12 частини першої статті 92 Конституції України).

На підставі викладеного і відповідно до статей 147, 150 Конституції України, статей 51, 63, 65, 67, 69, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення частини першої статті 120 Конституції України треба розуміти так, що до посадових осіб органів виконавчої влади, які не мають права входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку, належать:

1.1. Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри – члени Кабінету Міністрів України.

1.2. Посадові особи, які очолюють інші, крім міністерств, центральні органи виконавчої влади.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

1.3. Голови місцевих державних адміністрацій – керівники місцевих органів виконавчої влади.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании отдельных положений
части первой статьи 120 Конституции Украины
по конституционному представлению
Министерства экономики
и по вопросам европейской интеграции Украины
(дело о совмещении служебной деятельности
руководителей органов исполнительной власти)**

г. Киев
17 октября 2002 года
№ 16-рп/2002

Дело № 1-4/2002

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосовича, **Тимченко** Ивана Артемовича – судья-докладчик, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело по конституционному представлению Министерства экономики Украины (на время рассмотрения дела – Министерство экономики и по вопросам европейской интеграции Украины) об официальном толковании отдельных положений части первой статьи 120 Конституции Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статье 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Министерства экономики и по вопросам европейской интеграции Украины об официальном толковании отдельных положений части первой статьи 120 Конституции Украины.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии со статьей 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в выяснении, официальной интерпретации положений части первой статьи 120 Конституции Украины о праве руководителей центральных и местных органов исполнительной власти совмещать свою служебную деятельность с другой работой и входить в состав руководя-

щего органа или наблюдательного совета предприятия, что имеет целью получение прибыли.

Заслушав судью-докладчика Тимченко И.А. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Министерство экономики и по вопросам европейской интеграции Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с письменным ходатайством об официальном толковании отдельных положений части первой статьи 120 Конституции Украины.

В конституционном представлении отмечается, что исходя из положений части первой статьи 120 Конституции Украины руководители центральных и местных органов исполнительной власти не вправе совмещать свою служебную деятельность с другой работой, кроме преподавательской, научной и творческой во внерабочее время, входить в состав руководящего органа или наблюдательного совета предприятия, что имеет целью получение прибыли.

Ссылаясь на практику формирования наблюдательных советов открытых акционерных обществ, которые создаются на базе предприятий государственной собственности, субъект права на конституционное представление утверждает, что в состав таких советов входят и представители учредителей обществ. Учредителями открытых акционерных обществ со стороны государства, подчеркивается в представлении, являются министерства и иные органы исполнительной власти, уполномоченные управлять имуществом таких предприятий. Состав наблюдательных советов открытых акционерных обществ утверждают Министерство экономики и по вопросам европейской интеграции Украины, Министерство финансов Украины и Фонд государственного имущества Украины.

Учитывая изложенное, Министерство экономики и по вопросам европейской интеграции Украины ставит вопрос об официальном толковании положения части первой статьи 120 Конституции Украины о том, что руководители центральных и местных органов исполнительной власти как представители учредителей (первые руководители, их заместители, руководители структурных подразделений указанных органов) «не имеют права совмещать свою деятельность с работой в наблюдательных советах», то есть входить в состав наблюдательного совета предприятия, что имеет целью получение прибыли.

2. Конституционный Суд Украины, рассматривая вопрос об официальном толковании положения части первой статьи 120 Конституции Украины, исходит из системного анализа соответствующих положений Основного Закона Украины, в частности статей 92, 114, 115, 118, 120 и других, его буквальной интерпретации.

По Конституции Украины (статья 114) в состав Кабинета Министров Украины входят Премьер-министр Украины, Первый вице-премьер-министр, три вице-премьер-министра, а также министры. Все они являются

должностными лицами, которые согласно части первой статьи 120 Конституции Украины не вправе входить в состав руководящего органа или наблюдательного совета предприятия, что имеет целью получение прибыли.

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что термин «руководитель» центрального или местного органа исполнительной власти, использующийся в части первой статьи 120 Конституции Украины, означает должностное лицо исполнительного органа, совокупность квалифицирующих признаков которого определяет статус руководителя.

К этим признакам относятся конкретные государственно-властные полномочия исполнительного и распорядительного характера такого должностного лица в сфере исполнительной власти, которыми он согласно Конституции и законам Украины наделяется соответствующими органами государственной власти (распределение обязанностей между своими заместителями; распоряжение материально-финансовыми ценностями; руководство и направление работы исполнительного органа и его аппарата; решение кадровых вопросов; подписание правовых актов исполнительного органа; представительство исполнительного органа в отношениях с гражданами, другими государственными органами, предприятиями, учреждениями и организациями всех форм собственности и т. п.).

Правовые акты должностного лица – руководителя исполнительного органа, его указания, распоряжения, иные действия являются обязательными к исполнению.

Таким образом, руководитель органа исполнительной власти является должностным лицом, которое, исходя из характера и содержания полномочий, возглавляет этот орган и несет персональную ответственность за его работу.

Руководителями центральных органов исполнительной власти являются министры (в состав Кабинета Министров входят по должности), должностные лица, которые возглавляют иные, кроме министерств, центральные органы исполнительной власти.

Руководителями местных органов исполнительной власти являются председатели местных государственных администраций.

Эти должностные лица, руководители центральных и местных органов исполнительной власти не имеют права входить в состав руководящих органов и наблюдательных советов предприятий, что имеют целью получение прибыли.

Перечень иных должностных лиц, которые не вправе входить в состав руководящего органа или наблюдательного совета предприятия, что имеет целью получение прибыли, может быть установлен законом (пункт 12 части первой статьи 92 Конституции Украины).

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 63, 65, 67, 69, 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положение части первой статьи 120 Конституции Украины необходимо понимать так, что к должностным лицам органов исполнительной

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

власти, которые не вправе входить в состав руководящего органа или наблюдательного совета предприятия, что имеет целью получение прибыли, относятся:

1.1. Премьер-министр Украины, Первый вице-премьер-министр Украины, вице-премьер-министры Украины, министры – члены Кабинета Министров Украины.

1.2. Должностные лица, возглавляющие иные, кроме министерств, центральные органы исполнительной власти.

1.3. Председатели местных государственных администраций – руководители местных органов исполнительной власти.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision no.16-rp/2002 of the Constitutional Court of Ukraine as of October 17, 2002*

The Constitutional Court of Ukraine came to conclusion that the term «a head officer» of a central or local body of the executive power contained in part one Article 120 of the Constitution of Ukraine means an officer of an executive body, cumulative qualifying attributes of whom determine his/her status of manager. Those attributes include specific state power authority of the executive and managing nature of such officer in the sphere of the executive power, which in accordance with the Constitution and the Laws of Ukraine are granted by the relevant bodies of the state power (distribution of responsibilities among his/her substitutes; managing material and financial values; supervision and direction of work of executive body and its staff; resolving staffing issues; signing legal acts of the executive body; representation of the executive body in its relations with citizens, other state bodies, enterprises, institutions and organizations of all forms of ownership, etc.).

Legal acts issued by the officer being the head officer of the executive body, his/her instructions, orders, other acts are obligatory for execution.

Therefore, a head officer of a body of the executive power is an officer, who in virtue of nature and scope of his/her authority heads this body and bears personal responsibility for work of the body.

Head officers of central bodies of the executive power are ministers (being members of the Cabinet of Ministers of Ukraine *ex officio*), officers heading central bodies of the executive power other than ministries. Head officers of local bodies of the executive power are heads of local state administration. Such officers and head officers of local bodies of the executive power do not have the right to be members of compositions of managing bodies and supervisory boards of enterprises having their goals in earning profit.

List of other officers who do not have the right to be members of the compositions of managing bodies and supervisory boards of enterprises having their goals in earning profit may be prescribed by law (paragraph 12 part one Article 92 of the Constitution of Ukraine).

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
50 народних депутатів України
щодо офіційного тлумачення положень
статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України
(щодо повноважності Верховної Ради України)**

м. Київ
17 жовтня 2002 року
№ 17-рп/2002

Справа № 1-6/2002

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича – суддя-доповідач,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Шишкіна Віктора Івановича – народного депутата України (на час звернення до Конституційного Суду України), а також Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно з частиною першою статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційній інтерпретації положень зазначених статей Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Шаповала В.М., пояснення Шишкіна В.І., Селіванова А.О., Носова В.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 50 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України.

Народні депутати України обґрунтовують своє клопотання тим, що наведені у конституційному поданні статті Конституції України містять положення, які не визначено в однозначний спосіб, не конкретизовано, а тому при застосуванні виникають суперечності щодо їх точного смислу і змісту.

У листі Голови Верховної Ради України зазначено, що Конституція України встановила загальні умови, за яких парламент є повноважним. Дотримання цих умов є необхідним і достатнім для визнання діяльності Верховної Ради України правочинною. Процедурні питання роботи парламенту, на думку Голови Верховної Ради України, мають бути врегульовані законом про регламент Верховної Ради України. Разом з тим офіційне тлумачення положень статей Конституції України, вказаних у конституційному поданні, є необхідним для забезпечення чіткої правової основи роботи Верховної Ради України.

У листі Президента України зазначено, що порушені в конституційному поданні питання є предметом законодавчого регулювання і не належать до повноважень Конституційного Суду України.

2. Народні депутати України звертаються до Конституційного Суду України з клопотанням роз'яснити: «Що таке Верховна Рада України як орган (законодавчої) влади (стаття 75)? У чому полягає юридичний зміст категорії «орган» (в даному випадку – для Верховної Ради України)? Які формально-юридичні ознаки надають певній кількості народних депутатів України діяти як орган державної (законодавчої) влади і здійснювати усі повноваження та функції, визначені Конституцією України?»

Конституційний Суд України в офіційному тлумаченні положень статті 75 Конституції України виходить з того, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5 Конституції України).

Верховна Рада України визначена в статті 75 Конституції України парламентом – єдиним органом законодавчої влади в Україні. Як орган державної влади Верховна Рада України є колегіальним органом, який складають чотириста п'ятдесят народних депутатів України. Повноваження Верховної Ради України реалізуються спільною діяльністю народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України під час її сесій. Визначення Верховної Ради України єдиним органом законодавчої влади означає, що жоден інший орган державної влади не уповноважений приймати закони. Верховна Рада України здійснює законодавчу владу самостійно, без участі інших органів.

Проте учасниками законодавчого процесу на його відповідній стадії, а отже, учасниками законотворчості, є визначені в частині першій статті 93

Конституції України суб'єкти права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України – зокрема Президент України і Кабінет Міністрів України. Крім того, частиною другою статті 94 Конституції України встановлено, що Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду, тобто реалізує право вето. Без подолання вето неможливе наступне підписання та офіційне оприлюднення закону Президентом України, а відтак – набрання законом чинності. Реалізація права законодавчої ініціативи і права вето означає лише участь відповідних органів у здійсненні власне парламентської функції законотворчості.

Верховна Рада України за своєю природою є представницьким органом державної влади, який відповідно до частини першої статті 76 Конституції України складають чотириста п'ятдесят народних депутатів України – громадян України, обраних на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки. Формування шляхом прямих виборів і функціонування на засадах колегіальності забезпечують Верховній Раді України характер представницького органу.

Особливий зв'язок також існує між повноваженнями окремого народного депутата України і компетенцією Верховної Ради України в цілому. Наявність уповноваженого парламенту залежить від виконання певних вимог, адресованих народним депутатам України, від наявності у них повноважень. Стаття 79 Конституції України містить вимогу складення народними депутатами України присяги та застереження щодо втрати мандата в разі відмови скласти присягу. Водночас встановлено, що повноваження народних депутатів України починаються з моменту складення присяги. Отже, реалізація повноважень Верховної Ради України уможливлена наявністю повноважень народних депутатів України.

Зазначена в Конституції України кількість – чотириста п'ятдесят народних депутатів України – є верхньою межею кількісного складу Верховної Ради України. Це не виключає, що реальна кількість обраних й повноважних народних депутатів України через різні обставини за результатами виборів може виявитися меншою або скоротитися у процесі функціонування парламенту внаслідок дострокового припинення повноважень народних депутатів України у передбачених Конституцією України випадках. Таке зменшення складу Верховної Ради України, якщо при цьому не порушується межа кількісного складу (триста повноважних народних депутатів України), не може вважатися підставою для припинення її роботи, оскільки вона як представницький орган працює за демократичним принципом прийняття рішень не одногосно, а конституційно визначеною більшістю (стаття 91 Конституції України).

Отже, Верховна Рада України є повноважною, тобто набуває здатності (стає дієздатною) приймати закони і реалізовувати інші свої конституційно визначені повноваження, за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу (частина друга статті 82 Конституції України). Це конституційне положення і уповноважує певну кількість громадян, обраних народними депутатами України (триста і більше), які після скла-

дення присяги перед відкриттям першої сесії новообраного парламенту набули повноважень спільно діяти як Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади. У разі обрання менше трьох четвертих від її конституційного складу Верховна Рада України буде неповноважною приймати лише рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту (частина шоста статті 111 Конституції України).

Конституційний Суд України, вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, виходить також з того, що Конституція України розрізняє діяльність народних депутатів України, коли вони колективно здійснюють певні повноваження (ініціювання питання про відповідальність Кабінету Міністрів України, звернення до Конституційного Суду України, ініціювання законопроектів про внесення змін до Конституції України тощо), і спільну діяльність народних депутатів України, якою здійснюються повноваження Верховної Ради України як колегіального органу державної влади.

Відповідно до частини першої статті 82 Конституції України Верховна Рада України працює сесійно, тобто протягом певних періодів – сесій, на які вона збирається у визначені Конституцією України строки: на першу сесію – не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів (частина третя статті 82), на чергові сесії – першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року (частина перша статті 83). Під час сесій згідно з частиною другою статті 84 Конституції України рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування. Тому спільна діяльність народних депутатів України у режимі функціонування єдиного органу законодавчої влади – парламенту – можлива лише на засіданнях Верховної Ради України під час її сесій і неприпустима поза цими засіданнями і за межами сесій.

Отже, за змістом Конституції України Верховна Рада України як представницький орган державної влади – парламент – є єдиним органом законодавчої влади, який має колегіальний характер і складається з чотирьохсот п'ятдесяти народних депутатів України, обраних строком на чотири роки на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування, і є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу. Повноваження Верховної Ради України здійснюються спільною діяльністю народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України під час її сесій.

3. Порушуючи питання про офіційне тлумачення положення частини першої статті 82 Конституції України, за яким Верховна Рада України працює сесійно, суб'єкт права на конституційне подання звертається з клопотанням роз'яснити, що є в юридичному значенні терміни «сесія» та «засідання» Верховної Ради України і за яких умов сесія та засідання Верховної Ради України є повноважними.

У конституційному поданні це питання пов'язується, зокрема, з необхідністю визначення, чи має конституційна вимога обрання не менш як двох третин від конституційного складу Верховної Ради України «одномоментний характер, який полягає в тому, що юридичним наслідком цьо-

го є лише встановлення факту сформування Верховної Ради як органу, чи така її якість (повноважність, обумовлена наявністю не менш як двох третин від її конституційного складу) має сталий (перманентний) характер і поширюється на весь період діяльності сформованого органу, що вимагає постійної фізичної присутності у таких формах роботи Верховної Ради України, як сесія та засідання, такої ж самої кількості народних депутатів, яка була необхідна для набуття Верховною Радою якості повноважного органу?»

Голова Верховної Ради України погоджується з тим, що Конституція України не дає однозначної відповіді на питання, за яких умов сесія Верховної Ради України є повноважною, і вважає, що «підтвердження повноважними сесій Верховної Ради України не обумовлюється наявністю певної кількості народних депутатів України під час сесійної роботи парламенту». На думку Голови Верховної Ради України, аналіз статей 82, 83, 84 Конституції України дає змогу дійти висновку, що сесія в юридичному значенні означає основну організаційно-правову форму роботи Верховної Ради України як колегіального органу законодавчої влади.

Вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з того, що в Конституції України терміни «сесія» й «сесійно» використовуються для характеристики функціонування Верховної Ради України стосовно її діяльності. Положення частини першої статті 82 Конституції України, за яким Верховна Рада України «працює сесійно», треба розуміти так, що вона працює не безперервно, а під час певних періодів – сесій, на які вона збирається у конституційно визначені строки, як правило, двічі на рік.

Саме під час сесій проводяться пленарні засідання Верховної Ради України, засідання її комітетів та комісій. Верховна Рада України на сесійний період визначає коло питань, які підлягають розгляду і вирішенню, складає порядок денний чергової сесії, а також визначає дні й тижні пленарних засідань, роботи комітетів та комісій, роботи народних депутатів України у виборчих округах, встановлює кількість і тривалість щоденних пленарних засідань парламенту тощо.

З сесійним характером роботи Верховної Ради України Конституція України пов'язує й певні особливості здійснення її повноважень. Наприклад, питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії (частина друга статті 87 Конституції України). Питання про внесення змін до Конституції України має бути розглянуте і вирішене на двох чергових сесіях Верховної Ради України послідовно (стаття 155 Конституції України).

Пленарні засідання – основна форма діяльності Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади під час її сесій. Це – регулярні зібрання народних депутатів України у визначений час і у визначеному місці, що проводяться за встановленою процедурою. На них розглядаються питання, віднесені Конституцією України до повноважень Верховної Ради України, і приймаються відповідні рішення з цих питань шляхом голосування народних депутатів України.

Отже, сесії і засідання Верховної Ради України не є органами і тому

не можуть мати власних повноважень. У зв'язку з цим питання про повноважність сесії чи засідання Верховної Ради України з юридичної точки зору змістовно збігається з питанням про повноважність Верховної Ради України при прийнятті того чи іншого рішення на її пленарному засіданні під час певної сесії.

Як зазначалося, Верховна Рада України є повноважною, тобто набуває здатності приймати закони і реалізовувати інші свої конституційно визначені повноваження, за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу. Ця конституційна вимога є умовою повноважності Верховної Ради України протягом усього періоду скликання і не може розглядатися лише як підстава для відкриття її першого засідання першої сесії. У разі зменшення з будь-яких причин складу парламенту до кількості, меншої ніж триста народних депутатів України, діяльність Верховної Ради України має бути зупинена до складення присяги належним числом відповідно обраних народних депутатів України.

Водночас Конституція України не передбачає, як сформульовано в конституційному поданні, «постійної фізичної присутності» на засіданнях Верховної Ради України такої ж кількості народних депутатів України, яка є необхідною для набуття Верховною Радою України якості повноважного органу державної влади. Пов'язуючи повноважність Верховної Ради України з відповідною кількістю обраних народних депутатів України, які склали присягу, Конституція України фактично виходить з презумпції відповідальності у роботі всіх народних депутатів України на пленарних засіданнях та за іншими формами діяльності парламенту.

Тому при розгляді питання щодо прийняття відповідного рішення кількість голосів, поданих «за», порівнюється саме з конституційним складом Верховної Ради України, а не з кількістю народних депутатів України, присутніх на її засіданні. Присутність і особиста участь народного депутата України у засіданнях Верховної Ради України та її органів, до складу яких його обрано, не є питанням вільного рішення (вибору) народного депутата України, а відповідно до пункту 3 частини першої статті 24 Закону України «Про статус народного депутата України» є обов'язком. Це стосується будь-якого засідання Верховної Ради України, в тому числі і передбаченого частиною першою статті 104 Конституції України урочистого засідання, на якому голосування не відбуваються і рішення не приймаються.

4. Суб'єкт права на конституційне подання, порушуючи питання про офіційне тлумачення положень частин другої і третьої статті 84 Конституції України, за якими рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування, яке здійснюється народним депутатом України особисто, просить роз'яснити, яка кількість народних депутатів України має взяти участь у голосуванні для того, щоб рішення Верховної Ради України вважалось прийнятним, і чи є неучасть у голосуванні складовою процесу прийняття рішення Верховною Радою України.

У конституційному поданні зазначено, що практикою Верховної Ради України є прийняття рішень за умов присутності та участі в голосуванні довільної кількості народних депутатів України, а це, на думку суб'єкта

права на конституційне подання, «може ставити під запитання конституційність дій Верховної Ради України як органу державної влади, а також не виключає можливості піддання сумніву конституційності окремих рішень Верховної Ради України».

На думку Голови Верховної Ради України, голосування народних депутатів України під час прийняття рішень можуть бути різними, але важливим при цьому є дотримання вимог, передбачених статтями 84, 91 Конституції України. Аналіз змісту положень цих статей дає підстави для висновку, що для того, щоб рішення Верховної Ради України вважалось прийнятим, «в голосуванні особисто має взяти участь принаймні така кількість народних депутатів України, яка необхідна згідно з вимогами Конституції України для прийняття рішень Верховною Радою України – 226 (стаття 91), 225 (стаття 135), 300 (статті 155, 156)».

Конституційний Суд України розглядає порушене в конституційному поданні питання в контексті положення статті 91 Конституції України, згідно з яким Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією, а також положення частини третьої статті 84 Конституції України, за яким голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто.

Статтею 91 Конституції України кворуму, зокрема, для проведення голосування щодо прийняття Верховною Радою України законів, постанов та інших актів не встановлено. Але зі змісту цієї статті випливає, що у відповідному голосуванні повинна взяти участь щонайменше більшість від конституційного складу Верховної Ради України, крім випадків, коли інша більшість передбачена самою Конституцією України.

Верховна Рада України правомочна приймати закони і реалізовувати інші конституційно визначені повноваження за умови присутності на її пленарних засіданнях на момент голосування не менше тієї кількості народних депутатів України, яка згідно з Конституцією України необхідна для прийняття відповідного рішення (частина четверта статті 89, стаття 91, частина четверта статті 94, частини друга, п'ята, шоста статті 111, частина перша статті 135, стаття 155, частина перша статті 156).

Водночас Конституція України не передбачає можливості неучасті народного депутата України у голосуванні. Конституційний Суд України у Рішенні від 7 липня 1998 року № 11-рп/98 зазначив: «Виконання народним депутатом України своїх обов'язків в інтересах усіх співвітчизників випливає із змісту присяги, яку складає народний депутат України перед Верховною Радою України (частина перша статті 79 Конституції України)».

У тексті присяги сформульовано, зокрема, зобов'язання народного депутата України «додержуватися Конституції України та законів України» (частина перша статті 79 Конституції України). Це положення конкретизовано у пункті 4 частини першої статті 24 Закону України «Про статус народного депутата України», згідно з яким особиста участь у голосуванні з питань, що розглядаються Верховною Радою України, є обов'язком народного депутата України.

У разі якщо за пропонуване рішення проголосувала визначена Консти-

туцією України більшість, воно є прийнятим незалежно від того, скільки народних депутатів України не брали участі у голосуванні. Неучасть певної кількості народних депутатів України в голосуванні не є складовою процесу прийняття рішень Верховною Радою України.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 63, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

В аспекті порушених у конституційному поданні питань:

1. Положення статті 75 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями статей 5, 76, 85 Конституції України треба розуміти так, що Верховна Рада України як орган державної влади є колегіальним органом, який складають чотириста п'ятдесят народних депутатів України.

Верховна Рада України за своєю природою є представницьким органом державної влади і здійснює законодавчу владу. Визначення Верховної Ради України єдиним органом законодавчої влади означає, що жоден інший орган державної влади не уповноважений приймати закони.

Повноваження Верховної Ради України реалізуються спільною діяльністю народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України під час її сесій.

2. Положення частини другої статті 82 Конституції України щодо умов повноважності Верховної Ради України у взаємозв'язку з положенням частини четвертої статті 79 Конституції України треба розуміти так, що Верховна Рада України є повноважною, тобто правомочною приймати закони і реалізовувати інші конституційно визначені повноваження, за умов обрання не менш як двох третин від її конституційного складу і складення новообраними народними депутатами України присяги. Ця конституційна вимога є умовою повноважності Верховної Ради України протягом усього періоду скликання і не може розглядатися лише як підстава для відкриття її першого засідання першої сесії.

Верховна Рада України правомочна приймати закони і реалізовувати інші конституційно визначені повноваження за умови присутності на її пленарних засіданнях на момент голосування не менше тієї кількості народних депутатів України, яка згідно з Конституцією України необхідна для прийняття відповідного рішення (частина четверта статті 89, стаття 91, частина четверта статті 94, частини друга, п'ята, шоста статті 111, частина перша статті 135, стаття 155, частина перша статті 156).

3. Положення статей 82, 84, 104 Конституції України стосовно юридичного змісту понять «сесія» та «засідання» Верховної Ради України і необхідної кількості присутніх на засіданні народних депутатів України треба розуміти так, що Верховна Рада України працює протягом певних періодів – сесій, на які вона збирається у конституційно визначені строки, як правило, двічі на рік.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Основною формою діяльності Верховної Ради України є пленарні засідання під час сесій, які є регулярними зібраннями народних депутатів України відповідного скликання у визначений час у визначеному місці і які проводяться за встановленою процедурою. На пленарних засіданнях розглядаються питання, віднесені Конституцією України до повноважень Верховної Ради України, і шляхом голосування народних депутатів України приймаються рішення з цих питань.

4. Положення частин другої, третьої статті 84 та статті 91 Конституції України щодо участі народних депутатів України у прийнятті Верховною Радою України рішень треба розуміти так, що коли за пропонуване рішення проголосувала визначена Конституцією України кількість народних депутатів України, воно вважається прийнятим незалежно від того, скільки народних депутатів України не брали участі у голосуванні. Неучасть певної кількості народних депутатів України у голосуванні не є складовою процесу прийняття рішень Верховною Радою України.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положений
статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституции Украины
по конституционному представлению
50 народных депутатов Украины
(о полномочиях Верховной Рады Украины)**

г. Киев
17 октября 2002 года
№ 17-рп/2002

Дело № 1-6/2002

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича – судья-докладчик,

с участием представителя субъекта права на конституционное представление **Шишкина** Виктора Ивановича – народного депутата Украины (на время обращения в Конституционный Суд Украины), а также **Селиванова** Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины, **Носова** Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины,

рассмотрел на пленарном заседании дело по конституционному представлению 50 народных депутатов Украины об официальном толковании положений статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституции Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статье 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно части первой статьи 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальной интерпретации положений указанных статей Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика **Шаповала** В.Н., объяснения **Шишкина** В.И., **Селиванова** А.А., **Носова** В.В. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление – 50 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституции Украины.

Народные депутаты Украины обосновывают свое ходатайство тем, что приведенные в конституционном представлении статьи Конституции Украины содержат положения, которые не определены однозначно, не конкретизированы, а поэтому при их применении возникают разногласия относительно их точного смысла и содержания.

В письме Председателя Верховной Рады Украины отмечается, что Конституция Украины установила общие условия, при которых парламент является полномочным. Соблюдение этих условий необходимо и достаточно для признания деятельности Верховной Рады Украины правомочной. Процедурные вопросы работы парламента, по мнению Председателя Верховной Рады Украины, должны быть урегулированы законом о регламенте Верховной Рады Украины. Вместе с тем официальное толкование положений статей Конституции Украины, указанных в конституционном представлении, необходимо для обеспечения четкой правовой основы работы Верховной Рады Украины.

В письме Президента Украины утверждается, что затронутые в конституционном представлении вопросы являются предметом законодательного регулирования и не относятся к полномочиям Конституционного Суда Украины.

2. Народные депутаты Украины обращаются в Конституционный Суд Украины с ходатайством разъяснить: «Что такое Верховная Рада Украины как орган (законодательной) власти (статья 75)? В чем заключается юридическое содержание категории «орган» (в данном случае – относительно Верховной Рады Украины)? Какие формально-юридические признаки позволяют определенному количеству народных депутатов Украины действовать как орган государственной (законодательной) власти и осуществлять все полномочия и функции, определенные Конституцией Украины?»

Конституционный Суд Украины в официальном толковании положений статьи 75 Конституции Украины исходит из того, что народ как носитель суверенитета и единственный источник власти осуществляет власть непосредственно и через органы государственной власти, органы местного самоуправления (часть вторая статьи 5 Конституции Украины).

Верховная Рада Украины определена в статье 75 Конституции Украины парламентом – единственным органом законодательной власти в Украине. Как орган государственной власти Верховная Рада Украины является коллегиальным органом, который составляют четыреста пятьдесят народных депутатов Украины. Полномочия Верховной Рады Украины реализуются совместной деятельностью народных депутатов Украины на заседаниях Верховной Рады Украины во время ее сессий. Определение Верховной Рады Украины единственным органом законодательной власти означает, что никакой другой орган государственной власти не уполно-

мочен принимать законы. Верховная Рада Украины осуществляет законодательную власть самостоятельно, без участия других органов.

Тем не менее участниками законодательного процесса на его соответствующей стадии, а следовательно, участниками законотворчества являются определенные в части первой статьи 93 Конституции Украины субъекты права законодательной инициативы в Верховной Раде Украины – в частности Президент Украины и Кабинет Министров Украины. Кроме того, частью второй статьи 94 Конституции Украины установлено, что Президент Украины в течение пятнадцати дней после получения закона подписывает его, принимая к исполнению, и официально обнародует его либо возвращает закон со своими мотивированными и сформулированными предложениями в Верховную Раду Украины для повторного рассмотрения, то есть реализует право вето. Без преодоления вето невозможны последующее подписание и официальное обнародование закона Президентом Украины, а следовательно – вступление закона в силу. Реализация права законодательной инициативы и права вето означает лишь участие соответствующих органов в осуществлении собственно парламентской функции законотворчества.

Верховная Рада Украины по своей природе является представительным органом государственной власти, который согласно части первой статьи 76 Конституции Украины составляют четыреста пятьдесят народных депутатов Украины – граждан Украины, избранных на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования сроком на четыре года. Формирование путем прямых выборов и функционирование на принципах коллегиальности обеспечивают Верховной Раде Украины характер представительного органа.

Особая связь также существует между полномочиями отдельного народного депутата Украины и компетенцией Верховной Рады Украины в целом. Наличие уполномоченного парламента зависит от выполнения определенных требований, адресованных народным депутатам Украины, от наличия у них полномочий. Статья 79 Конституции Украины содержит требование принесения народными депутатами Украины присяги и предписание относительно утраты мандата в случае отказа принести присягу. В то же время установлено, что полномочия народных депутатов Украины начинаются с момента принесения присяги. Следовательно, реализация полномочий Верховной Рады Украины возможна при наличии полномочий народных депутатов Украины.

Указанное в Конституции Украины число – четыреста пятьдесят народных депутатов Украины – является высшим пределом количественного состава Верховной Рады Украины. Это не исключает того, что реальное количество избранных и полномочных народных депутатов Украины в силу различных обстоятельств по результатам выборов может оказаться меньше или сократиться в процессе функционирования парламента вследствие досрочного прекращения полномочий народных депутатов Украины в предусмотренных Конституцией Украины случаях. Такое уменьшение состава Верховной Рады Украины, если при этом не нарушаются пределы количественного состава (триста полномочных народных депутатов Украины), не может считаться основанием для прекращения ее

работы, поскольку она как представительный орган работает по демократическому принципу принятия решений не единогласно, а конституционно определенным большинством (статья 91 Конституции Украины).

Таким образом, Верховная Рада Украины является полномочной, то есть приобретает способность (становится дееспособной) принимать законы и реализовывать иные свои конституционно определенные полномочия, при условии избрания не менее двух третей от ее конституционного состава (часть вторая статьи 82 Конституции Украины). Это конституционное положение и уполномочивает определенное количество граждан, избранных народными депутатами Украины (триста и более), которые после принесения присяги перед открытием первой сессии новоизбранного парламента приобрели полномочия совместно действовать как Верховная Рада Украины – единственный орган законодательной власти. В случае избрания менее трех четвертых от ее конституционного состава Верховная Рада Украины будет неполномочной принимать лишь решение о смещении Президента Украины с поста в порядке импичмента (часть шестая статьи 111 Конституции Украины).

Конституционный Суд Украины, решая поставленный в конституционном представлении вопрос, исходит также из того, что Конституция Украины различает деятельность народных депутатов Украины, когда они коллективно осуществляют определенные полномочия (инициирование вопроса об ответственности Кабинета Министров Украины, обращение в Конституционный Суд Украины, инициирование законопроектов о внесении изменений в Конституцию Украины и т. п.), и совместную деятельность народных депутатов Украины, благодаря которой осуществляются полномочия Верховной Рады Украины как коллегиального органа государственной власти.

Согласно части первой статьи 82 Конституции Украины Верховная Рада Украины работает сессионно, то есть на протяжении определенных периодов – сессий, на которые она собирается в установленные Конституцией Украины сроки: на первую сессию – не позднее чем на тридцатый день после официального объявления результатов выборов (часть третья статьи 82), на очередные сессии – в первый вторник февраля и первый вторник сентября каждого года (часть первая статьи 83). Во время сессий согласно части второй статьи 84 Конституции Украины решения Верховной Рады Украины принимаются исключительно на ее пленарных заседаниях путем голосования. Поэтому совместная деятельность народных депутатов Украины в режиме функционирования единственного органа законодательной власти – парламента – возможна лишь на заседаниях Верховной Рады Украины во время ее сессий и недопустима вне этих заседаний и за пределами сессий.

Таким образом, по смыслу Конституции Украины Верховная Рада Украины как представительный орган государственной власти – парламент – является единственным органом законодательной власти, который носит коллегиальный характер, состоит из четырехсот пятидесяти народных депутатов Украины, избранных сроком на четыре года на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования, и является полномочной при условии избрания не менее двух третей от ее

конституционного состава. Полномочия Верховной Рады Украины осуществляются путем совместной деятельности народных депутатов Украины на заседаниях Верховной Рады Украины во время ее сессий.

3. Ставя вопрос об официальном толковании положения части первой статьи 82 Конституции Украины, согласно которому Верховная Рада Украины работает сессионно, субъект права на конституционное представление обращается с ходатайством разъяснить, каково юридическое значение терминов «сессия» и «заседание» Верховной Рады Украины, и при каких условиях сессия и заседание Верховного Совета Украины полномочны.

В конституционном представлении этот вопрос связывается, в частности, с необходимостью определения, имеет ли конституционное требование избрания не менее двух третей от конституционного состава Верховной Рады Украины «одномоментный характер, состоящий в том, что юридическим последствием этого является лишь установление факта формирования Верховной Рады Украины как органа, или такое ее качество (полномочность, обусловленная наличием не менее двух третей от ее конституционного состава) носит постоянный (перманентный) характер и распространяется на весь период деятельности сформированного органа, что требует постоянного физического присутствия при таких формах работы Верховной Рады Украины, как сессия и заседание, такого же количества народных депутатов, которое было необходимо для приобретения Верховной Радой качества полномочного органа?»

Председатель Верховной Рады Украины соглашается с тем, что Конституция Украины не дает однозначного ответа на вопрос, при каких условиях сессия Верховной Рады Украины является полномочной, и считает, что «подтверждение полномочными сессий Верховной Рады Украины не обуславливается наличием определенного количества народных депутатов Украины во время сессионной работы парламента». По мнению Председателя Верховной Рады Украины, анализ статей 82, 83, 84 Конституции Украины позволяет сделать вывод, что сессия в юридическом значении означает основную организационно-правовую форму работы Верховной Рады Украины как коллегиального органа законодательной власти.

Решая поднятые в конституционном представлении вопросы, Конституционный Суд Украины исходит из того, что в Конституции Украины термины «сессия» и «сессионно» используются для характеристики функционирования Верховной Рады Украины применительно к ее деятельности. Положение части первой статьи 82 Конституции Украины, согласно которому Верховная Рада Украины «работает сессионно», нужно понимать так, что она работает не непрерывно, а во время определенных периодов – сессий, на которые она собирается в конституционно установленные сроки, как правило, дважды в год.

Именно во время сессий проводятся пленарные заседания Верховной Рады Украины, заседания ее комитетов и комиссий. Верховная Рада Украины на сессионный период определяет круг вопросов, подлежащих рассмотрению и решению, составляет повестку дня очередной сессии, а так-

же определяет дни и недели пленарных заседаний, работы комитетов и комиссий, работы народных депутатов Украины в избирательных округах, устанавливает количество и продолжительность ежедневных пленарных заседаний парламента и т. п.

С сессионным характером работы Верховной Рады Украины Конституция Украины связывает и некоторые особенности осуществления ее полномочий. Например, вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины не может рассматриваться Верховной Радой Украины более одного раза в течение одной очередной сессии (часть вторая статьи 87 Конституции Украины). Вопрос о внесении изменений в Конституцию Украины должен быть рассмотрен и решен на двух очередных сессиях Верховной Рады Украины последовательно (статья 155 Конституции Украины).

Пленарные заседания – основная форма деятельности Верховной Рады Украины как единственного органа законодательной власти во время ее сессий. Это – регулярные собрания народных депутатов Украины в определенное время и в определенном месте, которые проводятся по установленной процедуре. На них рассматриваются вопросы, отнесенные Конституцией Украины к полномочиям Верховной Рады Украины, и принимаются соответствующие решения по этим вопросам путем голосования народных депутатов Украины.

Следовательно, сессии и заседания Верховной Рады Украины не являются органами и поэтому не могут иметь собственных полномочий. В связи с этим вопрос о полномочности сессии или заседания Верховной Рады Украины с юридической точки зрения содержательно совпадает с вопросом о полномочности Верховной Рады Украины при принятии того или иного решения на ее пленарном заседании во время определенной сессии.

Как отмечалось, Верховная Рада Украины является полномочной, то есть приобретает способность принимать законы и реализовывать другие свои конституционно определенные полномочия, при условии избрания не менее двух третей от ее конституционного состава. Это конституционное требование является условием полномочности Верховной Рады Украины на протяжении всего периода созыва и не может рассматриваться лишь как основание для открытия ее первого заседания первой сессии. В случае уменьшения по любой причине состава парламента до количества, меньшего, чем триста народных депутатов Украины, деятельность Верховной Рады Украины должна быть приостановлена до принесения присяги надлежащим числом соответственно избранных народных депутатов Украины.

Вместе с тем Конституция Украины не предусматривает, как сформулировано в конституционном представлении, «постоянного физического присутствия» на заседаниях Верховной Рады Украины такого же количества народных депутатов Украины, которое необходимо для приобретения Верховной Радой Украины качества полномочного органа государственной власти. Связывая полномочность Верховной Рады Украины с соответствующим количеством избранных народных депутатов Украины, которые принесли присягу, Конституция Украины фактически исходит из презумпции ответственности всех народных депутатов Украины в работе на пленарных заседаниях и за иные формы деятельности парламента.

Поэтому при рассмотрении вопроса о принятии соответствующего решения количество голосов, поданных «за», сравнивается именно с конституционным составом Верховной Рады Украины, а не с количеством народных депутатов Украины, присутствующих на ее заседании. Присутствие и непосредственное участие народного депутата Украины в заседаниях Верховной Рады Украины и ее органов, в состав которых его избрали, является не вопросом свободного решения (выбора) народного депутата Украины, а в соответствии с пунктом 3 части первой статьи 24 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» – обязанностью. Это касается любого заседания Верховной Рады Украины, в том числе и предусмотренного частью первой статьи 104 Конституции Украины торжественного заседания, на котором голосования не происходят и решения не принимаются.

4. Субъект права на конституционное представление, поднимая вопрос об официальном толковании положений частей второй и третьей статьи 84 Конституции Украины, согласно которым решения Верховной Рады Украины принимаются исключительно на ее пленарных заседаниях путем голосования, которое осуществляется народным депутатом Украины лично, просит разъяснить, какое количество народных депутатов Украины должно принять участие в голосовании для того, чтобы решение Верховной Рады Украины считалось принятым, и является ли неучастие в голосовании составной процессуальной частью принятия решения Верховной Радой Украины.

В конституционном представлении отмечается, что практикой Верховной Рады Украины является принятие решений при условии присутствия и участия в голосовании произвольного количества народных депутатов Украины, а это, по мнению субъекта права на конституционное представление, «может ставить под вопрос конституционность действий Верховной Рады Украины как органа государственной власти, а также не исключает возможности подвергнуть сомнению конституционность отдельных решений Верховной Рады Украины».

По мнению Председателя Верховной Рады Украины, голосование народных депутатов Украины при принятии решений может быть разным, но важно при этом соблюдать требования, предусмотренные статьями 84, 91 Конституции Украины. Анализ содержания положений этих статей дает основания сделать вывод, что для того, чтобы решение Верховной Рады Украины считалось принятым, «в голосовании лично должно принять участие по крайней мере такое количество народных депутатов Украины, которое необходимо согласно требованиям Конституции Украины для принятия решений Верховной Радой Украины – 226 (статья 91), 225 (статья 135), 300 (статьи 155, 156)».

Конституционный Суд Украины рассматривает затронутый в конституционном представлении вопрос в контексте положения статьи 91 Конституции Украины, согласно которому Верховная Рада Украины принимает законы, постановления и иные акты большинством от ее конституционного состава, кроме случаев, предусмотренных настоящей Конституцией, а также положения части третьей статьи 84 Конституции Украины, согласно

которому голосование на заседаниях Верховной Рады Украины осуществляется народным депутатом Украины лично.

Статьей 91 Конституции Украины кворум, в частности, для проведения голосования за принятие Верховной Радой Украины законов, постановлений и иных актов не установлен. Но из содержания этой статьи следует, что в соответствующем голосовании должно принять участие по меньшей мере большинство от конституционного состава Верховной Рады Украины, кроме случаев, когда иное большинство предусмотрено самой Конституцией Украины.

Верховная Рада Украины правомочна принимать законы и реализовывать иные конституционно установленные полномочия при условии присутствия на ее пленарных заседаниях на момент голосования не менее того количества народных депутатов Украины, которое согласно Конституции Украины необходимо для принятия соответствующего решения (часть четвертая статьи 89, статья 91, часть четвертая статьи 94, части вторая, пятая, шестая статьи 111, часть первая статьи 135, статья 155, часть первая статьи 156).

В то же время Конституция Украины не предусматривает возможности неучастия народного депутата Украины в голосовании. Конституционный Суд Украины в Решении от 7 июля 1998 года № 11-рп/98 указал: «Исполнение народным депутатом Украины своих обязанностей в интересах всех соотечественников вытекает из содержания присяги, которую приносит народный депутат Украины перед Верховной Радой Украины (часть первая статьи 79 Конституции Украины)».

В тексте присяги сформулирована, в частности, обязанность народного депутата Украины «соблюдать Конституцию Украины и законы Украины» (часть первая статьи 79 Конституции Украины). Это положение конкретизировано в пункте 4 части первой статьи 24 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины», согласно которому непосредственное участие в голосовании по рассматриваемым Верховной Радой Украины вопросам является обязанностью народного депутата Украины.

В случае если за предлагаемое решение проголосовало установленное Конституцией Украины большинство, оно считается принятым независимо от того, сколько народных депутатов Украины не принимали участия в голосовании. Неучастие определенного количества народных депутатов Украины в голосовании не является составной частью процесса принятия решений Верховной Радой Украины.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 63, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

В аспекте поставленных в конституционном представлении вопросов:

1. Положение статьи 75 Конституции Украины во взаимосвязи с положениями статей 5, 76, 85 Конституции Украины следует понимать так, что Верховная Рада Украины как орган государственной власти является кол-

легиальным органом, который составляют четыреста пятьдесят народных депутатов Украины.

Верховная Рада Украины по своей природе является представительным органом государственной власти и осуществляет законодательную власть. Определение Верховной Рады Украины единственным органом законодательной власти означает, что ни один другой орган государственной власти не уполномочен принимать законы.

Полномочия Верховной Рады Украины реализуются совместной деятельностью народных депутатов Украины на заседаниях Верховной Рады Украины во время ее сессий.

2. Положение части второй статьи 82 Конституции Украины относительно условий полномочности Верховной Рады Украины во взаимосвязи с положением части четвертой статьи 79 Конституции Украины следует понимать так, что Верховная Рада Украины является полномочной, то есть правомочной принимать законы и реализовывать иные конституционно установленные полномочия, при условии избрания не менее двух третей от ее конституционного состава и принесения новоизбранными народными депутатами Украины присяги. Это конституционное требование является условием полномочности Верховной Рады Украины в течение всего периода созыва и не может рассматриваться лишь как основание для открытия ее первого заседания первой сессии.

Верховная Рада Украины правомочна принимать законы и реализовывать иные конституционно установленные полномочия при условии присутствия на ее пленарных заседаниях на момент голосования не менее того количества народных депутатов Украины, которое согласно Конституции Украины необходимо для принятия соответствующего решения (часть четвертая статьи 89, статья 91, часть четвертая статьи 94, части вторая, пятая, шестая статьи 111, часть первая статьи 135, статья 155, часть первая статьи 156).

3. Положения статей 82, 84, 104 Конституции Украины относительно юридического содержания понятий «сессия» и «заседание» Верховной Рады Украины, необходимого количества присутствующих на заседании народных депутатов Украины нужно понимать так, что Верховная Рада Украины работает на протяжении определенных периодов – сессий, на которые она собирается в конституционно установленные сроки, как правило, дважды в год.

Основная форма деятельности Верховной Рады Украины – пленарные заседания во время сессий, которые являются регулярными собраниями народных депутатов Украины соответствующего созыва в установленное время в определенном месте и которые проводятся по установленной процедуре. На пленарных заседаниях рассматриваются вопросы, отнесенные Конституцией Украины к полномочиям Верховной Рады Украины, и путем голосования народных депутатов Украины принимаются решения по этим вопросам.

4. Положения частей второй, третьей статьи 84 и статьи 91 Конституции Украины относительно участия народных депутатов Украины в при-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

нятии Верховной Радой Украины решений следует понимать так, что когда за предлагаемое решение проголосовало определенное Конституцией Украины количество народных депутатов Украины, оно считается принятым независимо от того, сколько народных депутатов Украины не приняли участия в голосовании. Неучастие определенного количества народных депутатов Украины в голосовании не является составной процесса принятия решений Верховной Радой Украины.

5. Решение Конституционного Суда Украины обязательно к исполнению на территории Украины, окончательно и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в других официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary to the Decision no.17-rp/2002 of the Constitutional Court of Ukraine as of October 17, 2002*

The Constitutional Court of Ukraine held that the definition of the Verkhovna Rada of Ukraine as the sole body of legislative power means that no other state authority is authorized to adopt laws. The Verkhovna Rada of Ukraine exercises its power independently.

The Verkhovna Rada of Ukraine is competent to adopt laws and realize its other authorities on the condition that no less than two-thirds of its constitutional composition has been elected. The parliament activity is possible only at the meetings of the Verkhovna Rada of Ukraine during its sessions.

The Verkhovna Rada of Ukraine works in sessions by holding plenary meetings where the issues of its competence are considered and settled.

The Verkhovna Rada of Ukraine is entitled to adopt laws and exercise other constitutionally determined authorities provided that no less than a certain number of deputies, which, in accordance with the Constitution, is necessary for adopting a relative decision, participates in its plenary meetings.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням
47 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень постанов Кабінету Міністрів України
«Про встановлення плати за користування підручниками
в загальноосвітніх школах»,
«Про внесення доповнення
до постанови Кабінету Міністрів України
від 31 серпня 1996 р. № 1031»
та пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України
«Про визнання такою, що втратила чинність,
постанови Кабінету Міністрів України
від 22 липня 1998 р. № 1128»
(справа про безоплатне користування
шкільними підручниками)

м. Київ
21 листопада 2002 року
№ 18-рп/2002

Справа № 1-29/2002

**Конституційний Суд України
в складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни – суддя-доповідач, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Рєви Андрія Олексійовича – начальника управління соціального захисту населення Замостянської районної ради м. Вінниці, Слишинського Володимира Івановича – генерального директора приватного підприємства «Юридична фірма «Юлія» (м. Вінниця); залученого до участі у справі представника Кабінету Міністрів України Воробйова Віктора Анатолійовича – начальника Управління бюджетних програм освіти, культури і науки

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Міністерства фінансів України, а також Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України, Бауера Михайла Йозефовича – народного депутата України, голову підкомітету з питань базової освіти Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, Добкіна Михайла Марковича – народного депутата України, члена Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; Науменка Григорія Григоровича – заступника Державного секретаря Міністерства освіти і науки України, Свириденка Анатолія Михайловича – начальника юридичного відділу Міністерства освіти і науки України; Семьоркіної Олени Миколаївни – директора Департаменту конституційного та адміністративного законодавства Міністерства юстиції України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень постанов Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах» від 31 серпня 1996 року № 1031 (Зібрання постанов Уряду України, 1996 р., № 17, ст. 474), «Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 р. № 1031» від 9 серпня 2001 року № 984) (Офіційний вісник України, 2001 р., № 32, ст. 1495) та пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128» від 28 квітня 1999 року № 714 (Офіційний вісник України, 1999 р., № 17, ст. 742).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 47 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 71, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спірних питань щодо конституційності положень зазначених постанов Кабінету Міністрів України про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладах.

Заслухавши суддю-доповідача Малинникову Л.Ф., пояснення Рєви А.О., Слишинського В.І., Воробйова В.А., Науменка Г.Г., Свириденка А.М., Носова В.В., Бауера М.Й., Добкіна М.М., Селіванова А.О., Семьоркіної О.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – народні депутати України – порушив питання про визнання такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення:

– Постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах» від 31 серпня 1996 року № 1031;

– Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 р. № 1031» від 9 серпня 2001 року № 984;

– пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128» від 28 квітня 1999 року № 714.

Як зазначається у конституційному поданні, на підставі цих постанов з 1 вересня 1996 року було встановлено плату для учнів за користування підручниками в загальноосвітніх школах у розмірі 20 відсотків їх первинної вартості за весь навчальний рік.

Народні депутати України вважають оспорювані постанови Кабінету Міністрів України неконституційними, посилаючись на статтю 53 Конституції України, зокрема її частину третю, щодо доступності й безоплатності повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах.

При цьому автори конституційного подання зазначили, що невід’ємною частиною конституційного права на освіту є «забезпечення підручниками учнів, які здобувають повну загальну середню освіту в державних і комунальних навчальних закладах». Встановленням плати для учнів за користування підручниками в загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладах, у тому числі виданими угорською, румунською, польською та іншими мовами національних меншин, на думку суб’єкта права на конституційне подання, скасовуються державні гарантії безоплатності повної загальної середньої освіти громадян України (частина друга статті 24, стаття 53 Конституції України).

Виходячи з таких обґрунтувань суб’єкт права на конституційне подання вважає, що є підстави для визнання положень зазначених постанов Кабінету Міністрів України такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

2. За дорученням Кабінету Міністрів України (залученого до участі в справі на підставі статті 72 Закону України «Про Конституційний Суд України») Міністерство юстиції України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України підготували пояснення, в яких стверджується, що конституційне подання народних депутатів України не обґрунтоване відповідними нормами Конституції України та положеннями інших нормативно-правових актів, а правові норми, на які посилаються у конституційному поданні, тлумачаться неправильно. Зокрема, йдеться про те, що в Конституції України не визначено поняття «освіта», а також змісту та обсягу поняття «безоплатність освіти», законами про освіту не покладено на відповідний орган виконавчої влади безоплатне забезпечення учнів шкільними підручниками в загальноосвітніх навчальних закладах. Крім того, є посилання на те, що поняття «безоплатність освіти», яке вживається в частині третій статті 53 Конституції України, не поширюється на безоплатне користування підручниками, оскільки цим поняттям охоплюються всі рівні освіти, у тому числі дошкільна, а організація освіти у дошкільних навчальних закладах взагалі не потребує підручників.

До того ж наголошується, що закони України у сфері освіти не регламентують безоплатного користування шкільними підручниками. Положення про забезпечення школярів, які навчаються в державних і комунальних навчальних закладах, безоплатними підручниками сформульовано лише в статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», що є прикладом неузгодженості законів.

Президент України зауважив, що Конституція України проголосила право на освіту та встановила обов'язковість повної загальної середньої освіти, проте визначення засад освіти віднесла виключно до законів України. З метою реалізації зазначених конституційних положень в Україні створено систему безперервної освіти, обов'язковою складовою якої є повна загальна середня освіта. При цьому робота учнів з підручниками є невід'ємним елементом навчально-виховного процесу. Забезпечуючи доступність і безоплатність повної загальної середньої освіти, держава здійснює свій публічно-правовий обов'язок. Свідченням цього, як вважає Президент України, є, зокрема, вирішення в законі про місцеве самоврядування питання про забезпечення школярів, які навчаються в державних і комунальних навчальних закладах, безоплатними підручниками.

Виходячи з цього Президент України зробив висновок, що оспорювані постанови Кабінету Міністрів України не узгоджуються з Конституцією та законами України.

Голова Верховної Ради України, підтримуючи доводи суб'єкта права на конституційне подання щодо визнання неконституційними оспорюваних постанов Кабінету Міністрів України, зазначив, що юридична оцінка правомірності стягнення плати за користування підручниками передбачає необхідність з'ясування окремих понять, зокрема «освіта» та «доступність і безоплатність освіти», які вживаються у статті 53 Конституції України.

На думку Голови Верховної Ради України, «забезпечення підручниками учнів є складовою частиною поняття «надання освіти», оскільки «процес здобуття освіти... включає в себе не тільки самостійну роботу, закріплення та перевірку знань, але й, безумовно, передбачає користування підручниками». Встановлення постановами Кабінету Міністрів України плати за користування підручниками у загальноосвітніх навчальних закладах суперечить пункту 2 статті 116 Конституції України, статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статті 22 Закону України «Про місцеві державні адміністрації».

Комітет Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування, Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти, Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин зазначили, що оспорювані постанови Кабінету Міністрів України стосовно запровадження плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах не відповідають положенням статей 3, 53 Конституції України.

3. У процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України Рева А.О., Слишинський В.І. підтримали доводи народних депутатів України, викладені у конституційному поданні, та додатково звернули увагу на те, що, оскільки повна загальна середня

освіта в Україні є обов'язковою, Конституція України встановила гарантії здобуття цієї освіти. Положеннями частини третьої статті 53 Конституції України на державу покладено обов'язок щодо забезпечення доступності і безоплатності, зокрема, повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. Посилаючись на Конвенцію про права дитини, представники суб'єкта права на конституційне подання стверджували, що обов'язковість здобуття такої освіти стосується і держави, і батьків.

Воробйов В.А. підтримав доводи Міністерства освіти і науки України, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, викладені у листах до Конституційного Суду України, та наголосив, що всі державні гарантії мають базуватися на економічній можливості держави. Однією з причин видання Кабінетом Міністрів України оспорюваних постанов був економічний стан держави, що зумовило недостатнє виділення коштів на освіту в Державному бюджеті України.

Науменко Г.Г. звернув увагу на те, що безоплатність та доступність освіти залежать від «можливостей держави, якими забезпечується ця доступність і безоплатність» і що на даний час не можна повністю забезпечити загальноосвітні навчальні заклади безоплатними підручниками.

Свириденко А.М. зазначив, що в межах передбачених Державним бюджетом України коштів загальноосвітні навчальні заклади забезпечуються певною кількістю підручників.

Носов В.В. виклав позицію Президента України.

Бауер М.Й., Добкін М.М., Селіванов А.О. підтримали конституційне подання народних депутатів України.

Семьоркіна О.М., посилаючись на викладену в листах Міністерства юстиції України позицію, уточнила, що між законодавством про освіту та законом про місцеве самоврядування розбіжностей немає. При цьому зауважила, що «підручники є складовою матеріально-технічної бази», яка «утримується за рахунок засновника навчального закладу».

4. Конституційний Суд України, розглядаючи цю справу, виходить з положень статті 3 Конституції України, відповідно до яких права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Право кожного на освіту закріплено в частині першій статті 53 Конституції України.

Конституційні норми щодо освіти конкретизовано в законах України: «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту».

Згідно з преамбулою Закону України «Про освіту» освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Як зазначається у статті 3 цього Закону, право на освіту забезпечується різними формами навчання, перелік яких у ній наведено. Встановлення системи державних гарантій дає змогу через різні форми навчання ефективно реалізувати конституційне право на освіту, яке

передбачає і право на здобуття обов'язкової повної загальної середньої освіти. За частиною третьою статті 53 Конституції України держава забезпечує її доступність і безоплатність у державних і комунальних навчальних закладах.

Право кожного на освіту визнано у чинних міжнародно-правових актах, зокрема статті 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, статті 28 Конвенції про права дитини 1989 року, які є частиною національного законодавства України.

5. Системно аналізуючи статтю 53 Конституції України, Конституційний Суд України констатує, що положеннями частин першої, другої цієї статті визнається право кожного на освіту та закріплюється обов'язковість повної загальної середньої освіти. Це означає, що обов'язковість такої освіти стосується не лише учнів, а й батьків, які повинні створити умови для виховання, розвитку дитини та здобуття нею повної загальної середньої освіти, а також і держави, яка зобов'язана забезпечити можливість кожного мати повну загальну середню освіту.

За змістом частини другої статті 53 Конституції України повна загальна середня освіта виокремлюється з-поміж інших видів освіти, визначених у частині третій цієї статті.

Загальна середня освіта – це цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний та фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності (частина перша статті 3 Закону України «Про загальну середню освіту»).

Аналіз положень частин другої, третьої статті 53 Конституції України щодо обов'язковості і доступності освіти дає підстави вважати, що обов'язок створити умови для здобуття повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах Конституція України покладає на державу. З доступністю обов'язкової повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах пов'язана безоплатність. Це дістало вияв у частині другій статті 35 Закону України «Про освіту», відповідно до якої держава гарантує молоді право на здобуття безоплатної повної загальної середньої освіти, та статтях 2, 6 Закону України «Про загальну середню освіту», за якими громадянам України забезпечується доступність і безоплатність її здобуття в державних і комунальних навчальних закладах.

Безоплатність користування шкільними підручниками в загальноосвітніх навчальних закладах, про що йдеться в конституційному поданні, безпосередньо не випливає з поняття «безоплатність освіти» (частина третя статті 53 Конституції України). Проте для учнів загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладів шкільні підручники мають бути доступними і надаватися їм у безоплатне користування, що є однією з державних гарантій щодо здобуття обов'язкової повної загальної середньої освіти.

За змістом чинного законодавства України про освіту повна загальна се-

редня освіта здобувається передусім шляхом використання підручників як засобів реалізації навчально-виховних завдань, що постають перед загальноосвітніми навчальними закладами. Ефективність здобуття такої освіти залежить від забезпечення доступу учнів до шкільних підручників, оскільки їх наявність чи відсутність є важливим критерієм якості освіти.

Однією з вимог щодо матеріально-технічної бази загальноосвітніх навчальних закладів є обов'язкова наявність шкільних підручників як елемента навчально-виховного процесу (частина друга статті 44 Закону України «Про загальну середню освіту»). Саме тому відповідно до статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить забезпечення учнів, які навчаються в державних і комунальних навчальних закладах, безоплатними підручниками.

Таким чином, шкільний підручник є традиційним, інтегруючим та організуючим засобом засвоєння учнями знань. Гарантією здобуття обов'язкової повної загальної середньої освіти, її доступності і безоплатності в державних і комунальних навчальних закладах є забезпечення державою безоплатного надання учням у користування шкільних підручників.

Це підтверджують і наукові висновки Академії педагогічних наук України, Академії правових наук України, Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Інституту законодавства Верховної Ради України.

Належне розміщення, облік і збереження, зокрема, шкільних підручників та їх видача учням покладається на бібліотеку загальноосвітнього державного і комунального навчального закладу, що діє на підставі Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу Міністерства освіти України, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 14 травня 1999 року № 139. Відповідно до підпункту 1.6 цього Положення бібліотека доступна та безкоштовна для учнів.

Загальну кількість умовних примірників шкільних підручників та обсяг державного замовлення на випуск друкованої продукції для загальноосвітніх навчальних закладів державної і комунальної форм власності визначає Кабінет Міністрів України. Видання шкільних підручників здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Отже, безоплатне користування шкільними підручниками є однією з державних гарантій здобуття обов'язкової повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах.

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що оспорювані постанови Кабінету Міністрів України в частині встановлення плати за користування шкільними підручниками в загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладах не відповідають положенням статті 53 Конституції України.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення постанов Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах» від 31 серпня 1996 року № 1031, «Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 р. № 1031» від 9 серпня 2001 року № 984 та пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128» від 28 квітня 1999 року № 714 в частині встановлення плати за користування шкільними підручниками в загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладах.

2. Положення зазначених постанов Кабінету Міністрів України, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положений постановлений
Кабинета Министров Украины
«Об установлении платы за пользование учебниками
в общеобразовательных школах», «О внесении дополнения
к постановлению Кабинета Министров Украины
от 31 августа 1996 г. № 1031» и пункта 5
Постановления Кабинета Министров Украины
«О признании утратившим силу постановления
Кабинета Министров Украины от 22 июля 1998 г. № 1128»
по конституционному представлению
47 народных депутатов Украины
(дело о бесплатном пользовании школьными учебниками)

г. Киев
21 ноября 2002 года
№ 18-рп/2002

Дело № 1-29/2002

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны – судья-докладчик, **Мироненко** Александра Николаевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием представителей субъекта права на конституционное представление Ревы Андрея Алексеевича – начальника управления социальной защиты населения Замостянского районного совета г. Винницы, Слишинского Владимира Ивановича – генерального директора частного предприятия «Юридическая фирма «Юлия» (г. Винница); привлеченного к участию в деле представителя Кабинета Министров Украины Воробьева Виктора Анатольевича – начальника Управления бюджетных Программ образования, культуры и науки Министерства финансов Украины, а также

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины, Бауэра Михаила Йозефовича – народного депутата Украины, председателя подкомитета по вопросам базового образования Комитета Верховной Рады Украины по вопросам науки и образования, Добкина Михаила Марковича – народного депутата Украины, члена Комитета Верховной Рады Украины по вопросам бюджета, Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; Науменко Григория Григорьевича – заместителя Государственного секретаря Министерства образования и науки Украины, Свириденко Анатолия Михайловича – начальника юридического отдела Министерства образования и науки Украины; Семеркиной Елены Николаевны – директора Департамента конституционного и административного законодательства Министерства юстиции Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений постановлений Кабинета Министров Украины «Об установлении платы за пользование учебниками в общеобразовательных школах» от 31 августа 1996 года № 1031 (Собрание постановлений Правительства Украины, 1996 г., № 17, ст. 474), «О внесении дополнения к постановлению Кабинета Министров Украины от 31 августа 1996 г. № 1031» от 9 августа 2001 года № 984 («Офіційний вісник України», 2001 г., № 32, ст. 1495) и пункта 5 Постановления Кабинета Министров Украины «О признании утратившим силу постановления Кабинета Министров Украины от 22 июля 1998 г. № 1128» от 28 апреля 1999 года № 714 («Офіційний вісник України», 1999 г., № 17, ст. 742) по конституционному представлению 47 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 47 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии со статьями 71, 82 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спорных вопросов о конституционности положений указанных постановлений Кабинета Министров Украины об установлении платы за пользование учебниками в общеобразовательных государственных и коммунальных учебных заведениях.

Заслушав судью-докладчика Малинникову Л.Ф., объяснения Ревы А.А., Слишинского В.И., Воробьева В.А., Науменко Г.Г., Свириденко А.М., Носова В.В., Бауэра М.И., Добкина М.М., Селиванова А.А., Семеркиной Е.Н. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – народные депутаты Украины – поставил вопрос о признании не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положений:

Постановления Кабинета Министров Украины «Об установлении пла-

ты за пользование учебниками в общеобразовательных школах» от 31 августа 1996 года № 1031;

Постановления Кабинета Министров Украины «О внесении дополнения к постановлению Кабинета Министров Украины от 31 августа 1996 г. № 1031» от 9 августа 2001 года № 984;

пункта 5 Постановления Кабинета Министров Украины «О признании утратившим силу постановления Кабинета Министров Украины от 22 июля 1998 г. № 1128» от 28 апреля 1999 года № 714.

Как отмечается в конституционном представлении, на основании этих постановлений с 1 сентября 1996 года была установлена плата для учеников за пользование учебниками в общеобразовательных школах в размере 20 процентов их первичной стоимости за весь учебный год.

Народные депутаты Украины считают оспариваемые постановления Кабинета Министров Украины неконституционными, ссылаясь на статью 53 Конституции Украины, в частности ее часть третью, о доступности и бесплатности полного общего среднего образования в государственных и коммунальных учебных заведениях.

При этом авторы конституционного представления отмечают, что неотъемлемой частью конституционного права на образование является «обеспечение учебниками учеников, которые получают полное общее среднее образование в государственных и коммунальных учебных заведениях». Установлением платы для учеников за пользование учебниками в общеобразовательных государственных и коммунальных учебных заведениях, в том числе изданных на венгерском, румынском, польском и других языках национальных меньшинств, по мнению субъекта права на конституционное представление, отменяются государственные гарантии бесплатности полного общего среднего образования граждан Украины (часть вторая статьи 24, статья 53 Конституции Украины).

Исходя из таких обоснований субъект права на конституционное представление считает, что есть основания для признания положений указанных постановлений Кабинета Министров Украины не соответствующими Конституции Украины (неконституционными).

2. По поручению Кабинета Министров Украины (привлеченного к участию в деле на основании статьи 72 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины») Министерство юстиции Украины, Министерство образования и науки Украины, Министерство экономики и по вопросам европейской интеграции Украины подготовили объяснения, в которых утверждается, что конституционное представление народных депутатов Украины не обосновано соответствующими нормами Конституции Украины и положениями иных нормативно-правовых актов, а правовые нормы, на которые ссылаются в конституционном представлении, толкуются неправильно. В частности, речь идет о том, что в Конституции Украины не определены понятие «образование», а также содержание и объем понятия «бесплатность образования», законами об образовании не возложено на соответствующий орган исполнительной власти бесплатное обеспечение учеников школьными учебниками в общеобразовательных учебных заведениях. Кроме того, имеется ссылка на то, что понятие «бесплатность об-

разования», используемое в части третьей статьи 53 Конституции Украины, не распространяется на бесплатное пользование учебниками, поскольку этим понятием охватываются все уровни образования, в том числе дошкольное, а организация образования в дошкольных учебных заведениях вообще не требует учебников.

К тому же подчеркивается, что законы Украины в сфере образования не регламентируют бесплатного пользования школьными учебниками. Положение об обеспечении школьников, которые учатся в государственных и коммунальных учебных заведениях, бесплатными учебниками сформулировано только в статье 32 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине», что является примером несогласования законов.

Президент Украины отмечает, что Конституция Украины провозгласила право на образование и установила обязательность полного общего среднего образования, но определение основ образования отнесла исключительно к законам Украины. В целях реализации указанных конституционных положений в Украине создана система непрерывного образования, обязательной составной частью которой является полное общее среднее образование. При этом работа учеников с учебниками является неотъемлемым элементом учебно-воспитательного процесса. Обеспечивая доступность и бесплатность полного общего среднего образования, государство осуществляет свою публично-правовую обязанность. Свидетельством этого, как считает Президент Украины, есть, в частности, решение в законе о местном самоуправлении вопроса об обеспечении школьников, которые учатся в государственных и коммунальных учебных заведениях, бесплатными учебниками.

Исходя из этого Президент Украины считает, что оспариваемые постановления Кабинета Министров Украины не согласуются с Конституцией и законами Украины.

Председатель Верховной Рады Украины, поддерживая доводы субъекта права на конституционное представление относительно признания неконституционными оспариваемых постановлений Кабинета Министров Украины, утверждает, что юридическая оценка правомерности взыскания платы за пользование учебниками предусматривает необходимость выяснения отдельных понятий, в частности «образование» и «доступность и бесплатность образования», которые используются в статье 53 Конституции Украины.

По мнению Председателя Верховной Рады Украины, «обеспечение учебниками учеников является составной частью понятия «предоставление образования», поскольку «процесс получения образования... включает в себя не только самостоятельную работу, закрепление и проверку знаний, но и, безусловно, предусматривает пользование учебниками». Установление постановлениями Кабинета Министров Украины платы за пользование учебниками в общеобразовательных учебных заведениях противоречит пункту 2 статьи 116 Конституции Украины, статье 32 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине», статье 22 Закона Украины «О местных государственных администрациях».

Комитет Верховной Рады Украины по вопросам государственного строительства и местного самоуправления, Комитет Верховной Рады

Украины по вопросам науки и образования, Комитет Верховной Рады Украины по вопросам прав человека, национальных меньшинств и межнациональных отношений утверждают, что оспариваемые постановления Кабинета Министров Украины о введении платы за пользование учебниками в общеобразовательных школах не соответствуют положениям статей 3, 53 Конституции Украины.

3. В процессе рассмотрения дела в открытом пленарном заседании Конституционного Суда Украины Рева А.А., Слишинский В.И. поддержали доводы народных депутатов Украины, изложенные в конституционном представлении, и дополнительно обратили внимание на то, что, поскольку полное общее среднее образование в Украине является обязательным, Конституция Украины установила гарантии получения этого образования. Положениями части третьей статьи 53 Конституции Украины на государство возложена обязанность по обеспечению доступности и бесплатности, в частности, полного общего среднего образования в государственных и коммунальных учебных заведениях. Ссылаясь на Конвенцию о правах ребенка, представители субъекта права на конституционное представление утверждали, что обязательность получения такого образования касается и государства, и родителей.

Воробьев В.А. поддержал доводы Министерства образования и науки Украины, Министерства экономики и по вопросам европейской интеграции Украины, изложенные в письмах в Конституционный Суд Украины, и подчеркнул, что все государственные гарантии должны базироваться на экономической возможности государства. Одной из причин издания Кабинетом Министров Украины оспариваемых постановлений было экономическое положение государства, что обусловило недостаточное выделение средств на образование в Государственном бюджете Украины.

Науменко Г.Г. обратил внимание на то, что бесплатность и доступность образования зависят от «возможностей государства, которыми обеспечивается эта доступность и бесплатность» и что в настоящее время нельзя полностью обеспечить общеобразовательные учебные заведения бесплатными учебниками.

Свириденко А.М. отметил, что в пределах предусмотренных Государственным бюджетом Украины средств общеобразовательные учебные заведения обеспечиваются определенным количеством учебников.

Носов В.В. изложил позицию Президента Украины.

Бауэр М.И., Добкин М.М., Селиванов А.А. поддержали конституционное представление народных депутатов Украины.

Семеркина Е.Н., ссылаясь на изложенную в письмах Министерства юстиции Украины позицию, уточнила, что между законодательством об образовании и законом о местном самоуправлении расхождений нет, а «учебники являются составной частью материально-технической базы», которая «содержится за счет основателя учебного заведения».

4. Конституционный Суд Украины, рассматривая настоящее дело, исходит из положений статьи 3 Конституции Украины, согласно которым права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и на-

правленность деятельности государства, а утверждение и обеспечение прав и свобод человека являются главной обязанностью государства.

Право каждого на образование закреплено в части первой статьи 53 Конституции Украины.

Конституционные нормы по вопросам образования конкретизированы в законах Украины: «Об образовании», «О дошкольном образовании», «Об общем среднем образовании», «О профессионально-техническом образовании», «О высшем образовании», «О внешкольном образовании».

В соответствии с преамбулой Закона Украины «Об образовании» образование – это основа интеллектуального, культурного, духовного, социального, экономического развития общества и государства. Как отмечено в статье 3 настоящего Закона, право на образование обеспечивается разными формами обучения, перечень которых в ней приведен. Установление системы государственных гарантий дает возможность через разные формы обучения эффективно реализовать конституционное право на образование, которое предусматривает и право на получение обязательного полного общего среднего образования. Согласно части третьей статьи 53 Конституции Украины государство обеспечивает его доступность и бесплатность в государственных и коммунальных учебных заведениях.

Право каждого на образование признано в действующих международно-правовых актах, в частности в статье 13 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах 1966 года, статье 28 Конвенции о правах ребенка 1989 года, которые являются частью национального законодательства Украины.

5. Системно анализируя статью 53 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины констатирует, что положениями частей первой, второй этой статьи признается право каждого на образование и закрепляется обязательность полного общего среднего образования. Это означает, что обязательность такого образования распространяется не только на учеников, но и на родителей, которые должны создать условия для воспитания, развития ребенка и получения им полного общего среднего образования, а также и на государство, которое обязано обеспечить возможность каждого иметь полное общее среднее образование.

По содержанию части второй статьи 53 Конституции Украины полное общее среднее образование выделяется среди других видов образования, определенных в части третьей настоящей статьи.

Общее среднее образование – это целенаправленный процесс овладения систематизированными знаниями о природе, человеке, обществе, культуре и производстве средствами познавательной и практической деятельности, результатом которого является интеллектуальное, социальное и физическое развитие личности, являющееся основой для дальнейшего образования и трудовой деятельности (часть первая статьи 3 Закона Украины «Об общем среднем образовании»).

Анализ положений частей второй, третьей статьи 53 Конституции Украины относительно обязательности и доступности образования дает основания считать, что обязанность создать условия для получения полного общего среднего образования в государственных и коммунальных учебных заведе-

ниях Конституция Украины возлагает на государство. С доступностью обязательного полного общего среднего образования в государственных и коммунальных учебных заведениях связана бесплатность. Это положение отражено в части второй статьи 35 Закона Украины «Об образовании», согласно которой государство гарантирует молодежи право на получение бесплатного полного общего среднего образования, и статьях 2, 6 Закона Украины «Об общем среднем образовании», в соответствии с которыми гражданам Украины обеспечивается доступность и бесплатность его получения в государственных и коммунальных учебных заведениях.

Бесплатность пользования школьными учебниками в общеобразовательных учебных заведениях, о чем идет речь в конституционном представлении, непосредственно не следует из понятия «бесплатность образования» (часть третья статьи 53 Конституции Украины). Однако для учеников общеобразовательных государственных и коммунальных учебных заведений школьные учебники должны быть доступными и предоставляться им в бесплатное пользование, что является одной из государственных гарантий получения обязательного полного общего среднего образования.

По содержанию действующего законодательства Украины об образовании полное общее среднее образование получают прежде всего путем использования учебников как средства реализации учебно-воспитательных задач, которые поставлены перед общеобразовательными учебными заведениями. Эффективность получения такого образования зависит от обеспечения доступа учеников к школьным учебникам, поскольку их наличие или отсутствие является важным критерием качества образования.

Одним из требований, относящихся к материально-технической базе общеобразовательных учебных заведений, является обязательное наличие школьных учебников как элемента учебно-воспитательного процесса (часть вторая статьи 44 Закона Украины «Об общем среднем образовании»). Именно поэтому согласно статье 32 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине» к делегированным полномочиям исполнительных органов сельских, поселковых, городских советов относится обеспечение учеников, которые учатся в государственных и коммунальных учебных заведениях, бесплатными учебниками.

Таким образом, школьный учебник является традиционным, интегрирующим и организующим средством усвоения учениками знаний. Гарантией получения обязательного полного общего среднего образования, его доступности и бесплатности в государственных и коммунальных учебных заведениях является обеспечение государством бесплатного предоставления ученикам в пользование школьных учебников.

Это подтверждают и научные выводы Академии педагогических наук Украины, Академии правовых наук Украины, Института государства и права им. В.М.Корецкого НАН Украины, Института законодательства Верховной Рады Украины.

Надлежащее размещение, учет и сохранение, в частности, школьных учебников и их выдача ученикам возлагается на библиотеку общеобразовательного государственного и коммунального учебного заведения, которая действует на основании Закона Украины «О библиотеках и библиотечном деле», Положения о библиотеке общеобразовательного учебного заведения

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Министерства образования Украины, утвержденного приказом Министерства образования Украины от 14 мая 1999 года № 139. Согласно подпункту 1.6 этого Положения библиотека доступна и бесплатна для учеников.

Общее количество условных экземпляров школьных учебников и объем государственного заказа на выпуск печатной продукции для общеобразовательных учебных заведений государственной и коммунальной форм собственности определяет Кабинет Министров Украины. Издание школьных учебников осуществляется за счет средств Государственного бюджета Украины.

Следовательно, бесплатное пользование школьными учебниками является одной из государственных гарантий получения обязательного полного общего среднего образования в государственных и коммунальных учебных заведениях.

На основании вышесказанного Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что оспариваемые постановления Кабинета Министров Украины в части установления платы за пользование школьными учебниками в общеобразовательных государственных и коммунальных учебных заведениях не соответствуют положениям статьи 53 Конституции Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения постановлений Кабинета Министров Украины «Об установлении платы за пользование учебниками в общеобразовательных школах» от 31 августа 1996 года № 1031, «О внесении дополнения к постановлению Кабинета Министров Украины от 31 августа 1996 г. № 1031» от 9 августа 2001 года № 984 и пункта 5 Постановления Кабинета Министров Украины «О признании утратившим силу постановления Кабинета Министров Украины от 22 июля 1998 г. № 1128» от 28 апреля 1999 года № 714 в части установления платы за пользование школьными учебниками в общеобразовательных государственных и коммунальных учебных заведениях.

2. Положения указанных постановлений Кабинета Министров Украины, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary to the Decision no.18-rp/2002 of the Constitutional Court of Ukraine as of november 21, 2002*

Right to education for every person is fixed by part one of Article 53 of the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine states that provisions of parts one and two of this Article recognize the right of every person to education and fix the mandatory nature of full general secondary education. This means that the mandatory nature of such education concerns not only pupils but also their parents, who should arrange conditions for education, the development of a child and getting full general secondary education by the latter, but the State as well, which is obliged to provide the possibility for everyone to have full general secondary education.

According to contents of the effective laws of Ukraine on full general secondary education, the education is acquired, in the first place, by use of schoolbooks as means of meeting educational and tutorial objectives set for general educational schooling institutions. Effectiveness of such education depends on securing access by pupils to schoolbooks since availability or unavailability of the latter is an important criterion of the quality of education.

Schoolbook is a traditional, integrating and organizing means of mastering knowledge by pupils. Providing by the State free use of schoolbooks by pupils is a guarantee of getting mandatory full general secondary education, its affordability and delivery free of charge at public and communal educational institutions.

General quantity of conventional schoolbooks and volume of state order for issue of printed products for needs of general educational institutions of state and communal forms of ownership are determined by the Cabinet of Ministers of Ukraine. Issuance of schoolbooks is performed at the cost of the State Budget of Ukraine.

Therefore, cost-free use of schoolbooks is one of State guarantees of acquiring full general secondary education at public and communal educational institutions.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
50 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень Конституції Автономної Республіки Крим
та Закону України «Про затвердження Конституції
Автономної Республіки Крим»
(справа про Конституцію Автономної Республіки Крим)

м. Київ
16 січня 2003 року
№ 1-рп/2003

Справа № 1-3/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича – суддя-доповідач, **Івашенка** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малиникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання **Осташа** Ігоря Івановича – народного депутата України та **Барабаша** Олександра Леонідовича – президента Асоціації народних депутатів України; залучених до участі у справі **Грача** Леоніда Івановича – народного депутата України, **Селіванова** Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, представників Верховної Ради Автономної Республіки Крим **Кисельова** Василя Олексійовича – Першого заступника Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, **Демидова** Григорія Вікторовича – першого заступника керівника Секретаріату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, начальника Юридичного управління Секретаріату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, **Носова** Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції Укра-

їни (конституційності) положень Конституції Автономної Республіки Крим та Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» від 23 грудня 1998 року № 350-XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999, № 5–6, ст. 43).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтею 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 50 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71, 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо конституційності положень Конституції Автономної Республіки Крим та Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим».

Заслухавши суддю-доповідача Євграфова П.Б., пояснення Барабаша О.Л., Грача Л.І., Селіванова А.О., Кисельова В.О., Демидова Г.В., Носова В.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – народні депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними), положення Конституції Автономної Республіки Крим та Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим». Зокрема, як зазначається у конституційному поданні, у назвах глави 2 і статті 7, а також у тексті пунктів 1, 2 статті 7 Конституції Автономної Республіки Крим застосовується поняття «територія Автономної Республіки Крим», що «за конституційно-правовою суттю (в застосованому контексті)» суперечить положенням статей 2, 132, 134 Конституції України, які закріплюють принципи єдності, цілісності і недоторканності території України.

1.1. У листі Президента України зазначається, що вживання у Конституції Автономної Республіки Крим терміна «територія Автономної Республіки Крим» не суперечить положенням статей 2, 132 Конституції України про єдність та цілісність території України.

Голова Верховної Ради України вважає, що твердження суб'єкта права на конституційне подання стосовно порушених питань «ґрунтується на помилковому трактуванні поняття «територія», коли ототожнюються поняття державної території і відповідної території адміністративно-територіальної одиниці. Україна як суверенна і незалежна держава, наголошується у листі, «має свою державну територію і як унітарна держава не має і не може мати у своєму складі інших державних утворень». На думку Голови Верховної Ради України, поняття «територія Автономної Республіки Крим», що застосовується в пунктах 1, 2 статті 7 Конституції Автономної Республіки Крим, означає «територію адміністративно-територіальної одиниці у складі державної території України і не суперечить принципам, закріпленим Конституцією України, про єдність, цілісність і недоторканність державної території України».

У листі Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим до Конституційного Суду України зазначається, що оскільки Автономна Респуб-

ліка Крим є адміністративно-територіальною одиницею, вона має відповідну територію, в межах якої здійснює повноваження, встановлені Конституцією та законами України. Тому вживання у Конституції Автономної Республіки Крим терміна «територія Автономної Республіки Крим» не суперечить Конституції України. Частково подібну позицію викладено також у висновках Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України, Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого, юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

1.2. Конституційний Суд України розглядає зазначені питання в системному зв'язку положень Конституції та законів України, відповідно до яких визначається конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим. Саме вони зумовлюють правовий зміст терміна «територія Автономної Республіки Крим».

У з'ясуванні цих питань засадничими є положення Конституції України, за якими Автономна Республіка Крим – невід'ємна складова частина України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання (стаття 134), входить до системи адміністративно-територіального устрою України (частини перша, друга статті 133). Основним Законом України на конституційному рівні визначено органи Автономної Республіки Крим: представницький – Верховна Рада Автономної Республіки Крим, уряд – Рада міністрів Автономної Республіки Крим (стаття 136), а також сфери нормативного регулювання (стаття 137) та питання, що належать до відання Автономної Республіки Крим (стаття 138).

1.3. Верховна Рада України 23 грудня 1998 року, ухваливши Закон України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим», затвердила Конституцію Автономної Республіки Крим, прийняту 21 жовтня 1998 року Верховною Радою Автономної Республіки Крим.

Конституція України, встановлюючи вимогу щодо затвердження Конституції Автономної Республіки Крим Верховною Радою України не менш як половиною від її конституційного складу (частина перша статті 135), безпосередньо не визначає форму правового акта, який закріпив би це затвердження. Верховна Рада України акт затвердження Конституції Автономної Республіки Крим визначила саме у формі закону України, а не постанови. Це відповідає конституційним засадам демократичної, правової держави, якою проголошено Україну (стаття 1 Конституції України), і є логічним продовженням формування законодавчої бази щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою України.

У системі нормативно-правових актів Закон України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» за юридичною силою займає таке саме місце, як і інші закони України, зокрема «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про столицю України – місто-герой Київ». Після Конституції України, що має найвищу юридичну силу (частина друга статті 8), закони в ієрархії нормативно-правових актів посідають провідне місце.

Згідно з положенням статті 2 Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» Конституція Автономної Республіки Крим набирає чинності одночасно з набранням чинності цим Зако-

ном. Тобто Конституція Автономної Республіки Крим органічно пов'язана із Законом про її затвердження. Конституція Автономної Республіки Крим, що затверджена Законом України, порівняно з нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішеннями Ради міністрів Автономної Республіки Крим має вищу юридичну силу.

1.4. У Конституції України застосовуються терміни «територія України» (стаття 2), «державна територія» (стаття 132) і «територія» як територія адміністративно-територіальної одиниці, в межах якої здійснюють свої повноваження органи місцевого самоврядування (частина перша статті 144), місцеві державні адміністрації (стаття 119). Відповідні терміни використовуються і в законах України, зокрема «Про державний кордон України», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про статус гірських населених пунктів в Україні», «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про основи містобудування» тощо.

Поняття «державна територія» (територія України) і «територія відповідної адміністративно-територіальної одиниці», зокрема територія Автономної Республіки Крим, про яку йдеться в положеннях статті 7 Конституції Автономної Республіки Крим, хоча й взаємопов'язані, але за своїм змістом є різними. Стаття 2 Конституції України встановлює, що суверенітет України поширюється на всю її територію. Це є конституційним закріпленням територіального верховенства України.

Державна територія України поділяється на адміністративно-територіальні одиниці. Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села (частини перша, друга статті 133 Конституції України). Згідно зі статтею 134 Основного Закону України Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України. Для неї як адміністративно-територіальної одиниці України не характерні державний суверенітет, власне громадянство та інші ознаки держави. Межі Автономної Республіки Крим з іншими адміністративно-територіальними одиницями не є державними кордонами.

Таким чином, термін «територія Автономної Республіки Крим», що застосовується в тексті Конституції Автономної Республіки Крим, характеризує Автономну Республіку Крим лише як адміністративно-територіальну одиницю.

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що вживання цього словосполучення в Конституції Автономної Республіки Крим не суперечить Основному Закону України. Тому положення статей 1, 2 Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» у частині затвердження положень Конституції Автономної Республіки Крим, в яких використовується словосполучення «територія Автономної Республіки Крим», мають бути визнані такими, що відповідають Конституції України (конституційними).

2. На думку народних депутатів України, суперечать Конституції України (пункту 13 частини першої статті 92, статті 133) також і положення абзацу першого пункту 1 статті 7 Конституції Автономної Республіки Крим,

а саме: «територія Автономної Республіки Крим визначається межами, які існували на 20 січня 1991 року – день проведення референдуму та на день набуття чинності законом України про відновлення автономної республіки». Цей референдум, наголошується у конституційному поданні, не має будь-якого відношення до визначення адміністративно-територіальних меж Автономної Республіки Крим. Що стосується Закону Української РСР «Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки» від 12 лютого 1991 року № 712-ХІІ, Постанови Верховної Ради Української РСР «Про введення в дію Закону Української РСР «Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки» та про поповнення складу Верховної Ради Кримської АРСР» від 12 лютого 1991 року № 713-ХІІ (Відомості Верховної Ради Української РСР, 1991, № 9, ст. 84–85), то вони втратили чинність відповідно до пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та статті 3 Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 року № 1543-ХІІ.

Президент України у листі до Конституційного Суду України зазначає, що існуючі межі території Автономної Республіки Крим визначено Законом Української РСР «Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки», який, на його думку, не суперечить Конституції України, а отже, відповідно до пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України є чинним і нині. Однак положення Конституції Автономної Республіки Крим, згідно з якими визначення меж території Автономної Республіки Крим пов'язується з проведенням 20 січня 1991 року на території Кримської області референдумом (абзац перший пункту 1 статті 7), а зміну території Автономної Республіки Крим поставлено у залежність від рішень республіканського (місцевого) референдуму та Верховної Ради Автономної Республіки Крим (пункт 2 статті 7), Президент України вважає такими, що суперечать Конституції України (частині першій статті 8, частині другій статті 19).

У листах Голови Верховної Ради України та Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим до Конституційного Суду України стверджується, що зазначені положення Конституції Автономної Республіки Крим і статей 1, 2 Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» відповідають Конституції України.

2.1. Конституційний Суд України у вирішенні зазначених питань виходить з такого.

Проведений 20 січня 1991 року у Кримській області місцевий референдум мав на меті з'ясування громадської думки населення Кримської області з питання відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки. За правовими наслідками результати такого референдуму мали консультативний характер і не були обов'язковими до виконання органами державної влади Української РСР, що існували на той час. Крім того, на референдумі 20 січня 1991 року не порушувалося питання про зміну меж території Кримської області, а визначалося ставлення її населення до можливого статусу Кримської області як автономії. Питання про відновлення Кримської АРСР згідно з Конституцією (Основним Законом) Української РСР від 20 квітня 1978 року та Декларацією про держав-

ний суверенітет України від 16 липня 1990 року на той час повноважна була вирішувати тільки Верховна Рада Української РСР.

Оскільки положення абзацу першого пункту 1 статті 7 Конституції Автономної Республіки Крим: «Територія Автономної Республіки Крим визначається межами, які існували на 20 січня 1991 року – день проведення референдуму...», – відображає стан громадської думки, що існувала на той час, про відновлення Кримської АРСР, Конституційний Суд України дійшов висновку, що це положення не суперечить Основному Закону України.

12 лютого 1991 року Верховна Рада Української РСР прийняла Закон «Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки», яким у межах території Кримської області в складі Української РСР було відновлено Кримську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку. У зв'язку з цим Конституцію (Основний Закон) Української РСР від 20 квітня 1978 року було доповнено главою 7¹ «Кримська АРСР» і статтею 75¹, відповідно до якої встановлювалося, що «Кримська Автономна Радянська Соціалістична Республіка є складовою частиною України і самостійно вирішує питання, віднесені до її відання».

За Конституцією України виключно законами України визначається територіальний устрій України (пункт 13 частини першої статті 92), який ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій (стаття 132).

На таких конституційних засадах здійснюється законодавче регулювання у сфері місцевого самоврядування (законодавчі акти України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про столицю України – місто-герой Київ» та інші), визначення статусу та повноважень Автономної Республіки Крим (законодавчі акти України «Про Автономну Республіку Крим», «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» та інші). Це певною мірою реалізує принципи, закладені в Європейській хартії місцевого самоврядування, стаття 5 якої встановлює, що за будь-якої зміни місцевих територіальних розмежувань необхідно попередньо консультуватися з відповідними органами місцевого самоврядування, можливо, де це дозволяє закон, шляхом проведення референдуму. Пунктом 13 частини другої статті 9 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» до повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим віднесено вирішення питань адміністративно-територіального устрою відповідно до законодавства України.

Отже, положення пункту 2 статті 7 Конституції Автономної Республіки Крим, за яким «територію Автономної Республіки Крим може бути змінено з урахуванням рішення республіканського (місцевого) референдуму та рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим», можна реалізувати лише відповідно до Конституції та законів України за рішенням Верховної Ради України.

Таким чином, виходячи з системного аналізу положень Конституції і чинних законів України Конституційний Суд України дійшов висновку,

що положення пункту 2 статті 7 Конституції Автономної Республіки Крим не суперечить Основному Закону України. У зв'язку з цим положення статей 1, 2 Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» у частині затвердження зазначених положень Конституції Автономної Республіки Крим мають бути визнані такими, що відповідають Конституції України (конституційними).

3. У конституційному поданні оспорується також положення пункту 1 статті 8 Конституції Автономної Республіки Крим, згідно з якими «Автономна Республіка Крим має свої символи: Герб, Прапор і Гімн. Музика і текст Гімну, описи Герба і Прапора Автономної Республіки Крим, а також порядок їх використання встановлюються нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим». На думку народних депутатів України, ці положення суперечать статтям 137, 138 Конституції України, оскільки не передбачені ними. До того ж, наголошують автори подання, відповідно до положень частини другої статті 19, статті 134 Основного Закону України сфера відання Автономної Республіки Крим і коло питань, з яких Автономна Республіка Крим здійснює нормативне регулювання, не можуть бути довільно розширені за правові межі, визначені Конституцією України.

Протилежну позицію щодо символіки Автономної Республіки Крим та встановлення порядку її використання викладено у листах Голови Верховної Ради України і Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим до Конституційного Суду України. Вона була підтримана представниками Верховної Ради України та Автономної Республіки Крим на пленарному засіданні Конституційного Суду України. На їхню думку, будь-яких підстав для визнання неконституційними положень пункту 1 статті 8 Конституції Автономної Республіки Крим немає.

Президент України вважає, що зазначені положення не суперечать Конституції України, але застерігає, що порядок використання символів Автономної Республіки Крим «має визначатися Верховною Радою Автономної Республіки Крим згідно із законами України».

3.1. У Конституції України вживається лише поняття «державні символи України», якими є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України (частина перша статті 20). Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України (частина шоста статті 20). Тобто державні символи України пов'язані за змістом з державним суверенітетом.

Законами України передбачається також наявність власної символіки територіальних громад, об'єднань громадян тощо. Правове регулювання у цій сфері здійснюється на іншому, аніж Конституція України, рівні. Так, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах, а також райони і області можуть мати власну символіку (герб, прапор тощо), що відображає їх історичні, культурні, соціально-економічні та інші місцеві особливості і традиції (частини перша, друга статті 22). Зміст, опис та порядок використання такої символіки визначаються відповідною радою згідно із законом (частина третя статті 22).

Закон України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» від 10 лютого 1998 року до відання Верховної Ради Автономної Республіки Крим відносить, зокрема, затвердження символіки Автономної Республіки Крим відповідно до законів України (пункт 33 частини другої статті 9). Це положення конкретизовано в пункті 1 статті 8 Конституції Автономної Республіки Крим. На його підставі Верховна Рада Автономної Республіки Крим затвердила Положення про Герб Автономної Республіки Крим (постанова від 21 квітня 1999 року № 456-2/99), Положення про Прапор Автономної Республіки Крим (постанова від 21 квітня 1999 року № 457-2/99) та схвалила Гімн Автономної Республіки Крим (постанова від 26 лютого 1992 року № 24-1 в редакції від 21 квітня 1999 року).

Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення пункту 1 статті 8 Конституції Автономної Республіки Крим не суперечать Основному Закону України. Таким чином, положення статей 1, 2 Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» у частині затвердження зазначених положень Конституції Автономної Республіки Крим мають бути визнані такими, що відповідають Конституції України (конституційними). Порядок використання символів Автономної Республіки Крим має визначатися Верховною Радою Автономної Республіки Крим згідно з Конституцією та законами України.

Конституційний Суд України вважає некоректним використання в Конституції Автономної Республіки Крим словосполучення «столиця Автономної Республіки Крим» стосовно міста Сімферополя (пункт 2 статті 8), яке відповідно до законодавства України за статусом є адміністративним центром адміністративно-територіальної одиниці. У контексті положень статті 20 Конституції України поняття столиця України, якою є місто Київ (частина сьома), символізує єдиний загальнонаціональний і адміністративно-політичний центр України як унітарної, суверенної і незалежної держави.

4. На думку суб'єкта права на конституційне подання, не відповідають Основному Закону України положення підпунктів 13, 14 пункту 1 статті 18 Конституції Автономної Республіки Крим, а саме: віданню Автономної Республіки Крим підлягає «зарахування... до бюджету Автономної Республіки Крим податків та зборів, які збираються на території Автономної Республіки Крим... з подальшою передачею до Державного бюджету України...» і «які зараховуються в повному обсязі до бюджету Автономної Республіки Крим...» та «проведення експериментів у сфері оподаткування».

Як основні мотиви наведено положення Конституції України, згідно з якими виключно законами України встановлюються Державний бюджет України і бюджетна система України, система оподаткування, податки і збори (пункт 1 частини другої статті 92). Отже, наголошується в конституційному поданні, оскільки Конституція Автономної Республіки Крим не є законом України, вона не може встановлювати інше, ніж те, що передбачено законом про державний бюджет (на відповідний рік). Крім того, такі повноваження Автономної Республіки Крим не визначені статтями 137, 138 Конституції України, а тому відповідно до положень частини другої статті 19, статті 134 Конституції України не можуть належати до відання Автономної Республіки Крим.

Президент України у листі до Конституційного Суду України зазначає, що «віднесення Конституцією Автономної Республіки Крим до відання Автономної Республіки Крим повноважень щодо зарахування до бюджету Автономної Республіки Крим усіх податків та зборів, які збираються на її території, за винятком місцевих, з подальшою передачею до Державного бюджету України коштів для загальнодержавних витрат» не відповідає пункту 1 частини другої статті 92, пункту 4 частини першої статті 138 Конституції України, а також актам бюджетного та податкового законодавства України.

З наведених підстав неконституційним, на думку Президента України, є положення абзацу першого підпункту 14 пункту 1 статті 18 Конституції Автономної Республіки Крим, за яким до відання Автономної Республіки Крим належить «проведення експериментів у сфері оподаткування».

У виступі на пленарному засіданні Конституційного Суду України Носов В.В. підкреслив, що «Верховна Рада України не може встановлювати неунітарні принципи бюджетного регулювання для Автономної Республіки Крим». Тому зазначені положення Конституції Автономної Республіки Крим не відповідають Основному Закону України, оскільки «порушують унітарні принципи бюджетного регулювання».

У листах Голови Верховної Ради України і Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим йдеться про те, що всі ці положення Конституції Автономної Республіки Крим не суперечать Основному Закону України, оскільки формування бюджету Автономної Республіки Крим, зарахування до нього податків і зборів, проведення експериментів у сфері оподаткування здійснюються відповідно до Конституції та законів України. Таку позицію було підтримано на пленарному засіданні Конституційного Суду України представниками Верховної Ради України та Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Зокрема, Кисельов В.О. наголосив, що зазначені в підпунктах 13, 14 пункту 1 статті 18 Конституції Автономної Республіки Крим повноваження Автономної Республіки Крим стабілізують її бюджет, сприяють зміцненню фінансової самостійності Автономної Республіки Крим, яка гарантується закріпленими законами України загальнодержавними доходами за прибутковою частиною бюджету Автономної Республіки Крим, що вже передбачено для місцевого самоврядування статтею 61 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

4.1. Конституційний Суд України, вирішуючи цей спір, виходить із системного зв'язку положень Конституції та законів України, якими регулюються суспільні відносини у бюджетній та податковій сферах. Зокрема, відповідно до пункту 4 частини першої статті 138 Основного Закону України до відання Автономної Республіки Крим належить розроблення, затвердження та виконання бюджету Автономної Республіки Крим на основі єдиної податкової і бюджетної політики України.

Ця політика є складовою внутрішньої політики України, засади якої визначає Верховна Рада України (пункт 5 частини першої статті 85 Конституції України). Виходячи із змісту положень пункту 1 частини другої статті 92 Основного Закону України, згідно з якими виключно законами України встановлюються Державний бюджет України і бюджетна система України, система оподаткування, податки і збори, та положень частини

першої статті 95, за якими бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами, Конституційний Суд України вважає, що на цей час зміст податкової і бюджетної політики України відображено, зокрема, в Бюджетному кодексі України від 21 червня 2001 року, в Законі України «Про систему оподаткування» та у відповідних законах про податки тощо.

Бюджетний кодекс України конкретизував конституційні положення бюджетної системи України, визначивши її принципи (стаття 7): єдності, збалансованості, самостійності. Останній означає, що Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання, зокрема, органів Автономної Республіки Крим. Вони та органи місцевого самоврядування коштами відповідних бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів, повноваженнями органів Автономної Республіки Крим визначати напрями використання коштів згідно із законодавством України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні бюджети. Також закріплюються принципи повноти, обґрунтованості, ефективності, субсидіарності, цільового використання, справедливості і неупередженості, публічності і прозорості, відповідальності учасників бюджетного процесу.

У цих принципах відображається єдина бюджетна політика України, що є основою розроблення, затвердження та виконання бюджету Автономної Республіки Крим.

У Бюджетному кодексі України визначаються особливості формування бюджету Автономної Республіки Крим, зокрема передбачається, що надходження та витрати бюджету Автономної Республіки Крим формуються у порядку, встановленому цим Кодексом, із урахуванням Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» (частина перша статті 67). Тобто за змістом Бюджетного кодексу України це, вважає Конституційний Суд України, і є визначенням основ бюджетної політики України стосовно повноважень Автономної Республіки Крим, установлених у підпунктах 13, 14 пункту 1 статті 18 Конституції Автономної Республіки Крим. Ці повноваження реалізуються органами Автономної Республіки Крим лише відповідно до Конституції України, Бюджетного кодексу України та законів про податки в Україні.

Враховуючи наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що оспорювані суб'єктом права на конституційне подання положення абзацу другого підпункту 13, абзацу першого підпункту 14 пункту 1 статті 18 Конституції Автономної Республіки Крим не суперечать Основному Закону України. З огляду на це мають бути визнані такими, що відповідають Конституції України (конституційними), положення статей 1, 2 Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» у частині затвердження зазначених положень Конституції Автономної Республіки Крим.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 72, 73, 75 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення Конституції Автономної Республіки Крим, затвердженої Законом України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» від 23 грудня 1998 року:

1.1. «територія Автономної Республіки Крим визначається межами, які існували на 20 січня 1991 року – день проведення референдуму та на день набуття чинності законом України про відновлення автономної республіки» (абзац перший пункту 1 статті 7);

1.2. «територію Автономної Республіки Крим може бути змінено з урахуванням рішення республіканського (місцевого) референдуму та рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим відповідно до Конституції України» (пункт 2 статті 7);

1.3. «Автономна Республіка Крим має свої символи: Герб, Прапор і Гімн. Музика і текст Гімну, описи Герба і Прапора Автономної Республіки Крим, а також порядок їх використання встановлюються нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим» (пункт 1 статті 8);

1.4. «зарахування відповідно до Конституції України і законів України до бюджету Автономної Республіки Крим податків та зборів, які збираються на території Автономної Республіки Крим, за винятком місцевих, з подальшою передачею до Державного бюджету України коштів для загальнодержавних витрат» (абзац другий підпункту 13 пункту 1 статті 18);

1.5. «згідно із законодавством України... проведення експериментів у сфері оподаткування» (абзац перший підпункту 14 пункту 1 статті 18).

2. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення статей 1, 2 Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» щодо затвердження положень Конституції Автономної Республіки Крим, зазначених у підпунктах 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5 пункту 1 цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положений
Конституции Автономной Республики Крым
и Закона Украины «Об утверждении Конституции
Автономной Республики Крым»
по конституционному представлению
50 народных депутатов Украины
(дело о Конституции Автономной Республики Крым)**

г. Киев
16 января 2003 года
№ 1-рп/2003

Дело № 1-3/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича – судья-докладчик, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шановала** Владимира Николаевича,

с участием представителей субъекта права на конституционное представление **Осташа** Игоря Ивановича – народного депутата Украины и **Барабаша** Александра Леонидовича – президента Ассоциации народных депутатов Украины; привлеченных к участию в деле **Грача** Леонида Ивановича – народного депутата Украины, **Селиванова** Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины, представителей Верховной Рады Автономной Республики Крым **Киселёва** Василия Алексеевича – Первого заместителя Председателя Верховной Рады Автономной Республики Крым, **Демидова** Григория Викторовича – первого заместителя руководителя Секретариата Верховной Рады Автономной Республики Крым, начальника Юридического управления Секретариата Верховной Рады Автономной Республики Крым, **Носова** Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело по конституционному представлению 50 народных депутатов Украины о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений Конституции Автономной Республики Крым и Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым» от 23 декабря 1998 года № 350-XIV (Ведомости Верховной Рады Украины, 1999, № 5–6, ст. 43).

Поводом к рассмотрению дела согласно статье 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 50 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии со статьями 71, 75 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о конституционности положений Конституции Автономной Республики Крым и Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым».

Заслушав судью-докладчика Евграфова П.Б., объяснения Барабаша А.Л., Грача Л.И., Селиванова А.А., Киселева В.А., Демидова Г.В., Носова В.В., изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – народные депутаты Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения Конституции Автономной Республики Крым и Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым». В частности, как отмечается в конституционном представлении, в названиях главы 2 и статьи 7, а также в тексте пунктов 1, 2 статьи 7 Конституции Автономной Республики Крым применяется понятие «территория Автономной Республики Крым», что «в конституционно-правовом смысле (в данном контексте)» противоречит положениям статей 2, 132, 134 Конституции Украины, закрепляющим принципы единства, целостности и неприкосновенности территории Украины.

1.1. В письме Президента Украины отмечается, что использование в Конституции Автономной Республики Крым термина «территория Автономной Республики Крым» не противоречит положениям статей 2, 132 Конституции Украины о единстве и целостности территории Украины.

Председатель Верховной Рады Украины считает, что утверждение субъекта права на конституционное представление по затронутым вопросам «основывается на ошибочной трактовке понятия «территория», когда отождествляются понятия государственной территории и соответствующей территории административно-территориальной единицы. Украина как суверенное и независимое государство, подчеркивается в письме, «имеет свою государственную территорию и как унитарное государство не имеет и не может иметь в своем составе иных государственных образований». По мнению Председателя Верховной Рады Украины, понятие «территория Автономной Республики Крым», употребляемое в пунктах 1, 2 статьи 7 Конституции Автономной Республики Крым, означает «территорию административно-территориальной единицы в составе государственной территории Украины и

не противоречит принципам, закрепленным Конституцией Украины, о единстве, целостности и неприкосновенности государственной территории Украины».

В письме Председателя Верховной Рады Автономной Республики Крым в Конституционный Суд Украины отмечается, что поскольку Автономная Республика Крым является административно-территориальной единицей, она имеет соответствующую территорию, в пределах которой осуществляет полномочия, установленные Конституцией и законами Украины. Поэтому употребление в Конституции Автономной Республики Крым термина «территория Автономной Республики Крым» не противоречит Конституции Украины. Частично такая позиция изложена также в выводах Института государства и права им. В.М. Корецкого Национальной академии наук Украины, Национальной юридической академии Украины им. Ярослава Мудрого, юридического факультета Киевского национального университета им. Тараса Шевченко.

1.2. Конституционный Суд Украины рассматривает указанные вопросы в системной связи положений Конституции и законов Украины, в соответствии с которыми определяется конституционно-правовой статус Автономной Республики Крым. Именно они обуславливают правовое содержание термина «территория Автономной Республики Крым».

В уяснении этих вопросов основополагающими являются положения Конституции Украины, согласно которым Автономная Республика Крым – неотъемлемая составная часть Украины и в пределах полномочий, определенных Конституцией Украины, решает вопросы, отнесенные к ее ведению (статья 134), входит в систему административно-территориального устройства Украины (части первая, вторая статьи 133). Основным Законом Украины на конституционном уровне определены органы Автономной Республики Крым: представительный – Верховная Рада Автономной Республики Крым, правительство – Совет министров Автономной Республики Крым (статья 136), а также сферы нормативного регулирования (статья 137) и вопросы, отнесенные к ведению Автономной Республики Крым (статья 138).

1.3. Верховная Рада Украины 23 декабря 1998 года, приняв Закон Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым», утвердила Конституцию Автономной Республики Крым, принятую 21 октября 1998 года Верховной Радой Автономной Республики Крым.

Конституция Украины, устанавливая требование об утверждении Конституции Автономной Республики Крым Верховной Радой Украины не менее чем половиной от ее конституционного состава (часть первая статьи 135), непосредственно не определяет форму правового акта, который закрепил бы это решение. Верховная Рада Украины акт утверждения Конституции Автономной Республики Крым определила именно в форме закона Украины, а не постановления. Это отвечает конституционным основам демократического, правового государства, каковым провозглашена Украина (статья 1 Конституции Украины), и является логическим продолжением формирования законодательной базы по решению вопросов административно-территориального устройства Украины.

В системе нормативно-правовых актов Закон Украины «Об утвержде-

нии Конституции Автономной Республики Крым» по юридической силе занимает такое же место, как и другие законы Украины, в частности «О местном самоуправлении в Украине», «О столице Украины – городе-герое Киеве». После Конституции Украины, имеющей высшую юридическую силу (часть вторая статьи 8), законы в иерархии нормативно-правовых актов занимают ведущее место.

Согласно положению статьи 2 Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым» Конституция Автономной Республики Крым вступает в силу одновременно со вступлением в силу настоящего Закона. То есть Конституция Автономной Республики Крым органически связана с Законом об ее утверждении. Конституция Автономной Республики Крым, утвержденная Законом Украины, по сравнению с нормативно-правовыми актами Верховной Рады Автономной Республики Крым и решениями Совета министров Автономной Республики Крым имеет высшую юридическую силу.

1.4. В Конституции Украины применяются термины «территория Украины» (статья 2), «государственная территория» (статья 132) и «территория» как территория административно-территориальной единицы, в пределах которой осуществляют свои полномочия органы местного самоуправления (часть первая статьи 144), местные государственные администрации (статья 119). Соответствующие термины используются и в законах Украины, в частности «О государственной границе Украины», «О местном самоуправлении в Украине», «О местных государственных администрациях», «О статусе горных населенных пунктов в Украине», «Об общих основах создания и функционирования специальных (свободных) экономических зон», «Об основах градостроительства» и т. д.

Понятия «государственная территория» (территория Украины) и «территория соответствующей административно-территориальной единицы», в частности территория Автономной Республики Крым, о которой идет речь в положениях статьи 7 Конституции Автономной Республики Крым, хотя и взаимосвязаны, но по своему содержанию различны. Статья 2 Конституции Украины устанавливает, что суверенитет Украины распространяется на всю ее территорию. Это – конституционное закрепление территориального верховенства Украины.

Государственная территория Украины делится на административно-территориальные единицы. Систему административно-территориального устройства Украины составляют: Автономная Республика Крым, области, районы, города, районы в городах, поселки и села (часть первая, вторая статьи 133 Конституции Украины). Согласно статье 134 Основного Закона Украины Автономная Республика Крым является неотъемлемой составной частью Украины. Для нее как административно-территориальной единицы Украины не характерны государственный суверенитет, собственное гражданство, иные признаки государства. Границы Автономной Республики Крым с другими административно-территориальными единицами не являются государственными границами.

Таким образом, термин «территория Автономной Республики Крым», который применяется в тексте Конституции Автономной Республики

Крым, характеризует Автономную Республику Крым только как административно-территориальную единицу.

Исходя из изложенного Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что применение данного словосочетания в Конституции Автономной Республики Крым не противоречит Основному Закону Украины. Поэтому положения статей 1, 2 Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым» в части утверждения положений Конституции Автономной Республики Крым, в которых применяется словосочетание «территория Автономной Республики Крым», должны быть признаны соответствующими Конституции Украины (конституционными).

2. По мнению народных депутатов Украины, противоречат Конституции Украины (пункту 13 части первой статьи 92, статьи 133) также и положения абзаца первого пункта 1 статьи 7 Конституции Автономной Республики Крым, а именно: «территория Автономной Республики Крым определяется границами, существовавшими на 20 января 1991 года – день проведения референдума и на день вступления в силу Закона Украины о восстановлении автономной республики». Этот референдум, подчеркивается в конституционном представлении, не имеет никакого отношения к определению административно-территориальных границ Автономной Республики Крым. Что касается Закона Украинской ССР «О восстановлении Крымской Автономной Советской Социалистической Республики» от 12 февраля 1991 года № 712-ХІІ, Постановления Верховного Совета Украинской ССР «О введении в действие Закона Украинской ССР «О восстановлении Крымской Автономной Советской Социалистической Республики» и о пополнении состава Верховного Совета Крымской АССР» от 12 февраля 1991 года № 713-ХІІ (Ведомости Верховного Совета Украинской ССР, 1991, № 9, ст. 84–85), то они утратили силу в соответствии с пунктом 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины и статьи 3 Закона Украины «О правопреемстве Украины» от 12 сентября 1991 года № 1543-ХІІ.

Президент Украины в письме в Конституционный Суд Украины отмечает, что существующие границы территории Автономной Республики Крым определены Законом Украинской ССР «О восстановлении Крымской Автономной Советской Социалистической Республики», который, по его мнению, не противоречит Конституции Украины, а следовательно, согласно пункту 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины является действующим и в настоящее время. Однако положения Конституции Автономной Республики Крым, в соответствии с которыми определение границ территории Автономной Республики Крым связывается с проведенным 20 января 1991 года на территории Крымской области референдумом (абзац первый пункта 1 статьи 7), а изменение территории Автономной Республики Крым поставлено в зависимость от решений республиканского (местного) референдума и Верховной Рады Автономной Республики Крым (пункт 2 статьи 7), Президент Украины считает противоречащими Конституции Украины (части первой статьи 8, части второй статьи 19).

В письмах Председателя Верховной Рады Украины и Председателя

Верховной Рады Автономной Республики Крым в Конституционный Суд Украины отмечается, что указанные положения Конституции Автономной Республики Крым и статей 1, 2 Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым» отвечают Конституции Украины.

2.1. Конституционный Суд Украины при решении указанных вопросов исходит из следующего.

Проведенный 20 января 1991 года в Крымской области местный референдум имел целью выяснение общественного мнения населения Крымской области по вопросу восстановления Крымской Автономной Советской Социалистической Республики. По правовым последствиям результаты такого референдума имели консультативный характер и не были обязательными к исполнению органами государственной власти Украинской ССР, существовавшими в то время. Кроме того, на референдуме 20 января 1991 года не ставился вопрос об изменении границ территории Крымской области, а определялось отношение ее населения к возможному статусу Крымской области как автономии. Вопрос о восстановлении Крымской АССР в соответствии с Конституцией (Основным Законом) Украинской ССР от 20 апреля 1978 года и Декларацией о государственном суверенитете Украины от 16 июля 1990 года в то время полномочен был решать только Верховный Совет Украинской ССР.

Поскольку положение абзаца первого пункта 1 статьи 7 Конституции Автономной Республики Крым: «Территория Автономной Республики Крым определяется границами, существовавшими на 20 января 1991 году – день проведения референдума...», – отражает состояние общественного мнения на то время о восстановлении Крымской АССР, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что данное положение не противоречит Основному Закону Украины.

12 февраля 1991 года Верховный Совет Украинской ССР принял Закон «О восстановлении Крымской Автономной Советской Социалистической Республики», которым в пределах территории Крымской области в составе Украинской ССР была восстановлена Крымская Автономная Советская Социалистическая Республика. В связи с этим Конституция (Основной Закон) Украинской ССР от 20 апреля 1978 года была дополнена главой 7¹ «Крымская АССР» и статьей 75¹, в соответствии с которой устанавливалось, что «Крымская Автономная Советская Социалистическая Республика является составной частью Украины и самостоятельно решает вопросы, отнесенные к ее ведению».

По Конституции Украины исключительно законами Украины определяется территориальное устройство Украины (пункт 13 части первой статьи 92), которое основывается на принципах единства и целостности государственной территории, сочетания централизации и децентрализации в осуществлении государственной власти, сбалансированности социально-экономического развития регионов, с учетом их исторических, экономических, экологических, географических и демографических особенностей, этнических и культурных традиций (статья 132).

На этих конституционных принципах осуществляется законодательное регулирование в сфере местного самоуправления (законы Украины

«О местном самоуправлении в Украине», «О столице Украины – городе-герое Киеве» и другие), определение статуса и полномочий Автономной Республики Крым (законы Украины «Об Автономной Республике Крым», «О Верховной Раде Автономной Республики Крым» и другие). Это в некоторой степени реализует принципы, заложенные в Европейской хартии местного самоуправления, статья 5 которой устанавливает, что при любых изменениях местных территориальных размежеваний необходимо предварительно консультироваться с соответствующими органами местного самоуправления, возможно, где это позволяет закон, путем проведения референдума. Пунктом 13 части второй статьи 9 Закона Украины «О Верховной Раде Автономной Республики Крым» к полномочиям Верховной Рады Автономной Республики Крым отнесено решение вопросов административно-территориального устройства в соответствии с законодательством Украины.

Таким образом, положение пункта 2 статьи 7 Конституции Автономной Республики Крым, по которому «территория Автономной Республики Крым может быть изменена с учетом решения республиканского (местного) референдума и решения Верховной Рады Автономной Республики Крым», можно реализовать только в соответствии с Конституцией и законами Украины по решению Верховной Рады Украины.

Исходя из системного анализа положений Конституции и действующих законов Украины Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положение пункта 2 статьи 7 Конституции Автономной Республики Крым не противоречит Основному Закону Украины. В связи с этим положения статей 1, 2 Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым» в части утверждения указанных положений Конституции Автономной Республики Крым должны быть признаны соответствующими Конституции Украины (конституционными).

3. В конституционном представлении оспариваются также положения пункта 1 статьи 8 Конституции Автономной Республики Крым, согласно которым «Автономная Республика Крым имеет свои символы: Герб, Флаг и Гимн. Музыка и текст Гимна, описания Герба и Флага Автономной Республики Крым, а также порядок их использования устанавливаются нормативно-правовыми актами Верховной Рады Автономной Республики Крым». По мнению народных депутатов Украины, эти положения противоречат статьям 137, 138 Конституции Украины, поскольку не предусмотрены ими. К тому же, подчеркивают авторы представления, в соответствии с положениями части второй статьи 19, статьи 134 Основного Закона Украины сфера ведения Автономной Республики Крым и круг вопросов, по которым Автономная Республика Крым осуществляет нормативное регулирование, не могут быть произвольно расширены за правовые пределы, определенные Конституцией Украины.

Противоположная позиция относительно символики Автономной Республики Крым и установления порядка ее использования изложена в письмах Председателя Верховной Рады Украины и Председателя Верховной Рады Автономной Республики Крым в Конституционный Суд Украины. Она была поддержана представителями Верховной Рады Украины и

Автономной Республики Крым на пленарном заседании Конституционного Суда Украины. По их мнению, каких-либо оснований для признания неконституционными положений пункта 1 статьи 8 Конституции Автономной Республики Крым нет.

Президент Украины считает, что указанные положения не противоречат Конституции Украины, но отмечает, что порядок использования символов Автономной Республики Крым «должен определяться Верховной Радой Автономной Республики Крым в соответствии с законами Украины».

3.1. В Конституции Украины применяется только понятие «государственные символы Украины», которыми являются Государственный Флаг Украины, Государственный Герб Украины и Государственный Гимн Украины (часть первая статьи 20). Описание государственных символов Украины и порядок их использования устанавливаются законом, принимаемым не менее чем двумя третями от конституционного состава Верховной Рады Украины (часть шестая статьи 20). То есть государственные символы Украины содержательно связаны с государственным суверенитетом.

Законами Украины предусматривается также наличие собственной символики территориальных громад, объединений граждан и т. п. Правовое регулирование в данной сфере осуществляется на ином, чем Конституция Украины, уровне. Так, в соответствии с Законом Украины «О местном самоуправлении в Украине» территориальные громады сел, поселков, городов, районов в городах, а также районы и области могут иметь собственную символику (герб, флаг и т. д.), отражающую их исторические, культурные, социально-экономические и иные местные особенности и традиции (часть первая, вторая статьи 22). Содержание, описание и порядок использования такой символики определяются соответствующим советом согласно закону (часть третья статьи 22).

Закон Украины «О Верховной Раде Автономной Республики Крым» от 10 февраля 1998 года к ведению Верховной Рады Автономной Республики Крым относит, в частности, утверждение символики Автономной Республики Крым в соответствии с законами Украины (пункт 33 части второй статьи 9). Это положение конкретизировано в пункте 1 статьи 8 Конституции Автономной Республики Крым. На его основании Верховная Рада Автономной Республики Крым утвердила Положение о Гербе Автономной Республики Крым (постановление от 21 апреля 1999 года № 456-2/99), Положение о Флаге Автономной Республики Крым (постановление от 21 апреля 1999 года № 457-2/99) и одобрила Гимн Автономной Республики Крым (постановление от 26 февраля 1992 года № 24-1 в редакции от 21 апреля 1999 года).

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положения пункта 1 статьи 8 Конституции Автономной Республики Крым не противоречат Основному Закону Украины. Таким образом, положения статей 1, 2 Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым» в части утверждения указанных положений Конституции Автономной Республики Крым должны быть признаны соответствующими Кон-

ституции Украины (конституционными). Порядок использования символов Автономной Республики Крым должен определяться Верховной Радой Автономной Республики Крым согласно Конституции и законам Украины.

Конституционный Суд Украины считает некорректным использование в Конституции Автономной Республики Крым словосочетания «столица Автономной Республики Крым» относительно города Симферополя (пункт 2 статьи 8), который в соответствии с законодательством Украины по статусу является административным центром административно-территориальной единицы. В контексте положений статьи 20 Конституции Украины понятие «столица Украины», которой является город Киев (часть седьмая), символизирует единый общенациональный и административно-политический центр Украины как унитарного, суверенного и независимого государства.

4. По мнению субъекта права на конституционное представление, не отвечают Основному Закону Украины положения подпунктов 13, 14 пункта 1 статьи 18 Конституции Автономной Республики Крым, а именно: ведению Автономной Республики Крым подлежит «зачисление... в бюджет Автономной Республики Крым налогов и сборов, собираемых на территории Автономной Республики Крым... с дальнейшей передачей в Государственный бюджет Украины...» и «зачисляемых в полном объеме в бюджет Автономной Республики Крым...», «проведение экспериментов в сфере налогообложения».

В качестве основных мотивов приведены положения Конституции Украины, согласно которым только законами Украины устанавливаются Государственный бюджет Украины и бюджетная система Украины, система налогообложения, налоги и сборы (пункт 1 части второй статьи 92). Следовательно, подчеркивается в конституционном представлении, поскольку Конституция Автономной Республики Крым не является законом Украины, она не может устанавливать иное, чем то, что предусмотрено законом о Государственном бюджете Украины (на текущий год). Кроме того, такие полномочия Автономной Республики Крым не определены статьями 137, 138 Конституции Украины, поэтому в соответствии с положениями части второй статьи 19, статьи 134 Конституции Украины не могут относиться к ведению Автономной Республики Крым.

Президент Украины в письме в Конституционный Суд Украины отмечает, что «отнесение Конституцией Автономной Республики Крым к ведению Автономной Республики Крым полномочий о зачислении в бюджет Автономной Республики Крым всех налогов и сборов, собираемых на ее территории, за исключением местных, с дальнейшей передачей в Государственный бюджет Украины средств для общегосударственных расходов» не отвечает пункту 1 части второй статьи 92, пункту 4 части первой статьи 138 Конституции Украины, а также актам бюджетного и налогового законодательства Украины.

По изложенным основаниям неконституционным, по мнению Президента Украины, является положение абзаца первого подпункта 14 пунк-

та 1 статьи 18 Конституции Автономной Республики Крым, которому согласно ведению Автономной Республики Крым надлежит «проведение экспериментов в сфере налогообложения».

В выступлении на пленарном заседании Конституционного Суда Украины Носов В.В. подчеркнул, что «Верховная Рада Украины не может устанавливать неунитарные принципы бюджетного регулирования для Автономной Республики Крым». Поэтому указанные положения Конституции Автономной Республики Крым не отвечают Основному Закону Украины, так как «нарушают унитарные принципы бюджетного регулирования».

В письмах Председателя Верховной Рады Украины и Председателя Верховной Рады Автономной Республики Крым речь идет о том, что все эти положения Конституции Автономной Республики Крым не противоречат Основному Закону Украины, поскольку формирование бюджета Автономной Республики Крым, зачисление в него налогов и сборов, проведение экспериментов в сфере налогообложения осуществляются в соответствии с Конституцией и законами Украины. Эта позиция была поддержана на пленарном заседании Конституционного Суда Украины представителями Верховной Рады Украины и Верховной Рады Автономной Республики Крым. В частности, Киселев В.А. подчеркнул, что указанные в подпунктах 13, 14 пункта 1 статьи 18 Конституции Автономной Республики Крым полномочия Автономной Республики Крым стабилизируют ее бюджет, способствуют укреплению финансовой самостоятельности Автономной Республики Крым, которая гарантируется закрепленными законами Украины общегосударственными доходами за прибыльной частью бюджета Автономной Республики Крым, что уже предусмотрено для местного самоуправления статьей 61 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине».

4.1. Конституционный Суд Украины, разрешая этот спор, исходит из системной связи положений Конституции и законов Украины, которыми регулируются общественные отношения в бюджетной и налоговой сферах. В частности, в соответствии с пунктом 4 части первой статьи 138 Основного Закона Украины к ведению Автономной Республики Крым относится разработка, утверждение и исполнение бюджета Автономной Республики Крым на основе единой налоговой и бюджетной политики Украины.

Такая политика является основой внутренней политики Украины, принципы которой определяет Верховная Рада Украины (пункт 5 части первой статьи 85 Конституции Украины). Исходя из содержания положений пункта 1 части второй статьи 92 Основного Закона Украины, согласно которым исключительно законами Украины устанавливаются Государственный бюджет Украины и бюджетная система Украины, система налогообложения, налоги и сборы, и положений части первой статьи 95, по которым бюджетная система Украины строится на началах справедливого и непредвзятого распределения общественного богатства между гражданами и территориальными громадами, Конституционный Суд Украины считает, что на сегодня содержание налоговой и бюджетной политики Украины отражено, в частности, в Бюджетном кодексе Украины от 21 июня 2001 года,

в Законе Украины «О системе налогообложения» и в соответствующих законах о налогах.

Бюджетный кодекс Украины конкретизировал конституционные положения бюджетной системы Украины, определив ее принципы (статья 7): единства, сбалансированности, самостоятельности. Последний означает, что Государственный бюджет Украины и местные бюджеты являются самостоятельными. Государство средствами государственного бюджета не несет ответственности за бюджетные обязательства, в частности, органов Автономной Республики Крым. Они и органы местного самоуправления средствами соответствующих бюджетов не несут ответственности за бюджетные обязательства друг друга, а также за бюджетные обязательства государства. Самостоятельность бюджетов обеспечивается закреплением за ними соответствующих источников доходов, полномочиями органов Автономной Республики Крым определять направления использования средств согласно законодательству Украины, правом Верховной Рады Автономной Республики Крым и соответствующих советов самостоятельно и независимо друг от друга рассматривать и утверждать соответствующие бюджеты. Также закрепляются принципы полноты, обоснованности, эффективности, субсидиарности, целевого использования, справедливости и непредвзятости, публичности и прозрачности, ответственности участников бюджетного процесса.

В указанных принципах отражается единая бюджетная политика Украины, являющаяся основой разработки, утверждения и исполнения бюджета Автономной Республики Крым.

В Бюджетном кодексе Украины определяются особенности формирования бюджета Автономной Республики Крым, в частности предусматривается, что поступления и расходы бюджета Автономной Республики Крым формируются в порядке, установленном этими Кодексом, с учетом Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым» (часть первая статьи 67). То есть по содержанию Бюджетного кодекса Украины это, считает Конституционный Суд Украины, и является определением основ бюджетной политики Украины относительно полномочий Автономной Республики Крым, установленных в подпунктах 13, 14 пункта 1 статьи 18 Конституции Автономной Республики Крым. Указанные полномочия реализуются органами Автономной Республики Крым только в соответствии с Конституцией Украины, Бюджетным кодексом Украины и законами о налогах в Украине.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что оспариваемые субъектом права на конституционное представление положения абзаца второго подпункта 13, абзаца первого подпункта 14 пункта 1 статьи 18 Конституции Автономной Республики Крым не противоречат Основному Закону Украины. Исходя из этого должны быть признаны соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения статей 1, 2 Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым» в части утверждения указанных положений Конституции Автономной Республики Крым.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 72, 73, 75 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения Конституции Автономной Республики Крым, утвержденной Законом Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым» от 23 декабря 1998 года:

1.1. «территория Автономной Республики Крым определяется границами, существовавшими на 20 января 1991 года – день проведения референдума и на день вступления в силу Закона Украины о восстановлении автономной республики» (абзац первый пункта 1 статьи 7);

1.2. «территория Автономной Республики Крым может быть изменена с учетом решения республиканского (местного) референдума и решения Верховной Рады Автономной Республики Крым в соответствии с Конституцией Украины» (пункт 2 статьи 7);

1.3. «Автономная Республика Крым имеет свои символы: Герб, Флаг и Гимн. Музыка и текст Гимна, описания Герба и Флага Автономной Республики Крым, а также порядок их использования устанавливаются нормативно-правовыми актами Верховной Рады Автономной Республики Крым» (пункт 1 статьи 8);

1.4. «зачисление в соответствии с Конституцией Украины и законами Украины в бюджет Автономной Республики Крым налогов и сборов, собираемых на территории Автономной Республики Крым, за исключением местных, с дальнейшей передачей в Государственный бюджет Украины средств для общегосударственных расходов» (абзац второй подпункта 13 пункта 1 статьи 18);

1.5. «согласно законодательству Украины... проведение экспериментов в сфере налогообложения» (абзац первый подпункта 14 пункта 1 статьи 18).

2. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения статей 1, 2 Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым» об утверждении положений Конституции Автономной Республики Крым, указанных в подпунктах 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5 пункта 1 настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННИЙ СУД УКРАЇНИ

- *Summary to the Decision no.1-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of January 16, 2003*

The Constitutional Court of Ukraine held that the provisions of the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea on territory of the Autonomous Republic of Crimea (the title of Chapter 2 and Article 7, sec. 1, 2 of Article 7), on availability of the symbols of the Autonomous Republic of Crimea (sec. 1 of Article 8 of the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea), on transfer to the budget of the Autonomous Republic of Crimea of taxes collected in the territory thereof (subsections 13, 14 of sec. 1 of Article 18) and provisions of Article 1, 2 of the Law of Ukraine «On approval of the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea» comply with the Constitution of Ukraine.

The status of the Autonomous Republic of Crimea is determined by the Constitution of Ukraine. The Autonomous Republic of Crimea is an inseparable constituent part of Ukraine. The status of the Autonomous Republic of Crimea characterizes it as an administrative and territorial unit, a constituent part of Ukraine. Any territorial changes of the Autonomous Republic of Crimea is only possible according the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine on decision of the Verkhovna Rada of Ukraine.

According to the laws of Ukraine, the Autonomous Republic of Crimea shall have the right to own symbols. The symbols of the Autonomous Republic of Crimea are not the state symbols.

The Budget Code of Ukraine provides for independence of the budget of the Autonomous Republic of Crimea which formation shall be performed considering the Law of Ukraine «On approval of the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням Президента України
про офіційне тлумачення положень
пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України
(справа про повноваження Президента України
реорганізувати центральні органи виконавчої влади)**

м. Київ
28 січня 2003 року
№ 2-рп/2003

Справа № 1-1/2003

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Івашенка** Володимира Івановича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича – суддя-доповідач, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України, Савенка Олександра Миколайовича – керівника управління по зв'язках із засобами масової інформації і органами державної влади Головного управління інформаційної політики Адміністрації Президента України; Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Президента України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у з'ясуванні та офіційній інтерпретації положень пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Савенка М.Д., пояснення Носова В.В., Савенка О.М., Селіванова А.О. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Президент України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України про повноваження Президента України реорганізовувати міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, назви яких вживаються в Конституції України.

Президент України вважає, що відповідно до вказаної норми Конституції України він має право реорганізовувати за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. При цьому не передбачено будь-яких обмежень щодо здійснення цих повноважень. На його думку, реорганізація ним Державного комітету телебачення і радіомовлення України не порушує Конституцію України, тому що «повною мірою збережена назва державного органу, визначена Основним Законом, і навіть розширені повноваження та підвищено статус цього органу». В конституційному поданні наголошується, що «такі зміни не призведуть і до звуження повноважень Верховної Ради України» з огляду на те, що кандидатура на посаду голови реорганізованого державного комітету має обов'язково погоджуватися з Верховною Радою України.

2. На пленарному засіданні Конституційного Суду України Носов В.В. зазначив, що в ході проведення в Україні адміністративної реформи з метою підвищення ефективності діяльності органів виконавчої влади виникла гостра потреба в їх реформуванні. Президентом України було реорганізовано Державний комітет телебачення і радіомовлення України, що, на його думку, не порушує Конституцію України, оскільки при цьому збережено назву зафіксованого в Основному Законі України державного органу, кандидатура на посаду голови реорганізованого державного комітету погоджувалася з Верховною Радою України. Президент України вважає, що він може реорганізувати будь-які міністерства та інші центральні органи виконавчої влади.

У своєму виступі Савенко О.М. підтримав клопотання Президента України про надання офіційного тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України.

На думку Селіванова А.О., Президент України може утворювати, реорганізовувати і ліквідувати міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, але не ті, що визначені Конституцією України. Положення пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України стосуються всіх органів, крім тих, які зафіксовані в Конституції України, зокрема Державного комітету телебачення і радіомовлення України. Без внесення змін до Конституції України реорганізація або зміна назви таких органів неможливі.

3. Конституційний Суд України при офіційному тлумаченні положень пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України в аспекті пору-

шеного в конституційному поданні питання про повноваження Президента України реорганізувати центральні органи виконавчої влади виходить із тлумачення цієї норми у взаємозв'язку з іншими положеннями Конституції України.

Конституція України визначає засади та механізм здійснення державної влади. Органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України). Нормативно-правові акти повинні прийматися на основі Конституції України і відповідати їй (частина друга статті 8 Конституції України).

Згідно з положеннями пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України до повноважень Президента України належить, зокрема, реорганізація міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Здійснюючи ці повноваження, Президент України повинен дотримуватися встановлених зазначеною нормою порядку та умов їх реалізації, а саме – за поданням Прем'єр-міністра України та діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади. Інших застережень щодо повноважень Президента України пункт 15 частини першої статті 106 Конституції України не містить.

Разом з тим Конституція України безпосередньо або опосередковано визначає конкретні міністерства та інші центральні органи виконавчої влади через посилання на посади їх керівників. Такі органи не просто називаються, а з ними в окремих випадках пов'язуються повноваження інших органів державної влади. Так, у Конституції України йдеться про Міністерство внутрішніх справ України, затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій якого віднесено до повноважень Верховної Ради України (пункт 22 частини першої статті 85). В інших випадках міністерства названі через посади їх керівників, наприклад Міністр оборони України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України, що за посадою входять до складу Ради національної безпеки і оборони України, персональний склад якої формує Президент України (частини четверта, п'ята статті 107 Конституції України).

Конституція України закріплює особливий порядок призначення та звільнення керівників окремих органів виконавчої влади. Призначення на посади та звільнення з посад їх керівників здійснює Президент України за згодою Верховної Ради України. До таких посад Конституцією України віднесено, зокрема, посади Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України (пункт 24 частини першої статті 85, пункт 14 частини першої статті 106). Конституційний Суд України в Рішенні від 1 липня 1998 року № 9-рп/98 у справі щодо приватизації державного майна зазначив, що встановлення порядку призначення на посади та звільнення з посад Президентом України за згодою Верховної Ради України Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України свідчить про надання Конституцією України цим державним органам «спеціального статусу через особливість призначення» їх керівників.

Виокремлення в Конституції України прямо чи опосередковано назв

міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, по суті, фіксує їх основне цільове призначення. У такий спосіб певною мірою визначається характер діяльності відповідного органу.

Зафіксувавши назви окремих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, Конституція України тим самим передбачила їх існування і певну стабільність функціонування.

Встановлення Конституцією України прямо чи опосередковано назв міністерств та інших центральних органів виконавчої влади зумовлює зміст повноважень Президента України щодо їх реорганізації. В разі реорганізації таких органів не можуть бути змінені їх назва та основне цільове призначення, що впливає з назви, оскільки це може призвести до зміни конституційного визначеного механізму здійснення державної влади її окремими органами або вплинути на обсяг конституційних повноважень цих органів, зокрема на повноваження Верховної Ради України щодо надання згоди на призначення та звільнення встановлених Основним Законом України посадових осіб.

Таким чином, положення пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України в аспекті конституційного подання треба розуміти так, що при здійсненні повноважень щодо реорганізації міністерств та інших центральних органів виконавчої влади Президент України за поданням Прем'єр-міністра України, діючи в межах коштів на утримання органів виконавчої влади, може реорганізовувати міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, не змінюючи зазначеної в Конституції України назви цих органів та їх основного цільового призначення, що впливає з назви.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 63, 65, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України в аспекті конституційного подання необхідно розуміти так, що при здійсненні повноважень щодо реорганізації міністерств та інших центральних органів виконавчої влади Президент України за поданням Прем'єр-міністра України, діючи в межах коштів на утримання органів виконавчої влади, може реорганізовувати передбачені Конституцією України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, не змінюючи назви цих органів та їх основного цільового призначення, що впливає з назви.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положений пункта 15 части
первой статьи 106 Конституции Украины
по конституционному представлению Президента Украины
(дело о полномочиях Президента Украины
реорганизовывать центральные органы исполнительной власти)**

г. Киев
28 января 2003 года
№ 2-рп/2003

Дело № 1-1/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича – судья-докладчик, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием представителей субъекта права на конституционное представление Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины, Савенко Александра Николаевича – руководителя управления по связям со средствами массовой информации и органами государственной власти Главного управления информационной политики Администрации Президента Украины; Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений пункта 15 части первой статьи 106 Конституции Украины по конституционному представлению Президента Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Президента Украины.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии со статьей 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в уяснении и официальной интерпретации положений пункта 15 части первой статьи 106 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Савенко М.Д., объяснения Носова В.В., Савенко А.Н., Селиванова А.О. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Президент Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений пункта 15 части первой статьи 106 Конституции Украины о полномочиях Президента Украины реорганизовывать министерства, иные центральные органы исполнительной власти, названия которых употребляются в Конституции Украины.

Президент Украины считает, что согласно указанной норме Конституции Украины он имеет право по представлению Премьер-министра Украины реорганизовывать министерства, иные центральные органы исполнительной власти. При этом не предусмотрены какие-либо ограничения в осуществлении этих полномочий. По его мнению, реорганизация им Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины не нарушает Конституцию Украины, так как «в полной мере сохранено название государственного органа, определенное Основным Законом, и даже расширены полномочия и повышен статус этого органа». В конституционном представлении подчеркивается, что «такие изменения не приведут и к сужению полномочий Верховной Рады Украины», учитывая то, что кандидатура на должность председателя реорганизованного государственного комитета должна быть согласована с Верховной Радой Украины.

2. В пленарном заседании Конституционного Суда Украины Носов В.В. отметил, что в ходе проведения в Украине административной реформы в целях повышения эффективности деятельности органов исполнительной власти возникла острая потребность в их реформировании. Президентом Украины был реорганизован Государственный комитет телевидения и радиовещания Украины, что, по его мнению, не нарушает Конституцию Украины, поскольку при этом сохранено название зафиксированного в Основном Законе Украины государственного органа, кандидатура на должность председателя реорганизованного государственного комитета согласовывалась с Верховной Радой Украины. Президент Украины считает, что он может реорганизовывать любые министерства, иные центральные органы исполнительной власти.

В своем выступлении Савенко А.Н. поддержал ходатайство Президента Украины о необходимости официального толкования положений пункта 15 части первой статьи 106 Конституции Украины.

По мнению Селиванова А.А., Президент Украины может образовывать, реорганизовывать и ликвидировать министерства, иные центральные органы исполнительной власти, но не те, которые определены Конституцией Украины. Положения пункта 15 части первой статьи 106 Конституции Украины касаются всех органов, кроме зафиксированных в Конституции Украины, в частности Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины. Без внесения изменений в Конституцию Украины реорганизация или изменение названия таких органов невозможны.

3. Конституционный Суд Украины при официальном толковании положений пункта 15 части первой статьи 106 Конституции Украины в аспекте представленного в конституционном представлении вопроса о полномочиях Президента Украины реорганизовывать центральные органы исполнительной власти исходит из толкования настоящей нормы во взаимосвязи с иными положениями Конституции Украины.

Конституция Украины определяет основы и механизм осуществления государственной власти. Органы государственной власти, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (часть вторая статьи 19 Конституции Украины). Нормативно-правовые акты должны приниматься на основе Конституции Украины и соответствовать ей (часть вторая статьи 8 Конституции Украины).

В соответствии с положениями пункта 15 части первой статьи 106 Конституции Украины к полномочиям Президента Украины относится, в частности, реорганизация министерств, иных центральных органов исполнительной власти. Осуществляя эти полномочия, Президент Украины должен соблюдать установленный указанной нормой порядок и условия их реализации, а именно – по представлению Премьер-министра Украины и действуя в пределах средств, предусмотренных на содержание органов исполнительной власти. Иных условий, касающихся осуществления полномочий Президента Украины, пункт 15 части первой статьи 106 Конституции Украины не содержит.

Вместе с тем Конституция Украины непосредственно или опосредствованно определяет конкретные министерства, иные центральные органы исполнительной власти, ссылаясь на должности их руководителей. Такие органы не просто называются, а с ними в отдельных случаях связываются полномочия других органов государственной власти. Так, в Конституции Украины речь идет о Министерстве внутренних дел Украины, утверждение общей структуры, численности, определение функций которого отнесены к полномочиям Верховной Рады Украины (пункт 22 части первой статьи 85). В других случаях министерства названы с определением должности их руководителей, например Министр обороны Украины, Министр внутренних дел Украины, Министр иностранных дел Украины, что по должности входят в состав Совета национальной безопасности и обороны Украины, персональный состав которого формирует Президент Украины (части четвертая, пятая статьи 107 Конституции Украины).

Конституция Украины закрепляет особый порядок назначения и освобождения руководителей отдельных органов исполнительной власти. Назначение на должности и освобождение от должностей их руководителей осуществляет Президент Украины с согласия Верховной Рады Украины. К таким должностям Конституцией Украины отнесены, в частности, должности Председателя Антимонопольного комитета Украины, Председателя Фонда государственного имущества Украины, Председателя Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины (пункт 24 части первой статьи 85, пункт 14 части первой статьи 106). Конституционный Суд Украины в Решении от 1 июля 1998 года № 9-рп/98 по делу относительно приватизации государственного имущества отметил, что уста-

новление порядка назначения на должности и освобождение от должностей Президентом Украины с согласия Верховной Рады Украины Председателя Фонда государственного имущества Украины, Председателя Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины свидетельствует о предоставлении Конституцией Украины этим государственным органам «специального статуса вследствие особенности назначения» их руководителей.

Выделение в Конституции Украины прямо или опосредствованно названий министерств, иных центральных органов исполнительной власти, по существу, фиксирует их основное целевое назначение. Таким образом в известной мере определяется характер деятельности соответствующего органа.

Зафиксировав названия отдельных министерств, иных центральных органов исполнительной власти, Конституция Украины тем самым предусмотрела их наличие и определенную стабильность функционирования.

Установление Конституцией Украины прямо или опосредствованно названий министерств, иных центральных органов исполнительной власти обуславливает содержание полномочий Президента Украины по их реорганизации. В случае реорганизации таких органов не могут быть изменены их название и основное целевое назначение, поскольку это может привести к изменению конституционно установленного механизма осуществления государственной власти ее отдельными органами или повлиять на объем конституционных полномочий этих органов, в частности на полномочия Верховной Рады Украины давать согласие на назначение и освобождение установленных Основным Законом Украины должностных лиц.

Таким образом, положение пункта 15 части первой статьи 106 Конституции Украины в аспекте конституционного представления следует понимать так, что при осуществлении полномочий по реорганизации министерств, иных центральных органов исполнительной власти Президент Украины по представлению Премьер-министра Украины, действуя в пределах средств на содержание органов исполнительной власти, может реорганизовывать министерства, иные центральные органы исполнительной власти, не изменяя указанного в Конституции Украины названия этих органов и их основного целевого назначения, которое вытекает из названия.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 63, 65, 67, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положение пункта 15 части первой статьи 106 Конституции Украины в аспекте конституционного представления следует понимать так, что при осуществлении полномочий по реорганизации министерств, иных центральных органов исполнительной власти Президент Украины по представлению Премьер-министра Украины, действуя в пределах средств на содержание органов исполнительной власти, может реорганизовывать предусмотренные Конституцией Украины министерства, иные центральные органы исполнительной власти, не изменяя названия этих органов и их основного целевого назначения, которое вытекает из названия.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary to the Decision no.2-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of January 28, 2003*

The Constitutional Court of Ukraine held that the provisions contained in paragraph 15 part one Article 106 of the Constitution of Ukraine in the aspect of constitutional submission shall be understood so that exercising the authorities as to reorganization of the ministries and other central bodies of executive power, the President of Ukraine on proposal of the Prime Minister Ukraine, acting within the limits of funding envisaged for the maintenance of bodies of executive power, may reorganize stipulated by the Constitution of Ukraine ministries and other central bodies of executive power, not changing the name of these bodies and their core assignment following from the name.

Separate treatment in the Constitution of Ukraine, whether directly or indirectly, of the names of the ministries and other central bodies of executive power, in a sense, fixes their core assignment. Therefore, the character of activity of the relevant bodies is whereby determined to a certain extent.

Having specified the names of individual ministries and other central bodies of executive power, the Constitution of Ukraine thereby provided for their existence and certain stability of functioning.

Establishment in the Constitution of Ukraine, whether directly or indirectly, of the names of the ministries and other central bodies of executive power pre-determines the contents of the authorities of the President of Ukraine as to their reorganization. Reorganization of such bodies may not change their names and core assignment following from the names, as this would lead to changes in constitutionally specified mechanism of exercising the state power by individual bodies thereof or to affect the scope of constitutional authorities of these bodies, in particular, the authorities of the Verkhovna Rada of Ukraine as to granting consent to appointment and dismissal of the officials specified in the Fundamental Law of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
Верховного Суду України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень частини третьої статті 120,
частини шостої статті 234, частини третьої статті 236
Кримінально-процесуального кодексу України
(справа про розгляд судом
окремих постанов слідчого і прокурора)**

м. Київ
30 січня 2003 року
№ 3-рп/2003

Справа № 1-12/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича – суддя-доповідач, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Пилипчука Петра Пилиповича – заступника Голови Верховного Суду України, Лукашової Надії Павлівни – начальника юридичного управління Верховного Суду України; представника Верховної Ради України Мойсика Володимира Романовича – народного депутата України, Голови Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності; Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України Селіванова Анатолія Олександровича; представника Президента України у цій справі Пасенюка Олександра Михайловича – заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України; Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України Носова Владислава Васильовича, а також залучених до участі в розгляді справи: представника Генеральної прокуратури України Кудрявцева Віктора Вікторовича – заступника Генерального прокурора України; представників Служби безпеки України Картавцева Валерія Сте-

пановича – першого проректора Національної академії Служби безпеки України, Рямушкіна Ігоря Євгеновича – начальника відділу Договірноправового управління Служби безпеки України; представників Міністерства внутрішніх справ України Захарова Віктора Івановича – першого заступника начальника Головного слідчого управління, Ростова Ігоря Олександровича – заступника начальника управління Головного слідчого управління; директора Центру порівняльного права при Міністерстві юстиції України Шевчука Станіслава Володимировича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Верховного Суду України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71, пункту 2 статті 82, статті 83 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спірних питань щодо конституційності положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України.

Заслухавши суддю-доповідача Тихого В.П., пояснення Пилипчука П.П., Лукашової Н.П., Мойсика В.Р., Селіванова А.О., Пасенюка О.М., Носова В.В., Кудрявцева В.В., Картавцева В.С., Рямушкіна І.Є., Захарова В.І., Ростова І.О., Шевчука С.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Верховний Суд України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо конституційності положень статті 110, частин п'ятої, шостої статті 234, частин другої, третьої статті 236, частини третьої статті 120 КПК України та про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 8, частини другої статті 55, частини першої статті 64 Конституції України, частини четвертої статті 12 Закону України «Про прокуратуру» і понять «акти», «рішення», «дії», «бездіяльність», які вживаються в частині другій статті 55 Конституції України, статтях 110, 234, 236 КПК України, статті 248³ Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), частині четвертій статті 12 Закону України «Про прокуратуру».

2. Ухвалою Колегії суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень від 3 грудня 2002 року відкрито конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України.

3. Конституційний Суд України Ухвалою від 5 грудня 2002 року відмовив у відкритті конституційного провадження у справі щодо відповідності

Конституції України (конституційності) положень статті 110, частини п'ятої статті 234, частини другої статті 236 КПК України та про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 8, частини другої статті 55, частини першої статті 64 Конституції України, частини четвертої статті 12 Закону України «Про прокуратуру» і понять «акти», «рішення», «дії», «бездіяльність», які вживаються в частині другій статті 55 Конституції України, статтях 110, 234, 236 КПК України, статті 248³ ЦПК України, частині четвертій статті 12 Закону України «Про прокуратуру».

4. Верховний Суд України у конституційному поданні зазначає, що «фактично граничні строки досудового слідства статтею 120 КПК України не визначено, а тому виникає питання, протягом якого часу може проводитися досудове слідство». Також наголошується, що «відповідно до вимог частини третьої статті 8, частини другої статті 55, частини першої статті 64 Конституції України кожному гарантується судовий захист прав і свобод, у тому числі право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб». Тому виникла невідкладна необхідність у висновку Конституційного Суду України щодо конституційності частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України, які передбачають, що скарги на дії відповідно слідчого та прокурора розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті, якщо інше не передбачено цим Кодексом.

5. У листі Голови Верховної Ради України до Конституційного Суду України зазначається, що «з огляду на те, що продовження строку досудового слідства понад шість місяців може здійснюватись лише у виняткових випадках та у разі вчинення особливо небезпечних злочинів тільки Генеральним прокурором України або його заступниками, а також те, що стаття 55 Конституції України встановлює можливість оскарження до суду такого рішення найвищих посадових осіб органів прокуратури, можна зробити висновок, що положення частини третьої статті 120 Кримінально-процесуального кодексу України відповідають Конституції України». У листі також йдеться і про те, що «положення частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України в частині заборони оскарження на стадії досудового слідства дій слідчого та прокурора можуть бути визнані такими, що не відповідають вимогам Конституції України, як такі, що призводять до обмеження конституційних прав і свобод громадян, з підстав, не передбачених Конституцією України».

Глава Адміністрації Президента України за дорученням Президента України повідомив Конституційний Суд України про те, що застосування частини третьої статті 120 КПК України «не суперечить статтям 8, 55, 64 Конституції України, оскільки забезпечується обов'язком органу дізнання, слідчого, прокурора і суду додержувати конституційні вимоги, які гарантують громадянам доступ до правосуддя і судовий захист, урахувавши також положення міжнародно-правових актів, що закріплюють право кожного на розгляд його справи в розумні строки і без невинуватої за-

тримки (пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, підпункт «с» пункту 3 статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права)». У листі Глави Адміністрації Президента України також зазначається, що «оспорювані положення частини шостої статті 234 та частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України не заперечують права особи оскаржувати в судовому порядку будь-які рішення, дії чи бездіяльність органів дізнання, слідчого, прокурора. Питання про те, які ще рішення і дії органу дізнання, слідчого, прокурора, крім рішень, дій, передбачених статтями 52³, 99¹, 106, 236¹, 236⁵ КПК, може бути оскаржено до суду на стадії досудового слідства, повинен визначити закон».

6. Міністерство юстиції України, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, податкова міліція Державної податкової адміністрації України, Центр порівняльного права при Міністерстві юстиції України вважають, що положення частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України є конституційними. Спілка адвокатів України дійшла протилежного висновку. Немає єдиної точки зору щодо конституційності оспорюваних норм і серед науковців.

7. Предметом розгляду Конституційним Судом України у цій справі є перевірка на відповідність Конституції України (конституційність) положень частини третьої статті 120 КПК України щодо невизначеності граничного строку досудового слідства, а також положень частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України, які унеможливають розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи і про притягнення як обвинуваченого. Саме щодо конституційності цих положень КПК України виник спір у процесі загального судочинства, тому відповідно до статті 83 Закону України «Про Конституційний Суд України» відкрито конституційне провадження у справі.

8. Вирішуючи питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини третьої статті 120 КПК України, яке не визначає граничного строку (тривалості строків) досудового слідства, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України судочинство, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, а відтак і строки досудового слідства визначаються виключно законами.

У КПК України ці строки встановлено статтею 120, яка передбачає:

– досудове слідство у кримінальних справах повинно бути закінчено протягом двох місяців; цей строк може бути продовжено районним, міським прокурором, військовим прокурором армії, флотилії, з'єднання, гарнізону та прирівняним до них прокурором у разі неможливості закінчити розслідування – до трьох місяців (частина перша);

– в особливо складних справах строк досудового слідства, встановле-

ний частиною першою цієї статті, може бути продовжено прокурором Автономної Республіки Крим, прокурором області, прокурором міста Києва, військовим прокурором округу, флоту і прирівняним до них прокурором або їх заступниками на підставі мотивованої постанови слідчого – до шести місяців (частина друга);

– далі продовжувати строк досудового слідства можуть лише у виняткових випадках Генеральний прокурор України або його заступники (частина третя).

Таким чином, законом встановлено загальне правило – досудове слідство повинно бути закінчено протягом двох місяців, а продовження цього строку є винятком з цього правила. Додержання строків слідства є однією з умов виконання завдань швидкого і повного розкриття злочинів.

Строки досудового слідства відповідно до міжнародних договорів України повинні бути розумними. Статтею 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року передбачено, що кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення бути судимим без невинуватої затримки (підпункт «с» пункту 3).

Згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Поняття «розумний строк досудового слідства» є оціночним, тобто таким, що визначається у кожному конкретному випадку з огляду на сукупність усіх обставин вчинення і розслідування злочину (злочинів). Визначення розумного строку досудового слідства залежить від багатьох факторів, включаючи обсяг і складність справи, кількість слідчих дій, число потерпілих та свідків, необхідність проведення експертиз та отримання висновків тощо.

Але за будь-яких обставин строк досудового слідства не повинен перевищувати меж необхідності. Досудове слідство повинно бути закінчено у кожній справі без порушення права на справедливий судовий розгляд і права на ефективний засіб захисту, що передбачено статтями 6, 13 Конвенції про захист прав людини та основних свобод.

Отже, підстав для визнання таким, що не відповідає Конституції України (неконституційним), положення частини третьої статті 120 КПК України про можливість продовження строку досудового слідства лише у виняткових випадках немає.

9. Вирішуючи спір щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України, які унеможливають розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи, Конституційний Суд України виходить з такого.

Згідно з КПК України:

- справа може бути порушена тільки в тих випадках, коли є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину (частина друга статті 94);
- при наявності приводів і підстав, зазначених у статті 94 цього Кодексу, прокурор, слідчий або орган дізнання зобов'язані винести постанову про порушення кримінальної справи, вказавши приводи і підстави до порушення справи, статтю кримінального закону, за ознаками якої порушується справа, а також далі її спрямування (частина перша статті 98);
- якщо на момент порушення кримінальної справи встановлено особу, яка вчинила злочин, кримінальну справу повинно бути порушено щодо цієї особи (частина друга статті 98);

– досудове слідство провадиться лише після порушення кримінальної справи і в порядку, встановленому цим Кодексом (частина перша статті 113).

Відповідно до КПК України постанови слідчого і прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи можуть бути оскаржені до суду (частина п'ята статті 234, частина друга статті 236). Але скарги на ці постанови розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті (частина шоста статті 234, частина третя статті 236).

Постанова про порушення кримінальної справи щодо певної особи, винесена з недодержанням вимог КПК України, зокрема передбачених статтями 94–98, може породити наслідки, які виходять за межі кримінально-процесуальних відносин, і завдати такої шкоди конституційним правам і свободам внаслідок несвоєчасного судового контролю, що поновити їх буде нездійсненним.

Унеможливлення розгляду судом скарги на постанову про порушення кримінальної справи щодо певної особи на стадії досудового слідства, відкладення її перевірки судом на стадію попереднього розгляду кримінальної справи або на стадію розгляду її по суті, відстрочка судового контролю обмежують конституційне право людини на судовий захист, який є гарантією всіх прав і свобод людини і громадянина.

Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах. Загальною декларацією прав людини 1948 року передбачено, що кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (стаття 8). Право на ефективний засіб захисту закріплено також у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (стаття 2) і в Конвенції про захист прав людини та основних свобод (стаття 13).

Право на судовий захист є одним з конституційних прав. А тому положення частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України, які унеможливають розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи, обмежуючи право людини на судовий захист, закріплене частиною третьою статті 8, частинами першою, другою статті 55 Конституції України, порушують вимоги статті 3, 21, частини другої статті 22, частини першої статті 64 Конституції України, тобто є неконституційними.

Скарги до суду на постанови слідчого та прокурора про порушення

кримінальної справи щодо певної особи повинні розглядатися судом за чинним законодавством у порядку кримінального судочинства. При цьому суд, розглядаючи такі скарги на стадії досудового слідства, перевіряє наявність приводів і підстав для винесення зазначених постанов і не повинен розглядати та вирішувати заздалегідь ті питання, які повинен вирішувати суд при розгляді кримінальної справи по суті, оскільки це буде порушенням конституційних засад правосуддя.

10. Вирішуючи спір щодо конституційності положень частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України, згідно з якими скарги на постанову слідчого та прокурора про притягнення як обвинуваченого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до статті 64 КПК України при провадженні досудового слідства і дізнання підлягають доказуванню:

- 1) подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину);
- 2) винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину;
- 3) обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання;
- 4) характер і розмір шкоди, завданої злочинцем, а також розміри витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння.

Всі ці обставини встановлюються не одночасно. Деякі з них можуть бути встановлені задовго до закінчення розслідування, інші – лише наприкінці. Коли є досить доказів, які вказують на вчинення злочину певною особою, виноситься мотивована постанова про притягнення цієї особи як обвинуваченого (стаття 131 КПК України). Основні вимоги щодо змісту цієї постанови зазначено у статті 132 КПК України.

Відповідно до КПК України постанови слідчого і прокурора про притягнення як обвинуваченого можуть бути оскаржені до суду (частина п'ята статті 234, частина друга статті 236). Проте скарги на ці постанови не розглядаються судом на стадії досудового слідства (частина шоста статті 234, частина третя статті 236).

Досудове слідство після винесення постанови про притягнення як обвинуваченого продовжується – пред'являється обвинувачення (статті 133, 140, 142, 144), допитується обвинувачений (статті 143, 145, 146), обов'язково проводиться перевірка показань обвинуваченого, розглядаються подані ним докази та заявлені клопотання з усіх питань, які мають значення для встановлення істини у справі, зокрема про допит свідків, проведення очної ставки, проведення експертизи, витребування і приєднання до справи доказів (пункти 3, 4 частини першої статті 142), вживаються усі передбачені законом заходи для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, виявляються обставини, що викривають або виправдовують обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують і обтяжують його відповідальність (частина перша статті 22 КПК України) тощо.

Притягнення як обвинуваченого не є остаточним висновком слідчого про винуватість обвинуваченого – остаточний обвинувальний висновок

він робить після закінчення досудового слідства (стаття 223 КПК України). Переконання слідчого і прокурора у вчиненні особою злочину не означає доведення її винуватості, яка відповідно до конституційно закріпленого принципу презумпції невинуватості особи може бути встановлена лише обвинувальним вироком суду (стаття 62 Конституції України). Зібрані досудовим слідством докази винуватості особи перевіряються і оцінюються судом під час розгляду справи по суті, за результатами яких суд постановляє виправдувальний або обвинувальний вирок, визнаючи особу відповідно невинуватою або винуватою у вчиненні злочину.

Перевірка судом на стадії досудового слідства постанови про притягнення як обвинуваченого, враховуючи її зміст, фактично означатиме перевірку достатності зібраних у справі доказів ще до закінчення досудового слідства і передрішення питання щодо винуватості особи у вчиненні злочину ще до розгляду кримінальної справи по суті. Проте згідно з конституційним принципом презумпції невинуватості особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (частина перша статті 62 Конституції України).

Таким чином, розглядаючи на стадії досудового слідства скарги на постанови слідчого і прокурора про притягнення як обвинуваченого, суд замість здійснення судового контролю досудового слідства виконуватиме функцію судового розгляду кримінальної справи по суті всупереч порядку, визначеному КПК України на засадах, встановлених Конституцією України (статті 59, 61, частини перша, друга, третя статті 62, стаття 63, частина перша статті 64, пункт 1 статті 121, статті 124, 129).

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України, згідно з якими скарги на постанови слідчого, прокурора про притягнення як обвинуваченого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті, відповідають Конституції України (є конституційними).

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 39, 51, 73, 83 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), такі положення Кримінально-процесуального кодексу України:

1.1. Частини третьої статті 120 про можливість продовження строку досудового слідства лише у виняткових випадках;

1.2. Частини шостої статті 234, частини третьої статті 236, згідно з якими скарги на постанови слідчого, прокурора про притягнення як обвинуваченого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті.

2. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини шостої статті 234, частини третьої

статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України, які унеможливають розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого, прокурора стосовно приводів, підстав і порядку порушення кримінальної справи щодо певної особи.

3. Положення частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положений части третьей статьи 120,
части шестой статьи 234, части третьей статьи 236
Уголовно-процессуального кодекса Украины
по конституционному представлению
Верховного Суда Украины
(дело о рассмотрении судом отдельных постановлений
следователя и прокурора)**

г. Киев
30 января 2003 года
№ 3-рп/2003

Дело № 1-12/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича – судья-докладчик, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием представителей субъекта права на конституционное представление Пилипчука Петра Филипповича – заместителя Председателя Верховного Суда Украины, Лукашовой Надежды Павловны – начальника юридического управления Верховного Суда Украины; представителя Верховной Рады Украины Мойсика Владимира Романовича – народного депутата Украины, Председателя Комитета Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности; Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины Селиванова Анатолия Александровича; представителя Президента Украины в настоящем деле Пасенюка Александра Михайловича – заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины; Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины Носова Владислава Васильевича, а также привлеченных к участию в рассмотрении дела: представителя Гене-

ральной прокуратуры Украины Кудрявцева Виктора Викторовича – заместителя Генерального прокурора Украины; представителей Службы безопасности Украины Картавцева Валерия Степановича – первого проректора Национальной академии Службы безопасности Украины, Рямушкина Игоря Евгеньевича – начальника отдела Договорно-правового управления Службы безопасности Украины; представителей Министерства внутренних дел Украины Захарова Виктора Ивановича – первого заместителя начальника Главного следственного управления, Ростова Игоря Александровича – заместителя начальника управления Главного следственного управления; директора Центра сравнительного права при Министерстве юстиции Украины Шевчука Станислава Владимировича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части третьей статьи 120, части шестой статьи 234, части третьей статьи 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины (далее – КПК Украины) по конституционному представлению Верховного Суда Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Верховного Суда Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71, пункту 2 статьи 82, статье 83 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спорных вопросов о конституционности положений части третьей статьи 120, части шестой статьи 234, части третьей статьи 236 КПК Украины.

Заслушав судью-докладчика Тихого В.П., объяснения Пилипчука П.Ф., Лукашовой Н.П., Мойсика В.Р., Селиванова А.А., Пасенюка А.М., Носова В.В., Кудрявцева В.В., Картавцева В.С., Рямушкина И.Е., Захарова В.И., Ростова И.А., Шевчука С.В. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Верховный Суд Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством о конституционности положений статьи 110, частей пятой, шестой статьи 234, частей второй, третьей статьи 236, части третьей статьи 120 КПК Украины и об официальном толковании положений части третьей статьи 8, части второй статьи 55, части первой статьи 64 Конституции Украины, части четвертой статьи 12 Закона Украины «О прокуратуре» и понятий «акты», «решения», «действия», «бездействие», употребляемых в части второй статьи 55 Конституции Украины, статьях 110, 234, 236 КПК Украины, статье 248³ Гражданского процессуального кодекса Украины (далее – ГП Украины), части четвертой статьи 12 Закона Украины «О прокуратуре».

2. Определением Коллегии судей Конституционного Суда Украины по конституционным представлениям и обращениям от 3 декабря 2002 года открыто конституционное производство по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части третьей статьи 120, части шестой статьи 234, части третьей статьи 236 КПК Украины.

3. Конституционный Суд Украины Определением от 5 декабря 2002 года отказал в открытии конституционного производства по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений статьи 110, части пятой статьи 234, части второй статьи 236 КПК Украины и об официальном толковании положений части третьей статьи 8, части второй статьи 55, части первой статьи 64 Конституции Украины, части четвертой статьи 12 Закона Украины «О прокуратуре» и понятий «акты», «решения», «действия», «бездействие», употребляемых в части второй статьи 55 Конституции Украины, статьях 110, 234, 236 КПК Украины, статье 248³ ГПК Украины, части четвертой статьи 12 Закона Украины «О прокуратуре».

4. Верховный Суд Украины в конституционном представлении отмечает, что «фактически предельные сроки досудебного следствия статьей 120 КПК Украины не определены, поэтому возникает вопрос, на протяжении какого времени может проводиться досудебное следствие». Также подчеркивается, что «в соответствии с требованиями части третьей статьи 8, части второй статьи 55, части первой статьи 64 Конституции Украины каждому гарантируется судебная защита прав и свобод, в том числе право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц». Поэтому возникла неотложная необходимость в заключении Конституционного Суда Украины о конституционности части шестой статьи 234, части третьей статьи 236 КПК Украины, которые предусматривают, что жалобы на действия соответственно следователя и прокурора рассматриваются судом первой инстанции при предварительном рассмотрении дела или при рассмотрении его по существу, если иное не предусмотрено этим Кодексом.

5. В письме Председателя Верховной Рады Украины в Конституционный Суд Украины отмечается, что «поскольку продление срока досудебного следствия более шести месяцев может осуществляться лишь в исключительных случаях и в случае совершения особо опасных преступлений только Генеральным прокурором Украины или его заместителями, а статья 55 Конституции Украины устанавливает возможность обжалования в суде такого решения самых высоких должностных лиц органов прокуратуры, можно сделать вывод, что положения части третьей статьи 120 Уголовно-процессуального кодекса Украины соответствуют Конституции Украины». В письме также речь идет и о том, что «положения части шестой статьи 234, части третьей статьи 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины в части запрета обжалования на стадии досудебного следствия действий следователя и прокурора могут быть признаны не соответствующими требованиям Конституции Украины и приводящими к ограничению конституционных прав и свобод граждан, по основаниям, не предусмотренным Конституцией Украины».

Глава Администрации Президента Украины по поручению Президента Украины сообщил Конституционному Суду Украины о том, что применение части третьей статьи 120 КПК Украины «не противоречит статьям 8,

55, 64 Конституции Украины, поскольку обеспечивается обязанностью органа дознания, следователя, прокурора и суда придерживаться конституционных требований, гарантирующих гражданам доступ к правосудию и судебной защите, учитывая также положения международно-правовых актов, которые закрепляют право каждого на рассмотрение его дела в разумные сроки и без неоправданной задержки (пункт 1 статьи 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод, подпункт «с» пункта 3 статьи 14 Международного пакта о гражданских и политических правах)». В письме Главы Администрации Президента Украины также отмечается, что «оспариваемые положения части шестой статьи 234 и части третьей статьи 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины не отрицают права лица обжаловать в судебном порядке любые решения, действия или бездействие органов дознания, следователя, прокурора. Вопрос о том, какие еще решения и действия органа дознания, следователя, прокурора, кроме решений, действий, предусмотренных статьями 52⁵, 99¹, 106, 236¹, 236⁵ КПК, могут быть обжалованы в суд на стадии досудебного следствия, должен определить закон».

6. Министерство юстиции Украины, Генеральная прокуратура Украины, Служба безопасности Украины, Министерство внутренних дел Украины, налоговая милиция Государственной налоговой администрации Украины, Центр сравнительного права при Министерстве юстиции Украины считают, что положения части третьей статьи 120, части шестой статьи 234, части третьей статьи 236 КПК Украины являются конституционными. Союз адвокатов Украины пришел к противоположному выводу. Нет единой точки зрения по вопросу конституционности оспариваемых норм и среди ученых.

7. Предметом рассмотрения Конституционным Судом Украины в настоящем деле является проверка на соответствие Конституции Украины (конституционности) положений части третьей статьи 120 КПК Украины относительно неопределенности предельного срока досудебного следствия, а также положений части шестой статьи 234, части третьей статьи 236 КПК Украины, согласно которым рассмотрение судом на стадии досудебного следствия жалоб на постановления следователя и прокурора о возбуждении уголовного дела в отношении определенного лица и о привлечении как обвиняемого является невозможным. Именно о конституционности этих положений КПК Украины возник спор в процессе общего судопроизводства, поэтому в соответствии со статьей 83 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» открыто конституционное производство по делу.

8. Решая вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения части третьей статьи 120 КПК Украины, которое не определяет предельного срока (продолжительности сроков) досудебного следствия, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

В соответствии с пунктом 14 части первой статьи 92 Конституции Украины судопроизводство, организация и деятельность прокуратуры, орга-

нов дознания и следствия, а следовательно, и сроки досудебного следствия определяются исключительно законами.

В КПК Украины эти сроки установлены статьей 120, которая предусматривает:

– досудебное следствие по уголовным делам должно быть закончено в течение двух месяцев; этот срок может быть продлен районным, городским прокурором, военным прокурором армии, флотилии, соединения, гарнизона и приравненным к ним прокурором в случае невозможности закончить расследование – до трех месяцев (часть первая);

– по особо сложным делам срок досудебного следствия, установленный частью первой этой статьи, может быть продлен прокурором Автономной Республики Крым, прокурором области, прокурором города Киева, военным прокурором округа, флота и приравненным к ним прокурором или их заместителями на основании мотивированного постановления следователя – до шести месяцев (часть вторая);

– дальнейшее продление срока досудебного следствия возможно лишь в исключительных случаях Генеральным прокурором Украины или его заместителями (часть третья).

Таким образом, законом установлено общее правило – досудебное следствие должно быть закончено в течение двух месяцев, а продление этого срока составляет исключение из этого правила. Соблюдение сроков следствия является одним из условий выполнения задач быстрого и полного раскрытия преступлений.

Сроки досудебного следствия в соответствии с международными договорами Украины должны быть разумными. Статьей 14 Международного пакта о гражданских и политических правах 1966 года предусмотрено, что каждый имеет право при рассмотрении любого предъявленного ему уголовного обвинения быть судимым без неоправданной задержки (подпункт «с» пункта 3).

Согласно пункту 1 статьи 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года каждый при решении вопроса относительно его гражданских прав и обязанностей или при установлении обоснованности любого уголовного обвинения, выдвинутого против него, имеет право на справедливое и открытое разбирательство в течение разумного срока независимым и беспристрастным судом, установленным законом.

Понятие «разумный срок досудебного следствия» является оценочным, то есть определяется в каждом конкретном случае с учетом совокупности всех обстоятельств совершения и расследования преступления (преступлений). Определение разумного срока досудебного следствия зависит от многих факторов, включая объем и сложность дела, количество следственных действий, число потерпевших и свидетелей, необходимость проведения экспертиз и получения заключений и т. п.

Но при любых обстоятельствах срок досудебного следствия не должен превышать границ необходимости. Досудебное следствие должно быть закончено в каждом деле без нарушения права на справедливое судебное разбирательство и права на эффективное средство защиты, что предусмотрено статьями 6, 13 Конвенции о защите прав человека и основных свобод.

Следовательно, оснований для признания не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положения части третьей статьи 120 КПК Украины о возможности продления срока досудебного следствия лишь в исключительных случаях нет.

9. Разрешая спор о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части шестой статьи 234, части третьей статьи 236 КПК Украины, согласно которым рассмотрение судом на стадии досудебного следствия жалоб на постановления следователя и прокурора о возбуждении уголовного дела в отношении определенного лица является невозможным, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Согласно КПК Украины:

– дело может быть возбуждено только в тех случаях, когда имеются достаточные данные, указывающие на наличие признаков преступления (часть вторая статьи 94);

– при наличии поводов и оснований, указанных в статье 94 этого Кодекса, прокурор, следователь или орган дознания обязаны вынести постановление о возбуждении уголовного дела, указав поводы и основания к возбуждению дела, статью уголовного закона, по признакам которой возбуждается дело, а также дальнейшее его направление (часть первая статьи 98);

– если на момент возбуждения уголовного дела установлено лицо, совершившее преступление, уголовное дело должно быть возбуждено в отношении этого лица (часть вторая статьи 98);

– досудебное следствие проводится только после возбуждения уголовного дела и в порядке, установленном этим Кодексом (часть первая статьи 113).

В соответствии с КПК Украины постановления следователя и прокурора о возбуждении уголовного дела в отношении определенного лица могут быть обжалованы в суд (часть пятая статьи 234, часть вторая статьи 236). Но жалобы на эти постановления рассматриваются судом первой инстанции при предварительном рассмотрении дела или при рассмотрении его по существу (часть шестая статьи 234, часть третья статьи 236).

Постановление о возбуждении уголовного дела в отношении определенного лица, вынесенное с несоблюдением требований КПК Украины, в частности предусмотренных статьями 94–98, может привести к последствиям, которые выходят за пределы уголовно-процессуальных отношений, и нанести такой ущерб конституционным правам и свободам вследствие несвоевременного судебного контроля, что восстановление их будет неосуществимым.

Невозможность рассмотрения судом жалобы на постановление о возбуждении уголовного дела в отношении определенного лица на стадии досудебного следствия, откладывание его проверки судом на стадию предварительного рассмотрения уголовного дела или на стадию рассмотрения его по существу, отсрочка судебного контроля ограничивают конституционное право человека на судебную защиту, являющуюся гарантией всех прав и свобод человека и гражданина.

Правосудие по своей сути признается таким только при условии, что оно отвечает требованиям справедливости и обеспечивает эффективное

восстановление в правах. Общей декларацией прав человека 1948 года предусмотрено, что каждый человек имеет право на эффективное восстановление в правах компетентными национальными судами в случаях нарушения его основных прав, предоставленных ему конституцией или законом (статья 8). Право на эффективное средство защиты закреплено также в Международном пакте о гражданских и политических правах (статья 2) и в Конвенции о защите прав человека и основных свобод (статья 13).

Право на судебную защиту – одно из конституционных прав. Поэтому положения части шестой статьи 234, части третьей статьи 236 КПК Украины, согласно которым является невозможным рассмотрение судом на стадии досудебного следствия жалоб на постановления следователя и прокурора о возбуждении уголовного дела в отношении определенного лица, ограничивая право человека на судебную защиту, закрепленное частью третьей статьи 8, частями первой, второй статьи 55 Конституции Украины, нарушают требования статей 3, 21, части второй статьи 22, части первой статьи 64 Конституции Украины, то есть являются неконституционными.

Жалобы в суд на постановления следователя и прокурора о возбуждении уголовного дела в отношении определенного лица должны рассматриваться судом согласно действующему законодательству в порядке уголовного судопроизводства. При этом суд, рассмотрев такие жалобы на стадии досудебного следствия, проверяет наличие поводов и оснований для вынесения указанных постановлений и не должен рассматривать и решать заранее те вопросы, которые должен решать суд при рассмотрении уголовного дела по существу, поскольку это будет нарушением конституционных основ правосудия.

10. Разрешая спор о конституционности положений части шестой статьи 234, части третьей статьи 236 КПК Украины, согласно которым жалобы на постановление следователя и прокурора о привлечении в качестве обвиняемого рассматриваются судом первой инстанции при предварительном рассмотрении дела или при рассмотрении его по существу, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

В соответствии со статьей 64 КПК Украины при проведении досудебного следствия и дознания подлежат доказыванию:

- 1) событие преступления (время, место, способ и иные обстоятельства совершения преступления);
- 2) виновность обвиняемого в совершении преступления и мотивы преступления;
- 3) обстоятельства, влияющие на степень тяжести преступления, а также обстоятельства, характеризующие личность обвиняемого, смягчающие и отягчающие наказание;
- 4) характер и размер ущерба, причиненного преступлением, а также размер расходов учреждения здравоохранения на стационарное лечение потерпевшего от преступного деяния.

Все эти обстоятельства устанавливаются не одновременно. Некоторые из них могут быть установлены задолго до окончания расследования, другие – только в конце. Когда имеется достаточно доказательств, указывающих на совершение преступления определенным лицом, выносятся мо-

тивированное постановление о привлечении этого лица в качестве обвиняемого (статья 131 КПК Украины). Основные требования к содержанию этого постановления указаны в статье 132 КПК Украины.

В соответствии с КПК Украины постановления следователя и прокурора о привлечении в качестве обвиняемого могут быть обжалованы в суд (часть пятая статьи 234, часть вторая статьи 236). Однако жалобы на эти постановления не рассматриваются судом на стадии досудебного следствия (часть шестая статьи 234, часть третья статьи 236).

Досудебное следствие после вынесения постановления о привлечении в качестве обвиняемого длится – предъявляется обвинение (статьи 133, 140, 142, 144), допрашивается обвиняемый (статьи 143, 145, 146), обязательно проводится проверка показаний обвиняемого, рассматриваются представленные им доказательства и заявленные ходатайства по всем вопросам, которые имеют значение для установления истины по делу, в частности о допросе свидетелей, о проведении очной ставки, о проведении экспертизы, об истребовании и приобщении к делу доказательств (пункты 3, 4 части первой статьи 142), принимаются все предусмотренные законом меры для всестороннего, полного и объективного исследования обстоятельств дела, выявляются обстоятельства, уличающие или оправдывающие обвиняемого, а также смягчающие и отягчающие его ответственность обстоятельства (часть первая статьи 22 КПК Украины) и т. п.

Привлечение в качестве обвиняемого не является окончательным заключением следователя о виновности обвиняемого – обвинительное заключение он делает после окончания досудебного следствия (статья 223 КПК Украины). Убеждение следователя и прокурора в совершении лицом преступления не означает доказанности его вины, которая согласно конституционно закрепленному принципу презумпции невиновности лица может быть установлена только обвинительным приговором суда (статья 62 Конституции Украины). Собранные досудебным следствием доказательства виновности лица проверяются и оцениваются судом во время рассмотрения дела по существу, в результате чего суд постановляет оправдательный или обвинительный приговор, признавая лицо соответственно невиновным или виновным в совершении преступления.

Проверка судом на стадии досудебного следствия постановления о привлечении в качестве обвиняемого, учитывая его содержание, фактически будет означать проверку достаточности собранных в деле доказательств еще до окончания досудебного следствия и предрешения вопроса относительно виновности лица в совершении преступления еще до рассмотрения уголовного дела по существу. Однако согласно конституционному принципу презумпции невиновности лицо считается невиновным в совершении преступления, пока его вина не будет доказана в законном порядке и установлена обвинительным приговором суда (часть первая статьи 62 Конституции Украины).

Таким образом, рассмотрев на стадии досудебного следствия жалобы на постановления следователя и прокурора о привлечении в качестве обвиняемого, суд вместо осуществления судебного контроля досудебного следствия будет выполнять функцию судебного разбирательства уголовного дела по существу вопреки порядку, определенному КПК Украины на

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

основах, установлених Конституцією України (статті 59, 61, частин перша, друга, третя статті 62, стаття 63, частина перша статті 64, пункт 1 статті 121, статті 124, 129).

На основі вищезазначеного Конституційний Суд України прийшов до висновку, що положення частин шостої статті 234, частин третьої статті 236 КПК України, згідно з якими скарги на постановлення слідчого, прокурора про залучення в якості обвинюваного розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті, відповідають Конституції України (являються конституційними).

Виходячи з викладеного і керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 39, 51, 73, 83 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

р е ш и л :

1. Признати відповідними Конституції України (конституційними) такі положення Уголовно-процесуального кодексу України:

1.1. Части третьої статті 120 про можливість продовження строку досудового слідства лише в виняткових випадках;

1.2. Части шостої статті 234, частин третьої статті 236, згідно з якими скарги на постановлення слідчого, прокурора про залучення в якості обвинюваного розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті.

2. Признати не відповідними Конституції України (неконституційними) положення частин шостої статті 234, частин третьої статті 236 Уголовно-процесуального кодексу України, згідно з якими розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постановлення слідчого, прокурора стосовно поведінки, підстав і порядку порушення кримінальної справи в стосовно певної особи є неможливим.

3. Положення частин шостої статті 234, частин третьої статті 236 Уголовно-процесуального кодексу України, визнані неконституційними, втрачають силу з дня прийняття Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню в «Віснику Конституційного Суду України» і в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision no.3-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of January 30, 2003*

The Constitutional Court of Ukraine held that the provisions of part three Article 120 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine as to the possibility to continue pre-trial investigation beyond six months comply with the Constitution of Ukraine.

The provisions of part six Article 234 and part three Article 236 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine in conformity with which the complaints on acts of investigators and prosecutors shall be examined by the court of the first instance at preliminary examination of cases or at examination thereof on the merits fail to comply with the Constitution of Ukraine.

Article 120 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine specified a general rule that pre-trial investigation should be completed within two months, and continuation of this term to six and more months is an exception from this rule. The observance of the term of investigation is one of the conditions for carrying out a function of prompt and complete solution of crimes.

The determination of reasonable term of pre-trial investigation depends upon many factors, such as scope and complexity of the case, number of investigatory acts, number of victims and witnesses, necessity to perform expert examination and obtain reports thereof, etc. However, in no event shall the term of pre-trial investigation go beyond the limits of necessity. Pre-trial investigation shall be completed in each case without infringement of the right to fair proceedings and right to effective remedy stipulated by Articles 6, 13 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

The provisions of part six Article 234 and part three Article 236 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine specify that a complaint on acts of investigators and prosecutors shall be examined by the court of the first instance at preliminary examination of cases or at their examination on the merits.

Disabling the examination by the court of a complaint on the resolution on taking criminal proceedings as to individuals at a stage of pre-trial investigation, adjournment of proving thereof by the court at a stage of preliminary criminal proceedings or at a stage of examination thereof on the merits, delay of judicial control restrict the constitutional right of individuals to judicial protection.

The justice by the essence is recognized as such only on the condition that it complies with the requirements of integrity and provides for effective resumption of the rights.

The right to judicial protection is one of the constitutional rights. The provisions of part six Article 234 and part three Article 236 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine disable the examination by the court at a stage of pre-trial investigation of the complaints on the resolutions of investigators and prosecutors to take criminal proceedings as to certain individuals whereby restricting the constitutional right of individuals to judicial protection.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
Міністерства внутрішніх справ України
щодо офіційного тлумачення положень статті 5
Закону України «Про статус ветеранів військової служби
і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист»
(справа про ветеранів органів внутрішніх справ)

м. Київ
27 лютого 2003 року
№ 4-рп/2003

Справа № 1-19/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича – суддя-доповідач, **Німченка** Василя Івановича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень статті 5 Закону України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист» від 24 березня 1998 року № 203/98-ВР в редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів військової служби та їх соціальний захист» від 5 квітня 2001 року № 2373-III (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 40–41, ст. 249; 2001 р., № 24, ст. 127).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Міністерства внутрішніх справ України.

Підставою для розгляду справи згідно з частиною першою статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційній інтерпретації положень статті 5 Закону України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист».

Заслухавши суддю-доповідача Мироненка О.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Міністерство внутрішніх справ України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо офіційного тлумачення положень статті 5 Закону України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист», зокрема стосовно з'ясування кола осіб, що визнаються ветеранами органів внутрішніх справ на підставі зазначеної статті, згідно з якою ветеранами військової служби і ветеранами органів внутрішніх справ визнаються громадяни України:

1) які бездоганно прослужили на військовій службі і в органах внутрішніх справ 25 і більше років у календарному або 30 та більше років у пільговому обчисленні (з яких не менше 20 років становить вислуга у календарному обчисленні) і звільнені в запас або у відставку відповідно до законодавства України або колишнього Союзу РСР чи держав СНД;

2) інваліди I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з виконанням обов'язків військової служби чи при виконанні службових обов'язків по охороні громадського порядку та боротьбі із злочинністю;

3) інваліди I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок захворювання, одержаного в період проходження військової служби і служби в органах внутрішніх справ, і які мають вислугу військової служби і служби в органах внутрішніх справ 20 років і більше;

4) військові пенсіонери, нагороджені медаллю «Ветеран Збройних Сил СРСР» за законодавством колишнього Союзу РСР.

Практична необхідність в офіційному тлумаченні обґрунтовується різним розумінням кола осіб, які підпадають під поняття «ветеран органів внутрішніх справ», Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони, з одного боку, та Міністерством внутрішніх справ України – з іншого.

На думку названого Комітету, викладену у листі № 06-20/3-85 від 11 квітня 2002 року, ветеранами органів внутрішніх справ визнаються лише особи, які звільнені зі служби в органах внутрішніх справ після 1 січня 2002 року – дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів військової служби та їх соціальний захист», що, в свою чергу було зумовлено часом введення в дію Закону України «Про Державний бюджет України на 2002 рік». Комітет обґрунтовує свою позицію, посилаючись на принцип незворотності дії у часі законів та інших нормативно-правових актів.

Це призвело, як вважає Міністерство внутрішніх справ України, до порушення прав частини колишніх працівників органів внутрішніх справ, що звільнені в запас або у відставку до 1 січня 2002 року, оскільки через відсутність статусу ветерана органів внутрішніх справ вони позбавлені можливості користуватися пільгами, передбаченими Законом України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист». На думку Міністерства, на підставі статті 5

зазначеного Закону ветеранами органів внутрішніх справ визнаються усі звільнені в запас або у відставку відповідно до законодавства України або колишнього Союзу РСР чи держав СНД незалежно від часу їх звільнення зі служби.

2. Кабінет Міністрів України у листі до Конституційного Суду України підкреслює, що Закон України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист» «не ставить питання отримання статусу ветерана органів внутрішніх справ в залежність від часу звільнення громадян України зі служби в цих органах», і з 1 січня 2002 року, тобто з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів військової служби та їх соціальний захист», особи, які набули або набудуть статусу ветерана органів внутрішніх справ, повинні одержувати відповідні пільги та гарантії за рахунок коштів державного бюджету.

Таку ж правову позицію займає Комітет Верховної Ради України у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів.

3. Конституційний Суд України, з'ясовуючи зміст положень статті 5 Закону України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист», виходить передусім з конституційних принципів і норм, зокрема проголошення України соціальною державою (стаття 1 Конституції України) тощо. Служба в органах внутрішніх справ має ряд специфічних властивостей, що повинно компенсуватись наявністю підвищених гарантій соціальної захищеності, тобто комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту саме цієї категорії громадян як під час проходження служби в органах внутрішніх справ, так і після звільнення у запас або у відставку (Рішення Конституційного Суду України від 6 липня 1999 року № 8-рп/99).

4. За Законом України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист» набуття статусу ветерана органів внутрішніх справ не пов'язується з часом звільнення особи зі служби в цих органах. З тексту статті 5 Закону очевидно, що ветеранами органів внутрішніх справ визнаються особи за умови наявності таких фактів: громадянство України; бездоганна служба; 25 і більше років вислуги у календарному або 30 та більше років у пільговому обчисленні (з яких не менше 20 років становить вислуга у календарному обчисленні); звільнення в запас або у відставку (а) відповідно до законодавства України, (б) відповідно до законодавства колишнього Союзу РСР, (в) відповідно до законодавства держав СНД. З цих положень саме норма «звільнені в запас або у відставку відповідно до законодавства... колишнього Союзу РСР» буквально дає відповідь на спірне питання. У разі звільнення працівників органів внутрішніх справ після 1 січня 2002 року окремі нормативні акти колишнього СРСР іноді застосовуються лише для обчислення вислуги років (у тому числі на пільгових умовах), а сам акт звільнення в запас або у відставку здійснюється виключно на основі законодавства України або (в окремих випадках) держав СНД.

Отже, припис статті 5, що тлумачиться, стосовно звільнення в запас або у відставку відповідно до законодавства колишнього Союзу РСР свідчить, що законодавець мав на увазі і тих громадян, які звільнилися з органів внутрішніх справ до 1 січня 2002 року. Таким чином, статус ветерана органів внутрішніх справ за умови наявності всіх інших названих вище підстав надається незалежно від часу виходу працівника цих органів у запас або у відставку.

5. Конституційний Суд України також дійшов висновку, що посилання на незворотність дії у часі законів і інших нормативно-правових актів при вирішенні питання про визнання громадян України ветеранами органів внутрішніх справ і надання їм установлених пільг є помилковим. Якщо факти громадянства України, бездоганної служби протягом 25 і більше років у календарному або 30 та більше років у пільговому обчисленні (з яких не менше 20 років становить вислуга у календарному обчисленні) та звільнення у запас або відставку відповідно до законодавства України або колишнього Союзу РСР чи держав СНД вже мали місце на час набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів військової служби та їх соціальний захист», тобто на 1 січня 2002 року, то, якщо інше не зазначається законодавцем, вони обов'язково підпадають під дію цього Закону.

На підставі викладеного і відповідно до статей 147, 150 Конституції України, статей 51, 63, 65, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті порушених у конституційному поданні питань положення статті 5 Закону України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист» слід розуміти так, що громадяни України визнаються ветеранами органів внутрішніх справ за наявності умов, передбачених зазначеною статтею, незалежно від часу їх звільнення в запас або у відставку з органів внутрішніх справ.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положений статьи 5
Закона Украины «О статусе ветеранов военной службы
и ветеранов органов внутренних дел и их социальной защите»
по конституционному представлению
Министерства внутренних дел Украины
(дело о ветеранах органов внутренних дел)**

г. Киев
27 февраля 2003 года
№ 4-рп / 2003

Дело № 1-19/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Евграфова** Павла Борисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича – судья-докладчик, **Нимченко** Василия Ивановича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений статьи 5 Закона Украины «О статусе ветеранов военной службы и ветеранов органов внутренних дел и их социальной защите» от 24 марта 1998 года № 203/98-ВР в редакции Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О статусе ветеранов военной службы и их социальной защите» от 5 апреля 2001 года № 2373-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 1998 г., № 40–41, ст. 249; 2001 г., № 24, ст. 127) по конституционному представлению Министерства внутренних дел Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Министерства внутренних дел Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно части первой статьи 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальной интерпретации положений статьи 5 Закона Украины «О статусе ветеранов военной службы и ветеранов органов внутренних дел и их социальной защите».

Заслушав судью-докладчика Мироненко А. Н. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Министерство внутренних дел Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании положений статьи 5 Закона Украины «О статусе ветеранов военной службы и ветеранов органов внутренних дел и их социальной защите», в частности относительно выяснения круга лиц, которые признаются ветеранами органов внутренних дел на основании указанной статьи, согласно которой ветеранами военной службы и ветеранами органов внутренних дел признаются граждане Украины:

1) безупречно прослужившие на военной службе и в органах внутренних дел 25 и более лет в календарном или 30 и более лет в льготном исчислении (из которых не менее 20 лет составляет выслуга в календарном исчислении) и уволенные в запас или в отставку в соответствии с законодательством Украины или бывшего Союза ССР либо государств СНГ;

2) инвалиды I и II группы, инвалидность которых наступила вследствие ранения, контузии, увечья или заболевания, связанных с исполнением обязанностей военной службы или при исполнении служебных обязанностей по охране общественного порядка и борьбе с преступностью;

3) инвалиды I и II группы, инвалидность которых наступила вследствие заболевания, полученного в период прохождения военной службы и службы в органах внутренних дел, и которые имеют выслугу военной службы и службы в органах внутренних дел 20 лет и более;

4) военные пенсионеры, награжденные медалью «Ветеран Вооруженных Сил СССР» по законодательству бывшего Союза ССР.

Практическая необходимость в официальном толковании обосновывается разным пониманием круга лиц, которые охватываются понятием «ветеран органов внутренних дел», Комитетом Верховной Рады Украины по вопросам национальной безопасности и обороны, с одной стороны, и Министерством внутренних дел Украины – с другой.

По мнению названного Комитета, изложенному в письме № 06-20/3-85 от 11 апреля 2002 года, ветеранами органов внутренних дел признаются только лица, уволенные со службы в органах внутренних дел после 1 января 2002 года – дня вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О статусе ветеранов военной службы и их социальной защите», что, в свою очередь, было обусловлено временем, с которого Закон Украины «О государственном бюджете Украины на 2002 год» был введен в действие. Комитет обосновывает свою позицию, ссылаясь на принцип необратимости действия во времени законов и иных нормативно-правовых актов.

Это повлекло, как считает Министерство внутренних дел Украины, нарушение прав части бывших работников органов внутренних дел, уволенных в запас или отставку до 1 января 2002 года, так как из-за отсутствия статуса ветерана органов внутренних дел они лишены возможности пользоваться льготами, предусмотренными Законом Украины «О статусе ветеранов военной

службы и ветеранов органов внутренних дел и их социальной защите». По мнению Министерства, на основании статьи 5 указанного Закона ветеранами органов внутренних дел признаются все уволенные в запас или отставку в соответствии с законодательством Украины или бывшего Союза ССР либо государств СНГ независимо от времени их увольнения со службы.

2. Кабинет Министров Украины в письме в Конституционный Суд Украины подчеркивает, что Закон Украины «О статусе ветеранов военной службы и ветеранов органов внутренних дел и их социальной защите» «не ставит вопрос получения статуса ветерана органов внутренних дел в зависимости от времени увольнения граждан Украины со службы в этих органах», и с 1 января 2002 года, то есть со дня вступления в действие Закона Украины «О статусе ветеранов военной службы и ветеранов органов внутренних дел и их социальной защите», лица, которые приобрели или приобретут статус ветерана органов внутренних дел, должны получать соответствующие льготы и гарантии за счет средств государственного бюджета.

Такую же правовую позицию занимает Комитет Верховной Рады Украины по делам пенсионеров, ветеранов и инвалидов.

3. Конституционный Суд Украины, уясняя содержание статьи 5 Закона Украины «О статусе ветеранов военной службы и ветеранов органов внутренних дел и их социальной защите», исходит прежде всего из конституционных принципов и норм, в частности провозглашения Украины социальным государством (статья 1 Конституции Украины) и т. п. Служба в органах внутренних дел имеет ряд специфических свойств, что должно компенсироваться наличием повышенных гарантий социальной защищенности, то есть комплексом организационно-правовых и экономических мер, направленных на обеспечение благосостояния именно этой категории граждан как во время прохождения службы в органах внутренних дел, так и после увольнения в запас или отставку (Решение Конституционного Суда Украины от 6 июля 1999 года № 8-рп/99).

4. По Закону Украины «О статусе ветеранов военной службы и ветеранов органов внутренних дел и их социальной защите» приобретение статуса ветерана органов внутренних дел не связано со временем увольнения лица со службы в этих органах. Из текста статьи 5 Закона очевидно, что ветеранами органов внутренних дел признаются лица при условии наличия следующих факторов: гражданство Украины; безупречная служба; 25 и более лет выслуги в календарном или 30 и более лет в льготном исчислении (из которых не менее 20 лет составляет выслуга в календарном исчислении); увольнение в запас или в отставку (а) в соответствии с законодательством Украины, (б) в соответствии с законодательством бывшего Союза ССР, (в) в соответствии с законодательством государств СНГ. Из этих положений именно норма «уволненные в запас или в отставку в соответствии с законодательством... бывшего Союза ССР» буквально дает ответ на спорный вопрос. В случае увольнения работников органов внутренних дел после 1 января 2002 года отдельные нормативные акты бывшего СССР иногда применяются только для исчисления выслуги лет

(в том числе на льготных условиях), а сам акт увольнения в запас или в отставку осуществляется исключительно на основе законодательства Украины или (в отдельных случаях) государств СНГ.

Следовательно, предписание статьи 5, являющееся предметом толкования, об увольнении в запас или в отставку в соответствии с законодательством бывшего Союза ССР, свидетельствует, что законодатель имел в виду и граждан, уволенных из органов внутренних дел до 1 января 2002 года. Таким образом, статус ветерана органов внутренних дел при условии наличия всех других названных выше оснований присваивается независимо от времени выхода работника этих органов в запас или в отставку.

5. Конституционный Суд Украины также пришел к выводу, что ссылка на необратимость действия во времени законов и иных нормативно-правовых актов при разрешении вопроса о признании граждан Украины ветеранами органов внутренних дел и предоставлении им установленных льгот является ошибочной. Если факты гражданства Украины, безупречной службы в течение 25 и более лет в календарном или 30 и более лет в льготном исчислении (из которых не менее 20 лет составляет выслуга в календарном исчислении) и увольнение в запас или в отставку в соответствии с законодательством Украины или бывшего Союза ССР либо государств СНГ уже имели место на время вступления в действие Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О статусе ветеранов военной службы и их социальной защите», то есть на 1 января 2002 года, то, если иное не установлено законодателем, они обязательно подпадают под действие этого Закона.

На основании изложенного и в соответствии со статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 63, 65, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте поставленных в конституционном представлении вопросов положения статьи 5 Закона Украины «О статусе ветеранов военной службы и ветеранов органов внутренних дел и их социальной защите» следует понимать так, что граждане Украины признаются ветеранами органов внутренних дел при наличии условий, предусмотренных указанной статьей, независимо от времени их увольнения в запас или в отставку из органов внутренних дел.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и иных официальных изданиях Украины.

- *Summary to the Decision no.4-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of February 27, 2003*

Under the Law of Ukraine «On the status of veterans of military service and veterans of interior bodies and their social protection», acquiring the status of the veterans of interior bodies is not related to the time of dismissal of the individual from these bodies. The provisions of Article 5 of the Law envisage that individuals shall be deemed the veterans of interior bodies on the condition of availability of the following facts: citizenship of Ukraine; faultless service; 25 and more years of service in calendar terms or 30 and more years of service in preferential terms (out of which at least 20 years shall account for the service in calendar terms); discharge or retirement (a) according to the laws of Ukraine, (b) according to the laws of the former USSR, (in) according to the laws of the CIS countries. In these provisions the very norm «discharge or retirement according to the law of the former USSR» literally addresses the disputable issues. In case of discharge of an employee of interior bodies after January 1, 2002, specific normative acts of the former USSR are sometimes applied exclusively to estimate the years of services (including those under preferential terms), whereas the very act of discharge or retirement shall be performed based exclusively on the laws of Ukraine or (in individual cases) of the CIS countries. The provisions of Article 5, being interpreted, as to discharge or retirement according to the law of the former USSR, testify that the legislator also meant those citizens dismissed from the interior bodies before January 1, 2002. Therefore, the status of the veterans of interior bodies on the condition of eligibility to the rest of the above conditions shall be granted irrespective of the time when the employee of these bodies discharged or retired.

In addition, the Constitutional Court of Ukraine came to a conclusion that the reference to irreversibility of the laws and other legal acts in time at addressing the issues of recognizing the citizens of Ukraine as the veterans of interior bodies and granting them the specified privileges is erroneous. If the facts of citizenship of Ukraine, faultless service during 25 or more years in calendar or 30 years in preferential terms (out of which at least 20 years shall account for the service in calendar terms) and discharge or retirement according to the laws of Ukraine or the former USSR or the CIS countries had already taken place at the time of taking effect by the Law of Ukraine «On introducing amendments to the Law of Ukraine «On the status of the veterans of military service and their social protection», i.e. as on January 1, 2002, unless otherwise specified by legislator, they shall be qualified under this Law.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
Національного банку України
про офіційне тлумачення
положень статті 86, частини другої статті 89
Конституції України, частини другої статті 15,
частини першої статті 16 Закону України
«Про статус народного депутата України»
(справа про звернення народних депутатів України
до Національного банку України)

м. Київ
5 березня 2003 року
№ 5-рп/2003

Справа №1-6/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича – суддя-доповідач, **Євграфова** Павла Борисовича, **Івашенка** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича – суддя-доповідач, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантелівни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Пасічника Василя Васильовича – директора юридичного департаменту Національного банку України; представників Верховної Ради України: Добкіна Михайла Марковича – народного депутата України, члена Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України; представників Служби безпеки України: Рямушкіна Ігоря Євгеновича – начальника відділу Договірно-правового управління, Юрси Михайла Яковича – заступника начальника Департаменту контррозвідувального захисту економіки держави,

розглянув на пленарному засіданні справу про офіційне тлумачення положень статті 86, частини другої статті 89 Конституції України, частини

другої статті 15, частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року № 2790-ХІІ в редакції Закону України від 22 березня 2001 року № 2328-ІІІ (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 3, ст. 17; 2001 р., № 42, ст. 212).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтею 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Національного банку України.

Підставою для розгляду справи відповідно до частини першої статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційній інтерпретації положень зазначених статей Конституції України, Закону України «Про статус народного депутата України» стосовно права на запити та звернення народних депутатів України, права на звернення комітетів Верховної Ради України до Національного банку України про надання інформації, що становить банківську таємницю, та щодо здійснення наглядових дій і застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються його наглядовою діяльністю.

Заслухавши суддю-доповідача Вознюка В.Д., пояснення Пасічника В.В., Добкіна М.М., Селіванова А.О., Носова В.В., Рямушкіна І.С., Юрси М.Я., Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Національний банк України – суб’єкт права на конституційне подання – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 86, частини другої статті 89 Конституції України, частини другої статті 15, частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України».

Як зазначається у конституційному поданні, до Національного банку України звертаються народні депутати України із запитамі і зверненнями та комітети Верховної Ради України – із зверненнями про надання інформації, що становить банківську таємницю, та щодо здійснення наглядових дій і застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються його наглядовою діяльністю. Суб’єкт права на конституційне подання розцінює такі запити і звернення як втручання у діяльність Національного банку України, що суперечить Конституції України та законам України.

2. Президент України у листі до Конституційного Суду України зазначив, що народні депутати України, комітети Верховної Ради України не можуть звертатися до Національного банку України (будь-якого іншого банку) з вимогою про надання інформації, яка становить банківську таємницю, а також втручатися у здійснення Національним банком України функцій банківського нагляду, давати обов’язкові до виконання вказівки, доручення тощо, оскільки це не відповідає Конституції України, законам України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України». Водночас зазначені суб’єкти можуть у межах наданих їм Конституцією України та законами України повноважень звертатися до Національного банку України з питань, віднесених до його компетенції, з

пропозиціями про здійснення тих чи інших дій у порядку банківського нагляду, але ці звернення не повинні мати імперативного характеру.

У листі Голови Верховної Ради України вказується, що народні депутати України, реалізуючи свої депутатські повноваження, в тому числі через комітети Верховної Ради України, мають право на запити та звернення до Національного банку України з метою отримання інформації, яка становить банківську таємницю. Таке право народних депутатів України та комітетів Верховної Ради України випливає з повноважень, визначених Конституцією та законами України. До того ж відповідно до положення частини третьої статті 19 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат України має право знайомитися з будь-якою конфіденційною та таємною інформацією з питань депутатської діяльності. Стосовно звернень народних депутатів України та комітетів Верховної Ради України до Національного банку України щодо здійснення наглядових дій, то це можливо за наявності відповідного звернення виборців або наданих юридичними особами та громадянами документів, що містять обґрунтовану інформацію про факти порушення законодавства України у банківській сфері.

Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією дотримується позиції, що народні депутати України та комітети Верховної Ради України не наділені правом звертатися до банків з питань надання інформації, що становить банківську таємницю, та давати доручення Національному банку України на здійснення нагляду і застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються його наглядовою діяльністю.

Комітет Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності наголосив, що Закон України «Про банки і банківську діяльність» не відносить народних депутатів України та комітети Верховної Ради України до суб'єктів, яким розкривають банківську таємницю, а Закон України «Про Національний банк України» взагалі виключає їх право на втручання у здійснення Національним банком України банківського нагляду, застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються його наглядовою діяльністю. Проте народні депутати України та комітети Верховної Ради України мають право звернутись до Національного банку України з пропозиціями усунути конкретні порушення законодавства у сфері банківської діяльності.

Генеральна прокуратура України стверджує, що народні депутати України та комітети Верховної Ради України не правомочні звертатися до банків з вимогами надати конфіденційну інформацію щодо фізичних та юридичних осіб. Але ці суб'єкти мають право звертатися до Національного банку України з пропозиціями усунути конкретні порушення чинного законодавства в діяльності банку та осіб, на яких поширюється його наглядова діяльність.

Служба безпеки України зазначає, що народні депутати України мають право з питань, пов'язаних із здійсненням депутатських повноважень, звернутися із запитом або зверненням до Голови Національного банку України для одержання інформації, яка становить банківську таємницю, однак вони не можуть давати доручення Національному банку України

щодо проведення наглядових дій та застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються його наглядовою діяльністю.

3. У виступі на пленарному засіданні Конституційного Суду України Пасічник В.В. зазначив, що органи державної влади та їх посадові особи відповідно до положень статей 6, 19 Конституції України повинні діяти в межах повноважень, передбачених Конституцією та законами України. Право народних депутатів України на депутатський запит та депутатське звернення не є абсолютним. Що стосується комітетів Верховної Ради України, то їх діяльність обмежена повноваженнями Верховної Ради України (частина друга статті 89 Конституції України), а повноваження на здійснення наглядових дій та застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України, визначено законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність».

Добкін М.М. підкреслив, що народні депутати України мають право на депутатський запит та на депутатське звернення до Національного банку України щодо отримання інформації, яка становить банківську таємницю, оскільки Верховна Рада України є колегіальним органом і рішення про направлення депутатського запиту приймається народними депутатами України. Отже, це не особисте звернення народного депутата України, а парламенту.

Селіванов А.О. зауважив, що народні депутати України, комітети Верховної Ради України мають право звертатися із запитом і зверненнями до Національного банку України з питань депутатської діяльності, в тому числі – про надання інформації, що становить банківську таємницю, здійснення наглядових дій і застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються його наглядовою діяльністю.

Носов В.В. наголосив на тому, що народні депутати України не уповноважені звертатися із запитом та зверненнями до Національного банку України з питань, зазначених у конституційному поданні.

На думку Рямушкіна І.Є., Юрси М.Я., народні депутати України мають право звертатися із запитом та зверненнями до Національного банку України про надання інформації, яка становить банківську таємницю, якщо це пов'язано з їх депутатською діяльністю. Стосовно звернень здійснити наглядові дії, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України, то народний депутат України не має права давати доручення на їх здійснення, оскільки чинне законодавство про банки і банківську діяльність забороняє втручатись у його наглядову діяльність.

4. Розглядаючи в аспекті конституційного подання питання про офіційне тлумачення положень статті 86, частини другої статті 89 Конституції України, частини другої статті 15, частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України», Конституційний Суд України виходить з такого.

4.1. Відповідно до частини четвертої статті 76 Конституції України повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України. Одним з повноважень є право на запит, встановлене

частиною першою статті 86 Конституції України. За змістом цієї конституційної норми народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, а також до Президента України в порядку, передбаченому пунктом 34 частини першої статті 85 Основного Закону України. Отже, право на запит є конституційним правом народного депутата України.

Згідно з частиною другою статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» депутатський запит – це вимога народного депутата України, яка заявляється на сесії Верховної Ради України до адресатів, указаних у частині першій статті 86 та у пункті 34 частини першої статті 85 Конституції України.

У частині першій статті 86 Конституції України не окреслено коло питань, вирішення яких народний депутат України може ініціювати у своєму запиті, однак зміст запиту має бути пов'язаний з компетенцією адресата.

Порядок розгляду запиту народного депутата України регламентує Конституція України та стаття 15 Закону України «Про статус народного депутата України». Зокрема, згідно з частиною другою статті 86 Конституції України керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій повинні розглянути запит народного депутата України і повідомити його про результати розгляду.

Відповідно до статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат України має також право на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також до керівників підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, об'єднань громадян з питань, пов'язаних з депутатською діяльністю. Право на депутатське звернення є складовою повноважень народного депутата України.

На відміну від запиту, звернення – це викладена у письмовій формі пропозиція народного депутата України зазначеним вище адресатам здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції (абзац другий частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України»). За своїм змістом депутатське звернення не має імперативного характеру і заявляється народними депутатами України самостійно. Такі звернення можуть бути зумовлені скаргами та заявами виборців, а також стосуватися інших питань депутатської діяльності, які ініціюються народним депутатом України.

У разі надходження запитів або звернень, зміст яких не відповідає закону або виходить за межі компетенції адресата, останній не зобов'язаний задовольняти вимоги запиту або приймати пропозицію, яка міститься у зверненні. Це впливає з положень частини другої статті 19 Конституції України, за якими органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Згідно з частиною третьою статті 19 Закону України «Про статус народного депутата України» народні депутати України мають право знайомитись з будь-якою конфіденційною та таємною інформацією з питань депутатської діяльності. Порядок ознайомлення з такою інформацією, в тому числі і тією, що становить банківську таємницю, встановлюється відповідним законодавством України.

За змістом частини першої статті 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (далі – Закон про банки) банківська таємниця – це інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту. Банківську таємницю становить також інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду (частина третя статті 60 Закону про банки). Порядок розкриття банківської таємниці та органи, яким надається така інформація, визначає стаття 62 вказаного Закону.

Виходячи з викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що народний депутат України може звернутись до Голови Національного банку України із запитом, а до Національного банку України або його посадових осіб – із зверненням про надання інформації, що становить банківську таємницю. Запит зобов'язаний розглянути Голова Національного банку України, а звернення – Голова або інші посадові особи Національного банку України з додержанням вимог, передбачених статтями 60, 62 Закону про банки, та офіційно повідомити народного депутата України про результати розгляду, тобто дати письмову вмотивовану відповідь незалежно від того, задоволені вимоги запиту або пропозиції звернення чи ні.

Що ж стосується запиту народного депутата України до Голови Національного банку України чи звернення до Національного банку України або його посадових осіб про надання доручень або пропозицій щодо здійснення наглядових дій та застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України, Конституційний Суд України виходить з такого.

Банківський нагляд – це система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками, іншими фінансово-кредитними установами та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи і захисту інтересів вкладників та кредиторів банку (абзац п'ятий статті 1 Закону України «Про Національний банк України»). У разі порушення банківського законодавства банками та іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки, Національний банк України має право застосувати до них заходи впливу (стаття 73 Закону про банки).

Народний депутат України, реалізуючи свої повноваження, може звернутись до Голови Національного банку України із запитом, а також до На-

ціонального банку України або його посадових осіб із зверненням про здійснення наглядових дій, усунення порушень законодавства і застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України, але обов'язково дотримуючись вимог статті 53 Закону України «Про Національний банк України» – невтручання у виконання функцій і повноважень органів Національного банку України, зокрема функцій наглядової діяльності.

Підставами запиту або звернення народного депутата України з цих питань можуть бути скарги або заяви виборців, надана громадянами та юридичними особами інформація (документи) про факти порушення банківського законодавства України банками та особами, які можуть бути об'єктом перевірки Національним банком України. Прийняття рішення про здійснення наглядових дій і застосування заходів впливу до таких банків та осіб є виключною компетенцією Національного банку України.

Посадові особи Національного банку України незалежно від того, як будуть вирішені питання, порушені в запитах чи зверненнях, зобов'язані розглянути їх і надати народному депутату України обґрунтовану відповідь про результати розгляду.

4.2. Комітети Верховної Ради України утворюються Верховною Радою України для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України (частини перша, друга статті 89 Конституції України). За своїм конституційним статусом комітети Верховної Ради України є органами, які мають предметно визначену компетенцію і забезпечують здійснення парламентом його повноважень. Отже, діяльність комітетів Верховної Ради України пов'язана з вирішенням питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України. Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України встановлюються законом (частина шоста статті 89 Конституції України).

Відповідно до Закону України «Про комітети Верховної Ради України» (в редакції Закону України від 22 лютого 2000 року) комітети Верховної Ради України мають право звертатися з питань, віднесених до їх відання, до органів державної влади, установ, закладів, організацій і підприємств незалежно від форм власності (частина перша статті 12). Відповідно до частини другої цієї статті звернення комітетів Верховної Ради України розглядаються у порядку, передбаченому Законом України «Про статус народного депутата України».

У процесі здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, комітети Верховної Ради України мають право збирати, вивчати і досліджувати відповідну інформацію. Тобто комітетам Верховної Ради України надається право звертатися до зазначених вище адресатів, в тому числі до Національного банку України або його посадових осіб, з письмовою пропозицією вчинити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з окремих питань, зокрема надати інформацію, яка становить банківську таємницю, а також здійснити наглядові дії та застосувати захо-

ди впливу до банків та осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України.

У разі надходження звернення комітету Верховної Ради України до Національного банку України або його посадових осіб останні зобов'язані розглянути таке звернення. При цьому Голова та інші посадові особи Національного банку України мають діяти з додержанням вимог законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність» і дати письмову вмотивовану відповідь про результати розгляду незалежно від того, чи будуть задоволені пропозиції, чи ні.

На основі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 63, 67, 69, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного подання:

1.1. Положення частини першої статті 86 Конституції України, частини другої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» треба розуміти так, що народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до Голови Національного банку України про надання інформації, яка становить банківську таємницю, а також про здійснення наглядових дій та застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України.

Голова Національного банку України, розглядаючи запит, має діяти з додержанням вимог законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність» і зобов'язаний повідомити народного депутата України про результати розгляду, тобто дати офіційну відповідь.

1.2. Положення частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» треба розуміти так, що народний депутат України має право звернутися до Національного банку України або його посадових осіб з письмовою пропозицією (депутатським зверненням) про надання інформації, яка становить банківську таємницю, а також про здійснення наглядових дій та застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України, якщо це пов'язано з депутатською діяльністю.

Голова Національного банку України або інші посадові особи Національного банку України, розглядаючи звернення, мають діяти з додержанням вимог законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність» і повідомити народного депутата України про результати розгляду.

1.3. Положення частини другої статті 89 Конституції України треба розуміти так, що комітет Верховної Ради України має право звернутися до Національного банку України або його посадових осіб з приводу надання інформації, яка становить банківську таємницю, а також здійснення наглядових дій, застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюю-

ться наглядовою діяльністю Національного банку України, якщо це пов'язано із законопроектною роботою, підготовкою і попереднім розглядом питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України.

Голова Національного банку України або інші посадові особи Національного банку України, розглядаючи звернення, мають діяти з дотриманням вимог законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність» і повідомити комітет Верховної Ради України про результати розгляду.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положений
статьи 86, части второй статьи 89 Конституции Украины,
части второй статьи 15, части первой статьи 16
Закона Украины «О статусе народного депутата Украины»
по конституционному представлению
Национального банка Украины
(дело об обращении народных депутатов Украины
в Национальный банк Украины)**

г. Киев
5 марта 2003 года
№ 5-рп / 2003

Дело № 1-6 / 2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича – судья-докладчик, **Евграфова** Павла Борисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием представителя субъекта права на конституционное представление Пасичныка Василя Васильевича – директора юридического департамента Национального банка Украины; представителей Верховной Рады Украины: Добкина Михаила Марковича – народного депутата Украины, члена Комитета Верховной Рады Украины по вопросам бюджета, Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины; представителей Службы безопасности Украины: Рямушкина Игоря Евгеньевича – начальника отдела Договорно-правового управления, Юрсы Михаила Яковлевича – заместителя начальника Департамента контрразведывательной защиты экономики государства,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений статьи 86, части второй статьи 89 Конституции Украины, час-

ти второй статьи 15, части первой статьи 16 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» от 17 ноября 1992 года № 2790-ХІІ в редакции Закона Украины от 22 марта 2001 года № 2328-ІІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 1993 г., № 3, ст. 17; 2001 г., № 42, ст. 212).

Поводом к рассмотрению дела согласно статье 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Национального банка Украины.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии с частью первой статьи 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальной интерпретации положений указанных статей Конституции Украины, Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» относительно права на запросы и обращения народных депутатов Украины, права на обращения комитетов Верховной Рады Украины в Национальный банк Украины о предоставлении информации, которая составляет банковскую тайну, и об осуществлении надзорных действий и применении мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются его надзорной деятельностью.

Заслушав судью-докладчика Вознюка В. Д., пояснения Пасичныка В. В., Добкина М. М., Селиванова А. А., Носова В. В., Рямушкина И. Е., Юрсы М. Я., Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Национальный банк Украины – субъект права на конституционное представление – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений статьи 86, части второй статьи 89 Конституции Украины, части второй статьи 15, части первой статьи 16 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины».

Как указывается в конституционном представлении, в Национальный банк Украины обращаются народные депутаты Украины с запросами и обращениями и комитеты Верховной Рады Украины – с обращениями о предоставлении информации, которая составляет банковскую тайну, и об осуществлении надзорных действий и применении мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются его надзорной деятельностью. Субъект права на конституционное представление расценивает такие запросы и обращения как вмешательство в деятельность Национального банка Украины, что противоречит Конституции Украины и законам Украины.

2. Президент Украины в письме в Конституционный Суд Украины отметил, что народные депутаты Украины, комитеты Верховной Рады Украины не могут обращаться в Национальный банк Украины (любой иной банк) с требованием о предоставлении информации, которая составляет банковскую тайну, а также вмешиваться в осуществление Национальным банком Украины функций банковского надзора, давать обязательные к исполнению указания, поручения и т. п., так как это не отвечает Конституции Украины, законам Украины «О банках и банковской деятельности», «О Национальном банке Украины». В то же время указанные субъекты могут в пределах предоставленных им Конституцией Украины и законами Украины полномочий обращаться в Национальный банк Украины по во-

просам, отнесенным к его компетенции, с предложениями об осуществлении тех или иных действий в порядке банковского надзора, но эти обращения не должны носить императивный характер.

В письме Председателя Верховной Рады Украины указывается, что народные депутаты Украины, реализуя свои депутатские полномочия, в том числе через комитеты Верховной Рады Украины, имеют право на запросы и обращения в Национальный банк Украины с целью получения информации, которая составляет банковскую тайну. Такое право народных депутатов Украины и комитетов Верховной Рады Украины вытекает из полномочий, определенных Конституцией и законами Украины. К тому же в соответствии с положением части третьей статьи 19 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» народный депутат Украины имеет право знакомиться с любой конфиденциальной и секретной информацией по вопросам депутатской деятельности. Относительно обращений народных депутатов Украины и комитетов Верховной Рады Украины в Национальный банк Украины об осуществлении надзорных действий, то это возможно при наличии соответствующего обращения избирателей или предоставленных юридическими лицами и гражданами документов, содержащих обоснованную информацию о фактах нарушения законодательства Украины в банковской сфере.

Комитет Верховной Рады Украины по вопросам борьбы с организованной преступностью и коррупцией придерживается позиции, что народные депутаты Верховной Рады Украины не наделены правом обращаться в банки по вопросам предоставления информации, которая составляет банковскую тайну, и давать поручения Национальному банку Украины на осуществление надзора и применение мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются его надзорной деятельностью.

Комитет Верховной Рады Украины по вопросам финансов и банковской деятельности отмечает, что Закон Украины «О банках и банковской деятельности» не относит народных депутатов Украины и комитеты Верховной Рады Украины к субъектам, которым раскрывают банковскую тайну, а Закон Украины «О Национальном банке Украины» вообще исключает их право на вмешательство в осуществление Национальным банком Украины банковского надзора, применение мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются его надзорной деятельностью. Однако народные депутаты Украины и комитеты Верховной Рады Украины имеют право обратиться в Национальный банк Украины с предложениями устранить конкретные нарушения законодательства в сфере банковской деятельности.

Генеральная прокуратура Украины утверждает, что народные депутаты Украины и комитеты Верховной Рады Украины не правомочны обращаться в банки с требованиями предоставить конфиденциальную информацию о физических и юридических лицах. Но эти субъекты имеют право обращаться в Национальный банк Украины с предложениями устранить конкретные нарушения действующего законодательства в деятельности банка и лиц, на которых распространяется его надзорная деятельность.

Служба безопасности Украины указывает, что народные депутаты Украины имеют право по вопросам, связанным с осуществлением депутатских полномочий, обратиться с запросом или обращением к Председа-

лю Национального банка Украины для получения информации, которая составляет банковскую тайну, однако они не могут давать поручения Национальному банку Украины относительно проведения надзорных действий и применения мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются его надзорной деятельностью.

3. В выступлении на пленарном заседании Конституционного Суда Украины Пасичнык В.В. утверждал, что органы государственной власти и их должностные лица в соответствии с положениями статей 6, 19 Конституции Украины должны действовать в пределах полномочий, предусмотренных Конституцией и законами Украины. Право народных депутатов Украины на депутатский запрос и депутатское обращение не является абсолютным. Что касается комитетов Верховной Рады Украины, то их деятельность ограничена полномочиями Верховной Рады Украины (часть вторая статьи 89 Конституции Украины), а полномочия на осуществление надзорных действий и применение мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются надзорной деятельностью Национального банка Украины, определены законами Украины «О Национальном банке Украины», «О банках и банковской деятельности».

Добкин М. М. подчеркнул, что народные депутаты Украины имеют право на депутатский запрос и на депутатское обращение в Национальный банк Украины относительно получения информации, которая составляет банковскую тайну, так как Верховная Рада Украины является коллегиальным органом и решение о направлении депутатского запроса принимается народными депутатами Украины. Следовательно, это не личное обращение народного депутата Украины, а парламента.

Селиванов А. А. отметил, что народные депутаты Украины, комитеты Верховной Рады Украины имеют право обращаться с запросами и обращениями в Национальный банк Украины по вопросам депутатской деятельности, в том числе – о предоставлении информации, которая составляет банковскую тайну, осуществлении надзорных действий и применении мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются его надзорной деятельностью.

Носов В. В. подчеркнул, что народные депутаты Украины не уполномочены обращаться с запросами и обращениями в Национальный банк Украины по вопросам, указанным в конституционном представлении.

По мнению Рямушкина И. Е., Юрсы М. Я., народные депутаты Украины имеют право обращаться с запросами и обращениями в Национальный банк Украины о предоставлении информации, которая составляет банковскую тайну, если это связано с их депутатской деятельностью. Относительно обращений осуществить надзорные действия, которые охватываются надзорной деятельностью Национального банка Украины, то народный депутат Украины не имеет права давать поручения на их проведение, так как действующее законодательство о банках и банковской деятельности запрещает вмешиваться в его надзорную деятельность.

4. Рассматривая в аспекте конституционного представления вопрос об официальном толковании положений статьи 86, части второй статьи 89

Конституции Украины, части второй статьи 15, части первой статьи 16 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины», Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

4.1 В соответствии с частью четвертой статьи 76 Конституции Украины полномочия народных депутатов Украины определяются Конституцией и законами Украины. Одним из полномочий является право на запрос, установленное частью первой статьи 86 Конституции Украины. По содержанию этой конституционной нормы народный депутат Украины имеет право на сессии Верховной Рады Украины обратиться с запросом в органы Верховной Рады Украины, в Кабинет Министров Украины, к руководителям других органов государственной власти и органов местного самоуправления, к руководителям предприятий, учреждений и организаций, расположенных на территории Украины, независимо от их подчиненности и форм собственности, а также к Президенту Украины в порядке, предусмотренном пунктом 34 части первой статьи 85 Основного Закона Украины. Следовательно, право на запрос является конституционным правом народного депутата Украины.

Согласно части второй статьи 15 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» депутатский запрос – это требование народного депутата Украины, заявляемое на сессии Верховной Рады Украины к адресатам, указанным в части первой статьи 86 и в пункте 34 части первой статьи 85 Конституции Украины.

В части первой статьи 86 Конституции Украины не определен круг вопросов, решение которых народный депутат Украины может инициировать в своем запросе, однако содержание запроса должно быть связано с компетенцией адресата.

Порядок рассмотрения запроса народного депутата Украины регламентирует Конституция Украины и статья 15 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины». В частности, согласно части второй статьи 86 Конституции Украины руководители органов государственной власти и органов местного самоуправления, предприятий, учреждений и организаций обязаны рассмотреть запрос народного депутата Украины и сообщить ему о результатах рассмотрения.

В соответствии со статьей 16 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» народный депутат Украины имеет также право на обращение в органы государственной власти и органы местного самоуправления, к их должностным лицам, а также к руководителям предприятий, учреждений и организаций, независимо от форм собственности и подчинения, в объединения граждан по вопросам, связанным с депутатской деятельностью. Право на депутатское обращение является составляющей полномочий народного депутата Украины.

В отличие от запроса, обращение – это изложенное в письменной форме предложение народного депутата Украины указанным выше адресатам осуществить определенные действия, дать официальное разъяснение или изложить позицию по вопросам, отнесенным к их компетенции (абзац второй части первой статьи 16 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины»). По своему содержанию депутатское обращение не носит императивного характера и заявляется народными депутатами Укра-

ины самостоятельно. Такие обращения могут быть обусловлены жалобами и заявлениями избирателей, а также касаться других вопросов депутатской деятельности, инициируемых народным депутатом Украины.

В случае поступления запросов и обращений, содержание которых не соответствует закону или выходит за пределы компетенции адресата, последний не обязан удовлетворять требования запроса либо принимать предложение, которое содержится в обращении. Это следует из положений части второй статьи 19 Конституции Украины, по которым органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины.

Согласно части третьей статьи 19 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» народные депутаты Украины имеют право знакомиться с любой конфиденциальной и секретной информацией по вопросам депутатской деятельности. Порядок ознакомления с такой информацией, в том числе и составляющей банковскую тайну, устанавливается соответствующим законодательством Украины.

По содержанию части первой статьи 60 Закона Украины «О банках и банковской деятельности» (далее – Закон про банки) банковская тайна – это информация о деятельности и финансовом положении клиента, которая стала известна банку в процессе обслуживания клиента и взаимоотношений с ним или третьим лицам при оказании услуг банка и разглашение которой может причинить материальный или моральный ущерб клиенту. Банковскую тайну составляет также информация о банках или клиентах, собираемая при проведении банковского надзора (часть третья статьи 60 Закона о банках). Порядок раскрытия банковской тайны и органы, которым предоставляется такая информация, определяет статья 62 указанного Закона.

Исходя из изложенного Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что народный депутат Украины может обратиться к Председателю Национального банка Украины с запросом, а в Национальный банк Украины или к его должностным лицам – с обращением о предоставлении информации, которая составляет банковскую тайну. Запрос обязан рассмотреть Председатель Национального банка Украины, а обращение – Председатель или другие должностные лица Национального банка Украины с соблюдением требований, предусмотренных статьями 60, 62 Закона о банках, и официально сообщить народному депутату Украины о результатах рассмотрения, то есть дать письменный мотивированный ответ независимо от того, удовлетворены требования запроса либо предложения обращения или нет.

Относительно запроса народного депутата Украины к Председателю Национального банка Украины либо обращения в Национальный банк Украины или к его должностным лицам о даче поручений либо предложений об осуществлении надзорных действий и применении мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются надзорной деятельностью Национального банка Украины, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Банковский надзор – это система контроля и активных упорядоченных действий Национального банка Украины, направленных на обеспечение

соблюдения банками, другими финансово-кредитными учреждениями и иными лицами, в отношении которых Национальный банк Украины осуществляет надзорную деятельность, законодательства Украины и установленных нормативов, в целях обеспечения стабильности банковской системы и защиты интересов вкладчиков и кредиторов банка (абзац пятый статьи 1 Закона Украины «О Национальном банке Украины»). В случае нарушения банковского законодательства банками и иными лицами, которые могут быть объектом проверки, Национальный банк Украины имеет право применить к ним меры воздействия (статья 73 Закона о банках).

Народный депутат Украины, реализуя свои полномочия, может обратиться к Председателю Национального банка Украины с запросом, а также в Национальный банк Украины или к его должностным лицам с обращением об осуществлении надзорных действий, устранении нарушений законодательства и применении мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются надзорной деятельностью Национального банка Украины, но обязательно соблюдая требования статьи 53 Закона Украины «О Национальном банке Украины» – невмешательство в осуществление функций и полномочий органов Национального банка Украины, в частности функций надзорной деятельности.

Основаниями запроса или обращения народного депутата Украины по этим вопросам могут служить жалобы либо заявления избирателей, представленная гражданами и юридическими лицами информация (документы) о фактах нарушения банковского законодательства Украины банками и лицами, которые могут быть объектом проверки Национальным банком Украины. Принятие решения об осуществлении надзорных действий и применении мер воздействия к таким банкам и лицам является исключительной компетенцией Национального банка Украины.

Должностные лица Национального банка Украины независимо от того, как будут разрешены вопросы, поставленные в запросах или обращениях, обязаны рассмотреть их и дать народному депутату Украины обоснованный ответ о результатах рассмотрения.

4.2 Комитеты Верховной Рады Украины образуются Верховной Радой Украины для осуществления законопроектной работы, подготовки и предварительного рассмотрения вопросов, отнесенных к полномочиям Верховной Рады Украины (часть первая, вторая статьи 89 Конституции Украины). По своему конституционному статусу комитеты Верховной Рады Украины являются органами, имеющими предметно определенную компетенцию и обеспечивающими осуществление парламентом его полномочий. Следовательно, деятельность комитетов Верховной Рады Украины связана с решением вопросов, отнесенных к полномочиям Верховной Рады Украины. Организация и порядок деятельности комитетов Верховной Рады Украины устанавливаются законом (часть шестая статьи 89 Конституции Украины).

В соответствии с Законом Украины «О комитетах Верховной Рады Украины» (в редакции Закона Украины от 22 февраля 2000 года) комитеты Верховной Рады Украины имеют право обращаться по вопросам, отнесенным к их ведению, в органы государственной власти, учреждения, заведения, организации и предприятия независимо от форм собственности

(часть первая статьи 12). В соответствии с частью второй этой статьи обращения комитетов Верховной Рады Украины рассматриваются в порядке, предусмотренном Законом Украины «О статусе народного депутата Украины».

В процессе осуществления законопроектной работы, подготовки и предварительного рассмотрения вопросов, отнесенных к полномочиям Верховной Рады Украины, комитеты Верховной Рады Украины имеют право собирать, изучать и исследовать соответствующую информацию. То есть комитетам Верховной Рады Украины предоставляется право обращаться к указанным выше адресатам, в том числе в Национальный банк Украины или к его должностным лицам, с письменным предложением совершить определенные действия, дать официальное разъяснение либо изложить позицию по отдельным вопросам, в частности предоставить информацию, которая составляет банковскую тайну, а также осуществить надзорные действия и применить меры воздействия к банкам и лицам, которые охватываются надзорной деятельностью Национального банка Украины.

В случае поступления обращения комитета Верховной Рады Украины в Национальный банк Украины или к его должностным лицам последние обязаны рассмотреть такое обращение. При этом Председатель и другие должностные лица Национального банка Украины должны действовать с соблюдением требований законов «О Национальном банке Украины», «О банках и банковской деятельности» и дать письменный мотивированный ответ о результатах рассмотрения независимо от того, будут ли удовлетворены предложения или нет.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 63, 67, 69, 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционного представления:

1.1. Положения части первой статьи 86 Конституции Украины, части второй статьи 15 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» следует понимать так, что народный депутат Украины имеет право на сессии Верховной Рады Украины обратиться с запросом к Председателю Национального банка Украины о предоставлении информации, которая составляет банковскую тайну, а также об осуществлении надзорных действий и применении мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются надзорной деятельностью Национального банка Украины.

Председатель Национального банка Украины, рассматривая запрос, должен действовать с соблюдением требований законов Украины «О Национальном банке Украины», «О банках и банковской деятельности» и обязан сообщить народному депутату Украины о результатах рассмотрения, то есть дать официальный ответ.

1.2. Положения части первой статьи 16 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» следует понимать так, что народный депутат Украины имеет право обратиться в Национальный банк Украины или к его должностным лицам с письменным предложением (депутатским обра-

щением) о предоставлении информации, которая составляет банковскую тайну, а также об осуществлении надзорных действий и применении мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются надзорной деятельностью Национального банка Украины, если это связано с депутатской деятельностью.

Председатель Национального банка Украины или другие должностные лица Национального банка Украины, рассматривая обращения, должны действовать с соблюдением требований законов Украины «О Национальном банке Украины», «О банках и банковской деятельности» и сообщить народному депутату Украины о результатах рассмотрения.

1.3 Положения части второй статьи 89 Конституции Украины следует понимать так, что комитет Верховной Рады Украины имеет право обратиться в Национальный банк Украины или к его должностным лицам по поводу предоставления информации, которая составляет банковскую тайну, а также осуществления надзорных действий, применения мер воздействия к банкам и лицам, которые охватываются надзорной деятельностью Национального банка Украины, если это связано с законопроектной работой, подготовкой и предварительным рассмотрением вопросов, отнесенных к полномочиям Верховной Рады Украины.

Председатель Национального банка Украины или другие должностные лица Национального банка Украины, рассматривая обращения, должны действовать с соблюдением требований законов Украины «О Национальном банке Украины», «О банках и банковской деятельности» и сообщить комитету Верховной Рады Украины о результатах рассмотрения.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary to the Decision no.5-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of March 5, 2003*

According to Article 86.1 of the Constitution of Ukraine, the National Deputy of Ukraine has the right to present an inquiry declared at the sessions of the Verkhovna Rada of Ukraine to the addressees, indicated in Article 86.1 and Article 85.1.34 of the Constitution of Ukraine. The content of the inquiry may be connected with the competence of the addressee.

The right to the deputy petition is a constituent part of the authorities of the National Deputies of Ukraine. By implication, the deputy petition has no imperative character and shall be declared by the National Deputies of Ukraine independently. Under Article 19.3 of the Law of Ukraine «On the status the National Deputy of Ukraine», a National Deputy of Ukraine shall have the right to be familiarized with any confidential and secret information on the matters of deputies' activities.

The basis for inquiry or petition of a National Deputy of Ukraine on these matters may be complaint or application of a voter, information (documents) given by the citizens and/or legal entities on the fact of infringement of the banking law of Ukraine by banks and individuals and eligible to check by the National Bank of Ukraine.

In case of receipt of any inquiry or petition whose contents fail to comply with the law or go beyond for scope of the competence of the addressee, the addressee shall not satisfy the requirements of such inquiry or accept the suggestions contained in the appeal.

The Committees of the Verkhovna Rada of Ukraine shall have the right to address on the matters referred to their supervision, to the state bodies, institutions, establishments, organizations and companies irrespective of their ownership form. The committees of the Verkhovna Rada of Ukraine shall have the right to approach, among others, the National Bank of Ukraine or officials thereof, with written suggestions to take certain action, to give official explanation or to express the opinion on individual matters, in particular, to grant information being the bank secret.

In case of receipt of a petition from the committees of the Verkhovna Rada of Ukraine by the National Bank of Ukraine or officials thereof, these latter shall consider such appeal. At the same time, the official persons of the National Bank of Ukraine should act in compliance with the requirements laid down in the Law of Ukraine «On the National Bank of Ukraine», «On banks and bank activity» and give written motivated response on the results of such consideration irrespective of whether the suggestions are satisfied or not.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
73 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
здійсненого Президентом України права вето
стосовно прийнятого Верховною Радою України
Закону України «Про внесення змін до статті 98
Конституції України» та пропозицій до нього
(справа щодо права вето
на закон про внесення змін до Конституції України)

м. Київ
11 березня 2003 року
№ 6-рп/2003

Справа № 1-7/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича – суддя-доповідач, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 73 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) здійсненого Президентом України права вето стосовно прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» від 17 січня 2002 року № 2983-III та пропозицій до нього.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 73 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 71, 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо конституційності здійсненого Президентом України права вето стосовно прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» та пропозицій до нього.

Заслухавши суддю-доповідача Савенка М.Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 73 народних депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта Президента України – вето Президента України та пропозицій до прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» (далі – Закон), який передбачає здійснення Рахунковою палатою парламентського контролю за формуванням і виконанням Державного бюджету України та місцевих бюджетів у відповідній частині.

У конституційному поданні зазначається, що прийнятий 17 січня 2002 року Верховною Радою України Закон після підписання Головою Верховної Ради України було направлено Президенту України, який здійснив право вето щодо Закону і повернув його Верховній Раді України для повторного розгляду.

Народні депутати України посилаються на те, що відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Конституції України внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України, віднесено до повноважень Верховної Ради України. Процедура розгляду та ухвалення таких законів відрізняється від встановленої для звичайних законів.

Суб'єкт права на конституційне подання зазначає, що вето Президента України стосовно прийнятих Верховною Радою України законів є «правовим актом» Президента України, оскільки тягне за собою юридичні наслідки у вигляді скасування останніх результатів голосування за закон і відкриття процедури його повторного розгляду.

Народні депутати України вважають, що вето Президента України та пропозиції до Закону суперечать Конституції України, і просять визнати їх неконституційними.

2. У листі до Конституційного Суду України Президент України зазначив, що розділ XIII Конституції України «встановлює особливості подання до Верховної Ради України та прийняття нею законопроектів про внесення змін до Конституції України» і не регулює питання їх підписання, оприлюднення та застосування щодо них права вето. Визначаючи повноваження Верховної Ради України як органу законодавчої влади, Конституція України відносить до них прийняття законів, не виокремлюючи ті, якими вносяться зміни до Конституції України (пункт 3 частини першої статті 85). Без поділу на будь-які категорії вирішено у статтях 94, 106 Конституції України і питання про підписання, оприлюднення Президентом України законів, прийнятих парламентом, та застосування права вето щодо них.

Президент України наголошує, що Конституція України визначає конкретні форми актів Президента України – укази і розпорядження (частина третя статті 106). Пропозиції Президента України до прийнятих Вер-

ховною Радою України законів, які, як впливає зі статті 94 Конституції України, є «змістом вето» Президента України щодо прийнятих законів, не віднесено Конституцією України до актів Президента України. Це одна з форм участі глави держави у законодавчому процесі.

На думку Голови Верховної Ради України, Конституція України, наділяючи Верховну Раду України повноваженнями вносити зміни до Основного Закону України, визначила «інший, особливий, порядок прийняття таких законопроектів» – у межах і порядку, передбачених в окремому розділі Конституції України. Питання ж про порядок підписання, офіційного оприлюднення та набрання чинності законами про внесення змін до Конституції України, не врегульоване розділом XIII Конституції України, вимагає відповідного законодавчого унормування. Змістова частина закону про внесення змін до Конституції України, по суті, є складовою Конституції України, а не звичайним законом. Президент України не наділений повноваженням здійснювати право вето щодо всієї Конституції України, а отже, не повинен мати такого права і щодо її частини.

Голова Верховної Ради України зазначив, що право вето Президента України щодо прийнятих Верховною Радою України законів не може поширюватись на закони про внесення змін до Конституції України, оскільки вони є реалізацією іншого, ніж прийняття звичайних законів, повноваження Верховної Ради України і приймаються з додержанням особливих вимог. Вето Президента України необхідно розуміти як акт глави держави, юридичним наслідком якого є скасування результатів голосування за закон і відкриття процедури його повторного розгляду Верховною Радою України. Згідно ж із статтею 150 Конституції України вето як акт Президента України може бути предметом розгляду Конституційного Суду України щодо його відповідності Конституції України (конституційності).

3. Конституційний Суд України, розглядаючи справу, виходить із того, що відповідно до частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить, зокрема, внесення змін до Конституції України в порядку, передбаченому розділом XIII «Внесення змін до Конституції України» (пункт 1), прийняття законів (пункт 3). Повноваження щодо внесення змін до Конституції України здійснюються Верховною Радою України шляхом прийняття законів.

Повноваження Президента України стосовно прийнятих Верховною Радою України законів визначені у статті 94, пунктах 29, 30 частини першої статті 106 Конституції України.

Згідно з частинами першою, другою статті 94 Конституції України прийнятий Верховною Радою України закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України. Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. Пунктами 29, 30 частини першої статті 106 Конституції України встановлюються повноваження Президента України підписувати закони, прийняті Верховною Радою України,

або здійснювати право вето щодо таких законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд парламенту.

Процедура прийняття Верховною Радою України законів про внесення змін до Конституції України, визначена розділом XIII Основного Закону України, не передбачає окремого порядку підписання та оприлюднення таких законів.

Водночас Конституція України не містить застережень щодо неможливості здійснення Президентом України права вето стосовно будь-яких законів, прийнятих Верховною Радою України, в тому числі законів про внесення змін до Конституції України. Тобто Президент України має право вето щодо всіх цих законів. Така правова позиція викладена у Висновку Конституційного Суду України № 1-в/2001 від 14 березня 2001 року (справа про внесення змін до статей 84, 85 та інших Конституції України).

Отже, положення статті 94, пунктів 29, 30 частини першої статті 106 Конституції України, що регламентують порядок підписання та офіційного оприлюднення законів, здійснення Президентом України права вето з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями, а також процедуру повторного розгляду таких законів, поширюються і на закони, які приймаються Верховною Радою України відповідно до розділу XIII Конституції України.

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України вважає, що здійснене Президентом України право вето стосовно прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» з поверненням його на повторний розгляд Верховної Ради України відповідає положенням статті 94, пункту 30 частини першої статті 106 Конституції України, є конституційним.

4. Відповідно до частини другої статті 94 Конституції України в разі якщо Президент України не підписує закон, він повертає його зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. Тобто Президент України здійснює право вето і повертає закон на повторний розгляд Верховної Ради України з відповідними пропозиціями. Зазначені пропозиції Президента України не можуть розглядатися як указ чи розпорядження Президента України, а саме як акти, що видаються ним згідно з частиною третьою статті 106 Конституції України.

Президент України здійснює право вето стосовно прийнятого Верховною Радою України закону після одержання його для підписання на відповідній стадії законодавчого процесу. Це є конституційно-правовою формою участі Президента України в законодавчому процесі.

Підписання або повернення закону на повторний розгляд Верховної Ради України – виключне конституційне право Президента України. Конституція України не встановлює підстав та мотивів, за яких Президент України може повернути закон на повторний розгляд Верховної Ради України, а також вимог щодо змісту пропозицій глави держави до закону. Перевірка змісту пропозицій Президента України до закону в разі його по-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

вернення на повторний розгляд Верховної Ради України не віднесена до повноважень Конституційного Суду України. За таких обставин провадження у справі в частині щодо відповідності Конституції України (конституційності) змісту пропозицій Президента України до Закону підлягає припиненню на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідомість Конституційному Суду України цього питання.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 71, 73, 75, 77 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), здійснене Президентом України право вето щодо прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» із поверненням його на повторний розгляд Верховної Ради України.

2. Припинити конституційне провадження у справі в частині щодо відповідності Конституції України (конституційності) змісту пропозицій Президента України до Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідомість Конституційному Суду України цього питання.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) применения Президентом Украины
права вето на принятый Верховной Радой Украины
Закон Украины «О внесении изменений в статью 98
Конституции Украины» и предложений к нему
по конституционному представлению
73 народных депутатов Украины
(дело о праве вето
на закон о внесении изменений в Конституцию Украины)**

г. Киев
11 марта 2003 года
№ 6-рп/2003

Дело № 1-7/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича – судья-докладчик, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) применения Президентом Украины права вето на принятый Верховной Радой Украины Закон Украины «О внесении изменений в статью 98 Конституции Украины» от 17 января 2002 года № 2983-III и предложений к нему по конституционному представлению 73 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 73 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 75 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о конституционности применения Президентом Украины права вето на принятый Верховной Радой Украины Закон Украины «О внесении изменений в статью 98 Конституции Украины» и предложений к нему.

Заслушав судью-докладчика Савенко Н.Д. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 73 народных депутата Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством рассмотреть вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) акта Президента Украины – вето Президента Украины и предложений к принятому Верховной Радой Украины Закону Украины «О внесении изменений в статью 98 Конституции Украины» (далее – Закон), который предусматривает осуществление Счетной палатой парламентского контроля за формированием и исполнением Государственного бюджета Украины и местных бюджетов в соответствующей части.

В конституционном представлении отмечается, что принятый 17 января 2002 года Верховной Радой Украины Закон после подписания Председателем Верховной Рады Украины был направлен Президенту Украины, который применил право вето на Закон и возвратил его Верховной Раде Украины для повторного рассмотрения.

Народные депутаты Украины ссылаются на то, что согласно пункту 1 части первой статьи 85 Конституции Украины внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII Конституции Украины, отнесено к полномочиям Верховной Рады Украины. Процедура рассмотрения и принятия таких законов отличается от установленной для обычных законов.

Субъект права на конституционное представление отмечает, что вето Президента Украины на принятые Верховной Радой Украины законы является «правовым актом» Президента Украины, поскольку влечет за собой юридические последствия в виде отмены последних результатов голосования за закон и открытие процедуры его повторного рассмотрения.

Народные депутаты Украины считают, что вето Президента Украины и предложения к Закону противоречат Конституции Украины, и просят признать их неконституционными.

2. В письме в Конституционный Суд Украины Президент Украины указал, что раздел XIII Конституции Украины «устанавливает особенности представления в Верховную Раду Украины и принятия ею законопроектов о внесении изменений в Конституцию Украины» и не регулирует вопрос их подписания, обнародования и применения к ним права вето. Определяя полномочия Верховной Рады Украины как органа законодательной власти, Конституция Украины относит к ним принятие законов, не выделяя те, которыми вносятся изменения в Конституцию Украины (пункт 3 части первой статьи 85). Без разделения на какие-либо категории решен в статьях 94, 106 Конституции Украины и вопрос о подписании, обнародовании Президентом Украины законов, принятых парламентом, и применения к ним права вето.

Президент Украины подчеркивает, что Конституция Украины опреде-

ляет конкретные формы актов Президента Украины – указы и распоряжения (часть третья статьи 106). Предложения Президента Украины к принятым Верховной Радой Украины законам, как следует из статьи 94 Конституции Украины, являются «содержанием вето» Президента Украины на принятые законы, не отнесены Конституцией Украины к актам Президента Украины. Это одна из форм участия главы государства в законодательном процессе.

По мнению Председателя Верховной Рады Украины, Конституция Украины, наделяя Верховную Раду Украины полномочиями вносить изменения в Основной Закон Украины, определила «иной, особый, порядок принятия таких законопроектов» – в пределах и порядке, предусмотренных в отдельном разделе Конституции Украины. Вопрос же о порядке подписания, официального обнародования и вступления в силу законов о внесении изменений в Конституцию Украины, не урегулированный разделом XIII Конституции Украины, требует соответствующего законодательного определения. Содержание закона о внесении изменений в Конституцию Украины, в сущности, является составной частью Конституции Украины, а не обычным законом. Президент Украины не наделен полномочием применять право вето относительно Конституции Украины в целом, а следовательно, не должен иметь такого права и относительно ее части.

Председатель Верховной Рады Украины отметил, что право вето Президента Украины на принятые Верховной Радой Украины законы не может распространяться на законы о внесении изменений в Конституцию Украины, поскольку они являются реализацией иного, нежели принятие обычных законов, полномочия Верховной Рады Украины и принимаются с соблюдением особых требований. Вето Президента Украины необходимо понимать как акт главы государства, юридическим последствием которого является отмена результатов голосования за закон и открытие процедуры его повторного рассмотрения Верховной Радой Украины. Согласно же статье 150 Конституции Украины вето в качестве акта Президента Украины может быть предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины о его соответствии Конституции Украины (конституционности).

3. Конституционный Суд Украины, рассмотрев дело, исходит из того, что согласно части первой статьи 85 Конституции Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится, в частности, внесение изменений в Конституцию Украины в порядке, предусмотренном разделом XIII «Внесение изменений в Конституцию Украины» (пункт 1), принятие законов (пункт 3). Полномочия о внесении изменений в Конституцию Украины осуществляются Верховной Радой Украины путем принятия законов.

Полномочия Президента Украины касательно принятых Верховной Радой Украины законов определены в статье 94, пунктах 29, 30 части первой статьи 106 Конституции Украины.

Согласно частям первой, второй статьи 94 Конституции Украины принятый Верховной Радой Украины закон подписывает Председатель Верховной Рады Украины и безотлагательно направляет его Президенту Ук-

раины. Президент Украины в течение пятнадцати дней после получения закона подписывает его, принимая к исполнению, и официально обнародует либо возвращает закон со своими мотивированными и сформулированными предложениями в Верховную Раду Украины для повторного рассмотрения. Пунктами 29, 30 части первой статьи 106 Конституции Украины устанавливаются полномочия Президента Украины подписывать законы, принятые Верховной Радой Украины, или применять право вето на такие законы с последующим возвращением их на повторное рассмотрение парламента.

Процедура принятия Верховной Радой Украины законов о внесении изменений в Конституцию Украины, установленная разделом XIII Основного Закона Украины, не предусматривает отдельного порядка подписания и обнародования таких законов.

Вместе с тем Конституция Украины не содержит оговорок о невозможности применения Президентом Украины права вето относительно каких-либо законов, принятых Верховной Радой Украины, в том числе законов о внесении изменений в Конституцию Украины. То есть Президент Украины имеет право вето на все эти законы. Такая правовая позиция изложена в Заключении Конституционного Суда Украины № 1-в/2001 от 14 марта 2001 года (дело о внесении изменений в статьи 84, 85 и другие Конституции Украины).

Следовательно, положения статьи 94, пунктов 29, 30 части первой статьи 106 Конституции Украины, регламентирующие порядок подписания и официального обнародования законов, применение Президентом Украины права вето с последующим возвращением их на повторное рассмотрение Верховной Радой Украины со своими мотивированными и сформулированными предложениями, а также процедуру повторного рассмотрения таких законов, распространяются и на законы, принимаемые Верховной Радой Украины согласно разделу XIII Конституции Украины.

Исходя из изложенного Конституционный Суд Украины считает, что примененное Президентом Украины право вето на принятый Верховной Радой Украины Закон Украины «О внесении изменений в статью 98 Конституции Украины» с возвращением его на повторное рассмотрение Верховной Радой Украины соответствует положениям статьи 94, пункта 30 части первой статьи 106 Конституции Украины, является конституционным.

4. Согласно части второй статьи 94 Конституции Украины в случае если Президент Украины не подписывает закон, он возвращает его со своими мотивированными и сформулированными предложениями в Верховную Раду Украины для повторного рассмотрения. То есть Президент Украины применяет право вето и возвращает закон на повторное рассмотрение Верховной Радой Украины с соответствующими предложениями. Указанные предложения Президента Украины не могут рассматриваться как указ или распоряжение Президента Украины, а именно как акты, издающиеся им согласно части третьей статьи 106 Конституции Украины.

Президент Украины применяет право вето на принятый Верховной Ра-

дой Украины закон после получения его для подписания на соответствующей стадии законодательного процесса. Это конституционно-правовая форма участия Президента Украины в законодательном процессе.

Подписание или возвращение закона на повторное рассмотрение Верховной Рады Украины – конституционное право только Президента Украины. Конституция Украины не устанавливает оснований и мотивов, по которым Президент Украины может вернуть закон на повторное рассмотрение Верховной Рады Украины, а также требований к содержанию предложений главы государства к закону. Проверка содержания предложений Президента Украины к закону в случае его возвращения на повторное рассмотрение Верховной Рады Украины не отнесена к полномочиям Конституционного Суда Украины. При таких обстоятельствах производство по делу в части соответствия Конституции Украины (конституционности) содержания предложений Президента Украины к Закону подлежит прекращению на основании пункта 3 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» – неподведомственность Конституционному Суду Украины этого вопроса.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 45, 71, 73, 75, 77 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать соответствующим Конституции Украины (конституционным) примененное Президентом Украины право вето на принятый Верховной Радой Украины Закон Украины «О внесении изменений в статью 98 Конституции Украины» с возвращением его на повторное рассмотрение Верховной Радой Украины.

2. Прекратить конституционное производство по делу в части о соответствии Конституции Украины (конституционности) содержания предложений Президента Украины к Закону Украины «О внесении изменений в статью 98 Конституции Украины» на основании пункта 3 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» – неподведомственность Конституционному Суду Украины этого вопроса.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

- *Summary to the Decision no.6-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of March 11, 2003*

The procedure for enactment by the Verkhovna Rada of Ukraine of the laws on introducing amendments to the Constitution of Ukraine, specified in Chapter XIII of the Fundamental Law of Ukraine, does not provide for individual procedure of signing and promulgating of such laws.

At the same time, the Constitution of Ukraine contains no reservations as to impossibility of exercising by the President of Ukraine of his right to veto any law, enacted by the Verkhovna Rada of Ukraine, including the laws on introducing amendments to the Constitution of Ukraine.

Therefore, the provisions of Article 94, sec. 29, 30 of the first part of Article 106 of the Constitution of Ukraine, governing the procedure of signing and official promulgation of the laws, exercising by the President of Ukraine of his right to veto with the subsequent sending back for re-consideration by the Verkhovna Rada of Ukraine with the motivated and worded suggestions, and the procedure for re-consideration of such laws, shall also cover the laws, enacted by the Verkhovna Rada of Ukraine according to Chapter XIII of the Constitution of Ukraine.

The President of Ukraine shall exercise the right to veto laws enacted by the Verkhovna Rada of Ukraine upon receipt thereof for signing at the relevant stages of the legislative process. This is a constitutional and legal form of participation of the President of Ukraine in the legislative process.

Signing or sending back the laws for re-consideration by the Verkhovna Rada of Ukraine is an exclusive constitutional right of the President of Ukraine. The Constitution of Ukraine specifies no grounds and arguments, under which the President of Ukraine may send back the laws for re-consideration by the Verkhovna Rada of Ukraine, or requirements as to the contents of the suggestions of the Head of State to the Law. The examination of the content of suggestions made by the President of Ukraine to the law in case of sending it back for re-consideration by the Verkhovna Rada of Ukraine is not referred to the authorities of the Constitutional Court of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
Президента України
про офіційне тлумачення положень
частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27
Закону України «Про статус народного депутата України»
(справа про гарантії діяльності
народного депутата України)

м. Київ
10 квітня 2003 року
№ 7-рп/2003

Справа № 1-14/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича – суддя-доповідач,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України, представників Верховної Ради України Матвієнка Анатолія Сергійовича – народного депутата України, Голови Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування, Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» від 22 березня 2001 року № 2328-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 42, ст. 212; 2002 р., № 35, ст. 264, № 43, ст. 314).

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Президента України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 41, 71, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у з'ясуванні та офіційній інтерпретації положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України».

Заслухавши суддю-доповідача Шаповала В.М., пояснення Носова В.В., Матвієнка А.С., Селіванова А.О. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Президент України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» від 22 березня 2001 року (далі – Закон).

Відповідно до частини другої статті 17 Закону народний депутат України користується правом невідкладного прийому з питань депутатської діяльності керівниками та іншими посадовими особами розташованих на території України органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, громадських організацій і політичних партій.

Згідно з частиною третьою зазначеної статті Закону народний депутат України діючого скликання при пред'явленні посвідчення народного депутата України користується правом безперешкодно відвідувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також правом безперешкодного доступу на всі підприємства, в установи та організації, розташовані на території України, незалежно від їх підпорядкування, форм власності, режиму секретності. Вимоги про пред'явлення чи оформлення інших документів, а також особистий огляд народного депутата, огляд та перевірка його речей забороняються, якщо інше не встановлено законом.

Частиною другою статті 27 Закону встановлено, що обшук, затримання народного депутата України чи огляд особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення народного депутата, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата, допускаються лише у разі, коли Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Президент України обґрунтував своє клопотання тим, що існує неоднаковість розуміння зазначених положень і це, зокрема, «ускладнює виконання Президентом України, народними депутатами України покладених на них конституційних повноважень, а також створює суттєві проблеми у забезпеченні правопорядку та законності в державі».

2. Президент України порушив питання про офіційне тлумачення положень частини другої статті 17 Закону «щодо змісту поняття «невідкладний прийом», а також щодо того, чи передбачається нею невідкладність

прийому Президентом України народних депутатів України». Як зазначено у конституційному поданні, народні депутати України вважають, що в разі виявлення відповідного бажання з їх боку вони мають бути одразу ж прийняті керівниками та посадовими особами, «навіть без попереднього узгодження строків та тривалості таких прийомів».

На думку Президента України, «невідкладність прийому може передбачати його здійснення за першої ж можливості після виконання раніше запланованих та узгоджених з іншими особами заходів, вирішення багатьох інших питань».

У листі Голови Верховної Ради України йдеться, що словосполучення «невідкладний прийом» треба розуміти як «особистий розгляд посадовою особою усного звернення громадянина, що здійснюється першочергово, в пріоритетному порядку, раніше, ніж звернення інших громадян, відповідно до процедури, встановленої Конституцією та законами України». Питання щодо права народного депутата України на невідкладний прийом Президентом України має бути остаточно вирішене шляхом прийняття відповідного правового акта.

Конституційний Суд України, вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, виходить з того, що поняття невідкладного прийому в законодавстві України не визначене.

Відповідно до Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 47, ст. 256) порядок прийому громадян керівниками та іншими посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, установ, організацій, незалежно від форм власності, об'єднань громадян, підприємств визначається їх керівниками. Керівники та інші посадові особи зобов'язані регулярно проводити особистий прийом громадян у встановлені дні та години, у зручний для громадян час, за місцем їх роботи і проживання. Графіки прийому доводяться до відома громадян. Народний депутат України може використовувати встановлений загальний порядок прийому відповідними керівниками для розгляду питань депутатської діяльності.

Разом з тим, враховуючи особливості статусу народного депутата України, Закон наділяє його правом невідкладного прийому саме як народного депутата України.

За змістом частини другої статті 17 Закону право народного депутата України на прийом треба розуміти так, що він має бути прийнятий відповідним керівником чи іншою посадовою особою не лише у встановлені для прийому громадян дні та години, а й у будь-який інший, заздалегідь узгоджений з народним депутатом України час.

Щодо терміна «невідкладний» Конституційний Суд України у Рішенні від 28 березня 2001 року № 2-рп/2001 (справа про позачерговий розгляд законопроектів) дав таке тлумачення: «Президент України як суб'єкт права законодавчої ініціативи наділяється правом визначати окремі законопроекти як невідкладні, що породжує обов'язок Верховної Ради України розглядати їх позачергово»; «такі законопроекти мають бути терміново включені Верховною Радою України до порядку денного її сесії і розглянуті у пріоритетному порядку – раніше інших законопроектів».

Наведені положення дають підстави вважати, що термін «невідклад-

ний» стосовно прийому народного депутата України в контексті питання, що розглядається, треба розуміти як прийом, що здійснюється позачергово, раніше прийому інших посадових осіб та громадян.

Отже, невідкладним треба вважати позачерговий прийом народного депутата України, який не може бути відкладений на тривалий час і здійснюється раніше прийому інших посадових осіб та громадян, керівниками та іншими посадовими особами розташованих на території України органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, громадських організацій і політичних партій з питань його депутатської діяльності відповідно до попередньо погоджених часу і місця такого прийому.

Народні депутати України користуються правом невідкладного прийому як керівниками, так й іншими посадовими особами зазначених органів, підприємств, установ і організацій. Однак якщо народний депутат України наполягає на зустрічі саме з керівником, останній не може передоручити прийом підлеглим посадовим особам без попередньої згоди на те народного депутата України.

Вирішуючи порушене у конституційному поданні питання про те, чи передбачається частиною другою статті 17 Закону невідкладність прийому народних депутатів України Президентом України, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до Конституції України повноваження Президента України вичерпно визначені Конституцією України, а це унеможлиблює прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження (права та обов'язки). Тому положення частини другої статті 17 Закону не поширюються на Президента України і обов'язок керівників та інших посадових осіб розташованих на території України органів державної влади невідкладно приймати народного депутата України з питань депутатської діяльності не може розглядатись як обов'язок (повноваження) Президента України, оскільки такий обов'язок не передбачено Конституцією України.

Народні депутати України можуть звертатися до Президента України з питання їх прийому главою держави, в тому числі невідкладного, але рішення про це Президент України приймає на власний розсуд.

3. Суб'єкт права на конституційне подання порушує питання про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 17 Закону щодо змісту права народного депутата України безперешкодно відвідувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також права безперешкодного доступу на всі підприємства, в установи та організації, розташовані на території України, незалежно від їх підпорядкування, форм власності, режиму секретності.

Необхідність тлумачення наведених положень обґрунтовується тим, що народні депутати України «намагаються довести, що ця частина статті 17 Закону поширюється й на Президента України та адміністративні будинки і службові приміщення Адміністрації Президента України».

У конституційному поданні зазначено, що право народного депутата України безперешкодно відвідувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також право безперешкодного доступу на всі

підприємства, в установи та організації не є необмеженим. Положення частини третьої статті 17 Закону мають виконуватися з урахуванням вимог статей 30, 34, 102, 105 Конституції України, Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 року № 160/98-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 35, ст. 236), інших актів законодавства, зокрема «різноманітних правил», необхідність існування яких впливає «з вимог відповідних законів та специфіки виробництв, технологій та інших факторів».

Голова Верховної Ради України наголосив, що право безперешкодного доступу народних депутатів України при пред'явленні ними посвідчення поширюється також і на адміністративні будинки та службові приміщення Адміністрації Президента України. Такий висновок обґрунтовується тим, що Адміністрація Президента України є постійно діючим органом, що утворюється Президентом України відповідно до Конституції України для здійснення ним повноважень глави держави. У листі Голови Верховної Ради України також зазначено, що факт перебування народного депутата України в порядку статті 17 Закону в адміністративних будинках і службових приміщеннях Адміністрації Президента України не може розцінюватись як здійснення протиправної діяльності, що загрожує честі та гідності Президента України, оскільки це не пов'язано із протиправними намірами, які можуть будь-яким чином зашкодити Президенту України.

Стосовно відвідування об'єктів хімічного виробництва, ядерних установок та інших особливо небезпечних об'єктів Голова Верховної Ради України констатував, що у таких випадках повинні виконуватися і застосовуватися до народних депутатів України відповідні вимоги, прямо передбачені законами України.

Конституційний Суд України вважає, що за буквального змістом положень частини третьої статті 17 Закону право народного депутата України діючого скликання при пред'явленні посвідчення народного депутата України безперешкодно відвідувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також його право безперешкодного доступу на всі підприємства, в установи та організації, розташовані на території України, не можуть бути обмежені з підстав підпорядкування, форм власності цих об'єктів та встановленого на них режиму секретності.

Проте зазначені положення частини третьої статті 17 Закону застосовуються з урахуванням режиму доступу на окремі об'єкти, стосовно яких законом встановлено спеціальний режим доступу, зокрема пред'явлення чи оформлення інших документів, ніж посвідчення народного депутата України, особистий огляд, огляд та перевірку речей відвідувача.

Право народного депутата України безперешкодно відвідувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також право безперешкодного доступу на всі підприємства, в установи та організації, розташовані на території України, не поширюються на приміщення, в яких перебуває Президент України, оскільки серед повноважень Президента України, вичерпно визначених Конституцією України, відсутній його обов'язок приймати народного депутата України.

Таке застереження не стосується можливості безперешкодного відвіду-

вання народними депутатами України Адміністрації Президента України, що створюється Президентом України для забезпечення його діяльності.

4. Порушуючи питання про офіційне тлумачення частини другої статті 27 Закону, суб'єкт права на конституційне подання наголосив, що з'ясування, офіційна інтерпретація положень цієї норми необхідні для забезпечення її виконання з урахуванням інших законів України, які регулюють аналогічні питання. При цьому виходячи з вимог частини третьої статті 80 Конституції України Президент України просить визначитися щодо можливості притягнення народного депутата України до адміністративної відповідальності.

Голова Верховної Ради України зазначив, що «стаття 80 Конституції України вказує на загальний правовий режим недоторканності народних депутатів України, який гарантується Конституцією України», і в цій статті відсутні положення «щодо можливості притягнення народного депутата України, в тому числі і до адміністративної відповідальності без згоди Верховної Ради України у разі, якщо це не пов'язано із застосуванням адміністративного арешту чи затримання».

Конституційний Суд України, вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, виходить з того, що «повноваження Верховної Ради України реалізуються спільною діяльністю народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України під час її сесій» (Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002). Така діяльність народного депутата України потребує забезпечення його особистої свободи та убезпечення від незаконного впливу і тиску з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб цих органів, установ, організацій, підприємств тощо.

Статтею 80 Конституції України з відповідною метою гарантується депутатська недоторканність. Поняття депутатської недоторканності виключає юридичну відповідальність народного депутата України за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп, можливість притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, його затримання чи арешт без згоди Верховної Ради України.

Правова позиція Конституційного Суду України щодо депутатської недоторканності викладена в Рішенні Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99, де, зокрема, зазначено: «Важливою конституційною гарантією є депутатська недоторканність, яка має цільове призначення – забезпечення безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх функцій. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правовий характер».

Депутатська недоторканність є не суб'єктивним правом, привілеєм окремого індивіда, а складовою статусу народного депутата України. Громадянин набуває депутатської недоторканності лише у разі обрання його народним депутатом України і втрачає її одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України відповідного скликання або у разі дострокового припинення повноважень народного депутата України.

Положення частин першої, третьої статті 80 Конституції України відтворені у частині першій статті 27 Закону, де також встановлено, що депутатська недоторканність гарантується на весь строк здійснення депутатських повноважень. Частиною другою статті 27 Закону передбачено, що застосування певних заходів, які відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України (обшук, огляд особистих речей, багажу тощо), допускається лише у разі, коли Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності.

Отже, положення частини другої статті 27 Закону в контексті положень статті 80 Конституції України треба розуміти так, що народний депутат України може бути без згоди Верховної Ради України притягнений до адміністративної відповідальності за умови, якщо можливі запобіжні заходи чи стягнення за вчинене правопорушення, не пов'язані із затриманням чи арештом народного депутата України.

Таким чином, є підстави для висновку, що на народного депутата України поширюється загальний порядок притягнення до адміністративної відповідальності, якщо це не пов'язано з його затриманням чи арештом, для чого потрібна згода Верховної Ради України.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 63, 65, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті порушених у конституційному поданні питань:

1.1. Положення частини другої статті 17 Закону України «Про статус народного депутата України» щодо права народного депутата України на невідкладний прийом треба розуміти так, що невідкладним є позачерговий прийом народного депутата України з питань його депутатської діяльності, який не може бути відкладений на тривалий час і здійснюється керівниками та іншими посадовими особами розташованих на території України органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, громадських організацій і політичних партій раніше прийому інших посадових осіб та громадян відповідно до попередньо погоджених часу і місця.

Положення частини другої статті 17 зазначеного Закону щодо невідкладного прийому народного депутата України не поширюються на Президента України.

1.2. Положення частини третьої статті 17 Закону України «Про статус народного депутата України» щодо права народного депутата України діючого скликання при пред'явленні посвідчення народного депутата України безперешкодно відвідувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також його права безперешкодного доступу на всі підприємства, в установи та організації, розташовані на території України, треба розуміти так, що ці права не можуть бути обмежені з підстав підпорядкування, форм власності таких об'єктів, встановленого на них режиму секретності.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Визначені частиною третьою зазначеної статті права народного депутата України здійснюються з урахуванням встановленого законом спеціального режиму доступу на окремі об'єкти, зокрема пред'явлення інших документів, ніж посвідчення народного депутата України, чи їх оформлення, особистий огляд, огляд та перевірка речей відвідувача.

1.3. Положення частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» в контексті положень статті 80 Конституції України треба розуміти так, що народний депутат України може бути без згоди Верховної Ради України притягнений до адміністративної відповідальності, якщо можливі запобіжні заходи чи стягнення за вчинене правопорушення не пов'язані із затриманням чи арештом народного депутата України.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положений
частей второй, третьей статьи 17, части второй статьи 27
Закона Украины «О статусе народного депутата Украины»
по конституционному представлению Президента Украины
(дело о гарантиях деятельности народного депутата Украины)**

г. Киев
10 апреля 2003 года
№ 7-рп/2003

Дело № 1-14/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича – судья-докладчик,

с участием представителя субъекта права на конституционное представление Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины, представителей Верховной Рады Украины Матвиенко Анатолия Сергеевича – народного депутата Украины, Председателя Комитета Верховной Рады Украины по вопросам государственного строительства и местного самоуправления, Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений частей второй, третьей статьи 17, части второй статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» от 22 марта 2001 года № 2328-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001 г., № 42, ст. 212; 2002 г., № 35, ст. 264, № 43, ст. 314) по конституционному представлению Президента Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статье 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Президента Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 41, 71, 93 Закона

Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальной интерпретации положений частей второй, третьей статьи 17, части второй статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины».

Заслушав судью-докладчика Шаповала В.Н., объяснения Носова В.В., Матвиенко А.С., Селиванова А.А. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Президент Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании положений частей второй, третьей статьи 17, части второй статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» от 22 марта 2001 года (далее – Закон).

Согласно части второй статьи 17 Закона народный депутат Украины пользуется правом безотлагательного приема по вопросам депутатской деятельности руководителями и другими должностными лицами расположенных на территории Украины органов государственной власти, органов местного самоуправления, предприятий, учреждений и организаций, независимо от их подчинения и форм собственности, общественных организаций и политических партий.

Согласно части третьей указанной статьи Закона народный депутат Украины действующего созыва при предъявлении удостоверения народного депутата Украины пользуется правом беспрепятственного посещения органов государственной власти и органов местного самоуправления, а также правом беспрепятственного доступа на все предприятия, в учреждения и организации, расположенные на территории Украины, независимо от их подчинения, форм собственности, режима секретности. Требования о предъявлении или оформлении других документов, а также личный досмотр народного депутата, досмотр и проверка его вещей запрещаются, если другое не предусмотрено законом.

Частью второй статьи 27 Закона определено, что обыск, задержание народного депутата Украины или досмотр личных вещей и багажа, транспорта, жилого или служебного помещения народного депутата, а также нарушение тайны переписки, телефонных разговоров, телеграфной и иной корреспонденции и применение иных мер, которые согласно закону ограничивают права и свободы народного депутата, допускаются только в случае, когда Верховная Рада Украины дала согласие на привлечение его к уголовной ответственности, если иными способами получить информацию невозможно.

Президент Украины обосновывает свое ходатайство тем, что существует различное понимание указанных положений и это, в частности, «усложняет осуществление Президентом Украины, народными депутатами Украины возложенных на них конституционных полномочий, а также создает существенные проблемы в обеспечении правопорядка и законности в государстве».

2. Президент Украины поставил вопрос об официальном толковании положений части второй статьи 17 Закона о содержании понятия «безотлагательный прием», а также о том, предусматривает ли она безотлагательность приема Президентом Украины народных депутатов Украины. Как отмечается в конституционном представлении, народные депутаты Украины считают, что при наличии с их стороны соответствующего желания они должны быть срочно приняты руководителями и должностными лицами, «даже без предыдущего согласования сроков и продолжительности таких приемов».

По мнению Президента Украины, «безотлагательность приема может предусматривать его осуществление при первой же возможности после выполнения ранее запланированных и согласованных с другими лицами мероприятий, решения многих других вопросов».

В письме Председателя Верховной Рады Украины отмечено, что словосочетание «безотлагательный прием» нужно понимать как «личное рассмотрение должностным лицом устного обращения гражданина, которое осуществляется первоочередно, в приоритетном порядке, прежде, чем обращение других граждан, согласно процедуре, определенной Конституцией и законами Украины». Вопрос о праве народного депутата Украины на безотлагательный прием Президентом Украины окончательно решается принятием соответствующего правового акта.

Конституционный Суд Украины, решая поднятый в конституционном представлении вопрос, исходит из того, что понятие «безотлагательный прием» в законодательстве Украины не определено.

Согласно Закону Украины «Об обращении граждан» от 2 октября 1996 года № 393/96-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1996 г., № 47, ст. 256) порядок приема граждан руководителями и другими должностными лицами органов государственной власти, местного самоуправления, учреждений, организаций, независимо от форм собственности, объединений граждан, предприятий определяется их руководителями. Руководители, иные должностные лица обязаны регулярно проводить личный прием граждан в установленные дни и часы, в удобное для граждан время, по месту их работы и проживания. Графики приема доводятся к сведению граждан. Народный депутат Украины может использовать установленный общий порядок приема соответствующими руководителями для рассмотрения вопросов депутатской деятельности.

Вместе с тем, учитывая особенности статуса народного депутата Украины, Закон предоставляет ему право безотлагательного приема именно как народного депутата Украины.

По содержанию части второй статьи 17 Закона право народного депутата Украины на прием нужно понимать так, что он должен быть принят соответствующим руководителем, иным должностным лицом не только в установленные для приема граждан дни и часы, но и в любое другое, заранее согласованное с народным депутатом Украины время.

Термин «безотлагательный» Конституционный Суд Украины в Решении от 28 марта 2001 года № 2-рп/2001 (дело о внеочередном рассмотрении законопроектов) истолковал так: «Президент Украины как субъект права законодательной инициативы наделяется правом определять отдель-

ные законопроекты как неотложные, что порождает обязанность Верховной Рады Украины рассматривать их вне очереди»; «такие законопроекты должны быть срочно включены Верховной Радой Украины в повестку дня ее сессии и рассмотрены в приоритетном порядке – прежде других законопроектов».

Приведенные положения дают основания считать, что термин «безотлагательный» относительно приема народного депутата Украины в контексте рассматриваемого вопроса, следует понимать как прием, осуществляемый вне очереди, ранее приема других должностных лиц и граждан.

Следовательно, безотлагательным следует считать внеочередной прием народного депутата Украины, который не может быть отложен на продолжительное время и осуществляется прежде приема других должностных лиц и граждан, руководителями, иными должностными лицами расположенных на территории Украины органов государственной власти, органов местного самоуправления, предприятий, учреждений и организаций, независимо от их подчинения и форм собственности, общественных организаций и политических партий по вопросам его депутатской деятельности по предварительному согласованному времени и месту такого приема.

Народные депутаты Украины пользуются правом безотлагательного приема как руководителями, так и иными должностными лицами указанных органов, предприятий, учреждений и организаций. Однако если народный депутат Украины настаивает на встрече именно с руководителем, последний не может передоверить прием подчиненным должностным лицам без предварительного согласия на то народного депутата Украины.

Решая поднятый в конституционном представлении вопрос о том, предусматривает ли часть вторая статьи 17 Закона безотлагательность приема народных депутатов Украины Президентом Украины, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Согласно Конституции Украины полномочия Президента Украины исчерпывающе определены Конституцией Украины, а это делает невозможным принятие законов, устанавливающих иные его полномочия (права и обязанности). Поэтому положения части второй статьи 17 Закона не распространяются на Президента Украины и обязанность руководителей и иных должностных лиц расположенных на территории Украины органов государственной власти безотлагательно принимать народного депутата Украины по вопросам депутатской деятельности не может рассматриваться как обязанность (полномочие) Президента Украины, поскольку такая обязанность не предусматривается Конституцией Украины.

Народные депутаты Украины могут обращаться к Президенту Украины по вопросам их приема главой государства, в том числе безотлагательного, но решение об этом Президент Украины принимает по собственному усмотрению.

3. Субъект права на конституционное представление поднимает вопрос об официальном толковании положений части третьей статьи 17 Закона относительно содержания права народного депутата Украины беспрепятственно посещать органы государственной власти, органы местного самоуправления, а также права беспрепятственного доступа на все предпри-

ятия, в учреждения и организации, расположенные на территории Украины, независимо от их подчинения, форм собственности, режима секретности.

Необходимость в толковании указанных положений обоснована тем, что народные депутаты Украины «пытаются доказать, что эта часть статьи 17 Закона распространяется также на Президента Украины, административные дома и служебные помещения Администрации Президента Украины».

В конституционном представлении отмечено, что право народного депутата Украины беспрепятственно посещать органы государственной власти и органы местного самоуправления, а также право беспрепятственного доступа на все предприятия, в учреждения и организации не является неограниченным. Положения части третьей статьи 17 Закона должны выполняться с учетом требований статей 30, 34, 102, 105 Конституции Украины, Закона Украины «О государственной охране органов государственной власти Украины и должностных лиц» от 4 марта 1998 года № 160/98-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1998 г., № 35, ст. 236), иных актов законодательства, в частности «различных правил», необходимость существования которых обусловлена «требованиями соответствующих законов и специфики производств, технологий и иных факторов».

Председатель Верховной Рады Украины подчеркивает, что право беспрепятственного доступа народных депутатов Украины при предъявлении ими удостоверения распространяется также на административные дома и служебные помещения Администрации Президента Украины. Такой вывод обоснован тем, что Администрация Президента Украины является постоянно действующим органом, который создается Президентом Украины согласно Конституции Украины для осуществления им полномочий главы государства. В письме Председателя Верховной Рады Украины также отмечено, что факт пребывания народного депутата Украины в порядке статьи 17 Закона в административных домах и служебных помещениях Администрации Президента Украины не может расцениваться как осуществление противоправной деятельности, угрожающей чести и достоинству Президента Украины, поскольку это не связано с противоправными намерениями, которые могут каким-либо образом навредить Президенту Украины.

Относительно посещения объектов химического производства, ядерных установок, иных особо опасных объектов Председатель Верховной Рады Украины констатировал, что в таких случаях должны выполняться и применяться к народным депутатам Украины соответствующие требования, прямо предусмотренные законами Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что в буквальном смысле положений части третьей статьи 17 Закона право народного депутата Украины действующего созыва при предъявлении удостоверения народного депутата Украины беспрепятственно посещать органы государственной власти и органы местного самоуправления, а также его право беспрепятственного доступа на все предприятия, в учреждения и организации, расположенные на территории Украины, не могут быть ограничены на основании подчинения, форм собственности этих объектов и установленного на них режима секретности.

Однако указанные положения части третьей статьи 17 Закона применяются с учетом режима доступа на отдельные объекты, относительно которых законом установлен специальный режим доступа, в частности предъявление или оформление иных документов, чем удостоверение народного депутата Украины, личный досмотр, досмотр и проверка вещей посетителя.

Право народного депутата Украины беспрепятственно посещать органы государственной власти и органы местного самоуправления, а также право беспрепятственного доступа на все предприятия, в учреждения и организации, расположенные на территории Украины, не распространяются на помещения, в которых находится Президент Украины, поскольку среди полномочий Президента Украины, исчерпывающе определенных Конституцией Украины, отсутствует его обязанность принимать народного депутата Украины.

Однако это не касается возможности беспрепятственного посещения народными депутатами Украины Администрации Президента Украины, которая создается Президентом Украины для обеспечения его деятельности.

4. Ходатайствуя об официальном толковании части второй статьи 27 Закона, субъект права на конституционное представление подчеркивает, что уяснение, официальная интерпретация положений этой нормы необходимы для обеспечения ее выполнения с учетом иных законов Украины, регулирующих аналогичные вопросы. При этом исходя из требований части третьей статьи 80 Конституции Украины Президент Украины просит определиться относительно возможности привлечения народного депутата Украины к административной ответственности.

Председатель Верховной Рады Украины отметил, что «статья 80 Конституции Украины указывает на общий правовой режим неприкосновенности народных депутатов Украины, который гарантируется Конституцией Украины», и в этой статье отсутствуют положения «о возможности привлечения народного депутата Украины, в том числе и к административной ответственности без согласия Верховной Рады Украины в случае, если это не связано с применением административного ареста или задержания».

Решая поставленный в конституционном представлении вопрос, Конституционный Суд Украины исходит из того, что «полномочия Верховной Рады Украины реализуются путем совместной деятельности народных депутатов Украины на заседаниях Верховной Рады Украины во время ее сессий» (Решение Конституционного Суда Украины от 17 октября 2002 года № 17-рп/2002). Такая деятельность народного депутата Украины требует обеспечения его личной свободы и защиты от незаконного влияния и давления со стороны органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных лиц этих органов, учреждений, организаций, предприятий и тому подобное.

Статьей 80 Конституции Украины с соответствующей целью гарантируется депутатская неприкосновенность. Понятие депутатской неприкосновенности исключает юридическую ответственность народного депутата Украины за результаты голосования или высказывания в парламенте и его органах, за исключением ответственности за оскорбление или клевету.

ту, возможность привлечения народного депутата Украины к уголовной ответственности, его задержание или арест без согласия Верховной Рады Украины.

Правовая позиция Конституционного Суда Украины относительно депутатской неприкосновенности изложена в Решении Конституционного Суда Украины от 27 октября 1999 года № 9-рп/99, где, в частности, определено: «Депутатская неприкосновенность является важной конституционной гарантией, которая имеет целевое назначение – обеспечение беспрепятственного и эффективного осуществления народным депутатом Украины своих функций. Она не является личной привилегией, а имеет публично-правовой характер».

Депутатская неприкосновенность является не субъективным правом, привилегией отдельного индивида, а составной частью статуса народного депутата Украины. Гражданин приобретает депутатскую неприкосновенность только в случае избрания его народным депутатом Украины и теряет ее одновременно с прекращением полномочий Верховной Рады Украины соответствующего созыва или в случае досрочного прекращения полномочий народного депутата Украины.

Положения частей первой, третьей статьи 80 Конституции Украины воспроизведены в части первой статьи 27 Закона, где также установлено, что депутатская неприкосновенность гарантируется на весь срок осуществления депутатских полномочий. Частью второй статьи 27 Закона предусмотрено, что применение определенных мер, которые согласно закону ущемляют права и свободы народного депутата Украины (обыск, досмотр личных вещей, багажа и тому подобное), допускается лишь в случае, если Верховной Радой Украины дано согласие на привлечение его к уголовной ответственности.

Следовательно положение части второй статьи 27 Закона в контексте положений статьи 80 Конституции Украины следует понимать так, что народный депутат Украины без согласия Верховной Рады Украины может быть привлечен к административной ответственности при условии, что возможны предупредительные меры или взыскания за совершенное правонарушение, не связанные с задержанием или арестом народного депутата Украины.

Таким образом, имеются основания для вывода, что на народного депутата Украины распространяется общий порядок привлечения к административной ответственности, если это не связано с его задержанием или арестом, для чего нужно согласие Верховной Рады Украины.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 63, 65, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте вопросов, поставленных в конституционном представлении:
  - 1.1. Положение части второй статьи 17 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» о праве народного депутата Украины на безотлагательный прием следует понимать так, что безотлагательным является

ся внеочередной прием народного депутата Украины по вопросам его депутатской деятельности, который не может быть отложен на продолжительное время и осуществляется руководителями и другими должностными лицами расположенных на территории Украины органов государственной власти, органов местного самоуправления, предприятий, учреждений и организаций, независимо от их подчинения и форм собственности, общественных организаций и политических партий прежде приема других должностных лиц и граждан соответственно предварительно согласованным времени и месту.

Положения части второй статьи 17 указанного Закона о безотлагательном приеме народного депутата Украины не распространяются на Президента Украины.

1.2. Положение части третьей статьи 17 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» относительно права народного депутата Украины действующего созыва при предъявлении удостоверения народного депутата Украины беспрепятственно посещать органы государственной власти и органы местного самоуправления, а также его права беспрепятственного доступа на все предприятия, в учреждения и организации, расположенные на территории Украины, следует понимать так, что эти права не могут быть ограничены на основании подчинения, форм собственности таких объектов, установленного на них режима секретности.

Определенные частью третьей указанной статьи права народного депутата Украины осуществляются с учетом предусмотренного законом специального режима доступа на отдельные объекты, в частности предъявление иных документов, чем удостоверение народного депутата Украины, или их оформление, личный досмотр, досмотр и проверка вещей посетителя.

1.3. Положение части второй статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» в контексте положений статьи 80 Конституции Украины следует понимать как то, что народный депутат Украины без согласия Верховной Рады Украины может быть привлечен к административной ответственности, если возможные предварительные меры или меры пресечения за совершенное правонарушение не связаны с задержанием или арестом народного депутата Украины.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

- *Summary to the Decision no.7-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of April 10, 2003*

The Constitution of Ukraine specifies the exhaustive list of authorities of the President of Ukraine. This is why the responsibility to urgently receive the National Deputies of Ukraine in the matters of deputies' activities may not be considered as a responsibility (authority) of the President of Ukraine.

A National Deputy of Ukraine may address the President Ukraine as to an urgent reception, but decision on this shall be made by the President of Ukraine at his sole discretion.

According to Article 80 of the Constitution of Ukraine, National Deputies of Ukraine shall not be drawn to criminal liability, detained or arrested without the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним зверненням
громадянина Сердюка Валерія Анатолійовича
про офіційне тлумачення положення частини першої статті 7
Цивільного кодексу Української РСР
(справа про поширення відомостей)**

м. Київ
10 квітня 2003 року
№ 8-рп/2003

Справа № 1-9/2003

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, Євграфова Павла Борисовича, Костицького Михайла Васильовича – суддя-доповідач, Малинникової Людмили Федорівни, Мироненка Олександра Миколайовича, Пшеничного Валерія Григоровича, Розенка Віталія Івановича, Савенка Миколи Дмитровича, Скоморохи Віктора Єгоровича, Тимченка Івана Артемовича, Тихого Володимира Павловича, Ткачука Павла Миколайовича, Чубар Людмили Пантеліївни, Шаповала Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу про офіційне тлумачення положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української РСР «поширив такі відомості».

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Сердюка Валерія Анатолійовича.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української РСР з питання, порушеного у конституційному зверненні.

Заслухавши суддю-доповідача Костицького М.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Громадянин Сердюк Валерій Анатолійович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням про офіційне тлумачення положення

частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української РСР (далі – Цивільний кодекс) «поширив такі відомості». Практичну необхідність в офіційному тлумаченні заявник обґрунтовує наявністю неоднозначного застосування цього положення судами України, що, на думку Сердюка В.А., призвело до порушення його конституційних прав.

Суб'єкт права на конституційне звернення зазначає, що його заяву щодо неправомірних дій інспектора державної податкової інспекції м. Полтави до Державної податкової адміністрації у Полтавській області Октябрський районний суд м. Полтави визнав такою, що поширює відомості, які не відповідають дійсності, порочать честь, гідність та ділову репутацію працівника державної податкової інспекції. Своім рішенням суд зобов'язав Сердюка В.А. спростувати заявлені відомості шляхом направлення заяви до відповідного відділу зазначеної адміністрації, а також відшкодувати збитки за заподіяну моральну шкоду цій службовій особі.

Судова колегія в цивільних справах Полтавського обласного суду та Колегія суддів судової палати в цивільних справах Верховного Суду України відмовили у задоволенні касаційної скарги Сердюка В.А. на рішення районного суду м. Полтави.

Заявник долучив до звернення також витяги з постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 1997 року за позовом подружжя Б. до громадянина Л. про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди і з постанови президії Житомирського обласного суду від 2 червня 2000 року за позовом громадянина С. до громадянина М. про захист честі, гідності та відшкодування моральної шкоди, які було вирішено з іншими правовими наслідками.

2. У відповіді на запит Конституційного Суду України Голова Верховного Суду України підкреслює, що звернення особи до правоохоронного органу зі скаргою на неправомірні дії його працівника, пов'язані із здійсненням ним владних повноважень чи виконанням службових обов'язків, є поширенням відомостей про цього працівника. Однак таке звернення не може бути підставою цивільно-правової відповідальності заявника за статтею 7 Цивільного кодексу (навіть якщо такі відомості не відповідають дійсності). Повідомлення правоохоронному органу про дії його працівника, що стосуються виконання ним службових обов'язків, але не пов'язані з реалізацією владних повноважень, є повідомленням про поведінку цього працівника, а тому не є поширенням відомостей у розумінні статті 7 Цивільного кодексу незалежно від того, чи правдиві вони. Підставою для відповідальності заявника за статтею 7 Цивільного кодексу можуть бути лише відомості, які стосуються поведінки (дій чи бездіяльності) працівника правоохоронного органу, оцінки його особистості (особистих якостей), за наявності всіх передбачених цією статтею обставин.

До того ж у згаданій вище постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 1997 року зазначається, що за змістом статті 7 Цивільного кодексу «звернення громадянина до правоохоронних органів про захист своїх прав від неправомірних дій інших осіб, у тому числі показання

свідка під час попереднього слідства, не може вважатись поширенням неправдивих відомостей».

Державна податкова адміністрація України вважає, що в контексті статті 7 Цивільного кодексу звернення громадянина у порядку, передбаченому Законом України «Про звернення громадян», до правоохоронного органу зі скаргою на неправомірні дії його працівника не є поширенням відомостей про цього працівника і не може бути підставою для цивільно-правової відповідальності громадянина.

Подібні висновки містяться також і у відповідях, наданих Інститутом держави і права ім. В.М. Корецького, Інститутом філософії ім. Г. Сковороди, Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень Національної академії наук України.

3. Частина перша статті 7 Цивільного кодексу встановлює, що «громадянин або організація вправі вимагати по суду спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності».

Відповідно до Конституції України усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (стаття 40); кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина друга статті 55).

Питання практичної реалізації громадянами цих прав регулюються, зокрема, Законом України «Про звернення громадян», який забезпечує їм можливість брати участь в управлінні державними і громадськими справами, впливати на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, відстоювати свої права і законні інтереси та поновлювати їх у разі порушення шляхом викладення в письмовій або усній формі пропозицій (зауважень), заяв (клопотань) і скарг.

Згідно з частиною п'ятою статті 55 Конституції України «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань», а статтею 4 Закону України «Про звернення громадян» передбачено підстави, які дають громадянам право оскаржувати рішення, дії (бездіяльність) у сфері управлінської діяльності, у тому числі органів державної податкової служби та їх посадових осіб, що, зокрема, встановлено і Законом України «Про державну податкову службу в Україні».

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що звернення громадян до правоохоронного органу, що містять певні відомості про недодержання законів посадовими або службовими особами, пере-

даються чи повідомляються не з метою доведення таких відомостей до громадськості чи окремих громадян, а з метою їх перевірки уповноваженими на це законом іншими посадовими особами. Тому такі звернення за змістом частини першої статті 7 Цивільного кодексу не можуть вважатися поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди інтересам посадової чи службової особи правоохоронного органу.

Проблеми, пов'язані з особливостями реалізації права громадян на свободу вираження поглядів і критику стосовно дій (бездіяльності) посадових та службових осіб, неодноразово були предметом розгляду Європейського суду з прав людини. Застосовуючи положення статті 10 Конвенції про захист прав людини та основних свобод в рішеннях у справах «Нікула проти Фінляндії», «Яновський проти Польщі» та інших, Суд підкреслює, що межі допустимої інформації щодо посадових та службових осіб можуть бути ширшими порівняно з межами такої ж інформації щодо звичайних громадян. Тому, якщо посадові чи службові особи діють без правових підстав, то мають бути готовими до критичного реагування з боку суспільства.

Водночас наявність у зверненнях до правоохоронного органу завідомо неправдивих відомостей тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законодавством України.

Зокрема, статті 173¹, 212¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачають адміністративну відповідальність за поширення неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, та за повідомлення завідомо неправдивих відомостей органам реєстрації актів громадянського стану.

Кримінальний кодекс України встановлює кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками (стаття 259), завідомо неправдиве повідомлення суду, прокурору, слідчому або органу дізнання про вчинення злочину (стаття 383) тощо.

До того ж стаття 27 Закону України «Про звернення громадян» передбачає відшкодування особою за рішенням суду витрат у зв'язку з перевіркою звернень, які містять завідомо неправдиві відомості.

Підставою цивільно-правової відповідальності заявника, передбаченої статтею 7 Цивільного кодексу, може бути поширення недостовірної інформації стосовно особистого (сімейного) життя посадової чи службової особи правоохоронного органу як людини і громадянина.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 94, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

РСП «поширив такі відомості» в аспекті конституційного звернення треба розуміти так, що викладення у листах, заявах, скаргах до правоохоронного органу відомостей особою, на думку якої посадовими чи службовими особами цього органу при виконанні функціональних обов'язків порушено її право, не може вважатись поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди інтересам цих осіб.

Викладення у листах, заявах, скаргах до правоохоронного органу за відомо неправдивих відомостей тягне за собою відповідальність, передбачену чинним законодавством України.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положения
части первой статьи 7 Гражданского кодекса
Украинской ССР по конституционному обращению
гражданина Сердюка Валерия Анатольевича
(дело о распространении сведений)**

г. Киев
10 апреля 2003 года
№ 8-рп/2003

Дело № 1-9/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Евграфова** Павла Борисовича, **Костицкого** Михаила Васильевича – судья-докладчик, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения части первой статьи 7 Гражданского кодекса Украинской ССР «распространил такие сведения».

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение гражданина Сердюка Валерия Анатольевича.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии со статьей 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами Украины части первой статьи 7 Гражданского кодекса Украинской ССР по вопросу, поднятому в конституционном обращении.

Заслушав судью-докладчика Костицкого М.В. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Гражданин Сердюк Валерий Анатольевич обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании положения

части первой статьи 7 Гражданского кодекса Украинской ССР (далее – Гражданский кодекс) «распространил такие сведения». Практическую необходимость в официальном толковании заявитель обосновывает наличием неоднозначного применения этого положения судами Украины, что, по мнению Сердюка В.А., привело к нарушению его конституционных прав.

Субъект права на конституционное обращение отмечает, что его заявление о неправомерных действиях инспектора государственной налоговой инспекции г. Полтавы в Государственную налоговую администрацию Полтавской области Октябрьский районный суд г. Полтавы признал распространяющим сведения, которые не соответствуют действительности, порочат честь, достоинство и деловую репутацию работника государственной налоговой инспекции. Своим решением суд обязал Сердюка В.А. опровергнуть заявленные сведения путем направления заявления в соответствующий отдел указанной администрации, а также возместить убытки за моральный ущерб, причиненный этому служебному лицу.

Судебная коллегия по гражданским делам Полтавского областного суда и Коллегия судей судебной палаты по гражданским делам Верховного Суда Украины отказали в удовлетворении кассационной жалобы Сердюка В.А. на решение районного суда г. Полтавы.

К обращению заявитель приложил также извлечения из постановления Пленума Верховного Суда Украины от 26 декабря 1997 года по иску супругов Б. к гражданину Л. о защите чести, достоинства, деловой репутации и возмещении морального ущерба, а также из постановления президиума Житомирского областного суда от 2 июня 2000 года по иску гражданина С. к гражданину М. о защите чести, достоинства и возмещении морального ущерба, которые были решены с другими правовыми последствиями.

2. В ответе на запрос Конституционного Суда Украины Председатель Верховного Суда Украины утверждает, что обращение лица в правоохранительный орган с жалобой на неправомерные действия его работника, связанные с осуществлением им властных полномочий или выполнением служебных обязанностей, является распространением сведений об этом работнике. Однако такое обращение не может быть основанием для привлечения заявителя к гражданско-правовой ответственности по статье 7 Гражданского кодекса (даже если такие сведения не соответствуют действительности). Сообщение правоохранительному органу о действиях его работника, касающихся выполнения им служебных обязанностей, но не связанных с реализацией властных полномочий, есть сообщением о поведении этого работника, а потому не является распространением сведений по смыслу статьи 7 Гражданского кодекса независимо от того, правдивы ли они. Основанием ответственности заявителя согласно статье 7 Гражданского кодекса могут быть только сведения, касающиеся поведения (действий или бездействия) работника правоохранительного органа, оценки его личности (личных качеств), при наличии всех предусмотренных этой статьей обстоятельств.

К тому же в упомянутом выше постановлении Пленума Верховного Суда Украины от 26 декабря 1997 года отмечается, что по содержанию статьи 7 Гражданского кодекса «обращение гражданина в правоохрани-

тельные органы о защите своих прав от неправомерных действий других лиц, в том числе показания свидетеля на предыдущем следствии, не может считаться распространением ложных сведений».

Государственная налоговая администрация Украины считает, что в контексте статьи 7 Гражданского кодекса обращение гражданина в порядке, установленном Законом Украины «Об обращении граждан», в правоохранительный орган с жалобой на неправомерные действия его работника не является распространением сведений об этом работнике и не может быть основанием гражданско-правовой ответственности гражданина.

Подобные выводы содержатся также и в заключениях, подготовленных Институтом государства и права им. В.М. Корецкого, Институтом философии им. Г. Сковороды, Институтом политических и этнонациональных исследований Национальной академии наук Украины.

3. Частью первой статьи 7 Гражданского кодекса установлено, что «гражданин или организация вправе требовать по суду опровержения сведений, не соответствующих действительности или ложно изложенных, порочащих их честь, достоинство или деловую репутацию или наносящих ущерб их интересам, если распространивший такие сведения не докажет, что они соответствуют действительности».

Согласно Конституции Украины все имеют право направлять индивидуальные или коллективные письменные обращения или лично обращаться в органы государственной власти, органы местного самоуправления, к должностным и служебным лицам этих органов, которые обязаны рассмотреть обращение и дать обоснованный ответ в установленный законом срок (статья 40); каждому гарантируется право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц (часть вторая статьи 55).

Вопросы практической реализации гражданами этих прав регулируются, в частности, Законом Украины «Об обращении граждан», который обеспечивает им возможность принимать участие в управлении государственными и общественными делами, влиять на улучшение работы органов государственной власти и местного самоуправления, предприятий, учреждений, организаций независимо от форм собственности, отстаивать свои права и законные интересы, а также восстанавливать их в случае нарушения путем изложения в письменной или устной форме предложений (замечаний), заявлений (ходатайств) и жалоб.

Согласно части пятой статьи 55 Конституции Украины «каждый имеет право любыми не запрещенными законом средствами защищать свои права и свободы от нарушений и противоправных посягательств», а статьей 4 Закона Украины «Об обращении граждан» предусмотрены основания, дающие гражданам право обжаловать решения, действия (бездействие) в сфере управленческой деятельности, в том числе органов государственной налоговой службы и их должностных лиц, что, в частности, определено и Законом Украины «О государственной налоговой службе в Украине».

Учитывая изложенное Конституционный Суд Украины считает, что обращения граждан в правоохранительный орган, содержащие опреде-

ленные сведения о несоблюдении законов должностными или служебными лицами, передаются или сообщаются не с целью преподнести такие сведения общественности или отдельным гражданам, а с целью их проверки уполномоченными на это законом иными должностными лицами. Поэтому такие обращения по содержанию части первой статьи 7 Гражданского кодекса не могут считаться распространением сведений, порочащих честь, достоинство, деловую репутацию или наносящих ущерб интересам должностного или служебного лица правоохранительного органа.

Проблемы, связанные с особенностями реализации права граждан на свободу выражения взглядов и критику относительно действий (бездействия) должностных и служебных лиц, неоднократно были предметом рассмотрения Европейского суда по правам человека. Используя положения статьи 10 Конвенции о защите прав человека и основных свобод в решении по делам «Никула против Финляндии», «Яновский против Польши» и других, Суд подчеркивает, что границы допустимой информации о должностных и служебных лицах могут быть более широкими сравнительно с границами такой же информации об обычных гражданах. Поэтому, если должностные или служебные лица действуют без правовых оснований, то они должны быть готовы к критической реакции со стороны общества.

Вместе с тем наличие в обращениях в правоохранительный орган заведомо ложных сведений влечет за собой дисциплинарную, гражданско-правовую, административную или уголовную ответственность согласно законодательству Украины.

В частности, статьи 173¹, 212¹ Кодекса Украины об административных правонарушениях предусматривают административную ответственность за распространение ложных слухов, которые могут вызывать панику среди населения или нарушение общественного порядка, а также за сообщение заведомо ложных сведений органам регистрации актов гражданского состояния.

Уголовный кодекс Украины устанавливает уголовную ответственность за заведомо ложное сообщение о подготовке взрыва, поджога или иных действий, угрожающих гибелью людей или иными тяжелыми последствиями (статья 259), заведомо ложное сообщение суду, прокурору, следователю или органу дознания о совершении преступления (статья 383) и т. п.

К тому же и статья 27 Закона Украины «Об обращении граждан» предусматривает возмещение лицом по решению суда затрат в связи с проверкой обращений, содержащих заведомо ложные сведения.

Основанием гражданско-правовой ответственности заявителя, предусмотренной статьей 7 Гражданского кодекса, может быть распространение недостоверной информации о личной (семейной) жизни должностного или служебного лица правоохранительного органа как человека и гражданина.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 94, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положение части первой статьи 7 Гражданского кодекса Украинской ССР «распространил такие сведения» в аспекте конституционного обращения нужно понимать как то, что изложение в письмах, заявлениях, жалобах в правоохранительный орган сведений лицом, по мнению которого должностными или служебными лицами этого органа при выполнении функциональных обязанностей нарушено его право, не может считаться распространением сведений, порочащих честь, достоинство или деловую репутацию или наносящих ущерб интересам этих лиц.

Изложение в письмах, заявлениях, жалобах в правоохранительный орган заведомо ложных сведений влечет за собой ответственность, предусмотренную действующим законодательством Украины.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary to the Decision no.8-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of April 10, 2003*

The first part of Article 7 of the Civil Code specifies that «a citizen or an organization is entitled to require in court the disproof of information, which is invalid or is stated truthless, discredits their honor, dignity or business reputation or damages their interests, unless the individual who disseminated such information proves the validity thereof».

The Constitutional Court of Ukraine held that appeals of citizens to law enforcement bodies, which contain certain information on non-observance of the laws by officials or servants, shall be transferred or notified with the purpose of their check by other officials lawfully authorized thereto rather than with the purpose to publicize such information or individual citizens. Therefore, such appeals, by implication of the first part of Article 7 of the Civil Code may not be deemed dissemination of information which discredits honor, dignity or business reputation or damages the interests officials or servants of law enforcement bodies.

At the same time, availability in the appeals to law enforcement bodies of deliberately false information shall entail disciplinary, civil, administrative or criminal liability in conformity with the laws of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
Верховної Ради Автономної Республіки Крим
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень частини сьомої статті 3 Закону України
«Про вибори депутатів Верховної Ради
Автономної Республіки Крим»
(справа про вибори депутатів
Верховної Ради Автономної Республіки Крим)**

м. Київ
17 квітня 2003 року
№ 9-рп/2003

Справа № 1-8/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича – суддя-доповідач,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини сьомої статті 3 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим» від 12 лютого 1998 року № 118/98-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 6–7, ст. 24; 2001 р., № 9, ст. 38).

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 71, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спірних питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини сьомої статті 3 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим».

Заслухавши суддю-доповідача Шаповала В.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Верховна Рада Автономної Республіки Крим – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини сьомої статті 3 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим» (далі – Закон), за якими військовослужбовці Збройних Сил, Прикордонних військ, Управління державної охорони, військ Цивільної оборони, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, крім тих осіб, які проходять строкову військову або альтернативну (невійськову) службу, особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, судді і прокурори, а також державні службовці можуть бути зареєстровані кандидатами в депутати, якщо на момент реєстрації вони подадуть до окружної виборчої комісії особисте зобов'язання про припинення виконання службових повноважень на період виборчої кампанії.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим вважає, що зазначені положення частини сьомої статті 3 Закону порушують принцип рівності конституційних прав і свобод громадян, закріплений частиною першою статті 24 Конституції України.

Голова Верховної Ради України в листі до Конституційного Суду України зазначив, що конституційне подання треба вважати обґрунтованим, а положення частини сьомої статті 3 Закону такими, що не відповідають Конституції України.

Президент України також вбачає достатньо підстав для визнання положень частини сьомої статті 3 Закону неконституційними.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, виходить з того, що у статті 71 Конституції України встановлено засади (принципи) виборчого права України: вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування; виборцям гарантується вільне волевиявлення, а пунктом 20 частини першої статті 92 Конституції України передбачено, що організація і порядок проведення виборів визначаються виключно законами України.

На реалізацію цих конституційних положень Верховна Рада України прийняла названий Закон, за яким депутати представницького органу територіальної автономії обираються громадянами України, що постійно проживають в Автономній Республіці Крим, на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування (стаття 1). У Законі також визначено, що депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим може бути обраний громадянин України, що постійно прожи-

ває в Україні протягом останніх п'яти років, який має право голосу, на день виборів досяг вісімнадцяти років (частина п'ята статті 3).

Проте в частині сьомій статті 3 Закону для певних категорій громадян, порівняно з іншими громадянами, встановлено обмеження для набуття права балотуватися на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

3. Визначене частиною першою статті 38 Конституції України право громадян України, зокрема, бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування за своїм змістом, як наголошено в Рішенні Конституційного Суду України від 4 грудня 2001 року № 16-рп/2001, «по суті є правом при дотриманні необхідних умов балотуватися на виборах». За змістом частини першої статті 24 Конституції України, у цьому праві, як і в інших конституційних правах і свободах, громадяни є рівними.

Правова позиція Конституційного Суду України щодо неприпустимості обмежень конституційного права громадян балотуватися на виборах сформульована у Рішенні Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98. У цьому Рішенні, зокрема, визнана такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частина сьома статті 3 Закону України «Про вибори народних депутатів України», яка тотожна з оспорюваною частиною сьомою статті 3 Закону. При цьому Конституційний Суд України зазначив: «Оскільки вибори народних депутатів України є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права (частина перша статті 38, частина перша статті 71, стаття 76 Конституції України), звільнення кандидата у народні депутати України на період виборчої кампанії від виконання обов'язків за місцем роботи є його правом, а не обов'язком».

Отже, встановлення частиною сьомою статті 3 Закону обмежень щодо реалізації певними категоріями громадян права балотуватися на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим є порушенням вимоги, сформульованої у частині першій статті 24 Конституції України, відповідно до якої громадяни мають рівні конституційні права і свободи.

На основі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини сьомої статті 3 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим», за якими «військово-службовці Збройних Сил, Прикордонних військ, Управління державної охорони, військ Цивільної оборони, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, крім тих осіб, які проходять строкову військову або альтернативну (невійськову) службу, осо-

би рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, судді і прокурори, а також державні службовці можуть бути зареєстровані кандидатами в депутати, якщо на момент реєстрації вони подадуть до окружної виборчої комісії особисте зобов'язання про припинення виконання службових повноважень на період виборчої кампанії».

2. Положення частини сьомої статті 3 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим», визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положений части седьмой статьи 3
Закона Украины «О выборах депутатов Верховной Рады
Автономной Республики Крым»
по конституционному представлению
Верховной Рады Автономной Республики Крым
(дело о выборах депутатов
Верховной Рады Автономной Республики Крым)**

г. Киев
17 апреля 2003 года
№ 9-рп/2003

Дело № 1-8/2003

***Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:***

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича – судья-докладчик,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части седьмой статьи 3 Закона Украины «О выборах депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым» от 12 февраля 1998 года № 118/98-ВР по конституционному представлению Верховной Рады Автономной Республики Крым (Ведомости Верховной Рады Украины, 1998 г., № 6–7, ст. 24; 2001 г., № 9, ст. 38).

Поводом к рассмотрению дела согласно статье 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Верховной Рады Автономной Республики Крым.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 82 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части седьмой статьи 3 Закона Украины «О выборах депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым».

Заслушав судью-докладчика Шаповала В.Н. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Верховная Рада Автономной Республики Крым – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством рассмотреть вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части седьмой статьи 3 Закона Украины «О выборах депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым» (далее – Закон), согласно которым военнослужащие Вооруженных Сил, Пограничных войск, Управления государственной охраны, войск Гражданской обороны, Службы безопасности Украины, иных созданных согласно законам Украины воинских формирований, кроме лиц, которые проходят военную или альтернативную (невоенную) службу, лица рядового и начальственного состава органов внутренних дел Украины, судьи и прокуроры, а также государственные служащие могут быть зарегистрированы кандидатами в депутаты, если на момент регистрации они подадут в окружную избирательную комиссию личное обязательство о прекращении выполнения служебных полномочий на период избирательной кампании.

Верховная Рада Автономной Республики Крым считает, что указанные положения части седьмой статьи 3 Закона нарушают принцип равенства конституционных прав и свобод граждан, закрепленный в части первой статьи 24 Конституции Украины.

Председатель Верховной Рады Украины в письме в Конституционный Суд Украины отметил, что конституционное представление следует считать обоснованным, а положения части седьмой статьи 3 Закона не соответствующими Конституции Украины.

Президент Украины также усматривает достаточно оснований для признания положений части седьмой статьи 3 Закона неконституционными.

2. Решая спор, Конституционный Суд Украины исходит из следующего. Статья 71 Конституции Украины определяет основы (принципы) избирательного права Украины: выборы в органы государственной власти и в органы местного самоуправления являются свободными и проводятся на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования; избирателям гарантируется свободное волеизъявление, а пункт 20 части первой статьи 92 Конституции Украины предусматривает, что организация и порядок проведения выборов определяются только законами Украины.

С целью реализации этих конституционных положений Верховная Рада Украины приняла указанный Закон, согласно которому депутаты представительного органа территориальной автономии избираются гражданами Украины, постоянно проживающими в Автономной Республике Крым, на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования (статья 1). В Законе также установлено, что депутатом Верховной Рады Автономной Республики Крым может быть избран гражданин Украины, постоянно проживающий в Украине на протяжении послед-

них пяти лет, имеющий право голоса и на день выборов достигший восемнадцати лет (часть пятая статьи 3).

Однако часть седьмая статьи 3 Закона для определенных категорий граждан, по сравнению с другими гражданами, содержит ограничения в предоставлении права баллотироваться на выборах депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым.

3. Предусмотренное частью первой статьи 38 Конституции Украины право граждан Украины, в частности, быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления по своему содержанию, как отмечается в Решении Конституционного Суда Украины от 4 декабря 2001 года № 16-рп/2001, «по сути является правом при соблюдении необходимых условий баллотироваться на выборах». По содержанию части первой статьи 24 Конституции Украины в этом праве, как и в других конституционных правах и свободах, граждане равны.

Правовая позиция Конституционного Суда Украины относительно недопустимости ограничений конституционного права граждан баллотироваться на выборах сформулирована в Решении Конституционного Суда Украины от 26 февраля 1998 года № 1-рп/98. В этом Решении часть седьмая статьи 3 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины», тождественная оспариваемой части седьмой статьи 3 Закона, признана не соответствующей Конституции Украины (неконституционной). При этом Конституционный Суд Украины отметил: «Поскольку выборы народных депутатов Украины являются свободными и осуществляются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права (часть первая статьи 38, часть первая статьи 71, статья 76 Конституции Украины), освобождение кандидата в народные депутаты Украины на период избирательной кампании от выполнения обязанностей по месту работы является его правом, а не обязанностью».

Следовательно, установление частью седьмой статьи 3 Закона ограничений относительно реализации определенными категориями граждан права баллотироваться на выборах депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым является нарушением требования, сформулированного частью первой статьи 24 Конституции Украины, согласно которому граждане имеют равные конституционные права и свободы.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционным) положения части седьмой статьи 3 Закона Украины «О выборах депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым», согласно которым «военнослужащие Вооруженных Сил, Пограничных войск, Управления государственной охраны, войск Гражданской обороны, Службы безопасности Украины, иных созданных согласно законам Украины воинских формирований, кроме лиц, которые проходят срочную военную или

альтернативную (невоенную) службу, лица рядового и начальственного состава органов внутренних дел Украины, судьи и прокуроры, а также государственные служащие могут быть зарегистрированы кандидатами в депутаты, если на момент регистрации они подадут в окружную избирательную комиссию личное обязательство о прекращении выполнения служебных полномочий на период избирательной кампании».

2. Положения части седьмой статьи 3 Закона Украины «О выборах депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым», признанные неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision no.9-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of April 17, 2003*

The Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea applied to the Constitutional Court of Ukraine as to compliance with the Constitution of Ukraine of the provisions contained in Article 3.7 of the Law of Ukraine «On the elections of the deputies of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea», whereby servicemen of armed forces, frontier troops, department of state protection, civil defense forces, Security Service of Ukraine, other military units organized according to the laws of Ukraine, except for those serving military or alternative (military) term, officers of the interior bodies Ukraine, judges and prosecutors, and civil servants may be registered as candidates for deputies, if at the time of registration they file with the district electoral commissions their personal obligations to terminate carrying out of their service duties for the period of electoral campaign.

In the opinion of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea the provisions of Article 3.7 of the Law violate the principle of equality of constitutional rights and freedoms of citizens, specified in Article 24.1 of the Constitution of Ukraine.

The Constitution of Ukraine specified the principles of electoral law of Ukraine: the elections to the state and local self-government bodies shall be free and shall occur based on universal, equal, and direct electoral rights by secret vote; the voters shall be guaranteed free declaration of their intent.

Specified in Article 38.1 of the Constitution of Ukraine right of the citizens of Ukraine, in particular, that to be elected to state and local self-government bodies is, by implication, a right to run for elections provided that certain conditions are observed. By implication of Article 24.1 of the Constitution of Ukraine, all citizens shall be treated equally as to both this right and the other constitutional rights and freedoms.

The provisions contained in Article 3.7 of the Law of Ukraine «On the elections of the deputies of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea», restricting the freedom to be a candidate as to servicemen of armed forces, frontier troops, department of state protection, and civil defense forces, Security Service of Ukraine, other military units organized according to the laws of Ukraine, except for those serving military or alternative (military) term, officers of the interior bodies of Ukraine, judges and prosecutors, and civil servants, fail to comply with the Constitution of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
Антимонопольного комітету України
про офіційне тлумачення поняття
«організація розповсюдження поштових марок,
маркованих конвертів і карток», яке вживається
в абзаці другого частини третьої статті 15 Закону України
«Про поштовий зв'язок»
(справа про організацію розповсюдження
поштових марок, маркованих конвертів і карток)

м. Київ
28 травня 2003 року
№ 10-рп/2003

Справа № 1-16/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича – суддя-доповідач, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Кравченка Юрія Григоровича – державного уповноваженого Антимонопольного комітету України, представника Верховної Ради України Константа Олександра Володимировича – головного наукового консультанта Відділу зв'язків з органами правосуддя Апарату Верховної Ради України, Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України, представника Кабінету Міністрів України Павліковської Лади Анатоліївни – заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України, а також залучених до участі у розгляді справи: Костриби Надії Петрівни – начальника Управління правового забезпечення та реформування власності Державного комітету зв'язку та інформатизації України, Мухіна Василя Георгійовича – генерального директора Українського державного підприємства поштового зв'язку «Укрпошта», Поштаря Петра Сафроновича – начальника

юридичного відділу відкритого акціонерного товариства «Агентство Союздрук» (м. Київ), Тринчука Степана Миколайовича – голови спостережної ради, заступника голови правління з правових та кадрових питань відкритого акціонерного товариства «Торгпреса» (м. Львів), Копиленка Якова Михайловича і Малова Віталія Юрійовича – заступників директора приватного підприємства «Європа-Принт» (м. Дніпропетровськ), Аронова Леоніда Іллєча – комерційного директора товариства з обмеженою відповідальністю «Торгпреса» (м. Тернопіль), Корзуна Володимира Анатолійовича – юрисконсульта товариства з обмеженою відповідальністю «Укрпреса» (м. Київ),

розглянув на пленарному засіданні справу про офіційне тлумачення поняття «організація розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток», яке вживається в абзаці другому частини третьої статті 15 Закону України «Про поштовий зв'язок» від 4 жовтня 2001 року № 2759-III (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 6, ст. 39).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Антимонопольного комітету України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційній інтерпретації поняття «організація розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток», яке вживається в абзаці другому частини третьої статті 15 Закону України «Про поштовий зв'язок».

Заслухавши суддю-доповідача Костицького М.В., пояснення Кравченка Ю.Г., Константого О.В., Носова В.В., Павліковської Л.А., Костриби Н.П., Мухіна В.Г., Поштаря П.С., Тринчука С.М., Малова В.Ю., Аронова Л.І., Корзуна В.А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. У конституційному поданні до Конституційного Суду України Антимонопольний комітет України порушує питання про офіційне тлумачення поняття «організація розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток», яке вживається в абзаці другому (за поданням – у першому) частини третьої статті 15 Закону України «Про поштовий зв'язок», а також просить дати відповідь на питання, чи поширюються виключні права національного оператора на організацію розповсюдження конвертів чистих і художніх (без марок).

Практичну необхідність в офіційному роз'ясненні суб'єкт права на конституційне подання обґрунтовує тим, що Українське державне підприємство поштового зв'язку «Укрпошта» (далі – «Укрпошта»), з одного боку, та Антимонопольний комітет України і суб'єкти господарювання, з другого, по-різному розуміють зміст зазначеного поняття. Як вважає Антимонопольний комітет України, це призводить до порушення права суб'єктів господарювання, які не входять до складу «Укрпошти», на підприємницьку діяльність та до обмеження права споживачів на придбання поштових марок, маркованих конвертів і карток.

Антимонопольний комітет України наголошує на тому, що від суб'єктів господарювання (колишніх підприємств «Союздруку») надійшли скарги з приводу того, що «Укрпошта» заборонила їм продаж поштових марок, маркованих конвертів, карток, конвертів чистих і художніх (без марок), який вони здійснювали відповідно до підпункту 6.4 Положення про поштові марки, блоки, марковані конверти і картки, затвердженого наказом Міністерства зв'язку України від 16 грудня 1996 року № 262. Як зазначається у конституційному поданні, свою заборону «Укрпошта» обґрунтовує тим, що в абзаці другому частини третьої статті 15 Закону України «Про поштовий зв'язок» виключне право на видання, введення в обіг та організацію розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток, а також виведення їх з обігу встановлено для національного оператора. На підставі цього положення «Укрпошта» стверджує, що оскільки виконання функцій національного оператора відповідним розпорядженням Кабінету Міністрів України покладено на «Укрпошту», то саме їй належить виключне право продажу зазначеної продукції.

2. Голова Верховної Ради України у листі до Конституційного Суду України підкреслює, що в контексті абзацу другого частини третьої статті 15 Закону України «Про поштовий зв'язок» процес організації розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток включає в себе не лише будь-які дії національного оператора, що пов'язані зі створенням умов та безпосереднім розповсюдженням зазначеної продукції, але й її реалізацію іншими юридичними та фізичними особами шляхом укладання з ними цивільно-правових угод.

У поясненні Глави Адміністрації Президента України, наданому за дорученням Президента України, йдеться про те, що Закон України «Про поштовий зв'язок» та Закон України «Про зв'язок», які є базовими щодо регулювання відносин у сфері надання послуг зв'язку (зокрема поштового), не містять прямої заборони стосовно розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток будь-якими суб'єктами господарювання і не визначають виключного права національного оператора (операторів) поштового зв'язку на цю діяльність. Закон України «Про поштовий зв'язок» надає національному операторові виключне право лише на організацію такого розповсюдження.

Прем'єр-міністр України на запит Конституційного Суду України повідомляє, що виключне право національного оператора на видання, введення в обіг та організацію розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток, а також виведення їх з обігу, встановлене абзацом другим частини третьої статті 15 Закону України «Про поштовий зв'язок», «не можна розглядати як обмеження прав інших суб'єктів господарювання на підприємницьку діяльність, оскільки, делегуючи такі повноваження національному операторові, держава мала на меті забезпечити виконання завдань соціальної держави, створення гідних умов для життя людини, забезпечення захисту її соціально-економічних прав, а якість та вартість послуг зв'язку можуть істотно впливати на життєвий рівень, права і свободи громадян».

Державний комітет зв'язку та інформатизації України пояснює, що

процес організації розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток безпосередньо включає їх продаж через торговельну мережу, а також інші дії та заходи, прямо передбачені законодавством та не заборонені ним. Зокрема, це може бути залучення інших суб'єктів підприємницької діяльності до розповсюдження зазначеної продукції шляхом укладання з ними відповідних цивільно-правових угод, що передбачено статтею 10 Закону України «Про видавничу справу» і відповідає положенням Цивільного кодексу Української РСР, законів України «Про підприємства в Україні» та «Про підприємство». Виключне право національного оператора на організацію розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток не обмежує можливості споживачів щодо придбання зазначеної продукції, оскільки «Укрпошта» як національний оператор має розгалужену структуру відділень в усіх регіонах України. У разі недостатньої кількості відокремлених виробничих підрозділів, які займаються реалізацією цієї продукції, «Укрпошта» може самостійно укладати з юридичними особами цивільно-правові угоди. Надавши таке право національному оператору, держава мала на меті шляхом встановлення державних тарифів на універсальні послуги зв'язку забезпечити соціальний захист населення.

У відповіді на запит Конституційного Суду України «Укрпошта» підкреслює, що під виключним правом на організацію розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток треба розуміти самостійну організацію національним оператором ринку поштових марок, маркованих конвертів і карток, що охоплює їх реалізацію не тільки через мережу об'єктів поштового зв'язку, а й шляхом укладання цивільно-правових угод з іншими юридичними та фізичними особами.

Водночас «Укрпошта» зазначає, що згідно зі статтею 1 Закону України «Про поштовий зв'язок» поштова марка – це засіб оплати послуг поштового зв'язку, які надаються національним оператором, а не майно, яке є предметом цивільних договорів купівлі-продажу. Придбання поштових марок не надає користувачам поштових послуг права власності на певне майно, а тільки можливість скористатися послугами національного оператора. Правилами надання послуг поштового зв'язку (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 року № 1155) передбачено, що універсальні послуги поштового зв'язку оплачуються за тарифами, встановленими уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі зв'язку. А це робить економічно недоцільною реалізацію марок та маркованої продукції через посередників, оскільки останні не мають права встановлювати на них торгівельну ціну.

3. У процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України представники сторін, інші учасники конституційного провадження підтримали позиції органів державної влади, які вони представляли.

Представники суб'єктів господарювання, скарги яких стали підставою для конституційного подання Антимонопольного комітету України, під-

креслили, що законодавець цілком свідомо надав виключне право національному оператору не на продаж поштових марок, маркованих конвертів і карток, а на організацію їх розповсюдження, тобто створення ним роздільної мережі у масштабах держави для якнайповнішого задоволення потреб споживачів у такій продукції. Право розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток стосується не тільки «Укрпошти», а й інших суб'єктів господарювання, які спроможні забезпечити їх реалізацію на умовах, визначених договорами з «Укрпоштою». Вони також заявили, що продаж такої продукції виключно відділеннями «Укрпошти» створює незручності для населення, звужує можливості її придбання.

4. Конституційний Суд України, розглядаючи цю справу, виходить з такого.

Пункт 5 частини першої статті 92 Конституції України встановлює, що засади організації та експлуатації систем зв'язку визначаються виключно законами України. Такими законами є Закон України «Про зв'язок», Закон України «Про поштовий зв'язок», які визначають правові, соціально-економічні та організаційні основи діяльності у галузі зв'язку і у сфері надання послуг поштового зв'язку.

Закон України «Про поштовий зв'язок» покладає обов'язок забезпечення надання універсальних послуг поштового зв'язку на всій території України на національного оператора, який згідно із цим Законом має виключні права на провадження певних видів діяльності у цій сфері.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 року № 10 виконання функцій національного оператора поштового зв'язку покладено на Українське державне підприємство поштового зв'язку «Укрпошта». Тому «Укрпошта» відповідно до абзацу другої частини третьої статті 15 Закону України «Про поштовий зв'язок» набула виключне право на «видання, введення в обіг та організацію розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток, а також виведення їх з обігу».

Закон України «Про поштовий зв'язок» не розкриває змісту поняття «організація розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток», офіційне тлумачення якого просить надати суб'єкт права на конституційне подання. Не з'ясовує він і змісту поняття «розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток».

У той же час законодавець, розкривши у статті 1 цього Закону зміст понять «послуги поштового зв'язку» та «універсальні послуги поштового зв'язку», не відніс до них ні організацію розповсюдження, ні розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток. Але якщо виходити з того, що згідно з частиною першою статті 21 Закону України «Про поштовий зв'язок» «поштові марки (в тому числі надруковані на поштових конвертах і поштових картках) є засобом оплати послуг поштового зв'язку з пересилання письмової кореспонденції, що надаються національним оператором», то розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток є невід'ємною умовою надання споживачам таких послуг.

Основними засадами діяльності у сфері надання послуг поштового

зв'язку на підставі статті 3 Закону України «Про поштовий зв'язок» є, зокрема, захист інтересів користувачів, забезпечення надання послуг поштового зв'язку встановленого рівня якості, доступність до ринку послуг поштового зв'язку.

Споживач згідно з частиною другою статті 19 Закону України «Про захист прав споживачів» має право на вільний вибір товарів і послуг у зручний для нього час з урахуванням режиму роботи продавця (виконавця), а держава відповідно до статті 4 цього Закону забезпечує громадянам як споживачам захист їх прав, надає можливість вільного вибору товарів (робіт, послуг).

Конституційний Суд України вважає, що законодавець поряд із встановленням виключного права національного оператора на видання, введення в обіг, а також виведення з обігу поштових марок, маркованих конвертів і карток передбачив його виключне право на організацію їх розповсюдження, а не на розповсюдження саме тому, що розповсюдження виключно національним оператором поштового зв'язку поштових марок, маркованих конвертів і карток обмежує можливості їх придбання фізичними та юридичними особами, оскільки суттєво зменшує кількість продавців цієї продукції і тим самим ускладнює доступ до послуг поштового зв'язку.

Організація розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток, на думку Конституційного Суду України, включає в себе дії національного оператора поштового зв'язку, пов'язані зі створенням умов для розповсюдження зазначеної продукції та її реалізацією споживачам. Маючи за законом виключне право на організацію розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток, національний оператор поштового зв'язку має право також на їх розповсюдження, оскільки воно пов'язане з реалізацією ним власних послуг поштового зв'язку.

Водночас, оскільки розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток безпосередньо не належить до послуг поштового зв'язку, які згідно з частиною першою статті 13 Закону України «Про поштовий зв'язок» надають оператори відповідно до законодавства України, то його можуть здійснювати інші юридичні та фізичні особи, які мають для цього певні умови і які уклали договори з національним оператором поштового зв'язку.

Розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток не тільки національним оператором поштового зв'язку через мережу своїх підрозділів, але й іншими юридичними (насамперед колишніми підприємствами «Союздрук») і фізичними особами значно розширює можливості придбання споживачами маркованої поштової продукції та отримання послуг поштового зв'язку.

Конституційний Суд України також зазначає, що із системного аналізу Закону України «Про поштовий зв'язок» випливає – організація розповсюдження конвертів чистих та художніх (без марок) не належить до виключного права національного оператора поштового зв'язку.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 93, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Поняття «організація розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток», яке вживається в абзаці другому частини третьої статті 15 Закону України «Про поштовий зв'язок», в аспекті конституційного подання треба розуміти як сукупність заходів, здійснюваних національним оператором поштового зв'язку щодо забезпечення користувачів послуг поштового зв'язку та інших споживачів поштовими марками, маркованими конвертами і картками, які передбачають, зокрема, визначення порядку розповсюдження цієї продукції, а також її реалізацію як національним оператором поштового зв'язку безпосередньо, так й іншими юридичними і фізичними особами на договірній основі відповідно до законодавства України.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании
понятия «организация распространения почтовых марок,
маркированных конвертов и карточек»,
используемого в абзаце втором части третьей статьи 15
Закона Украины «О почтовой связи»
по конституционному представлению
Антимонопольного комитета Украины
(дело об организации распространения почтовых марок,
маркированных конвертов и карточек)**

г. Киев
28 мая 2003 года
№ 10-рп/2003

Дело № 1-16/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Костицко** Михаила Васильевича – судья-докладчик, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием представителя субъекта права на конституционное представление Кравченко Юрия Григорьевича – государственного уполномоченного Антимонопольного комитета Украины, представителя Верховной Рады Украины Константа Александра Владимировича – главного научного консультанта Отдела связей с органами правосудия Аппарата Верховной Рады Украины, Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины, представителя Кабинета Министров Украины Павликовской Лады Анатольевны – заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины, а также привлеченных к участию в рассмотрении дела: Кострибы Надежды Петровны – начальника Управления правового обеспечения и реформирования собственности Государственного комитета связи и информатизации Украины, Мухина Василия Георгиевича – генерального директора Украинского государственного предприятия почто-

вой связи «Укрпошта», Поштаря Петра Сафроновича – начальника юридического отдела открытого акционерного общества «Агентство Союздрук» (г. Киев), Тринчука Степана Николаевича – председателя наблюдательного совета, заместителя председателя правления по правовым и кадровым вопросам открытого акционерного общества «Торгпресса» (г. Львов), Копиленко Якова Михайловича и Малова Виталия Юрьевича – заместителей директора частного предприятия «Европа-Принт» (г. Днепропетровск), Аронова Леонида Ильича – коммерческого директора общества с ограниченной ответственностью «Торгпресса» (г. Тернополь), Корзуна Владимира Анатольевича – юрисконсульта общества с ограниченной ответственностью «Укрпресса» (г. Киев),

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании понятия «организация распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек», используемого в абзаце втором части третьей статьи 15 Закона Украины «О почтовой связи» от 4 октября 2001 года № 2759-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2002 г., № 6, ст. 39).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Антимонопольного комитета Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальной интерпретации понятия «организация распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек», используемого в абзаце втором части третьей статьи 15 Закона Украины «О почтовой связи».

Заслушав судью-докладчика Костицкого М.В., объяснения Кравченко Ю.Г., Константого А.В., Носова В.В., Павликовской Л.А., Кострибы Н.П., Мухина В.Г., Поштаря П.С., Тринчука С.М., Малова В.Ю., Аронова Л.И., Корзуна В.А. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Антимонопольный комитет Украины в конституционном представлении ходатайствует об официальном толковании понятия «организация распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек», используемого в абзаце втором (по представлению – в первом) части третьей статьи 15 Закона Украины «О почтовой связи», а также просит ответить на вопрос, распространяются ли исключительные права национального оператора на организацию распространения конвертов чистых и художественных (без марок).

Практическую необходимость в официальной интерпретации субъект права на конституционное представление обосновывает тем, что Украинское государственное предприятие почтовой связи «Укрпошта» (далее – «Укрпошта»), с одной стороны, и Антимонопольный комитет Украины и субъекты хозяйствования, с другой, по-разному понимают содержание указанного понятия. Антимонопольный комитет Украины считает, что это приводит к нарушению права субъектов хозяйствования, которые не вхо-

дят в состав «Укрпошты», на предпринимательскую деятельность и к ограничению права потребителей на приобретение почтовых марок, маркированных конвертов и карточек.

Антимонопольный комитет Украины подчеркивает, что от субъектов хозяйствования (бывших предприятий «Союздруку») поступили жалобы на то, что «Укрпошта» запретила им продажу почтовых марок, маркированных конвертов, карточек, конвертов чистых и художественных (без марок), которую они осуществляли согласно подпункту 6.4 Положения о почтовых марках, блоках, маркированных конвертах и карточках, утвержденного приказом Министерства связи Украины от 16 декабря 1996 года № 262. В конституционном представлении отмечено, что свой запрет «Укрпошта» обосновывает тем, что в абзаце втором части третьей статьи 15 Закона Украины «О почтовой связи» исключительное право на издание, введение в оборот и организацию распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек, а также вывод их из оборота установлено для национального оператора. На основании этого положения «Укрпошта» утверждает, что, поскольку выполнение функций национального оператора соответствующим распоряжением Кабинета Министров Украины возложено на «Укрпошту», то именно ей принадлежит исключительное право продажи указанной продукции.

2. Председатель Верховной Рады Украины в письме к Конституционному Суду Украины подчеркивает, что в контексте абзаца второго части третьей статьи 15 Закона Украины «О почтовой связи» процесс организации распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек включает в себя не только любые действия национального оператора, связанные с созданием условий и непосредственным распространением указанной продукции, но и ее реализацию другими юридическими и физическими лицами путем заключения с ними гражданско-правовых договоров.

В объяснении Главы Администрации Президента Украины, данному по поручению Президента Украины, отмечается, что Закон Украины «О почтовой связи» и Закон Украины «О связи», являющиеся базовыми в регулировании отношений в сфере предоставления услуг связи (в частности почтовой), не содержат прямого запрета относительно распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек любыми субъектами хозяйствования и не определяют исключительного права национального оператора (операторов) почтовой связи на эту деятельность. Закон Украины «О почтовой связи» предоставляет национальному оператору исключительное право лишь на организацию такого распространения.

Премьер-министр Украины на запрос Конституционного Суда Украины сообщает, что исключительное право национального оператора на издание, введение в оборот и организацию распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек, а также вывод их из оборота, установленный абзацем вторым части третьей статьи 15 Закона Украины «О почтовой связи», «нельзя рассматривать как ограничение прав других субъектов хозяйствования на предпринимательскую деятельность, поскольку, делегируя такие полномочия национальному оператору, госу-

дарство преследовало цель обеспечить выполнение задач социального государства, создание достойных условий для жизни человека, обеспечить защиту его социально-экономических прав, а качество и стоимость услуг связи могут существенно влиять на жизненный уровень, права и свободы граждан».

Государственный комитет связи и информатизации Украины объясняет, что процесс организации распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек заключается в их продаже через торговую сеть, а также в иных действиях и мероприятиях, прямо предусмотренных и не запрещенных законодательством. В частности, это может быть привлечение иных субъектов предпринимательской деятельности к распространению указанной продукции путем заключения с ними соответствующих гражданско-правовых договоров, что предусмотрено статьей 10 Закона Украины «Об издательском деле» и отвечает положениям Гражданского кодекса Украинской ССР, законов Украины «О предприятиях в Украине» и «О предпринимательстве». Исключительное право национального оператора на организацию распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек не ограничивает возможности потребителей относительно приобретения указанной продукции, поскольку «Укрпошта» как национальный оператор имеет разветвленную структуру отделений во всех регионах Украины. В случае недостаточного количества отдельных производственных подразделений, занимающихся реализацией этой продукции, «Укрпошта» может самостоятельно заключать с юридическими лицами гражданско-правовые договоры. Предоставив такое право национальному оператору, государство преследовало цель путем установления государственных тарифов на универсальные услуги связи обеспечить социальную защиту населения.

В ответе на запрос Конституционного Суда Украины «Укрпошта» подчеркивает, что под исключительным правом на организацию распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек следует понимать самостоятельную организацию национальным оператором рынка почтовых марок, маркированных конвертов и карточек, включающую их реализацию не только через сеть объектов почтовой связи, но и путем заключения гражданско-правовых договоров с другими юридическими и физическими лицами.

Вместе с тем «Укрпошта» отмечает, что согласно статье 1 Закона Украины «О почтовой связи» почтовая марка – это способ оплаты услуг почтовой связи, которые предоставляются национальным оператором, а не имущество, которое является предметом гражданских договоров купли-продажи. Приобретение почтовых марок предоставляет пользователям почтовых услуг не права собственности на определенное имущество, а только возможность воспользоваться услугами национального оператора. Правилами предоставления услуг почтовой связи (утверждены постановлением Кабинета Министров Украины от 17 августа 2002 года № 1155) предусмотрено, что универсальные услуги почтовой связи оплачиваются по тарифам, установленным уполномоченным центральным органом исполнительной власти в области связи. А это делает экономически нецелесообразной реализацию марок и маркированной продукции через посредни-

ков, поскольку последние не имеют права устанавливать на них торговую наценку.

3. В процессе рассмотрения дела в открытом пленарном заседании Конституционного Суда Украины представители сторон, другие участники конституционного представления поддержали позиции органов государственной власти, которые они представляли.

Представители субъектов хозяйствования, чьи жалобы стали основанием для конституционного представления Антимонопольного комитета Украины, подчеркнули, что законодатель сознательно предоставил исключительное право национальному оператору не на продажу почтовых марок, маркированных конвертов и карточек, а на организацию их распространения, то есть на создание им розничной сети в масштабах государства для наиболее полного удовлетворения спроса потребителей на такую продукцию. Право распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек касается не только «Укрпошты», но и иных субъектов хозяйствования, имеющих возможность обеспечить их реализацию на условиях, определенных в договорах с «Укрпоштой». Они также заявили, что продажа такой продукции исключительно отделениями «Укрпошты» создает неудобства для населения, суживает возможности ее приобретения.

4. При рассмотрении материалов этого дела Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

В пункте 5 части первой статьи 92 Конституции Украины установлено, что основы организации и эксплуатации систем связи определяются исключительно законами Украины. Такими законами являются Закон Украины «О связи», Закон Украины «О почтовой связи», определяющие правовые, социально-экономические и организационные основы деятельности в области связи и сфере предоставления услуг почтовой связи.

Закон Украины «О почтовой связи» возлагает обязанность обеспечения предоставления универсальных услуг почтовой связи на всей территории Украины на национального оператора, который согласно этому Закону имеет исключительные права на проведение определенных видов деятельности в этой сфере.

Распоряжением Кабинета Министров Украины от 10 января 2002 года № 10 выполнение функций национального оператора почтовой связи возложено на Украинское государственное предприятие почтовой связи «Укрпошта». Поэтому «Укрпошта» согласно абзацу второму части третьей статьи 15 Закона Украины «О почтовой связи» приобрела исключительное право на «издание, введение в оборот и организацию распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек, а также вывод их из оборота».

Закон Украины «О почтовой связи» не раскрывает содержания понятия «организация распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек», официальное толкование которого просит дать субъект права на конституционное представление. Не выясняет он и содержания

понятия «распространение почтовых марок, маркированных конвертов и карточек».

Вместе с тем законодатель, раскрывая в статье 1 указанного Закона содержание понятий «услуги почтовой связи» и «универсальные услуги почтовой связи», не относит к ним ни организацию распространения, ни распространение почтовых марок, маркированных конвертов и карточек. Однако если исходить из того, что согласно части первой статьи 21 Закона Украины «О почтовой связи» «почтовые марки (в том числе напечатанные на почтовых конвертах и почтовых карточках) являются средством оплаты услуг почтовой связи по пересылке письменной корреспонденции, предоставляемых национальным оператором», то распространение почтовых марок, маркированных конвертов и карточек является неотъемлемым условием предоставления потребителям таких услуг.

Основной деятельностью в сфере предоставления услуг почтовой связи согласно статье 3 Закона Украины «О почтовой связи» являются, в частности, защита интересов пользователей, обеспечение предоставления услуг почтовой связи установленного уровня качества, доступность к рынку услуг почтовой связи.

Согласно части второй статьи 19 Закона Украины «О защите прав потребителей» потребитель имеет право на свободный выбор товаров и услуг в удобное для него время с учетом режима работы продавца (исполнителя), а государство согласно статье 4 этого Закона обеспечивает гражданам как потребителям защиту их прав, предоставляет возможность свободного выбора товаров (работ, услуг).

Конституционный Суд Украины считает, что законодатель установив исключительное право национального оператора на издание, введение в оборот, а также вывод из оборота почтовых марок, маркированных конвертов и карточек, предусмотрел также его исключительное право на организацию их распространения, а не на распространение, именно потому, что распространение почтовых марок, маркированных конвертов и карточек только национальным оператором почтовой связи ограничивает возможности их приобретения физическими и юридическими лицами, поскольку существенно уменьшает количество продавцов этой продукции и тем самым усложняет доступ к услугам почтовой связи.

Организация распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек, по мнению Конституционного Суда Украины, включает в себя действия национального оператора почтовой связи, связанные с созданием условий для распространения указанной продукции и ее реализацией потребителям. Имея согласно закону исключительное право на организацию распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек, национальный оператор почтовой связи также вправе их распространять, поскольку это связано с реализацией им собственных услуг почтовой связи.

Вместе с тем, поскольку распространение почтовых марок, маркированных конвертов и карточек непосредственно не относится к услугам почтовой связи, которые согласно части первой статьи 13 Закона Укра-

ины «О почтовой связи» предоставляют операторы, то его могут осуществлять иные юридические и физические лица, имеющие для этого определенные условия и заключившие договоры с национальным оператором почтовой связи.

Распространение почтовых марок, маркированных конвертов и карточек не только национальным оператором почтовой связи через сеть своих подразделений, но и другими юридическими (прежде всего бывшими предприятиями «Союздрук») и физическими лицами значительно расширяет возможности приобретения потребителями маркированной почтовой продукции и получения услуг почтовой связи.

Конституционный Суд Украины также отмечает, что исходя из системного анализа Закона Украины «О почтовой связи» – организация распространения конвертов чистых и художественных (без марок) не является исключительным правом национального оператора почтовой связи.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 93, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Понятие «организация распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек», используемое в абзаце втором части третьей статьи 15 Закона Украины «О почтовой связи», в аспекте конституционного представления следует понимать как совокупность мероприятий, осуществляемых национальным оператором почтовой связи, по обеспечению пользователей услуг почтовой связи и других потребителей почтовыми марками, маркированными конвертами и карточками, которые предусматривают, в частности, определение порядка распространения этой продукции, а также ее реализацию как национальным оператором почтовой связи непосредственно, так и другими юридическими и физическими лицами на договорной основе согласно законодательству Украины.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary to the Decision no.10-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of May 28, 2003*

The Constitutional Court of Ukraine considers that the legislator, along with establishment of the exclusive rights of the national operator on the printing, introduction into turn-over, and withdrawal from turn-over of postage stamps, stamped envelopes, and cards, provided for its exclusive right to organization of their distribution rather than distribution because exclusive distribution of postage stamps, stamped envelopes, and cards by the national mail service operator restricts the opportunities of their purchase by individuals and legal entities as this essentially reduces the number of the sellers of these products thus complicating access to the mail service.

The organization of distribution of postage stamps, stamped envelopes and cards, in the opinion of the Constitutional Court of Ukraine, includes activities of the national Mail Service Operator, related with establishment of the pre-conditions for distribution of the said products and their disposal to the customers. Having the exclusive right to organization of distribution of postage stamps, stamped envelopes, and cards provided by the Law, the national mail service operator has the right to their distribution, among other things, as this is related to the operator's realization of its own mail services.

At the same time, as distribution of postage stamps, stamped envelopes and cards does not directly belong to the mail services, which in conformity with Article 13.1 of the Law of Ukraine «On Mail Service» shall be provided by operators, according to the law of Ukraine, it may be carried out by other legal entities and individuals which/who have certain conditions for this and made the agreement with the national Mail Service Operator.

In addition, the Constitutional Court of Ukraine noted that the organization of distribution of blank and artwork envelopes (without postage stamps) does not belong to the exclusive right of the national Mail Service Operator.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
47 народних депутатів України
щодо відповідності
Конституції України (конституційності)
Закону України «Про введення мораторію
на примусову реалізацію майна»
(справа про мораторій на примусову реалізацію майна)

м. Київ
10 червня 2003 року
№ 11-рп/2003

Справа № 1-11/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуючий, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича – суддя-доповідач, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю Свінцицького Анатолія Володимировича – уповноваженого за дорученням суб'єкта права на конституційне подання; Матвеева Володимира Йосиповича – представника Верховної Ради України, народного депутата України, заступника Голови Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики, управління народним господарством, власності та інвестицій; Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; залучених до участі у розгляді справи представників: Президента України – Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України, Мельника Олега Володимировича – Керівника Департаменту інституційної політики Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України; Кабінету Міністрів України – Павліковської Леди Анатоліївни – заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України; Кабінету Міністрів України та Фонду державного майна України – Парфененка Дмитра Миколайовича – заступника Голови Фонду державного майна України, Барабаша Ан-

дрія Миколайовича – начальника відділу нормативно-правового забезпечення та кодифікації Юридичного управління Фонду,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» від 29 листопада 2001 року № 2864-III (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 10, ст. 77).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 47 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71, 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна».

Заслухавши суддю-доповідача Тимченка І.А., пояснення Свінцицького А.В., Матвеева В.Й., Селіванова А.О., Носова В.В., Мельника О.В., Павліковської Л.А., Парфененка Д.М., Барабаша А.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 47 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» (далі – Закон), яким до вдосконалення визначеного законами України механізму примусової реалізації майна встановлено мораторій на застосування примусової реалізації майна державних підприємств та господарських товариств, у статутних фондах яких частка держави становить не менше 25 відсотків. Народні депутати України вважають такими, що не відповідають Конституції України, положення Закону, зокрема частині четвертій статті 13 Конституції України – усі суб'єкти права власності рівні перед законом; частині третій (у поданні частину третю названо частиною другою) статті 42 – позбавлення суб'єктів підприємницької діяльності «недержавної форми власності можливості конкурувати з державними підприємствами та господарськими товариствами»; статті 50 – кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди; частині п'ятій статті 124 – судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Внаслідок дії зазначеного Закону, на думку суб'єкта права на конституційне подання, виникла ситуація, за якої порушується конституційний принцип рівності всіх суб'єктів права власності та господарювання, що проявляється у привілейованому захисті прав державних підприємств та господарських товариств з 25-відсотковою часткою державного майна у їхніх статутних фондах у вигляді їх звільнення від виконання майнових зобов'язань на користь уповноважених осіб, у тому числі потерпілих вна-

слідок неправомірної діяльності цих підприємств. А ця обставина унеможливує реалізацію судових рішень майнового характеру Державною виконавчою службою і в процесі провадження справ про банкрутство стосовно таких державних підприємств і господарських товариств.

2. У листі до Конституційного Суду України Голова Верховної Ради України зазначив, що реалізацію права на вимогу уповноважених осіб щодо державного підприємства чи господарського товариства, у статутному фонді якого є частка держави, що виникає з виконання певних робіт, укладання цивільно-правових угод тощо, може бути обмежено (відстрочено), якщо цього вимагають інтереси Українського народу та забезпечення економічної безпеки держави.

Президент України вважає, що, запровадивши Законом певні обмеження на примусове відчуження державного майна, держава тим самим реалізувала право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю і заборонила лише певні шляхи відчуження об'єктів нерухомого майна та інших основних засобів виробництва підприємств. А задоволення вимог кредиторів, у тому числі на виконання судових рішень, можливе за рахунок частини інших майнових та немайнових активів боржника.

Позиція, викладена у поясненнях Голови Верховної Ради України, Президента України, а також Кабінету Міністрів України, зводиться до того, що тимчасове введення мораторію на примусову реалізацію майна не суперечить Конституції України.

У листі Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України йдеться про те, що мораторій був введений як тимчасовий захід на період до правового врегулювання порядку проведення примусової реалізації майна, зокрема до внесення відповідних змін до законодавчих актів з порушених питань (законів України «Про виконавче провадження», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Голова Фонду державного майна України зазначає, що Закон не звільняє державні підприємства від майнової відповідальності, оскільки на період дії мораторію кредиторам надано можливість задовольнити свої вимоги за рахунок реалізації оборотних активів зазначених підприємств, а також майна, яке не використовується у виробничій діяльності підприємства. Дія мораторію не поширюється на ту частину майнових активів підприємства, що обліковуються як оборотні активи, а саме: грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні; інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу або протягом дванадцяти місяців з дати складання балансу.

Крім того, зазначає Голова Фонду державного майна України, статтю 50 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено черговість звернення стягнення на майно боржника: в першу чергу – на кошти боржника та інші цінності; в другу – на належне боржникові інше майно, за винятком майна, на яке згідно із законом не може бути накладено стягнення.

Представники суб'єкта права на конституційне подання та Верховної

Ради України, а також залучені до участі у розгляді справи представники Президента України, органів виконавчої влади на пленарному засіданні підтримали позиції з порушеного питання, викладені відповідно у конституційному поданні та у письмових поясненнях до Конституційного Суду України.

3. Вирішуючи спір щодо порушених у конституційному поданні питань, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. Законом на період до вдосконалення визначеного законами України механізму примусової реалізації майна встановлено мораторій на застосування примусової реалізації майна державних підприємств та господарських товариств, у статутних фондах яких частка держави становить не менше 25 відсотків (далі – підприємства).

Закон, як про це зазначено в його преамбулі, спрямований на забезпечення економічної безпеки держави, недопущення руйнування цілісних майнових комплексів державних підприємств, захисту інтересів держави під час реалізації майна господарських товариств, у статутних фондах яких частка держави становить не менше 25 відсотків.

За Конституцією України (стаття 17) забезпечення економічної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу, так само, як і забезпечення соціальної спрямованості економіки (стаття 13).

Під примусовою реалізацією майна підприємств у Законі розуміється відчуження об'єктів нерухомого майна та інших основних засобів виробництва, що забезпечують ведення виробничої діяльності цими підприємствами, а також акцій (часток, паїв), які належать державі в майні інших господарських товариств і передані до статутних фондів цих підприємств, у разі, якщо таке відчуження здійснюється шляхом:

– звернення стягнення на майно боржника за рішеннями, що підлягають виконанню Державною виконавчою службою;

– продажу майна в процесі провадження справ про банкрутство, визначеного відповідними статтями Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», щодо визнання боржника банкрутом, відкриття ліквідаційної процедури і продажу майна підприємства.

3.2. Засади правового регулювання відносин власності та її форми встановлено Конституцією України. Основним Законом України, зокрема, визначено суб'єкти та об'єкти права власності (статті 13, 41, 142, 143), закріплено рівність суб'єктів права власності перед законом (стаття 13), гарантії права власності й обов'язки власників (статті 13, 41), положення про те, що сама власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству (стаття 13).

Правовий режим власності, згідно з пунктом 7 частини першої статті 92 Конституції України, визначається виключно законами України, якими і встановлюються його особливості. На законодавчому рівні відносини власності регулюються Цивільним кодексом Української РСР, законами

України «Про власність», «Про підприємства в Україні», «Про підприємництво», «Про господарські товариства» тощо.

Конституційний Суд України у підпункті 3.1 мотивувальної частини Рішення від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002 у справі про електроенергетику зазначив, що за Основним Законом України держава рівним чином захищає усі форми власності, а кожна з них може мати свої особливості, пов'язані із законодавчо визначеними умовами та підставами виникнення або припинення права власності. Ця правова позиція Конституційного Суду України ґрунтується на тому, що виключно законами України визначається правовий режим власності, в основі якого – конституційні положення, конкретизовані в законах, які можуть містити й певні особливості правового режиму тих чи інших форм власності. Однією із таких особливостей правового режиму державної власності і є встановлений на певний період мораторій на примусове відчуження майна підприємств.

3.3. Як вбачається з матеріалів справи, необхідність прийняття Закону зумовлено недосконалістю механізму примусової реалізації майна.

За змістом статті 2 Закону мораторій не поширюється на відчуження рухомого та іншого майна підприємств, що не забезпечує ведення їх виробничої діяльності, а також на продаж об'єктів нерухомого майна та інших засобів виробництва, що забезпечують виробничу діяльність підприємства-боржника у процедурі його санації (стаття 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що введення мораторію на примусову реалізацію майна підприємств суперечить положенням статті 13 Конституції України стосовно рівності всіх суб'єктів права власності перед законом. Конституційний Суд України відзначає, що правовий статус суб'єктів права різних форм власності ґрунтується на єдиних конституційних принципах. Разом з тим правовий статус кожного з них має особливості, що і характеризують того чи іншого суб'єкта права власності як такого. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності як у тому, що є загальним для них, так і в його особливостях відповідно до законів, дія яких на них поширюється.

З огляду на викладене Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення Закону про введення мораторію на примусову реалізацію майна підприємств не суперечать статті 13 Конституції України.

3.4. Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що Верховна Рада України, запровадивши Законом мораторій на примусову реалізацію майна, порушила частину третю статті 42 Конституції України, оскільки інші суб'єкти права власності внаслідок прийняття Закону позбавлені такої форми захисту своїх інтересів під час реалізації майна, як встановлення мораторію на його примусове відчуження.

Відповідно до частини третьої статті 42 Конституції України держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності, не допускає зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції. Питання економічної конкуренції в Україні регулюються рядом законів, у тому числі Законом

України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року, яким визначено конкуренцію як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибрати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначити умови обороту товарів на ринку.

Конституційний Суд України вважає, що Закон не містить положень, які неправомірно обмежують конкуренцію, допускають недобросовісну конкуренцію у підприємницькій діяльності або зловживання монопольним становищем на ринку чи позбавляють інших суб'єктів права власності на захист при реалізації їх майна.

3.5. Народні депутати України вважають, що Закон було прийнято і в порушення закріпленого в статті 50 Конституції України конституційного права особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, оскільки на підставі статті 1 Закону громадянин позбавляється можливості задовольнити свої вимоги за рахунок майна підприємств, щодо примусової реалізації якого введено мораторій.

Однак із таким твердженням не можна погодитися, оскільки Закон не звільняє підприємства від відповідальності за завдану громадянам шкоду. У разі порушення їхнього права на безпечне для життя і здоров'я довкілля може бути відшкодовано шкоду передусім за рахунок майна, на яке не поширюється мораторій щодо його примусової реалізації, а у визначених законодавством випадках – за рахунок екологічного страхування чи коштів Державного бюджету України.

3.6. Як зазначено у конституційному поданні, встановлення мораторію на звернення стягнення на майно боржників державних підприємств та господарських товариств робить «фактично необов'язковим» виконання ними судових рішень майнового характеру. Крім того, на думку суб'єкта права на конституційне подання, при цьому унеможлиблюється реалізація судових рішень майнового характеру і в процесі провадження справ про банкрутство стосовно державних підприємств та господарських товариств, що суперечить положенню частини п'ятої статті 124 Конституції України, згідно з яким судові рішення є обов'язковими до виконання на всій території України.

Конституційний Суд України виходить із того, що Закон не порушує конституційної вимоги обов'язковості судових рішень. Рішення судів про примусове відчуження майна підприємств, ухвалені до і після прийняття Закону, ним не скасовуються, вони залишаються в силі, а їх виконання призупиняється до вдосконалення механізму примусової реалізації майна. Тобто Законом встановлюється подовжений на цей період строк їх виконання.

З огляду на це необгрунтованим є твердження суб'єкта права на конституційне подання, що оспорюваний Закон суперечить статті 124 Конституції України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» від 29 листопада 2001 року № 2864-III.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) Закона Украины
«О введении моратория
на принудительную реализацию имущества»
по конституционному представлению
47 народных депутатов Украины
(дело о моратории
на принудительную реализацию имущества)**

г. Киев
10 июня 2003 года
№ 11-рп/2003

Дело № 1-11/2003

***Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:***

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Евграфова** Павла Борисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича – судья-докладчик, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием **Свиницкого** Анатолия Владимировича – уполномоченного по поручению субъекта права на конституционное представление; **Матвеева** Владимира Иосифовича – представителя Верховной Рады Украины, народного депутата Украины, заместителя председателя Комитета Верховной Рады Украины по вопросам экономической политики, управления народным хозяйством, собственности и инвестиций; **Селиванова** Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; привлеченных к участию в рассмотрении дела представителей: Президента Украины – **Носова** Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины, **Мельника** Олега Владимировича – Руководителя Департамента институциональной политики Министерства экономики и по вопросам европейской интеграции Украины; Кабинета Министров Украины – **Павликовской** Лады Анатольевны – заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины; Кабинета Ми-

нистров Украины и Фонда государственного имущества Украины – Парфененко Дмитрия Николаевича – заместителя председателя Фонда государственного имущества Украины, Барабаша Андрея Николаевича – начальника отдела нормативно-правового обеспечения и кодификации Юридического управления Фонда,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О введении моратория на принудительную реализацию имущества» от 29 ноября 2001 года № 2864-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2002 г., № 10, ст. 77) по конституционному представлению 47 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 47 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 75 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О введении моратория на принудительную реализацию имущества».

Заслушав судью-докладчика Тимченко И.А., объяснения Свинцицкого А.В., Матвеева В.И., Селиванова А.А., Носова В.В., Мельника О.В., Павликовской Л.А., Парфененко Д.М., Барабаша А.Н. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 47 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством рассмотреть вопрос о конституционности Закона Украины «О введении моратория на принудительную реализацию имущества» (далее – Закон), который до усовершенствования определенного законами Украины механизма принудительной реализации имущества устанавливает мораторий на применение принудительной реализации имущества государственных предприятий и хозяйственных обществ, в уставных фондах которых доля государства составляет не менее 25 процентов. Народные депутаты Украины считают не соответствующими Конституции Украины положения Закона, а именно: части четвертой статьи 13 Конституции Украины – все субъекты права собственности равны перед законом; части третьей (в представлении часть третья названа частью второй) статьи 42 – лишение субъектов предпринимательской деятельности «негосударственной формы собственности возможности конкурировать с государственными предприятиями и хозяйственными обществами»; статьи 50 – каждый имеет право на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду и на возмещение, причиненного нарушением этого права ущерба; части пятой статьи 124 – судебные решения выносятся судами именем Украины и являются обязательными к исполнению на всей территории Украины.

Вследствие действия указанного Закона, по мнению субъекта права на конституционное представление, возникла ситуация, при которой нарушается конституционный принцип равенства всех субъектов права собственности и хозяйствования, что проявляется в привилегированной защите прав го-

сударственных предприятий и хозяйственных обществ с 25-процентной долей государственного имущества в их уставных фондах в виде их освобождения от выполнения имущественных обязательств в пользу уполномоченных лиц, в том числе потерпевших вследствие неправомерной деятельности этих предприятий. Указанное обстоятельство делает невозможной реализацию судебных решений имущественного характера Государственной исполнительной службой и в процессе производства дел о банкротстве относительно таких государственных предприятий и хозяйственных обществ.

2. В письме в Конституционный Суд Украины Председатель Верховной Рады Украины отметил, что реализация права по требованию уполномоченных лиц относительно государственного предприятия или хозяйственного общества, в уставном фонде которого есть доля государства, возникающего в результате выполнения определенных работ, заключения гражданско-правовых договоров и т. п., может быть ограничена (отсрочена), если того требуют интересы Украинского народа и обеспечение экономической безопасности государства.

Президент Украины считает, что, установив Законом определенные ограничения на принудительное отчуждение государственного имущества, государство тем самым реализовало право обладать, пользоваться и распоряжаться своей собственностью и запретило лишь определенные способы отчуждения объектов недвижимого имущества и иных основных средств производства предприятий. А удовлетворение требований кредиторов, в том числе на выполнение судебных решений, возможно за счет части других имущественных и неимущественных активов должника.

Позиция, изложенная в объяснениях Председателя Верховной Рады Украины, Президента Украины, а также Кабинета Министров Украины, сводится к тому, что временное введение моратория на принудительную реализацию имущества не противоречит Конституции Украины.

В письме Министерства экономики и по вопросам европейской интеграции Украины речь идет о том, что мораторий был введен как временное мероприятие на период до правового урегулирования порядка проведения принудительной реализации имущества, в частности до момента внесения соответствующих изменений в законодательные акты по затронутым вопросам (законы Украины «Об исполнительном производстве», «О восстановлении платежеспособности должника или признания его банкротом»).

Председатель Фонда государственного имущества Украины отмечает, что Закон не освобождает государственные предприятия от имущественной ответственности, поскольку на период действия моратория кредиторам предоставлена возможность удовлетворить свои требования за счет реализации оборотных активов указанных предприятий, а также имущества, которое не используется в производственной деятельности предприятия. Действие моратория не распространяется на ту часть имущественных активов предприятия, которые учитываются как оборотные активы, а именно: денежные средства и их эквиваленты, не ограниченные в использовании; иные активы, предназначенные для реализации или потребления на протяжении операционного цикла или на протяжении двенадцати месяцев от даты составления баланса.

Кроме того, отмечает Председатель Фонда государственного имущества Украины, статьей 50 Закона Украины «Об исполнительном производстве» предусмотрена очередность обращения взыскания на имущество должника: в первую очередь – на средства должника и иные ценности; во вторую – на принадлежащее должнику имущество, за исключением имущества, на которое согласно закону не может быть наложено взыскание.

Представители субъекта права на конституционное представление и Верховной Рады Украины, а также привлеченные к участию в рассмотрении дела представители Президента Украины, органов исполнительной власти в пленарном заседании поддержали позиции по затронутому вопросу, изложенные соответственно в конституционном представлении и в письменных объяснениях в Конституционный Суд Украины.

3. Решая спор по затронутым в конституционном представлении вопросам, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

3.1. Законом на период до усовершенствования определенного законом Украины механизма принудительной реализации имущества установлен мораторий на применение принудительной реализации имущества государственных предприятий и хозяйственных обществ, в уставных фондах которых доля государства составляет не менее 25 процентов (далее – предприятия).

Закон, как отмечено в его преамбуле, направлен на обеспечение экономической безопасности государства, недопущение разрушения целостных имущественных комплексов государственных предприятий, защиты интересов государства при реализации имущества хозяйственных обществ, в уставных фондах которых доля государства составляет не менее 25 процентов.

Согласно Конституции Украины (статья 17) обеспечение экономической безопасности Украины является одной из наиболее важных функций государства, делом всего Украинского народа, так же, как и обеспечение социальной направленности экономики (статья 13).

Под принудительной реализацией имущества предприятий в Законе понимается отчуждение объектов недвижимого имущества и иных основных средств производства, обеспечивающих ведение производственной деятельности этими предприятиями, а также акций (долей, паев), принадлежащих государству в имуществе иных хозяйственных обществ и переданных в уставные фонды этих предприятий, в случае, если такое отчуждение осуществляется путем:

- обращения взыскания на имущество должника по решениям, которые подлежат исполнению Государственной исполнительной службой;
- продажи имущества в процессе производства дел о банкротстве, определенного соответствующими статьями Закона Украины «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом», о признании должника банкротом, открытии ликвидационной процедуры и продажи имущества предприятия.

3.2. Основы правового регулирования отношений собственности и ее формы определены Конституцией Украины. Основным Законом Украины, в частности, определены субъекты и объекты права собственности

(статьи 13, 41, 142, 143), закреплены равенство субъектов права собственности перед законом (статья 13), гарантии права собственности и обязанности собственников (статьи 13, 41), положение о том, что сама собственность не должна использоваться в ущерб человеку и обществу (статья 13).

Правовой режим собственности, согласно пункту 7 части первой статьи 92 Конституции Украины, определяется исключительно законами Украины, которые и устанавливают его особенности. На законодательном уровне отношения собственности регулируются Гражданским кодексом Украинской ССР, законами Украины «О собственности», «О предприятиях в Украине», «О предпринимательстве», «О хозяйственных обществах» и тому подобное.

Конституционный Суд Украины в подпункте 3.1 мотивировочной части Решения от 12 февраля 2002 года № 3-рп/2002 по делу об электроэнергетике отметил, что согласно Основному Закону Украины государство равным образом защищает все формы собственности, каждая из которых может иметь свои особенности, связанные с установленными законодательством условиями и основаниями возникновения или прекращения права собственности. Эта правовая позиция Конституционного Суда Украины основывается на том, что только законами Украины определяется правовой режим собственности, в основе которого – конституционные положения, конкретизированные в законах, которые могут содержать и определенные особенности правового режима тех или иных форм собственности. Одной из таких особенностей правового режима государственной собственности и есть установленный на определенный период мораторий на принудительное отчуждение имущества предприятий.

3.3. Из материалов дела следует, что необходимость принятия Закона обусловлена несовершенством механизма принудительной реализации имущества.

По содержанию статьи 2 Закона мораторий не распространяется на отчуждение движимого и иного имущества предприятий, которое не обеспечивает ведение их производственной деятельности, а также на продажу объектов недвижимого имущества и иных средств производства, которые обеспечивают производственную деятельность предприятия-должника в процедуре его санации (статья 20 Закона Украины «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом»).

Субъект права на конституционное представление считает, что введение моратория на принудительную реализацию имущества предприятий противоречит положениям статьи 13 Конституции Украины относительно равенства перед законом всех субъектов права собственности. Конституционный Суд Украины отмечает, что правовой статус субъектов права различных форм собственности основывается на единых конституционных принципах. Вместе с тем правовой статус каждого из них имеет особенности, характеризующие того или иного субъекта права собственности как такового. Государство обеспечивает защиту прав всех субъектов права собственности как в том, что является общим для них, так и в их особенностях согласно законам, действие которых на них распространяется.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положение Закона о введении моратория на принудительную ре-

ализацию имущества предприятий не противоречит статье 13 Конституции Украины.

3.4. Субъект права на конституционное представление считает, что Верховная Рада Украины, введя Законом мораторий на принудительную реализацию имущества, нарушила часть третьей статьи 42 Конституции Украины, поскольку иные субъекты права собственности вследствие принятия Закона лишены такой формы защиты своих интересов в процессе реализации имущества, как установление моратория на его принудительное отчуждение.

Согласно части третьей статьи 42 Конституции Украины государство обеспечивает защиту конкуренции в предпринимательской деятельности, не допускает злоупотребления монопольным положением на рынке, неправомерного ограничения конкуренции и недобросовестной конкуренции. Вопросы экономической конкуренции в Украине регулируются рядом законов, в том числе Законом Украины «О защите экономической конкуренции» от 11 января 2001 года, где конкуренция определена как соревнование между субъектами хозяйствования с целью получения благодаря собственным достижениям преимуществ над иными субъектами хозяйствования, вследствие чего потребители, субъекты хозяйствования имеют возможность выбирать между несколькими продавцами, покупателями, а отдельный субъект хозяйствования не может определять условия оборота товаров на рынке.

Конституционный Суд Украины считает, что Закон не содержит положений, неправомерно ограничивающих конкуренцию, допускающих недобросовестную конкуренцию в предпринимательской деятельности, злоупотребление монопольным положением на рынке или лишаящих других субъектов права собственности права на защиту при реализации их имущества.

3.5. Народные депутаты Украины считают, что Закон был принят и в нарушение закрепленного в статье 50 Конституции Украины конституционного права лица на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду и возмещение причиненного нарушением этого права ущерба, поскольку согласно статье 1 Закона гражданин лишается возможности удовлетворить свои требования за счет имущества предприятия, относительно принудительной реализации которого введен мораторий.

Однако с таким утверждением нельзя согласиться, поскольку Закон не освобождает предприятия от ответственности за нанесенный гражданам ущерб. В случае нарушения их права на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду вред может быть возмещен прежде всего за счет имущества, на которое не распространяется мораторий на его принудительную реализацию, а в определенных законодательством случаях – за счет экологического страхования или средств Государственного бюджета Украины.

3.6. Как отмечено в конституционном представлении, установление моратория на обращение взыскания на имущество должников государственных предприятий и хозяйственных обществ делает «фактически необязательным» выполнение ими судебных решений имущественного характера. Кроме того, по мнению субъекта права на конституционное представле-

ние, при этом исключается возможность реализации судебных решений имущественного характера и в процессе производства дел о банкротстве относительно государственных предприятий и хозяйственных обществ, что противоречит положению части пятой статьи 124 Конституции Украины, согласно которому судебные решения являются обязательными к исполнению на всей территории Украины.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что Закон не нарушает конституционного требования обязательности судебных решений. Решения судов о принудительном отчуждении имущества предприятий, принятые до и после принятия Закона, им не отменяются, они остаются в силе, а их выполнение приостанавливается до усовершенствования механизма принудительной реализации имущества. То есть Законом устанавливается продленный на этот период срок их выполнения.

Исходя из этого, утверждение субъекта права на конституционное представление о том, что оспариваемый Закон противоречит статье 124 Конституции Украины, является необоснованным.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать соответствующим Конституции Украины (конституционным) Закон Украины «О введении моратория на принудительную реализацию имущества» от 29 ноября 2001 року № 2864-III.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

- *Summary to the Decision no.11-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of June 10, 2003*

The Law of Ukraine «On introduction of the moratorium on obligatory realization of property» set forth a temporary moratorium on application of compulsory disposal of property owned by state enterprises and business companies, in whose authorized capital the state-owned share is at least 25 %.

The objectives of the Law is to secure economic safety of the state, to avoid destruction of integral property complexes of the state-owned enterprises, to protect the interests of the state at the time of realization of business companies' property. Under the Constitution of Ukraine, to protect the sovereignty and territorial indivisibility of Ukraine, and to ensure its economic and informational security are the most important functions of the State and a matter of concern for all the Ukrainian people (Article 17) and so is the social orientation of the economy (Article 13).

The legal regime of property, in conformity with Article 92.1.7 of the Constitution of Ukraine, shall be determined exclusively by the Laws of Ukraine, which establish its specific features. The state provides equal protection to all forms of property, which may have their own specific features, related to legislatively determined terms and grounds for creation or termination of the property rights. The legal status of subjects of the right having different property forms is based on the universal constitutional principles and has its own specific features. The state provides protection of the rights for all subjects of the property right both universal for them and in the specific features according to the Law.

The moratorium does not extend to alienation of the property of enterprises which do not provide for carrying out of their production activities and sale of real property and other means of production which ensure production activities of debtor enterprises in the procedure of their reorganization. The Law disallows wrongful restriction of competition, unfair competition in business or abuse of exclusive market position or depriving any subjects of the property right of protection as far as their property is disposed of.

The Law does not release the enterprises from responsibility for damage caused by them to citizens. In the event that the right to safe environment for life and health is infringed, the damage shall be reimbursed first and foremost for the account of any property, which the moratorium does not extend to or for the account of ecological insurance or the funds of the State Budget of Ukraine.

The Law does not violate the constitutional requirement that the judicial decision be binding. The courts decisions on obligatory realization of the enterprises' property made before and after enactment of the Law, are not cancelled by the Law, they remain in force, but their fulfillment is suspended until the mechanism of compulsory disposal of property is improved. Thus, the Law sets forth the term of their fulfillment extended by the said period.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
56 народних депутатів України
про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої
статті 80 Конституції України, частини першої статті 26,
частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України
«Про статус народного депутата України»
та за конституційним поданням
Міністерства внутрішніх справ України
про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80
Конституції України стосовно затримання
народного депутата України
(справа про гарантії депутатської недоторканності)

м. Київ
26 червня 2003 року
№ 12-рп/2003

Справа № 1-15/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича – суддя-доповідач, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» в редакції від 22 березня 2001 року (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 42, ст. 212) та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 38, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційні подання народних депутатів України та Міністерства внутрішніх справ України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Конституції України та Закону України «Про статус народного депутата України».

Заслухавши суддю-доповідача Вознюка В.Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкти права на конституційне подання звернулися до Конституційного Суду України з такими клопотаннями: народні депутати України – про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» (далі – Закон про статус); Міністерство внутрішніх справ України – про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України; роз'яснення порядку застосування положень частини другої статті 10, пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію», статей 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 259 Кодексу України про адміністративні правопорушення, статті 97 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 36, 38 Кримінального кодексу України, а також щодо конституційності положень статті 31 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад».

2. Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних звернень (подань) 26 грудня 2002 року прийняла Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону про статус, а 16 січня 2003 року – Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України.

Ухвалою Конституційного Суду України від 21 січня 2003 року конституційні провадження у справах за конституційними поданнями 56 народних депутатів України та Міністерства внутрішніх справ України об'єднано в одне конституційне провадження у справі. З інших питань, порушених у конституційному поданні Міністерства внутрішніх справ України, Ухвалою Конституційного Суду України від 21 січня 2003 року у відкритті конституційного провадження у справі відмовлено.

3. Суб'єкти права на конституційне подання порушують питання про те, як треба розуміти положення:

- частини першої статті 80 Конституції України та частини першої статті 27 Закону про статус щодо гарантій депутатської недоторканності;
- частини третьої статті 80 Конституції України та частини першої статті 27 Закону про статус щодо заарештування народного депутата України;
- частини другої статті 27 Закону про статус щодо затримання народного депутата України та застосування інших заходів, що обмежують його права і свободи;
- частини третьої статті 27 Закону про статус про те, що «особливості порядку притягнення народного депутата до відповідальності визначаються Конституцією, цим Законом та законом про регламент Верховної Ради України»;
- частини першої статті 26 Закону про статус про те, що «ніхто не має права обмежувати повноваження народного депутата, крім випадків, передбачених Конституцією України, цим та іншими законами України».

Міністерство внутрішніх справ України просить також дати офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України: чи його треба розуміти лише як кримінально-процесуальний запобіжний захід, чи як і адміністративний.

4. Президент України у листі до Конституційного Суду України зазначив, що недоторканність народних депутатів України передбачає спеціальні умови притягнення їх лише до кримінальної відповідальності і не поширюється на їх притягнення до адміністративної відповідальності. Народний депутат, як і будь-яка інша особа, може бути притягнений до адміністративної відповідальності, якщо це не пов'язано із застосуванням до нього арешту чи затримання. Депутатська недоторканність не поширюється на вжиття до народного депутата України заходів впливу, спрямованих на безпосереднє припинення вчинюваного ним злочину (правопорушення) та на фіксацію факту злочину (правопорушення). Такі заходи мають застосовуватися негайно, оскільки їх невиконання призведе до порушення прав і свобод громадян, унеможливить практичну реалізацію ними свого права на судовий захист.

У листі Голови Верховної Ради України йдеться про те, що депутатська недоторканність передбачає особливий порядок притягнення до відповідальності – лише за згодою Верховної Ради України. Це положення частини третьої статті 80 Конституції України поширюється як на затримання і арешт у кримінально-процесуальному порядку, так і на адміністративне затримання та адміністративний арешт. Аналіз положень статті 80 Конституції України свідчить, що вони прямо не передбачають необхідності надання згоди Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до адміністративної відповідальності, окрім адміністративного арешту, що накладається у судовому порядку. Однак застосування такого заходу, як затримання, стосується публічно-правових відносин і може бути формою впливу на народного депутата України під час здійснення ним своїх повноважень, тому правоохоронним органам на вчинення таких дій необхідна згода Верховної Ради України.

Комітет Верховної Ради України з питань правової політики, Комітет Вер-

ховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України у своїх листах стверджують, що положення частини третьої статті 80 Конституції України необхідно розуміти так, що депутатська недоторканність поширюється на адміністративне затримання та на адміністративну відповідальність народного депутата України у вигляді адміністративного арешту. Затримання і арешт слід розуміти не лише як кримінально-процесуальні заходи, а й як адміністративні.

Позиція Генеральної прокуратури України зводиться до того, що Конституція України не розділяє терміни «затримання» і «арешт» відповідно як кримінально-процесуальний та адміністративний заходи, але використовує їх у різних значеннях. Логічний і граматичний аналіз положення частини третьої статті 80 Конституції України про те, що «народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані», дає підстави для висновку, що затримання слід розуміти як захід кримінально-процесуальний і адміністративний, а арешт – як кримінально-процесуальний запобіжний захід і як вид адміністративного стягнення.

У висновках фахівців Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого, Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича зазначається, що вжитий у частині третій статті 80 Конституції України термін «затримані» слід розуміти як кримінально-процесуальний тимчасовий запобіжний захід і як захід адміністративного примусу, а термін «заарештовані» – як кримінально-процесуальний запобіжний захід і як адміністративне стягнення у вигляді арешту, на застосування яких потрібна згода Верховної Ради України.

Думки фахівців Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України і Одеської національної юридичної академії зводяться до того, що передбачені частиною третьою статті 80 Конституції України затримання та арешт слід розуміти лише як кримінально-процесуальні запобіжні заходи, і депутатська недоторканність не поширюється на адміністративну відповідальність народних депутатів України, в тому числі на адміністративні затримання та арешт.

5. Згідно з частиною першою статті 80 Конституції України народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність. Відповідне положення міститься і в частині першій статті 27 Закону про статус. Депутатська недоторканність є елементом статусу народного депутата України і конституційною гарантією, яка спрямована на створення належних умов для безперешкодного та ефективного здійснення ним депутатської діяльності (депутатських повноважень). Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правовий характер. Її мета – не тільки забезпечити народного депутата України від незаконного втручання в його депутатську діяльність, а й сприяти належному функціонуванню парламенту.

Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образи чи клевету (частина друга статті 80 Конституції України), вони не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані (частина третя статті 80 Конституції України).

Отже, положення частини першої статті 80 Конституції України, за яким народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність, та відповідне положення частини першої статті 27 Закону про статус народного депутата України є конституційною гарантією безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх повноважень і передбачає звільнення його від юридичної відповідальності у визначених Конституцією України випадках та особливий порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, його затримання, арешту, а також застосування інших заходів, пов'язаних з обмеженням його особистих прав і свобод.

Що стосується строку, на який поширюється депутатська недоторканність, то Конституційний Суд України у своєму Рішенні № 9-рп/99 від 27 жовтня 1999 року зазначив, що депутатська недоторканність поширюється на народного депутата України з моменту визнання його обраним за результатами виборів, засвідченими рішенням відповідної виборчої комісії, і до моменту припинення у встановленому порядку депутатських повноважень.

6. Стаття 29 Конституції України визначає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (частина друга); у разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом (частина третя); про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого (частина шоста).

Зазначена стаття Конституції України передбачає затримання, арешт і тримання під вартою як примусові заходи, що обмежують право на свободу та на особисту недоторканність особи і можуть застосовуватись на підставах і в порядку, встановлених законом.

У нормах Кримінально-процесуального кодексу України термін «затримання» трактується як тимчасовий запобіжний захід (частина друга статті 149), який застосовується до особи з підстав і в порядку, передбачених, зокрема, статтями 106, 115, 165² цього Кодексу.

Норми Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачають адміністративне затримання особи, яке застосовується у випадках, прямо передбачених законами України (статті 260, 261, 262 та інші). Водночас стаття 259 цього Кодексу передбачає такий примусовий захід, як адміністративне доставлення особи, яка вчинила адміністративне правопорушення.

Таким чином, затримання треба розуміти і як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний, і як адміністративно-процесуальний захід, застосування яких обмежує право на свободу та особисту недоторканність індивіда.

Термін «арешт» у законах України також вживається у різних значеннях: як вид кримінального покарання (пункт 8 статті 51 Кримінального кодексу України); як вид адміністративного стягнення (пункт 7 частини

першої статті 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення). У чинному Кримінально-процесуальному кодексі України арешт ототожнюється із взяттям під варту як видом запобіжного заходу (пункт 4 частини першої статті 149, статті 158, 159, 161 та інші).

У частині третій статті 80 Конституції України положення про затримання і арешт не виокремлюються лише як кримінально-процесуальні запобіжні заходи. Оскільки затримання як адміністративно-процесуальний захід, а арешт як вид адміністративного стягнення обмежують право на свободу та особисту недоторканність народного депутата України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що адміністративне затримання та адміністративний арешт охоплюються частиною третьою статті 80 Конституції України і не можуть бути застосовані без згоди Верховної Ради України.

Отже, положення частини третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 27 Закону про статус стосовно затримання народного депутата України треба розуміти так, що затримання як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний і як адміністративно-процесуальний захід може бути застосоване до народного депутата України лише за згодою Верховної Ради України, на підставах та в порядку, встановлених Конституцією і законами України.

Положення частини третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 27 Закону про статус стосовно арешту народного депутата України треба розуміти так, що арешт (взяття під варту) як кримінально-процесуальний запобіжний захід і арешт як адміністративне стягнення за вчинене правопорушення можуть бути застосовані до народного депутата України лише за згодою Верховної Ради України, на підставах та в порядку, встановлених Конституцією і законами України.

У контексті положень частини третьої статті 80 Конституції України необхідно тлумачити також положення частини другої статті 27 Закону про статус стосовно затримання народного депутата України, тобто затримання народного депутата України допускається лише за згодою Верховної Ради України незалежно від наявності її згоди на притягнення цього народного депутата до кримінальної відповідальності.

Отже, положення частини другої статті 27 Закону про статус стосовно затримання народного депутата України у контексті положень частини третьої статті 80 Конституції України треба розуміти так, що затримання чи арешт народного депутата України можливі за згодою Верховної Ради України незалежно від наявності її згоди на притягнення цього народного депутата до кримінальної відповідальності.

7. Відповідно до Конституції України повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією і законами України (частина четверта статті 76); свої повноваження народні депутати України здійснюють на постійній основі (частина перша статті 78).

Згідно з частиною першою статті 26 Закону про статус ніхто не має права обмежувати повноваження народного депутата України, крім випадків, передбачених Конституцією України, цим та іншими законами.

Здійснення народними депутатами України своїх повноважень спрямоване передусім на реалізацію компетенції парламенту шляхом їх спільної

діяльності на пленарних засіданнях Верховної Ради України. Така діяльність забезпечується правовими гарантіями від неправомірних дій та бездіяльності з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, керівників підприємств, установ, організацій тощо.

Отже, положення частини першої статті 26 Закону про статус треба розуміти так, що повноваження народного депутата України не можуть бути обмежені діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та підпорядкування, громадян та їх об'єднань. Обмеження повноважень народного депутата України можуть встановлюватись виключно Конституцією і законами України.

8. Народні депутати України необхідність в офіційному тлумаченні частини третьої статті 27 Закону про статус обгрунтовують тим, що ні в цьому Законі, ні в Регламенті Верховної Ради України не визначено «порядку отримання згоди Верховної Ради України на арешт народного депутата; хто із посадових осіб та в якому порядку має право звернутись до Верховної Ради України з поданням про надання згоди на арешт народного депутата; з якого моменту у відповідній посадовій особи виникає право на звернення з таким поданням до Верховної Ради України».

У частині третій статті 80 Конституції України визначено, що притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата України можливі лише за згодою Верховної Ради України. Згідно з частиною третьою статті 27 Закону про статус особливості порядку притягнення народного депутата до відповідальності визначаються Конституцією України, цим Законом та законом про регламент Верховної Ради України. Встановлення таких особливостей є компетенцією Верховної Ради України, а не Конституційного Суду України.

Тому конституційне провадження у справі щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 27 Закону про статус підлягає припиненню у зв'язку з відсутністю предмета тлумачення.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 51, 63, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційних подань:

1.1. Положення частини першої статті 80 Конституції України, за яким народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність, та відповідне положення частини першої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» треба розуміти так, що депутатська недоторканність як елемент статусу народного депутата України є конституційною гарантією безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх повноважень і передбачає звільнення його від юридичної відповідальності у визначених Конституцією України випадках та особливий порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, його затримання, арешту, а також застосування інших заходів, пов'язаних з обмеженням його особистих прав і свобод.

1.2. Положення частини третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» стосовно затримання народного депутата України треба розуміти так, що затримання як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний і як адміністративно-процесуальний заходи може бути застосоване до народного депутата України лише за згодою Верховної Ради України, на підставах та в порядку, встановлених Конституцією і законами України.

Положення частини третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» стосовно арешту народного депутата України треба розуміти так, що арешт (взяття під варту) як кримінально-процесуальний запобіжний захід і арешт як адміністративне стягнення за вчинене правопорушення можуть бути застосовані до народного депутата України лише за згодою Верховної Ради України, на підставах та в порядку, встановлених Конституцією і законами України.

1.3. Положення частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» стосовно затримання народного депутата України у контексті положень частини третьої статті 80 Конституції України треба розуміти так, що затримання чи арешт народного депутата України можливі за згодою Верховної Ради України незалежно від наявності її згоди на притягнення цього народного депутата України до кримінальної відповідальності.

1.4. Положення частини першої статті 26 Закону України «Про статус народного депутата України» про те, що ніхто не має права обмежувати повноваження народного депутата, крім випадків, передбачених Конституцією України, цим та іншими законами України, треба розуміти так, що визначені Конституцією і законами України повноваження народного депутата України не можуть бути обмежені діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та підпорядкування, громадян та їх об'єднань. Обмеження повноважень народного депутата України можуть встановлюватись виключно Конституцією і законами України.

2. Конституційне провадження у справі щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» припинити.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу об официальном толковании положений
частей первой, третьей статьи 80 Конституции Украины,
части первой статьи 26, частей первой, второй, третьей
статьи 27 Закона Украины

«О статусе народного депутата Украины»

по конституционному представлению

56 народных депутатов Украины

и об официальном толковании положения

части третьей статьи 80 Конституции Украины

о задержании народного депутата Украины

по конституционному представлению

Министерства внутренних дел Украины

(дело о гарантиях депутатской неприкосновенности)

г. Киев
26 июня 2003 года
№ 12-рп/2003

Дело № 1-15/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича – судья-докладчик, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений частей первой, третьей статьи 80 Конституции Украины, части первой статьи 26, частей первой, второй, третьей статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» в редакции от 22 марта 2001 года (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001 г., № 42, ст. 212) по конституционному представлению 56 народных депутатов Украины и об официальном толковании положения части третьей статьи 80 Конституции Украины о задержании народного депутата Украины по конституционному представлению Министерства внутренних дел Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 38, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционные представления народных депутатов Украины и Министерства внутренних дел Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальном толковании указанных положений Конституции Украины и Закона Украины «О статусе народного депутата Украины».

Заслушав судью-докладчика Вознюка В.Д. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъекты права на конституционное представление обратились в Конституционный Суд Украины с такими ходатайствами: народные депутаты Украины – об официальном толковании положений частей первой, третьей статьи 80 Конституции Украины, части первой статьи 26, частей первой, второй, третьей статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» (далее – Закон о статусе); Министерство внутренних дел Украины – об официальном толковании положения части третьей статьи 80 Конституции Украины о задержании народного депутата Украины; разъяснении порядка применения положений части второй статьи 10, пункта 5 части первой статьи 11 Закона Украины «О милиции», статей 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 259 Кодекса Украины об административных правонарушениях, статьи 97 Уголовно-процессуального кодекса Украины, статей 36, 38 Уголовного кодекса Украины, а также о конституционности положений статьи 31 Закона Украины «О статусе депутатов местных советов».

2. Коллегия судей Конституционного Суда Украины по конституционным обращениям (представлениям) 26 декабря 2002 года вынесла Определение об открытии конституционного производства по делу об официальном толковании положений частей первой, третьей статьи 80 Конституции Украины, части первой статьи 26, частей первой, второй, третьей статьи 27 Закона о статусе по конституционному представлению 56 народных депутатов Украины, а 16 января 2003 года – Определение об открытии конституционного производства по делу об официальном толковании положения части третьей статьи 80 Конституции Украины о задержании народного депутата Украины по конституционному представлению Министерства внутренних дел Украины.

Определением Конституционного Суда Украины от 21 января 2003 года конституционные производства по делам по конституционным представлениям 56 народных депутатов Украины и Министерства внутренних дел Украины объединены в одно конституционное производство по делу. По другим вопросам, поднятым в конституционном представлении Министерства внутренних дел Украины, Определением Конституционного Суда Украины от 21 января 2003 года в открытии конституционного производства по делу отказано.

3. Субъекты права на конституционное представление ставят вопрос о том, как следует понимать положения:

- части первой статьи 80 Конституции Украины и части первой статьи 27 Закона о статусе о гарантиях депутатской неприкосновенности;
- части третьей статьи 80 Конституции Украины и части первой статьи 27 Закона о статусе об аресте народного депутата Украины;
- части второй статьи 27 Закона о статусе о задержании народного депутата Украины и применении иных мер, ограничивающих его права и свободы;
- части третьей статьи 27 Закона о статусе о том, что «особенности порядка привлечения народного депутата к ответственности определяются Конституцией, настоящим Законом и законом о регламенте Верховной Рады Украины»;
- части первой статьи 26 Закона о статусе о том, что «никто не имеет права ограничивать полномочия народного депутата, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины, этим и иными законами Украины».

Министерство внутренних дел Украины просит также дать официальное толкование положения части третьей статьи 80 Конституции Украины о задержании народного депутата Украины: или его следует понимать лишь как уголовно-процессуальную меру пресечения, или как и административную.

4. Президент Украины в письме в Конституционный Суд Украины отметил, что неприкосновенность народных депутатов Украины предусматривает специальные условия привлечения их лишь к уголовной ответственности и не распространяется на их привлечение к административной ответственности. Народный депутат, как и любое иное лицо, может быть привлечен к административной ответственности, если это не связано с применением к нему ареста или задержания. Депутатская неприкосновенность не распространяется на применение к народному депутату Украины мер воздействия, направленных на непосредственное пресечение совершаемого им преступления (правонарушения) и на фиксацию факта преступления (правонарушения). Такие меры должны применяться немедленно, поскольку их невыполнение приведет к нарушению прав и свобод граждан, сделает невозможной практическую реализацию ими своего права на судебную защиту.

В письме Председателя Верховной Рады Украины речь идет о том, что депутатская неприкосновенность предусматривает особый порядок привлечения к ответственности – только с согласия Верховной Рады Украины. Это положение части третьей статьи 80 Конституции Украины распространяется как на задержание и арест в уголовно-процессуальном порядке, так и на административное задержание и административный арест. Анализ положений статьи 80 Конституции Украины свидетельствует, что они прямо не предусматривают необходимость дачи согласия Верховной Рады Украины на привлечение народного депутата Украины к административной ответственности, кроме административного ареста, который налагается в судебном порядке. Однако применение такой меры, как задержание, является сферой публично-правовых отношений и может быть формой влияния на народного депутата Украины во время осуществления им своих полномочий, поэтому правоохранительным органам на

совершение таких действий необходимо согласие Верховной Рады Украины.

Комитет Верховной Рады Украины по вопросам правовой политики, Комитет Верховной Рады Украины по вопросам Регламента, депутатской этики и организации работы Верховной Рады Украины в своих письмах утверждают, что положение части третьей статьи 80 Конституции Украины следует понимать так, что депутатская неприкосновенность распространяется на административное задержание и на административную ответственность народного депутата Украины в виде административного ареста. Задержание и арест следует понимать не только как уголовно-процессуальные меры, но и как административные.

Позиция Генеральной прокуратуры Украины сводится к тому, что Конституция Украины не разделяет термины «задержание» и «арест» соответственно как уголовно-процессуальную и административную меры, но использует их в разных значениях. Логический и грамматический анализ положения части третьей статьи 80 Конституции Украины о том, что «народные депутаты Украины не могут без согласия Верховной Рады Украины быть привлечены к уголовной ответственности, задержаны или арестованы», дает основания сделать вывод, что задержание следует понимать как меру уголовно-процессуальную и административную, а арест – как уголовно-процессуальную меру пресечения и как вид административного взыскания.

В выводах специалистов Национальной юридической академии Украины им. Ярослава Мудрого, Черновицкого национального университета им. Ю. Федьковича отмечается, что используемый в части третьей статьи 80 Конституции Украины термин «задержанные» следует понимать как уголовно-процессуальную временную меру пресечения и как меру административного принуждения, а термин «арестованные» – как уголовно-процессуальную меру пресечения и как административное взыскание в виде ареста, на применение которых необходимо согласие Верховной Рады Украины.

Мнения специалистов Института государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины и Одесской национальной юридической академии сводятся к тому, что предусмотренные частью третьей статьи 80 Конституции Украины задержание и арест следует понимать лишь как уголовно-процессуальные меры пресечения, и депутатская неприкосновенность не распространяется на административную ответственность народных депутатов Украины, в том числе на административные задержание и арест.

5. Согласно части первой статьи 80 Конституции Украины народным депутатам Украины гарантируется депутатская неприкосновенность. Соответствующее положение содержится и в части первой статьи 27 Закона о статусе. Депутатская неприкосновенность является элементом статуса народного депутата Украины и конституционной гарантией, направленной на создание надлежащих условий для беспрепятственного и эффективного осуществления им депутатской деятельности (депутатских полномочий). Она не является личной привилегией, а носит публично-правовой характер. Ее цель – не только обезопасить народного депутата Украины от неза-

конного вмешательства в его депутатскую деятельность, но и содействовать надлежащему функционированию парламента.

Народные депутаты Украины не несут юридической ответственности за результаты голосования или высказывания в парламенте и его органах, за исключением ответственности за оскорбление или клевету (часть вторая статьи 80 Конституции Украины), они не могут без согласия Верховной Рады Украины быть привлечены к уголовной ответственности, задержаны или арестованы (часть третья статьи 80 Конституции Украины).

Следовательно, положение части первой статьи 80 Конституции Украины, согласно которому народным депутатам Украины гарантируется депутатская неприкосновенность, и соответствующее положение части первой статьи 27 Закона о статусе следует понимать так, что депутатская неприкосновенность как элемент статуса народного депутата Украины является конституционной гарантией беспрепятственного и эффективного осуществления народным депутатом Украины своих полномочий и предусматривает освобождение его от юридической ответственности в определенных Конституцией Украины случаях и особый порядок привлечения народного депутата Украины к уголовной ответственности, его задержания, ареста, а также применения иных мер, связанных с ограничением его личных прав и свобод.

Что касается срока, на который распространяется депутатская неприкосновенность, то Конституционный Суд Украины в своем Решении № 9-рп/99 от 27 октября 1999 года отметил, что депутатская неприкосновенность распространяется на народного депутата Украины с момента признания его избранным по результатам выборов, удостоверенным решением соответствующей избирательной комиссии, и до момента прекращения в установленном порядке депутатских полномочий.

6. Статья 29 Конституции Украины определяет, что никто не может быть арестован или содержаться под стражей иначе как по мотивированному решению суда и только на основаниях и в порядке, установленных законом (часть вторая); в случае настоятельной необходимости предотвратить преступление или его пресечь уполномоченные на то законом органы могут применить содержание лица под стражей в качестве временной меры пресечения, обоснованность которой в течение семидесяти двух часов должна быть проверена судом (часть третья); об аресте или задержании человека должно быть незамедлительно сообщено родственникам арестованного или задержанного (часть шестая).

Указанная статья Конституции Украины предусматривает задержание, арест и содержание под стражей как меры пресечения, ограничивающие право на свободу и на личную неприкосновенность лица и могут применяться на основаниях и в порядке, установленных законом.

В нормах Уголовно-процессуального кодекса Украины термин «задержание» трактуется как временная мера пресечения (часть вторая статьи 149), применяемая к лицу на основаниях и в порядке, предусмотренных, в частности, статьями 106, 115, 165² этого Кодекса.

Нормы Кодекса Украины об административных правонарушениях предусматривают административное задержание лица, применяемое в случа-

ях, прямо предусмотренных законами Украины (статьи 260, 261, 262 и другие). Вместе с тем статья 259 этого Кодекса предусматривает такую меру пресечения, как административное доставление лица, совершившего административное правонарушение.

Таким образом, задержание необходимо понимать и как временную уголовно-процессуальную, и как административно-процессуальную меры пресечения, применение которых ограничивает право на свободу и личную неприкосновенность индивида.

Термин «арест» в законах Украины также используется в разных значениях: как вид уголовного наказания (пункт 8 статьи 51 Уголовного кодекса Украины); как вид административного взыскания (пункт 7 части первой статьи 24 Кодекса Украины об административных правонарушениях). В действующем Уголовно-процессуальном кодексе Украины арест отождествляется с заключением под стражу как видом меры пресечения (пункт 4 части первой статьи 149, статьи 158, 159, 161).

В части третьей статьи 80 Конституции Украины положения о задержании и аресте не выделяются только как уголовно-процессуальные меры пресечения. Поскольку задержание как административно-процессуальная мера, а арест как вид административного взыскания ограничивают право на свободу и личную неприкосновенность народного депутата Украины, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что административное задержание и административный арест охватываются частью третьей статьи 80 Конституции Украины и не могут применяться без согласия Верховной Рады Украины.

Следовательно, положения части третьей статьи 80 Конституции Украины, части первой статьи 27 Закона о статусе относительно задержания народного депутата Украины следует понимать так, что задержание как временная уголовно-процессуальная и как административно-процессуальная меры пресечения могут быть применены к народному депутату Украины только с согласия Верховной Рады Украины, на основаниях и в порядке, установленных Конституцией и законами Украины.

Положения части третьей статьи 80 Конституции Украины, части первой статьи 27 Закона о статусе относительно ареста народного депутата Украины следует понимать как то, что арест (взятие под стражу) как уголовно-процессуальная мера пресечения и арест как административное взыскание за совершенное правонарушение могут быть применены к народному депутату Украины только с согласия Верховной Рады Украины, на основаниях и в порядке, установленных Конституцией и законами Украины.

В контексте положений части третьей статьи 80 Конституции Украины следует толковать также положение части второй статьи 27 Закона о статусе относительно задержания народного депутата Украины, то есть задержание народного депутата Украины допускается только с согласия Верховной Рады Украины независимо от наличия ее согласия на привлечение этого народного депутата к уголовной ответственности.

Следовательно, положение части второй статьи 27 Закона о статусе относительно задержания народного депутата Украины в контексте положений части третьей статьи 80 Конституции Украины следует понимать как

то, что задержание или арест народного депутата Украины возможны с согласия Верховной Рады Украины независимо от наличия ее согласия на привлечение этого народного депутата к уголовной ответственности.

7. Согласно Конституции Украины полномочия народных депутатов Украины определяются Конституцией и законами Украины (часть четвертая статьи 76); свои полномочия народные депутаты Украины осуществляют на постоянной основе (часть первая статьи 78).

Согласно части первой статьи 26 Закона о статусе никто не имеет права ограничивать полномочия народного депутата Украины, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины, этим и иными законами.

Осуществление народными депутатами Украины своих полномочий направлено прежде всего на реализацию компетенции парламента путем их общей деятельности на пленарных заседаниях Верховной Рады Украины. Такая деятельность обеспечивается правовыми гарантиями от неправомерных действий и бездеятельности со стороны органов государственной власти, органов местного самоуправления, их должностных и служебных лиц, руководителей предприятий, учреждений, организаций и т. п.

Следовательно, положения части первой статьи 26 Закона о статусе необходимо понимать так, что полномочия народного депутата Украины не могут быть ограничены действиями или бездеятельностью органов государственной власти, органов местного самоуправления, их должностных и служебных лиц, руководителей предприятий, учреждений и организаций независимо от форм собственности и подчинения, граждан и их объединений. Ограничения полномочий народного депутата Украины могут устанавливаться только Конституцией и законами Украины.

8. Народные депутаты Украины необходимость в официальном толковании части третьей статьи 27 Закона о статусе обосновывают тем, что ни в этом Законе, ни в Регламенте Верховной Рады Украины не определен «порядок получения согласия Верховной Рады Украины на арест народного депутата; кто из должностных лиц и в каком порядке имеет право обратиться в Верховную Раду Украины с представлением о даче согласия на арест народного депутата; с какого момента у соответствующего должностного лица возникает право на обращение с таким представлением в Верховную Раду Украины».

В части третьей статьи 80 Конституции Украины определено, что привлечение к уголовной ответственности, задержание или арест народного депутата Украины возможны только с согласия Верховной Рады Украины. Согласно части третьей статьи 27 Закона о статусе особенности порядка привлечения народного депутата к ответственности определяются Конституцией Украины, этим Законом и законом о регламенте Верховной Рады Украины. Определение таких особенностей является компетенцией Верховной Рады Украины, а не Конституционного Суда Украины.

Поэтому конституционное производство по делу об официальном толковании части третьей статьи 27 Закона о статусе подлежит прекращению в связи с отсутствием предмета толкования.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 45, 51, 63, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционных представлений:

1.1. Положение части первой статьи 80 Конституции Украины, согласно которому народным депутатам Украины гарантируется депутатская неприкосновенность, и соответствующее положение части первой статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» следует понимать как то, что депутатская неприкосновенность как элемент статуса народного депутата Украины является конституционной гарантией беспрепятственного и эффективного осуществления народным депутатом Украины своих полномочий и предусматривает освобождение его от юридической ответственности в определенных Конституцией Украины случаях и особый порядок привлечения народного депутата Украины к уголовной ответственности, его задержания, ареста, а также применения иных мер, связанных с ограничением его личных прав и свобод.

1.2. Положения части третьей статьи 80 Конституции Украины, части первой статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» о задержании народного депутата Украины следует понимать как то, что задержание как временная уголовно-процессуальная и как административно-процессуальная меры пресечения может быть применено к народному депутату Украины только с согласия Верховной Рады Украины, на основаниях и в порядке, установленных Конституцией и законами Украины.

Положения части третьей статьи 80 Конституции Украины, части первой статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» об аресте народного депутата Украины следует понимать как то, что арест (взятие под стражу) как уголовно-процессуальная мера пресечения и арест как административное взыскание за совершенное правонарушение могут быть применены к народному депутату Украины только с согласия Верховной Рады Украины, на основаниях и в порядке, установленных Конституцией и законами Украины.

1.3. Положение части второй статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» о задержании народного депутата Украины в контексте положений части третьей статьи 80 Конституции Украины следует понимать как то, что задержание или арест народного депутата Украины возможны с согласия Верховной Рады Украины независимо от наличия ее согласия на привлечение этого народного депутата Украины к уголовной ответственности.

1.4. Положение части первой статьи 26 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» о том, что никто не вправе ограничивать полномочия народного депутата, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины, настоящим и иными законами Украины, следует понимать как то, что определенные Конституцией и законами Украины полномочия народного депутата Украины не могут быть ограничены действиями или бездействием органов государственной власти, органов местного са-

моуправления, их должностных и служебных лиц, руководителей предприятий, учреждений и организаций независимо от форм собственности и подчинения, граждан и их объединений. Ограничение полномочий народного депутата Украины могут устанавливаться только Конституцией и законами Украины.

2. Конституционное производство по делу об официальном толковании положений части третьей статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» прекратить.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision no.12-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of June 26, 2003*

The Constitutional Court held that the provisions contained in Article 80.1 of the Constitution of Ukraine, whereby National Deputies of Ukraine are guaranteed parliamentary immunity, and the relevant provisions contained in Article 27.1 of the Law of Ukraine «On the status of the National Deputy of Ukraine» shall be understood so that the parliamentary immunity as an element of the status of the National Deputy of Ukraine serves as a constitutional guarantee of unobstructed and effective exercising by the National Deputies of Ukraine of their powers and provides for their exempt from legal liability in the events determined in the Constitution Ukraine and special procedure for drawing National Deputies of Ukraine to criminal liability, their detainment, arrest, and other activities, related with restriction of their personal rights and freedoms.

The provisions contained in Article 80.3 of the Constitution of Ukraine, Article 27.1 of the Law of Ukraine «On the status of the National Deputy of Ukraine» in respect of detainment of the National Deputy of Ukraine shall be understood so that detainment as a temporary precautionary criminal procedure or administrative procedure measures may be taken to the National Deputy of Ukraine only with the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine, on the

grounds and in the procedure established by the Constitution and the Laws of Ukraine.

The provisions contained in Article 80.3 of the Constitution of Ukraine, Article 27.1 of the Law of Ukraine «On the status of the National Deputy of Ukraine» in respect of arrest of the National Deputy of Ukraine shall be understood so that arrest (taking into custody) as a criminal procedure precautionary measure and arrest as an administrative punishment for a committed offence may be taken to the National Deputy of Ukraine only with the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine, on the grounds and in the procedure established by the Constitution and the Laws of Ukraine.

The provisions contained in Article 27.2 of the Law of Ukraine «On the status of the National Deputy of Ukraine» determining in respect of detainment of the National Deputy of Ukraine in the context of the provisions contained in Article 80.3 of the Constitution of Ukraine shall be understood so that detainment or arrest of the National Deputy of Ukraine is possible with the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine irrespective of availability of their consent on drawing a National Deputy of Ukraine to criminal liability.

The provisions contained in Article 26.1 of the Law of Ukraine «On the status of the National Deputy of Ukraine» that nobody shall have the right to restrict the powers of the National Deputies, except for the events, stipulated in the Constitution of Ukraine, this and other Laws of Ukraine, shall be understood so that determined by the Constitution and the Laws of Ukraine powers of the National Deputy of Ukraine may not be limited to activity or inactivity of the state bodies, bodies of local self-government, their officials and servants, managers of companies, establishments and organizations irrespective of their property forms and subordination, citizens and their associations. The restriction of the powers of the National Deputy of Ukraine shall be established exclusively by the Constitution and the Laws of Ukraine.

The constitutional proceedings in the case on official interpretation of the provisions contained in Article 27.3 of the Law of Ukraine «On the status of the National Deputy of Ukraine» shall be terminated.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням
громадянина Діяка Івана Васильовича
та конституційним поданням 49 народних депутатів України
про офіційне тлумачення положення частини шостої статті 29
Закону України «Про вибори народних депутатів України»
(справа про строки оскарження порушень
під час підрахунку голосів
та встановлення результатів голосування)**

м. Київ
3 липня 2003 року
№ 13-рп/2003

Справа № 1-27/2003

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, суддя-доповідач, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Івашенка** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу про офіційне тлумачення положення частини шостої статті 29 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 18 жовтня 2001 року № 2766-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 51–52, ст. 265; 2002 р., № 9, ст. 69).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41, 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційне звернення громадянина Діяка Івана Васильовича та конституційне подання 49 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 93, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами загальної юрисдикції, іншими органами положення частини шостої статті 29 Закону України «Про вибори народних депутатів України» та практична необхідність в його офіційній інтерпретації.

Заслухавши суддю-доповідача Селівона М.Ф. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення – громадянин Діак І.В. та суб'єкт права на конституційне подання – 49 народних депутатів України (далі – суб'єкти звернення) порушують питання про офіційне тлумачення положення частини шостої статті 29 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (далі – Закон про вибори), що встановлює строки оскарження рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій та їх членів, зокрема положення її четвертого (останнього) речення, відповідно до якого скарга щодо порушень, які мали місце в роботі окружної виборчої комісії під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування, може бути подана до Центральної виборчої комісії або до суду протягом п'яти днів після дня виборів.

Суб'єкти звернення просять роз'яснити, чи застосовується цей строк до скарг «щодо порушень, які мали місце в роботі окружної виборчої комісії під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування, у випадку, коли такі порушення (рішення, дії чи бездіяльність) були вчинені після спливу п'ятиденного терміну після виборів». Вони вважають, що у таких випадках повинен застосовуватись загальний семиденний строк оскарження з дня прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності, як це визначено положенням першого речення частини шостої статті 29 Закону про вибори. Інше тлумачення, на думку суб'єктів звернення, означатиме неможливість оскарження громадянами України таких порушень, що, в свою чергу, призведе до порушення гарантованого статтею 55 Конституції України права на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. При цьому суб'єкти звернення посилаються на позицію Центральної виборчої комісії, Апеляційного суду Запорізької області та Апеляційного суду Черкаської області, які приймали та розглядали скарги на порушення, що мали місце в роботі окружної виборчої комісії під час встановлення результатів голосування, незважаючи на те, що такі порушення були вчинені після закінчення строку, визначеного для їх оскарження, – п'яти днів після дня виборів.

Водночас рішеннями Верховного Суду України такі дії Центральної виборчої комісії визнавалися неправомірними.

2. Голова Верховної Ради України у своєму поясненні зазначив, що частина шоста статті 29 Закону про вибори, встановивши загальний строк подання скарги як до відповідної виборчої комісії, так і до суду – сім днів з дня прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності, що оскаржуються, – зумовила певне протиріччя між цим строком та іншими визначеними у цій частині процесуальними строками, зокрема щодо подання скарг на порушення у роботі дільничної та окружної виборчих комісій під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування – відповідно протягом двох та п'яти днів після дня виборів.

У листі до Конституційного Суду України Президент України ствер-

джує, що викладена в четвертому реченні частини шостої статті 29 Закону про вибори норма, з огляду на положення частини одинадцятої цієї ж статті, відповідно до якого встановлений цим Законом строк подання скарги продовженню чи поновленню не підлягає, порушує конституційне право громадян на звернення до суду за захистом своїх прав і свобод, фактично унеможлиблюючи у багатьох випадках такий захист.

Заступник Голови Верховного Суду України у листі до Конституційного Суду України повідомив, що деякі суди, в тому числі Верховний Суд України, під час розгляду окремих справ виходили з того, що початок строку, встановленого в останньому реченні частини шостої статті 29 Закону про вибори, слід рахувати з дня виборів. Водночас він зазначив, що в інших судових рішеннях проведено правову позицію, яка «зводиться до того, що вказаний строк слід відраховувати з дня ухвалення виборчою комісією рішення».

Заступник Голови Центральної виборчої комісії у письмовому поясненні відмітив, що Центральна виборча комісія на підставі положень частини одинадцятої статті 29 Закону про вибори приймала рішення про залишення без розгляду скарг щодо порушень під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування, якщо ці порушення не оскаржувалися у встановлений строк до виборчої комісії вищого рівня або до суду. Рішення виборчих комісій щодо вказаних порушень, прийняті на виконання рішень судів загальної юрисдикції та виборчих комісій вищого рівня після закінчення строків, передбачених у четвертому реченні частини шостої статті 29 Закону про вибори, «повинні були оскаржуватися у строк, встановлений у першому реченні частини шостої зазначеної статті Закону».

На думку члена Центральної виборчої комісії Ставнійчук М.І., положення четвертого речення частини шостої статті 29 Закону про вибори не відповідає приписам статті 24, частини першої статті 64 Конституції України, оскільки за такої його редакції відсутня рівність умов реалізації права на оскарження рішень виборчих комісій та має місце обмеження цього права.

3. Конституційний Суд України під час розгляду порушеного у конституційному зверненні та конституційному поданні питання про офіційне тлумачення положення четвертого речення частини шостої статті 29 Закону про вибори виявив наявність ознак його невідповідності Конституції України. Це дає підстави відповідно до частини другої статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України» вирішити у цьому ж провадженні питання щодо неконституційності зазначеного положення. При цьому Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. Порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій, їх окремих членів регламентується Законом про вибори та Цивільним процесуальним кодексом України. Частина третя статті 29 Закону про вибори визначає, що рішення, дії чи бездіяльність цих органів та їх посадових осіб можуть бути оскаржені до виборчої комісії вищого рівня або до суду. Що ж до строків подання скарг з таких питань до суду, то стат-

тя 243¹¹ Цивільного процесуального кодексу України відсилає до Закону про вибори.

Враховуючи характер виборчого процесу, Закон про вибори встановлює відповідні процесуальні строки подання скарг виборцями, політичними партіями (виборчими блоками партій), кандидатами у народні депутати України до виборчих комісій та до суду, а також строки розгляду цими органами поданих скарг. Так, поряд із визначенням загального семиденного строку подання скарги з дня прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності (перше речення частини шостої статті 29), Закон про вибори щодо окремих порушень передбачає інші строки оскарження. Зокрема, щодо порушень, які мали місце під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування в роботі дільничної виборчої комісії, – до окружної виборчої комісії або до суду протягом двох днів після дня виборів, а в роботі окружної виборчої комісії – до Центральної виборчої комісії або до суду – протягом п'яти днів після дня виборів (четверте речення частини шостої статті 29).

Щодо заяв (скарг) стосовно порушень, які містять ознаки злочинів, передбачених статтями 157, 158, 159 Кримінального кодексу України, то вони розглядаються правоохоронними органами у строки і порядку, передбаченими Кримінальним та Кримінально-процесуальним кодексами України.

Встановлення Законом про вибори порядку оскарження та розгляду скарг щодо порушень, які стосуються виборів, у тому числі строків оскарження, має на меті забезпечити, з одного боку, реалізацію виборчих прав громадян України, з другого – формування легітимного складу парламенту, можливість почати новообраною Верховною Радою України здійснення своїх повноважень у строки, передбачені Конституцією України. Тому визначення стислих строків оскарження порушень відповідає характеру виборчого процесу, але при їх встановленні та застосуванні не повинні ущемлюватись права і свободи виборців, політичних партій (виборчих блоків партій), кандидатів у народні депутати України.

3.2. Закон про вибори, закріплюючи положення про безперервність та невідкладність процесу встановлення результатів голосування в одномандатному виборчому окрузі (частина друга статті 72, частини сьома, одинадцята статті 74), не визначає максимального строку, протягом якого окружна виборча комісія повинна прийняти рішення про встановлення результатів виборів. Як вбачається з матеріалів справи, є випадки, коли встановлення підсумків голосування та прийняття рішення про результати виборів по округу відповідними окружними виборчими комісіями приймалися після закінчення строку, визначеного для оскарження рішення, дії чи бездіяльності окружної виборчої комісії.

Це пов'язано передусім з повторним підрахунком голосів на окремих виборчих дільницях, повторним встановленням підсумків голосування в одномандатних виборчих округах на підставі рішень виборчих комісій вищого рівня або суду. Тому оскаржити прийняте окружною виборчою комісією рішення, вчинену комісією, її членом дію чи їх бездіяльність під час

підрахунку голосів та встановлення результатів голосування, які тривають понад п'ять днів після дня виборів, у строки, визначені положенням останнього речення частини шостої статті 29 Закону про вибори, неможливо. Тим більше, що за чинним положенням частини одинадцятої цієї статті строк подання скарги продовженню або поновленню не підлягає. Скарги, подані після закінчення строку оскарження, залишаються без розгляду.

Аналогічна ситуація складається і з оскарженням порушень з боку дільничної виборчої комісії, вчинених під час підрахунку голосів по закінченні двох днів після дня виборів.

Положення четвертого речення частини шостої статті 29 Закону про вибори позбавляє виборців, політичні партії (виборчі блоки партій), кандидатів у народні депутати України права на оскарження в суді та відповідній виборчій комісії порушень, які можуть мати місце в роботі дільничної або окружної виборчої комісії під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування у тому разі, коли цей процес тривав відповідно більше двох та п'яти днів після дня виборів. Тим самим це положення порушує закріплену Конституцією України гарантію здійснення прав та свобод людини і громадянина – право на їх судовий захист (частини перша, друга статті 55), яке не може бути обмежене (стаття 64), а також право кожного на індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб (стаття 40).

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення четвертого речення частини шостої статті 29 Закону про вибори щодо строків оскарження порушень, які мали місце в роботі дільничної або окружної виборчої комісії під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування, не відповідає положенням статті 40, частин першої, другої статті 55, статті 64 Конституції України (є неконституційним) у частині, що унеможливує оскарження порушень у роботі дільничної або окружної виборчої комісії, вчинених по закінченні відповідно двох та п'яти днів після дня виборів.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 63, 65, 73, 74, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення четвертого речення частини шостої статті 29 Закону України «Про вибори народних депутатів України», згідно з яким скарга щодо порушень, які мали місце під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування в роботі дільничної виборчої комісії, може бути подана до окружної виборчої комісії або до суду протягом двох днів після дня виборів, а в роботі окружної виборчої комісії – до Центральної виборчої комісії або до суду – протягом п'яти днів після дня виборів, у

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

частині, що унеможливило оскарження вчинених по закінченні двох та п'яти днів після дня виборів порушень у роботі відповідно дільничної або окружної виборчої комісії під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування.

2. Положення Закону України «Про вибори народних депутатів України», що визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Це Рішення не поширюється на правовідносини, які виникли до дня його ухвалення на підставі положення Закону України «Про вибори народних депутатів України», що визнане неконституційним.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании
положения части шестой статьи 29 Закона Украины
«О выборах народных депутатов Украины»
по конституционному обращению
гражданина Дияка Ивана Васильевича
и конституционному представлению
49 народных депутатов Украины
(дело о сроках обжалования нарушений
во время подсчета голосов
и установления результатов голосования)**

г. Киев
3 июля 2003 года
№ 13-рп/2003

Дело № 1-27/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, судья-докладчик, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения части шестой статьи 29 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 18 октября 2001 года № 2766-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001 г., № 51–52, ст. 265; 2002 г., № 9, ст. 69).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 41, 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционное обращение гражданина Дияка Ивана Васильевича и конституционное представление 49 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 93, 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами общей юрисдикции, другими органами положения части шестой статьи 29 Закона Украины «О выборах народных де-

путатов Украины» и практическая необходимость в его официальной интерпретации.

Заслушав судью-докладчика Селивона Н.Ф. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное обращение – гражданин Диж И.В. и субъект права на конституционное представление – 49 народных депутатов Украины (далее – субъекты обращения) ставят вопрос об официальном толковании положения части шестой статьи 29 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» (далее – Закон о выборах), устанавливающего сроки обжалования решений, действий или бездействия избирательных комиссий и их членов, в частности положения ее четвертого (последнего) предложения, согласно которому жалоба о нарушениях, имевших место в работе окружной избирательной комиссии во время подсчета голосов и установления результатов голосования, может быть подана в Центральную избирательную комиссию или в суд в течение пяти дней после дня выборов.

Субъекты обращения просят разъяснить, применяется ли этот срок к жалобам «о нарушениях, имевших место в работе окружной избирательной комиссии во время подсчета голосов и установления результатов голосования, в случае, когда такие нарушения (решения, действия или бездействие) были совершены по истечении пятидневного срока после выборов» Они считают, что в таких случаях должен применяться общий семидневный срок обжалования со дня принятия решения, совершения действия или бездействия, как это определено в положении первого предложения части шестой статьи 29 Закона о выборах. Иное толкование, по мнению субъектов обращения, будет означать невозможность обжалования гражданами Украины таких нарушений, что в свою очередь, приведет к нарушению гарантированного статьей 55 Конституции Украины права на обжалование в суде любых решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, их должностных и служебных лиц. При этом субъекты обращения ссылаются на позицию Центральной избирательной комиссии, Апелляционного суда Запорожской области и Апелляционного суда Черкасской области, принимавших и рассматривавших жалобы о нарушениях, имевших место в работе окружной избирательной комиссии во время установления результатов голосования, несмотря на то, что такие нарушения были совершены по истечении срока, определенного для их обжалования, – пяти дней после дня выборов.

В то же время решениями Верховного Суда Украины такие действия Центральной избирательной комиссии признавались неправомерными.

2. Председатель Верховной Рады Украины в своем объяснении отметил, что часть шестая статьи 29 Закона о выборах, установив общий срок подачи жалобы как в соответствующую избирательную комиссию, так и в суд – семь дней со дня принятия обжалуемых решений, совершения действия

или бездействия, – обусловила определенное противоречие между этим сроком и иными определенными в этой части процессуальными сроками, в частности касающимися подачи жалоб о нарушениях в работе участковой и окружной избирательных комиссий во время подсчета голосов и установления результатов голосования – соответственно в течение двух и пяти дней после дня выборов.

В письме в Конституционный Суд Украины Президент Украины утверждает, что изложенная в четвертом предложении части шестой статьи 29 Закона о выборах норма, с учетом положения части одиннадцатой данной статьи, согласно которому установленный настоящим Законом срок подачи жалобы продлению или возобновлению не подлежит, нарушает конституционное право граждан на обращение в суд за защитой своих прав и свобод, фактически делая невозможной во многих случаях такую защиту.

Заместитель Председателя Верховного Суда Украины в письме в Конституционный Суд Украины сообщил, что некоторые суды, в том числе Верховный Суд Украины, при рассмотрении отдельных дел исходили из того, что начало срока, установленного в последнем предложении части шестой статьи 29 Закона о выборах, следует отсчитывать со дня выборов. Вместе с тем он указал, что в других судебных решениях проведена правовая позиция, «сводящаяся к тому, что указанный срок следует отсчитывать со дня принятия избирательной комиссией решения».

Заместитель Председателя Центральной избирательной комиссии в письменном объяснении отметил, что Центральная избирательная комиссия на основании положений части одиннадцатой статьи 29 Закона о выборах принимала решения оставить без рассмотрения жалобы о нарушениях во время подсчета голосов и установления результатов голосования, если эти нарушения не обжаловались в установленный срок в избирательной комиссии высшего уровня или в суде. Решения избирательных комиссий, касающиеся указанных нарушений, принятые во исполнение решений судов общей юрисдикции и избирательных комиссий высшего уровня по истечении сроков, предусмотренных в четвертом предложении части шестой статьи 29 Закона о выборах, «должны были обжаловаться в срок, установленный в первом предложении части шестой указанной статьи Закона».

По мнению члена Центральной избирательной комиссии Ставнийчук М.И., положение четвертого предложения части шестой статьи 29 Закона о выборах не отвечает предписаниям статьи 24, части первой статьи 64 Конституции Украины, поскольку в такой его редакции отсутствует равенство условий реализации права на обжалование решений избирательных комиссий и имеет место ограничение этого права.

3. Конституционный Суд Украины при рассмотрении затронутого в конституционном обращении и конституционном представлении вопроса об официальном толковании положения четвертого предложения части шестой статьи 29 Закона о выборах, установил наличие признаков его несоответствия Конституции Украины. Это дает основания согласно части второй статьи 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» решить в этом же производстве вопрос о неконституционности указанно-

го положения. При этом Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

3.1. Порядок обжалования решений, действий или бездействия избирательных комиссий, их отдельных членов регламентируется Законом о выборах и Гражданским процессуальным кодексом Украины. Часть третья статьи 29 Закона о выборах определяет, что решения, действия или бездействие этих органов и их должностных лиц могут быть обжалованы в избирательную комиссию высшего уровня или в суд. Относительно же сроков подачи жалоб по таким вопросам в суд, то статья 243¹¹ Гражданского процессуального кодекса Украины отсылает к Закону о выборах.

Учитывая характер избирательного процесса, Закон о выборах устанавливает соответствующие процессуальные сроки подачи жалоб избирателями, политическими партиями (избирательными блоками партий), кандидатами в народные депутаты Украины в избирательные комиссии и в суд, а также сроки рассмотрения этими органами поданных жалоб. Так, наряду с установлением общего семидневного срока подачи жалобы со дня принятия решения, совершения действия или бездействия (первое предложение части шестой статьи 29), Закон о выборах относительно отдельных нарушений предусматривает иные сроки обжалования. В частности, о нарушениях, имевших место во время подсчета голосов и установления результатов голосования в работе участковой избирательной комиссии, – в окружную избирательную комиссию или в суд в течение двух дней после дня выборов, а в работе окружной избирательной комиссии – в Центральную избирательную комиссию или в суд – в течение пяти дней после дня выборов (четвертое предложение части шестой статьи 29).

Что касается заявлений (жалоб) о нарушениях, содержащих признаки преступлений, предусмотренных статьями 157, 158, 159 Уголовного кодекса Украины, то они рассматриваются правоохранительными органами в сроки и порядке, предусмотренные Уголовным и Уголовно-процессуальным кодексами Украины.

Установление Законом о выборах порядка обжалования и рассмотрения жалоб о нарушениях, касающихся выборов, в том числе сроков обжалования, имеет целью обеспечить, с одной стороны, реализацию избирательных прав граждан Украины, с другой – формирование легитимного состава парламента, возможность новоизбранной Верховной Радой Украины начать осуществление своих полномочий в сроки, предусмотренные Конституцией Украины. Поэтому установление сжатых сроков обжалования нарушений отвечает характеру избирательного процесса, но при их установлении и применении не должны ущемляться права и свободы избирателей, политических партий (избирательных блоков партий), кандидатов в народные депутаты Украины.

3.2. Закон о выборах, закрепляя положения о непрерывности и неотложности процесса установления результатов голосования по одномандатному избирательному округу (часть вторая статьи 72, части седьмая, одиннадцатая статьи 74), не определяет максимального срока, в течение которого окружная избирательная комиссия должна принять решение об установлении результатов выборов. Как усматривается из материалов дела, имеются случаи, когда установление итогов голосования и принятие

решения о результатах выборов по округу соответствующими окружными избирательными комиссиями принимались по истечении срока, определенного для обжалования решения, действия или бездействия окружной избирательной комиссии.

Это связано прежде всего с повторным подсчетом голосов на отдельных избирательных участках, повторным установлением итогов голосования по одномандатным избирательным округам на основании решений избирательных комиссий высшего уровня или суда. Поэтому обжаловать принятое окружной избирательной комиссией решение, совершенное комиссией, ее членом действие или их бездействие во время подсчета голосов и установления результатов голосования, длящихся свыше пяти дней после дня выборов, в сроки, определенные положением последнего предложения части шестой статьи 29 Закона о выборах, невозможно. Тем более, что согласно действующему положению части одиннадцатой этой статьи срок подачи жалобы продлению или возобновлению не подлежит. Жалобы, поданные по истечении срока обжалования, остаются без рассмотрения.

Аналогичная ситуация складывается и с обжалованием нарушений со стороны участковой избирательной комиссии, совершенных во время подсчета голосов по истечении двух дней после дня выборов.

Положение, содержащееся в четвертом предложении части шестой статьи 29 Закона о выборах, лишает избирателей, политические партии (избирательные блоки партий), кандидатов в народные депутаты Украины права на обжалование в суде и соответствующей избирательной комиссии нарушений, которые могут иметь место в работе участковой или окружной избирательной комиссии во время подсчета голосов и установления результатов голосования в том случае, когда этот процесс длился соответственно более двух и пяти дней после дня выборов. Тем самым это положение нарушает закрепленную Конституцией Украины гарантию осуществления прав и свобод человека и гражданина – право на их судебную защиту (части первая, вторая статьи 55), которое не может быть ограничено (статья 64), а также право каждого на индивидуальные или коллективные письменные обращения в органы государственной власти, органы местного самоуправления и к их должностным и служебным лицам (статья 40).

На основании изложенного Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положение, содержащееся в четвертом предложении части шестой статьи 29 Закона о выборах о сроках обжалования нарушений, имевших место в работе участковой или окружной избирательной комиссии во время подсчета голосов и установления результатов голосования, не отвечает положениям статьи 40, частей первой, второй статьи 55, статьи 64 Конституции Украины (является неконституционным) в части, делающей невозможным обжалование нарушений в работе участковой или окружной избирательной комиссии, совершенных по истечении соответственно двух и пяти дней после дня выборов.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 63, 65, 73, 74, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положение, содержащееся в четвертом предложении части шестой статьи 29 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины», согласно которому жалоба о нарушениях, имевших место во время подсчета голосов и установления результатов голосования в работе участковой избирательной комиссии, может быть представлена в окружную избирательную комиссию или в суд в течение двух дней после дня выборов, а в работе окружной избирательной комиссии – в Центральную избирательную комиссию или в суд – в течение пяти дней после дня выборов, в части, делающей невозможным обжалование совершенных по истечении двух и пяти дней после дня выборов нарушений в работе соответственно участковой или окружной избирательной комиссии во время подсчета голосов и установления результатов голосования.

2. Положение Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины», признанное неконституционным, теряет силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Настоящее Решение не распространяется на правоотношения, возникшие ко дню его принятия на основании положения Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины», признанного неконституционным.

4. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

- *Summary to the Decision no.13-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of July 3, 2003*

The subjects of the right to constitutional appeal applied for official interpretation of the provisions contained in Article 29.6 of the Law of Ukraine «On elections of National Deputies of Ukraine» («the Law on Elections»), that determine the term of appeal against decisions, action or inaction of the Electoral

Committees and their members occurred in the work of Constituency Electoral Committees at the time of counting the votes and establishment of the results of voting, to the Central Electoral Committee or to a court as five days upon the day of elections.

The determination by the Law on Elections of the procedure for appeal and examination of complaints in respect of infringements concerning elections, including among other things, the term of appeal, is intended to ensure, on the one hand, exercising of the electoral rights of the citizens of Ukraine, and on the other hand, formation of the legitimate composition of the Parliament, an opportunity for the newly elected Verkhovna Rada of Ukraine to start exercising their powers within the term stipulated in the Constitution of Ukraine. Therefore, the determination of the strict term of appeal against infringements complies with the nature of the electoral process. However, their establishment and application should not restrain the rights and freedoms of voters, political parties (electoral blocks of parties), candidate National Deputies of Ukraine.

At the same time, specifying the requirements of continuity and urgency of the voting results establishment process in single mandate constituencies, the Law on Elections does not determine the longest term during which the Constituency Electoral Committee should decide on establishment of the election results. The practices of Electoral Committee proceedings reveal that establishment of the voting results and deciding on the election results in constituencies by the relevant Constituency Electoral Committees quite often occurs upon termination of the term, determined for appealing against decisions, activity or inactivity of the Constituency Electoral Committees.

Therefore, the provisions contained in Article 29.6 of the Law on Elections deprive the subjects of electoral process of the right to appeal in court and the relevant Electoral Committee any infringements which may take place in the work of local or Constituency Electoral Committees at the time of counting the votes and establishment of the voting results in the event that this process lasts in excess of two and five days upon the day of elections, accordingly. Therefore, these provisions violate such constitutional rights as the right to judicial protection and the right of everyone to individual or collective written appeal to state bodies, bodies of local self-government, their officials and servants.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням
50 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положення статті 150
Кримінально-процесуального кодексу України
стосовно тяжкості злочину
(справа про врахування тяжкості злочину
при застосуванні запобіжного заходу)**

м. Київ
8 липня 2003 року
№ 14-рп/2003

Справа № 1-23/2003

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича – суддя-доповідач, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України стосовно врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 50 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) зазначеного положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Німченка В.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 50 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України, згідно з яким при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу поряд з іншими обставинами враховується тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа.

У конституційному поданні стверджується, що зазначена норма є неконституційною, оскільки до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, що передбачає покарання у вигляді позбавлення волі, може бути застосований такий запобіжний захід, як взяття під варту, лише з «мотиву тяжкості злочину, в якому обвинувачується особа». Це суперечить Конституції України, згідно з якою особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, а запобіжний захід – тримання під вартою – може бути застосований лише у разі нагальної потреби запобігти злочинові чи його перепинити (статті 29, 62 Конституції України).

Автори клопотання також вважають, що положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України суперечить і статті 5 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року, ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 року, яка «не містить такої підстави для арешту».

2. Голова Верховної Ради України в листі до Конституційного Суду України зазначив, що застосування запобіжного заходу не є мірою кримінального покарання, а отже, обрання запобіжного заходу відповідно до обставин, визначених у статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України, ніяким чином не порушує принципу презумпції невинуватості, який передбачено частиною першою статті 62 Конституції України. На його думку, тяжкість вчиненого злочину не є самостійною підставою для обрання запобіжного заходу і підлягає врахуванню у сукупності з іншими обставинами, що характеризують особу, стосовно якої вирішується питання про застосування запобіжного заходу відповідно до вимог Кримінально-процесуального кодексу України.

Президент України не вбачає підстав для визнання положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України неконституційним, оскільки аналіз її змісту свідчить, що вона не виключає необхідності застосування положень статті 148 Кодексу, як це впливає з конституційного подання, а доповнює перелік обставин, які повинні враховуватися під час обрання запобіжного заходу. Цей захід не може бути застосований лише з мотиву тяжкості злочину.

За висновками Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, фахівців Національної академії Служби безпеки України та Центру порівняльного права при Міністерстві юстиції України стаття 150 Кримінально-процесуального кодексу України передбачає не підстави для застосування запобіжного заходу, а обставини, які враховуються при вирішенні питання про застосування запобіж-

ного заходу та його виду. Серед таких обставин передбачена і тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, оскільки ця обставина є складовою характеристики суспільної небезпечності вчиненого та особи, яка підозрюється або обвинувачується.

3. Вирішуючи спір з порушеного у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

Конституція України передбачає можливість застосування арешту або тримання під вартою лише за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (частина друга статті 29).

Згідно з частиною третьою статті 29 Конституції України, на яку посиляються автори клопотання, уповноважені законом органи можуть застосовувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід у разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити.

Відповідно до цих положень Конституції України в Кримінально-процесуальному кодексі України передбачено, що застосування запобіжного заходу – взяття під варту – можливе лише за вмотивованим рішенням суду і тільки з підстав та в порядку, передбачених статтями 148, 149, 150, 155, а затримання особи як тимчасовий запобіжний захід (частина друга статті 149) застосовується в позасудовому порядку органом дізнання з підстав і в порядку, визначених статтями 106, 106¹, 115, 165² цього Кодексу.

Тому посилення суб'єкта права на конституційне подання на частину третю статті 29 Конституції України як на правове обґрунтування неконституційності оспорюваного положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України є безпідставним.

Згідно з Кримінально-процесуальним кодексом України запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень (частина перша статті 148) лише за наявності достатніх підстав вважати, що ці особи будуть намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність (частина друга статті 148).

Стаття 149 Кримінально-процесуального кодексу України визначає вичерпний перелік видів запобіжних заходів, які можуть бути застосовані до особи з підстав, викладених у статті 148. За змістом частини другої цієї статті необхідність застосування запобіжного заходу пов'язується з поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого після скоєння злочину (намагання ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність).

Тяжкість злочину законом не визначається як підстава для застосування будь-якого виду запобіжного заходу, а не тільки взяття під варту.

Згідно зі статтею 150 Кримінально-процесуального кодексу України при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, крім обставин, зазначених у статті 148 Кодексу, враховуються тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її вік, стан здоров'я,

сімейний і матеріальний стан, вид діяльності та інші обставини, що її характеризують.

Взяття під варту як один із видів запобіжного заходу може бути застосоване за умов, визначених частиною першою статті 155 Кримінально-процесуального кодексу України, та за наявності достатніх підстав, передбачених статтею 148 цього Кодексу.

Системний аналіз статей 148, 149, 150, 155 Кримінально-процесуального кодексу України свідчить про те, що стаття 150 не визначає підстав для застосування запобіжного заходу і стосується виключно обставин (що, зокрема, впливає з самої назви статті), які повинні враховуватись при обранні запобіжного заходу в кожному конкретному випадку незалежно від його виду (підписка про невиїзд, взяття під варту тощо). Перелік цих обставин не є вичерпним, і при застосуванні запобіжного заходу враховуються як тяжкість злочину, у вчиненні якого особа підозрюється, обвинувачується, так й інші обставини.

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що оспорювана норма статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України не суперечить вимогам статті 29 Конституції України.

Необґрунтованим є й посилення народних депутатів України на невідповідність оспорюваного положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України статті 62 Конституції України, оскільки за правовою природою запобіжні заходи до підозрюваного, обвинуваченого не є кримінальним покаранням.

Зазначене положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України відповідає і статті 5 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року, якою передбачена можливість застосування запобіжного заходу у вигляді арешту, зокрема, з метою запобігання вчиненню особою правопорушення чи її втечі після його вчинення.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України, згідно з яким при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу разом з іншими обставинами враховується тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положения статьи 150
Уголовно-процессуального кодекса Украины
относительно тяжести преступления
по конституционному представлению
50 народных депутатов Украины
(дело об учете тяжести преступления
при избрании меры пресечения)**

г. Киев
8 июля 2003 года
№ 14-рп/2003

Дело № 1-23/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича – судья-докладчик, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения статьи 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины об учете тяжести преступления при избрании меры пресечения.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 50 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о соответствии Конституции Украины (конституционности) указанного положения статьи 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины.

Заслушав судью-докладчика Нимченко В.И. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

установил:

1. Субъект права на конституционное представление – 50 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положение статьи 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины, согласно которому при решении вопроса об избрании меры пресечения, кроме других обстоятельств, учитывается тяжесть преступления, в совершении которого подозревается, обвиняется лицо.

В конституционном представлении утверждается, что указанная норма является неконституционной, поскольку к лицу, подозреваемому или обвиняемому в совершении преступления, которое предусматривает наказание в виде лишения свободы, может быть применена такая мера пресечения, как заключение под стражу, только по «мотиву тяжести преступления, в котором обвиняется лицо». Это противоречит Конституции Украины, согласно которой лицо считается невиновным в совершении преступления и не может быть подвергнуто уголовному наказанию, пока его вина не будет доказана в законном порядке и установлена обвинительным приговором суда, а мера пресечения – содержание под стражей – может быть применена только в случае насущной необходимости предотвратить преступление или его пресечь (статьи 29, 62 Конституции Украины).

Авторы ходатайства также считают, что положение статьи 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины противоречит и статье 5 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года, ратифицированной Законом Украины от 17 июля 1997 года, которая «не содержит такого основания для ареста».

2. Председатель Верховной Рады Украины в письме в Конституционный Суд Украины отметил, что применение меры пресечения не является мерой уголовного наказания, а следовательно, избрание меры пресечения в соответствии с обстоятельствами, определенными в статье 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины, никоим образом не нарушает принцип презумпции невиновности, предусмотренный частью первой статьи 62 Конституции Украины. По его мнению, тяжесть совершенного преступления не является самостоятельным основанием для избрания меры пресечения и подлежит учету в совокупности с другими обстоятельствами, характеризующими лицо, относительно которого решается вопрос о применении меры пресечения в соответствии с требованиями Уголовно-процессуального кодекса Украины.

Президент Украины не усматривает оснований для признания положения статьи 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины неконституционным, поскольку анализ ее содержания свидетельствует о том, что она не исключает необходимости применения положений статьи 148 Кодекса, как это вытекает из конституционного представления, а дополняет перечень обстоятельств, которые должны учитываться при избрании меры пресечения. Эта мера не может быть применена только по мотиву тяжести преступления.

По выводам Министерства юстиции Украины, Министерства внутрен-

них дел Украины, Службы безопасности Украины, специалистов Национальной академии Службы безопасности Украины и Центра сравнительного права при Министерстве юстиции Украины статья 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины предусматривает не основания для применения меры пресечения, а обстоятельства, которые учитываются при разрешении вопроса о применении меры пресечения и ее вида. Среди таких обстоятельств предусмотрена и тяжесть преступления, в совершении которого подозревается, обвиняется лицо, поскольку это обстоятельство является составной частью характеристики общественной опасности содеянного и лица, подозреваемого или обвиняемого.

3. Решая спор о поднятном в конституционном представлении вопросе, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Конституция Украины предусматривает возможность применения ареста или содержания под стражей только по мотивированному решению суда и только на основаниях и в порядке, установленных законом (часть вторая статьи 29).

Согласно части третьей статьи 29 Конституции Украины, на которую ссылаются авторы ходатайства, уполномоченные законом органы могут применять содержание лица под стражей в качестве временной меры пресечения в случае настоятельной необходимости предотвратить преступление или его пресечь.

В соответствии с этими положениями Конституции Украины в Уголовно-процессуальном кодексе Украины предусмотрено, что применение меры пресечения – заключение под стражу – возможно только по мотивированному решению суда и только на основаниях и в порядке, предусмотренных статьями 148, 149, 150, 155, а задержание лица в качестве временной меры пресечения (часть вторая статьи 149) применяется во внесудебном порядке органом дознания на основаниях и в порядке, определенных статьями 106, 106¹, 115, 165² этого Кодекса.

Поэтому ссылка субъекта права на конституционное представление на часть третьей статьи 29 Конституции Украины в качестве правового обоснования неконституционности оспариваемого положения статьи 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины является безосновательной.

Согласно Уголовно-процессуальному кодексу Украины меры пресечения применяются к подозреваемому, обвиняемому, подсудимому, осужденному с целью предупредить попытки уклониться от дознания, следствия или суда, воспрепятствовать установлению истины по уголовному делу или продолжать преступную деятельность, а также для обеспечения выполнения процессуальных решений (часть первая статьи 148) только при наличии достаточных оснований считать, что эти лица будут пытаться уклониться от следствия и суда или от выполнения процессуальных решений, препятствовать установлению истины по делу или продолжать преступную деятельность (часть вторая статьи 148).

Статья 149 Уголовно-процессуального кодекса Украины определяет исчерпывающий перечень видов мер пресечения, которые могут быть применены к лицу на основаниях, изложенных в статье 148. По смыслу части второй этой статьи необходимость применения меры пресечения связана с

поведением подозреваемого, обвиняемого, подсудимого, осужденного после совершения преступления (стремление уклониться от следствия и суда или от выполнения процессуальных решений, препятствовать установлению истины по делу или продолжать преступную деятельность).

Закон не определяет тяжесть преступления как основание применения любого вида меры пресечения, а не только заключения под стражу.

Согласно статье 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины при решении вопроса о применении меры пресечения, кроме обстоятельств, указанных в статье 148 Кодекса, учитываются тяжесть преступления, в совершении которого подозревается, обвиняется лицо, его возраст, состояние здоровья, семейное и материальное положение, вид деятельности и другие характеризующие его обстоятельства.

Заключение под стражу в качестве одного из видов меры пресечения может быть применено при условиях, определенных частью первой статьи 155 Уголовно-процессуального кодекса Украины, и при наличии достаточных оснований, предусмотренных статьей 148 этого Кодекса.

Системный анализ статей 148, 149, 150, 155 Уголовно-процессуального кодекса Украины свидетельствует о том, что статья 150 не определяет оснований для применения меры пресечения и касается исключительно обстоятельств (что, в частности, вытекает из самого названия статьи), которые должны учитываться при избрании меры пресечения в каждом конкретном случае независимо от его вида (подписка о невыезде, заключение под стражу и т. п.). Перечень этих обстоятельств не является исчерпывающим, и в случае применения меры пресечения учитываются как тяжесть преступления, в совершении которого лицо подозревается, обвиняется, так и другие обстоятельства.

Исходя из изложенного Конституционный Суд Украины считает, что оспариваемая норма статьи 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины не противоречит требованиям статьи 29 Конституции Украины.

Необоснованной является и ссылка народных депутатов Украины на несоответствие оспариваемого положения статьи 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины статье 62 Конституции Украины, поскольку по правовой природе меры пресечения к подозреваемому, обвиняемому не являются уголовным наказанием.

Указанное положение статьи 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины отвечает и статье 5 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года, которой предусмотрена возможность применения меры пресечения в виде ареста, в частности, с целью предотвращения совершения лицом правонарушения или его бегства после его совершения.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать соответствующим Конституции Украины (конституционным) положение статьи 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины, согласно которому при разрешении вопроса о применении меры пресече-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ния, наряду с другими обстоятельствами, учитывается тяжесть преступления, в совершении которого подозревается, обвиняется лицо.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision no.14-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of July 8, 2003*

The Constitution of Ukraine provides for an opportunity to arrest or hold in custody pursuant to a substantiated court decision and only on the grounds and in accordance with the procedure established by law (Article 29.2). According to Article 29.3 of the Constitution of Ukraine in the event of an urgent necessity to prevent or stop a crime, bodies authorized by law may hold a person in custody as a temporary preventive measure.

In accordance with these provisions of the Constitution of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine stipulated that taking the preventive measures – taking into custody – is possible pursuant to a substantiated court decision and only on the grounds and in accordance with the procedure established by Articles 148, 149, 150, and 155, and the detainment of individuals as a temporary preventive measure (Article 149.2) shall be used in the extrajudicial procedure by the body of inquiry on the grounds and in the procedure determined by Articles 106, 106¹, 115 and 165² of the Code.

The systemic analysis of Articles 148, 149, 150 and 155 of Criminal Procedure Code of Ukraine reveals that Article 150 does not determine the grounds for taking the preventive measures and specify exclusively the circumstances (as follows from the very name of the Article, among other things), which should be taken into consideration at the time of taking the preventive measures in every specific event irrespective of its type (written undertaking not to leave a place, taking into custody etc.). The list of these circumstances is not exhaustive and at the time of taking the preventive measures, the gravity of the crime in whose commitment a person is suspected or accused, shall be taken into consideration along with other circumstances.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням
51 народного депутата України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Постанови Кабінету Міністрів України
«Про затвердження Положення
про проведення атестації державних службовців»
(справа про атестацію державних службовців)**

м. Київ
8 липня 2003 року
№ 15-рп/2003

Справа № 1-25/2003

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича – суддя-доповідач, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Барнацького Павла Степановича – головного консультанта Секретаріату Комітету з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією Верховної Ради України, Хомича Миколи Васильовича – голови Президії Вільної профспілки солідарних трудівників Верховної Ради України; залучених до участі у розгляді справи представників від: Кабінету Міністрів України – Горбунової Лідії Миколаївни, заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України, Лелікова Геннадія Івановича, начальника Головного управління державної служби України; Верховної Ради України – Селіванова Анатолія Олександровича, Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; Президента України – Носова Владислава Васильовича, Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України; Головного управління державної служби України – Лелікова Геннадія Івановича, начальника Головного управління, Сміян Олени Аркадіївни, начальника правового відділу,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про проведення атестації державних службовців» від 28 грудня 2000 року № 1922 (Офіційний вісник України, 2001 р., № 1–2, ст. 27; 2002 р., № 52, ст. 2397; 2003 р., № 23, ст. 1048).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 51 народного депутата України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71, 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо конституційності зазначеної Постанови.

Заслухавши суддю-доповідача Тихого В.П., пояснення Барнацького П.С., Хомича М.В., Горбунової Л.М., Лелікова Г.І., Селіванова А.О., Носова В.В., Сміян О.А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 51 народний депутат України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про проведення атестації державних службовців» (далі – Постанова) та затверджене нею Положення (далі – Положення), яким передбачено проведення в державних органах один раз на три роки атестації державних службовців, під час якої оцінюються результати роботи, ділові та професійні якості, виявлені працівниками при виконанні службових обов'язків.

Народні депутати України вважають, що Кабінет Міністрів України, прийнявши Постанову, порушив положення статті 6, частини другої статті 19, статті 75, пункту 12 частини першої статті 92 Конституції України і тим самим вийшов за межі наданих йому Основним Законом України та Законом України «Про державну службу» повноважень.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, «Конституція України та Закон України «Про державну службу» не наділили Кабінет Міністрів України правом перевіряти фахові та особисті якості державних службовців органів законодавчої, виконавчої, судової влади шляхом проведення їх атестації».

У конституційному поданні стверджується також, що в разі звільнення державного службовця за результатами атестації буде порушено вимоги положень частини шостої статті 43 Конституції України щодо гарантування захисту громадян від незаконного звільнення.

2. Президент України у листі до Конституційного Суду України наголошує, що Закон України «Про державну службу» визначає правові механізми, спрямовані на добір компетентних і сумлінних кадрів для державної служби. Це насамперед проведення конкурсу для вступу на державну службу, встановлення випробування при прийнятті на державну службу або проведення стажування, просування по службі відповідно до профе-

сійної кваліфікації та результатів роботи. Крім того, згідно зі статтею 4 зазначеного Закону громадяни мають право на державну службу не лише за умови проходження конкурсу, а й за іншою процедурою, передбаченою Кабінетом Міністрів України. Такою процедурою Кабінет Міністрів України визначив атестацію державних службовців, під час якої оцінюються їх ділові та професійні якості, а також виконання ними основних обов'язків, передбачених статтею 10 Закону.

Президент України підкреслює також, що атестація осіб, які перебувають на державній службі, прямо передбачена деякими спеціальними законами, зокрема законами України «Про прокуратуру», «Про державну податкову службу в Україні» тощо. Проведення атестації службовців передбачено і частиною шостою статті 96 Кодексу законів про працю України. За її результатами власник або уповноважений ним орган має право змінювати посадові оклади державних службовців. Тому немає підстав вважати, що Кабінет Міністрів України перевищив свої повноваження, прийнявши цю Постанову.

Голова Верховної Ради України у листі до Конституційного Суду України зазначає, що, як вбачається з аналізу статей 7, 27 Закону України «Про державну службу», право приймати нормативні акти з питань підвищення ефективності державної служби в державних органах та їх апараті віднесено до компетенції Кабінету Міністрів України. У листі також наголошується, що відповідно до пункту 20 Положення звільнення державного службовця за результатами атестації може проводитись виключно на підставі пункту 2 частини першої статті 40 Кодексу законів про працю України, а не Постанови.

Голова Верховної Ради України вважає, що оспорювана Постанова відповідає частині другій статті 19, частині шостій статті 43 Конституції України.

Прем'єр-міністр України у листі до Конституційного Суду України стверджує, що Постанова встановлює лише порядок проведення атестації державних службовців, який запроваджено на виконання указів Президента України «Про Стратегію реформування системи державної служби в Україні» від 14 квітня 2000 року, «Про заходи щодо реалізації Стратегії реформування системи державної служби в Україні на 2000–2001 роки» від 26 липня 2000 року. Зазначається також, що стаття 30 Закону України «Про державну службу» передбачає, крім загальних підстав звільнення працівника, визначених Кодексом законів про працю України, ще й додаткові підстави припинення державної служби. Пунктом 2 частини першої статті 40 Кодексу законів про працю України передбачено право на звільнення працівника у разі виявлення невідповідності його займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації, тому, на думку Прем'єр-міністра України, немає потреби дублювати цю норму і в статті 30 Закону України «Про державну службу». Зазначену Постанову прийнято відповідно до законодавства і в межах компетенції Кабінету Міністрів України.

Міністерство юстиції України та Головне управління державної служби України поділяють позиції, викладені Президентом України, Головою Верховної Ради України та Прем'єр-міністром України в листах до Конституційного Суду України.

3. У висновку Інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України відмічається, що ця Постанова не суперечить конституційним нормам, оскільки вона конкретизує загальні положення Закону України «Про державну службу» з метою більш чіткої правової регламентації суспільних відносин у сфері державної служби. Стосовно права державних службовців на захист від незаконного звільнення за результатами атестації зазначається, що проведення атестації і вжиття за її результатами заходів не позбавляють громадян передбаченого статтею 43 Конституції України і статтею 232 Кодексу законів про працю України права на судовий захист від незаконного звільнення.

На думку науковців Української академії державного управління при Президентові України, оспорювану Постанову можна розглядати як підзаконний акт, прийнятий на виконання вимог статті 7 Закону України «Про державну службу».

4. Представники суб'єкта права на конституційне подання та державних органів, залучених до участі у розгляді справи, підтримали позиції, викладені у конституційному поданні і в листах до Конституційного Суду України. Представники суб'єкта права на конституційне подання наголошували на тому, що атестація в апараті Верховної Ради України і в апаратах судових органів не повинна проводитися на підставі Постанови.

5. Конституційний Суд України, вирішуючи спір щодо конституційності Постанови Кабінету Міністрів України, виходить з такого.

5.1. Згідно з Конституцією України Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади (частина перша статті 113); у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України (частина третя статті 113); забезпечує їх виконання (пункт 1 статті 116) та проведення політики у сфері праці (пункт 3 статті 116); в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання (частина перша статті 117).

Відповідно до пункту 10 статті 116 Конституції України Кабінет Міністрів України, крім функцій, передбачених Конституцією України, виконує й інші функції, які визначаються законами України та актами Президента України.

Системний аналіз Закону України «Про державну службу» свідчить, що цей Закон, визначаючи загальні засади діяльності та статус державних службовців, які працюють в державних органах та їх апараті, покладає на Кабінет Міністрів України здійснення нормативно-правового регулювання ряду питань у сфері державної служби, спрямованих, зокрема, на підвищення її ефективності, добір компетентних і відданих справі кадрів. Це – встановлення додаткових, крім передбачених законами, процедур відбору громадян на державну службу (стаття 4), шляхів просування по службі (стаття 27), умов оплати праці державних службовців (стаття 33), затвердження порядку проведення конкурсу для вступу на державну службу та положення про кадровий резерв державної служби (статті 15, 28) тощо.

За Конституцією України державна служба є єдиною за своїми основами (пункт 12 частини першої статті 92), не поділяється на службу в органах законодавчої, виконавчої і судової влади (частина друга статті 38), згідно із Законом України «Про державну службу» охоплює службовців усього державного апарату (частина друга статті 2), державні службовці мають загальний правовий статус з особливостями правового регулювання статусу окремих категорій державних службовців (частина четверта статті 6, стаття 9); для проведення єдиної державної політики у сфері державної служби та функціонального управління державною службою утворено і діє Головне управління державної служби при Кабінеті Міністрів України (частина третя статті 6), нині – Головне управління державної служби України.

Атестація є одним із способів перевірки та оцінки кваліфікації працівника, його знань і навичок. Вона передбачена частиною шостою статті 96 Кодексу законів про працю України, положення якого поширюються і на державних службовців з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про державну службу». Згідно з цією нормою атестацію можуть проводити власник або уповноважений ним орган. Такими органами відповідно до законодавства України є, зокрема, всі органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Атестація окремих категорій державних службовців передбачена й іншими законами України, зокрема «Про державну податкову службу в Україні» (стаття 15), «Про прокуратуру» (стаття 46), «Про статус суддів» (глава VII).

Тому Кабінет Міністрів України, затвердивши Постановою Положення про проведення атестації державних службовців, по суті, не встановив атестацію як елемент державної служби, а лише виходячи з єдиної природи державної служби регламентував порядок проведення атестації державних службовців. Таке повноваження Кабінету Міністрів України випливає з покладеного на нього Конституцією України та Законом України «Про державну службу» обов'язку проводити державну політику у сфері державної служби, основним напрямом якої є забезпечення ефективної роботи всіх державних органів відповідно до їх компетенції.

До того ж Кабінет Міністрів України прийняв Постанову відповідно і до указів Президента України «Про Стратегію реформування системи державної служби в Україні» від 14 квітня 2000 року № 599/2000, «Про заходи щодо реалізації Стратегії реформування системи державної служби в Україні на 2000–2001 роки» від 26 липня 2000 року № 925/2000.

Твердження народних депутатів України про те, що Конституція України та Закон України «Про державну службу» не наділили Кабінет Міністрів України правом перевіряти фахові та особисті якості державних службовців, є некоректним, оскільки таку перевірку здійснює не Кабінет Міністрів України, а атестаційні комісії, які утворюються за наказами керівників державних органів (пункт 4 Положення).

Отже, Постанова, прийнята Кабінетом Міністрів України в межах своєї компетенції, конкретизує передбачені Законом України «Про державну службу» та іншими законами України і указами Президента України по-

ложення щодо атестації державних службовців шляхом встановлення порядку її проведення. Тому твердження представників суб'єкта права на конституційне подання, що атестація в апараті Верховної Ради України і в апаратах судових органів не повинна проводитися на підставі Постанови, є необґрунтованим.

5.2. З твердженням народних депутатів України про те, що в разі звільнення державного службовця за результатами атестації буде порушено вимоги положення частини шостої статті 43 Конституції України щодо гарантування захисту громадян від незаконного звільнення, також не можна погодитись.

Відповідно до Конституції України права і свободи людини і громадянина та їх гарантії, основні обов'язки громадянина визначаються виключно законами України (пункт 1 частини першої статті 92), громадянам гарантується захист від незаконного звільнення (частина шоста статті 43).

Однією із правових гарантій захисту громадян від незаконного звільнення з роботи є встановлений законами України вичерпний перелік підстав для звільнення працівників. Результати проведення атестації не є підставою для звільнення державного службовця. Відповідно до Положення атестаційна комісія на підставі аналізу виконання основних обов'язків, складності виконуваної роботи та її ефективності приймає стосовно державного службовця рішення про його відповідність або невідповідність займаній посаді, яке має рекомендаційний характер. За результатами атестації остаточне рішення приймає керівник державного органу.

Відповідно до пункту 20 Положення державний службовець може бути звільнений з роботи за результатами атестації на підставі пункту 2 частини першої статті 40 Кодексу законів про працю України, згідно з яким трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом лише у випадках виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваних робіт внаслідок, зокрема, недостатньої кваліфікації.

Зміст цієї норми свідчить, що розірвання трудового договору з державним службовцем можливе і без проведення атестації, якщо фактичними даними буде підтверджено, що внаслідок недостатньої кваліфікації останній не може належним чином виконувати покладені на нього обов'язки.

З огляду на викладене Конституційний Суд України дійшов висновку, що Постанова не встановлює додаткових підстав для припинення державної служби у разі визнання державного службовця таким, що не відповідає займаній посаді, не порушує гарантій захисту громадян від незаконного звільнення з роботи і не суперечить частині шостій статті 43 Конституції України.

На підставі наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такою, що відповідає Конституції України (є конституційною), Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про проведення атестації державних службовців» від 28 грудня 2000 року № 1922.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии
Конституции Украины (конституционности)
Постановления Кабинета Министров Украины
«Об утверждении Положения
о проведении аттестации государственных служащих»
по конституционному представлению
51 народного депутата Украины
(дело об аттестации государственных служащих)**

г. Киев
8 июля 2003 года
№ 15-рп/2003

Дело № 1-25/2003

***Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:***

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича – судья-докладчик, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием представителей субъекта права на конституционное представление Барнацкого Павла Степановича – главного консультанта Секретариата Комитета по вопросам борьбы с организованной преступностью и коррупцией Верховной Рады Украины, Хомича Николая Васильевича – председателя Президиума Свободного профсоюза солидарных труженников Верховной Рады Украины; привлеченных к участию в рассмотрении дела представителей: Кабинета Министров Украины – Горбуновой Лидии Николаевны, заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины, Леликова Геннадия Ивановича, начальника Главного управления государственной службы Украины; Верховной Рады Украины – Селиванова Анатолия Александровича, Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; Президента Украины – Носова Владислава Васильевича, Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины;

Главного управления государственной службы Украины – Леликова Геннадия Ивановича, начальника Главного управления, Смиян Елены Аркадьевны, начальника правового отдела,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) Постановления Кабинета Министров Украины «Об утверждении Положения о проведении аттестации государственных служащих» от 28 декабря 2000 года № 1922 (Офіційний вісник України, 2001 г., № 1–2, ст. 27; 2002 г., № 52, ст. 2397; 2003 г., № 23, ст. 1048).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 51 народного депутата Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 75 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о конституционности указанного Постановления.

Заслушав судью-докладчика Тихого В.П., объяснения Барнацкого П.С., Хомича Н.В., Горбуновой Л.Н., Леликова Г.И., Селиванова А.А., Носова В.В., Смиян Е.А. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 51 народный депутат Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) Постановление Кабинета Министров Украины «Об утверждении Положения о проведении аттестации государственных служащих» (далее – Постановление) и утвержденное им Положение (далее – Положение), которым предусмотрено проведение в государственных органах один раз в три года аттестации государственных служащих, во время которой оцениваются результаты работы, деловые и профессиональные качества, выявленные работниками при исполнении служебных обязанностей.

Народные депутаты Украины считают, что Кабинет Министров Украины, приняв Постановление, нарушил положения статьи 6, части второй статьи 19, статьи 75, пункта 12 части первой статьи 92 Конституции Украины и тем самым вышел за пределы полномочий, предоставленных ему Основным Законом Украины и Законом Украины «О государственной службе».

По мнению субъекта права на конституционное представление, «Конституция Украины и Закон Украины «О государственной службе» не наделили Кабинет Министров Украины правом проверять профессиональные и личные качества государственных служащих органов законодательной, исполнительной и судебной власти путем проведения их аттестации».

В конституционном представлении утверждается также, что в случае увольнения государственного служащего по результатам аттестации будут нарушены требования положений части шестой статьи 43 Конституции Украины о гарантировании защиты граждан от незаконного увольнения.

2. Президент Украины в письме в Конституционный Суд Украины отмечает, что Закон Украины «О государственной службе» определяет правовые механизмы, направленные на отбор компетентных и добросовестных кадров для государственной службы. Это прежде всего проведение конкурса для поступления на государственную службу, установление испытательного срока при принятии на государственную службу или проведение стажировки, продвижение по службе в соответствии с профессиональной квалификацией и результатами работы. Кроме этого, согласно статье 4 указанного Закона граждане имеют право на государственную службу не только при условии прохождения конкурса, но и по иной процедуре, предусмотренной Кабинетом Министров Украины. В качестве такой процедуры Кабинет Министров Украины определил аттестацию государственных служащих, во время которой оцениваются их деловые и профессиональные качества, а также выполнение ими основных обязанностей, предусмотренных статьей 10 Закона.

Президент Украины подчеркивает также, что аттестация лиц, находящихся на государственной службе, прямо предусмотрена некоторыми специальными законами, в частности законами Украины «О прокуратуре», «О государственной налоговой службе в Украине» и т. п. Проведение аттестации служащих предусмотрено и частью шестой статьи 96 Кодекса законов о труде Украины. По ее результатам владелец или уполномоченный им орган имеет право изменять должностные оклады государственных служащих. Поэтому нет оснований считать, что Кабинет Министров Украины превысил свои полномочия, приняв это Постановление.

Председатель Верховной Рады Украины в письме в Конституционный Суд Украины отмечает, что, как видно из анализа статей 7, 27 Закона Украины «О государственной службе», право принимать нормативные акты по вопросам повышения эффективности государственной службы в государственных органах и их аппарате отнесено к компетенции Кабинета Министров Украины. В письме также подчеркивается, что согласно пункту 20 Положения увольнение государственного служащего по результатам аттестации может проводиться исключительно на основании пункта 2 части первой статьи 40 Кодекса законов о труде Украины, а не Постановления.

Председатель Верховной Рады Украины считает, что оспариваемое Постановление отвечает части второй статьи 19, части шестой статьи 43 Конституции Украины.

Премьер-министр Украины в письме в Конституционный Суд Украины утверждает, что Постановление устанавливает только порядок проведения аттестации государственных служащих, введенный во исполнение указов Президента Украины «О Стратегии реформирования системы государственной службы в Украине» от 14 апреля 2000 года, «О мерах по реализации Стратегии реформирования системы государственной службы в Украине на 2000–2001 годы» от 26 июля 2000 года. Отмечается также, что статья 30 Закона Украины «О государственной службе» предусматривает, кроме общих оснований увольнения работника, определенных Кодексом законов о труде Украины, еще и дополнительные основания прекращения государственной службы. Пунктом 2 части первой статьи 40 Кодекса законов о труде Украины предусмотрено право на увольнение работника в слу-

чае выявления несоответствия его занимаемой должности или выполняемой работе вследствие недостаточной квалификации, поэтому, по мнению Премьер-министра Украины, нет необходимости дублировать эту норму и в статье 30 Закона Украины «О государственной службе». Указанное Постановление принято в соответствии с законодательством и в пределах компетенции Кабинета Министров Украины.

Министерство юстиции Украины и Главное управление государственной службы Украины разделяют позиции, изложенные Президентом Украины, Председателем Верховной Рады Украины и Премьер-министром Украины в письмах в Конституционный Суд Украины.

3. В выводе Института государственного строительства и местного самоуправления Академии правовых наук Украины отмечается, что это Постановление не противоречит конституционным нормам, поскольку оно конкретизирует общие положения Закона Украины «О государственной службе» с целью более четкой правовой регламентации общественных отношений в сфере государственной службы. Относительно права государственных служащих на защиту от незаконного увольнения по результатам аттестации отмечается, что проведение аттестации и применение по ее результатам мер не лишают граждан предусмотренного статьей 43 Конституции Украины и статьей 232 Кодекса законов о труде Украины права на судебную защиту от незаконного увольнения.

По мнению ученых Украинской академии государственного управления при Президенте Украины, оспариваемое Постановление можно рассматривать как подзаконный акт, принятый во исполнение требований статьи 7 Закона Украины «О государственной службе».

4. Представители субъекта права на конституционное представление и государственных органов, привлеченных к участию в рассмотрении дела, поддержали позиции, изложенные в конституционном представлении и в письмах в Конституционный Суд Украины. Представители субъекта права на конституционное представление подчеркивали, что аттестация в аппарате Верховной Рады Украины и в аппаратах судебных органов не должна проводиться на основании Постановления.

5. Конституционный Суд Украины, решая спор о конституционности Постановления Кабинета Министров Украины, исходит из следующего.

5.1. Согласно Конституции Украины Кабинет Министров Украины является высшим органом в системе органов исполнительной власти (часть первая статьи 113); в своей деятельности руководствуется Конституцией и законами Украины, актами Президента Украины (часть третья статьи 113); обеспечивает их выполнение (пункт 1 статьи 116) и проведение политики в сфере труда (пункт 3 статьи 116); в пределах своей компетенции издает постановления и распоряжения, являющиеся обязательными к исполнению (часть первая статьи 117).

Согласно пункту 10 статьи 116 Конституции Украины Кабинет Министров Украины, кроме функций, предусмотренных Конституцией Укра-

ины, выполняет и иные функции, определенные законами Украины и актами Президента Украины.

Системный анализ Закона Украины «О государственной службе» свидетельствует, что этот Закон, определяя общие основы деятельности и статус государственных служащих, работающих в государственных органах и их аппарате, возлагает на Кабинет Министров Украины осуществление нормативно-правового регулирования ряда вопросов в сфере государственной службы, направленных, в частности, на повышение ее эффективности, отбор компетентных и преданных делу кадров. Это – установление дополнительных, кроме предусмотренных законами, процедур отбора граждан на государственную службу (статья 4), путей продвижения по службе (статья 27), условий оплаты труда государственных служащих (статья 33), утверждение порядка проведения конкурса для поступления на государственную службу и положения о кадровом резерве государственной службы (статьи 15, 28) и т. п.

По Конституции Украины государственная служба является единой по своим основам (пункт 12 части первой статьи 92), не разделяется на службу в органах законодательной, исполнительной и судебной власти (часть вторая статьи 38), согласно закону Украины «О государственной службе» охватывает служащих всего государственного аппарата (часть вторая статьи 2), государственные служащие имеют общий правовой статус с особенностями правового регулирования статуса отдельных категорий государственных служащих (часть четвертая статьи 6, статья 9); для проведения единой государственной политики в сфере государственной службы и функционального управления государственной службой образовано и действует Главное управление государственной службы при Кабинете Министров Украины (часть третья статьи 6), ныне – Главное управление государственной службы Украины.

Аттестация является одним из способов проверки и оценки квалификации работника, его знаний и навыков. Она предусмотрена частью шестой статьи 96 Кодекса законов о труде Украины, положения которого распространяются и на государственных служащих с учетом особенностей, установленных Законом Украины «О государственной службе». Согласно этой норме аттестацию могут проводить владелец или уполномоченный им орган. Такими органами согласно законодательству Украины являются, в частности, все органы государственной власти и органы местного самоуправления. Аттестация отдельных категорий государственных служащих предусмотрена и иными законами Украины, в частности «О государственной налоговой службе в Украине» (статья 15), «О прокуратуре» (статья 46), «О статусе судей» (глава VII).

Поэтому Кабинет Министров Украины, утвердив Постановлением Положение о проведении аттестации государственных служащих, по существу, не установил аттестацию как элемент государственной службы, а только, исходя из единой природы государственной службы, регламентировал порядок проведения аттестации государственных служащих. Такое полномочие Кабинета Министров Украины вытекает из возложенного на него Конституцией Украины и Законом Украины «О государственной

службе» обязанности проводить государственную политику в сфере государственной службы, основным направлением которой является обеспечение эффективной работы всех государственных органов в соответствии с их компетенцией.

К тому же Кабинет Министров Украины принял Постановление в соответствии и с указами Президента Украины «О Стратегии реформирования системы государственной службы в Украине» от 14 апреля 2000 года № 599/2000, «О мерах по реализации Стратегии реформирования системы государственной службы в Украине на 2000 – 2001 годы» от 26 июля 2000 года № 925/2000.

Утверждение народных депутатов Украины о том, что Конституция Украины и Закон Украины «О государственной службе» не наделили Кабинет Министров Украины правом проверять профессиональные и личные качества государственных служащих, является некорректным, поскольку такую проверку осуществляет не Кабинет Министров Украины, а аттестационные комиссии, образуемые по распоряжениям руководителей государственных органов (пункт 4 Положение).

Таким образом, Постановление, принятое Кабинетом Министров Украины в пределах своей компетенции, конкретизирует предусмотренные Законом Украины «О государственной службе», иными законами Украины и указами Президента Украины положение об аттестации государственных служащих путем установления порядка ее проведения. Поэтому утверждение представителей субъекта права на конституционное представление, что аттестация в аппарате Верховной Рады Украины и в аппаратах судебных органов не должна проводиться на основании Постановления, является необоснованным.

5.2. Также нельзя согласиться с утверждением народных депутатов Украины о том, что в случае увольнения государственного служащего по результатам аттестации будут нарушены требования положения части шестой статьи 43 Конституции Украины о гарантировании защиты граждан от незаконного увольнения.

Согласно Конституции Украины права и свободы человека и гражданина и их гарантии, основные обязанности гражданина определяются исключительно законами Украины (пункт 1 части первой статьи 92), гражданам гарантируется защита от незаконного увольнения (часть шестая статьи 43).

Одной из правовых гарантий защиты граждан от незаконного увольнения с работы является установленный законами Украины исчерпывающий перечень оснований для увольнения работников. Результаты проведения аттестации не являются основанием для увольнения государственного служащего. В соответствии с Положением аттестационная комиссия на основе анализа выполнения основных обязанностей, сложности выполняемой работы и ее эффективности принимает относительно государственного служащего решение о его соответствии или несоответствии занимаемой должности, имеющее рекомендательный характер. По результатам аттестации окончательное решение принимает руководитель государственного органа.

Согласно пункту 20 Положения государственный служащий может быть уволен с работы по результатам аттестации на основании пункта 2 части первой статьи 40 Кодекса законов о труде Украины, согласно которому трудовой договор, заключенный на неопределенный срок, а также срочный трудовой договор до окончания срока его действия могут быть расторгнуты владельцем или уполномоченным им органом только в случаях выявленного несоответствия работника занимаемой должности или выполняемой работе вследствие, в частности, недостаточной квалификации.

Содержание этой нормы свидетельствует, что расторжение трудового договора с государственным служащим возможно и без проведения аттестации, если фактическими данными будет подтверждено, что вследствие недостаточной квалификации последний не может надлежащим образом выполнять возложенные на него обязанности.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что Постановление не устанавливает дополнительных оснований для прекращения государственной службы в случае признания государственного служащего не соответствующим занимаемой должности, не нарушает гарантий защиты граждан от незаконного увольнения с работы и не противоречит части шестой статьи 43 Конституции Украины.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать соответствующим Конституции Украины (конституционным) Постановление Кабинета Министров Украины «Об утверждении Положения о проведении аттестации государственных служащих» от 28 декабря 2000 года № 1922.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decisions no.15-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of July 8, 2003*

In conformity with the Constitution of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine («the Government») is the highest body in the system of bodies of executive power and, in addition to functions stipulated in the Constitution of Ukraine, shall carry out other functions determined by the Laws of Ukraine and the Acts of the President of Ukraine.

The Law of Ukraine «On Civil Service» («the Law») authorizes the Government to provide legal regulation of the issues in the field of civil service, in particular, to establish additional, in relation to those stipulated by the laws, procedures for selection of citizens for civil service, promotion, terms of remuneration of labor of civil servants, approval of the procedure for competitions to be enrolled on civil service and provisions on personnel reserve of the civil service. According to the Law, in order to pursue the consistent state policies in the sphere of civil service and functional management of the civil service the Central Department of Civil Service was organized and operates as an agency of the Government.

The attestation is stipulated by Article 96.6 of the Code of Labor Laws of Ukraine («the Code»), whose provisions extend to civil servants, among other individuals, and is a method for checking and evaluating the qualifications of civil servants, their knowledge and skills. Having approved the Civil Servant Attestation Regulations, the Government has not established attestation as an element of civil service, but only regulated the procedure of civil servant attestation. This power of the Government follows from vested in them by the Constitution of Ukraine and the Law responsibility to pursue the state policies in the field of civil service. The Government Resolution «On the approval of civil servant attestation regulations» («the Resolution») was enacted according to the Decree of the President of Ukraine.

The Resolution makes specific the provisions stipulated by the Law and other Laws of Ukraine and the Decree of the President of Ukraine in respect of the civil servant attestation by establishing the implementation procedure thereof.

The results of the attestation shall not constitute the grounds for dismissal of civil servants. According to the Regulations, the Attestation Committee shall make in respect of civil servants only decisions being recommendations by their nature. It is the manager of the state body who shall make the final decision.

According to section 20 of the Regulations, a civil servant may be dismissed based on the results of attestation on the grounds laid down in Article 40.1.2 of the Code. The contents of this norm reveal that termination of the labor agreement with civil servants is possible without attestation if it is confirmed that owing to insufficient qualification such civil servants may not properly carry out their duties.

The Resolution does not establish any additional grounds for termination of civil service, does not violate any guarantees of protection of citizens from illegal dismissal and does not contradict Article 43.6 of the Constitution of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
50 народних депутатів України
про офіційне тлумачення положень частини другої статті 84,
пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86,
статті 91 Конституції України,
частин другої, третьої, четвертої статті 15 Закону України
«Про статус народного депутата України»
(справа про направлення запиту до Президента України)**

м. Київ
14 жовтня 2003 року
№ 16-рп/2003

Справа № 1-21/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича – суддя-доповідач, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Павловського Михайла Антоновича – народного депутата України; залучених до участі у розгляді справи: Ключковського Юрія Богдановича – представника Верховної Ради України, народного депутата України; Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України,

розглянув на пленарному засіданні справу про офіційне тлумачення положень частини другої статті 84, пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86, статті 91 Конституції України, частин другої, третьої, четвертої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» в редакції від 22 березня 2001 року № 2328-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 42, ст. 212).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 50 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у з'ясуванні та офіційній інтерпретації положень зазначених статей Конституції України та Закону України «Про статус народного депутата України».

Заслухавши суддю-доповідача Ткачука П.М., пояснення Павловського М.А., Ключковського Ю.Б., Селіванова А.О., Носова В.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 50 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням про офіційне тлумачення положень частини другої статті 84, пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86, статті 91 Конституції України, частин другої, третьої, четвертої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» (далі – Закон).

Народні депутати України просять також дати офіційне тлумачення термінів «рішення» і «акти» Верховної Ради України, «депутатський запит», роз'яснити, чи є тотожними терміни «рішення» і «акти» Верховної Ради України, «акт» Верховної Ради України і «депутатський запит» у контексті положень частини другої статті 84, пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86, статті 91 Конституції України, частин другої, третьої, четвертої статті 15 Закону; в якій формі має здійснюватися попередня підтримка вимоги про направлення запиту до Президента України – голосуванням або збором підписів; чи можливе направлення запиту до Президента України шляхом прийняття Верховною Радою України рішення однією п'ятою від її конституційного складу, коли вимога про направлення запиту попередньо підтримана не менш як однією третинною від конституційного складу Верховної Ради України.

У конституційному поданні наголошується, що Конституція України та Закон не дають чіткого уявлення про механізм направлення запиту до Президента України, а саме про форму попередньої підтримки вимоги про направлення запиту та кількість голосів, якою має прийматися рішення про його направлення.

2. У листі Президента України до Конституційного Суду України з приводу конституційного подання зазначається, що рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, відповідно до частини другої статті 84, статті 91 Конституції України, Верховна Рада України має приймати виключно на пленарному засіданні шляхом голосування більшістю від її конституційного складу. Конституція України не передбачає, що народний депутат України може сам звернутися із запитом до Президента України.

Президент України вважає, що форма попередньої підтримки вимоги

народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України про направлення запиту до глави держави, згідно з Конституцією України, повинна бути встановлена Регламентом Верховної Ради України, а питання, пов'язані з направленням запитів до Президента України, до органів і посадових осіб, мають бути повніше визначені в Законі шляхом внесення відповідних змін до статті 15.

Голова Верховної Ради України в поясненні Конституційному Суду України зазначає, що відповідно до положень пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України Верховна Рада України повноважна приймати рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третьою від її конституційного складу. У статті 91 Конституції України визначено, що Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених Конституцією України. Проте винятку щодо кількості голосів, необхідних для прийняття Верховною Радою України рішення про направлення запиту до Президента України, Конституція України не встановлює. Тому при прийнятті Верховною Радою України рішення про направлення запиту до Президента України має застосовуватися загальна норма, сформульована у статті 91 Конституції України. Форма попередньої підтримки вимоги народного депутата України про направлення запиту до Президента України, вважає Голова Верховної Ради України, може здійснюватися як шляхом особистого голосування народних депутатів України на сесії Верховної Ради України, так і відповідною кількістю підписів народних депутатів України.

Інше бачення порядку направлення запиту до Президента України має Комітет Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України (далі – Комітет). Посилаючись на положення пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України, частини четвертої статті 15 Закону, Комітет дійшов висновку, що рішення Верховної Ради України про направлення запиту до Президента України вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало 90 народних депутатів України (одна п'ята від конституційного складу Верховної Ради України), а вимогу про направлення запиту попередньо підтримало 150 народних депутатів України (не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України). В листі Комітету наголошується, що 226 голосів народних депутатів України необхідно лише для прийняття законів, постанов, інших актів Верховної Ради України. Рішення про направлення запиту до Президента України не належать до зазначеної категорії актів, тому в цьому разі має діяти частина четверта статті 15 Закону, згідно з якою Верховна Рада України приймає рішення про направлення запиту однією п'ятою від її конституційного складу.

3. Висновки науковців Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України, Одеської національної юридичної академії, Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, Інституту законодавства Верховної Ради України в основному збігаються

з позиціями Президента України і Голови Верховної Ради України. Крім того, в них зазначається, що рішення про направлення запиту є актом Верховної Ради України, а запит народного депутата України – його актом як самостійного суб'єкта парламентських відносин. У висновках містяться різні думки щодо термінів «рішення» і «акти» Верховної Ради України. Одні науковці вважають, що ці терміни тотожні, інші стверджують, що вони різняться.

4. У процесі розгляду справи у відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України Павловський М.А. підтримав конституційне подання і додатково пояснив, що частина четверта статті 15 Закону повністю врегулює питання про направлення запиту до Президента України і не суперечить Конституції України, що Основний Закон України не надає запиту до Президента України відмінних від запиту до відповідних органів або посадових осіб ознак, а встановлює лише таку особливість, як попередня підтримка вимоги про направлення запиту 150 народними депутатами України. Запит, зауважив він, не є актом Верховної Ради України, а рішення і акти Верховної Ради України – не тотожні поняття. Рішення Верховної Ради України про направлення запиту до будь-якого органу чи посадової особи має прийматися однією п'ятою від її конституційного складу.

Ключковський Ю.Б. у виступі зазначив, що за Конституцією України природа запиту єдина, а певні відмінності в запитах зумовлені тим, що їх об'єктами є різні органи і посадові особи. Запит до Президента України визначається особливістю правового статусу глави держави. Тому згідно з пунктом 34 частини першої статті 85 Конституції України, абзацом другим частини четвертої статті 15 Закону вимога про направлення такого запиту має бути попередньо підтримана 150 голосами народних депутатів України. Форма підтримки (усна чи письмова) не має значення. Він вважає, що запит до Президента України обмежений вимогою підтримки 150 голосами народних депутатів України, а не прийняттям рішення про його направлення більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

На думку Селіванова А.О., при тлумаченні пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України слід враховувати, що питання, зазначені в ньому, належать до відання Верховної Ради України. Рішення про направлення запиту – це владна дія парламенту України. На реалізацію своєї компетенції Верховна Рада України може приймати рішення у різних формах.

Носов В.В. у виступі констатував, що народний депутат України лише ініціює запит до Президента України, а реалізувати його можна за умови попередньої підтримки вимоги про направлення запиту однією третьою від конституційного складу парламенту України і прийняття Верховною Радою України рішення більшістю від її конституційного складу. Президент України не підконтрольний народному депутату України, тому в Конституції України передбачена особлива норма: направлення запиту до глави держави є повноваженням Верховної Ради України. Парламент України має законодавчо визначити форму підтримки вимоги про направлення запиту до глави держави, але кількість голосів щодо направлення запиту –

більше половини від конституційного складу Верховної Ради України – це конституційна норма.

5. Конституційний Суд України, розглядаючи порушені в конституційному поданні питання, виходить з такого.

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні і здійснює повноваження, визначені Конституцією України. На реалізацію своїх повноважень вона ухвалює рішення. Прийняття рішень Верховною Радою України здійснюється виключно на її пленарних засіданнях і являє собою процес формування та вираження волі парламенту України. Рішення Верховної Ради України є результатом її волевиявлення і ухвалюються на колегіальній основі. Волевиявлення Верховної Ради України з питань, віднесених до її відання, реалізується шляхом голосування народних депутатів України.

Отже, під терміном «рішення» Верховної Ради України, який вживається в частині другій статті 84 Конституції України, треба розуміти результати волевиявлення парламенту України з питань, віднесених до його компетенції.

У Конституції України, крім терміна «рішення» Верховної Ради України, вживається термін «акти». Аналіз положень Основного Закону України дає підстави вважати, що під цим терміном необхідно розуміти документи Верховної Ради України, в яких закріплюється волевиявлення парламенту України з питань, віднесених до його компетенції.

Акти приймаються Верховною Радою України визначеною Конституцією України кількістю голосів народних депутатів України. Шляхом прийняття актів набувають офіційного характеру результати волевиявлення Верховної Ради України, тобто її рішення. Юридичними формами актів Верховної Ради України насамперед є закони і постанови.

Таким чином, під терміном «акти», який вживається у статті 91 Конституції України, треба розуміти рішення Верховної Ради України з питань, віднесених до її компетенції, тобто документи, що приймаються визначеною Конституцією України кількістю голосів народних депутатів України у формі законів, постанов тощо.

З положень частини другої статті 84, статті 91 Конституції України випливає, що терміни «рішення» і «акти» Верховної Ради України – це взаємозв'язані правові категорії, які співвідносяться між собою як зміст і форма.

6. Відповідно до частини першої статті 86 Конституції України народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

У статті 15 Закону вказані положення Конституції України конкретизуються, зокрема, в частинах другій, третій зазначається, що запит народно-

го депутата України є його вимогою до відповідних органів або посадових осіб дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції, і вноситься народним депутатом України у письмовій формі.

Конституційний Суд України в Рішенні від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000 (справа про статус народного депутата України) з цього приводу зазначив, що народний депутат України може реалізувати своє право на запит (контрольні повноваження) до відповідного органу або посадової особи лише на сесії Верховної Ради України, тобто на її пленарних засіданнях (частина друга статті 84 Конституції України), а в окремих випадках тільки за її рішенням, прийнятим за встановленою Конституцією України процедурою (пункт 34 частини першої статті 85), що здійснення контрольних функцій безпосередньо народним депутатом України можливе в порядку, визначеному статтею 86 Конституції України.

Водночас при дослідженні частин третьої, четвертої статті 15 Закону виявлено, що їх норми неоднозначно розкривають зміст положень статті 86 Конституції України. Зокрема, частиною третьою статті 15 Закону встановлюється процедура розгляду запиту народного депутата України на засіданні Верховної Ради України, а в абзаці першому частини четвертої цієї статті передбачається, що такий запит направляється відповідному органу або посадовій особі за умови прийняття Верховною Радою України рішення однією п'ятою від її конституційного складу.

Аналіз положень частини першої статті 86 Конституції України дає підстави вважати, що звернення із запитом народного депутата України до відповідного органу або посадової особи є повноваженням, яке він здійснює особисто. Про самостійний характер звернення народного депутата України із запитом до відповідного органу або посадової особи йдеться і в частині другій цієї статті, де зазначається, що керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій про результати розгляду запиту зобов'язані повідомляти лише народного депутата України. Отже, направлення запиту народного депутата України до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, не потребує прийняття рішення Верховною Радою України.

7. Виходячи з положень пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86 Конституції України, частини другої статті 15 Закону народний депутат України є суб'єктом права запиту до Президента України, до відповідних органів або посадових осіб.

Запит народного депутата України – це результат його особистого волевиявлення, форма реалізації наданих йому повноважень. Акт Верховної Ради України – форма реалізації її повноважень, результат волевиявлення парламенту України як органу державної влади. Отже, запит народного депутата України і акт Верховної Ради України – це різні правові категорії і підстав для їх ототожнення немає.

8. Прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, згідно з пунктом 34 частини першої статті 85 Конституції України, належить до повноважень Верховної Ради України. Повноваження парламенту України реалізуються в порядку, визначеному Конституцією України, зокрема статтями 84, 91, в яких зазначається, що рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування; закони, постанови та інші акти вважаються прийнятими, якщо за них проголосувала більшість від конституційного складу Верховної Ради України, крім випадків, передбачених Конституцією України. Системний аналіз положень Конституції України свідчить про відсутність у ній норми, яка передбачає спеціальну кількість голосів для прийняття рішення Верховною Радою України про направлення запиту до Президента України. Тому питання про направлення запиту до Президента України, відповідно до пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України, має вирішуватися на загальних підставах, визначених статтею 91 Конституції України, тобто шляхом прийняття Верховною Радою України правового акта більшістю від її конституційного складу. Згідно з практикою діяльності Верховної Ради України таким актом є постанова.

9. Умовою прийняття рішення Верховною Радою України про направлення запиту до Президента України, відповідно до пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України, є наявність попередньої підтримки вимоги про направлення запиту не менш як однією третиною від її конституційного складу. Такі ж умови щодо прийняття рішення про направлення цього запиту передбачає і Закон (абзац другий частини четвертої статті 15). Проте форми попередньої підтримки (шляхом голосування, збору підписів народних депутатів України тощо) не визначені. Конституційний Суд України вважає, що визначення форм попередньої підтримки вимоги народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України про направлення запиту до Президента України віднесено до компетенції Верховної Ради України. Тому в цій частині конституційне провадження у справі підлягає припиненню.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 63, 65, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного подання:

1.1. Під терміном «рішення» Верховної Ради України, який вживається в частині другій статті 84 Конституції України, треба розуміти результати волевиявлення парламенту України з питань, віднесених до його компетенції.

Під терміном «акти», що вживається у статті 91 Конституції України, необхідно розуміти рішення Верховної Ради України у формі законів, постанов тощо, які приймаються Верховною Радою України визначеною Конституцією України кількістю голосів народних депутатів України.

1.2. Положення частини першої статті 86 Конституції України та відповідні положення частин другої, третьої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» треба розуміти так, що направлення запиту народного депутата України, з яким він на сесії Верховної Ради України звертається до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, не потребує прийняття рішення Верховною Радою України.

1.3. Положення пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України, абзацу другого частини четвертої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» необхідно розуміти так, що рішення про направлення запиту до Президента України приймається Верховною Радою України більшістю від її конституційного складу.

2. Припинити конституційне провадження у справі щодо визначення форм попередньої підтримки вимоги народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України про направлення запиту до Президента України (пункт 34 частини першої статті 85 Конституції України, абзац другий частини четвертої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України»).

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положений
части второй статьи 84, пункта 34 части первой статьи 85,
части первой статьи 86, статьи 91 Конституции Украины,
частей второй, третьей, четвертой статьи 15 Закона Украины
«О статусе народного депутата Украины»
по конституционному представлению
50 народных депутатов Украины
(дело о направлении запроса к Президенту Украины)**

г. Киев
14 октября 2003 года
№ 16-рп/2003

Дело № 1-21/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича – судья-докладчик, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием представителя субъекта права на конституционное представление Павловского Михаила Антоновича – народного депутата Украины; привлеченных к участию в рассмотрении дела: Ключковского Юрия Богдановича – представителя Верховной Рады Украины, народного депутата Украины; Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений части второй статьи 84, пункта 34 части первой статьи 85, части первой статьи 86, статьи 91 Конституции Украины, частей второй, третьей, четвертой статьи 15 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» в редакции от 22 марта 2001 года № 2328-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001 г., № 42, ст. 212).

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 50 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в выяснении и официальной интерпретации положений указанных статей Конституции Украины и Закона Украины «О статусе народного депутата Украины».

Заслушав судью-докладчика Ткачука П.Н., объяснения Павловского М.А., Ключковского Ю.Б., Селиванова А.А., Носова В.В., исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 50 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании положений части второй статьи 84, пункта 34 части первой статьи 85, части первой статьи 86, статьи 91 Конституции Украины, частей второй, третьей, четвертой статьи 15 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» (далее – Закон).

Народные депутаты Украины просят также дать официальное толкование терминов «решения» и «акты» Верховной Рады Украины, «депутатский запрос», разъяснить, являются ли термины «решения» и «акты» Верховной Рады Украины, «акт» Верховной Рады Украины и «депутатский запрос» в контексте положений части второй статьи 84, пункта 34 части первой статьи 85, части первой статьи 86, статьи 91 Конституции Украины, частей второй, третьей, четвертой статьи 15 Закона тождественными; в какой форме должна осуществляться предварительная поддержка требования о направлении запроса к Президенту Украины – голосованием или сбором подписей; возможно ли направление запроса к Президенту Украины путем принятия Верховной Радой Украины решения одной пятой от ее конституционного состава, когда требование о направлении запроса предварительно поддержано не менее чем одной третью от конституционного состава Верховной Рады Украины.

В конституционном представлении подчеркивается, что Конституция Украины и Закон не дают четкого понимания механизма направления запроса к Президенту Украины, а именно о форме предварительной поддержки требования о направлении такого запроса и количестве голосов, которым должно приниматься решение о его направлении.

2. В письме Президента Украины в Конституционный Суд Украины по поводу конституционного представления отмечается, что решение о направлении запроса к Президенту Украины по требованию народного депутата Украины, группы народных депутатов или комитета Верховной Рады Украины в соответствии с частью второй статьи 84, статьей 91 Конституции Украины, Верховная Рада Украины должна принимать только на пленарном заседании путем голосования большинством от ее конституционного состава. Конституция Украины не предусматривает, что на-

родный депутат Украины может сам обратиться с запросом к Президенту Украины.

Президент Украины считает, что форма предварительной поддержки требования народного депутата Украины, группы народных депутатов или комитета Верховной Рады Украины о направлении запроса к главе государства, согласно Конституции Украины, должно быть установлено Регламентом Верховной Рады Украины, а вопросы, связанные с направлением запросов к Президенту Украины, в соответствующие органы и к должностным лицам, должны быть полнее определены в Законе путем внесения соответствующих изменений в статью 15.

Председатель Верховной Рады Украины в объяснении Конституционному Суду Украины отмечает, что в соответствии с положениями пункта 34 части первой статьи 85 Конституции Украины Верховная Рада Украины полномочна принимать решение о направлении запроса к Президенту Украины по требованию народного депутата Украины, группы народных депутатов или комитета Верховной Рады Украины, предварительно поддержанному не менее чем одной третью от ее конституционного состава. В статье 91 Конституции Украины установлено, что Верховная Рада Украины принимает законы, постановления и иные акты большинством от ее конституционного состава, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины. Однако исключения о количестве голосов, необходимых для принятия Верховной Радой Украины решения о направлении запроса к Президенту Украины, Конституция Украины не устанавливает. Поэтому при принятии Верховной Радой Украины решения о направлении запроса к Президенту Украины должна применяться общая норма, сформулированная в статье 91 Конституции Украины. Форма предварительной поддержки требования народного депутата Украины о направлении запроса к Президенту Украины, считает Председатель Верховной Рады Украины, может осуществляться как путем личного голосования народных депутатов Украины на сессии Верховной Рады Украины, так и соответствующим количеством подписей народных депутатов Украины.

Иное видение порядка направления запроса к Президенту Украины у Комитета Верховной Рады Украины по вопросам Регламента, депутатской этики и организации работы Верховной Рады Украины (далее – Комитет). Ссылаясь на положения пункта 34 части первой статьи 85 Конституции Украины, части четвертой статьи 15 Закона, Комитет пришел к выводу, что решение Верховной Рады Украины о направлении запроса к Президенту Украины считается принятым, если за него проголосовали 90 народных депутатов Украины (одна пятая от конституционного состава Верховной Рады Украины), а требование о направлении запроса предварительно поддержали 150 народных депутатов Украины (не менее чем одна треть от конституционного состава Верховной Рады Украины). В письме Комитета подчеркивается, что 226 голосов народных депутатов Украины необходимо лишь для принятия законов, постановлений, других актов Верховной Рады Украины. Решения о направлении запроса к Президенту Украины не относятся к указанной категории актов, поэтому в таком случае должна действовать часть четвертая статьи 15 Закона, соглас-

но которой Верховная Рада Украины принимает решение о направлении запроса одной пятой от ее конституционного состава.

3. Выводы ученых Института государства и права им. В.М. Корецкого Национальной академии наук Украины, Одесской национальной юридической академии, Черновицкого национального университета им. Ю. Федьковича, Института законодательства Верховной Рады Украины в основном совпадают с позициями Президента Украины и Председателя Верховной Рады Украины. Кроме того, в них отмечается, что решение о направлении запроса является актом Верховной Рады Украины, а запрос народного депутата Украины – его актом как самостоятельного субъекта парламентских отношений. В выводах содержатся разные мнения относительно терминов «решения» и «акты» Верховной Рады Украины. Одни ученые считают, что эти термины тождественны, другие утверждают, что они неоднозначны.

4. В процессе рассмотрения дела в открытом пленарном заседании Конституционного Суда Украины Павловский М.А. поддержал конституционное представление и дополнительно объяснил, что часть четвертая статьи 15 Закона полностью регулирует вопрос о направлении запроса к Президенту Украины и не противоречит Конституции Украины, что Основной Закон Украины не придает запросу к Президенту Украины отличные от запроса в соответствующие органы или к должностным лицам признаки, а устанавливает лишь такую особенность, как предварительная поддержка требования о направлении запроса 150 народными депутатами Украины. Запрос, подчеркнул он, не является актом Верховной Рады Украины, а решения и акты Верховной Рады Украины – не тождественные понятия. Решение Верховной Рады Украины о направлении запроса в какой-либо орган или к должностному лицу должно приниматься одной пятой от ее конституционного состава.

Ключковский Ю.Б. в выступлении отметил, что по Конституции Украины природа запроса едина, а некоторые различия в запросах обусловлены тем, что их объектами являются разные органы и должностные лица. Запрос к Президенту Украины определяется особенностью правового статуса главы государства. Поэтому в соответствии с пунктом 34 части первой статьи 85 Конституции Украины, абзацем вторым части четвертой статьи 15 Закона требование о направлении такого запроса должно быть предварительно поддержано 150 голосами народных депутатов Украины. Форма поддержки (устная или письменная) не имеет значения. Он считает, что запрос к Президенту Украины ограничен требованием поддержки 150 голосами народных депутатов Украины, а не принятием решения о его направлении большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины.

По мнению Селиванова А.А., при толковании пункта 34 части первой статьи 85 Конституции Украины следует учитывать, что вопросы, указанные в нем, относятся к ведению Верховной Рады Украины. Решение о направлении запроса – это властное действие парламента Украины. На реализацию своей компетенции Верховная Рада Украины может принимать решения в разных формах.

Носов В.В. в выступлении констатировал, что народный депутат Украины только инициирует запрос к Президенту Украины, а реализовать его можно при условии предварительной поддержки требования о направлении запроса одной третью от конституционного состава парламента Украины и принятия Верховной Радой Украины решения большинством от ее конституционного состава. Президент Украины не подконтролен народному депутату Украины, поэтому в Конституции Украины предусмотрена особая норма: направление запроса к главе государства является полномочием Верховной Рады Украины. Парламент Украины должен законодательно определить форму поддержки требования о направлении запроса главе государства, но количество голосов по поводу направления запроса – больше половины от конституционного состава Верховной Рады Украины – это конституционная норма.

5. Конституционный Суд Украины, рассматривая поставленные в конституционном представлении вопросы, исходит из следующего.

Верховная Рада Украины является единственным органом законодательной власти в Украине и осуществляет полномочия, определенные Конституцией Украины. Реализацию своих полномочий она осуществляет только на ее пленарных заседаниях и представляют собой процесс формирования и выражения воли парламента Украины. Решения Верховной Рады Украины являются результатом ее волеизъявления и принимаются на коллегиальной основе. Волеизъявление Верховной Рады Украины по вопросам, отнесенным к ее ведению, реализуется путем голосования народных депутатов Украины.

Таким образом, термин «решения» Верховной Рады Украины, который используется в части второй статьи 84 Конституции Украины, следует понимать как результаты волеизъявления парламента Украины по вопросам, отнесенным к его компетенции.

В Конституции Украины, кроме термина «решения» Верховной Рады Украины, применяется термин «акты». Анализ положений Основного Закона Украины дает основания утверждать, что этот термин следует понимать как документы Верховной Рады Украины, в которых закрепляется волеизъявление парламента Украины по вопросам, отнесенным к его компетенции.

Акты принимаются Верховной Радой Украины определенным Конституцией Украины количеством голосов народных депутатов Украины. Путем принятия актов приобретают официальный характер результаты волеизъявления Верховной Рады Украины, то есть ее решения. Юридическими формами актов Верховной Рады Украины прежде всего являются законы и постановления.

Таким образом, термин «акты», используемый в статье 91 Конституции Украины, следует понимать как решения Верховной Рады Украины по вопросам, отнесенным к ее компетенции, то есть документы, которые принимаются определенным Конституцией Украины количеством голосов народных депутатов Украины в форме законов, постановлений и так далее.

Из положений части второй статьи 84, статьи 91 Конституции Украины следует, что термины «решения» и «акты» Верховной Рады Украины – это

взаимосвязанные правовые категории, соотносящиеся между собой как содержание и форма.

6. В соответствии с частью первой статьи 86 Конституции Украины народный депутат Украины имеет право на сессии Верховной Рады Украины обратиться с запросом в органы Верховной Рады Украины, в Кабинет Министров Украины, к руководителям других органов государственной власти и органов местного самоуправления, а также к руководителям предприятий, учреждений и организаций, расположенных на территории Украины, независимо от их подчиненности и форм собственности.

В статье 15 Закона указанные положения Конституции Украины конкретизируются, в частности, во второй, третьей частях отмечается, что запрос народного депутата Украины является его требованием к соответствующим органам или должностным лицам дать официальный ответ по вопросам, отнесенным к их компетенции, и вносится народным депутатом Украины в письменной форме.

Конституционный Суд Украины в Решении от 10 мая 2000 года № 8-рп/2000 (дело о статусе народного депутата Украины) по этому поводу отметил, что народный депутат Украины может реализовать свое право на запрос (контрольные полномочия) в соответствующий орган или к должностному лицу только на сессии Верховной Рады Украины, то есть на ее пленарных заседаниях (часть вторая статьи 84 Конституции Украины), а в отдельных случаях только по ее решению, принятому по установленной Конституцией Украины процедуре (пункт 34 части первой статьи 85), что осуществление контрольных функций непосредственно народным депутатом Украины возможно в порядке, установленном статьей 86 Конституции Украины.

Вместе с тем при исследовании частей третьей, четвертой статьи 15 Закона выявлено, что их нормы неоднозначно раскрывают содержание положений статьи 86 Конституции Украины. В частности, частью третьей статьи 15 Закона устанавливается процедура рассмотрения запроса народного депутата Украины на заседании Верховной Рады Украины, а в абзаце первом части четвертой данной статьи предусматривается, что такой запрос направляется соответствующему органу или должностному лицу при условии принятия Верховной Радой Украины решения одной пятой от ее конституционного состава.

Анализ положений части первой статьи 86 Конституции Украины дает основания считать, что обращение с запросом народного депутата Украины в соответствующий орган или к должностному лицу является полномочием, которое он осуществляет лично. О самостоятельном характере обращения народного депутата Украины с запросом в соответствующий орган или к должностному лицу речь идет и в части второй данной статьи, где отмечается, что руководители органов государственной власти и органов местного самоуправления, предприятий, учреждений и организаций о результатах рассмотрения запроса обязаны сообщать лишь народному депутату Украины. Таким образом, направление запроса народного депутата Украины в органы Верховной Рады Украины, в Кабинет Министров Украины, к руководителям других органов государственной власти и ор-

ганов местного самоуправления, а также к руководителям предприятий, учреждений и организаций, расположенных на территории Украины, независимо от их подчиненности и форм собственности, не требует принятия решения Верховной Радой Украины.

7. Исходя из положений пункта 34 части первой статьи 85, части первой статьи 86 Конституции Украины, части второй статьи 15 Закона народный депутат Украины является субъектом права запроса к Президенту Украины, в соответствующие органы или к должностным лицам.

Запрос народного депутата Украины – это результат его личного волеизъявления, форма реализации предоставленных ему полномочий. Акт Верховной Рады Украины – форма реализации ее полномочий, результат волеизъявления парламента Украины как органа государственной власти. Таким образом, запрос народного депутата Украины и акт Верховной Рады Украины – это разные правовые категории и оснований для их отождествления нет.

8. Принятие решения о направлении запроса к Президенту Украины по требованию народного депутата Украины, группы народных депутатов или комитета Верховной Рады Украины, в соответствии с пунктом 34 части первой статьи 85 Конституции Украины, относится к полномочиям Верховной Рады Украины. Полномочия парламента Украины реализуются в порядке, определенном Конституцией Украины, в частности статьями 84, 91, в которых отмечается, что решения Верховной Рады Украины принимаются только на ее пленарных заседаниях путем голосования; законы, постановления, а также иные акты считаются принятыми, если за них проголосовало большинство от конституционного состава Верховной Рады Украины, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины. Системный анализ положений Конституции Украины свидетельствует об отсутствии в ней нормы, предусматривающей специальное количество голосов для принятия решения Верховной Радой Украины о направлении запроса к Президенту Украины. Поэтому вопрос о направлении запроса к Президенту Украины, в соответствии с пунктом 34 части первой статьи 85 Конституции Украины, должен решаться на общих основаниях, определенных статьей 91 Конституции Украины, то есть путем принятия Верховной Радой Украины правового акта большинством от ее конституционного состава. В соответствии с практикой деятельности Верховной Рады Украины таким актом является постановление.

9. Условием принятия решения Верховной Радой Украины о направлении запроса к Президенту Украины, в соответствии с пунктом 34 части первой статьи 85 Конституции Украины, является наличие предварительной поддержки требования о направлении запроса не менее чем одной третью от ее конституционного состава. Такие же условия относительно принятия решения о направлении этого запроса предусматривает и Закон (абзац второй части четвертой статьи 15). Однако формы предварительной поддержки (путем голосования, сбора подписей народных депутатов Украины и т. п.) не определены. Конституционный Суд Украины считает,

что определение форм предварительной поддержки требования народного депутата Украины, группы народных депутатов или комитета Верховной Рады Украины о направлении запроса к Президенту Украины отнесен к компетенции Верховной Рады Украины. Поэтому в этой части конституционное производство по делу подлежит прекращению.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 63, 65, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», § 51 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционного представления:

1.1. Термин «решения» Верховной Рады Украины, который используется в части второй статьи 84 Конституции Украины, необходимо понимать как результаты волеизъявления парламента Украины по вопросам, отнесенным к его компетенции.

Термин «акты», который используется в статье 91 Конституции Украины, следует понимать как решения Верховной Рады Украины в форме законов, постановлений, и иных, принимаемых Верховной Радой Украины определенным Конституцией Украины количеством голосов народных депутатов Украины.

1.2. Положения части первой статьи 86 Конституции Украины и соответствующие положения частей второй, третьей статьи 15 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» следует понимать так, что направление запроса народного депутата Украины, с которым он на сессии Верховной Рады Украины обращается в органы Верховной Рады Украины, в Кабинет Министров Украины, к руководителям других органов государственной власти и органов местного самоуправления, а также к руководителям предприятий, учреждений и организаций, расположенных на территории Украины, независимо от их подчинения и форм собственности, не требует принятия решения Верховной Радой Украины.

1.3. Положения пункта 34 части первой статьи 85 Конституции Украины, абзаца второго части четвертой статьи 15 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» необходимо понимать как то, что решение о направлении запроса к Президенту Украины принимается Верховной Радой Украины большинством от ее конституционного состава.

2. Прекратить конституционное производство по делу об определении форм предварительной поддержки требования народного депутата Украины, группы народных депутатов или комитета Верховной Радой Украины о направлении запроса к Президенту Украины (пункт 34 части первой статьи 85 Конституции Украины, абзац второй части четвертой статьи 15 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины»).

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary to the Decision no.16-rp/2002 of the Constitutional Court of Ukraine as of October 17, 2002*

The Constitutional Court of Ukraine came to conclusion that the term «a head officer» of a central or local body of the executive power contained in part one Article 120 of the Constitution of Ukraine means an officer of an executive body, cumulative qualifying attributes of whom determine his/her status of manager. Those attributes include specific state power authority of the executive and managing nature of such officer in the sphere of the executive power, which in accordance with the Constitution and the Laws of Ukraine are granted by the relevant bodies of the state power (distribution of responsibilities among his/her substitutes; managing material and financial values; supervision and direction of work of executive body and its staff; resolving staffing issues; signing legal acts of the executive body; representation of the executive body in its relations with citizens, other state bodies, enterprises, institutions and organizations of all forms of ownership, etc.).

Legal acts issued by the officer being the head officer of the executive body, his/her instructions, orders, other acts are obligatory for execution.

Therefore, a head officer of a body of the executive power is an officer, who in virtue of nature and scope of his/her authority heads this body and bears personal responsibility for work of the body.

Head officers of central bodies of the executive power are ministers (being members of the Cabinet of Ministers of Ukraine *ex officio*), officers heading central bodies of the executive power other than ministries. Head officers of local bodies of the executive power are heads of local state administration. Such officers and head officers of local bodies of the executive power do not have the right to be members of compositions of managing bodies and supervisory boards of enterprises having their goals in earning profit.

List of other officers who do not have the right to be members of the compositions of managing bodies and supervisory boards of enterprises having their goals in earning profit may be prescribed by law (paragraph 12 part one Article 92 of the Constitution of Ukraine).

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положення частини третьої статті 30 Закону України
«Про вибори депутатів місцевих рад
та сільських, селищних, міських голів»
(справа про вибори депутатів місцевих рад
та сільських, селищних, міських голів)

м. Київ
23 жовтня 2003 року
№ 17-рп/2003

Справа № 1-13/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуючий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича – суддя-доповідач, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання **Ткаченка** Миколи Степановича – керівника відділу конституційного та адміністративного права Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, **Лужанського** Андрія Васильовича – головного консультанта цього відділу; представника Верховної Ради України **Добкіна** Михайла Марковича – народного депутата України; **Селіванова** Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; **Носова** Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України; **Ставнійчук** Марини Іванівни – члена Центральної виборчої комісії,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини третьої статті 30 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 14 січня 1998 року № 14/98-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 3–4, ст. 15).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону Ук-

раїни «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини третьої статті 30 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Заслухавши суддю-доповідача Німченка В.І., пояснення Ткаченка М.С., Лужанського А.В., Добкіна М.М., Селіванова А.О., Носова В.В., Ставнійчук М.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – порушив питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини третьої статті 30 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» (далі – Закон), згідно з яким реєстрація кандидатів у депутати місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів, які самовисунулися, може мати місце за умови їх проживання або роботи на території відповідного виборчого округу.

На думку автора клопотання, оспорювана норма Закону обмежує можливість громадян України реалізувати своє пасивне виборче право і суперечить положенням частини другої статті 24, статті 38, частин першої, другої статті 141 Конституції України.

2. У листі до Конституційного Суду України Президент України стверджує, що положення частини третьої статті 30 Закону щодо реєстрації окружною виборчою комісією кандидатів, які самовисунулися, лише за умови їх проживання або роботи на території цього округу не відповідає Конституції України (є неконституційним), оскільки обмежує право кожного жителя села, селища, міста самовисуватися в будь-якому окрузі в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Голова Верховної Ради України у письмовому поясненні зазначає, що з огляду на представницький характер повноважень, якими наділені депутати місцевих рад та сільський, селищний, міський голови, їх обрання із числа громадян, які постійно проживають у даній місцевості і є членами відповідних територіальних громад, не суперечить конституційним принципам виборчого права громадян. Отже, положення частини третьої статті 30 Закону, на його думку, відповідає Конституції України.

Представники суб'єкта права на конституційне подання на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України підтримали подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини і зазначили, що оспорюване положення Закону встановлює обмеження реалізації пасивного виборчого права за ознакою місця проживання та місця роботи і суперечить частині другій статті 24, статті 38, частинам першій, другій статті 141 Конституції України.

Постійний представник Верховної Ради України в Конституційному Суді України наголосив на тому, що оспорювана норма Закону не є обме-

женням конституційного права за статтею 24 Конституції України, це є спеціальна умова, яка дає можливість забезпечувати самоврядування в Україні.

Постійний представник Президента України в Конституційному Суді України підтримав позицію Президента України і зауважив, що оспоруване положення Закону суперечить засадам місцевого самоврядування, згідно з якими жителі відповідного села, селища, міста самостійно вирішують питання місцевого значення, усієї територіальної громади, а не лише її частини, адже виборче право має бути загальним і рівним для жителів усього села, селища, міста, а не для жителів того чи іншого виборчого округу, який є тільки частиною відповідного села, селища, міста.

Член Центральної виборчої комісії зазначив, що положення частини третьої статті 30 Закону порушує принцип рівності при висуванні кандидатів, передбачених цим Законом, і принцип рівності конституційних прав, закріплених Конституцією України, оскільки обмежує пасивне виборче право за ознакою місця проживання або трудової діяльності на території відповідного виборчого округу, що є порушенням принципу вільного і рівноправного висування кандидатів на місцевих виборах.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи спір, виходить з такого.

Згідно з частинами першою, третьою статті 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Відповідно до Конституції України не може бути привілеїв чи обмежень за певними ознаками, зокрема за ознакою місця проживання (частина друга статті 24). Громадяни мають право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (частина перша статті 38 Конституції України). Вибори до цих органів є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування (частина перша статті 71 Конституції України).

Засади, особливості та порядок підготовки і проведення виборів депутатів сільських, селищних, міських, районних у містах, районних, обласних рад, а також сільських, селищних, міських голів визначаються вказаним Законом.

Частина третя статті 30 Закону містить положення, за яким прийняття рішення про реєстрацію кандидатів, які самовисунулися у виборчому окрузі, пов'язується з необхідністю їх проживання або роботи на території цього округу, а для реєстрації кандидатів, висунутих в інший спосіб, таких умов не передбачено.

Системний аналіз статей 24, 38, 71 Конституції України дає підстави для висновку, що умови для реєстрації усіх кандидатів повинні бути таки-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ми, щоб не допускали обмеження пасивного виборчого права залежно від способу реалізації цього права.

Конституційний Суд України вважає, що припис частини третьої статті 30 Закону, за яким громадяни, які самовисуваються, можуть бути зареєстровані кандидатами лише за умови, якщо вони проживають або працюють на території виборчого округу, обмежує пасивне виборче право таких громадян порівняно з громадянами, висунутими кандидатами в іншому порядку, для яких цієї умови (проживання чи робота в межах території виборчого округу) не передбачено.

Отже, зазначене положення Закону суперечить вимогам статей 24, 38, 71 Конституції України (є неконституційним).

На основі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини третьої статті 30 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», згідно з яким рішення про реєстрацію кандидатів, які самовисунулися по виборчих округах, приймається окружною (територіальною) виборчою комісією за умови, якщо вони проживають або працюють на території цих округів.

2. Положення частини третьої статті 30 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положения части третьей статьи 30
Закона Украины «О выборах депутатов местных советов
и сельских, поселковых, городских голов»
по конституционному представлению
Уполномоченного Верховной Рады Украины
по правам человека
(дело о выборах депутатов местных советов
и сельских, поселковых, городских голов)**

г. Киев
23 октября 2003 года
№ 17-рп/2003

Дело № 1-13/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича – судья-докладчик, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича,

с участием представителей субъекта права на конституционное представление **Ткаченко** Николая Степановича – руководителя отдела конституционного и административного права Секретариата Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека, **Лужанского** Андрея Васильевича – главного консультанта этого отдела; представителя Верховной Рады Украины **Добкина** Михаила Марковича – народного депутата Украины; **Селиванова** Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; **Носова** Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины; **Ставнийчук** Марины Ивановны – члена Центральной избирательной комиссии,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения части третьей статьи 30 Закона Украины «О выборах депутатов местных советов и сельских, поселковых, городских голов» от 14 января 1998 года № 14/98-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1998 г., № 3–4, ст. 15).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения части третьей статьи 30 Закона Украины «О выборах депутатов местных советов и сельских, поселковых, городских голов».

Заслушав судью-докладчика Нимченко В.И., объяснения Ткаченко Н.С., Лужанского А.В., Добкина М.М., Селиванова А.А., Носова В.В., Ставнийчук М.И. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека – поставил вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения части третьей статьи 30 Закона Украины «О выборах депутатов местных советов и сельских, поселковых, городских голов» (далее – Закон), согласно которому регистрация кандидатов в депутаты местных советов и на должности сельских, поселковых, городских голов, которые самовыдвинулись, может иметь место при условии их проживания или работы на территории соответствующего избирательного округа.

По мнению автора ходатайства, оспариваемая норма Закона ограничивает возможность граждан Украины реализовать свое пассивное избирательное право и противоречит положениям части второй статьи 24, статьи 38, частей первой, второй статьи 141 Конституции Украины.

2. В письме в Конституционный Суд Украины Президент Украины утверждает, что положение части третьей статьи 30 Закона о регистрации окружной избирательной комиссией кандидатов, которые самовыдвинулись, только при условии их проживания или работы на территории этого округа не отвечает Конституции Украины (является неконституционным), поскольку ограничивает право каждого жителя села, поселка, города самовыдвигаться в любом округе в пределах соответствующей административно-территориальной единицы.

Председатель Верховной Рады Украины в письменном объяснении отмечает, что с учетом представительского характера полномочий, которыми наделены депутаты местных советов и сельский, поселковый, городской головы, их избрание из числа граждан, постоянно проживающих в данной местности и являющихся членами соответствующих территориальных громад, не противоречит конституционным принципам избирательного права граждан. Следовательно, положение части третьей статьи 30 Закона, по его мнению, отвечает Конституции Украины.

Представители субъекта права на конституционное представление в открытом пленарном заседании Конституционного Суда Украины поддержали представление Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека и указали, что оспариваемое положение Закона устанавли-

вает ограничение реализации пассивного избирательного права по признаку места жительства и места работы и противоречит части второй статьи 24, статье 38, частям первой, второй статьи 141 Конституции Украины.

Постоянный представитель Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины акцентировал внимание на том, что оспариваемая норма Закона не является ограничением конституционного права согласно статье 24 Конституции Украины, это специальное условие, предоставляющее возможность обеспечивать самоуправление в Украине.

Постоянный представитель Президента Украины в Конституционном Суде Украины поддержал позицию Президента Украины и отметил, что оспариваемое положение Закона противоречит основам местного самоуправления, согласно которым жители соответствующего села, поселка, города самостоятельно решают вопросы местного значения, всей территориальной громады, а не только ее части, ведь избирательное право должно быть общим и равным для жителей всего села, поселка, города, а не только для жителей того или иного избирательного округа, являющегося только частью соответствующего села, поселка, города.

Член Центральной избирательной комиссии отметил, что положение части третьей статьи 30 Закона нарушает принцип равенства при выдвижении кандидатов, предусмотренных этим Законом, и принцип равенства конституционных прав, закрепленный Конституцией Украины, поскольку ограничивает пассивное избирательное право по признаку места жительства или трудовой деятельности на территории соответствующего избирательного округа, что является нарушением принципа свободного и равноправного выдвижения кандидатов на местных выборах.

3. Конституционный Суд Украины, решая спор, исходит из следующего.

Согласно частям первой, третьей статьи 140 Конституции Украины местное самоуправление является правом территориальной громады – жителей села или добровольного объединения в сельскую громаду жителей нескольких сел, поселка и города – самостоятельно решать вопросы местного значения в пределах Конституции и законов Украины. Местное самоуправление осуществляется территориальной громадой в порядке, установленном законом, как непосредственно, так и через органы местного самоуправления: сельские, поселковые, городские советы и их исполнительные органы.

Согласно Конституции Украины не может быть привилегий или ограничений по определенным признакам, в частности по признаку места жительства (часть вторая статьи 24). Граждане имеют право свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления (часть первая статьи 38 Конституции Украины). Выборы в эти органы являются свободными и осуществляются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования (часть первая статьи 71 Конституции Украины).

Основы, особенности и порядок подготовки и проведения выборов депутатов сельских, поселковых, городских, районных в городах, районных, областных советов, а также сельских, поселковых, городских голов определяются указанным Законом.

Часть третья статьи 30 Закона содержит положение, согласно которому

принятие решения о регистрации кандидатов, которые самовыдвинулись в избирательном округе, связывается с необходимостью их проживания или работы на территории этого округа, а для регистрации кандидатов, выдвинутых иным способом, такие условия не предусмотрены.

Системный анализ статей 24, 38, 71 Конституции Украины дает основания сделать вывод, что условия для регистрации всех кандидатов должны быть такими, чтобы не допускали ограничения пассивного избирательного права в зависимости от способа реализации этого права.

Конституционный Суд Украины считает, что предписание части третьей статьи 30 Закона о том, что граждане, которые самовыдвигаются, могут быть зарегистрированы кандидатами только при условии, что они проживают или работают на территории избирательного округа, ограничивает пассивное избирательное право таких граждан по сравнению с гражданами, выдвинутыми кандидатами в ином порядке, для которых это условие (проживание или работа в пределах территории избирательного округа) не предусмотрено.

Следовательно, указанное положение Закона противоречит требованиям статей 24, 38, 71 Конституции Украины (является неконституционным).

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положение части третьей статьи 30 Закона Украины «О выборах депутатов местных советов и сельских, поселковых, городских голов», согласно которому решение о регистрации кандидатов, которые самовыдвинулись по избирательным округам, принимается окружной (территориальной) избирательной комиссией при условии, что они проживают или работают на территории этих округов.

2. Положение части третьей статьи 30 Закона Украины «О выборах депутатов местных советов и сельских, поселковых, городских голов», признанное неконституционным, теряет силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

- *Summary to the Decision no.17-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of October 23, 2003*

Subject of the right to the constitutional submission – the Authorized Human Rights Representative of the Verkhovna Rada of Ukraine – has put forward the issue of conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of provisions of Article 30.3 of the Law of Ukraine «On Elections of Deputies to Local Councils and Village, Settlement, City Heads», according to which registration of self-nominated candidates to deputies of local councils and offices of village, settlement, city heads can take place subject to their residence or work on the territory of a relevant district.

Examining the dispute, the Constitutional Court of Ukraine based on the fact that in accordance with Articles 140.1 and 140.3 of the Constitution, local self-governance is the right of a territorial community – residents of a village or a voluntary association of residents of several villages into one village community, residents of a settlement, and of a city – to independently resolve issues of local character within the limits of the Constitution and the laws of Ukraine. Local self-governance is exercised by a territorial community under the procedure established by law, both directly and through bodies of local self-government: village, settlement and city councils, and their executive bodies.

There cannot be any privileges or restrictions in virtue of certain attributes as, in particular, residence. Citizens are entitled to freely elect and be elected to bodies of state power and bodies of local self-government (Article 38.1 of the Constitution). Elections to these bodies are free and are held on the basis of universal, equal and direct suffrage, by secret ballot (Article 71.1 of the Constitution).

Article 30.3 of the disputed Law contains provision, according to which decisions on registration of self-nominated candidates in a constituency are made conditional on the necessity of their residing or work on the territory of this constituency while no such conditions exist for registration of candidates nominated otherwise.

The systematic analysis of Articles 24, 38, 71 of the Constitution gives grounds to conclude that conditions for registration of all candidates should not envisage restriction of passive suffrage due to chosen method of the right exercise.

The prescriptions of Article 30.3 of the disputed Law, according to which self-nominated citizens can be registered solely subject to their residence or work on the territory of given constituency, restrict the passive suffrage of the citizens versus the citizens otherwise nominated and for which such condition (residence or work within the bounds of the constituency territory) has not been provided for.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням
громадянина Гулеватого Олександра Івановича
про офіційне тлумачення частини другої статті 164
Кримінального кодексу України 1960 року
(справа про службових осіб
підприємств, установ та організацій)**

м. Київ
30 жовтня 2003 року
№ 18-рп/2003

Справа № 1-24/2003

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Івашенка** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича – суддя-доповідач, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу про офіційне тлумачення частини другої статті 164 Кримінального кодексу Української РСР (з 11 липня 1992 року – Кримінальний кодекс України) 1960 року (далі – КК 1960 року) із змінами, внесеними Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР» від 12 січня 1983 року № 4571-Х (далі – Указ), затвердженим Законом Української РСР «Про затвердження Указів Президії Верховної Ради Української РСР про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР» від 30 червня 1983 року № 5466-Х (Відомості Верховної Ради УРСР, 1983 р., № 4, ст. 50; № 28, ст. 575).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Гулеватого О.І.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України частини другої статті 164 КК 1960 року із змінами, внесеними Указом.

Заслухавши суддю-доповідача Тихого В.П. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення – громадянин Гулеватий О.І. – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення частини другої статті 164 КК 1960 року для з'ясування питання, чи можна вважати керівників та інших службових осіб підприємств, установ, організацій, у тому числі комерційних банків, заснованих з 1991 року на приватній та колективній формах власності, суб'єктами службових злочинів у період часу до внесення змін до статті 164 КК 1960 року відповідно до Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 28 січня 1994 року № 3888-ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 19, ст. 111), який набрав чинності з 30 березня 1994 року.

Громадянин Гулеватий О.І. вважає, що «слідчі та судові органи неоднозначно тлумачать закон про визначення поняття службової особи, яка може бути суб'єктом службового злочину за станом на 1991–1994 роки». Результатом цієї неоднозначності, зазначає автор звернення, стало безпідставне визнання його суб'єктом службових злочинів, що призвело до незаконного притягнення його до кримінальної відповідальності.

Як приклад неоднозначного тлумачення і застосування в судовій практиці статті 164 КК 1960 року Гулеватий О.І. наводить протилежні вироки в аналогічних справах.

2. Президент України у листі до Конституційного Суду України зазначив, що особливість законодавства того періоду полягала в тому, що терміни «громадські підприємства, установи, організації», «громадські об'єднання» застосовувалися й щодо підприємств, установ, організацій, товариств колективної форми власності, які займалися підприємницькою діяльністю, в тому числі й до комерційних банків.

Голова Верховної Ради України у листі до Конституційного Суду України підкреслив, що така категорія, як «громадське підприємство», вживана у статті 164 КК 1960 року, була відсутня у законі, який встановлював види підприємств в Україні на період з вересня до листопада 1993 року. Комерційний банк, стверджує Голова Верховної Ради України, ні за формою власності, ні за принципом утворення не належав до кола державних або громадських підприємств, установ чи організацій.

У листі до Конституційного Суду України заступника Голови Верховного Суду України зазначається, що у процесі узагальнення судової практики не встановлено фактів визнання чи невизнання службовими тих осіб, які виконували організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки на підприємствах, в установах чи організаціях колективної або приватної форм власності до 30 березня 1994 року, тобто до набрання чинності Законом України від 28 січня 1994 року. Пленум Верховного Суду України, як йдеться у листі, не давав роз'яснень з приводу того, чи були службовими ті особи, які виконували організаційно-розпорядчі або

адміністративно-господарські обов'язки на підприємствах, в установах чи організаціях колективної або приватної форм власності до 30 березня 1994 року.

Позиція Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, викладена в листах до Конституційного Суду України, полягає в тому, що є законні підстави і відповідна слідча та судова практика для притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення службових злочинів працівників комерційних структур, які виконували організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки.

Міністерство юстиції України у листі до Конституційного Суду України зазначає, що керівники комерційних банків, заснованих на приватній та колективній формах власності, фактично виконували організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки, які є складовим елементом визначення службової особи в статті 164 КК 1960 року, проте вони не займали посади, пов'язані з виконанням таких обов'язків на державних або громадських підприємствах, в установах чи організаціях.

У листі Спілки адвокатів України до Конституційного Суду України йдеться про те, що керівники та службові особи підприємств, установ, організацій, заснованих на іншій формі власності, ніж державна чи громадська, до набрання чинності змінами до статті 164 КК 1960 року, внесеними Законом України від 28 січня 1994 року, не можуть визнаватися як суб'єкти службових злочинів, оскільки частина друга статті 164 КК 1960 року із змінами, внесеними Указом, не відносить їх до визначеного цією нормою кола службових осіб.

Серед науковців, висновки яких надійшли до Конституційного Суду України, немає одностайності щодо порушеного в конституційному зверненні питання.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи цю справу, виходить з такого.

Злочинність і караність діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння (частина друга статті 4 Кримінального кодексу України 2001 року).

Згідно з частиною другою статті 164 КК 1960 року (із змінами, внесеними Указом) «під службовими особами в статтях цієї глави розуміються особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також займають постійно чи тимчасово на державних або громадських підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки на зазначених підприємствах, в установах чи організаціях за спеціальним повноваженням».

Відповідно до Конституції (Основного Закону) Української РСР 1978 року і Кримінального кодексу Української РСР 1960 року термін «громадські підприємства, установи, організації», який вживався в частині другій статті 164 КК 1960 року (із змінами, внесеними Указом), означав соціалістичні недержавні підприємства, установи, організації.

У зв'язку зі змінами Конституції (Основного Закону) Української РСР,

у тому числі виключенням преамбули, викладенням у новій редакції статей 1, 4, припиненням дії глави 2 і т. ін., прийняттям законів України «Про власність», «Про підприємництво», «Про підприємства в Україні», «Про господарські товариства», якими відповідно встановлено різноманітність і рівноправність усіх форм власності та їх державний захист, створено рівні правові умови для діяльності підприємств незалежно від форм власності на майно та організаційної форми підприємства і з метою правового захисту суверенітету України, конституційного ладу, внутрішньої і зовнішньої безпеки Законом України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року № 2468-ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 35, ст. 511) було внесено зміни і до КК 1960 року.

Згідно з цим Законом у статтях КК 1960 року, зокрема у частині першій статті 1 щодо завдань Кримінального кодексу України і частині першій статті 7 щодо поняття злочину, із словосполучень «соціалістична власність» і «соціалістичний правопорядок» було виключено відповідно слова «соціалістична» і «соціалістичний», а назви глави I «Державні злочини» (1. Особливо небезпечні державні злочини; 2. Інші державні злочини), глави II «Злочини проти соціалістичної власності», глави V «Злочини проти особистої власності громадян» Особливої частини замінено відповідно на «Злочини проти держави» (1. Особливо небезпечні злочини проти держави; 2. Інші злочини проти держави), на «Злочини проти державної і колективної власності», на «Злочини проти індивідуальної власності громадян».

Було внесено зміни також і до деяких статей цих глав, зокрема до статті 84 КК 1960 року, яка передбачала кримінальну відповідальність службової особи і за розкрадання державного або колективного майна шляхом зловживання службовим становищем.

Водночас законодавець у частині другій статті 164 і в інших статтях КК 1960 року (частина третя статті 83, статті 87, 88, 193, 194, 198 тощо) залишив термін «громадські підприємства, установи та організації», позначивши ним будь-які підприємства, установи, організації, крім державних.

Наведене свідчить, що цим Законом було змінено об'єкти злочинів, завдання Кримінального кодексу України 1960 року, поняття злочину, поняття службової особи як суб'єкта розкрадання державного або колективного майна шляхом зловживання службовим становищем, передбачено рівний захист усіх форм власності та захист від злочинних посягань на нормальну діяльність підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності.

Внаслідок цього змінилося поняття службового злочину, тим самим знало змін і поняття службової особи, яке визначене частиною другою статті 164 КК 1960 року. Суспільна небезпека службових злочинів полягає в тому, що, посягаючи на нормальну діяльність державного і громадського апаратів або апаратів управління підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, вони завдають шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Тому об'єктом службових злочинів стала визнаватися нормальна діяльність державного і

громадського апаратів, а також апаратів управління підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, на підставі якої вони створені та функціонують.

З цих же причин суб'єктом службових злочинів законодавець визнав службових осіб державного і громадського апаратів, апаратів управління підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності.

Службові злочини (за винятком давання хабара) пов'язані зі службовою діяльністю службових осіб, порушенням ними функціональних обов'язків. Діяння, що становлять їх об'єктивну сторону, завжди вчиняються всупереч інтересам служби, тобто є незаконними і такими, що суперечать цілям і завданням, заради яких функціонує апарат управління відповідних органів, підприємств, установ та організацій і для виконання яких службові особи цих апаратів наділяються певними повноваженнями.

Отже, після внесення вказаних змін поняттям «громадські підприємства, установи, організації», яке міститься в частині другій статті 164 КК 1960 року (із змінами, внесеними Указом), законодавець охоплював недержавні підприємства, установи, організації незалежно від форми власності.

Частина друга статті 164 КК 1960 року в редакції Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 28 січня 1994 року, по суті, не змінила поняття службової особи як суб'єкта службових злочинів, визначене частиною другою статті 164 КК 1960 року (із змінами, внесеними Указом і Законом України від 17 червня 1992 року), а лише уточнила термінологію, що вживається в цій статті. Згідно з цією нормою «під службовими особами в статтях цієї глави розуміються особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також займають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням».

Таке саме визначення службової особи передбачив і чинний Кримінальний кодекс України. Він визнає, що «службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням» (примітка 1 до статті 364).

Таким чином, з моменту набрання чинності Законом України від 17 червня 1992 року службові особи підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності охоплювалися поняттям «службова особа», яке визначено частиною другою статті 164 КК 1960 року (із змінами, внесеними Указом).

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 20 березня 1991 року № 872-ХІІ банківська система є дворівневою і складається з Національного банку України та комерційних банків різних видів і форм власності, які є установами (юридичними особами) (частина друга статті 1, частини перша, друга статті 2).

Отже, з моменту набрання чинності Законом України від 17 червня 1992 року службові особи будь-яких комерційних банків незалежно від форми власності охоплювалися поняттям «службова особа», яке вживалося у частині другій статті 164 КК 1960 року (із змінами, внесеними Указом).

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 94, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного звернення положення частини другої статті 164 Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР» від 12 січня 1983 року, з моменту набрання чинності Законом України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року треба розуміти так, що поняттям «службова особа» охоплювалися службові особи підприємств, установ, організацій, у тому числі й комерційних банків, незалежно від форми власності.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании
части второй статьи 164
Уголовного кодекса Украины 1960 года
по конституционному обращению
гражданина Гулеватого Александра Ивановича
(дело о должностных лицах
предприятий, учреждений и организаций)**

г. Киев
30 октября 2003 года
№ 18-рп/2003

Дело № 1-24/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича – судья-докладчик, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании части второй статьи 164 Уголовного кодекса Украинской ССР (с 11 июля 1992 года – Уголовный кодекс Украины) 1960 года (далее – УК 1960 года) с изменениями, внесенными Указом Президиума Верховного Совета Украинской ССР «О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Украинской ССР» от 12 января 1983 года № 4571-Х (далее – Указ), утвержденным Законом Украинской ССР «Об утверждении Указов Президиума Верховного Совета Украинской ССР о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Украинской ССР» от 30 июня 1983 года № 5466-Х (Ведомости Верховного Совета УССР, 1983 г., № 4, ст. 50; № 28, ст. 575).

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение гражданина Гулеватого А.И.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного

применения судами Украины части второй статьи 164 УК 1960 года с изменениями, внесенными Указом.

Заслушав судью-докладчика Тихого В.П. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное обращение – гражданин Гулеватый А.И. – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование части второй статьи 164 УК 1960 года для выяснения вопроса, можно ли считать руководителей и иных должностных лиц предприятий, учреждений, организаций, в том числе коммерческих банков, основанных с 1991 года на частной и коллективной формах собственности, субъектами должностных преступлений за период времени до внесения изменений в статью 164 УК 1960 в соответствии с Законом Украины «О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный кодексы Украины и Кодекс Украины об административных правонарушениях» от 28 января 1994 года № 3888-ХІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 1994 г., № 19, ст. 111), который вступил в силу с 30 марта 1994 года.

Гражданин Гулеватый А.И. считает, что «следственные и судебные органы неоднозначно толкуют закон об определении понятия должностного лица, которое может быть субъектом должностного преступления по состоянию на 1991–1994 годы». Результатом этой неоднозначности, отмечает автор обращения, стало безосновательное признание его субъектом должностных преступлений, что привело к незаконному привлечению его к уголовной ответственности.

В качестве примера неоднозначного толкования и применения в судебной практике статьи 164 УК 1960 года Гулеватый А.И. приводит противоположные приговоры по аналогичным делам.

2. Президент Украины в письме в Конституционный Суд Украины отметил, что особенность законодательства того периода состояла в том, что термины «общественные предприятия, учреждения, организации», «общественные объединения» применялись и по отношению к предприятиям, учреждениям, организациям, обществам коллективной формы собственности, которые занимались предпринимательской деятельностью, в том числе и к коммерческим банкам.

Председатель Верховной Рады Украины в письме в Конституционный Суд Украины подчеркнул, что такая категория, как «общественное предприятие», используемая в статье 164 УК 1960 года, отсутствовала в законе, который устанавливал виды предприятий в Украине на период с сентября до ноября 1993 года. Коммерческий банк, утверждает Председатель Верховной Рады Украины, ни по форме собственности, ни по принципу создания не входил в круг государственных или общественных предприятий, учреждений или организаций.

В письме в Конституционный Суд Украины заместителя Председателя Верховного Суда Украины отмечается, что в процессе обобщения судеб-

ной практики не установлено фактов признания или непризнания должностными тех лиц, которые выполняли организационно-распорядительные или административно-хозяйственные обязанности на предприятиях, в учреждениях или организациях коллективной или частной форм собственности до 30 марта 1994 года, то есть до вступления в силу Закона Украины от 28 января 1994 года. Пленум Верховного Суда Украины, говорится в письме, не давал разъяснений по поводу того, являлись ли должностными те лица, которые выполняли организационно-распорядительные или административно-хозяйственные обязанности на предприятиях, в учреждениях или организациях коллективной или частной форм собственности до 30 марта 1994 года.

Позиция Генеральной прокуратуры Украины, Министерства внутренних дел Украины, Службы безопасности Украины, изложенная в письмах в Конституционный Суд Украины, состоит в том, что есть законные основания и соответствующая следственная и судебная практика для привлечения к уголовной ответственности за совершение должностных преступлений работников коммерческих структур, которые выполняли организационно-распорядительные или административно-хозяйственные обязанности.

Министерство юстиции Украины в письме в Конституционный Суд Украины отмечает, что руководители коммерческих банков, основанных на частной и коллективной формах собственности, фактически выполняли организационно-распорядительные или административно-хозяйственные обязанности, являющиеся составным элементом определения должностного лица в статье 164 УК 1960 года, однако они не занимали должности, связанные с выполнением таких обязанностей на государственных или общественных предприятиях, в учреждениях или организациях.

В письме Союза адвокатов Украины в Конституционный Суд Украины речь идет о том, что руководители и должностные лица предприятий, учреждений, организаций, основанных на иной форме собственности, чем государственная или общественная, до вступления в силу изменений в статье 164 УК 1960 года, внесенных Законом Украины от 28 января 1994 года, не могут признаваться субъектами должностных преступлений, так как часть вторая статьи 164 УК 1960 года с изменениями, внесенными Указом, не относит их к определенному этой нормой кругу служебных лиц.

Среди ученых, выводы которых поступили в Конституционный Суд Украины, нет единого мнения по вопросу, поставленному в конституционном обращении.

3. Конституционный Суд Украины при решении этого дела исходит из следующего.

Преступность и наказуемость деяния определяются законом об уголовной ответственности, действующим на время совершения этого деяния (часть вторая статьи 4 Уголовного кодекса Украины 2001 года).

Согласно части второй статьи 164 УК 1960 года (с изменениями, внесенными Указом) «под должностными лицами в статьях данной главы подразумеваются, постоянно или временно осуществляющие функции представителей власти, а также занимающие постоянно или временно на государственных или общественных предприятиях, в учреждениях или

организациях должности, связанные с выполнением организационно-распорядительных или административно-хозяйственных обязанностей, или выполняющие такие обязанности на указанных предприятиях, в учреждениях или организациях по специальному полномочию».

В соответствии с Конституцией (Основным Законом) Украинской ССР 1978 года и Уголовным кодексом Украинской ССР 1960 года термин «общественные предприятия, учреждения, организации», который использовался в части второй статьи 164 УК 1960 года (с изменениями, внесенными Указом), означал социалистические негосударственные предприятия, учреждения, организации.

В связи с изменениями Конституции (Основного Закона) Украинской ССР, в том числе исключением преамбулы, изложением в новой редакции статей 1, 4, прекращением действия главы 2 и т. д., принятием законов Украины «О собственности», «О предпринимательстве», «О предприятиях в Украине», «О хозяйственных обществах», которыми соответственно установлены разнообразие и равноправие всех форм собственности и их государственная защита, созданы равные правовые условия для деятельности предприятий независимо от форм собственности на имущество и организационной формы предприятия и в целях правовой защиты суверенитета Украины, конституционного строя, внутренней и внешней безопасности Законом Украины «О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный кодексы Украинской ССР, Кодекс Украинской ССР об административных правонарушениях и Таможенный кодекс Украины» от 17 июня 1992 года № 2468-ХІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 1992 г., № 35, ст. 511) были внесены изменения и в УК 1960 года.

Согласно этому Закону в статьях УК 1960 года, в частности в части первой статьи 1 о задачах Уголовного кодекса Украины и части первой статьи 7 о понятии преступления из словосочетаний «социалистическая собственность» и «социалистический правопорядок» были исключены соответственно слова «социалистическая» и «социалистический», а названия главы I «Государственные преступления» (1. Особо опасные государственные преступления; 2. Иные государственные преступления), главы II «Преступления против социалистической собственности», главы V «Преступления против личной собственности граждан» Особой части заменены соответственно на «Преступления против государства» (1. Особо опасные преступления против государства; 2. Иные преступления против государства), на «Преступления против государственной и коллективной собственности», на «Преступления против индивидуальной собственности граждан».

Были внесены изменения также и в некоторые статьи данных глав, в частности в статью 84 УК 1960 года, которая предусматривала уголовную ответственность должностного лица и за хищение государственного или коллективного имущества путем злоупотребления служебным положением.

В то же время законодатель в части второй статьи 164 и в иных статьях УК 1960 года (часть третья статьи 83, статьи 87, 88, 193, 194, 198 и т. д.) оставил термин «общественные предприятия, учреждения и организа-

ции», обозначив им любые предприятия, учреждения, организации, кроме государственных.

Указанное свидетельствует, что данным Законом были изменены объекты преступлений, задачи Уголовного кодекса Украины 1960 года, понятие преступления, понятие должностного лица как субъекта хищения государственного или коллективного имущества путем злоупотребления служебным положением, предусмотрена равная защита всех форм собственности и защита от преступных посягательств на нормальную деятельность предприятий, учреждений и организаций независимо от формы собственности.

Вследствие этого изменилось понятие должностного преступления, тем самым изменилось и понятие должностного лица, которое определено частью второй статьи 164 УК 1960 года. Общественная опасность должностных преступлений состоит в том, что, посягая на нормальную деятельность государственного и общественного аппаратов или аппаратов управления предприятий, учреждений, организаций независимо от формы собственности, они наносят ущерб охраняемым законом правам, свободам и интересам отдельных граждан или государственным и общественным интересам, или интересам юридических лиц. Поэтому объектом должностных преступлений стала определяться нормальная деятельность государственного и общественного аппаратов, а также аппаратов управления предприятий, учреждений и организаций независимо от формы собственности, на основе которой они созданы и функционируют.

По этим же причинам субъектом должностных преступлений законодатель признал должностных лиц государственного и общественного аппаратов, аппаратов управления предприятий, учреждений и организаций независимо от формы собственности.

Должностные преступления (за исключением дачи взятки) связаны со служебной деятельностью должностных лиц, нарушением ими функциональных обязанностей. Деяния, составляющие их объективную сторону, всегда совершаются вопреки интересам службы, то есть являются незаконными и противоречащими целям и задачам, ради которых функционирует аппарат управления соответствующих органов, предприятий, учреждений и организаций и для выполнения которых должностные лица этих аппаратов наделяются определенными полномочиями.

Таким образом, после внесения указанных изменений понятием «общественные предприятия, учреждения, организации», которое содержится в части второй статьи 164 УК 1960 года (с изменениями, внесенными Указом), законодатель охватывал негосударственные предприятия, учреждения, организации независимо от формы собственности.

Часть вторая статьи 164 УК 1960 года в редакции Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный кодексы Украины и Кодекс Украины об административных правонарушениях» от 28 января 1994 года, по сути, не изменила понятия должностного лица как субъекта должностных преступлений, определенное частью второй статьи 164 УК 1960 года (с изменениями, внесенными Указом и Законом Украины от 17 июня 1992 года), а лишь уточнила терминологию, используемую в данной статье. Согласно этой норме «под должно-

стными лицами в статьях данной главы подразумеваются лица, постоянно или временно осуществляющие функции представителей власти, а также занимающие постоянно или временно на предприятиях, в учреждениях или организациях независимо от форм собственности должности, связанные с выполнением организационно-распорядительных или административно-хозяйственных обязанностей, или выполняют такие обязанности по специальному полномочию».

Такое же определение должностного лица предусмотрел и действующий Уголовный кодекс Украины, согласно которому «должностными лицами являются лица, постоянно или временно осуществляющие функции представителей власти, а также занимающие постоянно или временно на предприятиях, в учреждениях или организациях независимо от формы собственности должности, связанные с выполнением организационно-распорядительных или административно-хозяйственных обязанностей, или выполняют такие обязанности по специальному полномочию» (примечание 1 к статье 364).

Таким образом, с момента вступления в силу Закона Украины от 17 июня 1992 года должностные лица предприятий, учреждений или организаций независимо от формы собственности охватывались понятием «должностное лицо», которое определено частью второй статьи 164 УК 1960 года (с изменениями, внесенными Указом).

В соответствии с Законом Украины «О банках и банковской деятельности» от 20 марта 1991 года № 872-ХІІ банковская система является двухуровневой и состоит из Национального банка Украины и коммерческих банков разных видов и форм собственности, являющихся учреждениями (юридическими лицами) (часть вторая статьи 1, части первая, вторая статьи 2).

Таким образом, с момента вступления в силу Закона Украины от 17 июня 1992 года должностные лица любых коммерческих банков независимо от формы собственности охватывались понятием «должностное лицо», используемым в части второй статьи 164 УК 1960 года (с изменениями, внесенными Указом).

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 94, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционного обращения положение части второй статьи 164 Уголовного кодекса Украины 1960 года с изменениями, внесенными Указом Президиума Верховного Совета Украинской ССР «О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Украинской ССР» от 12 января 1983 года, с момента вступления в силу Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный кодексы Украинской ССР, Кодекс Украинской ССР об административных правонарушениях и Таможенный кодекс Украины» от 17 июня 1992 года следует понимать так, что понятием «должностное лицо» охватывались должностные лица предприятий, учреждений, организаций, в том числе и коммерческих банков, независимо от формы собственности.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary to the Decision no.18-rp/2002 of the Constitutional Court of Ukraine as of November 21, 2002*

Right to education for every person is fixed by part one of Article 53 of the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine states that provisions of parts one and two of this Article recognize the right of every person to education and fix the mandatory nature of full general secondary education. This means that the mandatory nature of such education concerns not only pupils but also their parents, who should arrange conditions for education, the development of a child and getting full general secondary education by the latter, but the State as well, which is obliged to provide the possibility for everyone to have full general secondary education.

According to contents of the effective laws of Ukraine on full general secondary education, the education is acquired, in the first place, by use of schoolbooks as means of meeting educational and tutorial objectives set for general educational schooling institutions. Effectiveness of such education depends on securing access by pupils to schoolbooks since availability or unavailability of the latter is an important criterion of the quality of education.

Schoolbook is a traditional, integrating and organizing means of mastering knowledge by pupils. Providing by the State free use of schoolbooks by pupils is a guarantee of getting mandatory full general secondary education, its affordability and delivery free of charge at public and communal educational institutions.

General quantity of conventional schoolbooks and volume of state order for issue of printed products for needs of general educational institutions of state and communal forms of ownership are determined by the Cabinet of Ministers of Ukraine. Issuance of schoolbooks is performed at the cost of the State Budget of Ukraine.

Therefore, cost-free use of schoolbooks is one of State guarantees of acquiring full general secondary education at public and communal educational institutions.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**В И С Н О В О К
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі про надання висновку
щодо відповідності проекту Закону України
«Про внесення змін до Конституції України»,
направленого Головою Верховної Ради України,
вимогам статей 157 і 158 Конституції України
(справа про внесення змін до статей 29, 59, 78 та інших
Конституції України)**

м. Київ
30 жовтня 2003 року
№ 1-в/2003

Справа № 1-40/2003

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича – суддя-доповідач,

розглянув на пленарному засіданні справу про надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстраційний № 3207-1), поданого народними депутатами України А.С. Матвієнком, В.Л. Мусіякою, А.І. Мартинюком, О.О. Морозом, Ю.Г. Ключковським та іншими, вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 159 Конституції України стало надходження згідно з Постановою Верховної Ради України «Про деякі питання порядку підготовки законопроектів про внесення змін до Конституції України до розгляду Верховною Радою України» від 11 липня 2003 року № 1116-IV проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи є необхідність висновку Конституційного Суду України щодо відповідності проекту Закону України «Про вне-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

сення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України для його розгляду Верховною Радою України.

Заслухавши суддю-доповідача Шаповала В.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Голова Верховної Ради України згідно з Постановою Верховної Ради України «Про деякі питання порядку підготовки законопроектів про внесення змін до Конституції України до розгляду Верховною Радою України» направив до Конституційного Суду України для надання висновку щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України», поданий 161 народним депутатом України (А.С.Матвієнком, В.Л.Мусіякою, А.І.Мартинюком, О.О.Морозом, Ю.Г.Ключковським та іншими), яким пропонується внести зміни до статей 29, 59, 78, 81, 82, 85, 88, 89, 90, 92, 94, 97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 122, 126, 128, 133, 136, 140, 141, 142, 143, 150 Конституції України.

Внесення змін до Конституції України, як зазначено у пояснювальній записці до названого проекту Закону України, викликано необхідністю переходу від президентсько-парламентської республіки до парламентсько-президентської.

2. Оцінюючи проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (далі – Законопроект) на предмет його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з такого.

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить «внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції». Вимоги щодо таких змін визначають, зокрема, статті 157 і 158 Конституції України.

Стаття 158 Конституції України (частина перша) встановлює, що законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту. Частиною другою зазначеної статті передбачено, що Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Законопроект, яким пропонується внести зміни до статей 29, 59, 78, 81, 82, 85, 88, 89, 90, 92, 94, 97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 122, 126, 128, 133, 136, 140, 141, 142, 143, 150 Конституції України, Верховною Радою України нинішнього скликання не розглядався. До цього положення зазначених статей Конституції України не змінювалися. Отже, вимог статті 158 Конституції України додержано.

3. Відповідно до частини першої статті 157 Конституції України Основний Закон держави не може бути змінений, якщо зміни, зокрема, спрямо-

вані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що запропоновані в Законопроекті зміни до статей 29, 59, 78, 81, 82, 85, 88, 89, 90, 92, 94, 97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 122, 126, 128, 133, 136, 140, 141, 142, 143, 150 Конституції України не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України і в цьому відношенні вимог частини першої статті 157 Конституції України додержано.

4. Перевіряючи зміст Законопроекту щодо додержання встановлених у частині першій статті 157 Конституції України вимог про неприпустимість змін, які передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, Конституційний Суд України виходить з відповідної оцінки кожного з його положень.

4.1. У Законопроекті пропонується частину третю статті 29 Конституції України викласти в такій редакції:

«У разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сорока восьми годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сорока восьми годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою» (тут і далі текст Законопроекту подається згідно з оригіналом).

Стаття 29 Конституції України закріплює право кожної людини на свободу та особисту недоторканність і визначає, що арешт або тримання під вартою можливі лише за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (частини перша і друга).

Відповідно до запропонованої редакції частини третьої статті 29 Конституції України має бути скорочений з сімдесяти двох до сорока восьми годин граничний строк тримання особи під вартою без вмотивованого рішення суду, коли такий захід застосовано у разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити. Ці зміни спрямовані на посилення конституційних гарантій права людини на свободу та особисту недоторканність.

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що запропоновані зміни до частини третьої статті 29 Конституції України є такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.2. У Законопроекті пропонується доповнити статтю 59 Конституції України частиною третьою такого змісту:

«Порядок та способи надання правової допомоги визначаються законом».

Стаття 59 Конституції України закріплює право кожного на правову допомогу і визначає можливість надання цієї допомоги безоплатно, вільність у виборі захисника своїх прав, діяльність адвокатури для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах. Крім того, в частині першій зазначеної статті прямо вказується на необхідність передбачити законом випадки, коли правова допомога надається безоплатно.

Доповнення статті 59 Конституції України положенням про те, що порядок та способи надання правової допомоги визначаються законом, є таким, що не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.3. У Законопроекті пропонується така редакція статті 78 Конституції України:

«Стаття 78. Народний депутат України здійснює свої повноваження на постійній основі.

Народний депутат України не може мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші посади (у тому числі на безоплатній основі) в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, утворених цими органами закладах, підприємствах, установах та організаціях, займатися підприємницькою діяльністю або іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової, творчої), входити до складу керівного або наглядового органу підприємства, товариства або організації, що має на меті одержання прибутку. Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України.

Повноваження народного депутата України визначаються Конституцією та законами України».

У Законопроекті пропонуються зміни, якими передбачено встановлення на конституційному рівні ширшого кола видів діяльності і посад, що несумісні з мандатом народного депутата України».

Конституційний Суд України вважає, що зазначені зміни мають на меті конкретизацію правового статусу народного депутата України і є такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

У Законопроекті пропонується доповнити статтю 78 частиною четвертою, що за змістом є тотожною частині четвертій статті 76 Конституції України, вилучення якої з тексту відповідної статті в Законопроекті не передбачено.

4.4. У Законопроекті пропонуються зміни до статті 81 Конституції України.

4.4.1. Передбачається в частині другій (підстави дострокового припинення повноважень народного депутата України) пункт 1 викласти в такій редакції:

«1) складення повноважень за його особистою заявою або у разі невиконання вимог частини третьої статті 78»;

після пункту 4 доповнити частину новим пунктом такого змісту:

«5) нездійснення ним без поважних причин депутатських повноважень протягом чотирьох місяців».

Встановлення таких додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України, як невиконання вимог частини третьої статті 78 в редакції Законопроекту і нездійснення народним депутатом

Україні своїх повноважень протягом чотирьох місяців, не скасовує і не обмежує прав і свобод людини і громадянина. Тому Конституційний Суд України оцінює запропоновані зміни як такі, що відповідають вимогам частини першої статті 157 Конституції України.

4.4.2. Пропонується така редакція частини третьої статті:

«Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у випадках, передбачених пунктами 1, 3, 4, 5 частини другої цієї статті, приймається більшістю від конституційного складу Верховної Ради України».

Пропонується також доповнити статтю частиною шостою такого змісту:

«У разі смерті народного депутата України його повноваження припиняються з дня видачі свідоцтва про смерть».

З переліку підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України, що відбувається за рішенням Верховної Ради України, виключено пункти 2, 6 про припинення повноважень у разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо народного депутата України та у разі його смерті.

Зазначені зміни стосовно дострокового припинення повноважень народного депутата України за рішенням Верховної Ради України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.4.3. Пропонується після частини третьої доповнити статтю частиною четвертою такого змісту:

«У разі виходу або невходження народного депутата України, обраного за виборчим списком політичної партії (виборчого блоку партій), зі складу парламентської фракції даної партії (виборчого блоку партій) його повноваження припиняються достроково за рішенням суду».

У Висновку Конституційного Суду України у справі про внесення змін до статті 81 Конституції України від 4 липня 2001 року № 2-в/2001 визначено, що запропоноване у відповідному законопроекті положення «У разі виходу народного депутата України, обраного за виборчим списком політичної партії, блоку політичних партій, зі складу фракції даної партії, блоку партій, його повноваження припиняються достроково на підставі закону» відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Доповнення у Законопроекті до статті 81 Конституції України по суті є тотожним наведеному вище положенню. Воно не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.5. У Законопроекті пропонується частину п'яту статті 82 Конституції України викласти в такій редакції:

«Організація і порядок діяльності Верховної Ради України встановлюються Конституцією України та регламентом Верховної Ради України».

Нова редакція частини п'ятої статті 82 Конституції України передбачає визначення порядку і організації діяльності парламенту, зокрема, не законом про регламент Верховної Ради України, а Регламентом Верховної Ради України, тобто актом, який не потребує підписання і офіційного оприлюднення Президентом України відповідно до статті 94 Конституції України. Із запропонованою зміною пов'язана зміна частини третьої статті 88 Конституції України, що міститься у Законопроекті: «Голова Вер-

ховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України».

Зазначені зміни частини п'ятої статті 82 і частини третьої статті 88 Конституції України є такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.6. У Законопроекті передбачаються зміни до статті 85 Конституції України (повноваження Верховної Ради України).

4.6.1. Пропонується така редакція пунктів 3, 12, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 27 і 29 частини першої та доповнення цієї частини пунктом 37:

«3) прийняття законів України та їх тлумачення»;

«12) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, звільнення з посади та прийняття відставки Прем'єр-міністра України; затвердження за поданням Прем'єр-міністра України персонального складу Кабінету Міністрів України; затвердження на посадах або звільнення з посад окремих членів Кабінету Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України»;

«18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України;

19) призначення та звільнення членів Ради Національного банку України;

20) призначення та звільнення членів Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії України за поданням Президента України»;

«24) надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державної прикордонної служби України, Голови Служби безпеки України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України; надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Кабінетом Міністрів України Голови Державної митної служби України, Голови Державної податкової адміністрації України, Голови Фонду державного майна України;

25) призначення на посаду та звільнення з посади Генерального прокурора України за поданням Президента України»;

«27) обрання суддів»;

«29) утворення і ліквідація адміністративно-територіальних одиниць, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів у порядку, визначеному законом»;

«37) висловлення недовіри особам, які призначаються на посади за згодою Верховної Ради України, що має наслідком їхню відставку із займаних посад».

Пропозиція стосовно надання Верховній Раді України повноваження тлумачити закони пов'язана з пропозицією щодо зміни статті 150 Конституції України в частині вилучення з кола повноважень Конституційного Суду України офіційного тлумачення законів України. Водночас у Законопроекті не передбачаються зміни до статті 147 Конституції України і

тим самим зберігається положення її частини другої про те, що Конституційний Суд України дає офіційне тлумачення, зокрема, законів України.

У Висновку Конституційного Суду України від 14 березня 2001 року № 1-в/2001 були визнані такими, що не відповідають вимогам частини першої статті 157 Конституції України, запропоновані зміни до пункту 3 частини першої статті 85 та статті 150 Конституції України, за якими Верховній Раді України пропонувалося надати повноваження офіційно тлумачити закони України, а Конституційний Суд України позбавити цього повноваження.

Отже, запропоновані зміни до пункту 3 частини першої статті 85 та пункту 2 частини першої статті 150 Конституції України передбачають обмеження права індивіда звертатися до Конституційного Суду України і тим самим права на судовий захист, встановленого частиною першою статті 55 Конституції України.

Інші зміни до частини першої статті 85 Конституції України і доповнення цієї частини новим пунктом 37 фактично стосуються перерозподілу повноважень між органами державної влади, порядку призначення та звільнення певних посадових осіб. Зазначені зміни не скасовують і не обмежують права і свободи людини і громадянина.

При цьому частина з таких пропозицій уже була предметом розгляду Конституційним Судом України.

Зокрема, розглядалося питання щодо порядку призначення та звільнення Прем'єр-міністра України (з тією відмінністю, що законопроектом про внесення змін до Конституції України передбачалося попереднє надання згоди на призначення його на посаду та звільнення з посади Президентом України, а не призначення його за поданням Президента України, звільнення з посади та прийняття відставки Прем'єр-міністра України); затвердження за поданням Прем'єр-міністра України персонального складу Кабінету Міністрів України; затвердження на посадах або звільнення з посад окремих членів Кабінету Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України. Згідно з Висновком Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002 зазначені зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.6.2. У Законопроекті пропонується частину другу статті 85 Конституції України викласти в такій редакції:

«Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції та законів України віднесені до її відання».

Конституційний Суд України вважає, що запропонована редакція частини другої статті 85 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Водночас Конституційний Суд України виходить з того, що конституційний лад демократичної, правової держави має одним з головних принципів здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Новелізація Конституції України положенням про можливість Верховної Ради України шляхом прийняття законів визначати власні повноваження як єдиного органу законодавчої влади не відповідала б закріпленому в частині першій статті 6 Конституції України принципу поділу влади. Організація і здійснення державної влади на засадах її

поділу на законодавчу, виконавчу та судову не є самоціллю, а покликана забезпечувати права і свободи людини і громадянина. Це, зокрема, впливає зі змісту статті 3 Конституції України.

4.7. У Законопроекті пропонується нова редакція частини другої статті 89 Конституції України:

«Комітети Верховної Ради України здійснюють законопроектну роботу, готують і попередньо розглядають питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України, та за дорученням Верховної Ради України здійснюють контроль за виконанням законів і постанов Верховної Ради України».

Питання щодо доповнення частини другої статті 89 Конституції України положенням про те, що комітети Верховної Ради України «здійснюють парламентський контроль у межах та в порядку, встановлених законами України», вже було предметом розгляду Конституційним Судом України, і ці зміни у Висновку Конституційного Суду України від 14 березня 2001 року № 1-в/2001 були визнані такими, що не відповідають вимогам частини першої статті 157 Конституції України.

Пропоновані зміни, згідно з якими здійснення комітетами Верховної Ради України контрольних функцій можливе за дорученням Верховної Ради України, суттєво відрізняються від попередніх редакцій і узгоджуються з іншими положеннями статті 89 Конституції України (наприклад, створення тимчасових спеціальних комісій, тимчасових слідчих комісій). Створення спеціальної чи слідчої комісії або доручення здійснити відповідну перевірку певному комітету є питанням доцільності. З урахуванням викладеного Конституційний Суд України вважає, що запропонована редакція частини другої статті 89 Конституції України має бути визнана такою, що не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.8. У Законопроекті передбачаються зміни до статті 90 Конституції України.

4.8.1. Частину другу пропонується викласти в такій редакції:

«Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України:

1) якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання Верховної Ради України не можуть розпочатися;

2) якщо впродовж шістдесяти днів після складення повноважень (відставки) Кабінету Міністрів України Верховна Рада України не затвердила новий склад Кабінету Міністрів України.

Рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України Президент України приймає після консультацій з Головою Верховної Ради України, його заступниками, керівниками депутатських фракцій і груп».

Питання щодо підстав дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України саме в такій редакції було предметом розгляду Конституційного Суду України, який визнав, що такі зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

Положення про необхідність попередніх консультацій щодо достроко-

вого припинення повноважень Верховної Ради України є новою (третьою) частиною статті 90 Конституції України. Це положення також не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.8.2. У Законопроекті пропонується нова редакція частини четвертої статті 90 Конституції України:

«Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені в останні шість місяців строку повноважень Президента України, а також протягом одного року після ініціювання та розгляду Верховною Радою України питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту».

Ця частина, з урахуванням попереднього доповнення до статті 90 Конституції України, має бути частиною п'ятою цієї статті.

Аналізовані доповнення повинні розглядатися в контексті «стримувань і противаг», що характеризують взаємовідносини між Верховною Радою України і Президентом України.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що запропоновані зміни до статті 90 Конституції України є такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.9. У Законопроекті передбачено зміни до статті 92 Конституції України.

Пропонується в частині першій пункти 9, 21 викласти в новій редакції і доповнити цю частину новими пунктами 23, 24 і 25:

«9) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності»;

«21) статус народного депутата України»;

«23) порядок укладання, виконання та денонсації міжнародних договорів України;

24) засади законодавчої діяльності та основні вимоги до закону;

25) статус, організація і порядок діяльності Рахункової палати України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Пропонується нова редакція пункту 1 частини другої:

«1) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади митної справи; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи».

Аналогічні зміни до статті 92 Конституції України, а саме до пункту 21 її частини першої, вже розглядалися Конституційним Судом України і були визнані такими, що відповідають вимогам статті 157 Конституції України. Зазначалося також, що Верховна Рада України може приймати закони й з інших, крім перелічених у статті 92, питань, які потребують законодавчого врегулювання, але в межах повноважень, передбачених Конституцією України (Висновок Конституційного Суду України від 14 березня 2001 року № 1-в/2001).

Пропоновані зміни, що містяться у Законопроекті, по-перше, передбачають включення до переліку питань, які відповідно до статті 92 Конституції України визначаються виключно законами України: порядку укла-

дення, виконання та денонсації міжнародних договорів України, засад законодавчої діяльності та основних вимог до закону; статусу, організації і порядку діяльності Рахункової палати (саме таку назву, на відміну від пункту 25 аналізованої статті, містить запропонована редакція статті 98), Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; по-друге, передбачають вилучення з переліку законодавчого регулювання питань щодо порядку та організації діяльності Верховної Ради України; по-третє, питання засад митної справи перенесено з частини першої статті 92 до переліку питань, які встановлюються виключно законами, в її частині другій.

Конституційний Суд України вважає зазначені зміни до статті 92 Конституції України такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.10. У Законопроекті передбачено зміни до статті 94 Конституції України.

Пропонується нова редакція частини третьої:

«У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути офіційно оприлюднений Головою Верховної Ради України за його підписом»;

Частину четверту пропонується замінити трьома частинами такого змісту:

«Якщо під час повторного розгляду закон буде прийнятий не менш як 300 народними депутатами України, Президент України зобов'язаний його негайно підписати.

Закон про внесення змін до Конституції України, прийнятий Верховною Радою України, у встановленому цією Конституцією порядку має бути підписаний Президентом України не пізніше наступного дня після отримання та офіційного оприлюднення.

У випадку не підписання закону Президентом України він має бути офіційно оприлюднений Головою Верховної Ради України за його підписом».

Пропоновані зміни до статті 94 Конституції України аналогічного змісту, за винятком положення про обов'язковість підписання Президентом України законів про внесення змін до Конституції України та відмінності щодо кількості голосів народних депутатів України, необхідних для подолання вето Президента України під час повторного розгляду закону, вже розглядалися Конституційним Судом України і були визнані такими, що відповідають вимогам статті 157 Конституції України (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

Новела щодо обов'язку Президента України підписати прийнятий Верховною Радою закон про внесення змін до Конституції України не пізніше наступного дня після його отримання також не стосується питання скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина. Отже, запропоновані зміни до статті 94 Конституції України є такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Проте викликає зауваження формулювання, за яким зазначені закони мають бути підписані «не пізніше наступного дня після отримання та офіційного оприлюднення». Таке формулювання уможливило оприлюднення закону без підписання. Крім того, не вирішено питання про порядок

підписання та оприлюднення законів про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» Конституції України, які мають затверджуватися всеукраїнським референдумом.

4.11. У Законопроекті пропонується така редакція частини другої статті 97 Конституції України:

«Поданий звіт має бути оприлюднений Кабінетом Міністрів України».

Аналогічне питання було предметом розгляду Конституційним Судом України, і ця зміна визнана такою, що не суперечить вимогам статті 157 Конституції України (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

4.12. Статтю 98 Конституції України пропонується викласти в новій редакції:

«Стаття 98. Контроль за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата».

Пропозиція щодо розширення повноважень Рахункової палати шляхом надання їй функції контролю за формуванням прибуткової частини Державного бюджету України розглядалася Конституційним Судом України і була визнана такою, що не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

4.13. У Законопроекті передбачено зміни до статті 106 Конституції України.

4.13.1. Пропонується в частині першій пункти 12, 13, 14 виключити, а пункти 8, 9, 10, 11, 15, 16, 25 і 30 викласти в новій редакції:

«8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених частиною другою статті 90 Конституції України;

9) вносить подання Верховній Раді України про призначення Прем'єр-міністра України;

10) вносить подання Верховній Раді України про призначення на посаду та звільнення з посади Генерального прокурора України;

11) призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України та за наявності згоди Верховної Ради України Голову Антимонопольного комітету України, Голову Державної прикордонної служби України, Голову Служби безпеки України, Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України»;

«15) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства;

16) зупиняє з мотивів невідповідності Конституції України (неконституційності) чи законам України дію нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, актів Ради міністрів Автономної Республіки Крим з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) цих актів, а в разі їх невідповідності законам України – до Генерального прокурора України»;

«25) нагороджує державними нагородами в порядку, визначеному законом»;

«30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України, крім законів про внесення змін до Конституції України, прийнятих відповідно до Розділу XIII Конституції України».

Зазначені зміни корелюють зі змінами до статті 85 Конституції України і відповідають вимогам її статті 157. Проте існує неузгодженість пункту 16 аналізованої статті з частиною другою статті 137 Конституції України.

4.13.2. Частину четверту пропонується викласти в такій редакції:

«Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 3, 4, 5, 8, 11, 15, 17, 21, 22, 23, 24 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання».

Наведена редакція містить зміни до пунктів, де визначено повноваження Президента України, в межах яких видані акти потребують скріплення підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання, і є такою, що не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.14. У Законопроекті пропонується частину шосту статті 111 Конституції України викласти в такій редакції:

«Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання рішення Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину».

Аналогічні по суті зміни вже досліджувалися Конституційним Судом України і були визнані такими, що відповідають вимогам статті 157 Конституції України (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002). З огляду на це Конституційний Суд України вважає, що зміни до частини шостої статті 111 не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.15. У Законопроекті передбачено статтю 112 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 112. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції період до обрання і вступу на пост новообраного Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

У разі неможливості виконувати свої обов'язки Головою Верховної Ради України за станом здоров'я або коли на час дострокового припинення повноважень Президента України посада Голови Верховної Ради України є вакантною, виконання обов'язків Президента України покладається на Прем'єр-міністра України.

Особа, яка виконує обов'язки Президента України до вступу на пост новообраного Президента України, не може здійснювати повноваження передбачені пунктами 2, 6, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 22, 23, 24, 25, 27 статті 106 Конституції України».

Аналогічні зміни, за винятком певних відмінностей у визначенні обсягу повноважень посадової особи, яка виконує обов'язки Президента України до вступу на посаду новообраного Президента України, були предметом розгляду Конституційним Судом України і визнані такими, що відповідають вимогам статті 157 Конституції України (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002). Отже, запропоновані зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Конституційний Суд України також звертає увагу на те, що пропонувані зміни до частини першої статті 112 Конституції України містять редакційні неточності.

4.16. У Законопроекті пропонується нова редакція частин другої і третьої статті 113 Конституції України:

«Кабінет Міністрів України відповідальний та підконтрольний перед Верховною Радою України і підзвітний їй у межах, передбачених Конституцією України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, постановами Верховної Ради України, актами Президента України».

Зміни стосовно відповідальності Кабінету Міністрів України перед Верховною Радою України були предметом розгляду Конституційним Судом України і визнані такими, що відповідають вимогам статті 157 Конституції України (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002). Положення про інші межі підконтрольності і підзвітності Кабінету Міністрів України Верховній Раді України також не зачіпає прав і свобод людини і громадянина.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що пропонувані зміни до статті 113 Конституції України є такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.17. У Законопроекті пропонується нова редакція статті 114 Конституції України:

«Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

За поданням Президента України на посаду Прем'єр-міністра України призначається представник політичної партії (виборчого блоку партій), яка (який) має у Верховній Раді України найбільшу кількість народних депутатів України.

У разі відмови політичної партії (виборчого блоку партій), що має найбільшу кількість народних депутатів України, від висунення кандидатури на посаду Прем'єр-міністра України або відхилення Верховною Радою України запропонованої нею (ним) кандидатури право на висунення кандидатури на посаду Прем'єр-міністра України належить другій за кількістю народних депутатів України політичній партії (виборчому блоку партій).

У разі відхилення Верховною Радою України двох попередньо запропонованих Президентом України кандидатур на посаду Прем'єр-міністра

України має бути запропоновано Президентом України представника парламентської коаліції, якщо така буде створена на основі більшості народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Кандидатури на посади міністрів закордонних справ, внутрішніх справ, оборони України, у питаннях надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи попередньо узгоджуються Прем'єр-міністром України з Президентом України».

Аналогічні зміни до Конституції України розглядалися Конституційним Судом України, який визнав їх такими, що відповідають вимогам статті 157 Конституції України (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

Конституційний Суд України вважає запропоновані у Законопроекті зміни до статті 114 такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.18. У Законопроекті пропонується нова редакція статті 115 Конституції України:

«Стаття 115. Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України в день її першого пленарного засідання.

Прем'єр-міністр України має право заявити Верховній Раді України про свою відставку. Відставка Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

Член Кабінету Міністрів України має право заявити про свою відставку Прем'єр-міністрові України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято Верховною Радою України, або в разі прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри, а так само у разі складення ним повноважень перед новообраною Верховною Радою України, за дорученням Верховної Ради України продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістьдесят днів.

У випадку дострокового припинення повноважень Верховної Ради України Кабінет Міністрів України, який був відправлений у відставку, продовжує виконання своїх обов'язків до обрання нового складу Верховної Ради України, а в разі отримання від новообраної Верховної Ради України відповідного доручення – до сформування новообраною Верховною Радою України нового складу Кабінету Міністрів України, але не довше шістьдесяти днів з дня першого пленарного засідання новообраної Верховної Ради України».

Подібні зміни до частин першої і третьої статті 115 Конституції України вже були предметом розгляду Конституційним Судом України і визнані такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

У другій частині статті пропонується адресувати заяву Прем'єр-мініс-

тра України про відставку не Президентів України, а Верховній Раді України.

Нова редакція частин четвертої і п'ятої, які пропонуються на заміну частин третьої та четвертої чинної редакції цієї статті, спрямована на забезпечення стабільності функціонування Кабінету Міністрів України у разі дострокового припинення повноважень Верховної Ради України.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що всі запропоновані зміни до статті 115 Конституції України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.19. У Законопроекті пропонуються зміни до статті 116 Конституції України.

Пункт 10 викласти в такій редакції:

«10) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України органи виконавчої влади, крім міністерств, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади».

Доповнити пунктами 11 і 12 такого змісту:

«11) призначає за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, крім випадків, передбачених Конституцією України, припиняє повноваження цих осіб на посадах;

12) виконує інші функції, визначені Конституцією та законами України».

Подібна редакція пунктів 10 і 12 вказаної статті вже розглядалася Конституційним Судом України і була визнана такою, що не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

Пункт 11, що містить пропозицію уповноважити Кабінет Міністрів України призначати за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, крім випадків, передбачених Конституцією України, і припиняти повноваження цих осіб на посадах, не впливає на права і свободи людини і громадянина.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що запропоновані зміни до статті 116 Конституції України є такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.20. Законопроект містить нову редакцію статті 118 Конституції України:

«Стаття 118. Виконавчу владу в Автономній Республіці Крим здійснює Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, а в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України.

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Кабінетом Міністрів України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Кабінет Міністрів України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили не менш як дві третини депутатів від складу відповідної ради, Кабінет Міністрів України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації».

Запропонована в Законопроекті редакція частин четвертої, п'ятої, сьомої, восьмої та дев'ятої статті 118 Конституції України передбачає, зокрема, надання Кабінету Міністрів України повноважень щодо призначення на посаду та звільнення з посади голів місцевих державних адміністрацій, скасування їх рішень. Ці повноваження в чинній Конституції України віднесені до компетенції Президента України.

Зазначені пропозиції розглядалися Конституційним Судом України і були визнані такими, що відповідають вимогам статті 157 Конституції України (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що запропонована редакція статті 118 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.21. У Законопроекті пропонується доповнити статтю 121 Конституції України, яка визначає функції прокуратури України, пунктом 5 такого змісту:

«5) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, а також за додержанням законів органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування».

Конституційний Суд України вважає, що доповнення статті 121 Конституції України має на меті посилення захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Але ці зміни не узгоджено з пунктом 9 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України. Крім того, запропоноване загальне положення щодо нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина потребує законодавчої конкретизації.

Конституційний Суд України визнає зазначені зміни такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.22. У Законопроекті пропонується нова редакція частини першої статті 122 Конституції України:

«Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Прези-

дента України. Висловлення недовіри Генеральному прокуророві України Верховною Радою України має наслідком його відставку з посади».

Наведена редакція зумовлена передбаченим Законопроектом перерозподілом повноважень між Верховною Радою України і Президентом України.

Запропоновані зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина і є такими, що відповідають вимогам статті 157 Конституції України.

4.23. У Законопроекті передбачено виключити частину четверту статті 126 Конституції України, відповідно до якої судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше.

Ця пропозиція безпосередньо пов'язана зі зміною пункту 27 частини першої статті 85, згідно з яким до повноважень Верховної Ради України належить обрання суддів (за чинною Конституцією України – «обрання суддів безстроково»).

Вилучення частини четвертої статті 126 Конституції України кореспондується з новою редакцією частини першої статті 128, яку містить Законопроект: «Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України строком на 10 років, з правом повторного обрання, в порядку, встановленому законом».

У частині першій статті 126 Конституції України встановлено, що незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Саме як відповідна гарантія чинною Конституцією України передбачено, що судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше. Періодичне строкове переобрання суддів може призвести до зниження рівня гарантованої Конституцією України незалежності суддів. Конституційний Суд України також вважає, що за змістом Законопроекту існує невизначеність щодо статусу суддів, які відповідно до чинної Конституції України обрані безстроково.

Скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина за змістом нової редакції статті 126, частини першої статті 128 Конституції України не передбачається.

4.24. У Законопроекті міститься нова редакція статті 133 Конституції України:

«Стаття 133. Адміністративно-територіальними одиницями України є: Автономна Республіка Крим; області: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська; міста Київ та Севастополь, райони, громади (сільські, селищні, міські).

Громадою визнається адміністративно-територіальна одиниця, до якої входять жителі одного або декількох населених пунктів з відповідною те-

риторією, має визначені межі та управління якою здійснюється органами місцевого самоврядування відповідно до закону.

Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, визначений законом».

Запропоновані зміни спрямовані на реформування системи адміністративно-територіального устрою України: з переліку адміністративно-територіальних одиниць вилучаються райони в містах (але про ці одиниці йдеться в частині сьомій статті 140 і частині першій статті 142); як адміністративно-територіальну одиницю визначено громаду (сільську, селищну, міську). Конституційний Суд України вважає, що ці зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.25. У Законопроекті пропонується нова редакція частини третьої статті 136 Конституції України:

«Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим за погодженням із Прем'єр-міністром України».

Така пропозиція зумовлена перерозподілом повноважень між відповідними органами і не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.26. У Законопроекті запропоновано нову редакцію статті 140 Конституції України:

«Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом і гарантована законом можливість жителів громади, органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції України і законів.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Розмежування повноважень між державою і місцевим самоврядуванням, підстави і порядок взаємного делегування повноважень встановлюються законом.

Повноваження, закріплені за державними органами влади і органами місцевого самоврядування, не можуть дублюватися.

Місцеве самоврядування здійснюється жителями громади в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: ради громад та їх виконавчі органи.

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси громад (сільських, селищних, міських), є районні та обласні ради, їх виконавчі органи.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

Ради громад можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна».

Запропоновані зміни пов'язані з новим визначенням громади в пропозиціях до статті 133 Конституції України, з необхідністю змінювати назви як органів місцевого самоврядування, так і відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Скасування чи обмеження прав і свобод лю-

дини і громадянина в новій редакції статті 140 Конституції України не передбачається.

4.27. У Законопроекті пропонуються зміни до статті 141 Конституції України.

Частини першу і другу викласти в такій редакції:

«До складу ради громад входять депутати, які обираються жителями відповідної громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Жителі громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирають строком на чотири роки голову відповідної громади, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях».

Частину четверту викласти в такій редакції:

«Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий орган ради».

Конституційний Суд України вважає зазначені зміни такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

4.28. Пропонується нова редакція частин першої і другої статті 142 Конституції України:

«Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності громад (сільських, селищних, міських), районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Громади (сільські, селищні, міські) можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби».

Запропоновані зміни пов'язані з новим визначенням громади в пропозиціях до статті 133 Конституції України, з необхідністю змінювати назви як органів місцевого самоврядування, так і відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина за змістом нової редакції статті 142 Конституції України не передбачається.

4.29. У Законопроекті викладено нову редакцію статті 143 Конституції України:

«Стаття 143. Громади (сільські, селищні, міські) безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Органам місцевого самоврядування на підставах і в порядку, визначених законом, можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади».

Конституційний Суд України дійшов висновку, що пропонувані зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина. Разом з тим у редакції статті, по суті, зберігається визначення громади як населення – суб'єкта права місцевого самоврядування, а не адміністративно-територіальної одиниці.

4.30. У Законопроекті пропонуються зміни до частини першої статті 150 Конституції України.

Абзац п'ятий пункту 1 викласти в такій редакції:

«правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та актів Ради міністрів Автономної Республіки Крим».

Пункт 2 викласти в такій редакції:

«Офіційне тлумачення Конституції України».

Доповнити новим пунктом 3 такого змісту:

«3) надання висновку на законопроект про внесення змін до Конституції України, згідно з вимогами розділу XIII цієї Конституції».

Оцінку запропонованих змін до пункту 2 статті 150 Конституції України викладено в підпункті 4.6.1 цього Висновку.

Зміна до абзацу п'ятого пункту 1 статті 150 Конституції України розширює коло правових актів, перевірка яких на предмет конституційності віднесена до юрисдикції Конституційного Суду України; доповнення статті пунктом 3 впливає з положень статті 159 Конституції України. Ці зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 155, 159 Конституції України, статтями 51, 63, 66, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

Д І Й Ш О В В И С Н О В К У :

1. Визнати проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстраційний № 3207-1), поданий народними депутатами України А.С. Матвієнком, В.Л. Мусіякою, А.І. Маргінюком, О.О. Морозом, Ю.Г. Ключковським та іншими, таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України в частині змін, якими передбачається:

1.1. Частину третю статті 29 Конституції України викласти в такій редакції:

«У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сорока восьми годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сорока восьми годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою».

1.2. Статтю 59 Конституції України доповнити частиною третьою такого змісту:

«Порядок та способи надання правової допомоги визначаються законом».

1.3. Статтю 78 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 78. Народний депутат України здійснює свої повноваження на постійній основі.

Народний депутат України не може мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші посади (у тому числі на безоплатній основі) в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, утворених цими органами закладах, підприємствах, установах та організаціях, займатися підприємницькою діяльністю або іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової, творчої), входити до складу керівного або наглядового органу підприємства, товариства або організації, що має на меті одержання прибутку. Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України.

Повноваження народного депутата України визначаються Конституцією та законами України».

1.4. У статті 81 Конституції України:

1.4.1. У частині другій:

«пункт 1 викласти в такій редакції:

«1) складення повноважень за його особистою заявою або у разі невиконання вимог частини третьої статті 78»;

після пункту «4» доповнити новим пунктом такого змісту:

«5) нездійснення ним без поважних причин депутатських повноважень протягом чотирьох місяців».

У зв'язку з цим пункт «5» вважати пунктом «6».

1.4.2. Частину третю викласти в такій редакції:

«Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у випадках, передбачених пунктами 1, 3, 4, 5 частини другої цієї статті, приймається більшістю від конституційного складу Верховної Ради України».

1.4.3. Після частини третьої доповнити новою частиною такого змісту:

«У разі виходу або невходження народного депутата України, обраного за виборчим списком політичної партії (виборчого блоку партій), зі складу парламентської фракції даної партії (виборчого блоку партій) його повноваження припиняються достроково за рішенням суду».

У зв'язку з цим частину четверту вважати частиною п'ятою».

1.4.4. Доповнити частиною шостою такого змісту:

«У разі смерті народного депутата України його повноваження припиняються з дня видачі свідоцтва про смерть».

1.5. Частину п'яту статті 82 Конституції України викласти в такій редакції:

«Організація і порядок діяльності Верховної Ради України встановлюються Конституцією України та регламентом Верховної Ради України».

1.6. У статті 85 Конституції України:

1.6.1. Пункти 12, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 27 і 29 частини першої викласти в такій редакції:

«12) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, звільнення з посади та прийняття відставки Прем'єр-міністра України; затвердження за поданням Прем'єр-міністра України персонального складу Кабінету Міністрів України; затвердження на посадах або звільнення з посад окремих членів Кабінету Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України»;

«18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України;

19) призначення та звільнення членів Ради Національного банку України;

20) призначення та звільнення членів Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії України за поданням Президента України»;

«24) надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державної прикордонної служби України, Голови Служби безпеки України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України; надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Кабінетом Міністрів України Голови Державної митної служби України, Голови Державної податкової адміністрації України, Голови Фонду державного майна України;

25) призначення на посаду та звільнення з посади Генерального прокурора України за поданням Президента України»;

«27) обрання суддів»;

«29) утворення і ліквідація адміністративно-територіальних одиниць, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів у порядку, визначеному законом».

1.6.2. Доповнити частину першу новим пунктом 37 такого змісту:

«37) висловлення недовіри особам, які призначаються на посади за згодою Верховної Ради України, що має наслідком їхню відставку із займаних посад».

1.6.3. Частину другу викласти в такій редакції:

«Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції та законів України віднесені до її відання».

1.7. Частину третю статті 88 Конституції України викласти в такій редакції:

«Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України».

1.8. Частину другу статті 89 Конституції України викласти в такій редакції:

«Комітети Верховної Ради України здійснюють законопроектну роботу, готують і попередньо розглядають питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України, та за дорученням Верховної Ради України здійснюють контроль за виконанням законів і постанов Верховної Ради України».

1.9. У статті 90 Конституції України:

1.9.1. Частину другу викласти в такій редакції:

«Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України:

1) якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання Верховної Ради України не можуть розпочатися;

2) якщо впродовж шістдесяти днів після складення повноважень (відставки) Кабінету Міністрів України Верховна Рада України не затвердила новий склад Кабінету Міністрів України.

Рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України Президент України приймає після консультацій з Головою Верховної Ради України, його заступниками, керівниками депутатських фракцій і груп».

1.9.2. Частину четверту викласти в такій редакції:

«Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені в останні шість місяців строку повноважень Президента України, а також протягом одного року після ініціювання та розгляду Верховною Радою України питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту».

1.10. У статті 92 Конституції України:

1.10.1. У частині першій:

«пункти 9 і 21 викласти в такій редакції:

«9) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності»;

«21) статус народного депутата України»;

доповнити новими пунктами «23», «24» і «25» такого змісту:

«23) порядок укладання, виконання та денонсації міжнародних договорів України;

24) засади законодавчої діяльності та основні вимоги до закону»;

«25) статус, організація і порядок діяльності Рахункової палати України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

1.10.2. Пункт 1 частини другої викласти в такій редакції:

«1) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади митної справи; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи».

1.11. У статті 94 Конституції України:

1.11.1. Частину третю викласти в такій редакції:

«У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути офіційно оприлюднений Головою Верховної Ради України за його підписом».

1.11.2. Частину четверту замінити трьома частинами такого змісту:

«Якщо під час повторного розгляду закон буде прийнятий не менш як 300 народними депутатами України, Президент України зобов'язаний його негайно підписати.

Закон про внесення змін до Конституції України, прийнятий Верховною Радою України, у встановленому цією Конституцією порядку має бути підписаний Президентом України не пізніше наступного дня після отримання та офіційного оприлюднення.

У випадку не підписання закону Президентом України він має бути офіційно оприлюднений Головою Верховної Ради України за його підписом».

У зв'язку з цим частину п'яту вважати частиною сьомою».

1.12. Частину другу статті 97 Конституції України викласти в такій редакції:

«Поданий звіт має бути оприлюднений Кабінетом Міністрів України».

1.13. Статтю 98 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 98. Контроль за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата».

1.14. У статті 106 Конституції України:

1.14.1. У частині першій:

«пункти 8–11, 15, 16, 25 і 30 викласти в такій редакції:

«8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених частиною другою статті 90 Конституції України;

9) вносить подання Верховній Раді України про призначення Прем'єр-міністра України;

10) вносить подання Верховній Раді України про призначення на посаду та звільнення з посади Генерального прокурора України;

11) призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України та за наявності згоди Верховної Ради України Голову Антимонопольного комітету України, Голову Державної прикордонної служби України, Голову Служби безпеки України, Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України;

«15) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства;

16) зупиняє з мотивів невідповідності Конституції України (неконституційності) чи законам України дію нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, актів Ради міністрів Автономної Республіки Крим з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) цих актів, а в разі їх невідповідності законам України – до Генерального прокурора України»;

«25) нагороджує державними нагородами в порядку, визначеному законом»;

«30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України, крім законів про внесення змін до Конституції України, прийнятих відповідно до Розділу XIII Конституції України»;

пункти 12–14 виключити».

1.14.2. Частину четверту викласти в такій редакції:

«Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 3, 4, 5, 8, 11, 15, 17, 21, 22, 23, 24 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання».

1.15. Частину шосту статті 111 Конституції України викласти в такій редакції:

«Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання рішення Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину».

1.16. Статтю 112 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 112. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції період до обрання і вступу на пост новообраного Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

У разі неможливості виконувати свої обов'язки Головою Верховної Ради України за станом здоров'я або коли на час дострокового припинення повноважень Президента України посада Голови Верховної Ради України є вакантною, виконання обов'язків Президента України покладається на Прем'єр-міністра України.

Особа, яка виконує обов'язки Президента України до вступу на пост новообраного Президента України, не може здійснювати повноваження передбачені пунктами 2, 6, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 22, 23, 24, 25, 27 статті 106 Конституції України».

1.17. Частини другу і третю статті 113 Конституції України викласти в такій редакції:

«Кабінет Міністрів України відповідальний та підконтрольний перед Верховною Радою України і підзвітний їй у межах, передбачених Конституцією України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, постановами Верховної Ради України, актами Президента України».

1.18. Статтю 114 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

За поданням Президента України на посаду Прем'єр-міністра України призначається представник політичної партії (виборчого блоку партій), яка (який) має у Верховній Раді України найбільшу кількість народних депутатів України.

У разі відмови політичної партії (виборчого блоку партій), що має найбільшу кількість народних депутатів України, від висунення кандидатури на посаду Прем'єр-міністра України або відхилення Верховною Радою України запропонованої нею (ним) кандидатури право на висунення кандидатури на посаду Прем'єр-міністра України належить другій за кількістю народних депутатів України політичній партії (виборчому блоку партій).

У разі відхилення Верховною Радою України двох попередньо запропонованих Президентом України кандидатур на посаду Прем'єр-міністра України має бути запропоновано Президентом України представника парламентської коаліції, якщо така буде створена на основі більшості народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Кандидатури на посади міністрів закордонних справ, внутрішніх справ, оборони України, у питаннях надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи попередньо узгоджуються Прем'єр-міністром України з Президентом України».

1.19. Статтю 115 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 115. Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України в день її першого пленарного засідання.

Прем'єр-міністр України має право заявити Верховній Раді України про свою відставку. Відставка Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

Член Кабінету Міністрів України має право заявити про свою відставку Прем'єр-міністрові України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято Верховною Радою України, або в разі прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри, а так само у разі складення ним повноважень перед новообраною Верховною Радою України, за дорученням Верховної Ради України продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістьдесят днів.

У випадку дострокового припинення повноважень Верховної Ради України Кабінет Міністрів України, який був відправлений у відставку, продовжує виконання своїх обов'язків до обрання нового складу Верховної Ради України, а в разі отримання від новообраної Верховної Ради України відповідного доручення – до сформування новообраною Верховною Радою України нового складу Кабінету Міністрів України, але не довше шістьдесяти днів з дня першого пленарного засідання новообраної Верховної ради України».

1.20. У статті 116 Конституції України:

1.20.1. Пункт 10 викласти в такій редакції:

«10) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-мініс-

тра України органи виконавчої влади, крім міністерств, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади».

1.20.2. Доповнити пунктами 11 і 12 такого змісту:

«11) призначає за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, крім випадків, передбачених Конституцією України, припиняє повноваження цих осіб на посадах;

12) виконує інші функції, визначені Конституцією та законами України».

1.21. Статтю 118 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 118. Виконавчу владу в Автономній Республіці Крим здійснює Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, а в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України.

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Кабінетом Міністрів України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Кабінет Міністрів України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили не менш як дві третини депутатів від складу відповідної ради, Кабінет Міністрів України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації».

1.22. Статтю 121 Конституції України доповнити пунктом 5 такого змісту:

«5) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, а також за додержанням законів органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування».

1.23. Частину першу статті 122 Конституції України викласти в такій редакції:

«Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України. Висловлення недовіри Генеральному прокуророві України Верховною Радою України має наслідком його відставку з посади».

1.24. Частину четверту статті 126 Конституції України виключити.

1.25. Частину першу статті 128 Конституції України викласти в такій редакції:

«Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України строком на 10 років, з правом повторного обрання, в порядку, встановленому законом».

1.26. Статтю 133 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 133. Адміністративно-територіальними одиницями України є: Автономна Республіка Крим; області: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська; міста Київ та Севастополь, райони, громади (сільські, селищні, міські).

Громадою визнається адміністративно-територіальна одиниця, до якої входять жителі одного або декількох населених пунктів з відповідною територією, має визначені межі та управління якою здійснюється органами місцевого самоврядування відповідно до закону.

Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, визначений законом».

1.27. Частину третю статті 136 Конституції України викласти в такій редакції:

«Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим за погодженням із Прем'єр-міністром України».

1.28. Статтю 140 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом і гарантована законом можливість жителів громади, органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції України і законів.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Розмежування повноважень між державою і місцевим самоврядуванням, підстави і порядок взаємного делегування повноважень встановлюються законом.

Повноваження, закріплені за державними органами влади і органами місцевого самоврядування, не можуть дублюватися.

Місцеве самоврядування здійснюється жителями громади в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: ради громад та їх виконавчі органи.

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси громад (сільських, селищних, міських), є районні та обласні ради, їх виконавчі органи.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

Ради громад можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати бу-

динкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна».

1.29. У статті 141 Конституції України:

1.29.1. Частина першу і другу викласти в такій редакції:

«До складу ради громад входять депутати, які обираються жителями відповідної громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Жителі громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирають строком на чотири роки голову відповідної громади, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях».

1.29.2. Частину четверту викласти в такій редакції:

«Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий орган ради».

1.30. Частина першу і другу статті 142 Конституції України викласти в такій редакції:

«Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності громад (сільських, селищних, міських), районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Громади (сільські, селищні, міські) можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби».

1.31. Статтю 143 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 143. Громади (сільські, селищні, міські) безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Органам місцевого самоврядування на підставах і в порядку, визначених законом, можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загально-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

державних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади».

1.32. У частині першій статті 150 Конституції України:

1.32.1. Абзац п'ятий пункту 1 викласти в такій редакції:

«правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та актів Ради міністрів Автономної Республіки Крим».

1.32.2. Доповнити новим пунктом 3 такого змісту:

«3) надання висновку на законопроект про внесення змін до Конституції України, згідно з вимогами розділу XIII цієї Конституції».

2. Визнати проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» таким, що не відповідає вимогам статті 157 Конституції України, в частині змін, якими передбачається:

2.1. У пункті 3 частини першої статті 85 Конституції України віднести до повноважень Верховної Ради України тлумачення законів України.

2.2. У пункті 2 частини першої статті 150 Конституції України вилучити з повноважень Конституційного Суду України офіційне тлумачення законів України.

3. Висновок Конституційного Суду України у справі про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскаржений.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о даче заключения
о соответствии проекта Закона Украины
«О внесении изменений в Конституцию Украины»
требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины,
направленного Председателем Верховной Рады Украины,
(дело о внесении изменений в статьи 29, 59, 78 и другие
Конституции Украины)**

г. Киев
30 октября 2003 года
№ 1-в/2003

Дело № 1-40/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича – судья-докладчик,

рассмотрел в пленарном заседании дело о даче Конституционным Судом Украины заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (регистрационный № 3207-1) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины, представленного народными депутатами Украины А.С. Матвиенко, В.Л. Мусиякой, А.И. Мартынюком, А.А. Морозом, Ю.Г. Ключковским и другими.

Поводом к рассмотрению дела согласно статье 159 Конституции Украины стало поступление в соответствии с Постановлением Верховной Рады Украины «О некоторых вопросах порядка подготовки законопроектов о внесении изменений в Конституцию Украины к рассмотрению Верховной Радой Украины» от 11 июля 2003 года № 1116-IV проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» для дачи заключения о его соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Основанием к рассмотрению дела является необходимость заключения Конституционного Суда Украины о соответствии проекта Закона Укра-

ины «О внесении изменений в Конституцию Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины для его рассмотрения Верховной Радой Украины.

Заслушав судью-докладчика Шаповала В.Н. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Председатель Верховной Рады Украины в соответствии с Постановлением Верховной Рады Украины «О некоторых вопросах порядка подготовки законопроектов о внесении изменений в Конституцию Украины к рассмотрению Верховной Радой Украины» направил в Конституционный Суд Украины для дачи заключения о соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины проект Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины», представленный 161 народным депутатом Украины (А.С. Матвиенко, В.Л. Мусиякой, А.И. Мартынюком, А.А. Морозом, Ю.Г. Клочковским и другими), которым предлагается внести изменения в статьи 29, 59, 78, 81, 82, 85, 88, 89, 90, 92, 94, 97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 122, 126, 128, 133, 136, 140, 141, 142, 143, 150 Конституции Украины.

Внесение изменений в Конституцию Украины, как отмечено в пояснительной записке к названному проекту Закона Украины, вызвано необходимостью перехода от президентско-парламентской республики к парламентско-президентской.

2. Оценивая проект Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (далее – Законопроект) на предмет его соответствия требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Согласно пункту 1 части первой статьи 85 Конституции Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится «внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII настоящей Конституции». Требования о таких изменениях определяют, в частности, статьи 157 и 158 Конституции Украины.

Статья 158 Конституции Украины (часть первая) устанавливает, что законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины, который рассматривался Верховной Радой Украины, и закон не был принят, может быть представлен в Верховную Раду Украины не ранее чем через год со дня принятия решения по этому законопроекту. Частью второй указанной статьи предусмотрено, что Верховная Рада Украины в течение срока своих полномочий не может дважды изменять одни и те же положения Конституции Украины.

Законопроект, которым предлагается внести изменения в статьи 29, 59, 78, 81, 82, 85, 88, 89, 90, 92, 94, 97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 122, 126, 128, 133, 136, 140, 141, 142, 143, 150 Конституции Украины, Верховной Радой Украины нынешнего созыва не рассматривался. До этого положения указанных статей Конституции Украины не изменялись. Следовательно, требования статьи 158 Конституции Украины соблюдены.

3. Согласно части первой статьи 157 Конституции Украины Основной Закон государства не может быть изменен, если изменения, в частности, направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

Конституционный Суд Украины пришел к заключению, что предложенные в Законопроекте изменения к статьям 29, 59, 78, 81, 82, 85, 88, 89, 90, 92, 94, 97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 122, 126, 128, 133, 136, 140, 141, 142, 143, 150 Конституции Украины не направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины и в этом отношении требования части первой статьи 157 Конституции Украины соблюдены.

4. Проверя содержание Законопроекта о соблюдении установленных в части первой статьи 157 Конституции Украины требований о недопустимости изменений, предусматривающих упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина, Конституционный Суд Украины исходит из соответствующей оценки каждого его положения.

4.1. В Законопроекте предлагается часть третьей статьи 29 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«В случае настоятельной необходимости предотвратить преступление или его пресечь уполномоченные на то законом органы могут применить содержание лица под стражей в качестве временной меры пресечения, обоснованность которой в течение сорока восьми часов должна быть проверена судом. Задержанное лицо немедленно освобождается, если в течение сорока восьми часов с момента задержания ему не вручено мотивированное решение суда о содержании под стражей» (здесь и далее текст Законопроекта изложен согласно оригиналу).

Статья 29 Конституции Украины закрепляет право каждого человека на свободу и личную неприкосновенность и определяет, что арест или содержание под стражей возможны только по мотивированному решению суда и только на основаниях и в порядке, установленных законом (части первая и вторая).

В соответствии с предложенной редакцией части третьей статьи 29 Конституции Украины должен быть сокращен с семидесяти двух до сорока восьми часов предельный срок содержания лица под стражей без мотивированного решения суда, если такая мера применена в случае настоятельной необходимости предотвратить преступление или его пресечь. Эти изменения направлены на усиление конституционных гарантий права человека на свободу и личную неприкосновенность.

Исходя из изложенного Конституционный Суд Украины пришел к заключению, что предложенные изменения к части третьей статьи 29 Конституции Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.2. В Законопроекте предлагается дополнить статью 59 Конституции Украины частью третьей такого содержания:

«Порядок и способы предоставления правовой помощи определяются законом».

Статья 59 Конституции Украины закрепляет право каждого на право-

вую помощь и определяет возможность предоставления этой помощи бесплатно, свободу в выборе защитника своих прав, деятельность адвокатуры для обеспечения права на защиту от обвинения и предоставление правовой помощи при решении дел в судах и других государственных органах. Кроме того, в части первой указанной статьи прямо указывается на необходимость предусмотреть законом случаи, когда правовая помощь предоставляется бесплатно.

Дополнение статьи 59 Конституции Украины положением о том, что порядок и способы предоставления правовой помощи определяются законом, не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.3. В Законопроекте предлагается такая редакция статьи 78 Конституции Украины:

«Статья 78. Народный депутат Украины осуществляет свои полномочия на постоянной основе.

Народный депутат Украины не может иметь другой представительский мандат, состоять на государственной службе, занимать другие должности (в том числе на безоплатной основе) в органах государственной власти, органах местного самоуправления, созданных этими органами заведениях, предприятиях, учреждениях и организациях, заниматься предпринимательской деятельностью или другой оплачиваемой деятельностью (кроме преподавательской, научной, творческой), входить в состав руководящего или надзорного органа предприятия, общества или организации, имеющих целью получение дохода. Требования о несовместимости депутатского мандата с другими видами деятельности устанавливаются законом.

В случае возникновения обстоятельств, нарушающих требования о несовместимости депутатского мандата с другими видами деятельности, народный депутат Украины в двадцатидневный срок прекращает такую деятельность или подает личное заявление о сложении полномочий народного депутата Украины.

Полномочия народного депутата Украины определяются Конституцией и законами Украины».

В Законопроекте предлагаются изменения, которыми предусмотрено установление на конституционном уровне более широкого круга видов деятельности и должностей, несовместимых с мандатом народного депутата Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что указанные изменения имеют целью конкретизацию правового статуса народного депутата Украины и не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

В Законопроекте предлагается дополнить статью 78 частью четвертой, содержание которой тождественно части четвертой статьи 76 Конституции Украины, изъятие которой из текста соответствующей статьи в Законопроекте не предусмотрено.

4.4. В Законопроекте предлагаются изменения к статье 81 Конституции Украины.

4.4.1. Предусматривается в части второй (основания досрочного пре-

кращения полномочий народного депутата Украины) пункт 1 изложить в такой редакции:

«1) сложения полномочий по его личному заявлению или в случае невыполнения требований части третьей статьи 78»;

после пункта 4 дополнить часть новым пунктом такого содержания:

«5) неосуществление им без уважительных причин депутатских полномочий в течение четырех месяцев».

Установление таких дополнительных оснований досрочного прекращения полномочий народного депутата Украины, как невыполнение требований части третьей статьи 78 в редакции Законопроекта и неосуществление народным депутатом Украины своих полномочий в течение четырех месяцев, не упраздняет и не ограничивает права и свободы человека и гражданина. Поэтому Конституционный Суд Украины оценивает предложенные изменения как отвечающие требованиям части первой статьи 157 Конституции Украины.

4.4.2. Предлагается такая редакция части третьей статьи:

«Решение о досрочном прекращении полномочий народного депутата Украины в случаях, предусмотренных пунктами 1, 3, 4, 5 части второй этой статьи, принимается большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины».

Предлагается также дополнить статью частью шестой такого содержания:

«В случае смерти народного депутата Украины его полномочия прекращаются со дня выдачи свидетельства о смерти».

Из перечня оснований досрочного прекращения полномочий народного депутата Украины, которое происходит по решению Верховной Рады Украины, исключены пункты 2, 6 о прекращении полномочий в случае вступления в законную силу обвинительного приговора относительно народного депутата Украины и в случае его смерти.

Указанные изменения о досрочном прекращении полномочий народного депутата Украины по решению Верховной Рады Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.4.3. Предлагается после части третьей дополнить статью частью четвертой такого содержания:

«В случае выхода или невхождения народного депутата Украины, избранного по избирательному списку политической партии (избирательного блока партий), из состава парламентской фракции данной партии (избирательного блока партий) его полномочия прекращаются досрочно по решению суда».

В Заключении Конституционного Суда Украины по делу о внесении изменений в статью 81 Конституции Украины от 4 июля 2001 года № 2-в/2001 отмечено, что предложенное в соответствующем законопроекте положение «В случае выхода народного депутата Украины, избранного по избирательному списку политической партии, блока политических партий, из состава фракции данной партии, блока партий, его полномочия прекращаются досрочно на основании закона» соответствует требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Дополнение в Законопроекте к статье 81 Конституции Украины по сути тождественно приведенному выше положению. Оно не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.5. В Законопроекте предлагается часть пятую статьи 82 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Организация и порядок деятельности Верховной Рады Украины устанавливаются Конституцией Украины и регламентом Верховной Рады Украины».

Новая редакция части пятой статьи 82 Конституции Украины предусматривает определение порядка и организации деятельности парламента, в частности, не законом о регламенте Верховной Рады Украины, а Регламентом Верховной Рады Украины, то есть актом, не требующим подписания и официального обнародования Президентом Украины согласно статье 94 Конституции Украины. С предложенным изменением связано изменение части третьей статьи 88 Конституции Украины, содержащееся в Законопроекте: «Председатель Верховной Рады Украины осуществляет полномочия, предусмотренные настоящей Конституцией, в порядке, установленном Регламентом Верховной Рады Украины».

Указанные изменения части пятой статьи 82 и части третьей статьи 88 Конституции Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.6. В Законопроекте предусматриваются изменения к статье 85 Конституции Украины (полномочия Верховной Рады Украины).

4.6.1. Предлагается такая редакция пунктов 3, 12, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 27 и 29 части первой и дополнение этой части пунктом 37:

«3) принятие законов Украины и их толкование»;

«12) назначение по представлению Президента Украины Премьер-министра Украины, освобождение от должности и принятие отставки Премьер-министра Украины; утверждение по представлению Премьер-министра Украины персонального состава Кабинета Министров Украины; утверждение на должностях или освобождение от должностей отдельных членов Кабинета Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины»;

«18) назначение на должность и освобождение от должности Председателя Национального банка Украины;

19) назначение и освобождение членов Совета Национального банка Украины;

20) назначение и освобождение членов Национального совета Украины по вопросам телевидения и радиовещания;

21) назначение на должность и прекращение полномочий членов Центральной избирательной комиссии Украины по представлению Президента Украины»;

«24) дача согласия на назначение на должности и освобождение от должностей Президентом Украины Председателя Антимонопольного комитета Украины, Председателя Государственной пограничной службы Украины, Председателя Службы безопасности Украины, Председателя Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины; дача согласия на назначение на должности и освобождение от должностей Ка-

бинетом Министров Украины Председателя Государственной таможенной службы Украины, Председателя Государственной налоговой администрации Украины, Председателя Фонда государственного имущества Украины;

25) назначение на должность и освобождение от должности Генерального прокурора Украины по представлению Президента Украины»;

«27) избрание судей»;

«29) образование и ликвидация административно-территориальных единиц, установление и изменение границ районов и городов, отнесение населенных пунктов к категории городов, наименование и переименование населенных пунктов и районов в порядке, определенном законом»;

«37) выражение недоверия лицам, назначаемым на должности по согласию Верховной Рады Украины, влекущее их отставку с занимаемых должностей».

Предложение о предоставлении Верховной Раде Украины полномочия толковать законы связано с предложением об изменении статьи 150 Конституции Украины в части изъятия из круга полномочий Конституционного Суда Украины официального толкования законов Украины. Вместе с тем в Законопроекте не предусматриваются изменения к статье 147 Конституции Украины и таким образом сохраняется положение ее части второй о том, что Конституционный Суд Украины дает официальное толкование, в частности, законов Украины.

В Заклучении Конституционного Суда Украины от 14 марта 2001 года № 1-в/2001 были признаны не соответствующими требованиям части первой статьи 157 Конституции Украины предложенные изменения к пункту 3 части первой статьи 85 и статье 150 Конституции Украины, согласно которым Верховной Раде Украины предлагалось предоставить полномочие официально толковать законы Украины, а Конституционный Суд Украины лишить этого полномочия.

Следовательно, предложенные изменения к пункту 3 части первой статьи 85 и пункту 2 части первой статьи 150 Конституции Украины предусматривают ограничение права индивида обращаться в Конституционный Суд Украины и тем самым права на судебную защиту, установленного частью первой статьи 55 Конституции Украины.

Другие изменения к части первой статьи 85 Конституции Украины и дополнение этой части новым пунктом 37 фактически касаются перераспределения полномочий между органами государственной власти, порядка назначения и снятия определенных должностных лиц. Указанные изменения не упраздняют и не ограничивают права и свободы человека и гражданина.

При этом часть таких предложений уже была предметом рассмотрения Конституционным Судом Украины.

В частности, рассматривался вопрос о порядке назначения и снятия Премьер-министра Украины (с тем отличием, что законопроектом о внесении изменений в Конституцию Украины предусматривалась предварительная дача согласия на назначение его на должность и освобождение от должности Президентом Украины, а не назначение его по представлению Президента Украины, освобождение от должности и принятие отставки

Премьер-министра Украины); утверждение по представлению Премьер-министра Украины персонального состава Кабинета Министров Украины; утверждение на должностях или освобождение от должностей отдельных членов Кабинета Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины. Согласно Заклучению Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002 указанные изменения не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.6.2. В Законопроекте предлагается часть вторую статьи 85 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Верховная Рада Украины осуществляет другие полномочия, которые в соответствии с Конституцией и законами Украины отнесены к ее ведению».

Конституционный Суд Украины считает, что предложенная редакция части второй статьи 85 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

Вместе с тем Конституционный Суд Украины исходит из того, что конституционный строй демократического, правового государства имеет одним из главных принципов осуществление государственной власти на основе ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную. Новеллизация Конституции Украины положением о возможности Верховной Рады Украины путем принятия законов определять собственные полномочия в качестве единого органа законодательной власти не отвечает закрепленному в части первой статьи 6 Конституции Украины принципу разделения власти. Организация и осуществление государственной власти на основе ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную не является самоцелью, а призваны обеспечивать права и свободы человека и гражданина. Это, в частности, следует из содержания статьи 3 Конституции Украины.

4.7. В Законопроекте предлагается новая редакция части второй статьи 89 Конституции Украины:

«Комитеты Верховной Рады Украины осуществляют законопроектную работу, готовят и предварительно рассматривают вопросы, отнесенные к полномочиям Верховной Рады Украины, и по поручению Верховной Рады Украины осуществляют контроль за выполнением законов и постановлений Верховной Рады Украины».

Вопрос о дополнении части второй статьи 89 Конституции Украины положением о том, что комитеты Верховной Рады Украины «осуществляют парламентский контроль в пределах и в порядке, установленных законами Украины», уже был предметом рассмотрения Конституционным Судом Украины, и эти изменения в Заклучении Конституционного Суда Украины от 14 марта 2001 года № 1-в/2001 были признаны не соответствующими требованиям части первой статьи 157 Конституции Украины.

Предлагаемые изменения, согласно которым осуществление комитетами Верховной Рады Украины контрольных функций возможно по поручению Верховной Рады Украины, существенно отличаются от предыдущих редакций и согласуются с другими положениями статьи 89 Конституции Украины (например, создание временных специальных комиссий, временных следственных комиссий). Создание специальной или следствен-

ной комиссии или поручение осуществить соответствующую проверку определенному комитету является вопросом целесообразности. С учетом изложенного Конституционный Суд Украины считает, что предложенная редакция части второй статьи 89 Конституции Украины должна быть признана не предусматривающей упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.8. В Законопроекте предусматриваются изменения в статью 90 Конституции Украины.

4.8.1. Часть вторую предлагается изложить в такой редакции:

«Президент Украины может досрочно прекратить полномочия Верховной Рады Украины:

1) если в течение тридцати дней одной очередной сессии пленарные заседания Верховной Рады Украины не могут начаться;

2) если в течение шестидесяти дней после сложения полномочий (отставки) Кабинета Министров Украины Верховная Рада Украины не утвердила новый состав Кабинета Министров Украины.

Решение о досрочном прекращении полномочий Верховной Рады Украины Президент Украины принимает после консультаций с Председателем Верховной Рады Украины, его заместителями, руководителями депутатских фракций и групп».

Вопрос об основаниях досрочного прекращения Президентом Украины полномочий Верховной Рады Украины именно в такой редакции был предметом рассмотрения Конституционным Судом Украины, который признал, что такие изменения не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

Положение о необходимости предварительных консультаций относительно досрочного прекращения полномочий Верховной Рады Украины является новой (третьей) частью статьи 90 Конституции Украины. Это положение также не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.8.2. В Законопроекте предлагается новая редакция части четвертой статьи 90 Конституции Украины:

«Полномочия Верховной Рады Украины не могут быть досрочно прекращены в последние шесть месяцев срока полномочий Президента Украины, а также в течение одного года после инициирования и рассмотрения Верховной Радой Украины вопроса о смещении Президента Украины с поста в порядке импичмента».

Эта часть, с учетом предыдущего дополнения к статье 90 Конституции Украины, должна быть частью пятой этой статьи.

Анализируемые дополнения должны рассматриваться в контексте «сдерживаний и противовесов», характеризующих взаимоотношения между Верховной Радой Украины и Президентом Украины.

Конституционный Суд Украины пришел к заключению, что предложенные изменения к статье 90 Конституции Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.9. В Законопроекте предусмотрены изменения к статье 92 Конституции Украины.

Предлагается в части первой пункты 9, 21 изложить в новой редакции и дополнить эту часть новыми пунктами 23, 24 и 25:

«9) основы внешних сношений, внешнеэкономической деятельности»;

«21) статус народного депутата Украины»;

«23) порядок заключения, выполнения и денонсации международных договоров Украины;

24) основы законодательной деятельности и основные требования к закону;

25) статус, организация и порядок деятельности Счетной палаты Украины, Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека».

Предлагается новая редакция пункта 1 части второй:

«1) Государственный бюджет Украины и бюджетная система Украины; система налогообложения, налоги и сборы; основы таможенного дела; основы создания и функционирования финансового, денежного, кредитного и инвестиционного рынков; статус национальной валюты, а также статус иностранных валют на территории Украины; порядок образования и погашения государственного внутреннего и внешнего долга; порядок выпуска и оборота государственных ценных бумаг, их виды и типы».

Аналогичные изменения в статью 92 Конституции Украины, а именно к пункту 21 ее части первой, уже рассматривались Конституционным Судом Украины и были признаны соответствующими требованиям статьи 157 Конституции Украины. Отмечалось также, что Верховная Рада Украины может принимать законы и по другим, кроме перечисленных в статье 92, вопросам, требующим законодательного урегулирования, но в пределах полномочий, предусмотренных Конституцией Украины (Заключение Конституционного Суда Украины от 14 марта 2001 года № 1-в/2001).

Предлагаемые изменения, содержащиеся в Законопроекте, во-первых, предусматривают включение в перечень вопросов, которые согласно статье 92 Конституции Украины определяются исключительно законами Украины: порядка заключения, выполнения и денонсации международных договоров Украины, основ законодательной деятельности и основных требований к закону; статуса, организации и порядка деятельности Счетной палаты (именно такое название, в отличие от пункта 25 анализируемой статьи, содержит предложенная редакция статьи 98), Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека; во-вторых, предусматривают изъятие из перечня законодательного регулирования вопросов о порядке и организации деятельности Верховной Рады Украины; в-третьих, вопрос основ таможенного дела перенесен из части первой статьи 92 в перечень вопросов, устанавливаемых исключительно законами, в ее часть вторую.

Конституционный Суд Украины считает, что указанные изменения в статью 92 Конституции Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.10. В Законопроекте предусмотрены изменения к статье 94 Конституции Украины.

Предлагается новая редакция части третьей:

«В случае если Президент Украины в течение установленного срока не возвратил закон для повторного рассмотрения, закон считается одоб-

ренным Президентом Украины и должен быть официально обнародован Председателем Верховной Рады Украины за его подписью»;

Часть четвертую предлагается заменить тремя частями следующего содержания:

«Если во время повторного рассмотрения закон будет принят не менее чем 300 народными депутатами Украины, Президент Украины обязан его безотлагательно подписать.

Закон о внесении изменений в Конституцию Украины, принятый Верховной Радой Украины, в установленном настоящей Конституцией порядке должен быть подписан Президентом Украины не позднее следующего дня после получения и официального обнародования.

В случае неподписания закона Президентом Украины он должен быть официально обнародован Председателем Верховной Рады Украины за его подписью».

Предлагаемые изменения в статью 94 Конституции Украины аналогичного содержания, за исключением положения об обязательности подписания Президентом Украины законов о внесении изменений в Конституцию Украины и отличия относительно количества голосов народных депутатов Украины, необходимых для преодоления вето Президента Украины во время повторного рассмотрения закона, уже рассматривались Конституционным Судом Украины и были признаны соответствующими требованиям статьи 157 Конституции Украины (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

Новелла об обязанности Президента Украины подписать принятый Верховной Радой закон о внесении изменений в Конституцию Украины не позднее следующего дня после его получения также не касается вопроса упразднения либо ограничения прав и свобод человека и гражданина. Следовательно, предложенные изменения к статье 94 Конституции Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

Тем не менее вызывает замечание формулировка, согласно которой указанные законы должны быть подписаны «не позднее следующего дня после получения и официального обнародования». Такая формулировка делает возможным обнародование закона без подписания. Кроме того, не решен вопрос о порядке подписания и обнародования законов о внесении изменений в раздел I «Общие положения», раздел III «Выборы. Референдум» и раздел XIII «Внесение изменений в Конституцию Украины» Конституции Украины, которые должны утверждаться всеукраинским референдумом.

4.11. В Законопроекте предлагается такая редакция части второй статьи 97 Конституции Украины:

«Представленный отчет должен быть обнародован Кабинетом Министров Украины».

Аналогичный вопрос был предметом рассмотрения Конституционным Судом Украины, и это изменение признано не противоречащим требованиям статьи 157 Конституции Украины (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

4.12. Статью 98 Конституции Украины предлагается изложить в новой редакции:

«Статья 98. Контроль за поступлением и использованием средств Государственного бюджета Украины от имени Верховной Рады Украины осуществляет Счетная палата».

Предложение о расширении полномочий Счетной палаты путем предоставления ей функции контроля за формированием прибыльной части Государственного бюджета Украины рассматривалось Конституционным Судом Украины и было признано не предусматривающим упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

4.13. В Законопроекте предусмотрены изменения в статью 106 Конституции Украины.

4.13.1. Предлагается в части первой пункты 12, 13, 14 исключить, а пункты 8, 9, 10, 11, 15, 16, 25 и 30 изложить в новой редакции:

«8) прекращает полномочия Верховной Рады Украины в случаях, предусмотренных частью второй статьи 90 Конституции Украины;

9) вносит представление Верховной Раде Украины о назначении Премьер-министра Украины;

10) вносит представление Верховной Раде Украины о назначении на должность и освобождает от должности Генерального прокурора Украины;

11) назначает на должности и освобождает от должностей по представлению Премьер-министра Украины и при наличии согласия Верховной Рады Украины Председателя Антимонопольного комитета Украины, Председателя Государственной пограничной службы Украины, Председателя Службы безопасности Украины, Председателя Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины»;

«15) создает, реорганизует и ликвидирует по представлению Премьер-министра Украины министерства;

16) останавливает по мотивам несоответствия Конституции Украины (неконституционности) или законам Украины действие нормативно-правовых актов Кабинета Министров Украины, Верховной Рады Автономной Республики Крым, актов Совета министров Автономной Республики Крым с одновременным обращением в Конституционный Суд Украины о соответствии Конституции Украины (конституционности) этих актов, а в случае их несоответствия законам Украины – к Генеральному прокурору Украины»;

«25) награждает государственными наградами в порядке, определенном законом»;

«30) имеет право вето в отношении принятых Верховной Радой Украины законов с последующим возвращением их на повторное рассмотрение Верховной Рады Украины, кроме законов о внесении изменений в Конституцию Украины, принятых согласно Разделу XIII Конституции Украины».

Указанные изменения коррелируют с изменениями к статье 85 Конституции Украины и отвечают требованиям ее статьи 157. Однако существу-

ет несогласованность пункта 16 анализируемой статьи с частью второй статьи 137 Конституции Украины.

4.13.2. Часть четвертую предлагается изложить в такой редакции:

«Акты Президента Украины, изданные в пределах полномочий, предусмотренных пунктами 3, 4, 5, 8, 11, 15, 17, 21, 22, 23, 24 настоящей статьи, скрепляются подписями Премьер-министра Украины и министра, ответственного за акт и его исполнение».

Приведенная редакция содержит изменения к пунктам, которыми определены полномочия Президента Украины, в пределах которых изданные акты требуют скрепления подписями Премьер-министра Украины и министра, ответственного за акт и его исполнение, и не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.14. В Законопроекте предлагается часть шестую статьи 111 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Решение о смещении Президента Украины с поста в порядке импичмента принимается Верховной Радой Украины не менее чем двумя третями от ее конституционного состава после проверки дела Конституционным Судом Украины и получения его заключения относительно соблюдения конституционной процедуры расследования и рассмотрения дела об импичменте и получения решения Верховного Суда Украины о том, что деяния, в которых обвиняется Президент Украины, содержат признаки государственной измены или иного преступления».

Аналогичные по сути изменения уже исследовались Конституционным Судом Украины и были признаны соответствующими требованиям статьи 157 Конституции Украины (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002). Учитывая это Конституционный Суд Украины считает, что изменения к части шестой статьи 111 не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.15. В Законопроекте предусмотрено статью 112 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Статья 112. В случае досрочного прекращения полномочий Президента Украины в соответствии со статьями 108, 109, 110, 111 настоящей Конституции период до избрания и вступления на пост новоизбранного Президента Украины возлагается на Председателя Верховной Рады Украины.

В случае невозможности выполнять свои обязанности Председателем Верховной Рады Украины по состоянию здоровья или когда на момент досрочного прекращения полномочий Президента Украины должность Председателя Верховной Рады Украины вакантна, исполнение обязанностей Президента Украины возлагается на Премьер-министра Украины.

Лицо, исполняющее обязанности Президента Украины до вступления на пост новоизбранного Президента Украины, не может осуществлять полномочия, предусмотренные пунктами 2, 6, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 22, 23, 24, 25, 27 статьи 106 Конституции Украины».

Аналогичные изменения, за исключением некоторых отличий в определении объема полномочий должностного лица, исполняющего обязанности Президента Украины до вступления на должность новоизбранного Президента Украины, были предметом рассмотрения Конституционным

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Судом Украины и признаны соответствующими требованиям статьи 157 Конституции Украины (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002). Следовательно, предложенные изменения не предусматривают упряднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

Конституционный Суд Украины также обращает внимание на то, что предлагаемые изменения к части первой статьи 112 Конституции Украины содержат редакционные неточности.

4.16. В Законопроекте предлагается новая редакция частей второй и третьей статьи 113 Конституции Украины:

«Кабинет Министров Украины ответственен и подконтролен перед Верховной Радой Украины и подотчетен ей в пределах, предусмотренных Конституцией Украины.

Кабинет Министров Украины в своей деятельности руководствуется Конституцией и законами Украины, постановлениями Верховной Рады Украины, актами Президента Украины».

Изменения относительно ответственности Кабинета Министров Украины перед Верховной Радой Украины были предметом рассмотрения Конституционным Судом Украины и признаны отвечающими требованиям статьи 157 Конституции Украины (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002). Положение об иных пределах подконтрольности и подотчетности Кабинета Министров Украины Верховной Раде Украины также не затрагивает прав и свобод человека и гражданина.

Конституционный Суд Украины пришел к заключению, что предлагаемые изменения к статье 113 Конституции Украины не предусматривают упряднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.17. В Законопроекте предлагается новая редакция статьи 114 Конституции Украины:

«Статья 114. В состав Кабинета Министров Украины входят Премьер-министр Украины, Первый вице-премьер-министр, три вице-премьер-министра, министры.

Премьер-министр Украины назначается Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины.

По представлению Президента Украины на должность Премьер-министра Украины назначается представитель политической партии (избирательного блока партий), которая (который) имеет в Верховной Раде Украины наибольшее количество народных депутатов Украины.

В случае отказа политической партии (избирательного блока партий), имеющей наибольшее количество народных депутатов Украины, от выдвижения кандидатуры на должность Премьер-министра Украины или отклонения Верховной Радой Украины предложенной ею (им) кандидатуры право на выдвижение кандидатуры на должность Премьер-министра Украины принадлежит второй по количеству народных депутатов Украины политической партии (избирательному блоку партий).

В случае отклонения Верховной Радой Украины двух предварительно предложенных Президентом Украины кандидатур на должность Премьер-министра Украины должен быть предложен Президентом Украины пред-

ставитель парламентской коалиции, если такая будет создана на основе большинства народных депутатов от конституционного состава Верховной Рады Украины.

Премьер-министр Украины руководит работой Кабинета Министров Украины, направляет ее на выполнение Программы деятельности Кабинета Министров Украины, одобренной Верховной Радой Украины.

Кандидатуры на должности министров иностранных дел, внутренних дел, обороны Украины, по вопросам чрезвычайных ситуаций и по делам защиты населения от последствий Чернобыльской катастрофы предварительно согласовываются Премьер-министром Украины с Президентом Украины».

Аналогичные изменения к Конституции Украины рассматривались Конституционным Судом Украины, который признал их соответствующими требованиям статьи 157 Конституции Украины (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

Конституционный Суд Украины считает предложенные в Законопроекте изменения к статье 114 не предусматривающими упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.18. В Законопроекте предлагается новая редакция статьи 115 Конституции Украины:

«Статья 115. Кабинет Министров Украины слагает полномочия перед новоизбранной Верховной Радой Украины в день ее первого пленарного заседания.

Премьер-министр Украины имеет право заявить Верховной Раде Украины о своей отставке. Отставка Премьер-министра Украины влечет отставку всего состава Кабинета Министров Украины.

Член Кабинета Министров Украины имеет право заявить о своей отставке Премьер-министру Украины.

Кабинет Министров Украины, отставку которого приняла Верховная Рада Украины, или в случае принятия Верховной Радой Украины резолюции недоверия, а также в случае сложения им полномочий перед новоизбранной Верховной Радой Украины, по поручению Верховной Рады Украины продолжает выполнять свои полномочия до начала работы новообразованного Кабинета Министров Украины, но не дольше шестидесяти дней.

В случае досрочного прекращения полномочий Верховной Рады Украины Кабинет Министров Украины, отправленный в отставку, продолжает исполнение своих обязанностей до избрания нового состава Верховной Рады Украины, а в случае получения от новоизбранной Верховной Рады Украины соответствующего поручения – до формирования новоизбранной Верховной Радой Украины нового состава Кабинета Министров Украины, но не дольше шестидесяти дней со дня первого пленарного заседания новоизбранной Верховной Рады Украины».

Подобные изменения к частям первой и третьей статьи 115 Конституции Украины уже были предметом рассмотрения Конституционным Судом Украины и признаны не предусматривающими упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

Во второй части статьи предлагается адресовать заявление Премьер-министра Украины об отставке не Президенту Украины, а Верховной Раде Украины.

Новая редакция частей четвертой и пятой, которые предлагаются взамен частей третьей и четвертой действующей редакции этой статьи, направлена на обеспечение стабильности функционирования Кабинета Министров Украины в случае досрочного прекращения полномочий Верховной Рады Украины.

Конституционный Суд Украины пришел к заключению, что все предложенные изменения к статье 115 Конституции Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.19. В Законопроекте предлагаются изменения к статье 116 Конституции Украины.

Пункт 10 изложить в такой редакции:

«10) создает, реорганизует и ликвидирует по представлению Премьер-министра Украины органы исполнительной власти, кроме министерств, действуя в пределах средств, предусмотренных на содержание органов исполнительной власти».

Дополнить пунктами 11 и 12 следующего содержания:

«11) назначает по представлению Премьер-министра Украины руководителей центральных органов исполнительной власти, которые не входят в состав Кабинета Министров Украины, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины, прекращает полномочия этих лиц на должностях;

12) выполняет иные функции, определенные Конституцией и законами Украины».

Подобная редакция пунктов 10 и 12 указанной статьи уже рассматривалась Конституционным Судом Украины и была признана не предусматривающей упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

Пункт 11, содержащий предложение уполномочить Кабинет Министров Украины назначать по представлению Премьер-министра Украины руководителей центральных органов исполнительной власти, которые не входят в состав Кабинета Министров Украины, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины, и прекращать полномочия этих лиц на должностях, не влияет на права и свободы человека и гражданина.

Конституционный Суд Украины пришел к заключению, что предложенные изменения к статье 116 Конституции Украины не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.20. Законопроект содержит новую редакцию статьи 118 Конституции Украины:

«Статья 118. Исполнительную власть в Автономной Республике Крым осуществляет Совет Министров Автономной Республики Крым, а в областях и районах, городах Киеве и Севастополе осуществляют местные государственные администрации.

Особенности осуществления исполнительной власти в городах Киеве и Севастополе определяются отдельными законами Украины.

Состав местных государственных администраций формируют председатели местных государственных администраций.

Председатели местных государственных администраций назначаются на должность и освобождаются от должности Кабинетом Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины.

Председатели местных государственных администраций при осуществлении своих полномочий ответственны перед Кабинетом Министров Украины, подотчетны и подконтрольны органам исполнительной власти высшего уровня.

Местные государственные администрации подотчетны и подконтрольны советам в части полномочий, делегированных им соответствующими районными или областными советами.

Решения председателей местных государственных администраций, противоречащие Конституции и законам Украины, иным актам законодательства Украины, могут быть в соответствии с законом отменены Кабинетом Министров Украины или председателем местной государственной администрации высшего уровня.

Областной или районный совет может выразить недоверие председателю соответствующей местной государственной администрации, на основании чего Кабинет Министров Украины принимает решение и дает обоснованный ответ.

Если недоверие председателю районной или областной государственной администрации выразили не менее двух третей депутатов от состава соответствующего совета, Кабинет Министров Украины принимает решение об отставке председателя местной государственной администрации».

Предложенная в Законопроекте редакция частей четвертой, пятой, седьмой, восьмой и девятой статьи 118 Конституции Украины предусматривает, в частности, предоставление Кабинету Министров Украины полномочий относительно назначения на должность и освобождения от должности председателей местных государственных администраций, отмены их решений. Эти полномочия в действующей Конституции Украины отнесены к компетенции Президента Украины.

Указанные предложения рассматривались Конституционным Судом Украины и были признаны соответствующими требованиям статьи 157 Конституции Украины (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины считает, что предложенная редакция статьи 118 Конституции Украины не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.21. В Законопроекте предлагается дополнить статью 121 Конституции Украины, определяющую функции прокуратуры Украины, пунктом 5 такого содержания:

«5) надзор за соблюдением прав и свобод человека и гражданина, а также за соблюдением законов органами исполнительной власти и органами местного самоуправления».

Конституционный Суд Украины считает, что дополнение статьи 121 Конституции Украины имеет целью усиление защиты прав и свобод чело-

века и гражданина в Украине. Но эти изменения не согласованы с пунктом 9 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины. Кроме того, предложенное общее положение о надзоре за соблюдением прав и свобод человека и гражданина требует законодательной конкретизации.

Конституционный Суд Украины признает указанные изменения не предусматривающими упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.22. В Законопроекте предлагается новая редакция части первой статьи 122 Конституции Украины:

«Прокуратуру Украины возглавляет Генеральный прокурор Украины, который назначается на должность Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины. Выражение недоверия Генеральному прокурору Украины Верховной Радой Украины влечет его отставку с должности».

Приведенная редакция обусловлена предусмотренным Законопроектом перераспределением полномочий между Верховной Радой Украины и Президентом Украины.

Предложенные изменения не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина и отвечают требованиям статьи 157 Конституции Украины.

4.23. В Законопроекте предусмотрено исключить часть четвертую статьи 126 Конституции Украины, в соответствии с которым судьи занимают должности бессрочно, кроме судей Конституционного Суда Украины и судей, назначаемых на должность судьи впервые.

Это предложение непосредственно связано с изменением пункта 27 части первой статьи 85, в соответствии с которым к полномочиям Верховной Рады Украины относится избрание судей (согласно действующей Конституции Украины – «избрание судей бессрочно»).

Исключение части четвертой статьи 126 Конституции Украины корреспондируется с новой редакцией части первой статьи 128, содержащейся в Законопроекте: «Первое назначение на должность профессионального судьи сроком на пять лет осуществляется Президентом Украины. Все другие судьи, кроме судей Конституционного Суда Украины, избираются Верховной Радой Украины сроком на 10 лет, с правом повторного избрания, в порядке, установленном законом».

В части первой статьи 126 Конституции Украины установлено, что независимость и неприкосновенность судей гарантируются Конституцией и законами Украины. Именно как соответствующая гарантия действующей Конституцией Украины предусмотрено, что судьи занимают должности бессрочно, кроме судей Конституционного Суда Украины и судей, назначаемых на должность судьи впервые. Периодическое переизбрание судей на определенный срок может привести к снижению уровня гарантированной Конституцией Украины независимости судей. Конституционный Суд Украины также считает, что в содержании Законопроекта существует неопределенность относительно статуса судей, избранных согласно действующей Конституции Украины бессрочно.

Упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина в содержании новой редакции статьи 126, части первой статьи 128 Конституции Украины не предусматривается.

4.24. Законопроект содержит новую редакцию статьи 133 Конституции Украины:

«Статья 133. Административно-территориальными единицами Украины являются: Автономная Республика Крым; области: Винницкая, Волынская, Днепропетровская, Донецкая, Житомирская, Закарпатская, Запорожская, Ивано-Франковская, Киевская, Кировоградская, Луганская, Львовская, Николаевская, Одесская, Полтавская, Ровенская, Сумская, Тернопольская, Харьковская, Херсонская, Хмельницкая, Черкасская, Черновицкая, Черниговская; города Киев и Севастополь, районы, громады (сельские, поселковые, городские).

Громадой признается административно-территориальная единица, в которую входят жители одного или нескольких населенных пунктов с соответствующей территорией, имеет установленные границы и управление которой осуществляется органами местного самоуправления в соответствии с законом.

Города Киев и Севастополь имеют специальный статус, определенный законом».

Предложенные изменения направлены на реформирование системы административно-территориального устройства Украины: из перечня административно-территориальных единиц исключаются районы в городах (но об этих единицах речь идет в части седьмой статьи 140 и части первой статьи 142); как административно-территориальная единица определена громада (сельская, поселковая, городская). Конституционный Суд Украины считает, что эти изменения не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.25. В Законопроекте предлагается новая редакция части третьей статьи 136 Конституции Украины:

«Председатель Совета министров Автономной Республики Крым назначается на должность и освобождается от должности Верховной Радой Автономной Республики Крым по согласованию с Премьер-министром Украины».

Такое предложение обусловлено перераспределением полномочий между соответствующими органами и не предусматривает упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.26. В Законопроекте предложена новая редакция статьи 140 Конституции Украины:

«Статья 140. Местное самоуправление является правом и гарантированной законом возможностью жителей громады, органов местного самоуправления самостоятельно решать вопросы местного значения в рамках Конституции Украины и законов.

Особенности осуществления местного самоуправления в городах Киеве и Севастополе определяются отдельными законами Украины.

Размежевание полномочий между государством и местным самоуправлением, основания и порядок взаимного делегирования полномочий устанавливаются законом.

Полномочия, закрепленные за государственными органами власти и органами местного самоуправления, не могут дублироваться.

Местное самоуправление осуществляется жителями громады в порядке, установленном законом, как непосредственно, так и через органы местного самоуправления: советы громад и их исполнительные органы.

Органами местного самоуправления, представляющими общие интересы громад (сельских, поселковых, городских), являются районные и областные советы, их исполнительные органы.

Вопрос организации управления районами в городах относится к компетенции городских советов.

Советы громад могут разрешать по инициативе жителей создавать домовые, уличные, квартальные и другие органы самоорганизации населения и наделять их частью собственной компетенции, финансов, имущества».

Предложенные изменения связаны с новым определением громады в предложениях к статье 133 Конституции Украины, с необходимостью изменять названия как органов местного самоуправления, так и соответствующих административно-территориальных единиц. Упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина в новой редакции статьи 140 Конституции Украины не предусматривается.

4.27. В Законопроекте предлагаются изменения к статье 141 Конституции Украины.

Части первую и вторую изложить в такой редакции:

«В состав совета громад входят депутаты, которые избираются жителями соответствующей громады на основе всеобщего, равного, прямого избирательного права путем тайного голосования сроком на четыре года.

Жители громады на основе всеобщего, равного, прямого избирательного права путем тайного голосования избирают сроком на четыре года голову соответствующей громады, возглавляющего исполнительный орган совета и председательствующего на его заседаниях».

Часть четвертую изложить в такой редакции:

«Председатель районного и председатель областного совета избираются соответствующим советом и возглавляют исполнительный орган совета».

Конституционный Суд Украины считает, что указанные изменения не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

4.28. Предлагается новая редакция частей первой и второй статьи 142 Конституции Украины:

«Материальной и финансовой основой местного самоуправления является движимое и недвижимое имущество, доходы местных бюджетов, другие средства, земля, природные ресурсы, находящиеся в собственности громад (сельских, поселковых, городских), районов в городах, а также объекты их общей собственности, находящиеся в управлении районных и областных советов.

Громады (сельские, поселковые, городские) могут объединять на договорных началах объекты коммунальной собственности, а также средства бюджетов для выполнения совместных проектов или для совместного финансирования (содержания) коммунальных предприятий, организаций и учреждений, создавать для этого соответствующие органы и службы».

Предложенные изменения связаны с новым определением громады в предложениях к статье 133 Конституции Украины, с необходимостью изменять названия как органов местного самоуправления, так и соответствующих административно-территориальных единиц.

Упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина в содержании новой редакции статьи 142 Конституции Украины не предусматривается.

4.29. В Законопроекте изложена новая редакция статьи 143 Конституции Украины:

«Статья 143. Громады (сельские, поселковые, городские) непосредственно или через созданные ими органы местного самоуправления управляют имуществом, находящимся в коммунальной собственности; утверждают программы социально-экономического и культурного развития и контролируют их выполнение; утверждают бюджеты соответствующих административно-территориальных единиц и контролируют их выполнение; устанавливают местные налоги и сборы в соответствии с законом; обеспечивают проведение местных референдумов и реализацию их результатов; создают, реорганизуют и ликвидируют коммунальные предприятия, организации и учреждения, а также осуществляют контроль за их деятельностью; решают другие вопросы местного значения, отнесенные законом к их компетенции.

Областные и районные советы утверждают программы социально-экономического и культурного развития соответствующих областей и районов и контролируют их выполнение; утверждают районные и областные бюджеты и контролируют их выполнение; решают другие вопросы, отнесенные законом к их компетенции.

Органам местного самоуправления на основаниях и в порядке, определенных законом, могут предоставляться отдельные полномочия органов исполнительной власти. Государство финансирует осуществление этих полномочий в полном объеме за счет средств Государственного бюджета Украины или путем отнесения к местному бюджету в установленном законом порядке отдельных общегосударственных налогов, передает органам местного самоуправления соответствующие объекты государственной собственности.

Органы местного самоуправления по вопросам осуществления ими полномочий органов исполнительной власти подконтрольны соответствующим органам исполнительной власти».

Конституционный Суд Украины пришел к заключению, что предлагаемые изменения не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина. Вместе с тем в редакции статьи, по сути, сохраняется определение громады как населения – субъекта права местного самоуправления, а не административно-территориальной единицы.

4.30. В Законопроекте предлагаются изменения к части первой статьи 150 Конституции Украины.

Абзац пятый пункта 1 изложить в такой редакции:

«правовых актов Верховной Рады Автономной Республики Крым и актов Совета министров Автономной Республики Крым».

Пункт 2 изложить в такой редакции:

«Официальное толкование Конституции Украины».

Дополнить новым пунктом 3 такого содержания:

«3) дача заключения о законопроекте о внесении изменений в Конституцию Украины, согласно требованиям раздела XIII настоящей Конституции».

Оценка предложенных изменений к пункту 2 статьи 150 Конституции Украины изложена в подпункте 4.6.1 настоящего Заключение.

Изменение к абзацу пятому пункта 1 статьи 150 Конституции Украины расширяет круг правовых актов, проверка которых на предмет конституционности отнесена к юрисдикции Конституционного Суда Украины; дополнение статьи пунктом 3 вытекает из положений статьи 159 Конституции Украины. Эти изменения не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 155, 159 Конституции Украины, статьями 51, 63, 66, 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

пришел к заключению:

1. Признать проект Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (регистрационный № 3207-1), представленный народными депутатами Украины А.С. Матвиенко, В.Л. Мусяжкой, А.И. Мартынюком, А.А. Морозом, Ю.Г. Ключковским и другими, соответствующим требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины в части изменений, которыми предусматривается:

1.1. Часть третью статьи 29 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«В случае настоятельной необходимости предотвратить преступление или его пресечь уполномоченные на то законом органы могут применить содержание лица под стражей в качестве временной меры пресечения, обоснованность которой в течение сорока восьми часов должна быть проверена судом. Задержанное лицо немедленно освобождается, если в течение сорока восьми часов с момента задержания ему не вручено мотивированное решение суда о содержании под стражей».

1.2. Статью 59 Конституции Украины дополнить частью третьей такого содержания:

«Порядок и способы предоставления правовой помощи определяются законом».

1.3. Статью 78 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Статья 78. Народный депутат Украины осуществляет свои полномочия на постоянной основе.

Народный депутат Украины не может иметь другой представительский мандат, состоять на государственной службе, занимать другие должности (в том числе на безоплатной основе) в органах государственной власти, органах местного самоуправления, созданных этими органами заведениях, предприятиях, учреждениях и организациях, заниматься предпринимательской деятельностью или другой оплачиваемой деятельностью (кроме преподавательской, научной, творческой), входить в состав руководящего или надзорного органа предприятия, общества или организации, что имеет

целью получение дохода. Требования о несовместимости депутатского мандата с другими видами деятельности устанавливаются законом.

В случае возникновения обстоятельств, нарушающих требования о несовместимости депутатского мандата с другими видами деятельности, народный депутат Украины в двадцатидневный срок прекращает такую деятельность или подает личное заявление о сложении полномочий народного депутата Украины.

Полномочия народного депутата Украины определяются Конституцией и законами Украины».

1.4. В статье 81 Конституции Украины:

1.4.1. В части второй:

«пункт 1 изложить в такой редакции:

«1) сложения полномочий по его личному заявлению или в случае невыполнения требований части третьей статьи 78»;

после пункта «4» дополнить новым пунктом такого содержания:

«5) неосуществление им без уважительных причин депутатских полномочий в течение четырех месяцев».

В связи с этим пункт «5» считать пунктом «6».

1.4.2. Часть третью изложить в такой редакции:

«Решение о досрочном прекращении полномочий народного депутата Украины в случаях, предусмотренных пунктами 1, 3, 4, 5 части второй этой статьи, принимается большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины».

1.4.3. После части третьей дополнить новой частью такого содержания:

«В случае выхода или невхождения народного депутата Украины, избранного по избирательному списку политической партии (избирательного блока партий), из состава парламентской фракции данной партии (избирательного блока партий) его полномочия прекращаются досрочно по решению суда».

В связи с этим часть четвертую считать частью пятой.

1.4.4. Дополнить частью шестой такого содержания:

«В случае смерти народного депутата Украины его полномочия прекращаются со дня выдачи свидетельства о смерти».

1.5. Часть пятую статьи 82 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Организация и порядок деятельности Верховной Рады Украины устанавливаются Конституцией Украины и регламентом Верховной Рады Украины».

1.6. В статье 85 Конституции Украины:

1.6.1. Пункты 12, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 27 и 29 части первой изложить в редакции:

«12) назначение по представлению Президента Украины Премьер-министра Украины, освобождение от должности и принятие отставки Премьер-министра Украины; утверждение по представлению Премьер-министра Украины персонального состава Кабинета Министров Украины; утверждение на должностях или освобождение от должностей отдельных членов Кабинета Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины»;

«18) назначение на должность и освобождение от должности Председателя Национального банка Украины;

19) назначение и освобождение членов Совета Национального банка Украины;

20) назначение и освобождение членов Национального совета Украины по вопросам телевидения и радиовещания;

21) назначение на должность и прекращение полномочий членов Центральной избирательной комиссии Украины по представлению Президента Украины»;

«24) дача согласия на назначение на должности и освобождение от должностей Президентом Украины Председателя Антимонопольного комитета Украины, Председателя Государственной пограничной службы Украины, Председателя Службы безопасности Украины, Председателя Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины; дача согласия на назначение на должности и освобождение от должностей Кабинетом Министров Украины Председателя Государственной таможенной службы Украины, Председателя Государственной налоговой администрации Украины, Председателя Фонда государственного имущества Украины;

25) назначение на должность и освобождение от должности Генерального прокурора Украины по представлению Президента Украины»;

«27) избрание судей»;

«29) образование и ликвидация административно-территориальных единиц, установление и изменение границ районов и городов, отнесение населенных пунктов к категории городов, наименование и переименование населенных пунктов и районов в порядке, определенном законом».

1.6.2. Дополнить часть первую новым пунктом 37 такого содержания:

«37) выражение недоверия лицам, назначаемым на должности по согласию Верховной Рады Украины, влекущее их отставку с занимаемых должностей».

1.6.3. Часть вторую изложить в такой редакции:

«Верховная Рада Украины осуществляет иные полномочия, которые в соответствии с Конституцией и законами Украины отнесены к ее ведению».

1.7. Часть третью статьи 88 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Председатель Верховной Рады Украины осуществляет полномочия, предусмотренные настоящей Конституцией, в порядке, установленном Регламентом Верховной Рады Украины».

1.8. Часть вторую статьи 89 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Комитеты Верховной Рады Украины осуществляют законопроектную работу, готовят и предварительно рассматривают вопросы, отнесенные к полномочиям Верховной Рады Украины, и по поручению Верховной Рады Украины осуществляют контроль за выполнением законов и постановлений Верховной Рады Украины».

1.9. В статье 90 Конституции Украины:

1.9.1. Часть вторую изложить в такой редакции:

«Президент Украины может досрочно прекратить полномочия Верховной Рады Украины:

1) если в течение тридцати дней одной очередной сессии пленарные заседания Верховной Рады Украины не могут начаться;

2) если в течение шестидесяти дней после сложения полномочий (отставки) Кабинета Министров Украины Верховная Рада Украины не утвердила новый состав Кабинета Министров Украины.

Решение о досрочном прекращении полномочий Верховной Рады Украины Президент Украины принимает после консультаций с Председателем Верховной Рады Украины, его заместителями, руководителями депутатских фракций и групп».

1.9.2. Часть четвертую изложить в такой редакции:

«Полномочия Верховной Рады Украины не могут быть досрочно прекращены в последние шесть месяцев срока полномочий Президента Украины, а также в течение одного года после инициирования и рассмотрения Верховной Рады Украины вопроса о смещении Президента Украины с поста в порядке импичмента».

1.10. В статье 92 Конституции Украины:

1.10.1. В части первой:

«пункты 9 и 21 изложить в такой редакции:

«9) основы внешних сношений, внешнеэкономической деятельности»;

«21) статус народного депутата Украины»;

дополнить новыми пунктами «23», «24» и «25» такого содержания:

«23) порядок заключения, выполнения и денонсации международных договоров Украины;

24) основы законодательной деятельности и основные требования к закону»;

«25) статус, организация и порядок деятельности Счетной палаты Украины, Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека».

1.10.2. Пункт 1 части второй изложить в такой редакции:

«1) Государственный бюджет Украины и бюджетная система Украины; система налогообложения, налоги и сборы; основы таможенного дела; основы создания и функционирования финансовых, денежного, кредитного и инвестиционного рынков; статус национальной валюты, а также статус иностранных валют на территории Украины; порядок образования и погашения государственного внутреннего и внешнего долга; порядок выпуска и оборота государственных ценных бумаг, их виды и типы».

1.11. В статье 94 Конституции Украины:

1.11.1. Часть третью изложить в такой редакции:

«В случае если Президент Украины в течение установленного срока не возвратил закон для повторного рассмотрения, закон считается одобренным Президентом Украины и должен быть официально обнародован Председателем Верховной Рады Украины за его подписью».

1.11.2. Часть четвертую заменить тремя частями такого содержания:

«Если во время повторного рассмотрения закон будет принят не менее чем 300 народными депутатами Украины, Президент Украины обязан его безотлагательно подписать.

Закон о внесении изменений в Конституцию Украины, принятый Вер-

ховной Радой Украины, в установленном настоящей Конституцией порядке должен быть подписан Президентом Украины не позднее следующего дня после получения и официального обнародования.

В случае неподписания закона Президентом Украины он должен быть официально обнародован Председателем Верховной Рады Украины за его подписью».

В связи с этим часть пятую считать частью седьмой».

1.12. Часть вторую статьи 97 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Представленный отчет должен быть обнародован Кабинетом Министров Украины».

1.13. Статью 98 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Статья 98. Контроль за поступлением и использованием средств Государственного бюджета Украины от имени Верховной Рады Украины осуществляет Счетная палата».

1.14. В статье 106 Конституции Украины:

1.14.1. В части первой:

«пункты 8–11, 15, 16, 25 и 30 изложить в такой редакции:

«8) прекращает полномочия Верховной Рады Украины в случаях, предусмотренных частью второй статьи 90 Конституции Украины;

9) вносит представление Верховной Раде Украины о назначении Премьер-министра Украины;

10) вносит представление Верховному Совету Украины о назначении на должность и освобождение от должности Генерального прокурора Украины;

11) назначает на должности и освобождает от должностей по представлению Премьер-министра Украины и при наличии согласия Верховной Рады Украины Председателя Антимонопольного комитета Украины, Председателя Государственной пограничной службы Украины, Председателя Службы безопасности Украины, Председателя Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины»;

«15) создает, реорганизует и ликвидирует по представлению Премьер-министра Украины министерства;

16) останавливает по мотивам несоответствия Конституции Украины (неконституционности) или законам Украины действие нормативно-правовых актов Кабинета Министров Украины, Верховной Рады Автономной Республики Крым, актов Совета министров Автономной Республики Крым с одновременным обращением в Конституционный Суд Украины о соответствии Конституции Украины (конституционности) этих актов, а в случае их несоответствия законам Украины – к Генеральному прокурору Украины»;

«25) награждает государственными наградами в порядке, определенном законом»;

«30) имеет право вето в отношении принятых Верховной Радой Украины законов с последующим возвращением их на повторное рассмотрение Верховной Радой Украины, кроме законов о внесении изменений в Конституцию Украины, принятых согласно Разделу XIII Конституции Украины»;

пункты 12–14 исключить».

1.14.2. Часть четвертую изложить в такой редакции:

«Акты Президента Украины, изданные в пределах полномочий, предусмотренных пунктами 3, 4, 5, 8, 11, 15, 17, 21, 22, 23, 24 настоящей статьи, скрепляются подписями Премьер-министра Украины и министра, ответственного за акт и его исполнение».

1.15. Часть шестую статьи 111 Конституции Украины изложить в редакции:

«Решение о смещении Президента Украины с поста в порядке импичмента принимается Верховной Радой Украины не менее чем двумя третями от ее конституционного состава после проверки дела Конституционным Судом Украины и получения его заключения относительно соблюдения конституционной процедуры расследования и рассмотрения дела об импичменте и получения решения Верховного Суда Украины о том, что деяния, в которых обвиняется Президент Украины, содержат признаки государственной измены или иного преступления».

1.16. Статью 112 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Статья 112. В случае досрочного прекращения полномочий Президента Украины в соответствии со статьями 108, 109, 110, 111 настоящей Конституции период до избрания и вступления на пост новоизбранного Президента Украины возлагается на Председателя Верховной Рады Украины.

В случае невозможности исполнять свои обязанности Председателем Верховной Рады Украины по состоянию здоровья или когда на время досрочного прекращения полномочий Президента Украины должность Председателя Верховного Совета Украины вакантна, исполнение обязанностей Президента Украины возлагается на Премьер-министра Украины.

Лицо, исполняющее обязанности Президента Украины до вступления на пост новоизбранного Президента Украины, не может осуществлять полномочия, предусмотренные пунктами 2, 6, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 22, 23, 24, 25, 27 статьи 106 Конституции Украины».

1.17. Части вторую и третью статьи 113 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Кабинет Министров Украины ответственен и подконтролен перед Верховной Радой Украины и подотчетен ей в пределах, предусмотренных Конституцией Украины.

Кабинет Министров Украины в своей деятельности руководствуется Конституцией и законами Украины, постановлениями Верховной Рады Украины, актами Президента Украины».

1.18. Статью 114 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Статья 114. В состав Кабинета Министров Украины входят Премьер-министр Украины, Первый вице-премьер-министр, три вице-премьер-министра, министры.

Премьер-министр Украины назначается Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины.

По представлению Президента Украины на должность Премьер-министра Украины назначается представитель политической партии (избирательного блока партий), которая (который) имеет в Верховной Раде Украины наибольшее количество народных депутатов Украины.

В случае отказа политической партии (избирательного блока партий), имеющей наибольшее количество народных депутатов Украины, от выдвижения кандидатуры на должность Премьер-министра Украины или отклонения Верховной Радой Украины предложенной ею (им) кандидатуры право на выдвижение кандидатуры на должность Премьер-министра Украины принадлежит второй по количеству народных депутатов Украины политической партии (избирательному блоку партий).

В случае отклонения Верховной Радой Украины двух предварительно предложенных Президентом Украины кандидатур на должность Премьер-министра Украины должен быть предложен Президентом Украины представитель парламентской коалиции, если такая будет создана на основе большинства народных депутатов от конституционного состава Верховной Рады Украины.

Премьер-министр Украины руководит работой Кабинета Министров Украины, направляет ее на выполнение Программы деятельности Кабинета Министров Украины, одобренной Верховной Радой Украины.

Кандидатуры на должности министров иностранных дел, внутренних дел, обороны Украины, по вопросам чрезвычайных ситуаций и по делам защиты населения от последствий Чернобыльской катастрофы предварительно согласовываются Премьер-министром Украины с Президентом Украины».

1.19. Статью 115 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Статья 115. Кабинет Министров Украины слагает полномочия перед новоизбранной Верховной Радой Украины в день ее первого пленарного заседания.

Премьер-министр Украины имеет право заявить Верховной Раде Украины о своей отставке. Отставка Премьер-министра Украины влечет отставку всего состава Кабинета Министров Украины.

Член Кабинета Министров Украины имеет право заявить о своей отставке Премьер-министру Украины.

Кабинет Министров Украины, отставку которого приняла Верховная Рада Украины, или в случае принятия Верховной Радой Украины резолюции недоверия, а также в случае сложения им полномочий перед новоизбранной Верховной Радой Украины, по поручению Верховной Рады Украины продолжает выполнять свои полномочия до начала работы новоформированного Кабинета Министров Украины, но не дольше шестидесяти дней.

В случае досрочного прекращения полномочий Верховной Рады Украины Кабинет Министров Украины, отправленный в отставку, продолжает исполнение своих обязанностей до избрания нового состава Верховной Рады Украины, а в случае получения от новоизбранной Верховной Рады Украины соответствующего поручения – до формирования новоизбранной Верховной Радой Украины нового состава Кабинета Министров Украины, но не дольше шестидесяти дней со дня первого пленарного заседания новоизбранной Верховной Рады Украины».

1.20. В статье 116 Конституции Украины:

1.20.1. Пункт 10 изложить в такой редакции:

«10) образует, реорганизует и ликвидирует по представлению Пре-

мьер-министра Украины органы исполнительной власти, кроме министерств, действуя в пределах средств, предусмотренных на содержание органов исполнительной власти».

1.20.2. Дополнить пунктами 11 и 12 такого содержания:

«11) назначает по представлению Премьер-министра Украины руководителей центральных органов исполнительной власти, которые не входят в состав Кабинета Министров Украины, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины, прекращает полномочия этих лиц на должностях;

12) выполняет иные функции, определенные Конституцией и законами Украины».

1.21. Статью 118 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Статья 118. Исполнительную власть в Автономной Республике Крым осуществляет Совет Министров Автономной Республики Крым, а в областях и районах, городах Киеве и Севастополе осуществляют местные государственные администрации.

Особенности осуществления исполнительной власти в городах Киеве и Севастополе определяются отдельными законами Украины.

Состав местных государственных администраций формируют председатели местных государственных администраций.

Председатели местных государственных администраций назначаются на должность и освобождаются от должности Кабинетом Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины.

Председатели местных государственных администраций при осуществлении своих полномочий ответственны перед Кабинетом Министров Украины, подотчетны и подконтрольны органам исполнительной власти высшего уровня.

Местные государственные администрации подотчетны и подконтрольны советам в части полномочий, делегированных им соответствующими районными или областными советами.

Решения председателей местных государственных администраций, противоречащие Конституции и законам Украины, иным актам законодательства Украины, могут быть в соответствии с законом отменены Кабинетом Министров Украины или председателем местной государственной администрации высшего уровня.

Областной или районный совет может выразить недоверие председателю соответствующей местной государственной администрации, на основании чего Кабинет Министров Украины принимает решение и дает обоснованный ответ.

Если недоверие председателю районной или областной государственной администрации выразили не менее двух третей депутатов от состава соответствующего совета, Кабинет Министров Украины принимает решение об отставке председателя местной государственной администрации».

1.22. Статью 121 Конституции Украины дополнить пунктом 5 такого содержания:

«5) надзор за соблюдением прав и свобод человека и гражданина, а также за соблюдением законов органами исполнительной власти и органами местного самоуправления».

1.23. Часть первую статьи 122 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Прокуратуру Украины возглавляет Генеральный прокурор Украины, который назначается на должность Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины. Выражение недоверия Генеральному прокурору Украины Верховной Радой Украины влечет его отставку с должности».

1.24. Часть четвертую статьи 126 Конституции Украины исключить.

1.25. Часть первую статьи 128 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Первое назначение на должность профессионального судьи сроком на пять лет осуществляется Президентом Украины. Все другие судьи, кроме судей Конституционного Суда Украины, избираются Верховной Радой Украины сроком на 10 лет, с правом повторного избрания, в порядке, установленном законом».

1.26. Статью 133 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Статья 133. Административно-территориальными единицами Украины являются: Автономная Республика Крым; области: Винницкая, Волынская, Днепропетровская, Донецкая, Житомирская, Закарпатская, Запорожская, Ивано-Франковская, Киевская, Кировоградская, Луганская, Львовская, Николаевская, Одесская, Полтавская, Ровенская, Сумская, Тернопольская, Харьковская, Херсонская, Хмельницкая, Черкасская, Черновицкая, Черниговская; города Киев и Севастополь, районы, громады (сельские, поселковые, городские).

Громадой считается административно-территориальная единица, в которую входят жители одного или нескольких населенных пунктов с соответствующей территорией, имеет установленные границы и управление которой осуществляется органами местного самоуправления в соответствии с законом.

Города Киев и Севастополь имеют специальный статус, определенный законом».

1.27. Часть третья статьи 136 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Председатель Совета министров Автономной Республики Крым назначается на должность и освобождается от должности Верховной Радой Автономной Республики Крым по согласованию с Премьер-министром Украины».

1.28. Статью 140 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Статья 140. Местное самоуправление является правом и гарантированной законом возможностью жителей громады, органов местного самоуправления самостоятельно решать вопросы местного значения в пределах Конституции Украины и законов.

Особенности осуществления местного самоуправления в городах Киеве и Севастополе определяются отдельными законами Украины.

Размежевание полномочий между государством и местным самоуправлением, основания и порядок взаимного делегирования полномочий устанавливаются законом.

Полномочия, закрепленные за государственными органами власти и органами местного самоуправления, не могут дублироваться.

Местное самоуправление осуществляется жителями громады в порядке, установленном законом, как непосредственно, так и через органы местного самоуправления: советы громад и их исполнительные органы.

Органами местного самоуправления, представляющими общие интересы громад (сельских, поселковых, городских), являются районные и областные советы, их исполнительные органы.

Вопрос организации управления районами в городах относится к компетенции городских советов.

Советы громад могут разрешать по инициативе жителей создавать домовые, уличные, квартальные и другие органы самоорганизации населения и наделять их частью собственной компетенции, финансов, имущества».

1.29. В статье 141 Конституции Украины:

1.29.1. Части первую и вторую изложить в такой редакции:

«В состав совета громад входят депутаты, которые избираются жителями соответствующей громады на основе всеобщего, равного, прямого избирательного права путем тайного голосования сроком на четыре года.

Жители громады на основе всеобщего, равного, прямого избирательного права путем тайного голосования избирают сроком на четыре года голову соответствующей громады, возглавляющего исполнительный орган совета и председательствующего на ее заседаниях».

1.29.2. Часть четвертую изложить в такой редакции:

«Председатель районного и председатель областного совета избираются соответствующим советом и возглавляют исполнительный орган совета».

1.30. Части первую и вторую статьи 142 Конституции Украины изложить в такой редакции:

«Материальной и финансовой основой местного самоуправления является движимое и недвижимое имущество, доходы местных бюджетов, другие средства, земля, природные ресурсы, находящиеся в собственности громад (сельских, поселковых, городских), районов в городах, а также объекты их общей собственности, находящиеся в управлении районных и областных советов.

Громады (сельские, поселковые, городские) могут объединять на договорных началах объекты коммунальной собственности, а также средства бюджетов для выполнения совместных проектов или для совместного финансирования (содержания) коммунальных предприятий, организаций и учреждений, создавать для этого соответствующие органы и службы».

1.31. Статью 143 Конституции Украины изложить в редакции:

«Статья 143. Громады (сельские, поселковые, городские) непосредственно или через созданные ими органы местного самоуправления управляют имуществом, находящимся в коммунальной собственности; утверждают программы социально-экономического и культурного развития и контролируют их выполнение; утверждают бюджеты соответствующих административно-территориальных единиц и контролируют их выполнение; устанавливают местные налоги и сборы в соответствии с законом; обеспечивают проведение местных референдумов и реализацию их результатов; создают, реорганизуют и ликвидируют коммунальные предприятия, организации и учреждения, а также осуществляют контроль за

их деятельностью; решают другие вопросы местного значения, отнесенные законом к их компетенции.

Областные и районные советы утверждают программы социально-экономического и культурного развития соответствующих областей и районов и контролируют их выполнение; утверждают районные и областные бюджеты и контролируют их выполнение; решают другие вопросы, отнесенные законом к их компетенции.

Органам местного самоуправления на основаниях и в порядке, определенных законом, могут предоставляться отдельные полномочия органов исполнительной власти. Государство финансирует осуществление этих полномочий в полном объеме за счет средств Государственного бюджета Украины или путем отнесения к местному бюджету в установленном законом порядке отдельных общегосударственных налогов, передает органам местного самоуправления соответствующие объекты государственной собственности.

Органы местного самоуправления по вопросам осуществления ими полномочий органов исполнительной власти подконтрольны соответствующим органам исполнительной власти».

1.32. В части первой статьи 150 Конституции Украины:

1.32.1. Абзац пятый пункта 1 изложить в такой редакции:

«правовых актов Верховной Рады Автономной Республики Крым и актов Совета министров Автономной Республики Крым».

1.32.2. Дополнить новым пунктом 3 такого содержания:

«3) дача заключения о законопроекте о внесении изменений в Конституцию Украины, согласно требованиям раздела XIII настоящей Конституции».

2. Признать проект Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» не соответствующим требованиям статьи 157 Конституции Украины, в части изменений, которыми предусматривается:

2.1. В пункте 3 части первой статьи 85 Конституции Украины отнести к полномочиям Верховной Рады Украины толкование законов Украины.

2.2. В пункте 2 части первой статьи 150 Конституции Украины изъять из полномочий Конституционного Суда Украины официальное толкование законов Украины.

3. Заключение Конституционного Суда Украины по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины является обязательным к исполнению, окончательным и не может быть обжаловано.

Заключение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

• *Summary to the Opinion no.1-v/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of October 30, 2003*

The following amendments to the Constitution of Ukraine do not provide for abolishment or limitation of rights and freedoms of individual and citizen:

wording of part three of Article 29 concerning reduction of deadline for holding a person in custody without substantiated court decision if such measure is taken in case of necessity to prevent or stop the crime;

supplementing Article 59 with provision providing for that procedures and methods of rendering legal assistance are regulated by the law;

amendments envisaging establishment on the constitutional level of a wider circle of activities and offices incompliant with the mandate of a National Deputy of Ukraine and pre-term termination of authority of National Deputies of Ukraine according to decision of the Verkhovna Rada of Ukraine;

revised wording of part five of Article 82 of the Constitution of Ukraine providing for definition of procedures and organization of activity of the Parliament, in particular, by the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine rather than the Law on the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine, i.e. by the act not requiring signature and formal publishing by the President of Ukraine in accordance with Article 94 of the Constitution;

wording of part two of Article 85;

new wording of part two of Article 89 of the Constitution, according to which performance by Committees of the Verkhovna Rada of Ukraine of controlling functions is possible on assignment of the Verkhovna Rada of Ukraine. Formation of special or investigation commission or assignment of certain committee for performance of relevant inspection is deemed the matter of expediency;

provisions on necessity to arrange preliminary consultations on pre-term termination of authority of the Verkhovna Rada of Ukraine (part three of Article 90 of the Constitution);

amendments to Article 92;

amendments to Article 94 on obligation of the President of Ukraine to sign the law on amending the Constitution of Ukraine adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on the day following the date of receipt thereof, at the latest. However, the wording in accordance with which the aforementioned laws should be signed «on the day following the date of receipt and formal promulgation thereof, at the latest» allows promulgation of laws on amending Chapter I «General Principles», Chapter III «Elections. Referendum» and Chapter XIII «Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» of the Constitution of Ukraine, which should be approved by all-Ukrainian referendum;

new wording of part one of paragraphs 8, 9, 10, 11, 15, 16, 25 and 30 of Article 106 correlates with amendments to Article 85 of the Constitution, however, paragraph 16 of Article 106 contradicts part two of Article 137 of the Constitution;

supplements to Article 121 determining for functions of Procuracy of Ukraine have not been accorded with paragraph 9 of Chapter XV «Transitional Provisions» of the Constitution. Besides, proposed general provision on over-

sight over adherence to human and citizens' rights and freedoms requires legislative specification;

new wording of part one of Article 122 is stipulated by redistribution of authority between the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine provided for in the Draft Law;

exception of part four of Article 126, according to which judges hold their offices for permanent terms, except judges of the Constitutional Court of Ukraine, and judges appointed to the office for the first time;

proposed amendments to Article 133 aimed at reforming the system of the administrative and territorial structure of Ukraine ;

proposed amendments to Article 140, part one and part two of Article 142 connected with new definition of a community in proposals to Article 133 of the Constitution and the necessity to change names of bodies of local self-government and relevant administrative and territorial units;

new wording of Article 143 of the Constitution, which in fact preserves definition of a community as population being subject to the right of self-government rather than an administrative and territorial unit;

amendments to sub-paragraph five of paragraph 1 of Article 150 extending circle of legal acts subject to verification of their constitutionality related to jurisdiction of the Constitutional Court of Ukraine.

Amendments to the Constitution of Ukraine are similar, in fact, viz.: Article 98, part six of Article 111, Article 112, parts two and three of Article 113, Article 114, part one, three of Article 115, paragraphs 10, 12 of Article 116, Article 118 have been examined by the Constitutional Court of Ukraine and recognized as conforming to requirements of Article 147 of the Constitution of Ukraine (Conclusion of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-v/2002 dated October 16, 2002).

Proposed amendments to paragraph 3 of part one of Article 85 and paragraph 2 of part one of Article 150 of the Constitution provide for restraint of right of individual to appeal to the Constitutional Court of Ukraine and, therefore, right of protection by court established by part one of Article 55 of the Constitution. Other amendments to part one of Article 85 of the Constitution and supplements thereto with new paragraph 37 in fact relate to redistribution of powers among bodies of the state power, procedures of appointment and dismissal of certain officers. The aforementioned amendments do not abolish nor restrict human and citizens' rights and freedoms.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**В И С Н О В О К
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі про надання висновку
щодо відповідності проекту Закону України
«Про внесення змін до Конституції України»,
направленого Головою Верховної Ради України,
вимогам статей 157 і 158 Конституції України
(справа про внесення змін до статей 76, 78, 81 та інших
Конституції України)**

м. Київ
5 листопада 2003 року
№ 2-в/2003

Справа № 1-39/2003

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича – суддя-доповідач, **Івашенка** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу про надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстраційний № 4105) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 159 Конституції України стало надходження до Конституційного Суду України згідно з Постановою Верховної Ради України «Про деякі питання порядку підготовки законопроектів про внесення змін до Конституції України до розгляду Верховною Радою України» від 11 липня 2003 року № 1116-IV проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 159 Конституції України є необхідність висновку Конституційного Суду України щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України для розгляду його Верховною Радою України.

Заслухавши суддю-доповідача Євграфова П.Б. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Голова Верховної Ради України згідно з Постановою Верховної Ради України «Про деякі питання порядку підготовки законопроектів про внесення змін до Конституції України до розгляду Верховною Радою України» направив до Конституційного Суду України для надання висновку щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (далі – Законопроект), поданий до Верховної Ради України 233 народними депутатами України (Гавришем С.Б., Богатирьовою Р.В., Ващук К.Т., Гапочною М.М., Симоненком П.М. та іншими), яким пропонується внести зміни до статей 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 98, 103, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 128, 141, 148 Конституції України та доповнити її розділом XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України».

2. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції.

Згідно зі статтею 159 Конституції України законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.

Частиною першою статті 157 Основного Закону України встановлено, що Конституція України не може бути змінена, якщо зміни спрямовані, зокрема, на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Виходячи з аналізу пропонуєваних у Законопроекті змін до статей 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 98, 103, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 128, 141, 148 Конституції України та доповнення її розділом XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України» Конституційний Суд України дійшов висновку, що ці зміни не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України, а отже, в цій частині Законопроект відповідає вимогам статті 157 Конституції України.

У статті 158 Основного Закону України визначено, що законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту (частина перша); Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України (частина друга).

Дослідження матеріалів справи свідчить про те, що Верховна Рада України нинішнього скликання не розглядала і не вносила змін до статей 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 98, 103, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 128, 141, 148 Конституції України та не доповнювала її розділом XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України». Отже, вимог статті 158 Конституції України додержано.

3. Перевіряючи Законопроект на предмет дотримання вимог частини першої статті 157 Конституції України про неприпустимість внесення до Основного Закону України змін, зокрема, які передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. У пункті 1 Законопроекту пропонується статті 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93 Конституції України викласти відповідно в такій редакції:

«Стаття 76. Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

До Верховної Ради України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років»;

«Стаття 78. Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади (крім посад міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади), займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного або наглядового органу підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України»;

«Стаття 81. Повноваження народних депутатів України, в тому числі обраних замість тих, які вибули достроково, або обраних на позачергових виборах, припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі:

- 1) складення повноважень за його особистою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) якщо ним не усунуто протягом двадцяти днів обставин, які порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності;
- 6) відсутності його без поважних причин на ста пленарних засіданнях Верховної Ради України протягом календарного року;
- 7) невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу (виключення) народного депутата України із складу такої фракції;
- 8) смерті.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково також у разі дострокового припинення відповідно до Конституції України повноважень Верховної Ради України – в день відкриття першого засідання Верховної Ради України за участю новообраних на позачергових виборах народних депутатів України.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у випадках, передбачених пунктами 1, 4, 6 частини другої цієї статті, приймається Верховною Радою України, у випадку, передбаченому пунктом 5 частини другої цієї статті, – в судовому порядку.

У разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо народного депутата України, визнання народного депутата України недієздатним або безвісно відсутнім його повноваження припиняються з дати набрання чинності рішенням суду, в разі смерті народного депутата України – з дати смерті, встановленої свідоцтвом про смерть.

У разі невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу (виключення) народного депутата України із складу такої фракції його повноваження припиняються достроково на підставі закону за рішенням вищого керівного органу відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій) з дати прийняття такого рішення.

Стаття 82. Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів. Перше засідання новообраної Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Стаття 83. Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу Президен-

та України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання.

Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

У Верховній Раді України за результатами виборів і на основі узгодження та поєднання політичних позицій формується коаліція депутатських фракцій і депутатських груп, до якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, яка відповідно до Конституції України вносить пропозиції Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України, формує склад Кабінету Міністрів України та є відповідальною за його діяльність.

Коаліція депутатських фракцій і депутатських груп у Верховній Раді України утворюється протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій і депутатських груп.

Засади формування, організації діяльності та припинення діяльності коаліції встановлюються Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України»;

«Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

- 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;
- 3) прийняття законів;
- 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;
- 8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- 10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпичменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції;
- 11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- 12) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра

України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України та Голови служби безпеки України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Анти-монопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, припинення повноважень зазначених осіб на цих посадах, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України;

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) прийняття Регламенту Верховної Ради України;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати України;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) встановлення державних символів України;

25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;

26) призначення половини складу Конституційного Суду України;

27) обрання суддів строком на десять років;

28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і

міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання законом згоди на обов'язковість для України міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано законом;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;

34) затвердження законом Конституції Автономної Республіки Крим, змін до неї, визначення законом правових засад майна, що належить Автономній Республіці Крим;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності.

Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання»;

«Стаття 87. Верховна Рада України за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України або протягом останньої сесії Верховної Ради України.

Стаття 88. Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника та заступників Голови Верховної Ради України та відкликає їх із цих посад. Кількість заступників Голови Верховної Ради України визначається Верховною Радою України.

Голова Верховної Ради України:

1) веде пленарні засідання Верховної Ради України;

2) організовує підготовку питань до розгляду на пленарних засіданнях Верховної Ради України;

3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;

4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;

5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені

цією Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Стаття 89. Верховна Рада України для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України та обирає голів, перших заступників, заступників та секретарів цих комітетів.

Стаття 90. Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо:

- 1) протягом одного місяця у Верховній Раді України не сформовано коаліцію депутатських фракцій і депутатських груп відповідно до статті 83 цієї Конституції;
- 2) протягом трьох місяців Верховною Радою України відповідно до статті 103 Конституції України не обрано Президента України;
- 3) протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України;
- 4) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Таке рішення приймається Президентом України після консультацій з Головою Верховної Ради України та його заступниками та головами депутатських фракцій і депутатських груп.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені Президентом України в останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України та Президента України за винятком випадку, передбаченого пунктом 2 частини другої цієї статті»;

«Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово».

У Законопроекті пропонується внести такі зміни до Конституції України, а саме: строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років (частина п'ята статті 76); розширено перелік вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, крім можливості обіймати посади міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади (частина друга статті 78). Положення Законопроекту містять додаткові підстави дострокового припинення повноважень народного депутата України та порядок вирішення цього питання (пункти 5, 6, 7 частини другої, частини третя, четверта, шоста статті 81). Передбачається також, що порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України; у Верховній Раді України за результатами виборів і на основі узгодження та поєднання політичних позицій формується «коаліція депутатських фракцій і депутатських груп», до якої входить більшість народних депутатів України від

конституційного складу парламенту; визначаються термін, порядок і конституційно-правові засади формування, організації діяльності та припинення діяльності зазначеної коаліції (частини четверта, п'ята, шоста, сьома статті 83).

Окремі зміни, зокрема до частини першої статті 85 Конституції України, зумовлені перерозподілом повноважень між Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України (пункт 12, а також стаття 87); закріплюють визначення порядку роботи парламенту України (пункт 15, статті 88, 89), віднесення до його повноважень встановлення державних символів України (пункт 24); конкретизують форму правового акта (закон), яким врегульовуються питання у сфері міжнародних відносин, учасником яких є Україна (пункт 32); визначають вирішення на конституційному рівні окремих питань щодо Автономної Республіки Крим (пункт 34).

У Законопроекті наводяться додаткові підстави для дострокового припинення повноважень Верховної Ради України Президентом України, визначається процедура прийняття рішення про дострокове припинення повноважень парламенту України (пункти 1, 2, 3 частини другої, частини третя, четверта статті 90).

Пропонована редакція статті 93 Конституції України не передбачає права законодавчої ініціативи Національному банку України.

Конституційний Суд України вважає, що зміни до статей 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93 Конституції України не спрямовані на скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Разом з тим Конституційний Суд України зазначає, що редакція частини п'ятої статті 76 Основного Закону України, в якій передбачається строк повноважень Верховної Ради України п'ять років, не узгоджується з положенням частини першої статті 77 чинної Конституції України, за яким цей строк становить чотири роки.

Із змісту пропонованої редакції частин п'ятої, шостої статті 83, пункту 1 частини другої статті 90 Конституції України випливає, що незалежно від результатів виборів формування у Верховній Раді України «коаліції депутатських фракцій і депутатських груп», до якої має входити більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, є умовою реалізації парламентом України частини його повноважень. Однак, можливо, що за результатами виборів до Верховної Ради України більшість складатимуть народні депутати України однієї фракції, яка може самостійно претендувати на формування складу Кабінету Міністрів України, в тому числі вносити пропозиції щодо кандидатури Прем'єр-міністра України тощо.

Конституційний Суд України звертає також увагу на те, що положення Законопроекту про обрання Верховною Радою України суддів строком на десять років, а не безстроково, як це передбачено чинною Конституцією України (пункт 27 частини першої статті 85, частина четверта статті 126, частина перша статті 128), може призвести до зниження рівня гарантій незалежності суддів, встановлених Основним Законом України

У Законопроекті не відтворено положення частини четвертої статті 89 чинної Конституції України, за яким Верховна Рада України для прове-

дення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від її конституційного складу. Створення таким порядком тимчасових слідчих комісій є гарантією прав опозиції у Верховній Раді України і водночас сприятиме здійсненню Верховною Радою України парламентського контролю.

3.2. У пункті 2 Законопроекту частину четверту статті 94 Конституції України пропонується доповнити реченням такого змісту:

«У разі якщо Президент України не підписав такий закон, він підписується та офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України».

Конституційний Суд України дійшов висновку, що ця зміна відповідає вимогам статті 157 Конституції України як така, що не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (аналогічна по суті позиція сформульована у Висновку Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

3.3. У пункті 3 Законопроекту статтю 98 Конституції України пропонується викласти в такій редакції:

«Стаття 98. Контроль за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата України».

Конституційний Суд України вважає, що пропонована редакція статті не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (така правова позиція стосовно аналогічної за змістом редакції статті 98 Основного Закону України викладена Конституційним Судом України у його Висновках від 25 березня 1999 року № 1-в/99, від 21 грудня 2000 року № 4-в/2000 та від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

3.4. У пункті 4 Законопроекту у статті 103 Конституції України пропонується:

«а) частину першу замінити трьома новими частинами такого змісту:

«Стаття 103. Президент України обирається Верховною Радою України.

Президент України вважається обраним, якщо за його обрання шляхом таємного голосування проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Президент України обирається на строк п'ять років».

б) частину п'яту виключити;

У зв'язку з цим частини другу–четверту та шосту вважати відповідно частинами четвертою–сьомою».

Зміна порядку обрання Президента України, як пропонується у Законопроекті, не призводить, вважає Конституційний Суд України, до скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина. За Конституцією України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5).

3.5. У пункті 5 Законопроекту у статті 106 Конституції України пропонується:

«а) у частині першій:

пункти 8–12 викласти відповідно в такій редакції:

«8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених Конституцією України;

9) вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій і депутатських груп, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, після відповідних консультацій з їх керівниками подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції;

10) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України;

11) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України;

12) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Голови служби безпеки України»;

пункт 14 виключити;

пункти 15 і 16 викласти відповідно в такій редакції:

«15) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції і законам України, актам Президента України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

16) скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим»;

пункт 19 після слів «рішення про використання Збройних Сил України» доповнити словами «та інших військових формувань»;

пункти 22, 29 і 30 викласти відповідно в такій редакції:

«22) призначає половину складу Конституційного Суду України»;

29) підписує закони;

30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України»;

б) частину четверту викласти у такій редакції:

«Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 8, 18, 21, 23 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання».

Пропоновані у Законопроекті зміни до статті 106 Конституції України (пункти 8, 9, 10, 11, 12, 22 частини першої) системно пов'язані з положеннями редакцій статей 83, 85, 90 Основного Закону України і зумовлені додатковими підставами дострокового припинення повноважень парламенту України, новою процедурою призначення Прем'єр-міністра України, формування персонального складу Кабінету Міністрів України. Як зазначалося вище, такі зміни не суперечать вимогам статті 157 Конституції України.

Зміни, що зумовлюють повноваження Президента України зупинити дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції і законам України, актам Президента України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності (редакція пункту 15 частини першої статті 106 Основного Закону України), відповідають вимогам статті 157 Основного Закону України.

На думку Конституційного Суду України, доповнення пункту 19 частини першої статті 106 Основного Закону України словами «та інших вій-

ськових формувань» системно пов'язано з положенням пункту 17 частини першої статті 106 чинної Конституції України і є таким, що не суперечить статті 157 Основного Закону України.

Згідно з пунктом 29 частини першої статті 106 чинної Конституції України Президент України «підписує закони, прийняті Верховною Радою України». У Законопроекті слова «прийняті Верховною Радою України» відсутні. Ці зміни не суперечать вимогам статті 157 Конституції України.

У змінах до пункту 30 частини першої статті 106 Основного Закону України міститься положення про те, що Президент України не має права вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів про внесення змін до Конституції України. Конституційний Суд України вважає, що зазначені зміни не суперечать вимогам статті 157 Конституції України.

Пропонована у Законопроекті редакція частини четвертої статті 106 Конституції України встановлює, що положення, за яким акти Президента України, видані в межах повноважень, потребують скріплення підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання, є таким, що відповідає вимогам статті 157 Основного Закону України.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що всі пропоновані зміни до статті 106 Конституції України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.6. У пункті 6 Законопроекту статтю 112 Конституції України викладено в такій редакції:

«Стаття 112. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України. Голова Верховної Ради України в період виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6–8, 10–14, 22, 24, 25, 27, 28 статті 106 Конституції України».

Аналогічні по суті зміни до Основного Закону України вже розглядалися Конституційним Судом України і були визнані такими, що не суперечать вимогам статті 157 Конституції України (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002). Оскільки у пропонованих змінах до частини першої статті 106 Конституції України пункт «14» вилучено, це питання потребує узгодження з редакцією статті 112 Основного Закону України, у якій цей пункт зазначено.

3.7. У пункті 7 Законопроекту статті 113, 114, 115 Конституції України пропонується викласти в такій редакції:

«Стаття 113. Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України.

Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

Кандидатуру для призначення Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій і депутатських груп, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, після відповідних консультацій з їх керівниками.

Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Стаття 115. Прем'єр-міністр України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України.

Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Верховній Раді України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України, прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України мають наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України. У цих випадках Прем'єр-міністр України зобов'язаний подати Верховній Раді України заяву про відставку Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято, продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістдесят днів».

Наведена редакція статей 113, 114, 115 Конституції України зумовлена змінами повноважень Президента України, Верховної Ради України, а також Кабінету Міністрів України, Прем'єр-міністра України, порядку формування персонального складу Кабінету Міністрів України, заміщення посади Прем'єр-міністра України. По суті зазначені положення розглядалися Конституційним Судом України вище і були визнані такими, що не суперечать статті 157 Конституції України.

Конституційний Суд України вважає, що запропоновані у Законопроекті зміни до статей 113, 114, 115 Конституції України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

3.8. У пункті 8 Законопроекту в статті 116 Конституції України пропонується:

«а) у пункті 6 слова «подає Верховній Раді України звіт про його виконання» замінити словами «подає до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до закону про Державний бюджет України, а також звіт про виконання Державного бюджету України»;

б) доповнити статтю після пункту 9 новими пунктами такого змісту:

«10) утворює, реорганізовує та ліквідує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;

11) призначає відповідно до Конституції України за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які

не входять до складу Кабінету Міністрів України, голів місцевих державних адміністрацій, припиняє повноваження цих осіб на посадах;

12) призначає половину складу Ради Національного банку України».

У зв'язку з цим пункт 10 вважати пунктом 13».

Пропоновані зміни системно пов'язані з положенням частини другої статті 96 Конституції України, згідно з яким Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Тому логічно, що в процесі виконання Державного бюджету України у разі необхідності законопроект про внесення змін до закону про Державний бюджет України має подаватися до парламенту України також Кабінетом Міністрів України. Такі зміни, вважає Конституційний Суд України, не суперечать вимогам статті 157 Основного Закону України.

У Законопроекті статтю 116 Конституції України після пункту 9 пропонується доповнити новими пунктами 10, 11, 12, якими закріплюється перерозподіл повноважень між Президентом України та Кабінетом Міністрів України. Аналогічні за змістом зміни до статті 116 Основного Закону України вже були предметом розгляду Конституційного Суду України і визнані такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (Висновок Конституційного Суду України від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

3.9. У пункті 9 Законопроекту в статті 118 Конституції України пропонується:

«а) частину четверту викласти в такій редакції:

«Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України»;

б) частини дев'яту і десяту викласти відповідно в такій редакції:

«Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Кабінет Міністрів України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Кабінет Міністрів України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації».

У пропорованих змінах визначено повноваження Прем'єр-міністра України та Кабінету Міністрів України щодо голів місцевих державних адміністрацій. За чинною Конституцією України такі повноваження належать Президенту України.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що пропоровані зміни до статті 118 Конституції України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (така правова позиція викладена Конституційним Судом України у Висновку від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

3.10. У пункті 10 Законопроекту статтю 120 Конституції України пропонується викласти в такій редакції:

«Стаття 120. Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою

службову діяльність з іншою роботою (крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті, а також викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), входить до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади можуть суміщати свою службову діяльність із представницьким мандатом народного депутата України.

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України».

Пропонована редакція статті 120 Конституції України містить нове положення, за яким міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади можуть суміщати свою службову діяльність із мандатом народного депутата України. Вище Конституційний Суд України вже розглядав такі зміни (до статті 78) і визнав їх такими, що не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Враховуючи викладене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що пропонувані у Законопроекті зміни до статті 120 Основного Закону України відповідають вимогам статті 157 Конституції України.

Разом з тим потребує узгодження редакція частини другої статті 78 та частини другої статті 120 Конституції України. До того ж словосполучення «представницький мандат народного депутата України», що вживається у статті 120, є тавтологічним.

3.11. У пункті 11 Законопроекту статтю 121 Конституції України пропонується доповнити новим пунктом такого змісту:

«5) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами».

Пропоноване доповнення Конституційний Суд України вважає таким, що відповідає вимогам статті 157 Конституції України.

Водночас Конституційний Суд України звертає увагу, що доповнення статті 121 Конституції України новим пунктом 5 – положення щодо здійснення нагляду прокуратурою України «за додержанням прав і свобод людини і громадянина» – є загальним і потребує законодавчої конкретизації.

Крім того, нагляд прокуратурою України «за додержанням законів з цих питань органами державної влади» означає здійснення нею функції нагляду за додержанням законів фактично всіма державними органами України, зокрема єдиним органом законодавчої влади в Україні – Верховною Радою України, та судами України, що, як вважає Конституційний Суд України, не узгоджується з положенням Конституції України, за яким державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Конституції України).

3.12. У пункті 12 Законопроекту частину першу статті 122 Конституції України пропонується викласти в такій редакції:

«Прокуратуру очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду та звільняється з посади за згодою Верховної Ради України Президентом України. Верховна Рада України може висловити

недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади».

Конституційний Суд України вважає, що пропонована редакція статті 122 Основного Закону України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (така ж правова позиція з цього питання викладена Конституційним Судом України у Висновку від 16 жовтня 2002 № 1-в/2002).

3.13. У пунктах 13, 14 Законопроекту пропонується:

1) у статті 126 Конституції України

«а) частину четверту викласти в такій редакції:

«Судді обираються на посади строком на десять років, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше»;

б) пункт 2 частини п'ятої викласти у такій редакції:

«досягнення суддею шістдесяти п'яти років, а для суддів Конституційного Суду України та Верховного Суду України – сімдесяти років»;

2) друге речення частини першої статті 128 Конституції України викласти в такій редакції:

«Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України строком на десять років у порядку, встановленому законом».

Конституційний Суд України дійшов висновку, що пропоновані зміни до частини четвертої, пункту 2 частини п'ятої статті 126, частини першої статті 128 Конституції України не суперечать вимогам статті 157 Основного Закону України, оскільки не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Разом з тим, незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України (частина перша статті 126). Саме як відповідна гарантія чинною Конституцією України встановлено, що судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду вперше. Періодичне переобрання суддів, як зазначалося вище (зміни до пункту 27 частини першої статті 85 Основного Закону України), може призвести до зниження рівня гарантій незалежності суддів, передбачених Основним Законом України.

3.14. У пункті 15 Законопроекту частину першу статті 141 Конституції України пропонується викласти в такій редакції:

«До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки».

Пропоновані зміни визначають склад представницьких органів місцевого самоврядування, принципи їх формування та строк повноважень.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що зазначені зміни до частини першої статті 141 Основного Закону України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини громадянина.

3.15. У пункті 16 Законопроекту частину другу статті 148 Конституції України пропонується викласти в такій редакції:

«Президент України, Верховна Рада України призначають по дев'ять суддів Конституційного Суду України».

Пропонована редакція, вважає Конституційний Суд України, відповідає вимогам статті 157 Основного Закону України (такого ж висновку Конституційний Суд України дійшов щодо пропонованих у цьому Законопроекті змін до пункту 26 частини першої статті 85, пункту 22 частини першої статті 106 Основного Закону України, згідно з якими Верховна Рада України і Президент України призначають відповідно по дев'ять суддів Конституційного Суду України).

За Основним Законом України Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України (частина перша статті 148). Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України (частина друга статті 148).

Позбавлення з'їзду суддів України – найвищого органу суддівського самоврядування – участі у призначенні суддів Конституційного Суду України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина. Однак, по суті, це відсторонює судову владу від формування єдиного органу конституційної юрисдикції, що не слугуватиме зміцненню засад конституційного судочинства в Україні.

3.16. У пункті 17 Законопроекту Конституцію України пропонується доповнити розділом XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України» такого змісту:

1. «Зміни до Конституції України, що вносяться Законом України від _____ «Про внесення змін до Конституції України», набирають чинності через чотири місяці після його прийняття Верховною Радою України, за винятком випадків, передбачених цим розділом.

2. Конституційний склад Верховної Ради України у кількості 450 народних депутатів України обирається у 2006 році на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування на засадах пропорційної системи з обранням народних депутатів України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків політичних партій відповідно до закону.

3. Строк повноважень Верховної Ради України, обраної у 2002 році, чотири роки.

Частина п'ята нової редакції статті 76 Конституції України набирає чинності з дня набуття повноважень Верховною Радою України, обраною у 2006 році.

4. Президент України відповідно до змін до Конституції України, внесених цим Законом, обирається Верховною Радою України в місячний строк після набуття повноважень Верховною Радою України, обраною у 2006 році.

5. Чергові вибори Президента України проводяться згідно з Конституцією України в останню неділю жовтня 2004 року.

Президент України набуває повноважень відповідно до цього Закону після вступу на пост за результатами виборів Президента України у 2004 році.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

---

6. Повноваження Президента України, обраного у 2004 році, припиняються з моменту вступу на пост новообраного Верховною Радою України Президента України у 2006 році.

7. Судді Конституційного Суду України, призначені з'їздом суддів України, продовжують виконувати свої повноваження до закінчення визначеного цією Конституцією строку. Після закінчення строку повноважень цих суддів Президент України та Верховна Рада України призначають по три нових судді Конституційного Суду України.

У разі дострокового припинення повноважень суддями Конституційного Суду України, призначеними з'їздом суддів України, нові судді Конституційного Суду України призначаються по чергово Президентом України та Верховною Радою України.

8. Зміни щодо обрання суддів строком на десять років застосовуються до суддів, які обираються, починаючи з дня набрання чинності Законом України від _____ «Про внесення змін до Конституції України».

9. Органи прокуратури України виконують повноваження, передбачені пунктом 5 статті 121 цього Закону, протягом п'яти років з дня набрання ним чинності».

Конституційний Суд України дійшов висновку, що пропонуване у Законопроекті доповнення Конституції України розділом XVI визначає правовий механізм вирішення питань, пов'язаних з набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України», та не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, тобто відповідає вимогам статті 157 Конституції України.

Конституційний Суд України звертає увагу на те, що у Законопроекті назва розділу XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України» не узгоджується зі структурою чинної Конституції України, зокрема розділом XIV «Прикінцеві положення» та розділом XV «Перехідні положення».

Вбачається певна неузгодженість положень розділу XVI щодо часу набуття повноважень Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України за Законом України «Про внесення змін до Конституції України».

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 155, 159 Конституції України, статтями 51, 63, 66, 69, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

Д І Й Ш О В В И С Н О В К У :

1. Визнати проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстраційний № 4105), поданий до Верховної Ради України 233 народними депутатами України (Гавришем С.Б., Богатирьовою Р.В., Ващук К.Т., Гапочною М.М., Симоненком П.М. та іншими), таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Законопроектом пропонується внести до Конституції України такі зміни:

«1) статті 76, 78, 81 – 83, 85, 87 – 90 та 93 викласти відповідно в такій редакції:

«Стаття 76. Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста

п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загально-го, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

До Верховної Ради України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років»;

«Стаття 78. Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади (крім посад міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади), займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного або наглядового органу підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк припиняє таку діяльність або подає особисто заяву про складення повноважень народного депутата України»;

«Стаття 81. Повноваження народних депутатів України, в тому числі обраних замість тих, які вибули достроково, або обраних на позачергових виборах, припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі:

- 1) складення повноважень за його особистою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) якщо ним не усунуто протягом двадцяти днів обставин, які порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності;
- 6) відсутності його без поважних причин на ста пленарних засіданнях Верховної Ради України протягом календарного року;
- 7) невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу (виключення) народного депутата України із складу такої фракції;
- 8) смерті.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково

також у разі дострокового припинення відповідно до Конституції України повноважень Верховної Ради України – в день відкриття першого засідання Верховної Ради України за участю новообраних на позачергових виборах народних депутатів України.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у випадках, передбачених пунктами 1, 4, 6 частини другої цієї статті, приймається Верховною Радою України, у випадку, передбаченому пунктом 5 частини другої цієї статті, – в судовому порядку.

У разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо народного депутата України, визнання народного депутата України недієздатним або безвісно відсутнім його повноваження припиняються з дати набрання чинності рішенням суду, в разі смерті народного депутата України – з дати смерті, встановленої свідоцтвом про смерть.

У разі невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу (виключення) народного депутата України із складу такої фракції його повноваження припиняються достроково на підставі закону за рішенням вищого керівного органу відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій) з дати прийняття такого рішення.

Стаття 82. Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

Верховна Рада України збирається не першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів. Перше засідання новообраної Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Стаття 83. Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання.

Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

У Верховній Раді України за результатами виборів і на основі узгодження та поєднання політичних позицій формується коаліція депутатських фракцій і депутатських груп, до якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, яка відповідно до Конституції України вносить пропозиції Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України, формує склад Кабінету Міністрів України та є відповідальною за його діяльність.

Коаліція депутатських фракцій і депутатських груп у Верховній Раді України утворюється протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або поза-

чергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій і депутатських груп.

Засади формування, організації діяльності та припинення діяльності коаліції встановлюються Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України»;

«Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

- 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;
- 3) прийняття законів;
- 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;
- 8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- 10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпичменту), встановленої статтею 111 цієї Конституції;
- 11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- 12) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України та Голови служби безпеки України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, припинення повноважень зазначених осіб на цих посадах, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України;
- 13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції;
- 14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;
- 15) прийняття Регламенту Верховної Ради України;
- 16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати України;

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

---

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) встановлення державних символів України;

25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;

26) призначення половини складу Конституційного Суду України;

27) обрання суддів строком на десять років;

28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання законом згоди на обов'язковість для України міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано законом;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;

34) затвердження законом Конституції Автономної Республіки Крим, змін до неї, визначення законом правових засад майна, що належить Автономній Республіці Крим;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату

Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності.

Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання»;

«Стаття 87. Верховна Рада України за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України або протягом останньої сесії Верховної Ради України.

Стаття 88. Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника та заступників Голови Верховної Ради України та відкликає їх з цих посад. Кількість заступників Голови Верховної Ради України визначається Верховною Радою України.

Голова Верховної Ради України:

- 1) веде пленарні засідання Верховної Ради України;
- 2) організовує підготовку питань до розгляду на пленарних засіданнях Верховної Ради України;
- 3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;
- 4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;
- 5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Стаття 89. Верховна Рада України для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України та обирає голів, перших заступників, заступників та секретарів цих комітетів.

Стаття 90. Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо:

- 1) протягом одного місяця у Верховній Раді України не сформовано коаліцію депутатських фракцій і депутатських груп відповідно до статті 83 цієї Конституції;
- 2) протягом трьох місяців Верховною Радою України відповідно до статті 103 Конституції України не обрано Президента України;

3) протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України;

4) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Таке рішення приймається Президентом України після консультацій з Головою Верховної Ради України та його заступниками та головами депутатських фракцій і депутатських груп.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені Президентом України в останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України та Президента України за винятком випадку, передбаченого пунктом 2 частини другої цієї статті»;

«Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово»;

2) частину четверту статті 94 доповнити реченням такого змісту:

«У разі якщо Президент України не підписав такий закон він підписується та офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України»;

3) статтю 98 викласти в такій редакції:

«Стаття 98. Контроль за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата України»;

4) у статті 103:

а) частину першу замінити трьома новими частинами такого змісту:

«Стаття 103. Президент України обирається Верховною Радою України.

Президент України вважається обраним, якщо за його обрання шляхом таємного голосування проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Президент України обирається на строк п'ять років».

б) частину п'яту виключити;

У зв'язку з цим частини другу–четверту та шосту вважати відповідно частинами четвертою–сьомою.

5) у статті 106:

а) у частині першій:

пункти 8–12 викласти відповідно в такій редакції:

«8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених Конституцією України;

9) вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій і депутатських груп, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, після відповідних консультацій з їх керівниками подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції;

10) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України;

11) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України;

12) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Голови служби безпеки України»;

пункт 14 виключити;

пункти 15 і 16 викласти відповідно в такій редакції:

«15) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції і законам України, актам Президента України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

16) скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим»;

пункт 19 після слів «рішення про використання Збройних Сил України» доповнити словами «та інших військових формувань»;

пункти 22, 29 і 30 викласти відповідно в такій редакції:

«22) призначає половину складу Конституційного Суду України»;

«29) підписує закони;

30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України»;

б) частину четверту викласти у такій редакції:

«Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 8, 18, 21, 23 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання»;

б) статтю 112 викласти в такій редакції:

«Стаття 112. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України. Голова Верховної Ради України в період виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6–8, 10–14, 22, 24, 25, 27, 28 статті 106 Конституції України»;

7) статті 113–115 викласти в такій редакції:

«Стаття 113. Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України.

Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

Кандидатуру для призначення Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій і депутатських груп, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, після відповідних консультацій з їх керівниками.

Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, ін-

ші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Стаття 115. Прем'єр-міністр України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України.

Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Верховній Раді України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України, прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України мають наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України. У цих випадках Прем'єр-міністр України зобов'язаний подати Верховній Раді України заяву про відставку Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято, продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістдесят днів»;

8) у статті 116:

а) у пункті 6 слова «подає Верховній Раді України звіт про його виконання» замінити словами «подає до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до закону про Державний бюджет України, а також звіт про виконання Державного бюджету України»;

б) доповнити статтю після пункту 9 новими пунктами такого змісту:

«10) утворює, реорганізовує та ліквідує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;

11) призначає відповідно до Конституції України за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, голів місцевих державних адміністрацій, припиняє повноваження цих осіб на посадах;

12) призначає половину складу Ради Національного банку України».

У зв'язку з цим пункт 10 вважати пунктом 13;

9) у статті 118:

а) частину четверту викласти в такій редакції:

«Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України»;

б) частини дев'яту і десяту викласти відповідно в такій редакції:

«Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Кабінет Міністрів України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Кабінет Міністрів України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації»;

10) статтю 120 викласти в такій редакції:

«Стаття 120. Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою

службову діяльність з іншою роботою (крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті, а також викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), входить до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади можуть суміщати свою службову діяльність із представницьким мандатом народного депутата України.

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України»;

11) доповнити статтю 121 новим пунктом такого змісту:

«5) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержання законів з цих питань органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами»;

12) частину першу статті 122 викласти в такій редакції:

«Прокуратуру очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду та звільняється з посади за згодою Верховної Ради України Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади»;

13) у статті 126:

а) частину четверту викласти в такій редакції:

«Судді обираються на посади строком на десять років, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше»;

б) пункт 2 частини п'ятої викласти у такій редакції:

«досягнення суддею шістдесяти п'яти років, а для суддів Конституційного Суду України та Верховного Суду України – сімдесяти років»;

14) друге речення частини першої статті 128 викласти в такій редакції:

«Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України строком на десять років у порядку, встановленому законом»;

15) частину першу статті 141 викласти в такій редакції:

«До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки»;

16) частину другу статті 148 викласти в такій редакції:

«Президент України, Верховна Рада України призначають по дев'ять суддів Конституційного Суду України»;

17) доповнити Конституцію України розділом XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України» такого змісту:

«Розділ XVI

Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України

1. Зміни до Конституції України, що вносяться Законом України від _____ «Про внесення змін до Конституції України», набувають чинності через чотири місяці після його прийняття Верховною Радою України, за винятком випадків, передбачених цим розділом.

2. Конституційний склад Верховної Ради України у кількості 450 народних депутатів України обирається у 2006 році на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування на засадах пропорційної системи з обранням народних депутатів України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків політичних партій відповідно до закону.

3. Строк повноважень Верховної Ради України, обраної у 2002 році, чотири роки.

Частина п'ята нової редакції статті 76 Конституції України набирає чинності з дня набуття повноважень Верховною Радою України, обраною у 2006 році.

4. Президент України відповідно до змін до Конституції України, внесені цим Законом, обирається Верховною Радою України в місячний строк після набуття повноважень Верховною Радою України, обраною у 2006 році.

5. Чергові вибори Президента України проводяться згідно з Конституцією України в останню неділю жовтня 2004 року.

Президент України набуває повноважень відповідно до цього Закону після вступу на пост за результатами виборів Президента України у 2004 році.

6. Повноваження Президента України, обраного у 2004 році, припиняються з моменту вступу на пост новообраного Верховною Радою України Президента України у 2006 році.

7. Судді Конституційного Суду України, призначені з'їздом суддів України, продовжують виконувати свої повноваження до закінчення визначеного цією Конституцією строку. Після закінчення строку повноважень цих суддів Президент України та Верховна Рада України призначають по три нових судді Конституційного Суду України.

У разі дострокового припинення повноважень судьями Конституційного Суду України, призначеними з'їздом суддів України, нові судді Конституційного Суду України призначаються по чергово Президентом України та Верховною Радою України.

8. Зміни щодо обрання суддів строком на десять років застосовуються до суддів, які обираються, починаючи з дня набрання чинності Законом України від _____ «Про внесення змін до Конституції України».

9. Органи прокуратури України виконують повноваження, передбачені пунктом 5 статті 121 цього Закону, протягом п'яти років з дня набрання ним чинності».

2. Висновок Конституційного Суду України щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстраційний № 4105) вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскаржений.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о даче заключения о соответствии проекта
Закона Украины «О внесении изменений
в Конституцию Украины»,
направленного Председателем Верховной Рады Украины,
требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины
(дело о внесении изменений в статьи 76, 78, 81 и другие
Конституции Украины)**

г. Київ
5 ноября 2003 года
№ 2-в/2003

Справа № 1-39/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича – судья-докладчик, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о даче Конституционным Судом Украины заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (регистрационный № 4105) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статье 159 Конституции Украины стало поступление в Конституционный Суд Украины в соответствии с Постановлением Верховной Рады Украины «О некоторых вопросах порядка подготовки законопроектов о внесении изменений в Конституцию Украины к рассмотрению Верховной Радой Украины» от 11 июля 2003 года № 1116-IV проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» для дачи заключения о его соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 159 Конституции Украины является необходимость заключения Конституционного Суда Украины о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

в Конституцию Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины для рассмотрения его Верховной Радой Украины.

Заслушав судью-докладчика Евграфова П.Б. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Председатель Верховной Рады Украины согласно Постановлению Верховной Рады Украины «О некоторых вопросах порядка подготовки законопроектов о внесении изменений в Конституцию Украины к рассмотрению Верховной Радой Украины» направил в Конституционный Суд Украины для дачи заключения о соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины проект Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (далее – Законопроект), представленный в Верховную Раду Украины 233 народными депутатами Украины (Гавришем С.Б., Богатыревой Р.В., Ващук Е.Т., Гапочкой Н.М., Симоненко П.Н. и другими), которым предлагается внести изменения в статьи 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 98, 103, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 128, 141, 148 Конституции Украины и дополнить ее разделом XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений в Конституцию Украины».

2. В соответствии с пунктом 1 части первой статьи 85 Конституции Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII настоящей Конституции.

Согласно статье 159 Конституции Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины рассматривается Верховной Радой Украины при наличии заключения Конституционного Суда Украины о соответствии законопроекта требованиям статей 157 и 158 настоящей Конституции.

Частью первой статьи 157 Основного Закона Украины установлено, что Конституция Украины не может быть изменена, если изменения направлены, в частности, на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

Исходя из анализа предлагаемых в Законопроекте изменений к статьям 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 98, 103, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 128, 141, 148 Конституции Украины и дополнения ее разделом XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений к Конституции Украины» Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что эти изменения не направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины, а следовательно, в этой части Законопроект отвечает требованиям статьи 157 Конституции Украины.

В статье 158 Основного Закона Украины определено, что законопроект о внесении изменений к Конституции Украины, который рассматривался Верховной Радой Украины, и закон не был принят, может быть представлен в Верховную Раду Украины не ранее чем через год со дня принятия

решения по этому законопроекту (часть первая); Верховная Рада Украины в течение срока своих полномочий не может дважды изменять одни и те же положения Конституции Украины (часть вторая).

Исследование материалов дела свидетельствует о том, что Верховная Рада Украины нынешнего созыва не рассматривала и не вносила изменений в статьи 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 98, 103, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 128, 141, 148 Конституции Украины и не дополняла ее разделом XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений к Конституции Украины». Следовательно, требования статьи 158 Конституции Украины соблюдены.

3. Проверяя Законопроект на предмет соблюдения требований части первой статьи 157 Конституции Украины о недопустимости внесения в Основной Закон Украины изменений, в частности предусматривающих упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

3.1. В пункте 1 Законопроекта предлагается статьи 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93 Конституции Украины изложить соответственно в следующей редакции:

«Статья 76. Конституционный состав Верховной Рады Украины – четыреста пятьдесят народных депутатов Украины, которые избираются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования.

В Верховную Раду Украины может быть избран гражданин Украины, достигший на день выборов двадцати одного года, имеющий право голоса и проживающий в Украине в течение последних пяти лет.

Не может быть избран в Верховную Раду Украины гражданин, имеющий судимость за совершение умышленного преступления, если эта судимость не погашена и не снята в установленном законом порядке.

Полномочия народных депутатов Украины определяются Конституцией и законами Украины.

Срок полномочий Верховной Рады Украины составляет пять лет»;

«Статья 78. Народные депутаты Украины осуществляют свои полномочия на постоянной основе.

Народные депутаты Украины не могут иметь другой представительский мандат, состоять на государственной службе, занимать иные оплачиваемые должности (кроме должностей министров, руководителей иных центральных органов исполнительной власти), заниматься иной оплачиваемой или предпринимательской деятельностью (кроме преподавательской, научной и творческой деятельности), входить в состав руководящего или надзорного органа предприятия либо организации, имеющей целью получение прибыли.

Требования относительно несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности устанавливаются законом.

В случае возникновения обстоятельств, которые нарушают требования о несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности, народный депутат Украины в двадцатидневный срок прекращает такую

деятельность или подает личное заявление о сложении полномочий народного депутата Украины»;

«Статья 81. Полномочия народных депутатов Украины, в том числе избранных вместо выбывших досрочно или избранных на внеочередных выборах, прекращаются одновременно с прекращением полномочий Верховной Рады Украины.

Полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно в случае:

- 1) сложения полномочий по его личному заявлению;
- 2) вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении его;
- 3) признания его судом недееспособным или безвестно отсутствующим;
- 4) прекращения его гражданства или выезда на постоянное жительство за пределы Украины;
- 5) если им не устранены в течение двадцати дней обстоятельства, нарушающие требования о несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности;
- 6) отсутствия его без уважительных причин на ста пленарных заседаниях Верховной Рады Украины в течение календарного года;
- 7) невхождения народного депутата Украины, избранного от политической партии (избирательного блока политических партий), в состав депутатской фракции этой политической партии (избирательного блока политических партий) или выхода (исключения) народного депутата Украины из состава такой фракции;
- 8) смерти.

Полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно также в случае досрочного прекращения в соответствии с Конституцией Украины полномочий Верховной Рады Украины – в день открытия первого заседания Верховной Рады Украины с участием новоизбранных на внеочередных выборах народных депутатов Украины.

Решение о досрочном прекращении полномочий народного депутата Украины в случаях, предусмотренных пунктами 1, 4, 6 части второй настоящей статьи, принимается Верховной Радой Украины, в случае, предусмотренном пунктом 5 части второй настоящей статьи, – в судебном порядке.

В случае вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении народного депутата Украины, признания народного депутата Украины недееспособным или безвестно отсутствующим его полномочия прекращаются с даты вступления в силу решения суда, в случае смерти народного депутата Украины – с даты смерти, установленной свидетельством о смерти.

В случае невхождения народного депутата Украины, избранного от политической партии (избирательного блока политических партий), в состав депутатской фракции этой политической партии (избирательного блока политических партий) или выхода (исключения) народного депутата Украины из состава такой фракции его полномочия прекращаются досрочно на основании закона по решению высшего руководящего органа соответ-

ствующей политической партии (избирательного блока политических партий) с даты принятия такого решения.

Статья 82. Верховная Рада Украины работает сессионно.

Верховная Рада Украины полномочна при условии избрания не менее двух третей от ее конституционного состава.

Верховная Рада Украины собирается на первую сессию не позднее чем на тридцатый день после официального объявления результатов выборов. Первое заседание новоизбранной Верховной Рады Украины открывает старший по возрасту народный депутат Украины.

Статья 83. Очередные сессии Верховной Рады Украины начинаются в первый вторник февраля и первый вторник сентября каждого года.

Внеочередные сессии Верховной Рады Украины, с указанием повестки дня, созываются Председателем Верховной Рады Украины по требованию Президента Украины или по требованию не менее трети народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины.

В случае объявления указа Президента Украины о введении военного или чрезвычайного положения в Украине либо отдельных ее местностях Верховная Рада Украины собирается на заседание в двухдневный срок без созыва.

Порядок работы Верховной Рады Украины устанавливается Конституцией Украины и Регламентом Верховной Рады Украины.

В Верховной Раде Украины по результатам выборов и на основе согласования и объединения политических позиций формируется коалиция депутатских фракций и депутатских групп, в которую входит большинство народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины, которая в соответствии с Конституцией Украины вносит предложения Президенту Украины о кандидатуре Премьер-министра Украины, формирует состав Кабинета Министров Украины и ответственна за его деятельность.

Коалиция депутатских фракций и депутатских групп в Верховной Раде Украины создается в течение одного месяца со дня открытия первого заседания Верховной Рады Украины, которое проводится после очередных или внеочередных выборов Верховной Рады Украины, или в течение месяца со дня прекращения деятельности коалиции депутатских фракций и депутатских групп.

Основы формирования, организации деятельности и прекращения деятельности коалиции устанавливаются Конституцией Украины и Регламентом Верховной Рады Украины»;

«Статья 85. К полномочиям Верховной Рады Украины относится:

- 1) внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII настоящей Конституции;
- 2) назначение всеукраинского референдума по вопросам, определенным статьей 73 настоящей Конституции;
- 3) принятие законов;
- 4) утверждение Государственного бюджета Украины и внесение изменений в него, контроль за исполнением Государственного бюджета Украины, принятие решения по отчету о его исполнении;
- 5) определение основ внутренней и внешней политики;

6) утверждение общегосударственных программ экономического, научно-технического, социального, национально-культурного развития, охраны окружающей среды;

7) назначение выборов Президента Украины в сроки, предусмотренные настоящей Конституцией;

8) заслушивание ежегодных и внеочередных посланий Президента Украины о внутреннем и внешнем положении Украины;

9) объявление по представлению Президента Украины состояния войны и заключение мира, одобрение решения Президента Украины об использовании Вооруженных Сил Украины, иных воинских формирований в случае вооруженной агрессии против Украины;

10) смещение Президента Украины с поста в порядке особой процедуры (импичмента), установленном статьей 111 настоящей Конституции;

11) рассмотрение и принятие решения по одобрению Программы деятельности Кабинета Министров Украины;

12) назначение по представлению Президента Украины Премьер-министра Украины, Министра обороны Украины, Министра иностранных дел Украины и Председателя Службы безопасности Украины, назначение по представлению Премьер-министра Украины других членов Кабинета Министров Украины, Председателя Антимонопольного комитета Украины, Председателя Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины, Председателя Фонда государственного имущества Украины, прекращение полномочий указанных лиц на этих должностях, решение вопроса об отставке Премьер-министра Украины, членов Кабинета Министров Украины;

13) осуществление контроля за деятельностью Кабинета Министров Украины в соответствии с настоящей Конституцией;

14) утверждение решений о предоставлении Украиной займов и экономической помощи иностранным государствам и международным организациям, а также о получении Украиной от иностранных государств, банков и международных финансовых организаций займов, не предусмотренных Государственным бюджетом Украины, осуществление контроля за их использованием;

15) принятие Регламента Верховной Рады Украины;

16) назначение на должности и освобождение от должностей Председателя и других членов Счетной палаты Украины;

17) назначение на должность и освобождение от должности Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека; заслушивание его ежегодных докладов о состоянии соблюдения и защиты прав и свобод человека в Украине;

18) назначение на должность и освобождение от должности Председателя Национального банка Украины по представлению Президента Украины;

19) назначение и освобождение половины состава Совета Национального банка Украины;

20) назначение половины состава Национального совета Украины по вопросам телевидения и радиовещания;

- 21) назначение на должность и прекращение полномочий членов Центральной избирательной комиссии по представлению Президента Украины;
  - 22) утверждение общей структуры, численности, определение функций Вооруженных Сил Украины, Службы безопасности Украины, иных созданных в соответствии с законами Украины воинских формирований, а также Министерства внутренних дел Украины;
  - 23) одобрение решения о предоставлении военной помощи другим государствам, о направлении подразделений Вооруженных Сил Украины в другое государство или о допуске подразделений вооруженных сил других государств на территорию Украины;
  - 24) учреждение государственных символов Украины;
  - 25) дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Генерального прокурора Украины; выражение недоверия Генеральному прокурору Украины, что влечет его отставку с должности;
  - 26) назначение половины состава Конституционного Суда Украины;
  - 27) избрание судей сроком на десять лет;
  - 28) досрочное прекращение полномочий Верховной Рады Автономной Республики Крым при наличии заключения Конституционного Суда Украины о нарушении ею Конституции Украины или законов Украины; назначение внеочередных выборов в Верховную Раду Автономной Республики Крым;
  - 29) образование и ликвидация районов, установление и изменение границ районов и городов, отнесение населенных пунктов к категории городов, наименование и переименование населенных пунктов и районов;
  - 30) назначение очередных и внеочередных выборов в органы местного самоуправления;
  - 31) утверждение в течение двух дней с момента обращения Президента Украины указов о введении военного или чрезвычайного положения в Украине либо в отдельных ее местностях, о всеобщей или частичной мобилизации, об объявлении отдельных местностей зонами чрезвычайной экологической ситуации;
  - 32) дача законом согласия на обязательность для Украины международных договоров Украины и денонсация международных договоров Украины, согласие на обязательность которых дано законом;
  - 33) осуществление парламентского контроля в пределах, определенных настоящей Конституцией;
  - 34) утверждение законом Конституции Автономной Республики Крым, изменений к ней, определение законом правовых основ имущества, принадлежащего Автономной Республике Крым;
  - 35) назначение на должность и освобождение от должности руководителя аппарата Верховной Рады Украины; утверждение сметы Верховной Рады Украины и структуры ее аппарата;
  - 36) утверждение перечня объектов права государственной собственности, не подлежащих приватизации, определению правовых основ изъятия объектов права частной собственности.
- Верховная Рада Украины осуществляет иные полномочия, отнесенные в соответствии с Конституцией Украины к ее ведению»;

«Статья 87. Верховная Рада Украины по предложению Президента Украины или не менее одной трети народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины может рассмотреть вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины и принять резолюцию недоверия Кабинету Министров Украины большинством от конституционного состава Верховной Рады.

Вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины не может рассматриваться Верховной Радой Украины более одного раза в течение одной очередной сессии, а также в течение года после одобрения Программы деятельности Кабинета Министров Украины или в течение последней сессии Верховной Рады Украины.

Статья 88. Верховная Рада Украины избирает из своего состава Председателя Верховной Рады Украины, Первого заместителя и заместителей Председателя Верховной Рады Украины и отзывает их с этих должностей. Количество заместителей Председателя Верховной Рады Украины определяется Верховной Радой Украины.

Председатель Верховной Рады Украины:

- 1) ведет пленарные заседания Верховной Рады Украины;
- 2) организует подготовку вопросов к рассмотрению на пленарных заседаниях Верховной Рады Украины;
- 3) подписывает акты, принятые Верховной Радой Украины;
- 4) представляет Верховную Раду Украины в сношениях с другими органами государственной власти Украины и органами власти других государств;
- 5) организует работу аппарата Верховной Рады Украины.

Председатель Верховной Рады Украины осуществляет полномочия, предусмотренные настоящей Конституцией, в порядке, установленном Регламентом Верховной Рады Украины.

Статья 89. Верховная Рада Украины для осуществления законопроектной работы, подготовки и предварительного рассмотрения вопросов, отнесенных к ее полномочиям, выполнения контрольных функций в соответствии с Конституцией Украины создает из числа народных депутатов Украины комитеты Верховной Рады Украины и избирает председателей, первых заместителей, заместителей и секретарей этих комитетов.

Статья 90. Полномочия Верховной Рады Украины прекращаются в день открытия первого заседания Верховной Рады Украины нового созыва.

Президент Украины может досрочно прекратить полномочия Верховной Рады Украины, если:

- 1) в течение одного месяца в Верховной Раде Украины не сформирована коалиция депутатских фракций и депутатских групп в соответствии со статьей 83 настоящей Конституции;
- 2) в течение трех месяцев Верховной Радой Украины в соответствии со статьей 103 Конституции Украины не избран Президент Украины;
- 3) в течение шестидесяти дней после отставки Кабинета Министров Украины не сформирован персональный состав Кабинета Министров Украины;
- 4) в течение тридцати дней одной очередной сессии пленарные заседания не могут начаться.

Такое решение принимается Президентом Украины после консультации с Председателем Верховной Рады Украины, его заместителями, председателями депутатских фракций и депутатских групп.

Полномочия Верховной Рады Украины не могут быть досрочно прекращены Президентом Украины в последние шесть месяцев срока полномочий Верховной Рады Украины и Президента Украины, за исключением случая, предусмотренного пунктом 2 части второй настоящей статьи»;

«Статья 93. Право законодательной инициативы в Верховной Раде Украины принадлежит Президенту Украины, народным депутатам Украины и Кабинету Министров Украины.

Законопроекты, определенные Президентом Украины как неотложные, рассматриваются Верховной Радой Украины вне очереди».

В Законопроекте предлагается внести следующие изменения в Конституцию Украины, а именно: срок полномочий Верховной Рады Украины составляет пять лет (часть пятая статьи 76); расширен перечень требований относительно несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности, кроме возможности занимать должности министров, руководителей иных центральных органов исполнительной власти (часть вторая статьи 78). Положения Законопроекта содержат дополнительные основания досрочного прекращения полномочий народного депутата Украины и порядок разрешения этого вопроса (пункты 5, 6, 7 части второй, части третья, четвертая, шестая статьи 81). Предусматривается также, что порядок работы Верховной Рады Украины устанавливается Конституцией Украины и Регламентом Верховной Рады Украины; в Верховной Раде Украины по результатам выборов и на основе согласования и объединения политических позиций формируется «коалиция депутатских фракций и депутатских групп», в которую входит большинство народных депутатов Украины от конституционного состава парламента; определяются срок, порядок и конституционно-правовые основы формирования, организации деятельности и прекращения деятельности указанной коалиции (части четвертая, пятая, шестая, седьмая статьи 83).

Отдельные изменения, в частности к части первой статьи 85 Конституции Украины, обусловлены перераспределением полномочий между Президентом Украины, Верховной Радой Украины и Кабинетом Министров Украины (пункт 12, а также статья 87); закрепляют определение порядка работы парламента Украины (пункт 15, статьи 88, 89), отнесение к его полномочиям учреждение государственных символов Украины (пункт 24); конкретизируют форму правового акта (закон), которым регулируются вопросы в сфере международных отношений, участником которых является Украина (пункт 32); определяют решение на конституционном уровне отдельных вопросов относительно Автономной Республики Крым (пункт 34).

В Законопроекте приведены дополнительные основания для досрочного прекращения полномочий Верховной Рады Украины Президентом Украины, определяется процедура принятия решения о досрочном прекращении полномочий парламента Украины (пункты 1, 2, 3 части второй, части третья, четвертая статьи 90).

Предлагаемая редакция статьи 93 Конституции Украины не предусмат-

ривает права законодательной инициативы Национального банка Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что изменения к статьям 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93 Конституции Украины не направлены на упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

Вместе с тем Конституционный Суд Украины отмечает, что редакция части пятой статьи 76 Основного Закона Украины, в которой предусматривается срок полномочий Верховной Рады Украины пять лет, не согласуется с положением части первой статьи 77 действующей Конституции Украины, согласно которому этот срок составляет четыре года.

Из содержания предлагаемой редакции частей пятой, шестой статьи 83, пункта 1 части второй статьи 90 Конституции Украины вытекает, что независимо от результатов выборов формирование в Верховной Раде Украины «коалиции депутатских фракций и депутатских групп», в которую должно входить большинство народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины, является условием реализации парламентом Украины части его полномочий. Однако возможно, что по результатам выборов в Верховную Раду Украины большинство составят народные депутаты Украины одной фракции, которая может самостоятельно претендовать на формирование состава Кабинета Министров Украины, в том числе вносить предложения по кандидатуре Премьер-министра Украины и т. д.

Конституционный Суд Украины обращает также внимание на то, что положение Законопроекта об избрании Верховной Радой Украины судей сроком на десять лет, а не бессрочно, как это предусмотрено действующей Конституцией Украины (пункт 27 части первой статьи 85, часть четвертая статьи 126, часть первая статьи 128), может привести к снижению уровня гарантий независимости судей, установленных Основным Законом Украины

В Законопроекте не воспроизведено положение части четвертой статьи 89 действующей Конституции Украины, согласно которому Верховная Рада Украины для проведения расследования по вопросам, представляющим общественный интерес, создает временные следственные комиссии, если за это проголосовало не менее одной трети от ее конституционного состава. Создание в таком порядке временных следственных комиссий служит гарантией прав оппозиции в Верховной Раде Украины и в то же время будет способствовать осуществлению Верховной Радой Украины парламентского контроля.

3.2. В пункте 2 Законопроекта часть четвертую статьи 94 Конституции Украины предлагается дополнить предложением следующего содержания:

«В случае если Президент Украины не подписал такой закон, его подписывает и официально обнародует Председатель Верховной Рады Украины».

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что это изменение отвечает требованиям статьи 157 Конституции Украины как не предусматривающее упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина (аналогичная по существу позиция сформулирована в Заклю-

чений Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

3.3. В пункте 3 Законопроекта статью 98 Конституции Украины предлагается изложить в следующей редакции:

«Статья 98. Контроль за поступлением и использованием средств Государственного бюджета Украины от имени Верховной Рады Украины осуществляет Счетная палата Украины».

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая редакция статьи не предусматривает упразднения либо ограничения прав и свобод человека и гражданина (подобная правовая позиция относительно аналогичной по смыслу редакции статьи 98 Основного Закона Украины изложена Конституционным Судом Украины в его Заключениях от 25 марта 1999 года № 1-в/99, от 21 декабря 2000 года № 4-в/2000 и от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

3.4. В пункте 4 Законопроекта в статье 103 Конституции Украины предлагается:

«а) часть первую заменить тремя новыми частями следующего содержания:

«Статья 103. Президент Украины избирается Верховной Радой Украины.

Президент Украины считается избранным, если за его избрание путем тайного голосования проголосовало не менее двух третей от конституционного состава Верховной Рады Украины.

Президент Украины избирается сроком на пять лет».

б) часть пятую исключить;

В связи с этим части вторую–четвертую и шестую считать соответственно частями четвертой–седьмой».

Изменение порядка избрания Президента Украины, как предлагается в Законопроекте, не ведет, считает Конституционный Суд Украины, к упразднению либо ограничению прав и свобод человека и гражданина. Согласно Конституции Украины носителем суверенитета и единственным источником власти в Украине является народ, который осуществляет власть как непосредственно, так и через органы государственной власти и органы местного самоуправления (часть вторая статьи 5).

3.5. В пункте 5 Законопроекта в статье 106 Конституции Украины предлагается:

«а) в части первой:

пункты 8–12 изложить соответственно в следующей редакции:

«8) прекращает полномочия Верховной Рады Украины в случаях, предусмотренных Конституцией Украины;

9) вносит по предложению коалиции депутатских фракций и депутатских групп, сформированных в соответствии со статьей 83 Конституции Украины, после соответствующих консультаций с их руководителями представление о назначении Верховной Радой Украины Премьер-министра Украины в срок не позднее чем на пятнадцатый день после получения такого предложения;

10) вносит в Верховную Раду Украины представление о назначении Министра обороны Украины, Министра иностранных дел Украины;

11) назначает на должность и освобождает от должности с согласия Верховной Рады Украины Генерального прокурора Украины;

12) вносит в Верховную Раду Украины представление о назначении Председателя Службы безопасности Украины»;

пункт 14 исключить;

пункты 15 и 16 изложить соответственно в следующей редакции:

«15) приостанавливает действие актов Кабинета Министров Украины по мотивам несоответствия Конституции и законам Украины, актам Президента Украины с одновременным обращением в Конституционный Суд Украины относительно их конституционности;

16) отменяет акты Совета министров Автономной Республики Крым»;

пункт 19 после слов «решение об использовании Вооруженных Сил Украины» дополнить словами «и иных воинских формирований»;

пункты 22, 29 и 30 изложить соответственно в следующей редакции:

«22) назначает половину состава Конституционного Суда Украины»;

«29) подписывает законы;

30) имеет право вето относительно принятых Верховной Радой Украины законов (кроме законов о внесении изменений в Конституцию Украины) с последующим возвращением их на повторное рассмотрение Верховной Рады Украины»;

б) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Акты Президента Украины, изданные в пределах полномочий, предусмотренных пунктами 5, 8, 18, 21, 23 настоящей статьи, скрепляются подписями Премьер-министра Украины и министра, ответственного за акт и его исполнение».

Предлагаемые в Законопроекте изменения к статье 106 Конституции Украины (пункты 8, 9, 10, 11, 12, 22 части первой) системно связаны с положениями редакций статей 83, 85, 90 Основного Закона Украины и обусловлены дополнительными основаниями досрочного прекращения полномочий парламента Украины, новой процедурой назначения Премьер-министра Украины, формирования персонального состава Кабинета Министров Украины. Как отмечалось выше, такие изменения не противоречат требованиям статьи 157 Конституции Украины.

Изменения, определяющие полномочие Президента Украины приостанавливать действие актов Кабинета Министров Украины по мотивам несоответствия Конституции и законам Украины, актам Президента Украины с одновременным обращением в Конституционный Суд Украины относительно их конституционности (редакция пункта 15 части первой статьи 106 Основного Закона Украины), отвечают требованиям статьи 157 Основного Закона Украины.

По мнению Конституционного Суда Украины, дополнение пункта 19 части первой статьи 106 Основного Закона Украины словами «и иных воинских формирований» системно связано с положением пункта 17 части первой статьи 106 действующей Конституции Украины и не противоречит статье 157 Основного Закона Украины.

Согласно пункту 29 части первой статьи 106 действующей Конституции Украины Президент Украины «подписывает законы, принятые Верховной Радой Украины». В Законопроекте слова «принятые Верховной

Радой України» отсутствуют. Эти изменения не противоречат требованиям статьи 157 Конституции Украины.

В изменениях к пункту 30 части первой статьи 106 Основного Закона Украины содержится положение о том, что Президент Украины не имеет права вето относительно принятых Верховной Радой Украины законов о внесении изменений в Конституцию Украины. Конституционный Суд Украины считает, что указанные изменения не противоречат требованиям статьи 157 Конституции Украины.

Предлагаемая в Законопроекте редакция части четвертой статьи 106 Конституции Украины устанавливает, что положение, согласно которому акты Президента Украины, изданные в пределах полномочий, требуют скрепления подписями Премьер-министра Украины и министра, ответственного за акт и его исполнение, отвечает требованиям статьи 157 Основного Закона Украины.

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что все предлагаемые изменения к статье 106 Конституции Украины не предусматривают упразднения либо ограничения прав и свобод человека и гражданина.

3.6. В пункте 6 Законопроекта статья 112 Конституции Украины изложена в следующей редакции:

«Статья 112. В случае досрочного прекращения полномочий Президента Украины в соответствии со статьями 108, 109, 110, 111 настоящей Конституции исполнение обязанностей Президента Украины на период до избрания и вступления на пост нового Президента Украины возлагается на Председателя Верховной Рады Украины. Председатель Верховной Рады Украины в период исполнения им обязанностей Президента Украины не может осуществлять полномочия, предусмотренные пунктами 2, 6–8, 10–14, 22, 24, 25, 27, 28 статьи 106 Конституции Украины».

Аналогичные по сути изменения в Основной Закон Украины уже рассматривались Конституционным Судом Украины и были признаны не противоречащими требованиям статьи 157 Конституции Украины (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002). Поскольку в предлагаемых изменениях к части первой статьи 106 Конституции Украины пункт «14» исключен, этот вопрос должен быть согласован с редакцией статьи 112 Основного Закона Украины, в которой этот пункт указан.

3.7. В пункте 7 Законопроекта статьи 113, 114, 115 Конституции Украины предлагается изложить в следующей редакции:

«Статья 113. Кабинет Министров Украины (Правительство Украины) является высшим органом в системе органов исполнительной власти.

Кабинет Министров Украины ответственен перед Президентом Украины и Верховной Радой Украины, подконтролен и подотчетен Верховной Раде Украины в пределах, предусмотренных Конституцией Украины.

Кабинет Министров Украины в своей деятельности руководствуется Конституцией и законами Украины, актами Президента Украины.

Статья 114. В состав Кабинета Министров Украины входят Премьер-министр Украины, Первый вице-премьер-министр, вице-премьер-министры, министры.

Премьер-министр Украины назначается Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины.

Кандидатуру для назначения Премьер-министра Украины вносит Президент Украины по предложению коалиции депутатских фракций и депутатских групп, сформированных в соответствии со статьей 83 Конституции Украины, после соответствующих консультаций с их руководителями.

Министр обороны Украины, Министр иностранных дел Украины назначаются Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины, другие члены Кабинета Министров Украины назначаются Верховной Радой Украины по представлению Премьер-министра Украины.

Премьер-министр Украины руководит работой Кабинета Министров Украины, направляет ее на выполнение Программы деятельности Кабинета Министров Украины, одобренной Верховной Радой Украины.

Статья 115. Премьер-министр Украины слагает полномочия перед новоизбранной Верховной Радой Украины.

Премьер-министр Украины, иные члены Кабинета Министров Украины имеют право заявить Верховной Раде Украины о своей отставке.

Отставка Премьер-министра Украины, принятие Верховной Радой Украины резолюции недоверия Кабинету Министров Украины влекут отставку всего состава Кабинета Министров Украины. В этих случаях Премьер-министр Украины обязан подать Верховной Раде Украины заявление об отставке Кабинета Министров Украины.

Кабинет Министров Украины, отставка которого принята, продолжает выполнять свои полномочия до начала работы новосформированного Кабинета Министров Украины, но не более шестидесяти дней».

Приведенная редакция статей 113, 114, 115 Конституции Украины обусловлена изменениями полномочий Президента Украины, Верховной Рады Украины, а также Кабинета Министров Украины, Премьер-министра Украины, порядка формирования персонального состава Кабинета Министров Украины, замещения должности Премьер-министра Украины. По существу, указанные положения рассматривались Конституционным Судом Украины выше и были признаны не противоречащими статье 157 Конституции Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемые в Законопроекте изменения к статьям 113, 114, 115 Конституции Украины не предусматривают упразднения либо ограничения прав и свобод человека и гражданина.

3.8. В пункте 8 Законопроекта в статье 116 Конституции Украины предлагается:

«а) в пункте 6 слова «представляет Верховной Раде Украины отчет о его исполнении» заменить словами «представляет в Верховную Раду Украины законопроект о внесении изменений в закон о Государственном бюджете Украины, а также отчет о выполнении Государственного бюджета Украины»;

б) дополнить статью после пункта 9 новыми пунктами следующего содержания:

«10) образует, реорганизует и упраздняет министерства и иные цен-

тральные органы исполнительной власти, действуя в пределах средств, предусмотренных на содержание органов исполнительной власти;

11) назначает в соответствии с Конституцией Украины по представлению Премьер-министра Украины руководителей центральных органов исполнительной власти, которые не входят в состав Кабинета Министров Украины, председателей местных государственных администраций, прекращает полномочия этих лиц на должностях;

12) назначает половину состава Совета Национального банка Украины». В связи с этим пункт 10 считать пунктом 13».

Предлагаемые изменения системно связаны с положением части второй статьи 96 Конституции Украины, согласно которому Кабинет Министров Украины не позднее 15 сентября каждого года представляет в Верховную Раду Украины проект закона о Государственном бюджете Украины на следующий год. Поэтому логично, что в процессе выполнения Государственного бюджета Украины в случае необходимости законопроект о внесении изменений в закон о Государственном бюджете Украины должен подаваться в парламент Украины также Кабинет Министров Украины. Такие изменения, считает Конституционный Суд Украины, не противоречат требованиям статьи 157 Основного Закона Украины.

В законопроекте статью 116 Конституции Украины после пункта 9 предлагается дополнить новыми пунктами 10, 11, 12, которыми закрепляется перераспределение полномочий между Президентом Украины и Кабинетом Министров Украины. Аналогичные по смыслу изменения к статье 116 Основного Закона Украины уже были предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины и признаны такими, что не предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина (Заключение Конституционного Суда Украины от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

3.9. В пункте 9 законопроекта в статье 118 Конституции Украины предлагается:

«а) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Председатели местных государственных администраций назначаются на должность и освобождаются от должности Кабинетом Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины»;

б) части девятую и десятую изложить соответственно в следующей редакции:

«Областной или районный совет может выразить недоверие председателю соответствующей местной государственной администрации, на основании чего Кабинет Министров Украины принимает решение и дает обоснованный ответ.

Если недоверие председателю районной или областной государственной администрации выразили две трети депутатов от состава соответствующего совета, Кабинет Министров Украины принимает решение об отставке председателя местной государственной администрации».

В предлагаемых изменениях определены полномочия Премьер-министра Украины и Кабинета Министров Украины в отношении председателей местных государственных администраций. Согласно действующей Конституции Украины такие полномочия принадлежат Президенту Украины.

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что предлагаемые изменения к статье 118 Конституции Украины не предусматривают упразднения либо ограничения прав и свобод человека и гражданина (аналогичная правовая позиция изложена Конституционным Судом Украины в Заключении от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

3.10. В пункте 10 Законопроекта статью 120 Конституции Украины предлагается изложить в следующей редакции:

«Статья 120. Члены Кабинета Министров Украины, руководители центральных и местных органов исполнительной власти не имеют права совмещать свою служебную деятельность с иной работой (кроме случаев, предусмотренных частью второй настоящей статьи, а также преподавательской, научной и творческой работы во внерабочее время), входящей в состав руководящего органа или надзорного совета предприятия, имеющего целью получение прибыли.

Министры, другие руководители центральных органов исполнительной власти могут совмещать свою служебную деятельность с представительским мандатом народного депутата Украины.

Организация, полномочия и порядок деятельности Кабинета Министров Украины, иных центральных и местных органов исполнительной власти определяются Конституцией и законами Украины».

Предлагаемая редакция статьи 120 Конституции Украины содержит новое положение, согласно которому министры, иные руководители центральных органов исполнительной власти могут совмещать свою служебную деятельность с мандатом народного депутата Украины. Выше Конституционный Суд Украины уже рассматривал такие изменения (к статье 78) и признал их не предусматривающими упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что предлагаемые в Законопроекте изменения к статье 120 Основного Закона Украины отвечают требованиям статьи 157 Конституции Украины.

Вместе с тем требует согласования редакция части второй статьи 78 и части второй статьи 120 Конституции Украины. К тому же используемое в статье 120 словосочетание «представительский мандат народного депутата Украины» является тавтологическим.

3.11. В пункте 11 Законопроекта статью 121 Конституции Украины предлагается дополнить новым пунктом следующего содержания:

«5) надзор за соблюдением прав и свобод человека и гражданина, соблюдением законов по этим вопросам органами государственной власти, органами местного самоуправления, их должностными и служебными лицами».

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемое дополнение отвечает требованиям статьи 157 Конституции Украины.

В то же время Конституционный Суд Украины обращает внимание, что дополнение статьи 121 Конституции Украины новым пунктом 5 – положение об осуществлении надзора прокуратурой Украины «за соблюдением прав и свобод человека и гражданина» – является общим и нуждается в законодательной конкретизации.

Кроме того, надзор прокуратурой Украины «за соблюдением законов по этим вопросам органами государственной власти» означает осуществление ею функции надзора за соблюдением законов фактически всеми государственными органами Украины, в частности единственным органом законодательной власти в Украине – Верховной Радой Украины, и судами Украины, что, как считает Конституционный Суд Украины, не согласуется с положением Конституции Украины, в соответствии с которым государственная власть в Украине осуществляется на основе принципа ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную (часть первая статьи 6 Конституции Украины).

3.12. В пункте 12 Законопроекта часть первую статьи 122 Конституции Украины предлагается изложить в следующей редакции:

«Прокуратуру возглавляет Генеральный прокурор Украины, который назначается на должность и освобождается от должности с согласия Верховной Рады Украины Президентом Украины. Верховная Рада Украины может выразить недоверие Генеральному прокурору Украины, что влечет его отставку с должности».

Конституционный Суд Украины считает, что предлагаемая редакция статьи 122 Основного Закона Украины не предусматривает упразднения либо ограничения прав и свобод человека и гражданина (такая же правовая позиция по этому вопросу изложена Конституционным Судом Украины в Заключении от 16 октября 2002 года № 1-в/2002).

3.13. В пунктах 13, 14 Законопроекта предлагается:

1) в статье 126 Конституции Украины:

«а) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Судьи избираются на должности сроком на десять лет, кроме судей Конституционного Суда Украины и судей, назначаемых на должность судьи впервые»;

б) пункт 2 части пятой изложить в следующей редакции:

«достижения судьей шестидесяти пяти лет, а для судей Конституционного Суда Украины и Верховного Суда Украины – семидесяти лет»;

2) второе предложение части первой статьи 128 Конституции Украины изложить в следующей редакции: «Все иные судьи, кроме судей Конституционного Суда Украины, избираются Верховной Радой Украины сроком на десять лет в порядке, установленном законом».

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что предлагаемые изменения в часть четвертую, пункт 2 части пятой статьи 126, часть первую статьи 128 Конституции Украины не противоречат требованиям статьи 157 Основного Закона Украины, поскольку не предусматривают упразднения либо ограничения прав и свобод человека и гражданина.

Вместе с тем независимость и неприкосновенность судей гарантируются Конституцией и законами Украины (часть первая статьи 126). Именно в качестве соответствующей гарантии действующей Конституцией Украины установлено, что судьи занимают должности бессрочно, кроме судей Конституционного Суда Украины и судей, назначаемых на должность впервые. Периодическое переизбрание судей, как отмечалось выше (изменения к пункту 27 части первой статьи 85 Основного Закона Украины),

может привести к снижению уровня гарантий независимости судей, предусмотренных Основным Законом Украины.

3.14. В пункте 15 Законопроекта часть первую статьи 141 Конституции Украины предлагается изложить в следующей редакции:

«В состав сельского, поселкового, городского, районного, областного совета входят депутаты, которые избираются жителями села, поселка, города, района, области на основе всеобщего, равного, прямого избирательного права путем тайного голосования сроком на четыре года».

Предлагаемые изменения определяют состав представительных органов местного самоуправления, принципы их формирования и срок полномочий.

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что указанные изменения к части первой статьи 141 Основного Закона Украины не предусматривают упразднения либо ограничения прав и свобод человека и гражданина.

3.15. В пункте 16 Законопроекта часть вторую статьи 148 Конституции Украины предлагается изложить в следующей редакции:

«Президент Украины, Верховная Рада Украины назначают по девять судей Конституционного Суда Украины».

Предлагаемая редакция, считает Конституционный Суд Украины, отвечает требованиям статьи 157 Основного Закона Украины (к такому же выводу Конституционный Суд Украины пришел относительно предлагаемых в этом законопроекте изменений к пункту 26 части первой статьи 85, пункт 22 части первой статьи 106 Основного Закона Украины, согласно которым Верховная Рада Украины и Президент Украины назначают соответственно по девять судей Конституционного Суда Украины).

Согласно Основному Закону Украины Конституционный Суд Украины состоит из восемнадцати судей Конституционного Суда Украины (часть первая статьи 148). Президент Украины, Верховная Рада Украины и съезд судей Украины назначают по шесть судей Конституционного Суда Украины (часть вторая статьи 148).

Лишение съезда судей Украины – высшего органа судейского самоуправления – участия в назначении судей Конституционного Суда Украины не предусматривает упразднения либо ограничения прав и свобод человека и гражданина. Однако, по сути, это является отстранением судебной власти от формирования единственного органа конституционной юрисдикции, что не послужит укреплению принципов конституционного судопроизводства в Украине.

3.16. В пункте 17 Законопроекта Конституцию Украины предлагается дополнить разделом XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений в Конституцию Украины» следующего содержания:

1. «Изменения к Конституции Украины, которые вносятся Законом Украины от _____ «О внесении изменений в Конституцию Украины», вступают в силу через четыре месяца после его принятия Верховной Радой Украины, за исключением случаев, предусмотренных этим разделом.

2. Конституционный состав Верховной Рады Украины в количестве 450 народных депутатов Украины избирается в 2006 году на основе всеоб-

щего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования на принципах пропорциональной системы с избранием народных депутатов Украины в многомандатном общегосударственном избирательном округе по избирательным спискам кандидатов в депутаты от политических партий, избирательных блоков политических партий в соответствии с законом.

3. Срок полномочий Верховной Рады Украины, избранной в 2002 году, четыре года.

Часть пятая новой редакции статьи 76 Конституции Украины вступает в силу со дня обретения полномочий Верховной Радой Украины, избранной в 2006 году.

4. Президент Украины в соответствии с изменениями к Конституции Украины, внесенными настоящим Законом, избирается Верховной Радой Украины в месячный срок после обретения полномочий Верховной Радой Украины, избранной в 2006 году.

5. Очередные выборы Президента Украины проводятся согласно Конституции Украины в последнее воскресенье октября 2004 года.

Президент Украины обретает полномочия в соответствии с настоящим Законом после вступления на пост по результатам выборов Президента Украины в 2004 году.

6. Полномочия Президента Украины, избранного в 2004 году, прекращаются с момента вступления на пост новоизбранного Верховной Радой Украины Президента Украины в 2006 году.

7. Судьи Конституционного Суда Украины, назначенные съездом судей Украины, продолжают осуществлять свои полномочия до истечения установленного действующей Конституцией срока. По истечении срока полномочий этих судей Президент Украины и Верховная Рада Украины назначают по три новых судьи Конституционного Суда Украины.

В случае досрочного прекращения полномочий судьями Конституционного Суда Украины, назначенными съездом судей Украины, новые судьи Конституционного Суда Украины назначаются поочередно Президентом Украины и Верховной Радой Украины.

8. Изменения относительно избрания судей сроком на десять лет применяются к судьям, которые избираются, начиная со дня вступления в силу Закона Украины от _____ «О внесении изменений в Конституцию Украины».

9. Органы прокуратуры Украины осуществляют полномочия, предусмотренные пунктом 5 статьи 121 настоящего Закона, в течение пяти лет со дня вступления его в силу».

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что предлагаемое в Законопроекте дополнение Конституции Украины разделом XVI определяет правовой механизм решения вопросов, связанных с вступлением в силу Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины», и не предусматривает упразднения либо ограничения прав и свобод человека и гражданина, то есть отвечает требованиям статьи 157 Конституции Украины.

Конституционный Суд Украины обращает внимание на то, что в Законопроекте название раздела XVI «Заключительные положения, касающи-

еся изменений к Конституции Украины» не согласуется со структурой действующей Конституции Украины, в частности разделом XIV «Заключительные положения» и разделом XV «Переходные положения».

Усматривается некоторая несогласованность положений раздела XVI относительно времени обретения полномочий Президентом Украины, Верховной Радой Украины и Кабинетом Министров Украины согласно Закону Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины».

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 155, 159 Конституции Украины, статьями 51, 63, 66, 69, 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

п р и ш е л к з а к л ю ч е н и ю :

1. Признать проект Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (регистрационный № 4105), представленный в Верховную Раду Украины 233 народными депутатами Украины (Гавришем С.Б., Богатыревой Р.В., Вашук Е.Т., Гапочкой Н.М., Симоненко П.Н. и другими) соответствующим требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины. Законопроектом предлагается внести в Конституцию Украины следующие изменения:

«1) статьи 76, 78, 81–83, 85, 87–90 и 93 изложить соответственно в следующей редакции:

«Статья 76. Конституционный состав Верховной Рады Украины – четыреста пятьдесят народных депутатов Украины, которые избираются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования.

В Верховную Раду Украины может быть избран гражданин Украины, достигший на день выборов двадцати одного года, имеющий право голоса и проживающий в Украине в течение последних пяти лет.

Не может быть избран в Верховную Раду Украины гражданин, имеющий судимость за совершение умышленного преступления, если эта судимость не погашена и не снята в установленном законом порядке.

Полномочия народных депутатов Украины определяются Конституцией и законами Украины.

Срок полномочий Верховной Рады Украины составляет пять лет»;

«Статья 78. Народные депутаты Украины осуществляют свои полномочия на постоянной основе.

Народные депутаты Украины не могут иметь другой представительский мандат, состоять на государственной службе, занимать иные оплачиваемые должности (кроме должностей министров, руководителей иных центральных органов исполнительной власти), заниматься иной оплачиваемой или предпринимательской деятельностью (кроме преподавательской, научной и творческой деятельности), входить в состав руководящего или надзорного органа предприятия либо организации, имеющей целью получение прибыли.

Требования относительно несовместимости депутатского мандата с другими видами деятельности устанавливаются законом.

В случае возникновения обстоятельств, которые нарушают требования

о несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности, народный депутат Украины в двадцатидневный срок прекращает такую деятельность или подает личное заявление о сложении полномочий народного депутата Украины»;

«Статья 81. Полномочия народных депутатов Украины, в том числе избранных вместо выбывших досрочно или избранных на внеочередных выборах, прекращаются одновременно с прекращением полномочий Верховной Рады Украины.

Полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно в случае:

- 1) сложения полномочий по его личному заявлению;
- 2) вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении его;
- 3) признания его судом недееспособным или безвестно отсутствующим;
- 4) прекращения его гражданства или выезда на постоянное жительство за пределы Украины;
- 5) если им не устранены в течение двадцати дней обстоятельства, нарушающие требования о несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности;
- 6) отсутствия его без уважительных причин на ста пленарных заседаниях Верховной Рады Украины в течение календарного года;
- 7) невхождения народного депутата Украины, избранного от политической партии (избирательного блока политических партий), в состав депутатской фракции этой политической партии (избирательного блока политических партий) или выхода (исключения) народного депутата Украины из состава такой фракции;
- 8) смерти.

Полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно также в случае досрочного прекращения в соответствии с Конституцией Украины полномочий Верховной Рады Украины – в день открытия первого заседания Верховной Рады Украины с участием новоизбранных на внеочередных выборах народных депутатов Украины.

Решение о досрочном прекращении полномочий народного депутата Украины в случаях, предусмотренных пунктами 1, 4, 6 части второй настоящей статьи, принимается Верховной Радой Украины, в случае, предусмотренном пунктом 5 части второй настоящей статьи, – в судебном порядке.

В случае вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении народного депутата Украины, признания народного депутата Украины недееспособным или безвестно отсутствующим его полномочия прекращаются с даты вступления в силу решения суда, в случае смерти народного депутата Украины – с даты смерти, установленной свидетельством о смерти.

В случае невхождения народного депутата Украины, избранного от политической партии (избирательного блока политических партий), в состав депутатской фракции этой политической партии (избирательного блока политических партий) или выхода (исключения) народного депутата Ук-

раины из состава такой фракции его полномочия прекращаются досрочно на основании закона по решению высшего руководящего органа соответствующей политической партии (избирательного блока политических партий) с даты принятия такого решения.

Статья 82. Верховная Рада Украины работает сессионно.

Верховная Рада Украины полномочна при условии избрания не менее двух третей от ее конституционного состава.

Верховная Рада Украины собирается на первую сессию не позднее чем на тридцатый день после официального объявления результатов выборов. Первое заседание новоизбранной Верховной Рады Украины открывает старший по возрасту народный депутат Украины.

Статья 83. Очередные сессии Верховной Рады Украины начинаются в первый вторник февраля и первый вторник сентября каждого года.

Внеочередные сессии Верховной Рады Украины, с указанием повестки дня, созывается Председателем Верховной Рады Украины по требованию Президента Украины или по требованию не менее трети народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины.

В случае объявления указа Президента Украины о введении военного или чрезвычайного положения в Украине либо отдельных ее местностях Верховная Рада Украины собирается на заседание в двухдневный срок без созыва.

Порядок работы Верховной Рады Украины устанавливается Конституцией Украины и Регламентом Верховной Рады Украины.

В Верховной Раде Украины по результатам выборов и на основе согласования и объединения политических позиций формируется коалиция депутатских фракций и депутатских групп, в которую входит большинство народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины, которая в соответствии с Конституцией Украины вносит предложения Президенту Украины о кандидатуре Премьер-министра Украины, формирует состав Кабинета Министров Украины и ответственна за его деятельность.

Коалиция депутатских фракций и депутатских групп в Верховной Раде Украины создается в течение одного месяца со дня открытия первого заседания Верховной Рады Украины, которое проводится после очередных или внеочередных выборов Верховной Рады Украины или в течение месяца со дня прекращения деятельности коалиции депутатских фракций и депутатских групп.

Основы формирования, организации деятельности и прекращения деятельности коалиции устанавливаются Конституцией Украины и Регламентом Верховной Рады Украины»;

«Статья 85. К полномочиям Верховной Рады Украины относится:

- 1) внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII настоящей Конституции;
- 2) назначение всеукраинского референдума по вопросам, определенным статьей 73 настоящей Конституции;
- 3) принятие законов;
- 4) утверждение Государственного бюджета Украины и внесение изме-

нений в него, контроль за исполнением Государственного бюджета Украины, принятие решения по отчету о его исполнении;

5) определение основ внутренней и внешней политики;

6) утверждение общегосударственных программ экономического, научно-технического, социального, национально-культурного развития, охраны окружающей среды;

7) назначение выборов Президента Украины в сроки, предусмотренные настоящей Конституцией;

8) заслушивание ежегодных и внеочередных посланий Президента Украины о внутреннем и внешнем положении Украины;

9) объявление по представлению Президента Украины состояния войны и заключение мира, одобрение решения Президента Украины об использовании Вооруженных Сил Украины, иных воинских формирований в случае вооруженной агрессии против Украины;

10) смещение Президента Украины с поста в порядке особой процедуры (импичмента), установленном статьей 111 настоящей Конституции;

11) рассмотрение и принятие решения по одобрению Программы деятельности Кабинета Министров Украины;

12) назначение по представлению Президента Украины Премьер-министра Украины, Министра обороны Украины, Министра иностранных дел Украины и Председателя Службы безопасности Украины, назначение по представлению Премьер-министра Украины других членов Кабинета Министров Украины, Председателя Антимонопольного комитета Украины, Председателя Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины, Председателя Фонда государственного имущества Украины, прекращение полномочий указанных лиц на этих должностях, решение вопроса об отставке Премьер-министра Украины, членов Кабинета Министров Украины;

13) осуществление контроля за деятельностью Кабинета Министров Украины в соответствии с настоящей Конституцией;

14) утверждение решений о предоставлении Украиной займов и экономической помощи иностранным государствам и международным организациям, а также о получении Украиной от иностранных государств, банков и международных финансовых организаций займов, не предусмотренных Государственным бюджетом Украины, осуществление контроля за их использованием;

15) принятие Регламента Верховной Рады Украины;

16) назначение на должности и освобождение от должностей Председателя и других членов Счетной палаты Украины;

17) назначение на должность и освобождение от должности Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека; заслушивание его ежегодных докладов о состоянии соблюдения и защиты прав и свобод человека в Украине;

18) назначение на должность и освобождение от должности Председателя Национального банка Украины по представлению Президента Украины;

19) назначение и освобождение половины состава Совета Национального банка Украины;

20) назначение половины состава Национального совета Украины по вопросам телевидения и радиовещания;

21) назначение на должность и прекращение полномочий членов Центральной избирательной комиссии по представлению Президента Украины;

22) утверждение общей структуры, численности, определение функций Вооруженных Сил Украины, Службы безопасности Украины, иных созданных в соответствии с законами Украины воинских формирований, а также Министерства внутренних дел Украины;

23) одобрение решения о предоставлении военной помощи другим государствам, о направлении подразделений Вооруженных Сил Украины в другое государство или о допуске подразделений вооруженных сил других государств на территорию Украины;

24) учреждение государственных символов Украины;

25) дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Генерального прокурора Украины; выражение недоверия Генеральному прокурору Украины, что влечет его отставку с должности;

26) назначение половины состава Конституционного Суда Украины;

27) избрание судей сроком на десять лет;

28) досрочное прекращение полномочий Верховной Рады Автономной Республики Крым при наличии заключения Конституционного Суда Украины о нарушении ею Конституции Украины или законов Украины; назначение внеочередных выборов в Верховную Раду Автономной Республики Крым;

29) образование и ликвидация районов, установление и изменение границ районов и городов, отнесение населенных пунктов к категории городов, наименование и переименование населенных пунктов и районов;

30) назначение очередных и внеочередных выборов в органы местного самоуправления;

31) утверждение в течение двух дней с момента обращения Президента Украины указов о введении военного или чрезвычайного положения в Украине либо в отдельных ее местностях, о всеобщей или частичной мобилизации, об объявлении отдельных местностей зонами чрезвычайной экологической ситуации;

32) дача законом согласия на обязательность для Украины международных договоров Украины и денонсация международных договоров Украины, согласие на обязательность которых дано законом;

33) осуществление парламентского контроля в пределах, определенных настоящей Конституцией;

34) утверждение законом Конституции Автономной Республики Крым, изменений к ней, определение законом правовых основ имущества, принадлежащего Автономной Республике Крым;

35) назначение на должность и освобождение от должности руководителя аппарата Верховной Рады Украины; утверждение сметы Верховной Рады Украины и структуры ее аппарата;

36) утверждение перечня объектов права государственной собственности

сти, не подлежащих приватизации, определение правовых основ изъятия объектов права частной собственности.

Верховная Рада Украины осуществляет иные полномочия, отнесенные в соответствии с Конституцией Украины к ее ведению»;

«Статья 87. Верховная Рада Украины по предложению Президента Украины или не менее одной трети народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины может рассмотреть вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины и принять резолюцию недоверия Кабинету Министров Украины большинством от конституционного состава Верховной Рады.

Вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины не может рассматриваться Верховной Радой Украины более одного раза в течение одной очередной сессии, а также в течение года после одобрения Программы деятельности Кабинета Министров Украины или в течение последней сессии Верховной Рады Украины.

Статья 88. Верховная Рада Украины избирает из своего состава Председателя Верховной Рады Украины, Первого заместителя и заместителей Председателя Верховной Рады Украины и отзывает их с этих должностей. Количество заместителей Председателя Верховной Рады Украины определяется Верховной Радой Украины.

Председатель Верховной Рады Украины:

- 1) ведет пленарные заседания Верховной Рады Украины;
- 2) организует подготовку вопросов к рассмотрению на пленарных заседаниях Верховной Рады Украины;
- 3) подписывает акты, принятые Верховной Радой Украины;
- 4) представляет Верховную Раду Украины в сношениях с другими органами государственной власти Украины и органами власти других государств;
- 5) организует работу аппарата Верховной Рады Украины.

Председатель Верховной Рады Украины осуществляет полномочия, предусмотренные настоящей Конституцией, в порядке, установленном Регламентом Верховной Рады Украины.

Статья 89. Верховная Рада Украины для осуществления законопроектной работы, подготовки и предварительного рассмотрения вопросов, отнесенных к ее полномочиям, исполнения контрольных функций в соответствии с Конституцией Украины создает из числа народных депутатов Украины комитеты Верховной Рады Украины и избирает председателей, первых заместителей, заместителей и секретарей этих комитетов.

Статья 90. Полномочия Верховной Рады Украины прекращаются в день открытия первого заседания Верховной Рады Украины нового созыва.

Президент Украины может досрочно прекратить полномочия Верховной Рады Украины, если:

- 1) в течение одного месяца в Верховной Раде Украины не сформирована коалиция депутатских фракций и депутатских групп в соответствии со статьей 83 настоящей Конституции;
- 2) в течение трех месяцев Верховной Радой Украины в соответствии со статьей 103 Конституции Украины не избран Президент Украины;
- 3) в течение шестидесяти дней после отставки Кабинета Министров

Украины не сформирован персональный состав Кабинета Министров Украины;

4) в течение тридцати дней одной очередной сессии пленарные заседания не могут начаться.

Такое решение принимается Президентом Украины после консультаций с Председателем Верховной Рады Украины, его заместителями, председателями депутатских фракций и депутатских групп.

Полномочия Верховной Рады Украины не могут быть досрочно прекращены Президентом Украины в последние шесть месяцев срока полномочий Верховной Рады Украины и Президента Украины, за исключением случая, предусмотренного пунктом 2 части второй настоящей статьи»;

«Статья 93. Право законодательной инициативы в Верховной Раде Украины принадлежит Президенту Украины, народным депутатам Украины и Кабинету Министров Украины.

Законопроекты, определенные Президентом Украины как неотложные, рассматриваются Верховной Радой Украины вне очереди»;

2) часть четвертую статьи 94 дополнить предложением следующего содержания:

«В случае если Президент Украины не подписал такой закон, его подписывает и официально обнародует Председатель Верховной Рады Украины»;

3) статью 98 изложить в следующей редакции:

«Статья 98. Контроль за поступлением и использованием средств Государственного бюджета Украины от имени Верховной Рады Украины осуществляет Счетная палата Украины»;

4) в статье 103:

а) часть первую заменить тремя новыми частями следующего содержания:

«Статья 103. Президент Украины избирается Верховной Радой Украины.

Президент Украины считается избранным, если за его избрание путем тайного голосования проголосовали не менее двух третей от конституционного состава Верховной Рады Украины.

Президент Украины избирается сроком на пять лет».

б) часть пятую исключить;

В связи с этим части вторую–четвертую и шестую считать соответственно частями четвертой–седьмой.

5) в статье 106:

а) в части первой:

пункты 8–12 изложить соответственно в следующей редакции:

«8) прекращает полномочия Верховной Рады Украины в случаях, предусмотренных Конституцией Украины;

9) вносит по предложению коалиции депутатских фракций и депутатских групп, сформированных в соответствии со статьей 83 Конституции Украины, после соответствующих консультаций с их руководителями представления о назначении Верховной Радой Украины Премьер-министра Украины в срок не позднее чем на пятнадцатый день после получения такого предложения;

10) вносит в Верховную Раду Украины представление о назначении Министра обороны Украины, Министра иностранных дел Украины;

11) назначает на должность и освобождает от должности с согласия Верховной Рады Украины Генерального прокурора Украины;

12) вносит в Верховную Раду Украины представление о назначении Председателя Службы безопасности Украины»;

пункт 14 исключить;

пункты 15 и 16 изложить соответственно в следующей редакции:

«15) приостанавливает действие актов Кабинета Министров Украины по мотивам несоответствия Конституции и законам Украины, актам Президента Украины с одновременным обращением в Конституционный Суд Украины относительно их конституционности;

16) отменяет акты Совета министров Автономной Республики Крым»;

пункт 19 после слов «решение об использовании Вооруженных Сил Украины» дополнить словами «и иных воинских формирований»;

пункты 22, 29 и 30 изложить соответственно в следующей редакции:

«22) назначает половину состава Конституционного Суда Украины»;

«29) подписывает законы;

30) имеет право вето относительно принятых Верховной Радой Украины законов (кроме законов о внесении изменений в Конституцию Украины) с последующим возвращением их на повторное рассмотрение Верховной Рады Украины»;

б) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Акты Президента Украины, изданные в пределах полномочий, предусмотренных пунктами 5, 8, 18, 21, 23 настоящей статьи, скрепляются подписями Премьер-министра Украины и министра, ответственного за акт и его исполнение»;

б) статью 112 изложить в следующей редакции:

«Статья 112. В случае досрочного прекращения полномочий Президента Украины в соответствии со статьями 108, 109, 110, 111 настоящей Конституции исполнение обязанностей Президента Украины на период до избрания и вступления на пост нового Президента Украины возлагается на Председателя Верховной Рады Украины. Председатель Верховной Рады Украины в период исполнения им обязанностей Президента Украины не может осуществлять полномочия, предусмотренные пунктами 2, 6–8, 10–14, 22, 24, 25, 27, 28 статьи 106 Конституции Украины»;

7) статьи 113–115 изложить в следующей редакции:

«Статья 113. Кабинет Министров Украины (Правительство Украины) является высшим органом в системе органов исполнительной власти.

Кабинет Министров Украины ответственен перед Президентом Украины и Верховной Радой Украины, подконтролен и подотчетен Верховной Раде Украины в пределах, предусмотренных Конституцией Украины.

Кабинет Министров Украины в своей деятельности руководствуется Конституцией и законами Украины, актами Президента Украины.

Статья 114. В состав Кабинета Министров Украины входят Премьер-министр Украины, Первый вице-премьер-министр, вице-премьер-министры, министры.

Премьер-министр Украины назначается Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины.

Кандидатуру для назначения Премьер-министра Украины вносит Президент Украины по предложению коалиции депутатских фракций и депутатских групп, сформированных в соответствии со статьей 83 Конституции Украины, после соответствующих консультаций с их руководителями.

Министр обороны Украины, Министр иностранных дел Украины назначаются Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины, другие члены Кабинета Министров Украины назначаются Верховной Радой Украины по представлению Премьер-министра Украины.

Премьер-министр Украины руководит работой Кабинета Министров Украины, направляет ее на выполнение Программы деятельности Кабинета Министров Украины, одобренной Верховной Радой Украины.

Статья 115. Премьер-министр Украины слагает полномочия перед новоизбранной Верховной Радой Украины.

Премьер-министр Украины, иные члены Кабинета Министров Украины имеют право заявить Верховной Раде Украины о своей отставке.

Отставка Премьер-министра Украины, принятие Верховной Радой Украины резолюции недоверия Кабинету Министров Украины влекут отставку всего состава Кабинета Министров Украины. В этих случаях Премьер-министр Украины обязан подать Верховной Раде Украины заявление об отставке Кабинета Министров Украины.

Кабинет Министров Украины, отставка которого принята, продолжает свои полномочия до начала работы вновь сформированного Кабинета Министров Украины, но не более шестидесяти дней»;

8) в статье 116:

а) в пункте 6 слова «представляет Верховной Раде Украине отчет о его исполнении» заменить словами «представляет в Верховную Раду Украины законопроект о внесении изменений в закон о Государственном бюджете Украины, а также отчет об исполнении Государственного бюджета Украины»;

б) дополнить статью после пункта 9 новыми пунктами следующего содержания:

«10) образует, реорганизует и упраздняет министерства и иные центральные органы исполнительной власти, действуя в пределах средств, предусмотренных на содержание органов исполнительной власти;

11) назначает в соответствии с Конституцией Украины по представлению Премьер-министра Украины руководителей центральных органов исполнительной власти, которые не входят в состав Кабинета Министров Украины, председателей местных государственных администраций, прекращает полномочия этих лиц на должностях;

12) назначает половину состава Совета Национального банка Украины».

В связи с этим пункт 10 считать пунктом 13;

9) в статье 118:

а) часть четвертую изложить в такой редакции:

«Председатели местных государственных администраций назначаются

на должность и освобождаются от должности Кабинетом Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины»;

б) части девятую и десятую изложить соответственно в следующей редакции:

«Областной или районный совет может выразить недоверие председателю соответствующей местной государственной администрации, на основании чего Кабинет Министров Украины принимает решение и дает обоснованный ответ.

Если недоверие председателю районной или областной государственной администрации выразили две трети депутатов от состава соответствующего совета, Кабинет Министров Украины принимает решение об отставке председателя местной государственной администрации»;

10) статью 120 изложить в следующей редакции:

«Статья 120. Члены Кабинета Министров Украины, руководители центральных и местных органов исполнительной власти не имеют права совмещать свою служебную деятельность с иной работой (кроме случаев, предусмотренных частью второй настоящей статьи, а также преподавательской, научной и творческой работы во внерабочее время), входить в состав руководящего органа или надзорного совета предприятия, имеющего целью получение прибыли.

Министры, другие руководители центральных органов исполнительной власти могут совмещать свою служебную деятельность с представительским мандатом народного депутата Украины.

Организация, полномочия и порядок деятельности Кабинета Министров Украины, иных центральных и местных органов исполнительной власти определяются Конституцией и законами Украины»;

11) дополнить статью 121 новым пунктом следующего содержания:

«5) надзор за соблюдением прав и свобод человека и гражданина, соблюдение законов по этим вопросам органами государственной власти, органами местного самоуправления, их должностными и служебными лицами»;

12) часть первую статьи 122 изложить в следующей редакции:

«Прокуратуру возглавляет Генеральный прокурор Украины, который назначается на должность и освобождается от должности с согласия Верховной Рады Украины Президентом Украины. Верховная Рада Украины может выразить недоверие Генеральному прокурору Украины, что влечет его отставку с должности»;

13) в статье 126:

а) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Судьи избираются на должности сроком на десять лет, кроме судей Конституционного Суда Украины и судей, назначаемых на должность судьи впервые»;

б) пункт 2 части пятой изложить в следующей редакции:

«достижения судьей шестидесяти пяти лет, а для судей Конституционного Суда Украины и Верховного Суда Украины – семидесяти лет»;

14) второе предложение части первой статьи 128 изложить в следующей редакции: «Все иные судьи, кроме судей Конституционного Суда

Украины, избираются Верховной Радой Украины сроком на десять лет в порядке, установленном законом»;

15) часть первую статьи 141 изложить в следующей редакции:

«В состав сельского, поселкового, городского, районного, областного совета входят депутаты, которые избираются жителями села, поселка, города, района, области на основе всеобщего, равного, прямого избирательного права путем тайного голосования сроком на четыре года»;

16) часть вторую статьи 148 изложить в следующей редакции:

«Президент Украины, Верховная Рада Украины назначают по девять судей Конституционного Суда Украины»;

17) дополнить Конституцию Украины разделом XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений к Конституции Украины» следующего содержания:

«Раздел XVI

Заключительные положения, касающиеся изменений к Конституции Украины

1. Изменения к Конституции Украины, которые вносятся Законом Украины от _____ «О внесении изменений в Конституцию Украины», вступают в силу через четыре месяца после его принятия Верховным Советом Украины, за исключением случаев, предусмотренных этим разделом.

2. Конституционный состав Верховной Рады Украины в количестве 450 народных депутатов Украины избирается в 2006 году на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования на принципах пропорциональной системы с избранием народных депутатов Украины в многомандатном общегосударственном избирательном округе по избирательным спискам кандидатов в депутаты от политических партий, избирательных блоков политических партий в соответствии с законом.

3. Срок полномочий Верховной Рады Украины, избранной в 2002 году, четыре года.

Часть пятая новой редакции статьи 76 Конституции Украины вступает в силу со дня обретения полномочий Верховной Радой Украины, избранной в 2006 году.

4. Президент Украины в соответствии с изменениями к Конституции Украины, внесенными настоящим Законом, избирается Верховной Радой Украины в месячный срок после обретения полномочий Верховной Радой Украины, избранной в 2006 году.

5. Очередные выборы Президента Украины проводятся согласно Конституции Украины в последнее воскресенье октября 2004 года.

Президент Украины обретает полномочия в соответствии с настоящим Законом после вступления на пост по результатам выборов Президента Украины в 2004 году.

6. Полномочия Президента Украины, избранного в 2004 году, прекращаются с момента вступления на пост новоизбранного Верховной Радой Украины Президента Украины в 2006 году.

7. Судьи Конституционного Суда Украины, назначенные съездом судей Украины, продолжают осуществлять свои полномочия до окончания

установленного действующей Конституцией срока. По истечении срока полномочий этих судей Президент Украины и Верховная Рада Украины назначают по три новых судьи Конституционного Суда Украины.

В случае досрочного прекращения полномочий судьями Конституционного Суда Украины, назначенными съездом судей Украины, новые судьи Конституционного Суда Украины назначаются поочередно Президентом Украины и Верховной Радой Украины.

8. Изменения относительно избрания судей сроком на десять лет применяются к судьям, которые избираются, начиная со дня вступления в силу Закона Украины от _____ «О внесении изменений в Конституцию Украины».

9. Органы прокуратуры Украины осуществляют полномочия, предусмотренные пунктом 5 статьи 121 настоящего Закона, в течение пяти лет со дня вступления его в силу».

2. Заключение Конституционного Суда Украины о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (регистрационный № 4105) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины является обязательным к исполнению, окончательным и не может быть обжаловано.

Заключение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary to the Opinion no.2-v/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of November 5, 2003*

The Draft Law proposes to amend the Constitution as follows: term of authority of the Verkhovna Rada of Ukraine is five years (Article 76.5); list of requirements concerning incompatibility of a National Deputy's mandate with other activities has been widened except for possibility to hold the offices of ministers, heads of other central bodies of the executive power (article 78.2); new additional grounds for pre-term termination of authority of a National Deputy of Ukraine and procedures of making decision on the issues have been introduced (Article 81.2.5, 81.2.6, 81.2.7, 81.3, 81.4, 81.6); procedures of work of the Verkhovna Rada of Ukraine were established as determined exceptionally the Constitution of Ukraine and Rules of Procedures of the Verkhovna Rada of Ukraine (Article 83.4); the procedure of formation in the Verkhovna

Rada of the «coalition of deputy factions and deputy groups» based on the elections' results and proceeding from coordination of political positions, was provided for (Article 83.5); terms, procedures and constitutional and legal foundations of formation, organization of activity and termination of activity of said coalition (Article 83.6 and 83.7) was defined; redistribution of authorities among the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine was provided for (Article 81.1, 85.1.12, Article 87); order of work of the Parliament of Ukraine was established (Article 88.1.15 and Article 89), establishment of state symbols of Ukraine was related to authority of the Parliament (Article 89.1.24); the form of a legal act (a law) regulating issues falling within the sphere of international relations to which Ukraine is a participant was specified (89.1.32); individual issues concerning the Autonomous Republic of Crimea were resolved on the constitutional level (Article 89.1.34); additional foundations were delivered for pre-term termination of authority of the Verkhovna Rada of Ukraine by the President of Ukraine and procedure of making decision on pre-term termination of authorities of the Parliament of Ukraine was defined (Articles 90.2.1, 90.2.2, 90.2.3, 90.3, 90.4); abolishment of the right of legislative initiative of the National Bank of Ukraine was provided for (Article 93); obligation of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine to sign and formally promulgate a law in case where the law has not been signed by the President of Ukraine was established (Article 94.4); authority of the Counting Chamber to control earnings and use of funds of the State Budget of Ukraine were determined (Article 98); procedure of election of the President of Ukraine was altered (Article 103); new procedure of appointment of the Prime-Minister of Ukraine and procedure of formation of personal composition of the Cabinet of Ministers of Ukraine were determined (Articles 106.1.8, 106.1.9, 106.1.10, 106.1.11, 106.1.12, and 106.1.22); the right to suspend effect of acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine by reasons of lack of conformity with the Constitution and laws of Ukraine, acts of the President of Ukraine with simultaneous petitioning to the Constitutional Court of Ukraine on the unconstitutionality was related to authority of the President of Ukraine (Article 106.1.15); article was supplemented by words «and other military formations» (Article 106.1.19); authority of the President to sign laws without indication «adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine» was established (Article 106.1.29); right of veto of the President as for laws adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on amending the Constitution was abolished (Article 106.1.30); obligations to countersign acts of the President of Ukraine issued within its authority by signatures of the Prime-Minister and Minister responsible for the act and its execution were established (Article 106.4); changes in authority of the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Prime Minister of Ukraine and procedures of formation of personal composition of the Cabinet of Ministers of Ukraine, filling office of the Prime Minister of Ukraine were provided for (Articles 113, 114, and 115); redistribution of authorities between the President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine was established (Article 116.1.10, 116.1.11 and 116.1.12); authorities of the Prime Minister of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine concerning appointment and dismissal of Heads of local state administrations were determined (Article 118); right of ministers, other chief officers of central executive power to combine

their duties with mandate of a National Deputy of Ukraine was established (Article 120); authority of the prosecution in supervision of observance of human and citizens' rights and freedoms, observance of laws on the issues by bodies of state power, bodies of local self-government, their officers and employees were extended (Article 121.1.11); authority of the President of Ukraine to appoint the Prosecutor General and remove him/her from the office subject to consent of the Verkhovna Rada of Ukraine was provided for (Article 122.1); term of office of judges was determined (Article 126.4 and Article 128.1); age limit for judges (Article 126.5.2); composition of representative bodies of local self-government, principles of their formation and term of authorities were determined (Article 141.1); abolishment of the right of Congress of Judges of Ukraine to appoint judges of the Constitutional Court of Ukraine was provided for (Article 148.2); supplementing the Constitution by Chapter XVI «Final Provisions Concerning Amending the Constitution of Ukraine» was provided for.

At the same time, the Constitutional Court of Ukraine points out that revised version of Article 76.5 of the Constitution providing for five-year term of authority of the Verkhovna Rada of Ukraine does not accord with provisions of Article 77.1 of the Constitution of Ukraine now in effect where this term is four years. Conformation is also required for redrafted Article 78.2 and Article 120.2 of the Constitution of Ukraine. Besides, use of expression «a representative mandate of National Deputy of Ukraine» in Article 120 is tautological.

Necessity of according other provisions of the Draft Law has been also pointed out, in particular, necessity of supplementing Article 121 of the Constitution with new paragraph 5 contemplating provisions on supervision by the Procuracy of Ukraine over «observance of human and citizen's rights and liberties» and Article 5 of the Constitution now in effect.

Furthermore, the structural unconformity is noted at analysis of provisions of the Draft Law concerning title of Chapter XVI «Final Provisions Concerning Amending the Constitution of Ukraine». Certain unconformity is also found in provisions of Chapter XVI concerning the time of attaining authority by the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine according to the Law of Ukraine «On Amending the Constitution of Ukraine».

Some provisions of the Draft Law raise certain doubts. In particular, as follows from contents of suggested redrafted Article 83.5 and 83.6 and Article 90.2.1 of the Constitution, regardless of elections' results, formation of «coalition of deputy fractions and groups» in the Verkhovna Rada of Ukraine, which may include majority of National Deputies of Ukraine representing the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine, is a precondition of exercising by the Parliament of Ukraine of its authority. However, it is also possible that by results of elections to the Verkhovna Rada of Ukraine, majority will include National Deputies of Ukraine belonging to one fraction, which is capable of independent formation of composition of the Cabinet of Ministers of Ukraine and, among other things, can put forward proposals concerning nomination to the office of the Prime-Minister of Ukraine etc.

At the same time, the Draft Law does not reproduce provisions of Article 89.4 of the Constitution in effect according to which the Verkhovna Rada of Ukraine – for the purposes of investigation of issues representing pub-

lic interest – forms temporary investigation commissions if this proposal is voted for by at least one third of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine. Formation of temporary investigation commissions in such manner is a guarantee of rights of opposition in the Verkhovna Rada of Ukraine and, at the same time, it will support exercise of parliamentary control by the Verkhovna Rada of Ukraine.

It is indicated that the provision of the Draft Law on election of judges for the term of ten years by the Verkhovna Rada of Ukraine rather than for the perpetual term – as the Constitution in effect provides for – may lead to deterioration of guarantees of independence of judges as it is established in the Fundamental Law. Independence and immunity of judges are guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine (Article 126.1). The Constitution in effect establishes as relevant guarantee that judges hold their offices perpetually excluding judges of the Constitutional Court of Ukraine and judges being appointed to their offices for the first term.

In addition, cancellation of participation of the Congress of Judges of Ukraine – the supreme body of judicial self-government – in appointment of judges of the Constitutional Court of Ukraine is in fact removal of the judicial branch from formation of a single body of constitutional jurisdiction, which would barely enhance foundations of constitutional judicial proceedings in Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
47 народних депутатів України про офіційне тлумачення
положень частини першої статті 105,
частини першої статті 111 Конституції України
(справа щодо недоторканності та імпідменту
Президента України)**

м. Київ
10 грудня 2003 року
№ 19-рп/2003

Справа № 1-17/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича – суддя-доповідач, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Саса Сергія Володимировича, Хмари Степана Ілліча – народних депутатів України, а також залучених до участі у розгляді справи Константога Олександра Володимировича – головного наукового консультанта Відділу зв'язків з органами правосуддя Апарату Верховної Ради України, Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно з вимогами статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» є зазначене конституційне подання 47 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи є практична необхідність в офіційній інтерпретації положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Розенка В.І., пояснення Саса С.В., Хмари С.І., Константого О.В., Носова В.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. У конституційному поданні звернено увагу на те, що в Конституції України положення щодо недоторканності викладено по-різному. Народним депутатам України вона гарантується, тоді як Президент України, зазначають автори подання, «тільки користується правом недоторканності на весь час виконання повноважень».

У зв'язку з цією обставиною суб'єкт права на конституційне подання звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням з'ясувати шляхом офіційного тлумачення частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України, хто та в якому порядку може порушити кримінальну справу проти особи, яка здійснює повноваження Президента України, і чи можливе поширення на неї вимог Кримінально-процесуального кодексу України та початок процедури усунення з поста в порядку імпічменту без порушення кримінальної справи.

2. У надісланому на запит Конституційного Суду України листі Президента України йдеться про те, що обмеження права недоторканності глави держави передбачене в Основному Законі України лише в разі розгляду Верховною Радою України питання про імпічмент, на відміну від обсягу і гарантій депутатської недоторканності, які за згодою Верховної Ради України допускають можливість притягнення народних депутатів України до кримінальної відповідальності, затримання чи арешту.

Голова Верховної Ради України у листі щодо питання, яке досліджується, зазначає необхідність удосконалення нормативної бази, що розкривала б зміст права недоторканності Президента України та спеціальної процедури – імпічменту – з метою створення належного конституційно-правового механізму їх застосування.

У відкритій частині пленарного засідання Конституційного Суду України учасники конституційного провадження підтвердили позиції, викладені в конституційному поданні та наведених листах.

3. Конституційний Суд України зазначає, що під поняттями «право недоторканності людини» та «право недоторканності Президента України» розуміються різні конституційні інститути. Суттєві властивості цього права Президента України надають йому ознак посадово-функціонального імунітету, що зумовлено публічно-правовим статусом Президента України, встановленим виключно Конституцією України.

Інститут Президента України ґрунтується на сукупності норм, що містяться у розділі V Конституції України, згідно з якими Президент України визначений, зокрема, главою держави, виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. З огляду на це Президент України потребує і належного рівня правового захисту. Такому захисту слугує насамперед припис частини першої статті 105 Основно-

го Закону України про те, що Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень. У цій статті передбачено також, що звання Президента України охороняється законом і зберігається довічно за особою, яка обіймала цей пост, а за посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону.

Конституційний Суд України сформулював раніше позицію щодо проблеми депутатської недоторканності як важливої конституційної гарантії безперешкодного та ефективного здійснення своїх функцій народним депутатом України, який без згоди Верховної Ради України не може бути притягнений до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований (Рішення у справі про депутатську недоторканність від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99). Тобто депутатська недоторканність має певні обмеження, а право недоторканності Президента України не може бути скасоване, призупинене або обмежене шляхом порушення проти нього кримінальної справи і переслідування у порядку кримінального судочинства.

Таким чином, право недоторканності Президента України треба розуміти як органічну складову його конституційного статусу, що має на меті забезпечення умов для реалізації покладених на нього повноважень. Корегування змісту цього права неможливе без внесення відповідних змін до Конституції України.

Разом з тим Конституційний Суд України зазначає, що право недоторканності Президента України має обмеження в часі і діє, відповідно до Конституції України, лише на час виконання ним повноважень.

4. У статті 108 Конституції України визначені, зокрема, чотири підстави дострокового припинення повноважень Президента України. У випадках відставки та неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я він, по суті, втрачає свій пост згідно з процедурами, передбаченими статтями 109, 110 Конституції України. А відповідно до приписів статті 111 Конституції України Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

Встановлена Конституцією України процедура імпічменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності і за своєю правовою природою не аналогічна обвинуваченню особи відповідно до норм Кримінально-процесуального кодексу України. Тому немає підстав вважати досудовим слідством проведення розслідування тимчасовою слідчою комісією, яка створюється парламентом. У разі порушення кримінальної справи проти глави держави на нього поширювалася б юрисдикція уповноважених органів протягом усього періоду досудового слідства та розгляду справи в судах, що позбавило б його права недоторканності та можливості належним чином виконувати покладені на нього конституційні повноваження.

Отже, імпічмент у системі конституційних інститутів за своєю правовою природою є позасудовим конституційним процесом, за змістом якого парламент у разі вчинення злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Виходячи з наведеного аналізу питань, порушених у конституційному поданні, та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 61, 63, 65, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного подання:

1.1. Положення частини першої статті 105 Конституції України треба розуміти так, що Президент України на час виконання повноважень не несе кримінальної відповідальності, проти нього не може бути порушена кримінальна справа.

1.2. Положення частини першої статті 111 Конституції України треба розуміти так, що конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту здійснюється без порушення проти нього кримінальної справи.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положений
части первой статьи 105, части первой статьи 111
Конституции Украины
по конституционному представлению
47 народных депутатов Украины
(дело о неприкосновенности и импичменте
Президента Украины)**

г. Киев
10 декабря 2003 года
№ 19-рп/2003

Дело № 1-17/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича – судья-докладчик, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием представителей субъекта права на конституционное представление Саса Сергея Владимировича, Хмары Степана Ильича – народных депутатов Украины, а также привлеченных к участию в рассмотрении дела Константоа Александра Владимировича – главного научного консультанта Отдела связей с органами правосудия Аппарата Верховной Рады Украины, Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины, рассмотрел в пленарном заседании дело по конституционному представлению 47 народных депутатов Украины об официальном толковании положений части первой статьи 105, части первой статьи 111 Конституции Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало указанное конституционное представление 47 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела является практическая необходимость в официальной интерпретации положений части первой статьи 105, части первой статьи 111 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Розенко В.И., объяснения Саса С.В., Хмары С.И., Константого А.В., Носова В.В. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. В конституционном представлении обращено внимание на то, что в Конституции Украины положение о неприкосновенности изложено по-разному. Народным депутатам Украины она гарантируется, в то время как Президент Украины, отмечают авторы представления, «только пользуется правом неприкосновенности на все время исполнения полномочий».

В связи с этим обстоятельством субъект права на конституционное представление обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством выяснить путем официального толкования части первой статьи 105, части первой статьи 111 Конституции Украины, кто и в каком порядке может возбудить уголовное дело против лица, осуществляющего полномочия Президента Украины, и возможно ли распространение на него требований Уголовно-процессуального кодекса Украины и начало процедуры отстранения с поста в порядке импичмента без возбуждения уголовного дела.

2. В письме Президента Украины в Конституционный Суд Украины отмечается, что ограничение права неприкосновенности главы государства предусмотрено в Основном Законе Украины только в случае рассмотрения Верховной Радой Украины вопроса об импичменте, в отличие от объема и гарантий депутатской неприкосновенности, которые с согласия Верховной Рады Украины допускают возможность привлечения народных депутатов Украины к уголовной ответственности, задержания или ареста.

Председатель Верховной Рады Украины в письме по исследуемому вопросу отмечает необходимость совершенствования нормативной базы, которая раскрывала бы содержание права неприкосновенности Президента Украины и специальной процедуры – импичмента – с целью создания надлежащего конституционно-правового механизма их применения.

В открытой части пленарного заседания Конституционного Суда Украины участники конституционного производства подтвердили позиции, изложенные в конституционном представлении и приведенных письмах.

3. Конституционный Суд Украины отмечает, что под понятиями «право неприкосновенности человека» и «право неприкосновенности Президента Украины» понимаются разные конституционные институты. Существенные особенности этого права Президента Украины придают ему признаки должностного функционального иммунитета, что обусловлено публично-правовым статусом Президента Украины, установленным исключительно Конституцией Украины.

Институт Президента Украины основывается на совокупности норм, содержащихся в разделе V Конституции Украины, согласно которым Президент Украины определен, в частности, главой государства, выступает от его имени, является гарантом государственного суверенитета, территори-

альной целостности Украины, соблюдения Конституции Украины, прав и свобод человека и гражданина. С учетом этого Президент Украины требует и надлежащего уровня правовой защиты. Такой защите служит прежде всего предписание части первой статьи 105 Основного Закона Украины о том, что Президент Украины пользуется правом неприкосновенности на время исполнения полномочий. В этой статье предусмотрено также, что звание Президента Украины охраняется законом и сохраняется за ним пожизненно, а за посягательство на честь и достоинство Президента Украины виновные лица привлекаются к ответственности на основании закона.

Конституционный Суд Украины ранее сформулировал позицию относительно проблемы депутатской неприкосновенности как важной конституционной гарантии беспрепятственного и эффективного осуществления своих функций народным депутатом Украины, который без согласия Верховной Рады Украины не может быть привлечен к уголовной ответственности, задержан или арестован (Решение по делу о депутатской неприкосновенности от 27 октября 1999 года № 9-рп/99). То есть депутатская неприкосновенность имеет определенные ограничения, а право неприкосновенности Президента Украины не может быть упразднено, приостановлено или ограничено путем возбуждения против него уголовного дела и преследования в порядке уголовного судопроизводства.

Таким образом, право неприкосновенности Президента Украины следует понимать как органическую составляющую его конституционного статуса, цель которого – обеспечение условий для реализации возложенных на него полномочий. Корректирование содержания этого права невозможно без внесения соответствующих изменений в Конституцию Украины.

Вместе с тем Конституционный Суд Украины отмечает, что право неприкосновенности Президента Украины имеет ограничение во времени и действует, согласно Конституции Украины, только на время исполнения им полномочий.

4. В статье 108 Конституции Украины определены, в частности, четыре основания досрочного прекращения полномочий Президента Украины. В случаях отставки и невозможности исполнять свои полномочия по состоянию здоровья он, в сущности, теряет свой пост согласно процедурам, предусмотренным статьями 109, 110 Конституции Украины. А согласно предписаниям статьи 111 Конституции Украины Президент Украины может быть смещен с поста Верховной Радой Украины в порядке импичмента в случае совершения им государственной измены или иного преступления.

Установленная Конституцией Украины процедура импичмента является единственным способом привлечения Президента Украины к конституционной ответственности и по своей правовой природе не аналогична обвинению лица согласно нормам Уголовно-процессуального кодекса Украины. Поэтому нет оснований считать досудебным следствием проведение расследования временной следственной комиссией, создаваемой парламентом. В случае возбуждения уголовного дела против главы государства на него распространялась бы юрисдикция уполномоченных органов на протяжении всего периода досудебного следствия и рассмотрения дела в судах, что лишило бы его права неприкосновенности и возможнос-

ти надлежащим образом исполнять возложенные на него конституционные полномочия.

Следовательно, импичмент в системе конституционных институтов по своей правовой природе является внесудебным конституционным процессом, по содержанию которого парламент в случае совершения преступления Президентом Украины может досрочно прекратить его полномочия, отстранив с поста.

Исходя из приведенного анализа вопросов, поднятых в конституционном представлении, и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 61, 63, 65, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционного представления:

1.1. Положение части первой статьи 105 Конституции Украины следует понимать так, что Президент Украины на время исполнения полномочий не несет уголовной ответственности, против него не может быть возбуждено уголовное дело.

1.2. Положение части первой статьи 111 Конституции Украины следует понимать так, что конституционная процедура расследования и рассмотрения дела об устранении Президента Украины с поста в порядке импичмента осуществляется без возбуждения против него уголовного дела.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary to the Decision no.19-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of December 10, 2003*

The concepts «right of immunity of a person» and «the right of immunity of the President of Ukraine» denote two different constitutional institutes. Essential properties of this right of the President of Ukraine render it attributes of official functional immunity, which is stipulated by public status of the President of Ukraine established exceptionally by the Constitution of Ukraine.

Institution of President of Ukraine is based on cumulative norms contained in Chapter V of the Constitution of Ukraine in accordance with which the

President of Ukraine is defined, in particular, as the Head of the State, who acts in its name, is the guarantor of the state sovereignty and territorial indivisibility of Ukraine, observance of the Constitution of Ukraine and human and citizens' rights and freedoms. In consideration of the above, the President of Ukraine requires also a relevant level of legal protection. Such protection is provided, in the first, by prescriptions of Article 105.1 of the Fundamental Law of Ukraine stating that the President of Ukraine enjoys the right of immunity during the term of authority. This Article also provide for that the title of the President of Ukraine is protected by law and is reserved for the President for life and that persons guilty of offending the honor and dignity of the President of Ukraine are brought to responsibility under the law.

Immunity privilege of Deputies has certain limitations while the immunity right of the President of Ukraine may be neither abolished nor suspended or limited by means of instigation of criminal proceedings against the President of Ukraine and persecution with the framework of criminal procedure.

The right of immunity of the President of Ukraine should be understood as an organic component of his/her constitutional status pursuing the goal of securing conditions for exercise of authority vested in the President of Ukraine. Adjusting content of this right is impossible without making relevant amendments to the Constitution.

At the same time, the Constitutional Court points out that the right of immunity of the President of Ukraine is limited in time and stays in effect – in accordance with the Constitution – only for the term of authority of the President of Ukraine.

Article 108 of the Constitution defines, in particular, four reasons for pre-term termination of powers of the President of Ukraine. In cases of resignation and inability to exercise powers for reasons of health, he/she in fact leaves his/her office in accordance with procedures provided for in Articles 109, 110 of the Constitution. At the same time, in accordance with prescriptions of Article 111 of the Constitution, the President of Ukraine can be removed from his or her office by the Verkhovna Rada of Ukraine by the procedure of impeachment, in the event that he or she commits the state treason or other crime.

Procedure of impeachment established is the only way of bringing the President of Ukraine to the constitutional accountability and, by its legal nature, it is not similar to bringing charges against a person in accordance with norms of the Criminal Procedural Code of Ukraine. Therefore, there are no grounds for taking investigation performed by provisional investigating commission formed by the Parliament for a pretrial investigation. In case of initiating criminal case against the Head of the State, he/she would be subject to jurisdiction of authorized bodies over the entire time of pretrial investigation and examination of the case in court, which would deprive him/her of his right to immunity and of possibility to properly exercise the powers vested in him/her in accordance with the Constitution.

Within the system of constitutional institutions, impeachment by its legal nature is an extra-judicial constitutional process having its sense in that the Parliament can terminate the President's powers by removal him/her from his/her office if the President of Ukraine has committed a crime.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**В И С Н О В О К
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі про надання висновку
щодо відповідності проекту Закону України
«Про внесення змін до Конституції України»,
направленого Головою Верховної Ради України,
вимогам статей 157 і 158 Конституції України
(справа про внесення змін до статей 76, 78, 81, 82 та інших
Конституції України)**

м. Київ
10 грудня 2003 року
№ 3-в/2003

Справа № 1-47/2003

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича – суддя-доповідач, **Івашенка** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу про надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстраційний № 4180) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 159 Конституції України стало надходження до Конституційного Суду України згідно з Постановою Верховної Ради України «Про деякі питання порядку підготовки законопроектів про внесення змін до Конституції України до розгляду Верховною Радою України» від 11 липня 2003 року № 1116-IV проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 159 Конституції України є необхідність висновку Конституційного Суду України щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України для розгляду його Верховною Радою України.

Заслухавши суддю-доповідача Євграфова П.Б. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Згідно з Постановою Верховної Ради України «Про деякі питання порядку підготовки законопроектів про внесення змін до Конституції України до розгляду Верховною Радою України» Голова Верховної Ради України направив до Конституційного Суду України для надання висновку щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (далі – Законопроект), поданий народними депутатами України (Гавришем С.Б., Богатирьовою Р.В., Ващук К.Т., Гапочною М.М., Задорожнім О.В. та іншими), яким пропонується внести зміни до статей 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 98, 103, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 128, 141, 148 Конституції України та доповнити її розділом XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України».

У Законопроекті пропонується внести такі зміни до Конституції України:

1) статті 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93 викласти відповідно в такій редакції:

«Стаття 76. Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

До Верховної Ради України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років»;

«Стаття 78. Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади (крім посад міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади), займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного або наглядового органу підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України»;

«Стаття 81. Повноваження народних депутатів України, в тому числі обраних замість тих, які вибули достроково, або обраних на позачергових

виборах, припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі:

- 1) складення повноважень за його особистою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) якщо ним не усунуто протягом двадцяти днів обставин, які порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності;
- 6) відсутності його без поважних причин на ста пленарних засіданнях Верховної Ради України протягом календарного року;
- 7) невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу (виключення) народного депутата України із складу такої фракції;
- 8) смерті.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково також у разі дострокового припинення відповідно до Конституції України повноважень Верховної Ради України – в день відкриття першого засідання Верховної Ради України за участю новообраних на позачергових виборах народних депутатів України.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у випадках, передбачених пунктами 1, 4, 6 частини другої цієї статті, приймається Верховною Радою України, у випадку, передбаченому пунктом 5 частини другої цієї статті, – в судовому порядку.

У разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо народного депутата України, визнання народного депутата України недієздатним або безвісно відсутнім його повноваження припиняються з дати набрання чинності рішенням суду, в разі смерті народного депутата України – з дати смерті, встановленої свідоцтвом про смерть.

У разі невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу (виключення) народного депутата України із складу такої фракції його повноваження припиняються достроково на підставі закону за рішенням вищого керівного органу відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій) з дати прийняття такого рішення.

Стаття 82. Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів. Перше засідання новообраної Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Стаття 83. Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання.

Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

У Верховній Раді України за результатами виборів і на основі узгодження та поєднання політичних позицій формується коаліція депутатських фракцій і депутатських груп, до якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, яка відповідно до Конституції України вносить пропозиції Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України, формує склад Кабінету Міністрів України та є відповідальною за його діяльність.

Коаліція депутатських фракцій і депутатських груп у Верховній Раді України утворюється протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій і депутатських груп.

Засади формування, організації діяльності та припинення діяльності коаліції встановлюються Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України»;

«Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

- 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;
- 3) прийняття законів;
- 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;
- 8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;

10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпичменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції;

11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

12) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України та Голови Служби безпеки України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, припинення повноважень зазначених осіб на цих посадах, вирішення питань про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України;

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) прийняття Регламенту Верховної Ради України;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати України;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) встановлення державних символів України;

25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;

26) призначення половини складу Конституційного Суду України;

- 27) обрання суддів строком на десять років;
- 28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- 29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;
- 30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;
- 31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;
- 32) надання законом згоди на обов'язковість для України міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано законом;
- 33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;
- 34) затвердження законом Конституції Автономної Республіки Крим, змін до неї, визначення законом правових засад майна, що належить Автономній Республіці Крим;
- 35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;
- 36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності;

Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання»;

«Стаття 87. Верховна Рада України за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України або протягом останньої сесії Верховної Ради України.

Стаття 88. Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника та заступників Голови Верховної Ради України та відкликає їх із цих посад. Кількість заступників Голови Верховної Ради України визначається Верховною Радою України.

Голова Верховної Ради України:

- 1) веде пленарні засідання Верховної Ради України;

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

---

2) організовує підготовку питань до розгляду на пленарних засіданнях Верховної Ради України;

3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;

4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;

5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Стаття 89. Верховна Рада України для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України та обирає голів, перших заступників, заступників та секретарів цих комітетів.

Стаття 90. Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо:

1) протягом одного місяця у Верховній Раді України не сформовано коаліцію депутатських фракцій і депутатських груп відповідно до статті 83 цієї Конституції;

2) протягом трьох місяців Верховною Радою України відповідно до статті 103 Конституції України не обрано Президента України;

3) протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України;

4) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Таке рішення приймається Президентом України після консультацій з Головою Верховної Ради України та його заступниками та головами депутатських фракцій і депутатських груп.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені Президентом України в останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України та Президента України, за винятком випадку, передбаченого пунктом 2 частини другої цієї статті»;

«Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово»;

2) частину четверту статті 94 доповнити реченням такого змісту:

«У разі якщо Президент України не підписав такий закон, він підписується та офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України»;

3) статтю 98 викласти в такій редакції:

«Стаття 98. Контроль за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата України»;

4) у статті 103:

а) частину першу замінити трьома новими частинами такого змісту:

«Стаття 103. Президент України обирається Верховною Радою України. Президент України вважається обраним, якщо за його обрання шляхом таємного голосування проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Президент України обирається на строк п'ять років».

б) частину п'яту виключити;

У зв'язку з цим частини другу–четверту та шосту вважати відповідно частинами четвертою–сьомою.

5) у статті 106:

а) у частині першій:

пункти 8–12 викласти відповідно в такій редакції:

«8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених Конституцією України;

9) вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій і депутатських груп, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, після відповідних консультацій з їх керівниками подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції;

10) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України;

11) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України;

12) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Голови Служби безпеки України»;

пункт 14 виключити;

пункти 15 і 16 викласти відповідно в такій редакції:

«15) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції і законам України, актам Президента України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

16) скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим»;

пункт 19 після слів «рішення про використання Збройних Сил України» доповнити словами «та інших військових формувань»;

пункти 22, 29 і 30 викласти відповідно в такій редакції:

«22) призначає половину складу Конституційного Суду України»;

«29) підписує закони;

30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України»;

б) частину четверту викласти у такій редакції:

«Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 8, 18, 21, 23 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання»;

б) статтю 112 викласти в такій редакції:

«Стаття 112. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання

обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України. Голова Верховної Ради України в період виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6–8, 10–14, 22, 24, 25, 27, 28 статті 106 Конституції України»;

7) статті 113–115 викласти в такій редакції:

«Стаття 113. Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України.

Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

Кандидатуру для призначення Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій і депутатських груп, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, після відповідних консультацій з їх керівниками.

Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Стаття 115. Прем'єр-міністр України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України.

Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Верховній Раді України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України, прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України мають наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України. У цих випадках Прем'єр-міністр України зобов'язаний подати Верховній Раді України заяву про відставку Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято, продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новоформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістьдесят днів»;

8) у статті 116:

а) у пункті 6 слова «подає Верховній Раді України звіт про його виконання» заміняються словами «подає до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до закону про Державний бюджет України, а також звіт про виконання Державного бюджету України»;

б) доповнити статтю після пункту 9 новими пунктами такого змісту:

«10) утворює, реорганізовує та ліквідує міністерства та інші цен-

тральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;

11) призначає відповідно до Конституції України за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, голів місцевих державних адміністрацій, припиняє повноваження цих осіб на посадах;

12) призначає половину складу Ради Національного банку України.

У зв'язку з цим пункт 10 вважати пунктом 13;

9) у статті 118:

а) частину четверту викласти в такій редакції:

«Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України»;

б) частину дев'яту і десяту викласти відповідно в такій редакції:

«Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Кабінет Міністрів України приймає рішення і дає обгрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Кабінет Міністрів України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації»;

10) статтю 120 викласти в такій редакції:

«Стаття 120. Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою (крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті, а також викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади можуть суміщати свою службову діяльність із представницьким мандатом народного депутата України.

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України»;

11) доповнити статтю 121 новим пунктом такого змісту:

«5) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами»;

12) частину першу статті 122 викласти в такій редакції:

«Прокуратуру очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду та звільняється з посади за згодою Верховної Ради України Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади»;

13) у статті 126:

а) частину четверту викласти в такій редакції:

«Судді обираються на посади строком на десять років, крім суддів Кон-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше»;

б) пункт 2 частини п'ятої викласти у такій редакції:

«досягнення суддею шістдесяти п'яти років, а для суддів Конституційного Суду України та Верховного Суду України – сімдесяти років»;

14) друге речення частини першої статті 128 викласти в такій редакції:

«Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України строком на десять років у порядку, встановленому законом»;

15) частину першу статті 141 викласти в такій редакції:

«До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки»;

16) частину другу статті 148 викласти в такій редакції:

«Президент України, Верховна Рада України призначають по дев'ять суддів Конституційного Суду України»;

17) доповнити Конституцію України розділом XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України» такого змісту:

«Розділ XVI

Прикінцеві положення, які стосуються змін до конституції України

1. Зміни до Конституції України, що вносяться Законом України від _____ «Про внесення змін до Конституції України», набирають чинності через чотири місяці після його прийняття Верховною Радою України, за винятком випадків, передбачених цим розділом.

2. Чергові вибори конституційного складу Верховної Ради України у кількості 450 народних депутатів України проводяться у 2007 році на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування на засадах пропорційної системи з обранням народних депутатів України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків політичних партій відповідно до закону.

3. Президент України відповідно до змін до Конституції України, внесених цим Законом, обирається Верховною Радою України в останній четвер жовтня 2004 року.

Наступні вибори Президента України проводяться згідно з Конституцією України в місячний строк після набуття повноважень Верховною Радою України, обраною у 2007 році.

4. Президент України набуває повноважень відповідно до цього Закону після вступу на пост за результатами виборів Президента України у 2004 році.

Повноваження Президента України, обраного у 2004 році, припиняються з моменту вступу на пост новообраного Верховною Радою України Президента України у 2007 році.

5. Судді Конституційного Суду України, призначені з'їздом суддів України, продовжують виконувати свої повноваження до закінчення визначеного цією Конституцією строку. Після закінчення строку повнова-

жень цих суддів Президент України та Верховна Рада України призначають по три нових судді Конституційного Суду України.

У разі дострокового припинення повноважень суддів Конституційного Суду України, призначених з'їздом суддів України, нові судді Конституційного Суду України призначаються по чергово Президентом України та Верховною Радою України.

6. Зміни щодо обрання суддів строком на десять років застосовуються до суддів, які обираються, починаючи з дня набрання чинності Законом України від _____ «Про внесення змін до Конституції України».

7. Органи прокуратури України виконують повноваження, передбачені пунктом 5 статті 121 цього Закону, протягом п'яти років з дня набрання ним чинності».

2. Згідно з пунктом 1 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції.

Статтею 159 Конституції України встановлено, що законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.

3. Порівняльний аналіз пропонованих у Законопроекті змін до статей 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 98, 103, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 128, 141, 148 Конституції України та доповнення її розділом XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України» в частині пунктів 1, 5, 6, 7 свідчить про їх ідентичність пропонованим змінам, що містяться у проекті Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстраційний № 4105, далі – Законопроект № 4105). Конституційний Суд України у Висновку від 5 листопада 2003 року № 2-в/2003 визнав Законопроект № 4105 таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Отже, Законопроект в цій частині відповідає вимогам статей 157 і 158.

Разом з тим Конституційний Суд України у Висновку від 5 листопада 2003 року № 2-в/2003 у зв'язку з неузгодженістю окремих положень Законопроекту № 4105 з чинною Конституцією України та іншими підставами виклав застереження до статей 76, 78, 83, 85, 89, 90, 106, 112, 120, 121, 126, 128, пункту 16 статті 148 та розділу XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України», зокрема:

– «редакція частини п'ятої статті 76 Основного Закону України, в якій передбачається строк повноважень Верховної Ради України п'ять років, не узгоджується з положенням частини першої статті 77 чинної Конституції України, за яким цей строк становить чотири роки»;

– «із змісту пропонованої редакції частин п'ятої, шостої статті 83, пункту 1 частини другої статті 90 Конституції України випливає, що незалежно від результатів виборів формування у Верховній Раді України «коаліції депутатських фракцій і депутатських груп», до якої має входити більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради

України, є умовою реалізації парламентом України частини його повноважень. Однак можливо, що за результатами виборів до Верховної Ради України більшість складатимуть народні депутати України однієї фракції, яка може самостійно претендувати на формування складу Кабінету Міністрів України, в тому числі вносити пропозиції щодо кандидатури Прем'єр-міністра України тощо»;

– «положення Законопроекту про обрання Верховною Радою України суддів строком на десять років, а не безстроково, як це передбачено чинною Конституцією України (пункт 27 частини першої статті 85, частина четверта статті 126, частина перша статті 128), може призвести до зниження рівня гарантій незалежності суддів, встановлених Основним Законом України»;

– «у Законопроекті не відтворено положення частини четвертої статті 89 чинної Конституції України, за яким Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від її конституційного складу. Створення таким порядком тимчасових слідчих комісій є гарантією прав опозиції у Верховній Раді України і водночас сприятиме здійсненню Верховною Радою України парламентського контролю»;

– «оскільки у пропонованих змінах до частини першої статті 106 Конституції України пункт «14» вилучено, це питання потребує узгодження з редакцією статті 112 Основного Закону України, у якій цей пункт зазначено»;

– «потребує узгодження редакція частини другої статті 78 та частини другої статті 120 Конституції України. До того ж словосполучення «представницький мандат народного депутата України», що вживається у статті 120, є тавтологічним»;

– «доповнення статті 121 Конституції України новим пунктом 5 – положення щодо здійснення нагляду прокуратурою України «за додержанням прав і свобод людини і громадянина» – є загальним і потребує законодавчої конкретизації».

Крім того, нагляд прокуратурою України «за додержанням законів з цих питань органами державної влади» означає здійснення нею функції нагляду за додержанням законів фактично всіма державними органами України, зокрема єдиним органом законодавчої влади в Україні – Верховною Радою України, та судами України, що, як вважає Конституційний Суд України, не узгоджується з положенням Конституції України, за яким державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Конституції України)»;

– «незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України (частина перша статті 126). Саме як відповідна гарантія чинною Конституцією України встановлено, що судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду вперше. Періодичне переобрання суддів, як зазначалося вище (зміни до пункту 27 частини першої статті 85 Основного Закону України), може призвести до зниження рівня гарантій незалежності суддів, передбачених Основним Законом України»;

– «за Основним Законом України Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України (частина перша статті 148). Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України (частина друга статті 148).

Позбавлення з'їзду суддів України – найвищого органу суддівського самоврядування – участі у призначенні суддів Конституційного Суду України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина. Однак, по суті, це відсторонює судову владу від формування єдиного органу конституційної юрисдикції, що не слугуватиме зміцненню засад конституційного судочинства в Україні»;

– «у Законопроекті назва розділу XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України» не узгоджується зі структурою чинної Конституції України, зокрема розділом XIV «Прикінцеві положення» та розділом XV «Перехідні положення».

Наведені застереження стосуються тих пропонуєваних у Законопроекті змін до Конституції України, які за текстом є ідентичними положенням Законопроекту № 4105.

4. Конституційний Суд України при розгляді на предмет відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України положень пунктів 2, 3, 4 розділу XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України» (далі – розділ XVI), яким у Законопроекті пропонується доповнити Конституцію України, виходить з такого.

4.1. У пункті 2 розділу XVI встановлюється, що «чергові вибори конституційного складу Верховної Ради України у кількості 450 народних депутатів України проводяться у 2007 році на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування на засадах пропорційної системи з обранням народних депутатів України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків політичних партій відповідно до закону».

Конституційний склад Верховної Ради України нинішнього скликання було обрано у 2002 році.

У пункті 2 розділу XVI чергові вибори народних депутатів України пропонується провести у 2007 році, тобто передбачається продовження строку повноважень парламенту України нинішнього скликання на один рік. Конституційний Суд України вважає, що такі зміни до Основного Закону України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що пропонуєване у пункті 2 розділу XVI проведення виборів народних депутатів України у 2007 році, а також пов'язані з ним положення пунктів 3, 4 розділу XVI не суперечать вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Разом з тим Конституційний Суд України зазначає, що оскільки внесення змін до Основного Закону України, зокрема до розділу IV «Верховна

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Рада України», є прерогативою парламенту України, то прийнявши вказані зміни до Конституції України, Верховна Рада України, обрана у 2002 році на чотири роки, у такий спосіб продовжила б свої повноваження, що, вважає Конституційний Суд України, створює прецедент, який у подальшому може призвести до втрати парламентом України ознак його як виборного представницького органу.

4.2. У пункті 3 розділу XVI передбачається, що «Президент України відповідно до змін до Конституції України, внесених цим Законом, обирається Верховною Радою України в останній четвер жовтня 2004 року. Наступні вибори Президента України проводяться згідно з Конституцією України в місячний строк після набуття повноважень Верховною Радою України, обраною у 2007 році».

Конституційний Суд України визнав таким, що не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина та не спрямоване на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України положення Законопроекту про обрання Президента України Верховною Радою України. Отже, і визначене розділом XVI обрання Президента України Верховною Радою України у 2004 році (пункт 3), набуття та припинення ним повноважень відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (пункт 4) відповідає вимогам статей 157 і 158 Основного Закону України.

Водночас Конституційний Суд України звертає увагу на неузгодженість щодо часу набуття повноважень Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та Прем'єр-міністром України, як це пропонується у розділі XVI. Зокрема, за його змістом Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Прем'єр-міністр України набувають повноважень через чотири місяці після прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (пункт 1), Президент України відповідно до цього Закону – після вступу на пост за результатами виборів Президента України Верховною Радою України у 2004 році (абзац перший пункту 3, абзац перший пункту 4). Тобто зазначені юридичні факти можуть не збігатися в часі. Оскільки окремі повноваження цих органів взаємопов'язані (вирішення питань щодо формування персонального складу Кабінету Міністрів України, утворення та ліквідація центральних органів виконавчої влади, призначення на посади та звільнення з посад їх керівників, голів місцевих державних адміністрацій тощо), то набуття ними відповідно до пропонуєних у Законопроекті змін до Конституції України цих повноважень у різний час може спричинити проблеми щодо їх реалізації.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 155, 159 Конституції України, статтями 51, 63, 66, 69, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

Д І Й Ш О В В И С Н О В К У :

1. Визнати проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстраційний № 4180), поданий до Верховної Ради України народними депутатами України Гавришем С.Б., Богатирьовою Р.В., Ва-

щук К.Т., Гапочною М.М., Задорожнім О.В. та іншими, таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Законопроектом пропонується внести до Конституції України такі зміни:

«1) статті 76, 78, 81–83, 83, 85, 87–90 та 93 викласти відповідно в такій редакції:

«Стаття 76. Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

До Верховної Ради України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років»;

«Стаття 78. Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади (крім посад міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади), займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного або наглядового органу підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України»;

«Стаття 81. Повноваження народних депутатів України, в тому числі обраних замість тих, які вибули достроково, або обраних на позачергових виборах, припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі:

- 1) складення повноважень за його особистою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) якщо ним не усунуто протягом двадцяти днів обставин, які порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності;
- 6) відсутності його без поважних причин на ста пленарних засіданнях Верховної Ради України протягом календарного року;

7) невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій), або виходу (виключення) народного депутата України із складу такої фракції;

8) смерті.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково також у разі дострокового припинення відповідно до Конституції України повноважень Верховної Ради України – в день відкриття першого засідання Верховної Ради України за участю новообраних на позачергових виборах народних депутатів України.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у випадках, передбачених пунктами 1, 4, 6 частини другої цієї статті, приймається Верховною Радою України, у випадку, передбаченому пунктом 5 частини другої цієї статті, – в судовому порядку.

У разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо народного депутата України, визнання народного депутата України недієздатним або безвісно відсутнім його повноваження припиняються з дати набрання чинності рішенням суду, в разі смерті народного депутата України – з дати смерті, встановленої свідоцтвом про смерть.

У разі невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій), або виходу (виключення) народного депутата України із складу такої фракції його повноваження припиняються достроково на підставі закону за рішенням вищого керівного органу відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій) з дати прийняття такого рішення.

Стаття 82. Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів. Перше засідання новообраної Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Стаття 83. Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання.

Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

У Верховній Раді України за результатами виборів і на основі узгодження та поєднання політичних позицій формується коаліція депутатських фракцій і депутатських груп, до якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України,

яка відповідно до Конституції України вносить пропозиції Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України, формує склад Кабінету Міністрів України та є відповідальною за його діяльність.

Коаліція депутатських фракцій і депутатських груп у Верховній Раді України утворюється протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій і депутатських груп.

Засади формування, організації діяльності та припинення діяльності коаліції встановлюються Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України»;

«Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

- 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;
- 3) прийняття законів;
- 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;
- 8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- 10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпичменту), встановленої статтею 111 цієї Конституції;
- 11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- 12) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України та Голови Служби безпеки України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, припинення повноважень зазначених осіб на цих посадах, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України;
- 13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції;
- 14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної

допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) прийняття Регламенту Верховної Ради України;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати України;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) встановлення державних символів України;

25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;

26) призначення половини складу Конституційного Суду України;

27) обрання суддів строком на десять років;

28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання законом згоди на обов'язковість для України міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано законом;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;

34) затвердження законом Конституції Автономної Республіки Крим, змін до неї, визначення законом правових засад майна, що належить Автономній Республіці Крим;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності;

Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання»;

«Стаття 87. Верховна Рада України за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України або протягом останньої сесії Верховної Ради України.

Стаття 88. Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника та заступників Голови Верховної Ради України та відкликає їх із цих посад. Кількість заступників Голови Верховної Ради України визначається Верховною Радою України.

Голова Верховної Ради України:

- 1) веде пленарні засідання Верховної Ради України;
- 2) організовує підготовку питань до розгляду на пленарних засіданнях Верховної Ради України;
- 3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;
- 4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;
- 5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Стаття 89. Верховна Рада України для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України та обирає голів, перших заступників, заступників та секретарів цих комітетів.

Стаття 90. Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо:

1) протягом одного місяця у Верховній Раді України не сформовано коаліцію депутатських фракцій і депутатських груп відповідно до статті 83 цієї Конституції;

2) протягом трьох місяців Верховною Радою України відповідно до статті 103 Конституції України не обрано Президента України;

3) протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України;

4) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Таке рішення приймається Президентом України після консультацій з Головою Верховної Ради України та його заступниками та головами депутатських фракцій і депутатських груп.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені Президентом України в останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України та Президента України, за винятком випадку, передбаченого пунктом 2 частини другої цієї статті»;

«Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово»;

2) частину четверту статті 94 Конституції України доповнити реченням такого змісту:

«У разі якщо Президент України не підписав такий закон він підписується та офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України»;

3) статтю 98 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 98. Контроль за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата України»;

4) у статті 103 Конституції України:

а) частину першу замінити трьома новими частинами такого змісту:

«Стаття 103. Президент України обирається Верховною Радою України.

Президент України вважається обраним, якщо за його обрання шляхом таємного голосування проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Президент України обирається на строк п'ять років».

б) частину п'яту виключити;

У зв'язку з цим частини другу–четверту та шосту вважати відповідно частинами четвертою–сьомою.

5) у статті 106 Конституції України:

а) у частині першій:

пункти 8–12 викласти відповідно в такій редакції:

«8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених Конституцією України;

9) вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій і депутатських груп, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, пі-

сля відповідних консультацій з їх керівниками подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції;

10) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України;

11) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України;

12) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Голови Служби безпеки України);

пункт 14 виключити;

пункти 15 і 16 викласти відповідно в такій редакції:

«15) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції і законам України, актам Президента України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

16) скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим»;

пункт 19 після слів «рішення про використання Збройних Сил України» доповнити словами «та інших військових формувань»;

пункти 22, 29 і 30 викласти відповідно в такій редакції:

«22) призначає половину складу Конституційного Суду України»;

«29) підписує закони;

30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України»;

б) частину четверту викласти у такій редакції:

«Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 8, 18, 21, 23 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання»;

б) статтю 112 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 112. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України. Голова Верховної Ради України в період виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6–8, 10–14, 22, 24, 25, 27, 28 статті 106 Конституції України»;

7) статті 113–115 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 113. Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України.

Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

Кандидатуру для призначення Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій і депутатських груп, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, після відповідних консультацій з їх керівниками.

Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Стаття 115. Прем'єр-міністр України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України.

Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Верховній Раді України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України, прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України мають наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України. У цих випадках Прем'єр-міністр України зобов'язаний подати Верховній Раді України заяву про відставку Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято, продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістьдесят днів»;

8) у статті 116 Конституції України:

а) у пункті 6 слова «подає Верховній Раді України звіт про його виконання» замінити словами «подає до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до закону про Державний бюджет України, а також звіт про виконання Державного бюджету України»;

б) доповнити статтю після пункту 9 новими пунктами такого змісту:

«10) утворює, реорганізовує та ліквідує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;

11) призначає відповідно до Конституції України за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, голів місцевих державних адміністрацій, припиняє повноваження цих осіб на посадах;

12) призначає половину складу Ради Національного банку України».

У зв'язку з цим пункт 10 вважати пунктом 13;

9) у статті 118 Конституції України:

а) частину четверту викласти в такій редакції:

«Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України»;

б) частини дев'яту і десяту викласти відповідно в такій редакції:

«Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної

місцевої державної адміністрації, на підставі чого Кабінет Міністрів України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Кабінет Міністрів України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації»;

10) статтю 120 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 120. Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою (крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті, а також викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади можуть суміщати свою службову діяльність із представницьким мандатом народного депутата України.

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України»;

11) доповнити статтю 121 Конституції України новим пунктом такого змісту:

«5) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами»;

12) частину першу статті 122 Конституції України викласти в такій редакції:

«Прокуратуру очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду та звільняється з посади за згодою Верховної Ради України Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади»;

13) у статті 126 Конституції України:

а) частину четверту викласти в такій редакції:

«Судді обираються на посади строком на десять років, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше»;

б) пункт 2 частини п'ятої викласти у такій редакції:

«досягнення суддею шістдесяти п'яти років, а для суддів Конституційного Суду України та Верховного Суду України – сімдесяти років»;

14) друге речення частини першої статті 128 Конституції України викласти в такій редакції:

«Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України строком на десять років у порядку, встановленому законом»;

15) частину першу статті 141 Конституції України викласти в такій редакції:

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

«До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки»;

16) частину другу статті 148 Конституції України викласти в такій редакції:

«Президент України, Верховна Рада України призначають по дев'ять суддів Конституційного Суду України»;

17) доповнити Конституцію України розділом XVI «Прикінцеві положення, які стосуються змін до Конституції України» такого змісту:

«Розділ XVI

Прикінцеві положення, які стосуються змін до конституції України

1. Зміни до Конституції України, що вносяться Законом України від _____ «Про внесення змін до Конституції України», набирають чинності через чотири місяці після його прийняття Верховною Радою України, за винятком випадків, передбачених цим розділом.

2. Чергові вибори конституційного складу Верховної Ради України у кількості 450 народних депутатів України проводяться у 2007 році на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування на засадах пропорційної системи з обранням народних депутатів України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків політичних партій відповідно до закону.

3. Президент України відповідно до змін до Конституції України, внесених цим Законом, обирається Верховною Радою України в останній четвер жовтня 2004 року.

Наступні вибори Президента України проводяться згідно з Конституцією України в місячний строк після набуття повноважень Верховною Радою України, обраною у 2007 році.

4. Президент України набуває повноважень відповідно до цього Закону після вступу на пост за результатами виборів Президента України у 2004 році.

Повноваження Президента України, обраного у 2004 році, припиняються з моменту вступу на пост новообраного Верховною Радою України Президента України у 2007 році.

5. Судді Конституційного Суду України, призначені з'їздом суддів України, продовжують виконувати свої повноваження до закінчення визначеного цією Конституцією строку. Після закінчення строку повноважень цих суддів Президент України та Верховна Рада України призначають по три нових судді Конституційного Суду України.

У разі дострокового припинення повноважень суддів Конституційного Суду України, призначених з'їздом суддів України, нові судді Конституційного Суду України призначаються по чергово Президентом України та Верховною Радою України.

6. Зміни щодо обрання суддів строком на десять років застосовуються

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

до суддів, які обираються, починаючи з дня набрання чинності Законом України від _____ «Про внесення змін до Конституції України».

7. Органи прокуратури України виконують повноваження, передбачені пунктом 5 статті 121 цього Закону, протягом п'яти років з дня набрання ним чинності».

2. Висновок Конституційного Суду України щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстраційний № 4180) вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскаржений.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о даче заключения о соответствии
проекта Закона Украины
«О внесении изменений в Конституцию Украины»,
направленного Председателем Верховной Рады Украины,
требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины
(дело о внесении изменений в статьи 76, 78, 81, 82 и другие
Конституции Украины)

г. Киев
10 декабря 2003 года
№ 3-в/2003

Дело № 1-47/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича – судья-докладчик, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича

рассмотрел в пленарном заседании дело о даче Конституционным Судом Украины заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (регистрационный № 4180) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьей 159 Конституции Украины стало поступление в Конституционный Суд Украины согласно Постановлению Верховной Рады Украины «О некоторых вопросах порядка подготовки законопроектов о внесении изменений в Конституцию Украины к рассмотрению Верховной Радой Украины» от 11 июля 2003 года № 1116-IV проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» для дачи заключения о его соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 159 Конституции Украины является необходимость заключения Конституционного Суда Украины о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений

в Конституцию Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины для рассмотрения его Верховной Радой Украины.

Заслушав судью-докладчика Евграфова П.Б. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. В соответствии с Постановлением Верховной Рады Украины «О некоторых вопросах порядка подготовки законопроектов о внесении изменений в Конституцию Украины к рассмотрению Верховной Радой Украины» Председатель Верховной Рады Украины направил в Конституционный Суд Украины для дачи заключения о соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины проект Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (далее – Законопроект), представленный народными депутатами Украины (Гавришем С.Б., Богатыревой Р.В., Ващук К.Т., Гапочкой Н.М., Задорожным А.В. и другими), которым предлагается внести изменения в статьи 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 98, 103, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 128, 141, 148 Конституции Украины и дополнить ее разделом XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений в Конституцию Украины».

В Законопроекте предлагается внести следующие изменения в Конституцию Украины:

1) статьи 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93 изложить соответственно в следующей редакции:

«Статья 76. Конституционный состав Верховной Рады Украины – четыреста пятьдесят народных депутатов Украины, которые избираются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования.

В Верховную Раду Украины может быть избран гражданин Украины, достигший на день выборов двадцати одного года, имеющий право голоса и проживающий в Украине в течение последних пяти лет.

Не может быть избран в Верховную Раду Украины гражданин, имеющий судимость за совершение умышленного преступления, если эта судимость не погашена и не снята в установленном законом порядке.

Полномочия народных депутатов Украины определяются Конституцией и законами Украины.

Срок полномочий Верховной Рады Украины составляет пять лет»;

«Статья 78. Народные депутаты Украины осуществляют свои полномочия на постоянной основе.

Народные депутаты Украины не могут иметь другой представительский мандат, состоять на государственной службе, занимать иные оплачиваемые должности (кроме должностей министров, руководителей других центральных органов исполнительной власти), заниматься иной оплачиваемой или предпринимательской деятельностью (кроме преподавательской, научной и творческой деятельности), входить в состав руководящего или надзорного органа предприятия либо организации, что имеет целью получение прибыли.

Требования относительно несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности устанавливаются законом.

В случае возникновения обстоятельств, которые нарушают требования относительно несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности, народный депутат Украины в двадцатидневный срок прекращает такую деятельность или подает личное заявление о сложении полномочий народного депутата Украины»;

«Статья 81. Полномочия народных депутатов Украины, в том числе избранных вместо выбывших досрочно или избранных на внеочередных выборах, прекращаются одновременно с прекращением полномочий Верховной Рады Украины.

Полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно в случае:

- 1) сложения полномочий по его личному заявлению;
- 2) вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении его;
- 3) признания его судом недееспособным или безвестно отсутствующим;
- 4) прекращения его гражданства или выезда на постоянное проживание за пределы Украины;
- 5) если им не устранены в течение двадцати дней обстоятельства, нарушающие требования относительно несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности;
- 6) отсутствия его без уважительных причин на ста пленарных заседаниях Верховной Рады Украины в течение календарного года;
- 7) невхождения народного депутата Украины, избранного от политической партии (избирательного блока политических партий), в состав депутатской фракции этой политической партии (избирательного блока политических партий) или выхода (исключения) народного депутата Украины из состава такой фракции;
- 8) смерти.

Полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно также в случае досрочного прекращения в соответствии с Конституцией Украины полномочий Верховной Рады Украины – в день открытия первого заседания Верховной Рады Украины с участием новоизбранных на внеочередных выборах народных депутатов Украины.

Решение о досрочном прекращении полномочий народного депутата Украины в случаях, предусмотренных пунктами 1, 4, 6 части второй настоящей статьи, принимается Верховной Радой Украины, в случае, предусмотренном пунктом 5 части второй настоящей статьи, – в судебном порядке.

В случае вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении народного депутата Украины, признание народного депутата Украины недееспособным или безвестно отсутствующим его полномочия прекращаются с даты вступления в силу решения суда, в случае смерти народного депутата Украины – с даты смерти, установленной свидетельством о смерти.

В случае невхождения народного депутата Украины, избранного от политической партии (избирательного блока политических партий), в состав депутатской фракции этой политической партии (избирательного блока

политических партий), или выхода (исключения) народного депутата Украины из состава такой фракции его полномочия прекращаются досрочно на основании закона по решению высшего руководящего органа соответствующей политической партии (избирательного блока политических партий) с даты принятия такого решения.

Статья 82. Верховная Рада Украины работает сессионно.

Верховная Рада Украины является полномочной при условии избрания не менее двух третей от ее конституционного состава.

Верховная Рада Украины собирается на первую сессию не позднее чем на тридцатый день после официального объявления результатов выборов. Первое заседание новоизбранной Верховной Рады Украины открывает старший по возрасту народный депутат Украины.

Статья 83. Очередные сессии Верховной Рады Украины начинаются в первый вторник февраля и первый вторник сентября каждого года.

Внеочередные сессии Верховной Рады Украины, с указанием повестки дня, созываются Председателем Верховной Рады Украины по требованию Президента Украины или по требованию не менее трети народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины.

В случае оглашения Указа Президента Украины о введении военного или чрезвычайного положения в Украине либо отдельных ее местностях Верховная Рада Украины собирается на заседание в двухдневный срок без созыва.

Порядок работы Верховной Рады Украины устанавливается Конституцией Украины и Регламентом Верховной Рады Украины.

В Верховной Раде Украины по результатам выборов и на основе согласования и объединения политических позиций формируется коалиция депутатских фракций и депутатских групп, в которую входит большинство народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины, которая в соответствии с Конституцией Украины вносит предложения Президенту Украины о кандидатуре Премьер-министра Украины, формирует состав Кабинета Министров Украины и ответственна за его деятельность.

Коалиция депутатских фракций и депутатских групп в Верховной Раде Украины создается в течение одного месяца со дня открытия первого заседания Верховной Рады Украины, которое проводится после очередных или внеочередных выборов Верховной Рады Украины, или в течение месяца со дня прекращения деятельности коалиции депутатских фракций и депутатских групп.

Основы формирования, организации деятельности и прекращения деятельности коалиции устанавливаются Конституцией Украины и Регламентом Верховной Рады Украины»;

«Статья 85. К полномочиям Верховной Рады Украины относится:

1) внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII настоящей Конституции;

2) назначение всеукраинского референдума по вопросам, определенным статьей 73 настоящей Конституции;

3) принятие законов;

4) утверждение Государственного бюджета Украины и внесение изме-

нений в него, контроль за исполнением Государственного бюджета Украины, принятие решения по отчету о его исполнении;

5) определение основ внутренней и внешней политики;

6) утверждение общегосударственных программ экономического, научно-технического, социального, национально-культурного развития, охраны окружающей среды;

7) назначение выборов Президента Украины в сроки, предусмотренные настоящей Конституцией;

8) заслушивание ежегодных и внеочередных посланий Президента Украины о внутреннем и внешнем положении Украины;

9) объявление по представлению Президента Украины состояния войны и заключение мира, одобрение решения Президента Украины об использовании Вооруженных Сил Украины и иных воинских формирований в случае вооруженной агрессии против Украины;

10) смещение Президента Украины с поста в порядке особой процедуры (импичмента), установленном статьей 111 настоящей Конституции;

11) рассмотрение и принятие решения об одобрении Программы деятельности Кабинета Министров Украины;

12) назначение по представлению Президента Украины Премьер-министра Украины, Министра обороны Украины, Министра иностранных дел Украины и Председателя Службы безопасности Украины, назначение по представлению Премьер-министра Украины других членов Кабинета Министров Украины, Председателя Антимонопольного комитета Украины, Председателя Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины, Председателя Фонда государственного имущества Украины, прекращение полномочий указанных лиц на этих должностях, решение вопроса об отставке Премьер-министра Украины, членов Кабинета Министров Украины;

13) осуществление контроля за деятельностью Кабинета Министров Украины в соответствии с настоящей Конституцией;

14) утверждение решений о предоставлении Украиной займов и экономической помощи иностранным государствам и международным организациям, а также о получении Украиной от иностранных государств, банков и международных финансовых организаций займов, не предусмотренных Государственным бюджетом Украины, осуществление контроля за их использованием;

15) принятие Регламента Верховной Рады Украины;

16) назначение на должности и освобождение от должностей Председателя и других членов Счетной палаты Украины;

17) назначение на должность и освобождение от должности Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека; заслушивание его ежегодных докладов о состоянии соблюдения и защиты прав и свобод человека в Украине;

18) назначение на должность и освобождение от должности Председателя Национального банка Украины по представлению Президента Украины;

19) назначение и освобождение половины состава Совета Национального банка Украины;

- 20) назначение половины состава Национального совета Украины по вопросам телевидения и радиовещания;
- 21) назначение на должность и прекращение полномочий членов Центральной избирательной комиссии по представлению Президента Украины;
- 22) утверждение общей структуры, численности, определение функций Вооруженных Сил Украины, Службы безопасности Украины, иных созданных в соответствии с законами Украины воинских формирований, а также Министерства внутренних дел Украины;
- 23) одобрение решения о предоставлении военной помощи другим государствам, о направлении подразделений Вооруженных Сил Украины в другое государство или о допуске подразделений вооруженных сил других государств на территорию Украины;
- 24) учреждение государственных символов Украины;
- 25) дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Генерального прокурора Украины; выражение недоверия Генеральному прокурору Украины, что влечет его отставку с должности;
- 26) назначение половины состава Конституционного Суда Украины;
- 27) избрание судей сроком на десять лет;
- 28) досрочное прекращение полномочий Верховной Рады Автономной Республики Крым при наличии заключения Конституционного Суда Украины о нарушении ею Конституции Украины или законов Украины; назначение внеочередных выборов в Верховную Раду Автономной Республики Крым;
- 29) образование и ликвидация районов, установление и изменение границ районов и городов, отнесение населенных пунктов к категории городов, наименование и переименование населенных пунктов и районов;
- 30) назначение очередных и внеочередных выборов в органы местного самоуправления;
- 31) утверждение в течение двух дней с момента обращения Президента Украины указов о введении военного или чрезвычайного положения в Украине либо в отдельных ее местностях, о всеобщей или частичной мобилизации, об объявлении отдельных местностей зонами чрезвычайной экологической ситуации;
- 32) дача законом согласия на обязательность для Украины международных договоров Украины и денонсация международных договоров Украины, согласие на обязательность которых дано законом;
- 33) осуществление парламентского контроля в пределах, определенных настоящей Конституцией;
- 34) утверждение законом Конституции Автономной Республики Крым, изменений к ней, определение законом правовых основ имущества, принадлежащего Автономной Республике Крым;
- 35) назначение на должность и освобождение от должности руководителя аппарата Верховной Рады Украины; утверждение сметы Верховной Рады Украины и структуры ее аппарата;
- 36) утверждение перечня объектов права государственной собственности, не подлежащих приватизации, определение правовых основ изъятия объектов права частной собственности;

Верховная Рада Украины осуществляет иные полномочия, которые в соответствии с Конституцией Украины отнесены к ее ведению»;

«Статья 87. Верховная Рада Украины по предложению Президента Украины либо не менее одной трети народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины может рассмотреть вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины и принять резолюцию недоверия Кабинету Министров Украины большинством от конституционного состава Верховной Рады.

Вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины не может рассматриваться Верховной Радой Украины более одного раза в течение одной очередной сессии, а также в течение года после одобрения Программы деятельности Кабинета Министров Украины или в течение последней сессии Верховной Рады Украины.

Статья 88. Верховная Рада Украины избирает из своего состава Председателя Верховной Рады Украины, Первого заместителя и заместителей Председателя Верховной Рады Украины и отзывает их с этих должностей. Количество заместителей Председателя Верховной Рады Украины определяется Верховной Радой Украины.

Председатель Верховной Рады Украины:

- 1) ведет пленарные заседания Верховной Рады Украины;
- 2) организует подготовку вопросов к рассмотрению на пленарных заседаниях Верховной Рады Украины;
- 3) подписывает акты, принятые Верховной Радой Украины;
- 4) представляет Верховную Раду Украины в сношениях с другими органами государственной власти Украины и органами власти других государств;

5) организует работу аппарата Верховной Рады Украины.

Председатель Верховной Рады Украины осуществляет полномочия, предусмотренные настоящей Конституцией, в порядке, установленном Регламентом Верховной Рады Украины.

Статья 89. Верховная Рада Украины для осуществления законопроектной работы, подготовки и предварительного рассмотрения вопросов, отнесенных к ее полномочиям, исполнения контрольных функций в соответствии с Конституцией Украины создает из числа народных депутатов Украины комитеты Верховной Рады Украины и избирает председателей, первых заместителей, заместителей и секретарей этих комитетов.

Статья 90. Полномочия Верховной Рады Украины прекращаются в день открытия первого заседания Верховной Рады Украины нового созыва.

Президент Украины может досрочно прекратить полномочия Верховной Рады Украины, если:

1) в течение одного месяца в Верховной Раде Украины не сформирована коалиция депутатских фракций и депутатских групп в соответствии со статьей 83 настоящей Конституции;

2) в течение трех месяцев Верховной Радой Украины в соответствии со статьей 103 Конституции Украины не избран Президент Украины;

3) в течение шестидесяти дней после отставки Кабинета Министров Украины не сформирован персональный состав Кабинета Министров Украины;

4) в течение тридцати дней одной очередной сессии пленарные заседания не могут начаться.

Такое решение принимается Президентом Украины после консультаций с Председателем Верховной Рады Украины, его заместителями, председателями депутатских фракций и депутатских групп.

Полномочия Верховной Рады Украины не могут быть досрочно прекращены Президентом Украины в последние шесть месяцев срока полномочий Верховной Рады Украины и Президента Украины, за исключением случая, предусмотренного пунктом 2 части второй настоящей статьи»;

«Статья 93. Право законодательной инициативы в Верховной Раде Украины принадлежит Президенту Украины, народным депутатам Украины и Кабинету Министров Украины.

Законопроекты, определенные Президентом Украины как неотложные, рассматриваются Верховной Радой Украины вне очереди»;

2) часть четвертую статьи 94 дополнить предложением следующего содержания:

«В случае если Президент Украины не подписал такой закон, его подписывает и официально обнародует Председатель Верховной Рады Украины»;

3) статью 98 изложить в следующей редакции:

«Статья 98. Контроль за поступлением и использованием средств Государственного бюджета Украины от имени Верховной Рады Украины осуществляет Счетная палата Украины»;

4) в статье 103:

а) часть первую заменить тремя новыми частями следующего содержания:

«Статья 103. Президент Украины избирается Верховной Радой Украины.

Президент Украины считается избранным, если за его избрание путем тайного голосования проголосовало не менее двух третей от конституционного состава Верховной Рады Украины.

Президент Украины избирается сроком на пять лет»;

б) часть пятую исключить.

В связи с этим части вторую–четвертую и шестую считать соответственно частями четвертой–седьмой;

5) в статье 106:

а) в части первой:

пункты 8–12 изложить соответственно в следующей редакции:

«8) прекращает полномочия Верховной Рады Украины в случаях, предусмотренных Конституцией Украины;

9) вносит по предложению коалиции депутатских фракций и депутатских групп, сформированной в соответствии со статьей 83 Конституции Украины, после соответствующих консультаций с их руководителями представление о назначении Верховной Радой Украины Премьер-министра Украины в срок не позднее чем на пятнадцатый день после получения такого предложения;

10) вносит в Верховную Раду Украины представление о назначении Министра обороны Украины, Министра иностранных дел Украины;

11) назначает на должность и освобождает от должности с согласия Верховной Рады Украины Генерального прокурора Украины;

12) вносит в Верховную Раду Украины представление о назначении Председателя Службы безопасности Украины);

пункт 14 исключить;

пункты 15 и 16 изложить соответственно в следующей редакции:

«15) приостанавливает действие актов Кабинета Министров Украины по мотивам несоответствия Конституции и законам Украины, актам Президента Украины с одновременным обращением в Конституционный Суд Украины относительно их конституционности;

16) отменяет акты Совета министров Автономной Республики Крым»;

пункт 19 после слов «решение об использовании Вооруженных Сил Украины» дополнить словами «и иных воинских формирований»;

пункты 22, 29 и 30 изложить соответственно в следующей редакции:

«22) назначает половину состава Конституционного Суда Украины»;

«29) подписывает законы;

30) имеет право вето в отношении принятых Верховной Радой Украины законов (кроме законов о внесении изменений в Конституцию Украины) с последующим возвращением их на повторное рассмотрение Верховной Рады Украины);

б) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Акты Президента Украины, изданные в пределах полномочий, предусмотренных пунктами 5, 8, 18, 21, 23 настоящей статьи, скрепляются подписями Премьер-министра Украины и министра, ответственного за акт и его исполнение»;

б) статью 112 изложить в следующей редакции:

«Статья 112. В случае досрочного прекращения полномочий Президента Украины в соответствии со статьями 108, 109, 110, 111 настоящей Конституции исполнение обязанностей Президента Украины на период до избрания и вступления на пост нового Президента Украины возлагается на Председателя Верховной Рады Украины. Председатель Верховной Рады Украины в период исполнения им обязанностей Президента Украины не может осуществлять полномочия, предусмотренные пунктами 2, 6–8, 10–14, 22, 24, 25, 27, 28 статьи 106 Конституции Украины»;

7) статьи 113–115 изложить в следующей редакции:

«Статья 113. Кабинет Министров Украины (Правительство Украины) является высшим органом в системе органов исполнительной власти.

Кабинет Министров Украины ответственен перед Президентом Украины и Верховной Радой Украины, подконтролен и подотчетен Верховной Раде Украине в пределах, предусмотренных Конституцией Украины.

Кабинет Министров Украины в своей деятельности руководствуется Конституцией и законами Украины, актами Президента Украины.

Статья 114. В состав Кабинета Министров Украины входят Премьер-министр Украины, Первый вице-премьер-министр, вице-премьер-министры, министры.

Премьер-министр Украины назначается Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины.

Кандидатуру для назначения Премьер-министра Украины вносит Пре-

зидент Украины по предложению коалиции депутатских фракций и депутатских групп, сформированной в соответствии со статьей 83 Конституции Украины, после соответствующих консультаций с их руководителями.

Министр обороны Украины, Министр иностранных дел Украины назначаются Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины, другие члены Кабинета Министров Украины назначаются Верховной Радой Украины по представлению Премьер-министра Украины.

Премьер-министр Украины руководит работой Кабинета Министров Украины, направляет ее на выполнение Программы деятельности Кабинета Министров Украины, одобренной Верховной Радой Украины.

Статья 115. Премьер-министр Украины слагает полномочия перед новоизбранной Верховной Радой Украины.

Премьер-министр Украины, другие члены Кабинета Министров Украины имеют право заявить Верховной Раде Украине о своей отставке.

Отставка Премьер-министра Украины, принятие Верховной Радой Украины резолюции недоверия Кабинету Министров Украины влекут отставку всего состава Кабинета Министров Украины. В этих случаях Премьер-министр Украины обязан подать Верховной Раде Украины заявление об отставке Кабинета Министров Украины.

Кабинет Министров Украины, отставка которого принята, продолжает исполнять свои полномочия до начала работы вновь сформированного Кабинета Министров Украины, но не более шестидесяти дней;

8) в статье 116:

а) в пункте 6 слова «представляет Верховной Раде Украины отчет о его исполнении» заменить словами «представляет в Верховную Раду Украины законопроект о внесении изменений в закон о Государственном бюджете Украины, а также отчет о выполнении Государственного бюджета Украины»;

б) дополнить статью после пункта 9 новыми пунктами следующего содержания:

«10) образует, реорганизует и ликвидирует министерства и другие центральные органы исполнительной власти, действуя в пределах средств, предусмотренных на содержание органов исполнительной власти;

11) назначает в соответствии с Конституцией Украины по представлению Премьер-министра Украины руководителей центральных органов исполнительной власти, которые не входят в состав Кабинета Министров Украины, председателей местных государственных администраций, прекращает полномочия этих лиц на должностях;

12) назначает половину состава Совета Национального банка Украины».

В связи с этим пункт 10 считать пунктом 13;

9) в статье 118:

а) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Председатели местных государственных администраций назначаются на должность и освобождаются от должности Кабинетом Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины»;

б) части девятую и десятую изложить соответственно в следующей редакции:

«Областной или районный совет может выразить недоверие председателю соответствующей местной государственной администрации, на основании чего Кабинет Министров Украины принимает решение и дает обоснованный ответ.

Если недоверие председателю районной или областной государственной администрации выразили две трети депутатов от состава соответствующего совета, Кабинет Министров Украины принимает решение об отставке председателя местной государственной администрации»;

10) статью 120 изложить в следующей редакции:

«Статья 120. Члены Кабинета Министров Украины, руководители центральных и местных органов исполнительной власти не вправе совмещать свою служебную деятельность с другой работой (кроме случаев, предусмотренных частью второй настоящей статьи, а также преподавательской, научной и творческой работой во внеурочное время), входить в состав руководящего органа или наблюдательного совета предприятия, что имеет целью получение прибыли.

Министры, другие руководители центральных органов исполнительной власти могут совмещать свою служебную деятельность с представительским мандатом народного депутата Украины.

Организация, полномочия и порядок деятельности Кабинета Министров Украины, других центральных и местных органов исполнительной власти определяются Конституцией и законами Украины»;

11) дополнить статью 121 новым пунктом следующего содержания:

«5) надзор за соблюдением прав и свобод человека и гражданина, соблюдением законов по этим вопросам органами государственной власти, органами местного самоуправления, их должностными и служебными лицами»;

12) часть первую статьи 122 изложить в следующей редакции:

«Прокуратуру возглавляет Генеральный прокурор Украины, который назначается на должность и освобождается от должности с согласия Верховной Рады Украины Президентом Украины. Верховная Рада Украины может выразить недоверие Генеральному прокурору Украины, что влечет его отставку с должности»;

13) в статье 126:

а) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Судьи избираются на должности сроком на десять лет, кроме судей Конституционного Суда Украины и судей, назначаемых на должность судьи впервые»;

б) пункт 2 части пятой изложить в следующей редакции:

«достижения судьей шестидесяти пяти лет, а для судей Конституционного Суда Украины и Верховного Суда Украины – семидесяти лет»;

14) второе предложение части первой статьи 128 изложить в следующей редакции:

«Все другие судьи, кроме судей Конституционного Суда Украины, избираются Верховной Радой Украины сроком на десять лет в порядке, установленном законом»;

15) часть первую статьи 141 изложить в следующей редакции:

«В состав сельского, поселкового, городского, районного, областного совета входят депутаты, которые избираются жителями села, поселка, го-

рода, района, области на основе всеобщего, равного, прямого избирательного права путем тайного голосования сроком на четыре года»;

16) часть вторую статьи 148 изложить в следующей редакции:

«Президент Украины, Верховная Рада Украины назначают по девять судей Конституционного Суда Украины»;

17) дополнить Конституцию Украины разделом XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений в Конституцию Украины» следующего содержания:

«Раздел XVI

Заключительные положения, касающиеся изменений в конституцию Украины

1. Изменения в Конституцию Украины, которые вносятся Законом Украины от _____ «О внесении изменений в Конституцию Украины», вступают в действие через четыре месяца после его принятия Верховной Радой Украины, за исключением случаев, предусмотренных настоящим разделом.

2. Очередные выборы конституционного состава Верховной Рады Украины в количестве 450 народных депутатов Украины проводятся в 2007 году на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования на основе пропорциональной системы с избранием народных депутатов Украины в многомандатном общегосударственном избирательном округе по избирательным спискам кандидатов в депутаты от политических партий, избирательных блоков политических партий в соответствии с законом.

3. Президент Украины в соответствии с изменениями к Конституции Украины, внесенными настоящим Законом, избирается Верховной Радой Украины в последний четверг октября 2004 года.

Следующие выборы Президента Украины проводятся в соответствии с Конституцией Украины в месячный срок после обретения полномочий Верховной Радой Украины, избранной в 2007 году.

4. Президент Украины приобретает полномочия в соответствии с настоящим Законом после вступления на пост по результатам выборов Президента Украины в 2004 году.

Полномочия Президента Украины, избранного в 2004 году, прекращаются с момента вступления на пост новоизбранного Верховной Радой Украины Президента Украины в 2007 году.

5. Судьи Конституционного Суда Украины, назначенные съездом судей Украины, продолжают исполнять свои полномочия до истечения определенного настоящей Конституцией срока. По истечении срока полномочий этих судей Президент Украины и Верховная Рада Украины назначают по три новых судьи Конституционного Суда Украины.

В случае досрочного прекращения полномочий судей Конституционного Суда Украины, назначенных съездом судей Украины, новые судьи Конституционного Суда Украины назначаются поочередно Президентом Украины и Верховной Радой Украины.

6. Изменения относительно избрания судей сроком на десять лет применяются к судьям, которые избираются, начиная со дня вступления в действие Закона Украины от _____ «О внесении изменений в Конституцию Украины».

7. Органы прокуратуры Украины исполняют полномочия, предусмотренные пунктом 5 статьи 121 настоящего Закона, в течение пяти лет со дня вступления его в действие».

2. В соответствии с пунктом 1 части первой статьи 85 Конституции Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII настоящей Конституции.

Статьей 159 Конституции Украины установлено, что законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины рассматривается Верховной Радой Украины при наличии заключения Конституционного Суда Украины о соответствии законопроекта требованиям статей 157 и 158 настоящей Конституции.

3. Сравнительный анализ предлагаемых в Законопроекте изменений к статьям 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 98, 103, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 128, 141, 148 Конституции Украины и дополнения ее разделом XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений к Конституции Украины» в части пунктов 1, 5, 6, 7 свидетельствует об их идентичности предлагаемым изменениям, содержащимся в проекте Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (регистрационный № 4105, далее – Законопроект № 4105). Конституционный Суд Украины в Заключении от 5 ноября 2003 года № 2-в/2003 признал Законопроект № 4105 соответствующим требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины. Следовательно, Законопроект в этой части соответствует требованиям статей 157 и 158.

Вместе с тем Конституционный Суд Украины в Заключении от 5 ноября 2003 года № 2-в/2003 в связи с несогласованностью отдельных положений Законопроекта № 4105 с действующей Конституцией Украины, а также иными основаниями изложил оговорки к статьям 76, 78, 83, 85, 89, 90, 106, 112, 120, 121, 126, 128, пункту 16 статьи 148 и разделу XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений в Конституцию Украины», в частности:

«редакция части пятой статьи 76 Основного Закона Украины, в которой предусматривается срок полномочий Верховной Рады Украины пять лет, не согласуется с положением части первой статьи 77 действующей Конституции Украины, согласно которому этот срок составляет четыре года»;

«из содержания предлагаемой редакции частей пятой, шестой статьи 83, пункта 1 части второй статьи 90 Конституции Украины следует, что независимо от результатов выборов формирование в Верховной Раде Украины «коалиции депутатских фракций и депутатских групп», в которую должны входить большинство народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины, является условием реализации парламентом Украины части его полномочий. Однако возможно, что по результатам выборов в Верховную Раду Украины большинство составят народные депутаты Украины одной фракции, которая может самостоятельно претендовать на формирование состава Кабинета Мини-

стров Украины, в том числе вносить предложения о кандидатуре Премьер-министра Украины и т. д.);

«положение Законопроекта об избрании Верховной Радой Украины судей сроком на десять лет, а не бессрочно, как это предусмотрено действующей Конституцией Украины (пункт 27 части первой статьи 85, часть четвертая статьи 126, часть первая статьи 128), может привести к снижению уровня гарантий независимости судей, установленных Основным Законом Украины»;

«в Законопроекте не воспроизведено положение части четвертой статьи 89 действующей Конституции Украины, согласно которому Верховная Рада Украины для проведения расследования по вопросам, представляющим общественный интерес, создает временные следственные комиссии, если за это проголосовало не менее одной трети от ее конституционного состава. Создание в таком порядке временных следственных комиссий служит гарантией прав оппозиции в Верховной Раде Украины и в то же время будет способствовать осуществлению Верховной Радой Украины парламентского контроля»;

«поскольку в предлагаемых изменениях к части первой статьи 106 Конституции Украины пункт «14» исключен, этот вопрос должен быть согласован с редакцией статьи 112 Основного Закона Украины, в которой этот пункт указан»;

«требует согласования редакция части второй статьи 78 и части второй статьи 120 Конституции Украины. К тому же используемое в статье 120 словосочетание «представительский мандат народного депутата Украины» является тавтологическим»;

«дополнение статьи 121 Конституции Украины новым пунктом 5 – положение об осуществлении надзора прокуратурой Украины «за соблюдением прав и свобод человека и гражданина» – является общим и требует законодательной конкретизации.

Кроме того, надзор прокуратурой Украины «за соблюдением законов по этим вопросам органами государственной власти» означает осуществление ею функции надзора за соблюдением законов фактически всеми государственными органами Украины, в частности единым органом законодательной власти в Украине – Верховной Радой Украины, и судами Украины, что, как считает Конституционный Суд Украины, не согласуется с положением Конституции Украины, в соответствии с которым государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную (часть первая статьи 6 Конституции Украины)»;

«независимость и неприкосновенность судей гарантируются Конституцией и законами Украины (часть первая статьи 126). Именно в качестве соответствующей гарантии действующей Конституции Украины установлено, что судьи занимают должности бессрочно, кроме судей Конституционного Суда Украины и судей, назначаемых на должность впервые. Периодическое переизбрание судей, как отмечалось выше (изменения к пункту 27 части первой статьи 85 Основного Закона Украины), может привести к снижению уровня гарантий независимости судей, предусмотренных Основным Законом Украины»;

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

«по Основному Закону Украины Конституционный Суд Украины состоит из восемнадцати судей Конституционного Суда Украины (часть первая статьи 148). Президент Украины, Верховная Рада Украины и съезд судей Украины назначают по шесть судей Конституционного Суда Украины (часть вторая статьи 148).

Лишение съезда судей Украины – высшего органа судебского самоуправления – участия в назначении судей Конституционного Суда Украины не предусматривает упразднения либо ограничения прав и свобод человека и гражданина. Однако, в сущности, это отстраняет судебную власть от формирования единственного органа конституционной юрисдикции, что не будет служить укреплению основ конституционного судопроизводства в Украине»;

«в Законопроекте название раздела XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений в Конституцию Украины» не согласуется со структурой действующей Конституции Украины, в частности разделом XIV «Заключительные положения» и разделом XV «Переходные положения».

Приведенные оговорки касаются тех предлагаемых в Законопроекте изменений в Конституцию Украины, текст которых идентичен положениям Законопроекта № 4105.

4. Конституционный Суд Украины при рассмотрении на предмет соответствия требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины положений пунктов 2, 3, 4 раздела XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений в Конституцию Украины» (далее – раздел XVI), которым в Законопроекте предлагается дополнить Конституцию Украины, исходит из следующего.

4.1. В пункте 2 раздела XVI устанавливается, что «очередные выборы конституционного состава Верховной Рады Украины в количестве 450 народных депутатов Украины проводятся в 2007 году на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования на основе пропорциональной системы с избранием народных депутатов Украины в многомандатном общегосударственном избирательном округе по избирательным спискам кандидатов в депутаты от политических партий, избирательных блоков политических партий в соответствии с законом».

Конституционный состав Верховной Рады Украины нынешнего созыва был избран в 2002 году.

В пункте 2 раздела XVI очередные выборы народных депутатов Украины предлагается провести в 2007 году, то есть предусматривается продление срока полномочий парламента Украины нынешнего созыва на один год. Конституционный Суд Украины считает, что такие изменения в Основном Законе Украины не направлены на упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

На основании изложенного Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что предлагаемое в пункте 2 раздела XVI проведение выборов народных депутатов Украины в 2007 году, а также связанные с ним положения пунктов 3, 4 раздела XVI не противоречат требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Вместе с тем Конституционный Суд Украины отмечает, что поскольку внесение изменений в Основной Закон Украины, в частности в раздел IV «Верховная Рада Украины», является прерогативой парламента Украины, то приняв указанные изменения в Конституцию Украины, Верховная Рада Украины, избранная в 2002 году на четыре года, таким образом продолжила бы свои полномочия, что, считает Конституционный Суд Украины, создает прецедент, который в дальнейшем может привести к потере парламентом Украины признаков его как выборного представительного органа.

4.2. В пункте 3 раздела XVI предусматривается, что «Президент Украины в соответствии с изменениями к Конституции Украины, внесенными этим Законом, избирается Верховной Радой Украины в последний четверг октября 2004 года. Следующие выборы Президента Украины проводятся в соответствии с Конституцией Украины в месячный срок после обретения полномочий Верховной Радой Украины, избранной в 2007 году».

Конституционный Суд Украины признал не предусматривающим упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина, а также ликвидацию независимости либо нарушение территориальной целостности Украины положение Законопроекта об избрании Президента Украины Верховной Радой Украины. Следовательно, и определенное разделом XVI избрание Президента Украины Верховной Радой Украины в 2004 году (пункт 3), обретение и прекращение им полномочий в соответствии с Законом Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (пункт 4) соответствует требованиям статей 157 и 158 Основного Закона Украины.

В то же время Конституционный Суд Украины обращает внимание на несогласованность относительно времени обретения полномочий Президентом Украины, Верховной Радой Украины, Кабинетом Министров Украины и Премьер-министром Украины, как это предлагается в разделе XVI. В частности, по его содержанию Верховная Рада Украины, Кабинет Министров Украины и Премьер-министр Украины приобретают полномочия через четыре месяца после принятия Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (пункт 1), Президент Украины в соответствии с этим Законом – после вступления на пост по результатам выборов Президента Украины Верховной Радой Украины в 2004 году (абзац первый пункта 3, абзац первый пункта 4). То есть указанные юридические факты могут не совпадать во времени. Так как отдельные полномочия этих органов взаимосвязаны (решение вопросов о формировании персонального состава Кабинета Министров Украины, создание и ликвидация центральных органов исполнительной власти, назначение на должности и освобождение от должностей их руководителей, председателей местных государственных администраций и т. д.), то обретение ими в соответствии с предлагаемыми в Законопроекте изменениями к Конституции Украины этих полномочий в разное время может создать проблему относительно их реализации.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 155, 159 Конституции Украины, статьями 51, 63, 66, 69, 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

п р и ш е л к з а к л ю ч е н и ю :

1. Признать проект Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (регистрационный № 4180), представленный в Верховную Раду Украины народными депутатами Украины Гавришем С.Б., Богатыревой Р.В., Ващук К.Т., Гапочкой Н.М., Задорожным А.В. и другими, соответствующим требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины. Законопроектом предлагается внести в Конституцию Украины следующие изменения:

«1) статьи 76, 78, 81 – 83, 85, 87 – 90 и 93 изложить соответственно в следующей редакции:

«Статья 76. Конституционный состав Верховной Рады Украины – четыреста пятьдесят народных депутатов Украины, которые избираются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования.

В Верховную Раду Украины может быть избран гражданин Украины, достигший на день выборов двадцати одного года, имеющий право голоса и проживающий в Украине в течение последних пяти лет.

Не может быть избран в Верховную Раду Украины гражданин, имеющий судимость за совершение умышленного преступления, если эта судимость не погашена и не снята в установленном законом порядке.

Полномочия народных депутатов Украины определяются Конституцией и законами Украины.

Срок полномочий Верховной Рады Украины составляет пять лет»;

«Статья 78. Народные депутаты Украины осуществляют свои полномочия на постоянной основе.

Народные депутаты Украины не могут иметь другой представительский мандат, состоять на государственной службе, занимать иные оплачиваемые должности (кроме должностей министров, руководителей других центральных органов исполнительной власти), заниматься иной оплачиваемой или предпринимательской деятельностью (кроме преподавательской, научной и творческой деятельности), входить в состав руководящего или надзорного органа предприятия либо организации, что имеет целью получение прибыли.

Требования относительно несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности устанавливаются законом.

В случае возникновения обстоятельств, которые нарушают требования относительно несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности, народный депутат Украины в двадцатидневный срок прекращает такую деятельность или подает личное заявление о сложении полномочий народного депутата Украины»;

«Статья 81. Полномочия народных депутатов Украины, в том числе избранных вместо выбывших досрочно или избранных на внеочередных выборах, прекращаются одновременно с прекращением полномочий Верховной Рады Украины.

Полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно в случае:

- 1) сложения полномочий по его личному заявлению;

- 2) вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении его;
- 3) признания его судом недееспособным или безвестно отсутствующим;
- 4) прекращения его гражданства или выезда на постоянное проживание за пределы Украины;
- 5) если им не устранены в течение двадцати дней обстоятельства, нарушающие требования относительно несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности;
- 6) отсутствия его без уважительных причин на ста пленарных заседаниях Верховной Рады Украины в течение календарного года;
- 7) невхождения народного депутата Украины, избранного от политической партии (избирательного блока политических партий), в состав депутатской фракции этой политической партии (избирательного блока политических партий) или выхода (исключения) народного депутата Украины из состава такой фракции;
- 8) смерти.

Полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно также в случае досрочного прекращения в соответствии с Конституцией Украины полномочий Верховной Рады Украины – в день открытия первого заседания Верховной Рады Украины с участием новоизбранных на внеочередных выборах народных депутатов Украины.

Решение о досрочном прекращении полномочий народного депутата Украины в случаях, предусмотренных пунктами 1, 4, 6 части второй настоящей статьи, принимается Верховной Радой Украины, в случае, предусмотренном пунктом 5 части второй настоящей статьи, – в судебном порядке.

В случае вступления в законную силу обвинительного приговора в отношении народного депутата Украины, признания народного депутата Украины недееспособным или безвестно отсутствующим его полномочия прекращаются с даты вступления в силу решения суда, в случае смерти народного депутата Украины – с даты смерти, установленной свидетельством о смерти.

В случае невхождения народного депутата Украины, избранного от политической партии (избирательного блока политических партий), в состав депутатской фракции этой политической партии (избирательного блока политических партий), или выхода (исключения) народного депутата Украины из состава такой фракции его полномочия прекращаются досрочно на основании закона по решению высшего руководящего органа соответствующей политической партии (избирательного блока политических партий) с даты принятия такого решения.

Статья 82. Верховная Рада Украины работает сессионно.

Верховная Рада Украины является полномочной при условии избрания не менее двух третей от ее конституционного состава.

Верховная Рада Украины собирается на первую сессию не позднее чем на тридцатый день после официального объявления результатов выборов. Первое заседание новоизбранной Верховной Рады Украины открывает старший по возрасту народный депутат Украины.

Статья 83. Очередные сессии Верховной Рады Украины начинаются в первый вторник февраля и первый вторник сентября каждого года.

Внеочередные сессии Верховной Рады Украины, с указанием повестки дня, созываются Председателем Верховной Рады Украины по требованию Президента Украины или по требованию не менее трети народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины.

В случае оглашения Указа Президента Украины о введении военного или чрезвычайного положения в Украине либо отдельных ее местностях Верховная Рада Украины собирается на заседание в двухдневный срок без созыва.

Порядок работы Верховной Рады Украины устанавливается Конституцией Украины и Регламентом Верховной Рады Украины.

В Верховной Раде Украины по результатам выборов и на основе согласования и объединения политических позиций формируется коалиция депутатских фракций и депутатских групп, в которую входит большинство народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины, которая в соответствии с Конституцией Украины вносит предложения Президенту Украины о кандидатуре Премьер-министра Украины, формирует состав Кабинета Министров Украины и ответственна за его деятельность.

Коалиция депутатских фракций и депутатских групп в Верховной Раде Украины создается в течение одного месяца со дня открытия первого заседания Верховной Рады Украины, которое проводится после очередных или внеочередных выборов Верховной Рады Украины, или в течение месяца со дня прекращения деятельности коалиции депутатских фракций и депутатских групп.

Основы формирования, организации деятельности и прекращения деятельности коалиции устанавливаются Конституцией Украины и Регламентом Верховной Рады Украины»;

«Статья 85. К полномочиям Верховной Рады Украины относятся:

- 1) внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII настоящей Конституции;
- 2) назначение всеукраинского референдума по вопросам, определенным статьей 73 настоящей Конституции;
- 3) принятие законов;
- 4) утверждение Государственного бюджета Украины и внесение изменений в него, контроль за исполнением Государственного бюджета Украины, принятие решения по отчету о его исполнении;
- 5) определение основ внутренней и внешней политики;
- 6) утверждение общегосударственных программ экономического, научно-технического, социального, национально-культурного развития, охраны окружающей среды;
- 7) назначение выборов Президента Украины в сроки, предусмотренные настоящей Конституцией;
- 8) заслушивание ежегодных и внеочередных посланий Президента Украины о внутреннем и внешнем положении Украины;
- 9) объявление по представлению Президента Украины состояния войны и заключение мира, одобрение решения Президента Украины об ис-

пользовании Вооруженных Сил Украины и иных воинских формирований в случае вооруженной агрессии против Украины;

10) смещение Президента Украины с поста в порядке особой процедуры (импичмента), установленном статьей 111 настоящей Конституции;

11) рассмотрение и принятие решения об одобрении Программы деятельности Кабинета Министров Украины;

12) назначение по представлению Президента Украины Премьер-министра Украины, Министра обороны Украины, Министра иностранных дел Украины и Председателя Службы безопасности Украины, назначение по представлению Премьер-министра Украины других членов Кабинета Министров Украины, Председателя Антимонопольного комитета Украины, Председателя Государственного комитета телевидения и радиовещания Украины, Председателя Фонда государственного имущества Украины, прекращение полномочий указанных лиц на этих должностях, решение вопроса об отставке Премьер-министра Украины, членов Кабинета Министров Украины;

13) осуществление контроля за деятельностью Кабинета Министров Украины в соответствии с настоящей Конституцией;

14) утверждение решений о предоставлении Украиной займов и экономической помощи иностранным государствам и международным организациям, а также о получении Украиной от иностранных государств, банков и международных финансовых организаций займов, не предусмотренных Государственным бюджетом Украины, осуществление контроля за их использованием;

15) принятие Регламента Верховной Рады Украины;

16) назначение на должности и освобождение от должностей Председателя и других членов Счетной палаты Украины;

17) назначение на должность и освобождение от должности Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека; заслушивание его ежегодных докладов о состоянии соблюдения и защиты прав и свобод человека в Украине;

18) назначение на должность и освобождение от должности Председателя Национального банка Украины по представлению Президента Украины;

19) назначение и освобождение половины состава Совета Национального банка Украины;

20) назначение половины состава Национального совета Украины по вопросам телевидения и радиовещания;

21) назначение на должность и прекращение полномочий членов Центральной избирательной комиссии по представлению Президента Украины;

22) утверждение общей структуры, численности, определение функций Вооруженных Сил Украины, Службы безопасности Украины, иных созданных в соответствии с законами Украины воинских формирований, а также Министерства внутренних дел Украины;

23) одобрение решения о предоставлении военной помощи другим государствам, о направлении подразделений Вооруженных Сил Украины в другое государство или о допуске подразделений вооруженных сил других государств на территорию Украины;

- 24) установление государственных символов Украины;
  - 25) дача согласия на назначение на должность и освобождение от должности Президентом Украины Генерального прокурора Украины; выражение недоверия Генеральному прокурору Украины, что влечет его отставку с должности;
  - 26) назначение половины состава Конституционного Суда Украины;
  - 27) избрание судей сроком на десять лет;
  - 28) досрочное прекращение полномочий Верховной Рады Автономной Республики Крым при наличии заключения Конституционного Суда Украины о нарушении ею Конституции Украины или законов Украины; назначение внеочередных выборов в Верховную Раду Автономной Республики Крым;
  - 29) образование и ликвидация районов, установление и изменение границ районов и городов, отнесение населенных пунктов к категории городов, наименование и переименование населенных пунктов и районов;
  - 30) назначение очередных и внеочередных выборов в органы местного самоуправления;
  - 31) утверждение в течение двух дней с момента обращения Президента Украины указов о введении военного или чрезвычайного положения в Украине либо в отдельных ее местностях, о всеобщей или частичной мобилизации, об объявлении отдельных местностей зонами чрезвычайной экологической ситуации;
  - 32) дача законом согласия на обязательность для Украины международных договоров Украины и денонсация международных договоров Украины, согласие на обязательность которых дано законом;
  - 33) осуществление парламентского контроля в пределах, определенных настоящей Конституцией;
  - 34) утверждение законом Конституции Автономной Республики Крым, изменений к ней, определение законом правовых основ имущества, принадлежащего Автономной Республике Крым;
  - 35) назначение на должность и освобождение от должности руководителя аппарата Верховной Рады Украины; утверждение сметы Верховной Рады Украины и структуры ее аппарата;
  - 36) утверждение перечня объектов права государственной собственности, не подлежащих приватизации, определение правовых основ изъятия объектов права частной собственности;
- Верховная Рада Украины осуществляет иные полномочия, которые в соответствии с Конституцией Украины отнесены к ее ведению»;
- «Статья 87. Верховная Рада Украины по предложению Президента Украины либо не менее одной трети народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины может рассмотреть вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины и принять резолюцию недоверия Кабинету Министров Украины большинством от конституционного состава Верховной Рады.

Вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины не может рассматриваться Верховной Радой Украины более одного раза в течение одной очередной сессии, а также в течение года после одобрения Про-

граммы деятельности Кабинета Министров Украины или в течение последней сессии Верховной Рады Украины.

Статья 88. Верховная Рада Украины избирает из своего состава Председателя Верховной Рады Украины, Первого заместителя и заместителей Председателя Верховной Рады Украины и отзывает их с этих должностей. Количество заместителей Председателя Верховной Рады Украины определяется Верховной Радой Украины.

Председатель Верховной Рады Украины:

- 1) ведет пленарные заседания Верховной Рады Украины;
- 2) организует подготовку вопросов к рассмотрению на пленарных заседаниях Верховной Рады Украины;
- 3) подписывает акты, принятые Верховной Радой Украины;
- 4) представляет Верховную Раду Украины в сношениях с другими органами государственной власти Украины и органами власти других государств;
- 5) организует работу аппарата Верховной Рады Украины.

Председатель Верховной Рады Украины осуществляет полномочия, предусмотренные настоящей Конституцией, в порядке, установленном Регламентом Верховной Рады Украины.

Статья 89. Верховная Рада Украины для осуществления законопроектной работы, подготовки и предварительного рассмотрения вопросов, отнесенных к ее полномочиям, исполнения контрольных функций в соответствии с Конституцией Украины создает из числа народных депутатов Украины комитеты Верховной Рады Украины и избирает председателей, первых заместителей, заместителей и секретарей этих комитетов.

Статья 90. Полномочия Верховной Рады Украины прекращаются в день открытия первого заседания Верховной Рады Украины нового созыва.

Президент Украины может досрочно прекратить полномочия Верховной Рады Украины, если:

- 1) в течение одного месяца в Верховной Раде Украины не сформирована коалиция депутатских фракций и депутатских групп в соответствии со статьей 83 настоящей Конституции;
- 2) в течение трех месяцев Верховной Радой Украины в соответствии со статьей 103 Конституции Украины не избран Президент Украины;
- 3) в течение шестидесяти дней после отставки Кабинета Министров Украины не сформирован персональный состав Кабинета Министров Украины;
- 4) в течение тридцати дней одной очередной сессии пленарные заседания не могут начаться.

Такое решение принимается Президентом Украины после консультаций с Председателем Верховной Рады Украины, его заместителями, председателями депутатских фракций и депутатских групп.

Полномочия Верховной Рады Украины не могут быть досрочно прекращены Президентом Украины в последние шесть месяцев срока полномочий Верховной Рады Украины и Президента Украины, за исключением случая, предусмотренного пунктом 2 части второй настоящей статьи»;

«Статья 93. Право законодательной инициативы в Верховной Раде

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Украины принадлежит Президенту Украины, народным депутатам Украины и Кабинету Министров Украины.

Законопроекты, определенные Президентом Украины как неотложные, рассматриваются Верховной Радой Украины вне очереди»;

2) часть четвертую статьи 94 дополнить предложением следующего содержания:

«В случае если Президент Украины не подписал такой закон, его подписывает и официально обнародует Председатель Верховной Рады Украины»;

3) статью 98 изложить в следующей редакции:

«Статья 98. Контроль за поступлением и использованием средств Государственного бюджета Украины от имени Верховной Рады Украины осуществляет Счетная палата Украины»;

4) в статье 103:

а) часть первую заменить тремя новыми частями следующего содержания:

«Статья 103. Президент Украины избирается Верховной Радой Украины.

Президент Украины считается избранным, если за его избрание путем тайного голосования проголосовало не менее двух третей от конституционного состава Верховной Рады Украины.

Президент Украины избирается сроком на пять лет»;

б) часть пятую исключить.

В связи с этим части вторую–четвертую и шестую считать соответственно частями четвертой–седьмой;

5) в статье 106:

а) в части первой:

пункты 8–12 изложить соответственно в следующей редакции:

«8) прекращает полномочия Верховной Рады Украины в случаях, предусмотренных Конституцией Украины;

9) вносит по предложению коалиции депутатских фракций и депутатских групп, сформированной в соответствии со статьей 83 Конституции Украины, после соответствующих консультаций с их руководителями представление о назначении Верховной Радой Украины Премьер-министра Украины в срок не позднее чем на пятнадцатый день после получения такого предложения;

10) вносит в Верховную Раду Украины представление о назначении Министра обороны Украины, Министра иностранных дел Украины;

11) назначает на должность и освобождает от должности с согласия Верховной Рады Украины Генерального прокурора Украины;

12) вносит в Верховную Раду Украины представление о назначении Председателя Службы безопасности Украины»;

пункт 14 исключить;

пункты 15 и 16 изложить соответственно в следующей редакции:

«15) приостанавливает действие актов Кабинета Министров Украины по мотивам несоответствия Конституции и законам Украины, актам Президента Украины с одновременным обращением в Конституционный Суд Украины относительно их конституционности;

16) отменяет акты Совета министров Автономной Республики Крым»;

пункт 19 после слов «решение об использовании Вооруженных Сил Украины» дополнить словами «и иных воинских формирований»;

пункты 22, 29 и 30 изложить соответственно в следующей редакции:

«22) назначает половину состава Конституционного Суда Украины»;

«29) подписывает законы;

30) имеет право вето в отношении принятых Верховной Радой Украины законов (кроме законов о внесении изменений в Конституцию Украины) с последующим возвращением их на повторное рассмотрение Верховной Радой Украины»;

б) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Акты Президента Украины, изданные в пределах полномочий, предусмотренных пунктами 5, 8, 18, 21, 23 настоящей статьи, скрепляются подписями Премьер-министра Украины и министра, ответственного за акт и его исполнение»;

б) статью 112 изложить в следующей редакции:

«Статья 112. В случае досрочного прекращения полномочий Президента Украины в соответствии со статьями 108, 109, 110, 111 настоящей Конституции исполнение обязанностей Президента Украины на период до избрания и вступления на пост нового Президента Украины возлагается на Председателя Верховной Радой Украины. Председатель Верховной Радой Украины в период исполнения им обязанностей Президента Украины не может осуществлять полномочия, предусмотренные пунктами 2, 6–8, 10–14, 22, 24, 25, 27, 28 статьи 106 Конституции Украины»;

7) статьи 113 – 115 изложить в следующей редакции:

«Статья 113. Кабинет Министров Украины (Правительство Украины) является высшим органом в системе органов исполнительной власти.

Кабинет Министров Украины ответственен перед Президентом Украины и Верховной Радой Украины, подконтролен и подотчетен Верховной Раде Украины в пределах, предусмотренных Конституцией Украины.

Кабинет Министров Украины в своей деятельности руководствуется Конституцией и законами Украины, актами Президента Украины.

Статья 114. В состав Кабинета Министров Украины входят Премьер-министр Украины, Первый вице-премьер-министр, вице-премьер-министры, министры.

Премьер-министр Украины назначается Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины.

Кандидатуру для назначения Премьер-министра Украины вносит Президент Украины по предложению коалиции депутатских фракций и депутатских групп, сформированной в соответствии со статьей 83 Конституции Украины, после соответствующих консультаций с их руководителями.

Министр обороны Украины, Министр иностранных дел Украины назначаются Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины, другие члены Кабинета Министров Украины назначаются Верховной Радой Украины по представлению Премьер-министра Украины.

Премьер-министр Украины руководит работой Кабинета Министров Украины, направляет ее на выполнение Программы деятельности Кабинета Министров Украины, одобренной Верховной Радой Украины.

Статья 115. Премьер-министр Украины слагает полномочия перед новоизбранной Верховной Радой Украины.

Премьер-министр Украины, другие члены Кабинета Министров Украины имеют право заявить Верховной Раде Украине о своей отставке.

Отставка Премьер-министра Украины, принятие Верховной Радой Украины резолюции недоверия Кабинету Министров Украины влекут отставку всего состава Кабинета Министров Украины. В этих случаях Премьер-министр Украины обязан подать Верховной Раде Украины заявление об отставке Кабинета Министров Украины.

Кабинет Министров Украины, отставка которого принята, продолжает выполнять свои полномочия до начала работы вновь сформированного Кабинета Министров Украины, но не более шестидесяти дней;

8) в статье 116:

а) в пункте 6 слова «представляет Верховной Раде Украины отчет о его выполнении» заменить словами «представляет Верховной Раде Украины законопроект о внесении изменений в закон о Государственном бюджете Украины, а также отчет о выполнении Государственного бюджета Украины»;

б) дополнить статью после пункта 9 новыми пунктами следующего содержания:

«10) образует, реорганизует и ликвидирует министерства и другие центральные органы исполнительной власти, действуя в пределах средств, предусмотренных на содержание органов исполнительной власти;

11) назначает в соответствии с Конституцией Украины по представлению Премьер-министра Украины руководителей центральных органов исполнительной власти, которые не входят в состав Кабинета Министров Украины, председателей местных государственных администраций, прекращает полномочия этих лиц на должностях;

12) назначает половину состава Совета Национального банка Украины».

В связи с этим пункт 10 считать пунктом 13;

9) в статье 118:

а) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Председатели местных государственных администраций назначаются на должность и освобождаются от должности Кабинетом Министров Украины по представлению Премьер-министра Украины»;

б) части девятую и десятую изложить соответственно в следующей редакции:

«Областной или районный совет может выразить недоверие председателю соответствующей местной государственной администрации, на основании чего Кабинет Министров Украины принимает решение и дает обоснованный ответ.

Если недоверие председателю районной или областной государственной администрации выразили две трети депутатов от состава соответствующего совета, Кабинет Министров Украины принимает решение об отставке председателя местной государственной администрации»;

10) статью 120 изложить в следующей редакции:

«Статья 120. Члены Кабинета Министров Украины, руководители центральных и местных органов исполнительной власти не вправе совмещать

свою служебную деятельность с другой работой (кроме случаев, предусмотренных частью второй настоящей статьи, а также преподавательской, научной и творческой работой во внерабочее время), входит в состав руководящего органа или наблюдательного совета предприятия, что имеет целью получение прибыли.

Министры, другие руководители центральных органов исполнительной власти могут совмещать свою служебную деятельность с представительским мандатом народного депутата Украины.

Организация, полномочия и порядок деятельности Кабинета Министров Украины, других центральных и местных органов исполнительной власти определяются Конституцией и законами Украины»;

11) дополнить статью 121 новым пунктом следующего содержания:

«5) надзор за соблюдением прав и свобод человека и гражданина, соблюдением законов по этим вопросам органами государственной власти, органами местного самоуправления, их должностными и служебными лицами»;

12) часть первую статьи 122 изложить в следующей редакции:

«Прокуратуру возглавляет Генеральный прокурор Украины, который назначается на должность и освобождается от должности с согласия Верховной Рады Украины Президентом Украины. Верховная Рада Украины может выразить недоверие Генеральному прокурору Украины, что влечет его отставку с должности»;

13) в статье 126:

а) часть четвертую изложить в следующей редакции:

«Судьи избираются на должности сроком на десять лет, кроме судей Конституционного Суда Украины и судей, назначаемых на должность судьи впервые»;

б) пункт 2 части пятой изложить в следующей редакции:

«достижения судьей шестидесяти пяти лет, а для судей Конституционного Суда Украины и Верховного Суда Украины – семидесяти лет»;

14) второе предложение части первой статьи 128 изложить в следующей редакции:

«Все другие судьи, кроме судей Конституционного Суда Украины, избираются Верховной Радой Украины сроком на десять лет в порядке, установленном законом»;

15) часть первую статьи 141 изложить в следующей редакции:

«В состав сельского, поселкового, городского, районного, областного совета входят депутаты, которые избираются жителями села, поселка, города, района, области на основе всеобщего, равного, прямого избирательного права путем тайного голосования сроком на четыре года»;

16) часть вторую статьи 148 изложить в следующей редакции:

«Президент Украины, Верховная Рада Украины назначают по девять судей Конституционного Суда Украины»;

17) дополнить Конституцию Украины разделом XVI «Заключительные положения, касающиеся изменений в Конституцию Украины» следующего содержания:

«Раздел XVI

Заключительные положения, касающиеся изменений к Конституции Украины

1. Изменения к Конституции Украины, которые вносятся Законом Украины от _____ «О внесении изменений в Конституцию Украины», вступают в действие через четыре месяца после его принятия Верховной Радой Украины, за исключением случаев, предусмотренных настоящим разделом.

2. Очередные выборы конституционного состава Верховной Рады Украины в количестве 450 народных депутатов Украины проводятся в 2007 году на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования на основе пропорциональной системы с избранием народных депутатов Украины в многомандатном общегосударственном избирательном округе по избирательным спискам кандидатов в депутаты от политических партий, избирательных блоков политических партий в соответствии с законом.

3. Президент Украины в соответствии с изменениями к Конституции Украины, внесенными настоящим Законом, избирается Верховной Радой Украины в последний четверг октября 2004 года.

Следующие выборы Президента Украины проводятся в соответствии с Конституцией Украины в месячный срок после обретения полномочий Верховной Радой Украины, избранной в 2007 году.

4. Президент Украины приобретает полномочия в соответствии с настоящим Законом после вступления на пост по результатам выборов Президента Украины в 2004 году.

Полномочия Президента Украины, избранного в 2004 году, прекращаются с момента вступления на пост новоизбранного Верховной Радой Украины Президента Украины в 2007 году.

5. Судьи Конституционного Суда Украины, назначенные съездом судей Украины, продолжают выполнять свои полномочия до истечения определенного настоящей Конституцией срока. По истечении срока полномочий этих судей Президент Украины и Верховная Рада Украины назначают по три новых судьи Конституционного Суда Украины.

В случае досрочного прекращения полномочий судей Конституционного Суда Украины, назначенных съездом судей Украины, новые судьи Конституционного Суда Украины назначаются поочередно Президентом Украины и Верховной Радой Украины.

6. Изменения относительно избрания судей сроком на десять лет применяются к судьям, которые избираются, начиная со дня вступления в действие Закона Украины от _____ «О внесении изменений в Конституцию Украины».

7. Органы прокуратуры Украины выполняют полномочия, предусмотренные пунктом 5 статьи 121 настоящего Закона, в течение пяти лет со дня вступления его в действие».

2. Заключение Конституционного Суда Украины о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» (регистрационный № 4180) требованиям статей 157 и 158 Конституции

Украины является обязательным к исполнению, окончательным и не может быть обжаловано.

Заключение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary to the Opinion no.3-v/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of December 10, 2003*

Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine has forwarded to the Constitutional Court of Ukraine the draft Law of Ukraine «On Amending the Constitution of Ukraine» (hereinafter referred to as «the draft Law»), which suggests amending Articles 76, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 98, 703, 706, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 128, 141, 148 of the Constitution of Ukraine and supplementing it by Chapter XVI «Final Provisions Concerning Amending the Constitution of Ukraine» (hereinafter referred to as «Chapter XVI») for the purpose of submission of conclusion concerning its conformity with requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine (Conclusion of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-v/2003 dated November 5, 2003).

The Constitutional Court of Ukraine has come to conclusion that paragraph 2 of Chapter XVI contemplating for next election of National Deputies of Ukraine in 2007, i.e. providing for extension of term of authority of the Parliament of Ukraine of current convocation for another year and provisions of paragraphs 3, 4 of the same Chapter related thereto do not envisage the abolishment or restriction of human and citizens' rights and freedoms. At the same time, the Constitutional Court of Ukraine has pointed out that since amending the Fundamental Law of Ukraine, in particular Chapter IV «The Verkhovna Rada of Ukraine» is a prerogative of the Parliament of Ukraine, consequently, by adoption of aforementioned amendments to the Constitution of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine elected in 2002 for the term of four years would extend its authority and thus set a precedent, which in future may entail lost by the Parliament of Ukraine of its attributes of elective representative body.

The Constitutional Court of Ukraine has recognized provisions of the draft Law concerning election of the President of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine as those that do not envisage the abolishment or restriction of human and citizens' rights and freedoms and are not oriented toward the liquidation of

independence or violation of territorial integrity of Ukraine. At the same time, the Constitutional Court of Ukraine pays due attention to unconformity of time of attaining authority by the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Prime Minister of Ukraine as is suggested by provisions of Chapter XVI. In particular, according to contents of the Chapter, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Prime Minister of Ukraine attain authority in four months upon adoption of the Law of Ukraine «On Amending the Constitution of Ukraine» (paragraph 1), while the President of Ukraine – in accordance with this Law – attains his/her authority upon filling the office in accordance with results of elections of the President of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine in 2004 (item one of paragraph 3, item one of paragraph 4). Therefore, the aforementioned legal facts may disaccord in time. Since separate authorities of aforementioned bodies are interrelated (decisions concerning formation of personal composition of the Cabinet of Ministers of Ukraine, formation and liquidation of central bodies of executive power, appointment and dismissal of chief officers of those bodies, heads of local state administrations etc.), accordingly, attaining those authorities thereby at different times as per amendments to the Constitution of Ukraine provided by the draft Law may lead to problems occurring during exercise of the authorities.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
62 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37,
підпункту 5 пункту 3
розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення»
Закону України «Про судоустрій України»
(справа про Касаційний суд України)

м. Київ
11 грудня 2003 року
№ 20-рп/2003

Справа № 1-38/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Шаповала Володимира Миколайовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни – суддя-доповідач,

за участю уповноваженого за дорученням суб'єкта права на конституційне подання Кармазіна Юрія Анатолійовича, народного депутата України; залучених до участі у розгляді справи: Маркуш Марії Андріївни – представника Верховної Ради України, Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, народного депутата України; Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України; Лукашової Надії Павлівни – Постійного представника Верховного Суду України в Конституційному Суді України; Ємельянової Інни Іванівни – заступника Міністра юстиції України; Полтавця Юрія Павловича – члена Вищої ради юстиції, секретаря секції з питань підготовки подань для призначення суддів уперше та звільнення їх з посад; Волкова Олександра Федоровича – члена Ради суддів України, судді Верховного Суду України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року № 3018-III (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 27–28, ст. 180).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 62 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спірних питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) зазначених норм Закону України «Про судоустрій України».

Заслухавши суддю-доповідача Чубар Л.П., пояснення Кармазіна Ю.А., Маркуш М.А., Селіванова А.О., Носова В.В., Лукашової Н.П., Ємельянової І.І., Полтавця Ю.П., Волкова О.Ф. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 62 народних депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням про визнання неконституційними пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року (далі – Закон).

Пункт 3 частини другої статті 18 Закону передбачає утворення в системі судів загальної юрисдикції Касаційного суду України як її складової, а підпункт 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону – строк його утворення і початок здійснення Касаційним судом України повноважень щодо розгляду справ. Стаття 32 «Склад Касаційного суду України», стаття 33 «Повноваження Касаційного Суду України», стаття 34 «Суддя Касаційного суду України», стаття 35 «Голова Касаційного суду України», стаття 36 «Заступники голови Касаційного суду України» і стаття 37 «Президія Касаційного суду України» складають главу 6 «Касаційний суд України» Закону.

Суб'єкт права на конституційне подання обґрунтовує твердження про неконституційність зазначених норм Закону тим, що стаття 125 Конституції України «чітко визначила систему судів загальної юрисдикції, яку мають складати місцеві, апеляційні, вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд України», а створення Касаційного суду України Конституцією України не передбачено. Народні депутати України посилаються також на положення частини другої статті 6 Конституції України, відповідно до якого органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України, положення частини другої статті 8 Конституції України, згідно з якими Конституція України має найвищу юридичну силу, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

2. Голова Верховної Ради України у письмовому поясненні до Конституційного Суду України зазначає, що положення статті 125 Конституції України врегулювали систему судів загальної юрисдикції в Україні, визначивши Верховний Суд України найвищим судовим органом у цій системі, а вищими судовими органами спеціалізованих судів – відповідні вищі суди, які є вищою ланкою – касаційною інстанцією; відповідно до закону діють місцеві та апеляційні суди. У Конституції України відсутні положення стосовно створення в цій системі судів Касаційного суду України. Касаційною інстанцією за Конституцією України є Верховний Суд України та вищі спеціалізовані суди, яким Законом надано право організувати свою внутрішню діяльність та удосконалювати її. Тому, вважає Голова Верховної Ради України, наведена у конституційному поданні аргументація дає підстави визнати положення Закону щодо Касаційного суду України такими, що не відповідають вимогам статті 125 Конституції України.

Президент України вважає, що стаття 125 Конституції України, на яку посилаються автори конституційного подання, не визначає судоустрій, а встановлює принципи побудови системи судів загальної юрисдикції, якими є територіальність і спеціалізація. Судоустрій же, відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України, визначається виключно законами України. Однією із основних конституційних засад судочинства є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, тоді як Конституція України не визначила, які суди мають здійснювати розгляд справ у касаційному порядку. На думку Президента України, парламент обґрунтовано реалізував у Законі положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, визначивши суди, які мають розглядати справи в касаційному порядку, тому підстав для визнання неконституційними оспорюваних положень Закону немає.

Позиції Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією та Міністерства юстиції України збігаються з позицією суб'єкта права на конституційне подання.

Голова Верховного Суду України, Вищий господарський суд України, Рада суддів України, Генеральна прокуратура України, Голова Вищої ради юстиції дотримуються іншої думки. Голова Верховного Суду України наголошує, що Конституція України не визначає, які саме суди будуть займатися касацією. Перелік судів та наділення їх повноваженнями, зазначено в листі, правомірно визначаються Законом, яким законодавець ввів у систему судів загальної юрисдикції Касаційний суд України для розгляду в касаційному порядку цивільних і кримінальних справ, віднесених процесуальними законами до його підсудності. У листі голови Ради суддів України, крім того, зазначається, що наявність Касаційного суду України забезпечить єдиний порядок перегляду рішень загальних і спеціалізованих судів, буде дотримана чотириланкова система судів, аналогічна системі господарських судів, а Верховний Суд України переглядатиме справи у порядку повторної касації.

Різних позицій дотримуються і науковці, які дали відповіді на запити судді-доповідача. Так, в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького та

Інституті економіко-правових досліджень Національної академії наук України, Національній академії внутрішніх справ України, Академії адвокатури України, Національній академії Служби безпеки України, Центрі європейського та порівняльного права дійшли висновку про неконституційність утворення Касаційного суду України як окремого судового органу. Проте в Академії правових наук України, Інституті законодавства Верховної Ради України, на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка дотримуються протилежного погляду – норми статті 125 Конституції України мають бланкетний характер і тому не закріплюють вичерпно всіх елементів судової системи.

3. У процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України представники суб'єкта права на конституційне подання, Верховної Ради України та Міністерства юстиції України звернули увагу на положення статті 131 Конституції України, де наведено перелік судів судів загальної юрисдикції. Постійний представник Президента України в Конституційному Суді України у виступі підкреслив, що стаття 125 Конституції України не визначає судовий устрій, а встановлює принципи побудови системи судів загальної юрисдикції, що загальних судів (крім Верховного Суду України) в Конституції України не передбачено і Касаційний суд України, по суті, є вищим спеціалізованим судом.

Представники Верховного Суду України, Вищої ради юстиції та Ради суддів України, наголошуючи на тому, що касаційна інстанція не визначена у статті 125 Конституції України, підтримали позицію органів, які вони представляють, про те, що Конституція України визначила принципи побудови системи судів загальної юрисдикції і деякі суди, а судовий устрій встановлено Законом. Зазначили, що утворення Касаційного суду України дозволить Верховному Суду України зосередитися на здійсненні власних повноважень як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції.

4. Конституційний Суд України, вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, виходить з такого.

4.1. Україна є правовою державою (стаття 1 Конституції України), в якій права і свободи людини і громадянина захищаються судом (стаття 55). Право на судовий захист забезпечується конституційними гарантіями здійснення правосуддя судами, утвореними на підставі Конституції України та у визначеному законом порядку. При цьому, згідно з частиною другою статті 8 Основного Закону України, закони приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Конституція України передбачає, що органами судової влади є Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, та суди загальної юрисдикції.

Конституційні положення, які стосуються питань системи судів загальної юрисдикції, а також принципів і видів провадження в них, містяться у розділі VIII «Правосуддя» Конституції України.

4.2. За змістом положень частин другої, третьої, четвертої статті 125 Конституції України ними визначена система судів загальної юрисдикції,

названі всі її ланки: Верховний Суд України, інші види судів – вищі спеціалізовані, апеляційні, місцеві. Згідно з частиною першою зазначеної статті ця система судів будується за принципами територіальності і спеціалізації. У пункті 12 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України передбачено, по суті, «сформування системи судів загальної юрисдикції в Україні відповідно до статті 125 цієї Конституції».

Надаючи Висновок від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 у справі про Римський Статут, Конституційний Суд України на основі аналізу відповідних положень Конституції України також виходив з того, що: «Систему судів загальної юрисдикції в Україні складають: Верховний Суд України – найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції, вищі спеціалізовані суди, апеляційні та місцеві суди (частини друга, третя, четверта статті 125)».

Наявність конституційно визначеної системи судів загальної юрисдикції підтверджується і положенням пункту 3 частини першої статті 131 Конституції України, згідно з яким до відання Вищої ради юстиції належить здійснення дисциплінарного провадження та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів лише тих судів, які визначені в її статті 125.

Системний аналіз положень частин другої, третьої, четвертої статті 125 і пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України засвідчує, що побудова системи судів загальної юрисдикції узгоджується зі стадіями судочинства, відповідними формами провадження (зокрема, в апеляційній і касаційній інстанціях). За змістом цих положень апеляційною інстанцією названі апеляційні суди, а касаційне провадження може здійснюватися у відповідних судах, визначених статтею 125 Конституції України. Внутрішня організація і порядок діяльності судових органів, повноваження та кількість судових інстанцій, склад суду при відправленні правосуддя тощо на основі конституційних засад судоустрою і судочинства визначаються виключно законом згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що утворення в системі судів загальної юрисдикції Касаційного суду України суперечить статтям 125, 131 Конституції України.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 70, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про судоустрій України» щодо:

утворення в системі судів загальної юрисдикції Касаційного суду України (пункт 3 частини другої статті 18);

складу Касаційного суду України, його повноважень, повноважень суддів, статусу голови, заступників голови та президії Касаційного суду України (статті 32, 33, 34, 35, 36, 37);

строку утворення і початку здійснення Касаційним судом України пов-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

новажень щодо розгляду справ (підпункт 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення»).

2. Положення Закону України «Про судоустрій України», визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Виконання цього Рішення покласти на Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України відповідно до їх повноважень.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) пункта 3 части второй статьи 18,
статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, подпункта 5 пункта 3 раздела VII
«Заключительные и переходные положения» Закона Украины
«О судоустройстве Украины»
по конституционному представлению
62 народных депутатов Украины
(дело о Кассационном суде Украины)**

г. Киев
11 декабря 2003 года
№ 20-рп/2003

Дело № 1-38/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Шаповала Владимира Николаевича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны – судья-докладчик,

с участием уполномоченного по поручению субъекта права на конституционное представление Кармазина Юрия Анатольевича, народного депутата Украины; привлеченных к участию в рассмотрении дела: Маркуш Марии Андреевны – представителя Верховной Рады Украины, Комитета Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности, народного депутата Украины; Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины; Лукашовой Надежды Павловны – Постоянного представителя Верховного Суда Украины в Конституционном Суде Украины; Емельяновой Инны Ивановны – заместителя Министра юстиции Украины; Полтавца Юрия Павловича – члена Высшего совета юстиции, секретаря секции по вопросам подготовки представле-

ний для назначения судей впервые и освобождения их от должностей; Волкова Александра Федоровича – члена Совета судей Украины, судьи Верховного Суда Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 3 части второй статьи 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, подпункта 5 пункта 3 раздела VII «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О судостроительстве Украины» от 7 февраля 2002 года № 3018-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2002 г., № 27–28, ст. 180) по конституционному представлению 62 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 62 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спорных вопросов о соответствии Конституции Украины (конституционности) указанных норм Закона Украины «О судостроительстве Украины».

Заслушав судью-докладчика Чубарь Л.П., объяснения Кармазина Ю.А., Маркуш М.А., Селиванова А.А., Носова В.В., Лукашовой Н.П., Емельяновой И.И., Полтавца Ю.П., Волкова А.Ф. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 62 народных депутата Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством о признании неконституционными пункта 3 части второй статьи 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, подпункта 5 пункта 3 раздела VII «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О судостроительстве Украины» от 7 февраля 2002 года (далее – Закон).

Пункт 3 части второй статьи 18 Закона предусматривает образование в системе судов общей юрисдикции Кассационного суда Украины как ее составной, а подпункт 5 пункта 3 раздела VII «Заключительные и переходные положения» Закона – срок его создания и начало осуществления Кассационным судом Украины полномочий относительно рассмотрения дел. Статья 32 «Состав Кассационного суда Украины», статья 33 «Полномочия Кассационного Суда Украины», статья 34 «Судья Кассационного суда Украины», статья 35 «Председатель Кассационного суда Украины», статья 36 «Заместители Председателя Кассационного суда Украины» и статья 37 «Президиум Кассационного суда Украины» составляют главу 6 «Кассационный суд Украины» Закона.

Субъект права на конституционное представление обосновывает утверждение о неконституционности указанных норм Закона тем, что статья 125 Конституции Украины «четко определила систему судов общей юрисдикции, которую должны составлять местные, апелляционные, высшие специализированные суды и Верховный Суд Украины», а создание Кассационного суда Украины Конституцией Украины не предусмотрено. Народные депутаты Украины ссылаются также на положение части второй статьи 6 Конституции Украины, согласно которой органы законодательной, испол-

нительной и судебной власти осуществляют свои полномочия в установленных настоящей Конституцией пределах и в соответствии с законами Украины, положением части второй статьи 8 Конституции Украины, согласно которому Конституция Украины имеет высшую юридическую силу, законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей.

2. Председатель Верховной Рады Украины в письменном объяснении Конституционному Суду Украины отмечает, что положения статьи 125 Конституции Украины урегулировали систему судов общей юрисдикции в Украине, определив Верховный Суд Украины наивысшим судебным органом в этой системе, а высшими судебными органами специализированных судов – соответствующие высшие суды, являющиеся высшим звеном – кассационной инстанцией; в соответствии с Законом действуют местные и апелляционные суды. В Конституции Украины отсутствуют положения относительно создания в этой системе судов Кассационного суда Украины. Кассационной инстанцией по Конституции Украины является Верховный Суд Украины и высшие специализированные суды, которым Законом предоставлено право организовывать свою внутреннюю деятельность и совершенствовать ее. Поэтому, считает Председатель Верховной Рады Украины, приведенная в конституционном представлении аргументация дает основания признать положения Закона о Кассационном суде Украины не отвечающим требованиям статьи 125 Конституции Украины.

Президент Украины считает, что статья 125 Конституции Украины, на которую ссылаются авторы конституционного представления, не определяет судоустройство, а устанавливает принципы построения системы судов общей юрисдикции, которыми являются территориальность и специализация. Судоустройство же, согласно пункту 14 части первой статьи 92 Конституции Украины, определяется исключительно законами Украины. Одной из главных конституционных основ судопроизводства является обеспечение апелляционного и кассационного обжалования решения суда, в то время как Конституция Украины не определила, какие суды должны осуществлять рассмотрение дел в кассационном порядке. По мнению Президента Украины, парламент обоснованно реализовал в Законе положения пункта 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины, определив суды, которые должны рассматривать дела в кассационном порядке, поэтому оснований для признания неконституционными оспариваемых положений Закона нет.

Позиции Комитета Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности, Комитета Верховной Рады Украины по вопросам борьбы с организованной преступностью и коррупцией и Министерства юстиции Украины совпадают с позицией субъекта права на конституционное представление.

Председатель Верховного Суда Украины, Высший хозяйственный суд Украины, Совет судей Украины, Генеральная прокуратура Украины, Председатель Высшего совета юстиции придерживаются иного мнения. Председатель Верховного Суда Украины подчеркивает, что Конституция Украины не определяет, какие именно суды будут заниматься кассацией. Перечень су-

дов и наделение их полномочиями, отмечено в письме, правомерно определяются Законом, которым законодатель ввел в систему судов общей юрисдикции Кассационный суд Украины для рассмотрения в кассационном порядке гражданских и уголовных дел, отнесенных процессуальными законами к его подсудности. В письме председателя Совета судей Украины, кроме того, отмечается, что наличие Кассационного суда Украины обеспечит единый порядок пересмотра решений общих и специализированных судов, будет соблюдена четырехзвенная система судов, аналогичная системе хозяйственных судов, а Верховный Суд Украины будет пересматривать дела в порядке повторной кассации.

Разных позиций придерживаются и научные работники, давшие ответы на запросы судьи-докладчика. Так, в Институте государства и права им. В.М. Корецкого и Институте экономико-правовых исследований Национальной академии наук Украины, Национальной академии внутренних дел Украины, Академии адвокатуры Украины, Национальной академии Службы безопасности Украины, Центре европейского и сравнительного права пришли к выводу о неконституционности создания Кассационного суда Украины в качестве отдельного судебного органа. Однако в Академии правовых наук Украины, Институте законодательства Верховной Рады Украины, на юридическом факультете Киевского национального университета имени Тараса Шевченко придерживаются противоположного мнения – нормы статьи 125 Конституции Украины имеют бланкетный характер и поэтому не закрепляют исчерпывающе все элементы судебной системы.

3. В процессе рассмотрения дела в открытом пленарном заседании Конституционного Суда Украины представители субъекта права на конституционное представление, Верховной Рады Украины и Министерства юстиции Украины обратили внимание на положения статьи 131 Конституции Украины, где приведен перечень судей судов общей юрисдикции. Постоянный представитель Президента Украины в Конституционном Суде Украины в выступлении подчеркнул, что статья 125 Конституции Украины не определяет судебное устройство, а устанавливает принципы построения системы судов общей юрисдикции, что общих судов (кроме Верховного Суда Украины) в Конституции Украины не предусмотрено и Кассационный суд Украины, по существу, является высшим специализированным судом.

Представители Верховного Суда Украины, Высшего совета юстиции и Совета судей Украины, подчеркивая, что кассационная инстанция не определена в статье 125 Конституции Украины, поддержали позицию органов, которые они представляют, согласно которой Конституция Украины определила принципы построения системы судов общей юрисдикции и некоторые суды, а судоустройство установлено Законом. Указали, что создание Кассационного суда Украины позволит Верховному Суду Украины сосредоточиться на осуществлении собственных полномочий как наивысшего судебного органа в системе судов общей юрисдикции.

4. Конституционный Суд Украины, решая поднятый в конституционном представлении вопрос, исходит из следующего.

4.1. Украина является правовым государством (статья 1 Конституции Украины), в котором права и свободы человека и гражданина защищаются судом (статья 55). Право на судебную защиту обеспечивается конституционными гарантиями осуществления правосудия судами, созданными на основе Конституции Украины и в определенном законом порядке. При этом, согласно части второй статьи 8 Основного Закона Украины, законы принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей.

Конституция Украины предусматривает, что органами судебной власти является Конституционный Суд Украины – единственный орган конституционной юрисдикции в Украине, и суды общей юрисдикции.

Конституционные положения, касающиеся вопросов системы судов общей юрисдикции, а также принципов и видов производства в них, содержатся в разделе VIII «Правосудие» Конституции Украины.

4.2. По смыслу положений частей второй, третьей, четвертой статьи 125 Конституции Украины ими определена система судов общей юрисдикции, названы все ее звенья: Верховный Суд Украины, другие виды судов – высшие специализированные, апелляционные, местные. Согласно части первой указанной статьи эта система судов строится по принципам территориальности и специализации. В пункте 12 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины предусмотрено, по существу, «формирование системы судов общей юрисдикции в Украине в соответствии со статьей 125 настоящей Конституции».

Давая Заключение от 11 июля 2001 года № 3-в/2001 по делу о Римском Статуте, Конституционный Суд Украины на основе анализа соответствующих положений Конституции Украины также исходил из того, что: «Систему судов общей юрисдикции в Украине составляют: Верховный Суд Украины – наивысший судебный орган в системе судов общей юрисдикции, высшие специализированные суды, апелляционные и местные суды (части вторая, третья, четвертая статьи 125)».

Наличие конституционно определенной системы судов общей юрисдикции подтверждается и положением пункта 3 части первой статьи 131 Конституции Украины, согласно которому к ведению Высшего совета юстиции относится осуществление дисциплинарного производства и рассмотрение жалоб на решение о привлечении к дисциплинарной ответственности судей только тех судов, которые определены в ее статье 125.

Системный анализ положений частей второй, третьей, четвертой статьи 125 и пункта 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины свидетельствует, что построение системы судов общей юрисдикции согласуется со стадиями судопроизводства, соответствующими формам производства (в частности, в апелляционной и кассационной инстанциях). По смыслу этих положений апелляционной инстанцией названы апелляционные суды, а кассационное производство может осуществляться в соответствующих судах, определенных статьей 125 Конституции Украины. Внутренняя организация и порядок деятельности судебных органов, полномо-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

чия и количество судебных инстанций, состав суда при отправлении правосудия и т. д. на основе конституционных принципов судостроительства и судопроизводства согласно пункту 14 части первой статьи 92 Конституции Украины определяются исключительно законом.

Таким образом, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что создание в системе судов общей юрисдикции Кассационного суда Украины противоречит статьям 125, 131 Конституции Украины.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 70, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения Закона Украины «О судостроительстве Украины» о: создании в системе судов общей юрисдикции Кассационного суда Украины (пункт 3 части второй статьи 18);

составе Кассационного суда Украины, его полномочиях, полномочиях судей, статусе председателя, заместителей председателя и президиума Кассационного суда Украины (статьи 32, 33, 34, 35, 36, 37);

сроке создания и начале осуществления Кассационным судом Украины полномочий относительно рассмотрения дел (подпункт 5 пункта 3 раздела VII «Заключительные и переходные положения»).

2. Положения Закона Украины «О судостроительстве Украины», признанные неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

3. Выполнение этого Решения возложить на Верховную Раду Украины, Президента Украины, Кабинет Министров Украины согласно их полномочиям.

4. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

- *Summary to the Decision no.20-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine of Ukraine as of December 11, 2003*

The reason for examination of the case has been constitutional appeal of 63 National Deputies of Ukraine requesting recognition of unconstitutionality of paragraph 3 of part two of Article 18, Articles 32, 33, 34, 35, 36, 37, subparagraph 5 of paragraph 3 of Chapter VII «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On Judicial System of Ukraine».

Paragraph 3 of part two of Article 18 of the disputed Law provides for formation of Court of Cassation of Ukraine within the system of courts of general jurisdiction as its constitutive part and establishes term of formation and commencement of exercise by the Court of Cassation of Ukraine its authority in examination of cases (subparagraph 5, paragraph 3, Chapter VII «Final and Transitional Provisions»).

The Constitution of Ukraine has identified the system of courts of general jurisdiction and names of its elements as follows: the Supreme Court of Ukraine, other types of courts – high specialized courts, courts of appeal, local courts. This system of courts is built upon principles of territoriality and specialization (parts one, two, three, four of Article 125 of the Constitution).

The existing system of courts of general jurisdiction specified by the Constitution is confirmed also by provision of paragraph 3 of part one of Article 131 of the Constitution of Ukraine according to which disciplinary procedures and examination of claims against decisions on bringing to disciplinary accountability of judges of only those courts, which are specified in Article 125 of the Constitution, relate to administration of the High Council of Justice.

The structure of the system of courts of general jurisdiction agrees with stages of judicial proceedings and relevant forms of proceedings (in particular, in instances of appeal and cassation). By contents of those provisions, courts of appeal have been named the appeals instance while cassation proceedings can be administered in relevant courts specified in the Constitution of Ukraine. Internal organization and procedures of activity of courts, powers and quantities of courts, court composition in the course of justice and the like based on constitutional principles of judicial system and judicial proceedings are determined solely by law in accordance with paragraph 14 of part one of Article 92 of the Constitution of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням Президента України та конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України «Про державну службу», статей 12, 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», статей 8, 10 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (справа про особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті Києві)

м. Київ
25 грудня 2003 року
№ 21-рп/2003

Справа № 1-45/2003

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, Вознюка Володимира Денисовича, Євграфова Павла Борисовича, Івашенка Володимира Івановича, Костицького Михайла Васильовича, Малинникової Людмили Федорівни, Німченка Василя Івановича, Пшеничного Валерія Григоровича, Савенка Миколи Дмитровича, Скоморохи Віктора Єгоровича, Тимченка Івана Артемовича, Тихого Володимира Павловича, Ткачука Павла Миколайовича, Чубар Людмили Пантеліївни, Шаповала Володимира Миколайовича – суддя-доповідач,

за участю уповноважених представників суб'єктів права на конституційне подання: Президента України – Лавриновича Олександра Володимировича, Міністра юстиції України; 56 народних депутатів України – Бонда-

ренка Володимира Дмитровича, народного депутата України, Сіренка Василя Федоровича, народного депутата України, Погорілка Віктора Федоровича, заступника директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України; залучених до участі у розгляді справи представників: Верховної Ради України – Селіванова Анатолія Олександровича, Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, Матвієнка Анатолія Сергійовича, народного депутата України, Голови Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування, Ключковського Юрія Богдановича, народного депутата України, заступника Голови Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування; Кабінету Міністрів України – Зайця Анатолія Павловича, Першого заступника Міністра юстиції України, Борсука Миколи Олександровича, Першого заступника Начальника Головного управління державної служби України; Київської міської ради – Ялового Володимира Борисовича, заступника Київського міського голови – секретаря Київської міської ради, Стичинського Броніслава Станіславовича, заступника голови Київської міської державної адміністрації, Бабіч Алли Олексіївни, начальника юридичного управління апарату Київської міської державної адміністрації; залучених до участі у розгляді справи спеціалістів: Борденюка Василя Івановича, завідувача кафедри права і законодавчого процесу Національної академії державного управління при Президенті України, Кравченка Віктора Віталійовича, завідувача кафедри конституційного та адміністративного права Університету економіки і права «КРОК»

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Президента України та конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723-ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 52, ст. 490), статей 12, 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 24, ст. 170), статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» від 15 січня 1999 року № 401-ХІV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 11, ст. 79), статей 8, 10 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року № 586-ХІV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 20–21, ст. 190), статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року № 2493-ІІІ (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 33, ст. 175).

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційне подання Президента України та конституційне подання 56 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 41, 71, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у з'ясуванні та офіційній інтерпретації положень частин першої, другої,

третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України «Про державну службу», статей 12, 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», статей 8, 10 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Заслухавши суддю-доповідача Шаповала В.М., пояснення Бондаренка В.Д., Сіренка В.Ф., Погорілка В.Ф., Лавриновича О.В., Матвієнка А.С., Ключковського Ю.Б., Селіванова А.О., Зайця А.П., Борсука М.О., Бабіча А.О., Борденюка В.І., Кравченка В.В. та вивчивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Президент України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України «Про державну службу», статті 10, частини другої статті 13, статті 16, пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», статей 8, 10 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», статті 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» з питань:

– «Чи має бути звільнено голову Київської міської державної адміністрації з посади у зв'язку з досягненням граничного віку перебування на державній службі з урахуванням того, що він одночасно є Київським міським головою?

– Чи може бути призначено, виходячи з положень вищезазначених правових актів, головою Київської міської державної адміністрації не Київського міського голову, а іншу особу?».

Необхідність в офіційному тлумаченні положень зазначених правових актів, на думку Президента України, викликана «неоднозначним їх розумінням та виникненням спірної ситуації щодо механізмів виконання вимог законодавства у зв'язку з виповненням Київському міському голові, голові Київської міської державної адміністрації 65 років».

2. Суб'єкт права на конституційне подання – 56 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин першої, другої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частини другої статті 140 Конституції України, статті 12 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статті 13, пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» щодо «особливостей здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування в м. Києві, зо-

крема, статусу Київського міського голови, який за посадою очолює виконавчий орган Київської міської ради, сформований на базі Київської міської державної адміністрації і який здійснює функції державної виконавчої влади».

Необхідність в офіційному тлумаченні положень названих правових актів, на думку народних депутатів України, «виникла внаслідок різного розуміння органами державної виконавчої влади і органами місцевого самоврядування зазначених норм, що призвело до проблем у їх практичній реалізації».

3. Президент України у поясненні з питань, що порушені у конституційному поданні 56 народних депутатів України, не погодився з твердженням, що у місті Києві відсутня Київська міська державна адміністрація. «Така позиція народних депутатів України, – зазначено в листі Президента України, – не узгоджується з чітко сформульованими нормами Конституції та законів України, реальною ситуацією, що склалася у місті».

У статті 118 Конституції України визначено, що виконавчу владу в місті Києві здійснює міська державна адміністрація. Голова міської державної адміністрації призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

У пункті 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» встановлено, що міська та районні в місті Києві ради вирішують питання щодо формування власних виконавчих органів на базі відповідних державних адміністрацій, які паралельно виконують функції державної виконавчої влади, що є особливістю здійснення виконавчої влади в місті Києві. «Таким чином, – зазначено в листі Президента України, – підтверджується, що у місті Києві саме місцеві державні адміністрації є виконавчими органами відповідних рад».

Статтею 16 цього Закону встановлено порядок призначення першого заступника, заступників голови Київської міської державної адміністрації і передбачено, що зазначених посадових осіб призначає на посади Київський міський голова за погодженням з відповідними органами. За таких обставин, з огляду на частину третю статті 118 Конституції України, згідно з якою склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій, можна дійти висновку, на думку Президента України, що за названим Законом однією з особливостей здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування в Києві є поєднання однією особою повноважень міського голови та голови місцевої державної адміністрації.

У листі до Конституційного Суду України Голова Верховної Ради України пояснив, що позиція Верховної Ради України спрямована на послідовне забезпечення особливостей здійснення виконавчої влади у місті Києві. Питання, порушені суб'єктом права на конституційне подання, вже були предметом розгляду у Верховній Раді України і, зокрема, її профільного комітету – Комітету з питань державного будівництва та місцевого самоврядування. Цим Комітетом відповідно до статті 14 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» та на підставі системного аналізу

відповідних положень Конституції України (статей 118, 140, 141, пункту 10 розділу XV), а також законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про столицю України – місто-герой Київ», «Про службу в органах місцевого самоврядування» дано відповідне роз'яснення.

Голова Верховної Ради України з посиланням на це роз'яснення зазначив, що обраний у 2002 році Київський міський голова згідно з частиною другою статті 141 Конституції України очолює за посадою виконавчий орган Київської міської ради (Київську міську державну адміністрацію), який утворений за рішенням Київської міської ради на підставі Конституції України (пункт 10 розділу XV) та Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ». Оскільки посада міського голови є виборною, то за статтею 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» на осіб, яких обрано на таку посаду, не поширюються обмеження щодо граничного віку перебування на службі в органах місцевого самоврядування. «Тобто, це обмеження не може стосуватися як власне самого легітимно обраного Київського міського голови, так і слугувати підставою для перешкоджання чи унеможливлення очолювання ним за Конституцією України виконавчого органу Київської міської ради під назвою Київська міська державна адміністрація».

У поясненні також акцентовано на тому, що виконавчий орган Київської міської ради – Київська міська державна адміністрація – утримується за рахунок відповідного місцевого бюджету, оскільки законами України про Державний бюджет України відповідно на 2002 та на 2003 роки фінансування Київської міської державної адміністрації як органу виконавчої влади не було передбачено.

4. Висновки фахівців Національної академії державного управління при Президентові України, Міжрегіональної академії управління персоналом (МАУП), Університету економіки та права «КРОК» щодо порушених у конституційних поданнях питань за своїм змістом в основному збігаються в тому, що Конституція України і Закон України «Про місцеві державні адміністрації» визначають, зокрема, Київську міську державну адміністрацію як місцевий орган виконавчої влади, проте її конституційно-правовий статус суттєво відрізняється від конституційно-правового статусу обласних і районних державних адміністрацій.

Київська міська державна адміністрація, яка, зокрема, має статус виконавчого органу Київської міської ради, за своєю правовою природою відрізняється від Київської міської державної адміністрації як органу виконавчої влади, яким вона була до прийняття Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» та до прийняття рішення Київської міської ради про утворення свого виконавчого органу.

На думку фахівців згаданих установ, посаду голови Київської міської державної адміністрації (виконавчого органу Київської міської ради) може займати виключно особа, обрана Київським міським головою. Київський міський голова здійснює окремі функції виконавчої влади у місті Києві саме як Київський міський голова. Тому голову Київської державної адміністрації науковці вважають виборною посадовою особою місцевого самоврядування, статус якої визначається Законом України «Про службу

в органах місцевого самоврядування». Згідно з положеннями статті 18 цього Закону обмеження щодо граничного віку перебування на службі в органах місцевого самоврядування не поширюються на посадових осіб місцевого самоврядування, які обираються на відповідні посади.

5. У процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України представники суб'єкта права на конституційне подання – 56 народних депутатів України – звернули увагу на те, що після ухвалення спеціального закону про столицю Київська міська рада сформувала власний виконавчий орган на базі міської державної адміністрації з назвою «Київська міська державна адміністрація». Сьогодні в місті Києві міська державна адміністрація існує лише як «самоврядний орган» – виконавчий орган Київської міської ради. Цьому органу делеговані певні повноваження у сфері виконавчої влади. Київська міська державна адміністрація як орган, визначений частиною першою статті 118 Конституції України, в Києві відсутня.

На думку представників названого суб'єкта права на конституційне подання, Київський міський голова є головною посадовою особою територіальної громади та очолює виконавчий орган Київради – Київську міську державну адміністрацію. Він не є державним службовцем. Необхідності у виданні указу Президента України про призначення голови Київської міської державної адміністрації немає. Вимоги щодо граничного віку перебування на державній службі на Київського міського голову не поширюються.

Аналогічна позиція викладена представниками Верховної Ради України і Київської міської ради в їх виступах і відповідях на запитання суддів Конституційного Суду України та учасників конституційного провадження.

Представник Президента України підтримав викладені в конституційному поданні положення і зазначив, що в місті Києві відповідно до Конституції України виконавчу владу здійснює міська державна адміністрація як орган виконавчої влади. Утворення на її базі виконавчого органу Київської міської ради означає використання «ресурсних» можливостей державної адміністрації, а не її ліквідацію. Особливості здійснення виконавчої влади і місцевого самоврядування в місті Києві пов'язані з наявністю державних адміністрацій і територіальних громад у районах столиці, а також окремих населених пунктів, що знаходяться в межах міста Києва.

Київську міську державну адміністрацію очолює голова цієї державної адміністрації, який призначається на посаду і звільняється з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України. Голова Київської міської державної адміністрації за своїм статусом є державним службовцем, і на нього поширюються вимоги щодо граничного віку перебування на державній службі.

Позицію представника Президента України підтримали на пленарному засіданні Конституційного Суду України представники Кабінету Міністрів України.

6. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційних поданнях питання, виходить з такого.

Конституцією України визначені засади здійснення виконавчої влади в областях і районах місцевими державними адміністраціями, а також засади місцевого самоврядування, зокрема, в населених пунктах (села, селища, міста). Відповідні конституційні положення конкретизовані в законах України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про службу в органах місцевого самоврядування» тощо.

Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації (частина перша статті 118 Конституції України).

У частині другій статті 118 та частині другій статті 140 Конституції України встановлено, що особливості здійснення виконавчої влади і місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі, які відповідно до частини третьої статті 133 мають спеціальний статус, визначаються окремими законами України і до прийняття таких законів виконавчу владу в цих містах здійснюють відповідні державні адміністрації (пункт 10 розділу XV «Перехідні положення»). Отже, Конституція України уповноважила визначити законом, якими мають бути особливості здійснення виконавчої влади і місцевого самоврядування в місті Києві порівняно із загальним порядком здійснення виконавчої влади в областях і районах та із загальним порядком здійснення місцевого самоврядування в інших, ніж міста Київ та Севастополь, населених пунктах.

7. Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ» визначив спеціальний статус міста Києва як столиці України, особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті відповідно до Конституції України та законів України.

Однією з особливостей здійснення виконавчої влади і місцевого самоврядування в місті Києві є зосередження у Київській міській державній адміністрації функцій у сферах виконавчої влади і місцевого самоврядування. Безпосередньо функції у сфері виконавчої влади реалізуються спеціально уповноваженими посадовими особами Київської міської державної адміністрації. Функції місцевого самоврядування здійснюють посадові особи, зокрема заступники Київського міського голови з питань здійснення самоврядних повноважень тощо (статті 14, 16 Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ»).

При здійсненні повноважень у сфері виконавчої влади Київська міська державна адміністрація є підзвітною та підконтрольною Кабінету Міністрів України. При здійсненні повноважень місцевого самоврядування Київська міська державна адміністрація як виконавчий орган є підконтрольною, підзвітною і відповідальною перед Київською міською радою (частина сьома статті 118 Конституції України, частина друга статті 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Отже, створення в місті Києві єдиного в організаційному відношенні органу, який виконує функції виконавчого органу Київської міської ради та паралельно функції місцевого органу виконавчої влади і який з питань, віднесених до відання місцевого самоврядування, є підзвітним і підконтрольним відповідній раді, а з питань здійснення повноважень у сфері виконавчої влади – також підконтрольним відповідним органам виконавчої

влади (Кабінету Міністрів України), відповідає положенням частин першої, другої статті 118, частин першої, другої статті 140 Конституції України. Створення такого органу також узгоджується з Європейською хартією місцевого самоврядування, яка визначає місцеве самоврядування як право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою державних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення (пункт 1 статті 3).

8. Конституційний Суд України вважає, що Київський міський голова виконує функції голови Київської міської державної адміністрації за законом. Так само, наприклад, заступник Міністра фінансів України очолює (є начальником) Головне контрольно-ревізійне управління України згідно з частиною першою статті 5 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні». Така особливість у статусі Київського міського голови відображена і в актах Президента України щодо голови Київської міської державної адміністрації. 8 серпня 1996 року, тобто до набуття чинності Законом України «Про столицю України – місто-герой Київ» і до проведення у Києві виборів міського голови, був виданий Указ Президента України № 671/96 «Про призначення О. Омельченка головою Київської міської державної адміністрації». На той час за Конституцією України і законами України Київська міська державна адміністрація на загальних засадах і без особливостей здійснювала виконавчу владу в місті Києві. Після набуття чинності зазначеним Законом і виборів Київського міського голови, 3 червня 1999 року, був виданий Указ Президента України № 608/99 «Про підтвердження чинності Указу Президента України від 8 серпня 1996 року № 671». У цьому Указі зазначено, що це підтвердження мотивується саме обранням Омельченка О.О. Київським міським головою.

У такий спосіб були реалізовані особливості здійснення виконавчої влади у місті Києві, зокрема те, що особа, обрана Київським міським головою, відповідно призначається головою Київської міської державної адміністрації і це не призводить до сумісництва. Тим самим положення частини першої статті 120 Конституції України про те, що керівники місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, на даний випадок не поширюється.

З цього також випливає, що новообраний Київський міський голова зв'язку з обранням на цю посаду має бути згідно з частиною четвертою статті 118 Конституції України призначений Президентом України головою Київської міської державної адміністрації. Відповідний акт Президента України є необхідним для здійснення Київським міським головою повноважень у сфері виконавчої влади так само, як для призначення виборів Президента України потрібен акт Верховної Ради України, хоча дата їх проведення, по суті, встановлена Конституцією України (пункт 7 частини першої статті 85).

Згідно з частиною п'ятою статті 118 Конституції України Київський міський голова як голова Київської міської державної адміністрації при здійсненні своїх повноважень у сфері виконавчої влади відповідальний

перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, а також підзвітний і підконтрольний Кабінету Міністрів України.

Отже, на основі системного аналізу положень Конституції України і чинного законодавства можна дійти висновку, що Київську міську державну адміністрацію може очолювати лише особа, обрана Київським міським головою, яка Президентом України призначається головою Київської міської державної адміністрації. Як голова Київської міської державної адміністрації Київський міський голова з питань здійснення виконавчої влади є відповідальним перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітним і підконтрольним Кабінету Міністрів України. На посадову особу, яка є Київським міським головою і одночасно головою Київської міської державної адміністрації, не поширюються вимоги про граничний вік перебування на державній службі, передбачені частиною першою статті 23 Закону України «Про державну службу». Київський міський голова є посадовою особою місцевого самоврядування. Відповідно ж до положень частини першої статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» граничний вік перебування на службі в органах місцевого самоврядування не поширюється на посадових осіб місцевого самоврядування, які обираються на відповідні посади.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 93, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 30 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України «Про державну службу», статей 12, 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», статей 8, 10 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» в їх взаємозв'язку в аспекті порушених у конституційних поданнях питань щодо статусу Київської міської державної адміністрації та Київського міського голови треба розуміти так:

1.1. Київська міська державна адміністрація є єдиним в організаційному відношенні органом, який виконує функції виконавчого органу Київської міської ради та паралельно функції місцевого органу виконавчої влади. З питань, віднесених до відання місцевого самоврядування, цей орган підзвітний і підконтрольний Київській міській раді, а з питань здійснення повноважень у сфері виконавчої влади – Кабінету Міністрів України.

1.2. Київську міську державну адміністрацію має очолювати лише особа, обрана Київським міським головою, яка Президентом України призначається головою Київської міської державної адміністрації. Як голова Ки-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ївської міської державної адміністрації Київський міський голова з питань здійснення виконавчої влади є відповідальним перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітним і підконтрольним Кабінету Міністрів України.

На посадову особу, яка є Київським міським головою і одночасно головою Київської міської державної адміністрації, не поширюються вимоги про граничний вік перебування на державній службі.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу об официальном толковании положений частей первой, второй, третьей, четвертой статьи 118, части третьей статьи 133, частей первой, второй, третьей статьи 140, части второй статьи 141 Конституции Украины, статьи 23, пункта 3 части первой статьи 30 Закона Украины «О государственной службе», статей 12, 79 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине», статей 10, 13, 16, пункта 2 раздела VII «Заключительные положения» Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве», статей 8, 10 Закона Украины «О местных государственных администрациях», статьи 18 Закона Украины «О службе в органах местного самоуправления» по конституционному представлению Президента Украины и конституционному представлению 56 народных депутатов Украины (дело об особенностях осуществления исполнительной власти и местного самоуправления в городе Киеве)

г. Киев
25 декабря 2003 года
№ 21-рп/2003

Дело № 1-45/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малиниченко** Людмилы Федоровны, **Нимченко** Василия Ивановича, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича – судья-докладчик,

с участием уполномоченных представителей субъектов права на конституционное представление: Президента Украины – Лавриновича Александра Владимировича, Министра юстиции Украины; 56 народных депу-

татов Украины – Бондаренко Владимира Дмитриевича, народного депутата Украины, Сиренко Василия Федоровича, народного депутата Украины, Погорилко Виктора Федоровича, заместителя директора Института государства и права им. В.М. Корецкого Национальной академии наук Украины; привлеченных к участию в рассмотрении дела представителей: Верховной Рады Украины – Селиванова Анатолия Александровича, Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины, Матвиенко Анатолия Сергеевича, народного депутата Украины, Председателя Комитета Верховной Рады Украины по вопросам государственного строительства и местного самоуправления, Ключковского Юрия Богдановича, народного депутата Украины, заместителя Председателя Верховной Рады Украины по вопросам государственного строительства и местного самоуправления; Кабинета Министров Украины – Зайца Анатолия Павловича, Первого заместителя Министра юстиции Украины, Борсука Николая Александровича, Первого заместителя Начальника Главного управления государственной службы Украины; Киевского городского совета – Ялового Владимира Борисовича, заместителя Киевского городского головы – секретаря Киевского городского совета, Стычинского Бронислава Станиславовича, заместителя председателя Киевской городской государственной администрации, Бабич Аллы Алексеевны, начальника юридического управления аппарата Киевской городской государственной администрации; привлеченных к участию в рассмотрении дела специалистов: Борденюка Василия Ивановича, заведующего кафедрой права и законодательного процесса Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, Кравченко Виктора Витальевича, заведующего кафедрой конституционного и административного права Университета экономики и права «КРОК»

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений частей первой, второй, третьей, четвертой статьи 118, части третьей статьи 133, частей первой, второй, третьей статьи 140, части второй статьи 141 Конституции Украины, статьи 23, пункта 3 части первой статьи 30 Закона Украины «О государственной службе» от 16 декабря 1993 года № 3723-ХІІ (Ведомости Верховного Совета Украины, 1993 г., № 52, ст. 490), статей 12, 79 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине» от 21 мая 1997 года № 280/97-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1997 г., № 24, ст. 170), статей 10, 13, 16, пункта 2 раздела VII «Заключительные положения» Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве» от 15 января 1999 года № 401-ХІV (Ведомости Верховной Рады Украины, 1999 г., № 11, ст. 79), статей 8, 10 Закона Украины «О местных государственных администрациях» от 9 апреля 1999 года № 586-ХІV (Ведомости Верховной Рады Украины, 1999 г., № 20–21, ст. 190), статьи 18 Закона Украины «О службе в органах местного самоуправления» от 7 июня 2001 года № 2493-ІІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001 г., № 33, ст. 175) по конституционному представлению Президента Украины и конституционному представлению 56 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статье 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционное представ-

ление Президента Украины и конституционное представление 56 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 41, 71, 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в выяснении и официальной интерпретации положений частей первой, второй, третьей, четвертой статьи 118, части третьей статьи 133, частей первой, второй, третьей статьи 140, части второй статьи 141 Конституции Украины, статьи 23, пункта 3 части первой статьи 30 Закона Украины «О государственной службе», статей 12, 79 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине», статей 10, 13, 16, пункта 2 раздела VII «Заключительные положения» Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве», статей 8, 10 Закона Украины «О местных государственных администрациях», статьи 18 Закона Украины «О службе в органах местного самоуправления».

Заслушав судью-докладчика Шаповала В.Н., объяснения Бондаренко В.Д., Сиренко В.Ф., Погорилко В.Ф., Лавриновича А.В., Матвиенко А.С., Ключковского Ю.Б., Селиванова А.А., Зайца А.П., Борсука Н.А., Бабич А.А., Борденюка В.И., Кравченко В.В. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Президент Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений частей первой, второй, третьей, четвертой статьи 118, частей первой, второй, третьей статьи 140, части второй статьи 141 Конституции Украины, статьи 23, пункта 3 части первой статьи 30 Закона Украины «О государственной службе», статьи 10, части второй статьи 13, статьи 16, пункта 2 раздела VII «Заключительные положения» Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве», статей 8, 10 Закона Украины «О местных государственных администрациях», статьи 79 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине», статьи 18 Закона Украины «О службе в органах местного самоуправления» по вопросам:

– «Должен ли быть освобожден председатель Киевской городской государственной администрации с должности в связи с достижением предельного возраста пребывания на государственной службе с учетом того, что он одновременно является Киевским городским головой?»

– Может ли быть назначен, исходя из положений вышеприведенных правовых актов, председателем Киевской городской государственной администрации не Киевский городской голова, а другое лицо?».

Необходимость в официальном толковании положений указанных правовых актов, по мнению Президента Украины, вызвана «неоднозначным их пониманием и возникновением спорной ситуации относительно механизмов выполнения требований законодательства в связи с достижением Киевским городским головой, председателем Киевской городской государственной администрации 65 лет».

2. Субъект права на конституционное представление – 56 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений частей первой, второй, четвертой статьи 118, части третьей статьи 133, части второй статьи 140 Конституции Украины, статьи 12 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине», статьи 13, пункта 2 раздела VII «Заключительные положения» Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве» относительно «особенностей осуществления исполнительной власти и местного самоуправления в г. Киеве, в частности, статуса Киевского городского головы, который по должности возглавляет исполнительный орган Киевского городского совета, который сформирован на базе Киевской городской государственной администрации и осуществляет функции государственной исполнительной власти».

Необходимость в официальном толковании положений названных правовых актов, по мнению народных депутатов Украины, «возникла вследствие различного понимания органами государственной исполнительной власти и органами местного самоуправления указанных норм, что привело к проблемам в их практической реализации».

3. Президент Украины в объяснении по вопросам, затронутым в конституционном представлении 56 народных депутатов Украины, не согласился с утверждением, что в городе Киеве отсутствует Киевская городская государственная администрация. «Такая позиция народных депутатов Украины, – отмечено в письме Президента Украины, – не согласуется с четко сформулированными нормами Конституции и законов Украины, реальной ситуацией, сложившейся в городе».

В статье 118 Конституции Украины определено, что исполнительную власть в городе Киеве осуществляет городская государственная администрация. Председатель городской государственной администрации назначается на должность и освобождается от должности Президентом Украины по представлению Кабинета Министров Украины.

В пункте 2 раздела VII «Заключительные положения» Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве» установлено, что городской и районные в городе Киеве советы решают вопросы о формировании собственных исполнительных органов на базе соответствующих государственных администраций, которые параллельно выполняют функции государственной исполнительной власти, что является особенностью осуществления исполнительной власти в городе Киеве. «Таким образом, – указано в письме Президента Украины, – подтверждается, что в городе Киеве именно местные государственные администрации являются исполнительными органами соответствующих советов».

Статьей 16 этого Закона установлен порядок назначения первого заместителя, заместителей председателя Киевской городской государственной администрации и предусмотрено, что указанных должностных лиц назначает на должности Киевский городской голова по согласованию с соответствующими органами. При таких обстоятельствах, принимая во внимание часть третья статьи 118 Конституции Украины, согласно которой состав местных государственных администраций формируют председатели мест-

ных государственных администраций, можно сделать вывод, по мнению Президента Украины, что согласно названному Закону одной из особенностей осуществления исполнительной власти и местного самоуправления в Киеве является объединение одним лицом полномочий городского головы и председателя местной государственной администрации.

В письме в Конституционный Суд Украины Председатель Верховной Рады Украины объяснил, что позиция Верховной Рады Украины направлена на последовательное обеспечение особенностей осуществления исполнительной власти в городе Киеве. Вопросы, поднятые субъектом права на конституционное представление, уже были предметом рассмотрения в Верховной Раде Украины и, в частности, ее профильного комитета – Комитета по вопросам государственного строительства и местного самоуправления. Этим Комитетом согласно статье 14 Закона Украины «О комитетах Верховной Рады Украины» и на основании системного анализа соответствующих положений Конституции Украины (статей 118, 140, 141, пункта 10 раздела XV), а также законов Украины «О местном самоуправлении в Украине», «О столице Украины – городе-герое Киеве», «О службе в органах местного самоуправления» дано соответствующее разъяснение.

Председатель Верховной Рады Украины со ссылкой на это разъяснение отметил, что избранный в 2002 году Киевский городской голова согласно части второй статьи 141 Конституции Украины возглавляет по должности исполнительный орган Киевского городского совета (Киевскую городскую государственную администрацию), созданный по решению Киевского городского совета на основании Конституции Украины (пункт 10 раздела XV) и Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве». Поскольку должность городского головы является выборной, то согласно статье 18 Закона Украины «О службе в органах местного самоуправления» на лиц, избранных на такую должность, не распространяются ограничения относительно предельного возраста пребывания на службе в органах местного самоуправления. «То есть это ограничение не может касаться как собственно самого legitimately избранного Киевского городского головы, так и служить основанием для препятствия или невозможности возглавлять им по Конституции Украины исполнительный орган Киевского городского совета под названием Киевская городская государственная администрация».

В объяснении также обращено внимание на то, что исполнительный орган Киевского городского совета – Киевская городская государственная администрация содержится за счет соответствующего местного бюджета, поскольку законами Украины о Государственном бюджете Украины соответственно на 2002 и на 2003 годы финансирование Киевской городской государственной администрации как органа исполнительной власти не было предусмотрено.

4. Выводы специалистов Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, Межрегиональной академии управления персоналом (МАУП), Университета экономики и права «КРОК» относительно поднятых в конституционных представлениях вопросов по своему смыслу в основном совпадают в том, что Конституция Украины и

Закон Украины «О местных государственных администрациях» определяют, в частности, Киевскую городскую государственную администрацию как местный орган исполнительной власти, однако ее конституционно-правовой статус существенно отличается от конституционно-правового статуса областных и районных государственных администраций.

Киевская городская государственная администрация, которая, в частности, имеет статус исполнительного органа Киевского городского совета, по своей правовой природе отличается от Киевской городской государственной администрации как органа исполнительной власти, каким она была до принятия Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве» и до принятия решения Киевского городского совета о создании своего исполнительного органа.

По мнению специалистов указанных учреждений, должность председателя Киевской городской государственной администрации (исполнительного органа Киевского городского совета) может занимать исключительно лицо, избранное Киевским городским головой. Киевский городской голова осуществляет отдельные функции исполнительной власти в городе Киеве именно как Киевский городской голова. Поэтому председателя Киевской государственной администрации ученые считают выборным должностным лицом местного самоуправления, статус которого определяется Законом Украины «О службе в органах местного самоуправления». Согласно положениям статьи 18 этого Закона ограничения относительно предельного возраста пребывания на службе в органах местного самоуправления не распространяются на должностных лиц местного самоуправления, которые избираются на соответствующие должности.

5. В процессе рассмотрения дела на открытом пленарном заседании Конституционного Суда Украины представители субъекта права на конституционное представление – 56 народных депутатов Украины – обратили внимание на то, что после принятия специального закона о столице Киевский городской совет сформировал собственный исполнительный орган на базе городской государственной администрации с названием «Киевская городская государственная администрация». Сегодня в городе Киеве городская государственная администрация существует только как «самоуправляемый орган» – исполнительный орган Киевского городского совета. Этому органу делегированы определенные полномочия в сфере исполнительной власти. Киевская городская государственная администрация как орган, определенный частью первой статьи 118 Конституции Украины, в Киеве отсутствует.

По мнению представителей названного субъекта права на конституционное представление, Киевский городской голова является главным должностным лицом территориальной громады и возглавляет исполнительный орган Киевсовета – Киевскую городскую государственную администрацию. Он не является государственным служащим. Необходимости в принятии указа Президента Украины о назначении председателя Киевской городской государственной администрации нет. Требования относительно предельного возраста пребывания на государственной службе на Киевского городского голову не распространяются.

Аналогичная позиция изложена представителями Верховной Рады Украины и Киевского городского совета в их выступлениях и ответах на вопросы судей Конституционного Суда Украины и участников конституционного производства.

Представитель Президента Украины поддержал изложенные в конституционном представлении положения и отметил, что в городе Киеве согласно Конституции Украины исполнительную власть осуществляет городская государственная администрация как орган исполнительной власти. Создание на ее базе исполнительного органа Киевского городского совета означает использование «ресурсных» возможностей государственной администрации, а не ее ликвидацию. Особенности осуществления исполнительной власти и местного самоуправления в городе Киеве связаны с наличием государственных администраций и территориальных громад в районах столицы, а также отдельных населенных пунктов, находящихся в границах города Киева.

Киевскую городскую государственную администрацию возглавляет председатель этой государственной администрации, который назначается на должность и освобождается от должности Президентом Украины по представлению Кабинета Министров Украины. Председатель Киевской городской государственной администрации по своему статусу является государственным служащим, и на него распространяются требования о предельном возрасте пребывания на государственной службе.

Позицию представителя Президента Украины поддержали на пленарном заседании Конституционного Суда Украины представители Кабинета Министров Украины.

6. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционных представлениях вопросы, исходит из следующего.

Конституцией Украины определены основы осуществления исполнительной власти в областях и районах местными государственными администрациями, а также основы местного самоуправления, в частности, в населенных пунктах (села, поселка, города). Соответствующие конституционные положения конкретизированы в законах Украины «О местном самоуправлении в Украине», «О местных государственных администрациях», «О службе в органах местного самоуправления» и т. д.

Исполнительную власть в областях и районах, городах Киеве и Севастополе осуществляют местные государственные администрации (часть первая статьи 118 Конституции Украины).

В части второй статьи 118 и части второй статьи 140 Конституции Украины установлено, что особенности осуществления исполнительной власти и местного самоуправления в городах Киеве и Севастополе, которые согласно части третьей статьи 133 имеют специальный статус, определяются отдельными законами Украины и до принятия таких законов исполнительную власть в этих городах осуществляют соответствующие государственные администрации (пункт 10 раздела XV «Переходные положения»). Следовательно, Конституция Украины уполномочила определить законом, какими должны быть особенности осуществления исполнительной власти и местного самоуправления в городе Киеве по сравнению

с общим порядком осуществления исполнительной власти в областях и районах и с общим порядком осуществления местного самоуправления в других, чем города Киев и Севастополь, населенных пунктах.

7. Закон Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве» определил специальный статус города Киева как столицы Украины, особенности осуществления исполнительной власти и местного самоуправления в городе в соответствии с Конституцией Украины и законами Украины.

Одной из особенностей осуществления исполнительной власти и местного самоуправления в городе Киеве является сосредоточение в Киевской городской государственной администрации функций в сферах исполнительной власти и местного самоуправления. Непосредственно функции в сфере исполнительной власти реализуются специально уполномоченными должностными лицами Киевской городской государственной администрации. Функции местного самоуправления осуществляют должностные лица, в частности заместители Киевского городского головы по вопросам осуществления самоуправляющих полномочий и т. п. (статьи 14, 16 Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве»).

При осуществлении полномочий в сфере исполнительной власти Киевская городская государственная администрация является подотчетной и подконтрольной Кабинету Министров Украины. При осуществлении полномочий местного самоуправления Киевская городская государственная администрация как исполнительный орган является подконтрольной, подотчетной и ответственной перед Киевским городским советом (часть седьмая статьи 118 Конституции Украины, часть вторая статьи 11 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине»).

Следовательно, создание в городе Киеве единого в организационном отношении органа, который выполняет функции исполнительного органа Киевского городского совета и параллельно функции местного органа исполнительной власти и который по вопросам, отнесенным к ведению местного самоуправления, является подотчетным и подконтрольным соответствующему совету, а по вопросам осуществления полномочий в сфере исполнительной власти – также подконтрольным соответствующим органам исполнительной власти (Кабинету Министров Украины), отвечает положениям частей первой, второй статьи 118, частей первой, второй статьи 140 Конституции Украины. Создание такого органа также согласуется с Европейской хартией местного самоуправления, определяющей местное самоуправление как право и возможность органов местного самоуправления в пределах закона осуществлять регулирование и управление существенной частью государственных дел, относящихся к их компетенции, в интересах местного населения (пункт 1 статьи 3).

8. Конституционный Суд Украины считает, что Киевский городской голова выполняет функции председателя Киевской городской государственной администрации согласно закону. Аналогично, например, заместитель Министра финансов Украины возглавляет (является начальником) Главное контрольно-ревизионное управление Украины на основании части первой статьи 5 Закона Украины «О государственной контрольно-ре-

визионной службе в Украине». Такая особенность в статусе Киевского городского головы отражена и в актах Президента Украины относительно председателя Киевской городской государственной администрации. 8 августа 1996 года, то есть до вступления в действие Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве» и до проведения в Киеве выборов городского головы, был издан Указ Президента Украины № 671/96 «О назначении А. Омельченко председателем Киевской городской государственной администрации». В то время согласно Конституции Украины и законам Украины Киевская городская государственная администрация на общих основаниях и без особенностей осуществляла исполнительную власть в городе Киеве. После вступления в действие указанных законов и выборов Киевского городского головы, 3 июня 1999 года, был издан Указ Президента Украины № 608/99 «О подтверждении действия Указа Президента Украины от 8 августа 1996 года № 671». В этом Указе отмечено, что это подтверждение мотивируется именно избранием Омельченко А.А. Киевским городским головой.

Таким образом были реализованы особенности осуществления исполнительной власти в городе Киеве, в частности то, что лицо, избранное Киевским городским головой, соответственно назначается председателем Киевской городской государственной администрации и это не влечет совместительства. Тем самым положение части первой статьи 120 Конституции Украины о том, что руководители местных органов исполнительной власти не имеют права совмещать свою служебную деятельность с другой работой, на данный случай не распространяется.

Из этого также вытекает, что новоизбранный Киевский городской голова в связи с избранием на эту должность должен быть согласно части четвертой статьи 118 Конституции Украины назначен Президентом Украины председателем Киевской городской государственной администрации. Соответствующий акт Президента Украины является необходимым для осуществления Киевским городским головой полномочий в сфере исполнительной власти так же, как для назначения выборов Президента Украины необходим акт Верховной Рады Украины, хотя дата их проведения, по существу, установлена Конституцией Украины (пункт 7 части первой статьи 85).

Согласно части пятой статьи 118 Конституции Украины Киевский городской голова как председатель Киевской городской государственной администрации при осуществлении своих полномочий в сфере исполнительной власти ответственен перед Президентом Украины и Кабинетом Министров Украины, а также подотчетен и подконтролен Кабинету Министров Украины.

Следовательно, на основании системного анализа положений Конституции Украины и действующего законодательства можно сделать вывод, что Киевскую городскую государственную администрацию может возглавлять только лицо, избранное Киевским городским головой, которое Президентом Украины назначается председателем Киевской городской государственной администрации. Как председатель Киевской городской государственной администрации Киевский городской голова по вопросам осуществления исполнительной власти ответствен перед Президентом

Украины и Кабинетом Министров Украины, подотчетен и подконтролен Кабинету Министров Украины. На должностное лицо, которое является Киевским городским головой и одновременно председателем Киевской городской администрации, не распространяются требования о предельном возрасте пребывания на государственной службе, предусмотренные частью первой статьи 23 Закона Украины «О государственной службе». Киевский городской голова является должностным лицом местного самоуправления. Согласно же положениям части первой статьи 18 Закона Украины «О службе в органах местного самоуправления» предельный возраст пребывания на службе в органах местного самоуправления не распространяется на должностных лиц местного самоуправления, избранных на соответствующие должности.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 93, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», § 30 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положения частей первой, второй, третьей, четвертой статьи 118, части третьей статьи 133, частей первой, второй, третьей статьи 140, части второй статьи 141 Конституции Украины, статьи 23, пункта 3 части первой статьи 30 Закона Украины «О государственной службе», статей 12, 79 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине», статей 10, 13, 16, пункта 2 раздела VII «Заключительные положения» Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве», статей 8, 10 Закона Украины «О местных государственных администрациях», статьи 18 Закона Украины «О службе в органах местного самоуправления» в их взаимосвязи в аспекте поднятых в конституционных представлениях вопросов о статусе Киевской городской государственной администрации и Киевского городского головы следует понимать так:

1.1. Киевская городская государственная администрация является единым в организационном отношении органом, выполняющим функции исполнительного органа Киевского городского совета и параллельно функции местного органа исполнительной власти. По вопросам, отнесенным к ведению местного самоуправления, этот орган подотчетен и подконтролен Киевскому городскому совету, а по вопросам осуществления полномочий в сфере исполнительной власти – Кабинету Министров Украины.

1.2. Киевскую городскую государственную администрацию может возглавлять только лицо, избранное Киевским городским головой, которое Президентом Украины назначается председателем Киевской городской государственной администрации. Как председатель Киевской городской государственной администрации Киевский городской голова по вопросам осуществления исполнительной власти ответствен перед Президентом Украины и Кабинетом Министров Украины, подотчетен и подконтролен Кабинету Министров Украины.

На должностное лицо, являющееся Киевским городским головой и одновременно председателем Киевской городской государственной адми-

нистрации, не распространяются требования о предельном возрасте пребывания на государственной службе.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary to the Decision no.21-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of December 25, 2003*

The Constitution of Ukraine determines foundations of exercising executive power in oblasts and districts by local state administrations as well as foundations of local self-government including, in particular, in inhabited localities (villages, settlements, cities). Appropriate constitutional provisions are made specific in laws of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine», «On Local State Administrations», «On Service in Bodies of Local Self-Government» and so on.

The executive power in oblasts and districts, cities of Kyiv and Sevastopol is exercised by local state administrations (Article 118.1 of the Constitution of Ukraine).

Articles 118.2 and 140.2 of the Constitution of Ukraine establish that particular aspects of the exercise of executive power in the Cities of Kyiv and Sevastopol, having special status in accordance with provisions of Article 133.3, are determined by special laws of Ukraine, and relevant state administration exercise executive power in those cities prior to adoption of such laws (paragraph 10 of Chapter XV «Transitional Provisions»).

The Law of Ukraine «On Capital of Ukraine – the Hero City Kyiv» has determined special status of the city of Kyiv as the capital of Ukraine and particular aspects of exercise of executive power and local self-government in the city in accordance with the Constitution of Ukraine and laws of Ukraine.

One of such particular aspects of executive power and local self-governance in the city of Kyiv is concentration within the Kyiv City State Administration of functions falling within the spheres of both executive power and local self-government. Functions in the sphere of executive power are exercised

directly by specially authorized officers of the Kyiv City State Administration. Functions of local self-government are exercised by officers, in particular, substitutes of the Kyiv City Head on issues concerning exercise of self-governing authorities etc. (Articles 14, 16 of the Law of Ukraine «On the Capital of Ukraine – the Hero City Kyiv»).

When exercising functions in the sphere of executive power, the Kyiv City State Administration reports to and is controlled by the Cabinet of Ministers of Ukraine. When exercising authority of self-governance, the Kyiv City State Administration as an executive body reports to, is controlled and accountable to the Kyiv City Council (Article 118.7 of the Constitution of Ukraine, Article 11.2 of the Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine»).

The formation in the city of Kyiv of sole organizational body exercising functions of executive body of the Kyiv City Council and, simultaneously, functions of local body of the executive power, which, in respect to issues of local self-government, reports to and is controlled by relevant council while, in respect to exercise of authority in the sphere of executive power, is also controlled by respective bodies of executive power (the Cabinet of Ministers of Ukraine) conforms to provisions of Article 118.1, 118.2, 140.1, 140.2 of the Constitution of Ukraine. Formation of such body also agrees with the European Charter of Local Self-Government determining local self-government as right of and possibility for bodies of local self-government to carry on regulation and government of considerable part of state affairs related to their authority in interests of local communities and within the frames of law (Article 3.1).

The Kyiv City Head exercises functions of the Chairman of the Kyiv City State Administration by law. Such peculiarity of the status of the Kyiv City Head is also reflected in acts of the President of Ukraine concerning the Chairman of the Kyiv City State Administration.

The newly elected Kyiv City Head, in connection with his/her election to the office, should be appointed in accordance with provisions of Article 118.4 of the Constitution of Ukraine by the President of Ukraine to the office of the Chairman of the Kyiv City State Administration. Relevant act of the President of Ukraine is necessary for the Kyiv City Head to exercise authority in the sphere of executive power.

According to provisions of Article 118.5 of the Constitution of Ukraine, Kyiv City Head in his/her capacity of the Chairman of the Kyiv City State Administration and when exercising his/her authority in the sphere of executive power is accountable to the President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine and also reports to and is controlled by the Cabinet of Ministers of Ukraine.

Requirements to age limit provided for in the Law of Ukraine «On Civil Service» for civil servants do not apply to the officer being the Kyiv City Head and, simultaneously, the Chairman of the Kyiv City State Administration. The Kyiv City Head is an officer of local self-government. According to provisions of Article 18.1 of the Law of Ukraine «On Service in Bodies of Local Self-Government», age limit for civil servants in bodies of local self-government does not apply to officers of local self-government elected to their respective offices.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційними поданнями
53 і 47 народних депутатів України
про офіційне тлумачення положення
частини третьої статті 103 Конституції України
(справа щодо строків перебування на посту
Президента України)**

м. Київ
25 грудня 2003 року
№ 22-рп/2003

Справа № 1-46/2003

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Івашенка** Володимира Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Німченка** Василя Івановича – суддя-доповідач, **Пшеничного** Валерія Григоровича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Скоморохи** Віктора Єгоровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Ткачука** Павла Миколайовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними поданнями 53 і 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 103 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційні подання 53 і 47 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 41, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у з'ясуванні та офіційній інтерпретації положення частини третьої статті 103 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Німченка В.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 53 народних депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням да-

ти офіційне тлумачення положення частини третьої статті 103 Конституції України, згідно з яким одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

Автори клопотання вважають, що передбачене частиною третьою статті 103 Конституції України обмеження може бути застосоване лише щодо особи, яка за цією Конституцією була двічі обрана Президентом України, склала присягу і виконувала протягом конституційного строку визначені саме цим Основним Законом України повноваження. Невизнання цього обмеження означало б надання чинній Конституції України зворотної дії в часі і порушило б вимоги статей 19, 38, 58, 64 Конституції України. Тому є потреба в офіційному тлумаченні Конституційним Судом України положення частини третьої статті 103 Конституції України щодо того, чи має воно зворотню дію в часі, чи поширюється передбачене ним обмеження на особу, обрану Президентом України з іншим правовим статусом та повноваженнями до набуття чинності цією Конституцією.

2. Інший суб'єкт права на конституційне подання – 47 народних депутатів України – також звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення зазначеного положення статті 103 Конституції України «на предмет можливості бути обраним Президентом України на наступний строк громадянина Кучми Леоніда Даниловича, який з червня 1994 року займає пост Президента України».

3. Перша колегія суддів Конституційного Суду України відкрила провадження у справах і об'єднала їх для розгляду в одне конституційне провадження.

4. Під час підготовки справи до розгляду на запити Конституційного Суду України надійшли висновки вищих юридичних навчальних закладів та наукових установ України.

На думку фахівців юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, обмеження права на зайняття поста Президента України, передбачене статтею 103 Конституції України, може застосовуватися у часі лише щодо відносин, які виникли після набрання чинності цією Конституцією. У їхньому розумінні статті 103 «Кучма Леонід Данилович за Конституцією України 1996 року обирався Президентом України перший раз. Виконання ним обов'язків за час дії Конституції України з 1996 року до 14 листопада 1999 року, тобто до дня перших виборів Президента України за новою Конституцією України, не може вважатися п'ятирічним строком повноважень Президента України». При цьому «право бути обраним на пост Президента України після прийняття Конституції України 1996 року виникло один раз і було реалізоване Л. Кучмою єдиний раз у 1999 році».

Фахівці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України вважають, що право громадянина України бути обраним Президентом України, як і інші конституційні права і свободи громадянина, не можуть бути обмежені. На їх думку, «водночас з моменту на-

брання чинності Конституцією України починає діяти й конституційне обмеження щодо кількості повторних строків перебування однієї і тієї ж особи на посаді Президента України (частина третя статті 103 Конституції України). Інше тлумачення цієї норми призвело б до вилучення із принципу рівності конституційних прав окремих осіб, що є неприпустимим з огляду на засади демократії, верховенства права та Закону».

У висновку стверджується, що оскільки розділ XV «Перехідні положення» Конституції України 1996 року не містить будь-яких конкретних обмежень щодо строків повноважень вищих органів державної влади України, норма Конституції України 1996 року, яка встановлює, що одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд, починає діяти з моменту набрання чинності Конституцією України і не може мати зворотної дії в часі (стаття 58). Також відзначається, що «положення частини третьої статті 103 Конституції України не поширюється на обрання особи Президентом України до набрання чинності цією Конституцією, тобто під час дії Конституції (Основного Закону) УРСР 1978 року та Закону УРСР «Про Президента Української РСР» від 5 липня 1991 року».

Згідно з висновком фахівців Одеської національної юридичної академії «участь Л.Д. Кучми у виборах 1999 року розглядається в сенсі чинної Конституції України як перше претендування на посаду Президента України». Вони зазначають, що «отримання посади Президента передбачає виконання обов'язкових умов, серед яких виокремлюється обрання особи Президентом України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування та складення обраним Президентом присяги народом України на урочистому засіданні Верховної Ради України. З моменту прийняття присяги юридично вважається, що особа займає посаду Президента України і починається відлік строку перебування особи на посаді Президента України. Саме виконання перелічених умов є обов'язковим для визначення кількості строків перебування особи на посаді Президента України».

Фахівці Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України вважають, що «діючий Президент України був обраний за Конституцією України 1996 року вперше. Саме ця обставина має враховуватись при офіційному тлумаченні Конституційним Судом України частини третьої статті 103 чинної Конституції України». Свій висновок вони обґрунтовують тим, що втратила чинність нормативна база щодо інституту Президента України, яка існувала до набрання чинності Конституцією України 1996 року, і що будь-які «положення цих правових актів не були пролонговані», а норми, в тому числі положення частини третьої статті 103 Конституції України 1996 року, не мають зворотної дії.

5. З прийняттям Конституції України 1996 року визнані такими, що втратили чинність у повному обсязі, Конституція (Основний Закон) України 1978 року з наступними змінами і доповненнями та Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції Укра-

їни» від 8 червня 1995 року. Відповідно до Закону України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року втратили чинність: Закон України «Про вибори Президента України» від 5 липня 1991 року, Постанова Верховної Ради України «Про застосування законів України «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України», «Про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних Рад» від 13 липня 1994 року.

6. За Конституцією України Президент України як глава держави і гарант державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина наділений функцією забезпечення державної незалежності, національної безпеки і правонаступництва держави. Його повноваження закріплені лише на конституційному рівні (статті 102, 106 Конституції України).

Пункт 3 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України передбачив, що чергові вибори Президента України мали проводитися в останню неділю жовтня 1999 року. Таким чином, Президент України після набрання чинності Конституцією України 1996 року набув нових повноважень і здійснював їх до 30 листопада 1999 року (до моменту складення присяги новообраним Президентом України).

Положення частини третьої статті 103 Конституції України має тлумачитись у системному поєднанні та нерозривному зв'язку зі змістом статті 103 та Конституції України в цілому, а не з правовими актами, які визначали інший статус Президента України і втратили чинність після прийняття Конституції України 1996 року.

7. За загально визнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (стаття 58 Конституції України). Конституційний Суд України в Рішенні від 13 травня 1997 року (справа щодо несумісності депутатського мандата) виклав правову позицію, за якою принцип незворотності дії в часі поширюється також на Конституцію України. Це є гарантією стабільності, утвердження держави як правової, в якій визнається і діє принцип верховенства права (статті 1, 8 Конституції України).

Оскільки частина третя статті 103 Конституції України не містить будь-яких винятків щодо дії передбаченого нею обмеження у часі, а в інших нормах Конституції України також немає застережень про надання зворотної дії положенню зазначеної статті, це положення поширюється лише на правовідносини, які виникли після набрання чинності Конституцією України.

8. Буквальне тлумачення статті 103 Конституції України засвідчує, що нею встановлено обмеження щодо можливості однієї і тієї самої особи перебувати на посту Президента України більше ніж два строки підряд. Частиною першою статті 103 Конституції України передбачено, що Президент України обирається строком на п'ять років. Тобто Конституція України обмежує перебування однієї і тієї особи на посту Президента України визначеними нею двома строками підряд.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

При цьому згідно з Конституцією України строк перебування на посту Президента України починається з моменту складення присяги народові на урочистому засіданні Верховної Ради України (частина перша статті 104) і закінчується із вступом на пост новообраного Президента України (частина перша статті 108).

Таким чином, передбачене Конституцією України обмеження щодо зайняття однією і тією самою особою поста Президента України стосується лише особи, яка, по-перше, займала пост Президента України два строки підряд, а по-друге, набувала повноважень Президента України відповідно до частини першої статті 104 Конституції України.

Отже, особа, яку вперше було обрано Президентом України за чинною Конституцією України в 1999 році, має право балотуватися на чергових виборах Президента України у 2004 році.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 30 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційних подань положення частини третьої статті 103 Конституції України, за яким одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд, треба розуміти так, що це положення поширюється лише на осіб, яких обирають на пост Президента України після набуття чинності Конституцією України 1996 року. Особа, яку вперше було обрано Президентом України за чинною Конституцією України в 1999 році, має право балотуватися на чергових виборах Президента України у 2004 році.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании
положения части третьей статьи 103 Конституции Украины
по конституционному представлению
53 и 47 народных депутатов Украины
(дело о сроках пребывания на посту Президента Украины)**

г. Киев
25 декабря 2003 года
№ 22-рп/2003

Дело № 1-46/2003

**Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:**

Селивона Николая Федосовича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Нимченко** Василия Ивановича – судья-докладчик, **Пшеничного** Валерия Григорьевича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Скоморохи** Виктора Егоровича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Ткачука** Павла Николаевича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения части третьей статьи 103 Конституции Украины по конституционному представлению 53 и 47 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статье 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционные представления 53 и 47 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 41, 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в уяснении и официальной интерпретации положения части третьей статьи 103 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Нимченко В.И. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 53 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании положения части третьей статьи 103

Конституции Украины, согласно которому одно и то же лицо не может быть Президентом Украины более двух сроков подряд.

Авторы ходатайства считают, что предусмотренное частью третьей статьи 103 Конституции Украины ограничение может быть применено только по отношению к лицу, которое согласно этой Конституции было дважды избрано Президентом Украины, принесло присягу и выполняло на протяжении конституционного срока определенные именно этим Основным Законом Украины полномочия. Непризнание этого ограничения означало бы придание действующей Конституции Украины обратного действия во времени и нарушило бы требования статей 19, 38, 58, 64 Конституции Украины. Поэтому есть необходимость в официальном толковании Конституционным Судом Украины положения части третьей статьи 103 Конституции Украины относительно того, имеет ли оно обратное действие во времени, распространяется ли предусмотренное им ограничение на лицо, избранное Президентом Украины с другим правовым статусом и полномочиями до вступления в силу этой Конституции.

2. Другой субъект права на конституционное представление – 47 народных депутатов Украины – также обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании указанного положения статьи 103 Конституции Украины «на предмет возможности быть избранным Президентом Украины на следующий срок гражданина Кучмы Леонида Даниловича, который с июня 1994 года занимает пост Президента Украины».

3. Первая коллегия судей Конституционного Суда Украины открыла производство по делу и объединила их для рассмотрения в одно конституционное производство.

4. Во время подготовки дела к рассмотрению на запросы Конституционного Суда Украины поступили выводы высших юридических учебных заведений и научных учреждений Украины.

По мнению специалистов юридического факультета Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, ограничение права на занятие поста Президента Украины, предусмотренное статьей 103 Конституции Украины, может применяться во времени только относительно отношений, возникших после вступления в силу этой Конституции. В их понимании статьи 103 «Кучма Леонид Данилович по Конституции Украины 1996 года избирался Президентом Украины первый раз. Выполнение им обязанностей за время действия Конституции Украины с 1996 года до 14 ноября 1999 года, то есть ко дню первых выборов Президента Украины по новой Конституции Украины, не может считаться пятилетним сроком полномочий Президента Украины». При этом «право быть избранным на пост Президента Украины после принятия Конституции Украины 1996 года возникло один раз и было реализовано Л. Кучмой единственный раз в 1999 году».

Специалисты Национальной юридической академии Украины имени Ярослава Мудрого, Института государственного строительства и местного самоуправления Академии правовых наук Украины считают, что право

гражданина Украины быть избранным Президентом Украины, как и другие конституционные права и свободы гражданина, не может быть ограничено. По их мнению, «в то же время с момента вступления в силу Конституции Украины начинает действовать и конституционное ограничение относительно количества повторных сроков пребывания одного и того же лица на должности Президента Украины (часть третья статьи 103 Конституции Украины). Иное толкование этой нормы привело бы к изъятию из принципа равенства конституционных прав отдельных лиц, что является недопустимым с точки зрения принципов демократии, верховенства права и Закона».

В выводе утверждается, что поскольку раздел XV «Переходные положения» Конституции Украины 1996 года не содержит каких-либо конкретных ограничений относительно сроков полномочий высших органов государственной власти Украины, норма Конституции Украины 1996 года, устанавливающая, что одно и то же лицо не может быть Президентом Украины более двух сроков подряд, начинает действовать с момента вступления в силу Конституции Украины и не может иметь обратного действия во времени (статья 58). Также отмечается, что «положение части третьей статьи 103 Конституции Украины не распространяется на избрание лица Президентом Украины до вступления в силу этой Конституции, то есть во время действия Конституции (Основного Закона) УССР 1978 года и Закона УССР «О Президенте Украинской ССР» от 5 июля 1991 года».

Согласно выводу специалистов Одесской национальной юридической академии «участие Л.Д. Кучмы в выборах 1999 года рассматривается в контексте действующей Конституции Украины как первое претендование на должность Президента Украины». Они отмечают, что «получение должности Президента предусматривает выполнение обязательных условий, среди которых выделяются избрание лица Президентом Украины на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования и принесение избранным Президентом присяги народу Украины на торжественном заседании Верховной Рады Украины. С момента принятия присяги юридически считается, что лицо занимает должность Президента Украины и начинается отсчет срока пребывания лица на должности Президента Украины. Именно выполнение перечисленных условий является обязательным для определения количества сроков пребывания лица на должности Президента Украины».

Специалисты Института государства и права им. В.М. Корецкого Национальной академии наук Украины считают, что «действующий Президент Украины был избран по Конституции Украины 1996 года впервые. Именно это обстоятельство должно учитываться при официальном толковании Конституционным Судом Украины части третьей статьи 103 действующей Конституции Украины». Свой вывод они обосновывают тем, что утратила действие нормативная база относительно института Президента Украины, существовавшая до вступления в действие Конституции Украины 1996 года, и никакие «положения этих правовых актов не были пролонгированы», а нормы, в том числе положения части третьей статьи 103 Конституции Украины 1996 года, не имеют обратного действия.

5. С принятием Конституции Украины 1996 года признаны утратившими силу в полном объеме Конституция (Основной Закон) Украины 1978 года с последующими изменениями и дополнениями и Конституционный Договор между Верховным Советом Украины и Президентом Украины «Об основных началах организации и функционирования государственной власти и местного самоуправления в Украине на период до принятия новой Конституции Украины» от 8 июня 1995 года. Согласно Закону Украины «О выборах Президента Украины» от 5 марта 1999 года утратили действие: Закон Украины «О выборах Президента Украины» от 5 июля 1991 года, Постановление Верховной Рады Украины «О применении законов Украины «О выборах народных депутатов Украины», «О выборах Президента Украины», «О выборах депутатов и председателей сельских, поселковых, районных, городских, районных в городах, областных Советов» от 13 июля 1994 года.

6. По Конституции Украины Президент Украины как глава государства и гарант государственного суверенитета, территориальной целостности, соблюдения Конституции Украины, прав и свобод человека и гражданина наделен функцией обеспечения государственной независимости, национальной безопасности и преемства государства. Его полномочия закреплены только на конституционном уровне (статьи 102, 106 Конституции Украины).

Пункт 3 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины предусмотрел, что очередные выборы Президента Украины должны проводиться в последнее воскресенье октября 1999 года. Таким образом, Президент Украины после вступления в силу Конституции Украины 1996 года получил новые полномочия и осуществлял их до 30 ноября 1999 года (к моменту принесения присяги новоизбранным Президентом Украины).

Положение части третьей статьи 103 Конституции Украины должно толковаться в системном единстве и неразрывной связи с содержанием статьи 103 и Конституции Украины в целом, а не с правовыми актами, определявшими иной статус Президента Украины и утратившими действие после принятия Конституции Украины 1996 года.

7. По общепризнанному принципу права законы и иные нормативно-правовые акты не имеют обратного действия во времени, кроме случаев, когда они смягчают или отменяют ответственность лица (статья 58 Конституции Украины). Конституционный Суд Украины в Решении от 13 мая 1997 года (дело о несовместимости депутатского мандата) изложил правовую позицию, согласно которой принцип необратимости действия во времени распространяется также на Конституцию Украины. Это является гарантией стабильности, утверждения государства как правового, в котором признается и действует принцип верховенства права (статьи 1, 8 Конституции Украины).

Поскольку часть третья статьи 103 Конституции Украины не содержит никаких исключений относительно действия предусмотренного ею ограничения во времени, а в других нормах Конституции Украины также нет оговорок о предоставлении обратного действия положению указанной статьи, это положение распространяется только на правоотношения, возникшие после вступления в силу Конституции Украины.

8. Буквальное толкование статьи 103 Конституции Украины свидетельствует, что она устанавливает ограничения относительно возможности одного и того же лица находиться на посту Президента Украины более двух сроков подряд. Частью первой статьи 103 Конституции Украины предусмотрено, что Президент Украины избирается сроком на пять лет. То есть Конституция Украины ограничивает пребывание одного и того же лица на посту Президента Украины определенными ею двумя сроками подряд.

При этом согласно Конституции Украины срок пребывания на посту Президента Украины начинается с момента принесения присяги народу на торжественном заседании Верховной Рады Украины (часть первая статьи 104) и прекращается с вступлением на пост новоизбранного Президента Украины (часть первая статьи 108).

Таким образом, предусмотренное Конституцией Украины ограничение относительно занятия одним и тем же лицом поста Президента Украины касается только лица, которое, во-первых, занимало пост Президента Украины два срока подряд, а во-вторых, приобретало полномочия Президента Украины согласно части первой статьи 104 Конституции Украины.

Таким образом, лицо, впервые избранное Президентом Украины по действующей Конституции Украины в 1999 году, имеет право баллотироваться на очередных выборах Президента Украины в 2004 году.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», § 30 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционных представлений положение части третьей статьи 103 Конституции Украины, по которому одно и то же лицо не может быть Президентом Украины более чем два срока подряд, следует понимать так, что это положение распространяется только на лиц, которых избирают на пост Президента Украины после вступления в силу Конституции Украины 1996 года. Лицо, впервые избранное Президентом Украины по действующей Конституции Украины в 1999 году, имеет право баллотироваться на очередных выборах Президента Украины в 2004 году.

2. Решение Конституционного Суда Украины обязательно к исполнению на территории Украины, окончательно и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

- *Summary to the Decision no. 22-rp/2003 of the Constitutional Court of Ukraine as of December 25, 2003*

Paragraph 3 of Chapter XV «Transitional Provisions» of the Constitution of Ukraine envisages that the next elections of the President of Ukraine should be held on the last Sunday of October 1999. Therefore, the President of Ukraine upon entry into force of the 1996 Constitution of Ukraine had attained new authority and performed them until November 30, 1999 (till the time of taking oath by the newly elected President of Ukraine).

The provisions of part three of Article 103 of the Constitution of Ukraine should be construed in systemic and inseparable connection with contents of Article 103 of the Constitution of Ukraine, in general, rather than with legal acts, which determined other status of the President of Ukraine and having lost their effect after adoption of the 1996 Constitution of Ukraine.

According to generally accepted principle of law, laws and normative legal acts do not have retroactive effect in time except for cases where they mitigate or cancel responsibility of a person (Article 58 of the Constitution of Ukraine). Since part three of Article 103 of the Constitution of Ukraine does not contain any exceptions related to effect of limitation provided for therein and no other norms of the Constitution of Ukraine provide stipulation on retroactive effect of provisions of said Article, this provision applies solely to legal relation arising after entry into force of the Constitution of Ukraine.

The restriction on holding office of the President of Ukraine by the same person applies solely to a person, who, firstly, held office of the President of Ukraine for two successive terms and, secondly, attained authority of the President of Ukraine in accordance with provisions of part four of Article 104 of the Constitution of Ukraine.

Therefore, a person newly elected the President of Ukraine in accordance with the Constitution of Ukraine in effect in 1999 has the right to run for presidency on the next presidential election in 2004.

ЗМІСТ

Передмова	3
Предисловие	5

ВИСНОВКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа щодо внесення змін до статей 81, 82, 85, 87, 89, 90, 94, 97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122 Конституції України та доповнення її статтею 89 ¹) від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002	7
по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статьи 81, 82, 85, 87, 89, 90, 94, 97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122 Конституции Украины и дополнении ее статьей 89 ¹) от 16 октября 2002 года № 1-в / 2002	23
2) у справі про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України», направленою Головою Верховної Ради України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 29, 59, 78 та інших Конституції України) від 30 жовтня 2003 року № 1-в/2003.	339
по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины, направленного Председателем Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статьи 29, 59, 78 и другие Конституции Украины) от 30 октября 2003 года № 1-в/2003	369
3) у справі про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України», направленою Головою Верховної Ради України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 76, 78, 81 та інших Конституції України) від 5 листопада 2003 року № 2-в/2003	403
по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины», направленного Председателем Верховной Рады Украины, требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины (дело о внесении изменений в статьи 76, 78, 81 и другие Конституции Украины) от 5 ноября 2003 года № 2-в/2003	431
4) у справі про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України», направленою Головою Верховної Ради України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 76, 78, 81, 82 та інших Конституції України) від 10 грудня 2003 року № 3-в/2003	474

ЗМІСТ

по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины», направленного Председателем Верховной Рады Украины, требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины (дело о внесении изменений в статьи 76, 78, 81, 82 и другие Конституции Украины) от 10 декабря 2003 года № 3-в/2003	500
--	-----

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1) у справі за конституційним поданням Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 120 Конституції України (справа про суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади) від 17 жовтня 2002 року № 16-рп/2002	43
--	----

по делу об официальном толковании отдельных положений части первой статьи 120 Конституции Украины по конституционному представлению Министерства экономики и по вопросам европейской интеграции Украины (дело о совмещении служебной деятельности руководителей органов исполнительной власти) от 17 октября 2002 года № 16-рп/2002	47
---	----

2) у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України (щодо повноважності Верховної Ради України) від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002	52
--	----

по делу об официальном толковании положений статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституции Украины по конституционному представлению 50 народных депутатов Украины (о полномочиях Верховной Рады Украины) от 17 октября 2002 года № 17-рп/2002	61
--	----

3) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень постанов Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах», «Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 р. № 1031» та пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128» (справа про безоплатне користування шкільними підручниками) від 21 листопада 2002 року № 18-рп/2002	71
---	----

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений постановлений Кабинета Министров Украины «Об установлении платы за пользование учебниками в общеобразовательных школах», «О внесении дополнения к постановлению Кабинета Министров Украины от 31 августа 1996 г. № 1031» и пункта 5 Постановления Кабинета Министров Украины «О признании утратившим силу постановления Кабинета Министров Украины от 22 июля 1998 г. № 1128» по конституционному представлению 47 народных депутатов Украины (дело о бесплатном пользовании школьными учебниками) от 21 ноября 2002 года № 18-рп/2002	79
---	----

4) у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Конституції Автономної Республіки Крим та Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» (справа про Конституцію Автономної Республіки Крим) від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003	88
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений Конституции Автономной Республики Крым и Закона Украины «Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым» по конституционному представлению 50 народных депутатов Украины (дело о Конституции Автономной Республики Крым) от 16 января 2003 года № 1-рп/2003	99
5) у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України (справа про повноваження Президента України реорганізовувати центральні органи виконавчої влади) від 28 січня 2003 року № 2-рп/2003	112
по делу об официальном толковании положений пункта 15 части первой статьи 106 Конституции Украины по конституционному представлению Президента Украины (дело о полномочиях Президента Украины реорганизовывать центральные органы исполнительной власти) от 28 января 2003 года № 2-рп/2003	116
6) у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003	121
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части третьей статьи 120, части шестой статьи 234, части третьей статьи 236 Уголовно-процессуального кодекса Украины по конституционному представлению Верховного Суда Украины (дело о рассмотрении судом отдельных постановлений следователя и прокурора) от 30 января 2003 года № 3-рп/2003	130
7) у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень статті 5 Закону України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист» (справа про ветеранів органів внутрішніх справ) від 27 лютого 2003 року № 4-рп/2003	140
по делу об официальном толковании положений статьи 5 Закона Украины «О статусе ветеранов военной службы и ветеранов органов внутренних дел и их социальной защите» по конституционному представлению Министерства внутренних дел Украины (дело о ветеранах органов внутренних дел) от 27 февраля 2003 года № 4-рп / 2003	144
8) у справі за конституційним поданням Національного банку України про офіційне тлумачення положень статті 86, частини другої статті 89 Конституції України, частини другої статті 15, частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про звернення народних депутатів України до Національного банку України) від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003	149

по делу об официальном толковании положений статьи 86, части второй статьи 89 Конституции Украины, части второй статьи 15, части первой статьи 16 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» по конституционному представлению Национального банка Украины (дело об обращении народных депутатов Украины в Национальный банк Украины) от 5 марта 2003 года № 5-рп / 2003	158
9) у справі за конституційним поданням 73 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) здійсненого Президентом України права вето стосовно прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» та пропозицій до нього (справа щодо права вето на закон про внесення змін до Конституції України) від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003	168
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) применения Президентом Украины права вето на принятый Верховной Радой Украины Закон Украины «О внесении изменений в статью 98 Конституции Украины» и предложений к нему по конституционному представлению 73 народных депутатов Украины (дело о праве вето на закон о внесении изменений в Конституцию Украины) от 11 марта 2003 года № 6-рп/2003	173
10) у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про гарантії діяльності народного депутата України) від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003	179
по делу об официальном толковании положений частей второй, третьей статьи 17, части второй статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» по конституционному представлению Президента Украины (дело о гарантиях деятельности народного депутата Украины) от 10 апреля 2003 года № 7-рп/2003	187
11) у справі за конституційним зверненням громадянина Сердюка Валерія Анатолійовича про офіційне тлумачення положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української РСР (справа про поширення відомостей) від 10 квітня 2003 року № 8-рп/2003	196
по делу об официальном толковании положения части первой статьи 7 Гражданского кодекса Украинской ССР по конституционному обращению гражданина Сердюка Валерия Анатольевича (дело о распространении сведений) от 10 апреля 2003 года № 8-рп/2003	201
12) у справі за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини сьомої статті 3 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим» (справа про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим) від 17 квітня 2003 року № 9-рп/2003	206
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части седьмой статьи 3 Закона Украины «О выборах депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым» по конституционному представлению Верховной Рады Автономной Республики Крым (дело	

о выборах депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым) от 17 апреля 2003 года № 9-рп/2003	210
13) у справі за конституційним поданням Антимонопольного комітету України про офіційне тлумачення поняття «організація розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток», яке вживається в абзаці другому частини третьої статті 15 Закону України «Про поштовий зв'язок» (справа про організацію розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток) від 28 травня 2003 року № 10-рп/2003	215
по делу об официальном толковании понятия «организация распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек», используемого в абзаце втором части третьей статьи 15 Закона Украины «О почтовой связи» по конституционному представлению Антимонопольного комитета Украины (дело об организации распространения почтовых марок, маркированных конвертов и карточек) от 28 мая 2003 года № 10-рп/2003	222
14) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» (справа про мораторій на примусову реалізацію майна) від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003	230
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О введении моратория на принудительную реализацию имущества» по конституционному представлению 47 народных депутатов Украины (дело о моратории на принудительную реализацию имущества) от 10 июня 2003 года № 11-рп/2003	237
15) у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003	245
по делу об официальном толковании положений частей первой, третьей статьи 80 Конституции Украины, части первой статьи 26, частей первой, второй, третьей статьи 27 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» по конституционному представлению 56 народных депутатов Украины и об официальном толковании положения части третьей статьи 80 Конституции Украины о задержании народного депутата Украины по конституционному представлению Министерства внутренних дел Украины (дело о гарантиях депутатской неприкосновенности) от 26 июня 2003 года № 12-рп/2003	253
16) у справі за конституційним зверненням громадянина Діяка Івана Васильовича та конституційним поданням 49 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини шостої статті 29 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про строки оскарження порушень під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування) від 3 липня 2003 року № 13-рп/2003	263

по делу об официальном толковании положения части шестой статьи 29 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» по конституционному обращению гражданина Дияка Ивана Васильевича и конституционному представлению 49 народных депутатов Украины (дело о сроках обжалования нарушений во время подсчета голосов и установления результатов голосования) от 3 июля 2003 года № 13-рп/2003	269
17) у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України стосовно тяжкості злочину (справа про врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу) від 8 липня 2003 року № 14-рп/2003	276
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения статьи 150 Уголовно-процессуального кодекса Украины относительно тяжести преступления по конституционному представлению 50 народных депутатов Украины (дело об учете тяжести преступления при избрании меры пресечения) от 8 июля 2003 года № 14-рп/2003	280
18) у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про проведення атестації державних службовців» (справа про атестацію державних службовців) від 8 липня 2003 року № 15-рп/2003	285
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Постановления Кабинета Министров Украины «Об утверждении Положения о проведении аттестации государственных служащих» по конституционному представлению 51 народного депутата Украины (дело об аттестации государственных служащих) от 8 июля 2003 года № 15-рп/2003	292
19) у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини другої статті 84, пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86, статті 91 Конституції України, частин другої, третьої, четвертої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про направлення запиту до Президента України) від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003	300
по делу об официальном толковании положений части второй статьи 84, пункта 34 части первой статьи 85, части первой статьи 86, статьи 91 Конституции Украины, частей второй, третьей, четвертой статьи 15 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» по конституционному представлению 50 народных депутатов Украины (дело о направлении запроса к Президенту Украины) от 14 октября 2003 года № 16-рп/2003	308
20) у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини третьої статті 30 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» (справа про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів) від 23 жовтня 2003 року № 17-рп/2003	317
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения части третьей статьи 30 Закона Украины «О выборах депутатов местных советов и сельских, поселковых, городских голов» по консти-	

туционному представленню Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека (дело о выборах депутатов местных советов и сельских, поселковых, городских голов) от 23 октября 2003 года № 17-рп/2003 . . .	321
21) у справі за конституційним зверненням громадянина Гулеватого Олександра Івановича про офіційне тлумачення частини другої статті 164 Кримінального кодексу України 1960 року (справа про службових осіб підприємств, установ та організацій) від 30 жовтня 2003 року № 18-рп/2003	326
по делу об официальном толковании части второй статьи 164 Уголовного кодекса Украины 1960 года по конституционному обращению гражданина Гулеватого Александра Ивановича (дело о должностных лицах предприятий, учреждений и организаций) от 30 октября 2003 года № 18-рп/2003	332
22) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпичменту Президента України) від 10 грудня 2003 року № 19-рп/2003	465
по делу об официальном толковании положений части первой статьи 105, части первой статьи 111 Конституции Украины по конституционному представлению 47 народных депутатов Украины (дело о неприкосновенности и импичменте Президента Украины) от 10 декабря 2003 года № 19-рп/2003	469
23) у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій України» (справа про Касаційний суд України) від 11 грудня 2003 року № 20-рп/2003	529
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 3 части второй статьи 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, подпункта 5 пункта 3 раздела VII «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О судоустройстве Украины» по конституционному представлению 62 народных депутатов Украины (дело о Кассационном суде Украины) от 11 декабря 2003 года № 20-рп/2003	535
24) у справі за конституційним поданням Президента України та конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України «Про державну службу», статей 12, 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», статей 8, 10 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (справа про особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті Києві) від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003	542

ЗМІСТ

по делу об официальном толковании положений частей первой, второй, третьей, четвертой статьи 118, части третьей статьи 133, частей первой, второй, третьей статьи 140, части второй статьи 141 Конституции Украины, статьи 23, пункта 3 части первой статьи 30 Закона Украины «О государственной службе», статей 12, 79 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине», статей 10, 13, 16, пункта 2 раздела VII «Заключительные положения» Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве», статей 8, 10 Закона Украины «О местных государственных администрациях», статьи 18 Закона Украины «О службе в органах местного самоуправления» по конституционному представлению Президента Украины и конституционному представлению 56 народных депутатов Украины (дело об особенностях осуществления исполнительной власти и местного самоуправления в городе Киеве) от 25 декабря 2003 года № 21-рп/2003	552
25) у справі за конституційними поданнями 53 і 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 103 Конституції України (справа щодо строків перебування на посту Президента України) від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003	564
по делу об официальном толковании положения части третьей статьи 103 Конституции Украины по конституционному представлению 53 и 47 народных депутатов Украины (дело о сроках пребывания на посту Президента Украины) от 25 декабря 2003 года № 22-рп/2003	569

Документальне наукове видання

Конституційний Суд України

РІШЕННЯ ВИСНОВКИ

Книга IV

Юрінком Інтер

Шеф-редактор

В. С. Ковальський,

кандидат юридичних наук

Завідуюча редакцією *Л. П. Ляшко*
Відповідальний за випуск *А. В. Довбня*
Відповідальний секретар *В. М. Зарецька*
Комп'ютерна верстка *С. Л. Каравасв*
Художнє оформлення *М. П. Черненко*

Підписано до друку 17.06.2004 р. Формат 60х90/16.
Папір офсетний № 1. Гарн. Таймс. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 36,5. Обл.-вид. арк. 38,12.
Тираж 1500 прим. Зам. № .

Оригінал-макет виготовлено комп'ютерним центром видавництва
«Юрінком Інтер» (свідоцтво про внесення до державного
реєстру видавців серія ДК № 19 від 20.03.2000)
04209, м. Київ-209, вул. Героїв Дніпра, 31-б
Віддруковано на ЗАТ «ВПІОЛ», ДК № 15
03151, м. Київ, вул. Волинська, 60. Зам.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів
видавничої справи серія ДК № 787 від 28.01.2001 р.